ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקווי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.
אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כראי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קטז.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יֶהֱגּוּ לֹא־יֶהֱגוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קטז.

שבחים גדולים להקדוש־ברוך־הוא והיאך דוד אמר בדין הוא לאהוב אותו על כל הטובות שעשה לו כמה ניסים ואינו יודע מה גמול ישלם לו שאי אפשר להשיב לו על כל הגמול שעשה עמו:

א אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: ב כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: ג אֲפָפוּנִי |
חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי: ה חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: ו שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: ז שׁוּבִי
נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי
מִדֶּחִי: ט אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: י הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: יא אֲנִי
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: יב מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: יג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יד נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: טו יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה
לַחֲסִידָיו: טז אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: יז לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח
תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יח נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יט בְּחַצְרוֹת | בֵּית
יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ:

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שני עמ' א

1 פטור. וְכִי קָתָנֵי במשנה 'וּמְנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵימָה פטור', היינו
2 רק אֲרִישָׁא. וכך מתפרשת המשנה, אם ידעו הבעלים בגניבה,
3 והחזירו שלא מדעתם וגם לא מנו את הצאן, ומת, חייב. לא ידעו
4 הבעלים שגנב ולא שהחזיר, וגם לא מנו את הצאן, או אף אם ידעו
5 הבעלים שגנב אך מנו את הצאן והיתה שלימה, פטור.
6 ד. רַב חִסְדָּא אָמַר, אם גנב לְדַעַת, מְגִין פּוֹשֵׁר. אך אם גנב שֶׁלֹּא לְדַעַת,
7 צָרִיךְ הגנב את דַּעַת הבעלים כשהוא משיב, ואין המנין פוטר. וְכִי
8 קָתָנֵי במשנה 'וּמְנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵימָה פטור', היינו רק אֲרִישָׁא.
9 וכך מתפרשת המשנה, אם ידעו הבעלים מהגניבה והחזירו בלי
10 להודיעם, ומת, חייב. וכן אם לא ידעו הבעלים לא מהגניבה ולא
11 מהחזרה ומת, חייב. וברישא שהבעלים ידעו מהגניבה, אם מנו את
12 הצאן והיא שלימה ואחר כך מת, פטור.
13 מבאר רבא את טעמו של רב חסדא: אָמַר רָבָא,

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קטו, קטז ..... ג

ג) מאמר ד״ה אתם נצבים היום
שבת פרשת נצבים, כ״ח אלול, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) מכתב כללי ימי הסליחות ה׳תשכ״ה ..... י

ה) שיחת יום ג׳ פרשת נצבים,
כ״ד אלול, ה׳תשכ״ה ..... יב

ו) שיחת שבת פרשת נצבים,
כ״ח אלול, ה׳תשכ״ה ..... יג

ז) שיחת שבת פרשת נצבים-וילך,
כ״ה אלול, ה׳תש״נ ..... יט

ח) ערב ראש השנה, ה׳תשכ״ו ..... כט

ט) לקוטי שיחות פרשת נצבים כרך יט ..... ל

י) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לו

יא) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת נצבים ..... לז

יב) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת נצבים ..... לח

יג) שיעורי תהלים לשבוע פרשת נצבים ..... מח

יד) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת נצבים ..... מט

טו) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת נצבים ..... סב

טז) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... סה

שיעורי רמב״ם

יז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת נצבים ..... סח

יח) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת נצבים ..... קכא

יט) – ספר המצוות לשבוע פרשת נצבים ..... קלז

כ) נביאים וכתובים
ישעיה פרק ל, איוב פרק ט ..... קמא

כא) משניות – מסכת תרומות
ביאור קהתי ..... קמג

כב) עין יעקב מסכת סוכה ..... קמט

כג) מסכת בבא קמא עם ביאורים
מדף קיז עד דף קיט ..... קנ

כד) מסכת בבא מציעא עם ביאורים
מדף ב עד דף ה ..... קסב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כה) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... קפ

כו) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... קפ

כז) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... קפג

כח) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... קפו

כט) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קפח

ל) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... קפט

לא) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... קפט

לב) ספר המאמרים קונטרסים חלק א
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קצא

לג) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קצב

לד) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קצג

לה) אגרות קודש
מכתב הרבי מוהריי״צ לרבנית חיה מושקא ..... קצג

לו) פרקי אבות פרק ה-ו ..... קצז

לז) חומש לקריאה לציבור לשבת פרשת נצבים ..... קצח

לח) קריאת התורה למנחת שבת קודש ..... רה

לט) לוח זמנים לשבוע פרשת נצבים ..... רו

מ) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש ..... רז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס״ד. שבת פרשת נצבים, כ״ח אלול, ה׳תשכ״ה

(הנחה בלתי מוגה)

אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם וְגוֹ׳[1], וּמְבָאֵר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ דְּבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה[2], שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ קוֹרִין לְעוֹלָם קוֹדֶם ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳[3], וּמְרוּמָז בְּמִלַּת ״הַיּוֹם״, דְּקָאֵי עַל ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳[4], כִּי ״זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן״[5], שֶׁכָּל נִצּוֹצֵי נְשָׁמוֹת נִצָּבִים וּמִתְעַלִּים בְּמָקוֹרָם הָרִאשׁוֹן עַד לִפְנֵי הֲוָיָ׳, (וּכְפִי שֶׁמַּמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב) ״רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם וְגוֹ׳ מְחֹטֵב עֵצֶיךָ וְעַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ״[6], פֵּרֵט הַכָּתוּב עֶשֶׂר מַדְרֵגוֹת, כִּי כָּל יִשְׂרָאֵל הֵם קוֹמָה אַחַת שְׁלֵמָה[7], שֶׁנִּחְלֶקֶת לְעֶשֶׂר מַדְרֵגוֹת, וּבְ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ מִתְעַלּוֹת כָּל הַמַּדְרֵגוֹת, אֲפִילּוּ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ, שֶׁהֵן בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת. וּלְהָעִיר גַּם מִדִּבְרֵי כ״ק מו״ח אַדְמו״ר[8] אוֹדוֹת פְּרוּשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, שֶׁ״חֹטֵב עֵצֶיךָ״ הוּא מִלְּשׁוֹן ׳עֵצָה׳, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲקוֹר (אוֹיְסְהַאזְקֶן) אֶת הָ״רְבוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ״[9] (הָעֵצוֹת שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע), וְ״שֹׁאֵב מֵימֶיךָ״, שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁאוֹב (אוֹיְסְשֶׁעפְּן) אֶת הַמַּיִם שֶׁמַּצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג[10] (כמבואר בספר התניא שהתאוות לתענוגי העולם הזה באות מיסוד המים שבנפש הבהמית כי המים מצמיחים את כל התענוגים שְׁבִּפְרוּשׁ זֶה מוּדְגֶּשֶׁת יוֹתֵר פְּחִיתוּת הַמַּדְרֵגָה דְּ״חֹטֵב עֵצֶיךָ וְשֹׁאֵב מֵימֶיךָ״ שהרי מדובר על עצות של יצר הרע ומים של תענוגי העולם הזה, והכתוב אומר שבראש השנה גם מי שנמצאים בדרגות נמוכות אלה מתעלים וניצבים ״לפני ה׳״.

וּמַמְשִׁיךְ בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳, שֶׁאַף שֶׁיֵּשְׁנָם חִלּוּקֵי הַמַּדְרֵגוֹת הַנַּ״ל, מִכָּל־מָקוֹם ״נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם״, לִהְיוֹת לַאֲחָדִים כְּאֶחָד, כִּי זֶהוּ כְּלָל יִשְׂרָאֵל מִכָּל הַסוּגִים הַשּׁוֹנִים הֵם קוֹמָה אַחַת שְׁלֵמָה[7], כמו כֻּלְּכֶם״, לִהְיוֹת לַאֲחָדִים כְּאֶחָד, באחדות מלאה ומוחלטת כִּי זֶהוּ אדם שניצב מלוא קומתו שיש בה חלקים שונים מראשו ועד רגליו אבל כולם יחד הם חלקים בקומתו השלימה האחת שֶׁנֶּחְלֶקֶת ה׳קומה׳ הכללית של בני ישראל, לְעֶשֶׂר מַדְרֵגוֹת (המנויות לעיל), וּבְ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ מִתְעַלּוֹת כָּל הַמַּדְרֵגוֹת שבנשמות ישראל, אֲפִילּוּ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ, שֶׁהֵן בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת ובראש־השנה גם נשמות שהם במדריגה נמוכה זו, מתעלות.

וּלְהָעִיר גַּם מִדִּבְרֵי כ״ק מו״ח כבוד־קדושת־מורי־וחמי אַדְמו״ר[8] הרבי הריי״צ אוֹדוֹת פְּרוּשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, שֶׁ״חֹטֵב עֵצֶיךָ״ מתפרש גם ״עצה״ מִלְּשׁוֹן ׳עֵצָה׳, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲקוֹר לבטל ולשרש (אוֹיְסְהַאזְקֶן לחטוב בצורה כזו שעוקרת) אֶת הָ״רְבוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ״[9] (הָעֵצוֹת שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע), וְ״שֹׁאֵב מֵימֶיךָ״, שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁאוֹב (אוֹיְסְשֶׁעפְּן) לשאוב לגמרי) ולרוקן לחלוטין אֶת הַמַּיִם שֶׁמַּצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג[10], כמבואר בספר התניא שהתאוות לתענוגי העולם הזה באות מיסוד המים שבנפש הבהמית כי המים מצמיחים את כל התענוגים שְׁבִּפְרוּשׁ זֶה מוּדְגֶּשֶׁת יוֹתֵר פְּחִיתוּת הַמַּדְרֵגָה דְּ״חֹטֵב עֵצֶיךָ וְשֹׁאֵב מֵימֶיךָ״ שהרי מדובר על עצות של יצר הרע ומים של תענוגי העולם הזה, והכתוב אומר שבראש השנה גם מי שנמצאים בדרגות נמוכות אלה מתעלים וניצבים ״לפני ה׳״.

וּמַמְשִׁיךְ אדמו״ר הזקן בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳, שֶׁאַף שֶׁיֵּשְׁנָם בנשמות ישראל חִלּוּקֵי הַמַּדְרֵגוֹת הַנַּ״ל מ״ראשיכם שבטיכם״ ועד ״חוטב עציך״ ו״שואב מימיך״, מִכָּל־מָקוֹם למרות כל ההבדלים ״נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם״, לִהְיוֹת לַאֲחָדִים כְּאֶחָד, כִּי זֶהוּ

---

1) ריש פרשתנו (כט, ט). 2) ריש פרשתנו (מד, א). 3) רמב״ם הל׳ תפלה פי״ג ה״ב. תוס׳ מגילה לא, סע״ב. טושו״ע או״ח סתכ״ח ס״ד. 4) פענח רזא סוף פרשתנו. מגלה עמוקות פרשתנו ד״ה עשירי (ס, ד). 5) ר״ה כז, א. תפלת מוסף דר״ה. 6) פרשתנו שם, ט־י. 7) לקו״ת שם. 8) ספר השיחות תרח״ץ ע׳ 275. הועתק ב״היום יום״ - יט אלול. 9) לשון הכתוב - משלי יט, כא. 10) תניא פ״א.

ביאור בדרך אפשר

כְּלָל גָּדוֹל דְּכָל דְּאָתֵי מִסְּטָרָא דִּקְדוּשָׁה הוּא בִּבְחִינַת נָעוּץ סוֹפָן בְּתְחִלָּתָן[11], כלומר, למרות שבין ההתחלה והסוף יש הבדלים גדולים, מכל מקום הסוף ׳נעוץ׳ וקשור בהתחלה והם מאוחדים יחד מִבְּלִי אֲשֶׁר נִמְצָא הָאָדָם רֹאשׁ וְסוֹף, וכך גם לגבי החילוקים בין הנשמות של בני ישראל, והבדלי הדרגות בין בני ישראל, שאמנם יש ביניהם הבדלים גדולים, אבל הם מאוחדים באחדות מוחלטת, וְהַיְנוּ, שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת המיוחדות לו מַה שֶּׁאֵין בַּחֲבֵרוֹ, ולמרות שאכן ״ראשיכם שבטיכם״ הם דרגות יותר נעלות מ״חוטב עציך ושואב מימך״, בכל זאת, כשם שיש עניינים שקיימים אצל בעלי הדרגות הגבוהות ולא קיימים אצל בעלי הדרגות הנמוכות, כך יש עניינים שישנם אצל בעלי הדרגות הנמוכות ואינם נמצאים אצל בעלי הדרגות הגבוהות, וְכוּלָּם צְרִיכִין זֶה לָזֶה, וְכִמְשַׁל הָאָדָם כפי שהוא נשמה בגוף שֶׁהוּא בַּעַל קוֹמָה שלימה שמורכבת מחלקים שונים בְּרֹאשׁ וְרַגְלַיִם, שֶׁאַף שֶׁרַגְלַיִם הֵם סוֹף הַמַּדְרֵגָה של כללות הקומה וּלְמַטָּה, וְהָרֹאשׁ הוּא הָעֶלְיוֹן וּמְעוּלֶּה ונעלה מְמֶּנּוּ מהחלק התחתון שבו נמצאות הרגליים ואם כן לכאורה יש לרגליים מה לקבל מהראש אבל לראש אין מה לקבל מהרגליים, מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי בִּבְחִינָה אַחַת בענין אחד יֵשׁ יִתְרוֹן וּמַעֲלָה לָרַגְלַיִם שאינם בראש, שֶׁצָּרִיךְ לְהַלֵּךְ בָּהֶם כוּ׳ והראש זקוק לרגליים כדי ללכת ואינו הולך בלעדיהם, וְגַם, כְּשֶׁאֵרַע כּוֹבֶד כאב בָּרֹאשׁ מַקִּיזִין דָּם בָּרַגְלַיִם וְנִרְפָּא הראש כוּ׳ והרי זו דוגמה נוספת לכך שלמרות מעלתו הברורה של הראש על הרגליים, הראש מקבל את רפואתו באמצעות פעולה של הקזת הדם הנעשית ברגליים, וכך גם בנמשל, ישנם דברים שבהם ה׳ראש׳ מקבל מה׳סוף׳ ולכן למרות ההבדלים, יש ביניהם אחדות מלאה.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּזֶה שֶׁכְּשֶׁאֵרַע כּוֹבֶד בָּרֹאשׁ מַקִּיזִין דָּם בָּרַגְלַיִם וְנִרְפָּא, וכאמור לעיל הדבר הוא הוכחה לכך שבין הראש והרגל יש אחדות, מוּדְגֶּשֶׁת הָאַחְדוּת שֶׁל הָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל (שֶׁגַּם הָרֹאשׁ צָרִיךְ לָרֶגֶל ומקבל ממנה ולא רק משפיע לה) בְּאוֹפֶן פְּנִימִי יוֹתֵר ועמוק יותר מֵאֲשֶׁר הָאַחְדוּת בין הראש והרגל שֶׁמִּתְבַּטֵּאת בְּעִנְיַן הַהֲלִיכָה (שֶׁהָרֹאשׁ צָרִיךְ לָרַגְלַיִם בִּכְדֵי לְהַלֵּךְ בָּהֶם), שֶׁהוּא רַק עִנְיָן חִיצוֹנִי שכן ההליכה שייכת לכוחות המעשה שהם כוחות חיצוניים לגבי ריפוי כובד וכאב בראש שהוא עניין יותר פנימי ונפשי.

וּמַמְשִׁיךְ אדמו״ר הזקן במאמר הנזכר ב׳לקוטי תורה׳ לְבָאֵר, שֶׁזֶּהוּ האמור לעיל על האחדות בין הסוגים השונים והדרגות השונות של בני ישראל דֶּרֶךְ כְּלָל, באופן כללי, אַף דֶּרֶךְ פְּרָט בצורה מפורטת אֵיךְ הוּא דֶּרֶךְ הַיִּחוּד כוּ׳, כיצד הסוגים השונים מתאחדים למציאות אחת מאוחדת בֵּאֵר הַכָּתוּב אַחַר־כָּךְ[12] בהמשך הפסוקים הללו, הכתוב אומר שהאחדות היא ״לְעָבְרְךָ בִּבְרִית״, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן, המשמעות הפנימית של מושג ה׳ברית׳ בין הקדוש־ברוך־הוא ובני ישראל היא כְּמוֹ לְמָשָׁל שְׁנֵי אוֹהֲבִים שֶׁכּוֹרְתִים בְּרִית בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא תִּפָּסֵק אַהֲבָתָם כוּ׳, בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד כוּ׳, והאהבה והידידות ביניהם תתקיים לנצח (גם אם במשך הזמן יתרחשו דברים שעלולים להיות סיבה להפסקת האהבה) לְפִי שֶׁבָּאוּ בִּבְרִית וְהִתְקַשְּׁרוּת זה עם זה והתאחדו בהתאחדות מוחלטת כְּאִלּוּ נַעֲשׂוּ לְבָשָׂר אֶחָד כאילו היו מציאות אחת ולא שני אנשים נפרדים. וּכְמוֹ שֶׁלֹּא יוּכַל לִפְסוֹק אַהֲבָתוֹ עַל עַצְמוֹ, כָּךְ לֹא יִפְסוֹק מֵעַל חֲבֵרוֹ וההתאחדות ביניהם היא עד כדי כך שכשם שלא ייתכן שאדם יפסיק לאהוב את עצמו, כך לא ייתכן שיפסיק לאהוב את חברו כי האחדות ביניהם היא, כאמור, במידה כזו שהפכו להיות כמו דבר אחד ממש. וְלָכֵן נִקְרָא עניין ההתקשרות וההתאחדות הזו בִּלְשׁוֹן כְּרִיתַת בְּרִית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[13] בירמיהו (בדברי התוכחה כלפי אלו שהפרו את הברית עם ה׳) אֲשֶׁר כָּרְתוּ אֶת הָעֵגֶל שהיה קודם לכן גוף אחד וַיַּעַבְרוּ אלה שכרתו את הברית בֵּין בְּתָרָיו, לִהְיוֹת שְׁנֵיהֶם עוֹבְרִים בְּתוֹךְ גּוּף אֶחָד שכך היה מנהגם של כורתי ברית, לעבור בין הבתרים של מה

11) ראה ספר יצירה פ״א מ״ז. 12) שם, יא. 13) ירמי׳ לד, יח. הובא בפירש״י עה״פ.

ביאור בדרך אפשר

גָּדוֹל דְּכָל דְּאָתֵי מִסְּטָרָא דִּקְדוּשָׁה הוּא בִּבְחִינַת נָעוּץ סוֹפָן בְּתְחִלָּתָן[11], מִבְּלִי אֲשֶׁר נִמְצָא הָאָדָם רֹאשׁ וְסוֹף, וְהַיְנוּ, שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת מַה שֶּׁאֵין בַּחֲבֵרוֹ, וְכוּלָּם צְרִיכִין זֶה לָזֶה, וְכִמְשַׁל הָאָדָם שֶׁהוּא בַּעַל קוֹמָה בְּרֹאשׁ וְרַגְלַיִם, שֶׁאַף שֶׁרַגְלַיִם הֵם סוֹף הַמַּדְרֵגָה וּלְמַטָּה, וְהָרֹאשׁ הוּא הָעֶלְיוֹן וּמְעוּלֶּה מִמֶּנּוּ, מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי בִּבְחִינָה אַחַת יֵשׁ יִתְרוֹן וּמַעֲלָה לָרַגְלַיִם שֶׁצָּרִיךְ לְהַלֵּךְ בָּהֶם כוּ׳, וְגַם, כְּשֶׁאֵרַע כּוֹבֶד בָּרֹאשׁ מַקִּיזִין דָּם בָּרַגְלַיִם וְנִרְפָּא כוּ׳. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּזֶה שֶׁכְּשֶׁאֵרַע כּוֹבֶד בָּרֹאשׁ מַקִּיזִין דָּם בָּרַגְלַיִם וְנִרְפָּא, מוּדְגֶּשֶׁת הָאַחְדוּת שֶׁל הָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל (שֶׁגַּם הָרֹאשׁ צָרִיךְ לָרֶגֶל) בְּאוֹפֶן פְּנִימִי יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הָאַחְדוּת שֶׁמִּתְבַּטֵּאת בְּעִנְיַן הַהֲלִיכָה (שֶׁהָרֹאשׁ צָרִיךְ לָרַגְלַיִם בִּכְדֵי לְהַלֵּךְ בָּהֶם), שֶׁהוּא רַק עִנְיָן חִיצוֹנִי.

וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר, שֶׁזֶּהוּ דֶּרֶךְ כְּלָל, אַף דֶּרֶךְ פְּרָט אֵיךְ הוּא דֶּרֶךְ הַיִּחוּד כוּ׳, בֵּאֵר הַכָּתוּב אַחַר־כָּךְ[12] ״לְעָבְרְךָ בִּבְרִית״. וְהָעִנְיָן, כְּמוֹ לְמָשָׁל שְׁנֵי אוֹהֲבִים שֶׁכּוֹרְתִים בְּרִית בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא תִּפָּסֵק אַהֲבָתָם כוּ׳, בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד כוּ׳, לְפִי שֶׁבָּאוּ בִּבְרִית וְהִתְקַשְּׁרוּת כְּאִלּוּ נַעֲשׂוּ לְבָשָׂר אֶחָד. וּכְמוֹ שֶׁלֹּא יוּכַל לִפְסוֹק אַהֲבָתוֹ עַל עַצְמוֹ, כָּךְ לֹא יִפְסוֹק מֵעַל חֲבֵרוֹ. וְלָכֵן נִקְרָא בִּלְשׁוֹן כְּרִיתַת בְּרִית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[13] אֲשֶׁר כָּרְתוּ אֶת הָעֵגֶל וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו, לִהְיוֹת

ביאור בדרך אפשר

שקודם לכן היה גוף אחד ובכך לבטא את הנכונות שלהם לכרות ברית זה עם
זה ברמה כזו של התקשרות והתאחדות **לִהְיוֹת לְעָם אֶחָד** כמו גוף אחד
ממש.

וּכְכָל הַמָּשָׁל הַזֶּה הדברים נכונים גם בנמשל, שכך **עָשָׂה לָנוּ ה'
אֱלֹקֵינוּ** שהתקשר והתאחד איתנו
בכזו אחדות שנמשלה לכריתת ברית,
דִּכְתִיב[14] בפרשת כי תשא, בהמשך
לבקשת משה רבינו מהקדוש־ברוך־
הוא לסלוח על חטא העגל, **הִנֵּה
אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית גּוֹ', כִּי עַל־
יְדֵי י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים
שֶׁהִמְשִׁיךְ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־
הַשָּׁלוֹם** האמורות באותה פרשה (א.
אֶפְעֶל. ב. רחום. ג. וחנון. ד. ארך. ה.
אפים. ו. ורב חסד. ז. ואמת. ח. נוצר
חסד. ט. לאלפים. י. נושא עוון. יא.
ופשע. יב. וחטאה. יג. ונקה), **נַעֲשָׂה
כְּכִיכוֹל כְּרִיתַת בְּרִית
וְהִתְקַשְׁרוּת לְהַקָּבָ"ה עִם
יִשְׂרָאֵל כוּ'** ועד להתאחדות מלאה
ומוחלטת, כמבואר לעיל.

**ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְבֹאָר
בַּמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל** הפותח
בפסוק **"אַתֶּם נְצָבִים" בְּ'אוֹר
הַתּוֹרָה'**[15] לאדמו"ר ה'צמח צדק'
(**שֶׁנִּמְצָא עַתָּה בַּדְּפוּס**), **שֶׁמַּלַּת
"נְצָבִים" הוּא לְשׁוֹן נִפְעָל**, כפי
שממשיך ומבאר, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן
שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי אַחֵר [שֶׁעַל
זֶה** מוֹרָה **הָאוֹת נ' דְּ"נְצָבִים",
וְכֵמוֹ הַחְלוּק בֵּין 'כּוֹתֵב' לְ'נִכְתָּב',
שֶׁ'כּוֹתֵב' הַיְנוּ עַל־יְדֵי אַחֵר,
שֶׁהוּא עַצְמוֹ כּוֹתֵב, וְ'נִכְתָּב' הַיְנוּ עַל־יְדֵי אַחֵר,
וְזֶהוּ גַּם הַחְלוּק בֵּין 'עוֹמֵד' שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ,
לְ'נִצָּב' שֶׁהוּא עַל־יְדֵי אַחֵר], וּמִבְּאֹר[16], **שְׁנֵי
הַטְּעָמִים** הַנ"ל **שֶׁל הַכֹּחַ עַל זֶה מִלְּמַעְלָה**, וְכֵמוֹ **שֶׁכָּתוּב אַחַר־כָּךְ**[17]
**"לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם", וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן
הַקָּמָה** (וההתרוממות) **של
בני ישראל** להיות עמו של הקדוש־
ברוך־הוא **אֵינוֹ מִצַּד** הַעַם **עַצְמוֹ,
אֶלָּא נַעֲשָׂה מִלְּמַעְלָה** על־ידי
הקדוש ברוך הוא **("הָקִים
אוֹתְךָ"), וְהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת
וְגִלּוּי י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים,**
כאמור לעיל שבאמצעותם ניתן ונמשך
הכוח להתקשרות וההתאחדות של בני
ישראל עם הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁזֶּהוּ
גִּלּוּי** והמשכה של אור אלוקי
מִלְּמַעְלָה למטה **שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי
בְּמַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ שֶׁל הָאָדָם**
ואור זה מאיר עליו ומרומם אותו גם אם
הוא מצידו נמצא במעמד ומצב רוחני
נחות ביותר, **כַּמּוּבָן מִזֶּה
שֶׁהִתְחָלַת י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים**
בכתוב (הנזכר לעיל, בפרשת כי תשא)
הִיא הֶוֵי' הֶוֵי'[18], ואמרו חכמינו
ז"ל שהכתוב כופל ואומר "הוי'"
פעמיים, **אֶחָד** להורות על המשכת י"ג
מידות הרחמים על האדם **קוֹדֶם
שֶׁיֵּחָטֵא, וְאֶחָד** על המשכת י"ג
מידות הרחמים פעם נוספת **לְאַחַר
שֶׁיֵּחָטֵא (כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ
הַ'תּוֹסְפוֹת'**[19] **בְּשֵׁם
הַמִּדְרָשׁ**[20]**), וְהַיְנוּ, שֶׁי"ג
מִדּוֹת הָרַחֲמִים** של הקדוש־ברוך־
הוא **הֵם** יורדים ונמשכים לבני ישראל
**גַּם לְמִי שֶׁחָטָא כוּ', וְהַיְנוּ לְפִי
שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי** והארה והמשכה
מִלְּמַעְלָה למטה **שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי
בְּמַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ שֶׁל הָאָדָם** וגם
אם מצבו נחות וירוד, רחמיו של
הקדוש־ברוך־הוא נתונים לו ומאירים עליו.

ביאור בדרך אפשר

שְׁנֵיהֶם עוֹבְרִים בְּתוֹךְ גּוּף אֶחָד לִהְיוֹת לְעָם אֶחָד.

וּכְכָל הַמָּשָׁל הַזֶּה עָשָׂה לָנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ, דִּכְתִיב[14]
הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית גּוֹ', כִּי עַל־יְדֵי י"ג מִדּוֹת
הָרַחֲמִים שֶׁהִמְשִׁיךְ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם,
נַעֲשָׂה כְּבְיָכוֹל כְּרִיתַת בְּרִית וְהִתְקַשְׁרוּת לְהַקָּבָ"ה
עִם יִשְׂרָאֵל כוּ'.

ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר דִּבּוּר־
הַמַּתְחִיל "אַתֶּם נְצָבִים" בְּ'אוֹר
הַתּוֹרָה'[15] (שֶׁנִּמְצָא עַתָּה בַּדְּפוּס), שֶׁמַּלַּת
"נְצָבִים" הוּא לְשׁוֹן נִפְעָל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁנַּעֲשָׂה
עַל־יְדֵי אַחֵר [שֶׁעַל זֶה מוֹרָה הָאוֹת נ' דְּ"נְצָבִים",
וְכֵמוֹ הַחְלוּק בֵּין 'כּוֹתֵב' לְ'נִכְתָּב', שֶׁ'כּוֹתֵב' הַיְנוּ
שֶׁהוּא עַצְמוֹ כּוֹתֵב, וְ'נִכְתָּב' הַיְנוּ עַל־יְדֵי אַחֵר,
וְזֶהוּ גַּם הַחְלוּק בֵּין 'עוֹמֵד' שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ,
לְ'נִצָּב' שֶׁהוּא עַל־יְדֵי אַחֵר], וּמִבְּאֹר[16], שְׁנֵי
הַטְּעָמִים הַנ"ל שֶׁל הַכֹּחַ עַל זֶה מִלְּמַעְלָה, וְכֵמוֹ שֶׁכָּתוּב אַחַר־כָּךְ[17]
"לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם", וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן
הַקָּמָה אֵינוֹ מִצַּד עַצְמוֹ, אֶלָּא נַעֲשָׂה מִלְּמַעְלָה
("הָקִים אוֹתְךָ"), וְהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת וְגִלּוּי י"ג
מִדּוֹת הָרַחֲמִים, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי
בְּמַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ שֶׁל הָאָדָם, כַּמּוּבָן מִזֶּה שֶׁהַתְחָלַת
י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים הִיא הֶוֵי' הֶוֵי'[18], אֶחָד קוֹדֶם
שֶׁיֵּחָטֵא וְאֶחָד לְאַחַר שֶׁיֵּחָטֵא (כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ
הַ'תּוֹסְפוֹת'[19] בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ[20]), וְהַיְנוּ, שֶׁי"ג מִדּוֹת
הָרַחֲמִים הֵם גַּם לְמִי שֶׁחָטָא כוּ', וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁזֶּהוּ
גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בְּמַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ שֶׁל
הָאָדָם. וְכֵיוָן שֶׁבְּחֹדֶשׁ אֱלוּל מְאִירוֹת י"ג מִדּוֹת
הָרַחֲמִים[21], הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה בְּ'רֹאשׁ הַשָּׁנָה'
הָעִנְיָן דְּ"אַתֶּם נְצָבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם" גּוֹ'.

---

14) תשא לד, י. 15) ריש פרשתנו (ע' א'קפט ואילך). 16) שם ע' א'קצז. 17) שם, יב. 18) תשא לד, ו. ראה לקו"ש ח"ד ע' 1348 ואילך. 19) ד"ה שלש עשרה מדות - ר"ה יז, ב. 20) פסיקתא רבתי פל"ב (פיסקא ותאמר ציון), ז. 21) לקו"ת פ' ראה לב, א ואילך.

ביאור בדרך אפשר

וְכֵיוָן שֶׁבְּחֹדֶשׁ אֱלוּל מְאִירוֹת י״ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים[21], כמבואר במדרשי חכמינו ז״ל ובתורת החסידות שכך היה כאשר משה רבינו עלה למרום לאחר חטא העגל כאשר ארבעים הימים האחרונים (מראש חודש אלול ועד יום הכיפורים), היו ״ברצון״ וכך גם בימים אלה מידי שנה בשנה, ימי חודש אלול הם ימי רצון ורחמים

הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה שבמשך חודש אלול מאירות י״ג מידות הרחמים נַעֲשֶׂה בְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ הָעִנְיָן דְּ״אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם״ גו׳, כמובא לעיל בתחילת המאמר

ש״היום״ הוא יום ראש השנה.

וּמַמְשִׁיךְ אדמו״ר ה׳צמח צדק׳ במאמר הנזכר בְּ׳אוֹר הַתּוֹרָה׳[22], שֶׁכָּל זֶה הוּא לְפִי הַפֵּרוּשׁ שֶׁ״נִּצָּבִים״ הוּא לְשׁוֹן קִימָה וַעֲמִידָה (אֶלָּא שֶׁזֶּה גּוּפָא בעניין העמידה עצמו הֲרֵי זוֹ קִימָה וַעֲמִידָה שֶׁנַּעֲשֵׂית מִלְמַעְלָה). אַךְ עוֹד יֵשׁ פֵּרוּשׁ ״נִצָּב״ לְשׁוֹן רֹאשׁ וְקָצִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״מֶלֶךְ אֵין בְּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ״[23], וּ״נִצִּיב אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ״[24], וְהוּא עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[25] כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שִׁמְךָ, כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל, דְּהַיְנוּ, שֶׁהוּא שַׂר וּמוֹשֵׁל עַל בְּחִינַת שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת צִמְצוּם וְהֶסְתֵּר פָּנִים לִהְיוֹת גִּלּוּי עוֹלָם הַזֶּה וְתַעֲנוּגָיו, וְהוּא שַׂר וּמוֹשֵׁל עַל בְּחִינָה זוֹ, עַל־יְדֵי שֶׁכְּבָר נִתְפַּשְּׁטָה הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מֵהַלְבוּשִׁים הַצּוֹאִים, וְאִתְהַפְּכָא מֵחַשׁוֹכָא כּוֹ׳, מִצַּד רְצוֹן הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁהִיא הַמּוֹשֶׁלֶת בְּקִרְבּוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת יַעֲקֹב, י׳ עָקֹב[26], שֶׁעֲדַיִן הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית יוֹרֶדֶת בַּעֲקֹב לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא שֶׁהוּא בִּבְחִינַת אִתַּכְפְּיָא וְאִינוֹ בְּחִינַת אִתְהַפְּכָא מֵחַשׁוֹכָא כּוֹ׳, אֲבָל עַל־יְדֵי שֶׁכְּבָר נִתְפַּשְּׁטָה הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁהִיא הַמּוֹשֶׁלֶת בְּקִרְבּוֹ, וְהוּא שַׂר וּמוֹשֵׁל עַל בְּחִינָה זוֹ, אָז יוּכְלוּ לְהַגִּיעַ לִבְחִינַת ״נִצָּבִים״, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת שַׂר וּמוֹשֵׁל עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְהַגּוּף, כְּמוֹ בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁמוֹת שהם בחינת ״שר״ ו״ראש״, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁבְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ מְאִירָה הָאָרָה עֶלְיוֹנָה מְאֹד מְאֹד לְמַעְלָה מֵהָאָרָה הַמְאִירָה בְּכָל הַשָּׁנָה כּוֹ׳.

ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב[17] ״לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹקִים״, הַיְנוּ[27], שֶׁהַמְכֻוָּן מִכָּל הַנַּ״ל הוּא שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל

ביאור בדרך אפשר

של ״ניצב״ וקצין, שַׂר וּמוֹשֵׁל עַל בְּחִינָה זוֹ, עַל־יְדֵי שֶׁכְּבָר נִתְפַּשְּׁטָה הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מֵהַלְבוּשִׁים הַצּוֹאִים שהפכו להיות כאלה בגלל העבירות הפוגמות ו׳מלכלכות׳ את הנפש, וְאִתְהַפְּכָא מֵחַשׁוֹכָא כּוֹ׳, והיה מהפך מחושך לאור מִצַּד רְצוֹן הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁהִיא הַמּוֹשֶׁלֶת בְּקִרְבּוֹ, וזוהי בחינת ״ישראל״ אותיות ״לי ראש״, ולשון שר ושררה, היינו דרגה גבוהה בעבודת ה׳ לאחר שכבר אין על הנפש האלוקית שום דבר לא רצוי, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת יַעֲקֹב, י׳ עָקֹב[26], היא בחינה המסמלת דרגה רוחנית נמוכה שֶׁעֲדַיִן הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית יוֹרֶדֶת בַּעֲקֹב הנמוך לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא שבכל זאת אין ענייני העולם הזה שולטים עליו כיוון שֶׁהוּא בִּבְחִינַת אִתַּכְפְּיָא האדם מצליח להתגבר על יצרו ולכפות אותו, אֲבָל כיוון שזו כפייה (״אתכפיא״) ולא הפיכת החושך לאור (״אתהפכא״) אֵינוֹ בְּחִינַת שַׂר וּמוֹשֵׁל ואינו ״ניצב״ עֲדַיִן כּוֹ׳ על הנפש הבהמית והיצר הרע. אָכֵן בְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ נֶאֱמַר ״אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם״, שֶׁכָּל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אפילו אלה שהם בבחינת ״עקב״ יוּכְלוּ לְהַגִּיעַ ביום המיוחד הזה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת ״נִצָּבִים״, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת שַׂר וּמוֹשֵׁל עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְהַגּוּף, כְּמוֹ בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל הנשמות שהם בחינת ״שר״ ו״ראש״, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁבְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ מְאִירָה הָאָרָה עֶלְיוֹנָה מְאֹד מְאֹד לְמַעְלָה מֵהָאָרָה הַמְאִירָה בְּכָל הַשָּׁנָה כּוֹ׳ ובכוח הארה זו גם מי שכל ימות השנה נמצא במצב נחות, הופך להיות ״ניצב״, כמבואר לעיל.

ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב[17] ״לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹקִים״, הַיְנוּ[27], שֶׁהַמְכֻוָּן המטרה והתכלית מִכָּל הַנַּ״ל הוּא שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ בִּבְחִינַת עָם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שישנו עם של בני ישראל

במבואר לעיל:

1 וְכֵיוָן שֶׁבְּחֹדֶשׁ אֱלוּל מְאִירוֹת י״ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים[21], כמבואר
2 במדרשי חכמינו ז״ל ובתורת החסידות שכך היה כאשר משה רבינו עלה
3 למרום לאחר חטא העגל כאשר ארבעים הימים האחרונים (מראש חודש אלול
4 ועד יום הכיפורים), היו ״ברצון״ וכך גם בימים אלה מידי שנה בשנה, ימי
5 חודש אלול הם ימי רצון ורחמים
6 הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה שבמשך חודש
7 אלול מאירות י״ג מידות הרחמים
8 נַעֲשֶׂה בְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ הָעִנְיָן
9 דְּ״אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם״
10 גו׳, כמובא לעיל בתחילת המאמר
11 ש״היום״ הוא יום ראש השנה.
12 וּמַמְשִׁיךְ אדמו״ר ה׳צמח צדק׳
13 במאמר הנזכר בְּ׳אוֹר הַתּוֹרָה׳[22],
14 שֶׁכָּל זֶה המבואר לעיל אודות הכוח
15 הניתן מלמעלה לכריתת הברית על־ידי
16 המשכת י״ג מידות הרחמים הוּא
17 לְפִי הַפֵּרוּשׁ שֶׁ״נִּצָּבִים״ הוּא
18 לְשׁוֹן קִימָה וַעֲמִידָה (אֶלָּא
19 שֶׁזֶּה גּוּפָא בעניין העמידה עצמו
20 הֲרֵי זוֹ קִימָה וַעֲמִידָה
21 שֶׁנַּעֲשֵׂית מִלְמַעְלָה). אַךְ עוֹד
22 יֵשׁ פֵּרוּשׁ ״נִצָּב״ לְשׁוֹן רֹאשׁ
23 וְקָצִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״מֶלֶךְ אֵין
24 בְּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ״[23], וּ״נִצִּיב
25 אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ״[24], ובפסוקים
26 אלה ״ניצב״ פירושו כמו קצין ומפקד
27 וְהוּא ולפי זה התוכן הפנימי של
28 הכתוב ״אתם ניצבים היום כולכם״
29 הוּא עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[25]
30 ביעקב אבינו ותוכן הדברים מתייחס
31 לבני ישראל בכל הדורות כִּי אִם־
32 יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שִׁמְךָ, כִּי שָׂרִיתָ
33 עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים
34 וַתּוּכָל, דְּהַיְנוּ, שֶׁהוּא כל אחד
35 מבני ישראל שַׂר וּמוֹשֵׁל בדוגמת
36 ״ניצב״ במובן של קצין ומפקד עַל
37 בְּחִינַת שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהוּא
38 עניינו ותוכנו של שם אלוקים בְּחִינַת
39 צִמְצוּם וְהֶסְתֵּר פָּנִים של האור
40 האלוקי שמצד עצמו אינו מוגבל ואינו מצומצם כלל, אבל לצורך בריאת עולם
41 גשמי מוגבל, האור האלוקי הבלי־גבול צומצם והוגבל לִהְיוֹת גִּלּוּי עוֹלָם
42 הַזֶּה וְתַעֲנוּגָיו, וְהוּא האדם שהגיע לדרגה של ״אתם נצבים״ במובן

22) שם ע׳ א׳רא. 23) מלכים־א כב, מח. 24) שם ד, יט. 25) וישלח לב, כט. 26) עץ חיים שער ג (שער סדר אצי׳) פ״ב. 27) ראה גם לקו״ת פרשתנו שם, סע״ד. אוה״ת שם ע׳ א׳קצח.

ביאור בדרך אפשר

יוֹכַל לִהְיוֹת עִנְיַן הַמַּלְכוּת שֶׁל הַקָּבָ"ה בְּ'רֹאשׁ הַשָּׁנָה', כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[28] אָמַר הַקָּבָ"ה: אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכֻיּוֹת בְּ'רֹאשׁ הַשָּׁנָה' כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, כִּי אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם[29], וכפי שמבואר רבות בחסידות במשמעות הדברים כיצד גדר המלכות לא יכול להיות על הבנות וחיות שאין להם כל הכרה בהמות המלך וגם לא על ידי בניו של המלך הקרובים אליו מאד אלא דווקא על ידי העם שמצד אחד הם מציאות בפני עצמה ומצד שני הם מכירים בגדולתו של המלך ומתבטלים בפניו וּלְאַחֲרֵי שֶׁהַקָּבָ"ה נַעֲשֶׂה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹקִים"), אֲזַי מְבַקְּשִׁים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "מְלוֹךְ עַל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כּוּ' וְיֵדַע כָּל פָּעוּל" וְכוּ'[30]. וּלְאַחֲרֵי הָעִנְיָן דְּ'מַלְכֻיּוֹת' צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם הָעִנְיָן דְּ'זִכְרוֹנוֹת', שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנָכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה[28], וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן הַמַּלְכֻיּוֹת הוּא הַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת רוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת לִהְיוֹת בִּבְחִינַת רוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת עַל עָם, וְכִמְבֹאָר בְּ'הֶמְשֵׁךְ תְּשַׁמַּח'[31] (שֶׁנִּדְפַּס זֶה־עַתָּה), שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[32] אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ בְּטֶרֶם כָּל יְצוּר נִבְרָא, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם קוֹדֶם שֶׁנִּתְעוֹרֵר בְּרָצוֹן כִּבְיָכוֹל לִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל עָם, יֵשׁ כְּבָר בְּחִינַת הָרוֹמְמוּת וְהַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁמִּצַּד־עַצְמָן, וּמִבְּחִינָה זוֹ מַמְשִׁיכִים בְּ'רֹאשׁ הַשָּׁנָה', שֶׁיִּתְעוֹרֵר לִהְיוֹת לוֹ רָצוֹן לִמְלוֹכָה עַל עָם, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[32] "לְעֵת נַעֲשָׂה בְּחֻפְצוֹ כֹּל, אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא", דְּהַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָא מֶלֶךְ עַל עָם, שֶׁמִּמֵּזֶּה נִתְהַוּוּ וְנִבְרְאוּ הָעוֹלָמוֹת, וּשְׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם כּוּ', וּלְאַחֲרֵי־זֶה לִהְיוֹת גַּם זִכְרָה פְּרָטִית, וְהַיְנוּ, עַל־יְדֵי הַזְּכָרַת עֲקֵדַת יִצְחָק, וּבְאוֹפֶן שֶׁמְּבָרְכִים עַל זֶה בְּשֵׁם וּמַלְכוּת[33], שֶׁזֶּה מוֹרֶה[34] עַל וַדָּאוּת הָעִנְיָן כּוּ'[35].

ביאור בדרך אפשר

מלך בלא עם', לאמתו של דבר עניין המלוכה במובן של רוממות והתנשאות היה גם לפני שהייתה מציאות של עם וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם קוֹדֶם שֶׁנִּתְעוֹרֵר בְּרָצוֹן כִּבְיָכוֹל לִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל עָם, בשלב שבו אפילו לא הייתה התעוררות רצון להיות מלך על עם, ובוודאי שלא היה עם במציאות, גם בשלב זה יֵשׁ כְּבָר למעלה באלוקות בְּחִינַת הָרוֹמְמוּת וְהַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁמִּצַּד־עַצְמָן, וּמִבְּחִינָה זוֹ בחינת הרוממות העצמית, מַמְשִׁיכִים בְּ'רֹאשׁ הַשָּׁנָה', שֶׁיִּתְעוֹרֵר לִהְיוֹת לוֹ להקדוש־ברוך־הוא רָצוֹן לִמְלוֹכָה עַל עָם, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[32] בהמשך התפילה "אדון עולם", "לְעֵת נַעֲשָׂה בְּחֻפְצוֹ כֹּל, לאחר הבריאה בפועל, אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא", דְּהַיְנוּ כְּמוֹ כפי שעניין הרוממות ירד ונמשך באופן שֶׁנִּקְרָא מֶלֶךְ עַל עָם, שֶׁמִּמֵּזֶּה מהרצון העליון למלוך על עם נִתְהַוּוּ וְנִבְרְאוּ הָעוֹלָמוֹת, וּשְׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם כּוּ', וּלְאַחֲרֵי־זֶה לאחר המשכה זו שהיא כאמור התוכן הפנימי של 'זיכרונות' שהמשכתם הביאה את כללות העולם, צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם זִכְרָה פְּרָטִית, וְהַיְנוּ, עַל־יְדֵי הַזְּכָרַת עֲקֵדַת יִצְחָק, וּבְאוֹפֶן שֶׁמְּבָרְכִים עַל זֶה בְּשֵׁם וּמַלְכוּת[33] בברכת 'זיכרונות' בתפילת מוסף של ראש השנה, "ברוך אתה ה', זוכר הברית", שֶׁזֶּה העובדה שאומרים על כך ברכה בשם ומלכות מוֹרֶה[34] עַל וַדָּאוּת הָעִנְיָן כּוּ'[35], כמבואר ב'אגרת התשובה' שבספר התניא: "וכמו שאנו מברכין בכל תפלת י"ח תיכף שמבקשים סלח לנו כו' ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה אלא אין כאן שום ספק כלל מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו. ואילו לא היינו חוזרים וחוטאים היינו נגאלין מיד כמו שאנו מברכין ברוך אתה ה' גואל ישראל".

1 יְהִיוּ בִּבְחִינַת עָם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יוּכַל לִהְיוֹת עִנְיַן
2 הַמַּלְכוּת שֶׁל הַקָּבָ"ה בְּ'רֹאשׁ הַשָּׁנָה', כְּמַאֲמַר
3 רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[28] אָמַר הַקָּבָ"ה: אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכֻיּוֹת
4 בְּ'רֹאשׁ הַשָּׁנָה' כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, כִּי אֵין
5 מֶלֶךְ בְּלֹא עָם[29], וּלְאַחֲרֵי שֶׁהַקָּבָ"ה נַעֲשָׂה מֶלֶךְ
6 יִשְׂרָאֵל (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹקִים"),
7 אֲזַי מְבַקְּשִׁים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "מְלוֹךְ עַל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ
8 כּוּ' וְיֵדַע כָּל פָּעוּל" וְכוּ'[30]. וּלְאַחֲרֵי הָעִנְיָן
9 דְּ'מַלְכֻיּוֹת' צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם הָעִנְיָן דְּ'זִכְרוֹנוֹת',
10 שֶׁיַּעֲלֶה זִכְרוֹנְכֶם לְפָנַי לְטוֹבָה[28], וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן
11 הַמַּלְכֻיּוֹת הוּא הַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת רוֹמְמוּת
12 וְהִתְנַשְּׂאוּת לִהְיוֹת בִּבְחִינַת רוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת עַל
13 עָם, וְכִמְבֹאָר בְּ'הֶמְשֵׁךְ תְּשַׁמַּח'[31] (שֶׁנִּדְפַּס
14 זֶה־עַתָּה), שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[32] אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר
15 מָלַךְ בְּטֶרֶם כָּל יְצוּר נִבְרָא, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם קוֹדֶם
16 שֶׁנִּתְעוֹרֵר בְּרָצוֹן כִּבְיָכוֹל לִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל עָם, יֵשׁ
17 כְּבָר בְּחִינַת הָרוֹמְמוּת וְהַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁמִּצַּד־
18 עַצְמָן, וּמִבְּחִינָה זוֹ מַמְשִׁיכִים בְּ'רֹאשׁ הַשָּׁנָה',
19 שֶׁיִּתְעוֹרֵר לִהְיוֹת לוֹ רָצוֹן לִמְלוֹכָה עַל עָם, שֶׁעַל
20 זֶה נֶאֱמַר[32] "לְעֵת נַעֲשָׂה בְּחֻפְצוֹ כֹּל, אֲזַי מֶלֶךְ
21 שְׁמוֹ נִקְרָא", דְּהַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָא מֶלֶךְ עַל עָם,
22 שֶׁמִּמֵּזֶּה נִתְהַוּוּ וְנִבְרְאוּ הָעוֹלָמוֹת, וּשְׁמוֹ נִקְרָא
23 עֲלֵיהֶם כּוּ', וּלְאַחֲרֵי־זֶה לִהְיוֹת גַּם זִכְרָה
24 פְּרָטִית, וְהַיְנוּ, עַל־יְדֵי הַזְּכָרַת עֲקֵדַת יִצְחָק,
25 וּבְאוֹפֶן שֶׁמְּבָרְכִים עַל זֶה בְּשֵׁם וּמַלְכוּת[33], שֶׁזֶּה
26 מוֹרֶה[34] עַל וַדָּאוּת הָעִנְיָן כּוּ'[35].

28) ר"ה טז, א. לד, ב. 29) בחיי וישב לח, ל. שם ר"פ בלק. תניא שעהיוה"א רפ"ז (פא, ב). ובכ"מ. 30) תפלת העמידה דראש השנה (ברכת "אלקינו כו' מלוך כו'"). 31) תרנ"ז - ע' 11 (נדפס לאח"ז בסה"מ תרנ"ז ס"ע קפג ואילך). 32) תפילת השחר. 33) בסיום ברכת זכרונות במוסף דר"ה. 34) ראה תניא אגה"ת פי"א. 35) ע"כ נמצא ברשימה שתח"י (המו"ל).

אגרות קודש

ב״ה, ימי הסליחות, ה׳תשכ״ה
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
אשר בכל מקום ומקום
ה׳ עליהם יחיו

שלום רב וברכה!

אנו עומדים עתה על סף שנת **שמיטה** (השנה השביעית והמקודשת שבמחזור השנים) – שנת ה׳תשכ״ו – הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה.

אחת ההוראות המרכזיות של השמיטה טמונה **בסדר** הפסוקים והמלים שבתורה המציינים את ענין השמיטה: **כי תבואו אל הארץ . . ושבתה הארץ שבת לה׳. שש שנים תזרע שדך וגו׳**.

לכאורה, בלתי מובן כאן: סדרם של הדברים הוא הרי שבשש השנים הראשונות מעבדים את השדות ורק לאחר מכן באה השמיטה, שנת השביתה השביעית. היה צריך, איפוא, להכתב תחילה בתורה: **שש שנים תזרע שדך** גו׳ ואחר כך – **ושבתה הארץ**.

אך – הסדר שבתורה אף הוא תורה (=הוראה). הסדר האמור בקשר לשמיטה מלמדנו כיצד צריכה להיות הגישה לחיים:

כאשר אדם בא אל ארץ ועליו להסתדר בחיים, ואי אפשר לו להמנע מ״עבודת אדמה״, עליו לדעת שראשונה וחשובה ביותר, בהשקפה ובתור מטרה, היא ״שבת לה״: לא הארציות והחומריות, כי-אם הרוחניות והקדושה. גישה זו מבטיחה שלא יישקע בדברים ארציים וחומריים. יתר על כן – כשרעיון זה עומד **תמיד** נגד העיניים – הופכים ששת ימי החולין האפורים לאחרים, הם מאבדים חלק גדול מן החולין שלהם ונעשים מאירים יותר ומלאי תוכן יותר. ויתירה מזו: ההשתנות וההתעלות של שש השנים מרוממים גם את השנה השביעית, ובמקום ״ושבתה שבת . . לה״ – היא נעשית ״שבת שבתון . . שבת לה״״.

***

כך גם בחיי יום יום, ישנו ענין של ״עבודת אדמה״ (פרנסה) ו״חולין״) כעניני אכילה, שתיה, וכדומה, עניינים בהם ״ומותר האדם מן הבהמה אין״, וישנו ענין של ״ושבתה הארץ״, הינתקות מן הארציות, ו״שבת לה״״, התמסרות לעניני קדושה ואלקות, העתים המוקדשים לתפילה, תלמוד תורה וקיום המצוות.

וההוראה שבשמיטה היא שעל האדם להתחיל את חיי יום-יום בהשקפה ובגישה, שלמרות שלאחר מכן יצטרך לעשות דברי ״חולין״, הרי עיקרם ותכליתם הם הוא – ״שבת לה״״. או אז יהיו דברי ועשיות ה״חולין״ מאירים יותר ומלאי תוכן יותר, וגם עניני הקודשה והאלקות יתעלו לדרגה רמה יותר. זו הדרך להשגת חיים מלאים והרמוניים.

ה״ראש״: עטרת ראש בתחלתו.
שנת שמיטה . . ה׳תשכ״ו: טושו״ע חו״מ ר״ס ס״ז. שו״ע אדה״ז סוף הל׳ הלואה.
הפסוקים: ויקרא כה, ב-ד.
בלתי מובן: ראה ד״ה ושבתה בלקו״ת (וכן בס׳ תקס״ב, סו״ס דרך מצותיך ועוד).
הסדר שבתורה: ראה פסחים ו, ב. של״ה חלק תושבע״פ כלל לשונות.
הופכים ששת: להעיר מביצה (טז, א): כל ימיו הי׳ אוכל לכבוד שבת. וראה צ״צ לתהלים סח, כ סק״ו.
״שבת שבתון״: ראה רש״י ד״ה שבתון (יומא עד, א). פרש״י עה״ת שמות (לא, טו). אור התורה להצ״צ בהר ד״ה שבת שבתון. וש״נ.

***

על סף שנת השמיטה, יעזור ה׳ שכל אחד ואחת יתחיל את השנה בגישה האמורה: העיקר והמטרה בחיים אינה הגשמיות, כי-אם דוקא הרוחניות. הגשמיות מוצדקת רק כשהיא חדורה ברעיון של ״ושבתה הארץ שבת להי״ – כשהיא משרתת וממלאת את השאיפות הנעלות של קדושה ואלקות. אז ישקפו כל ימי השנה, וכל פעולות היום-יום, את מותר האדם מן הבהמה, ויעידו עליו שנוצר ״בצלמנו כדמותנו״ ושהוא חי כך, והזמנים והשעות שבשנה שהם בבחינת ״שבת״ יתעלו לדרגה נעלית יותר, ל״שבת שבתון״.

אז תתקיים ודאי הברכה האלקית של השמיטה – ״וצויתי את ברכתי לכם״ – במדה על-טבעית.

והיום המתאים בשנה להחלטה איתנה ואמיתית על כל האמור, להחלטה בת קיימא – הוא ראש השנה.

היום בו נברא אדם הראשון ״בצלמנו כדמותנו״, שלט על הבריאה כולה והעלה אותה להכרה של ״נשתחוה ונכרעה, נברכה, לפני ה׳ עושנו״ (הכנעה מלאה אל הקב״ה, הבורא).

היום בו מתפללים ומשיגים: מלוך על העולם כולו בכבודך . . ויאמר כל אשר נשמה באפו: ה׳ אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה.

בברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה
בבני חיי ומזוני רויחי

מנחם שניאורסאהן

״ומותר האדם: קהלת ג, יט. ראה רשימות הצ״צ (שם). חגיגה (טז, א).
לתפילה . . המצוות: ראה מפרשים לאבות פ״א, מ״ב.
חיים . . והרמוניים: ראה לקו״ת ס״פ מטות בפי׳ מרז״ל העוסק בתורה כו׳ שלום בפמליא של מטה (סנה׳ צט, ב).
״וצויתי את ברכתי: ויקרא כה, כא.
שלט . . עושנו״: זוהר ס״פ אמור. וראה גם כן פדר״א פי״א.
ומשיגים: ראה אגרת התשובה פי״א.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום רביעי עמ׳ ב

ודאי, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – כיצד נוכל לתרץ את דברי משנתינו עם שיטת סומכוס. מתרצת הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – גם אם תאמר שמשנתינו סוברת כ**סוּמְכוֹס**, יש לחלק דכִּי **אָמַר** – שבאיזה מקרה אמר **סוּמְכוֹס** שממון המוטל בספק חולקים, דווקא **הֵיכָא דְּאִיכָּא דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא** – במקום שיש הפסד ממון, שאם נפטור את המזיק שלא כדין, החסרנו לניזק ממון, ואם נחייב את המזיק שלא כדין, החסרנו לו ממון, **אֲבָל הֵיכָא דְּלֵיכָּא דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא** – אבל במקום שאין חסרון ממון כמו במציאת טלית, **לָא** אמר סומכוס את דבריו וגם הוא מודה שיחלקו בשבועה.

מקשה הגמרא: **וְלָאו** כָּל **וָחוֹמֶר הוּא** – וכי אין ללמוד בקל וחומר, שאם בשור שנגח את הפרה אמר סומכוס שיחלקו בלי שבועה, כל שכן שבמציאת טלית יהיה הדין כך. **שׁהרי וּמַה הָתָם** – ומה שם בשור שנגח את הפרה שכשחולקים בלי שבועה, ודאי **דְּאִיכָּא דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא לְמַר וְאִיכָּא דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא לְמַר** – שיש הפסד ממון לזה או לזה,

בס"ד. שיחת יום ג' פרשת נצבים, כ"ד אלול, ה'תשכ"ה.

- לעסקניות של ישיבת "תומכי תמימים" ו"בית רבקה" תחיינה -

בלתי מוגה

א. הזמן שלפני ראש־השנה, ישנו בכל שנה ושנה, אבל ישנם גם ענינים שבהם שונה שנה אחת מחברתה. וכן בנוגע לשנה זו, שהיא מחולקת משאר שנים בהיותה ערב שנת השמיטה.

שנת השמיטה - השנה השביעית לפי מנין בני־ישראל - יש לה דינים מיוחדים; דינים ששייכים רק לארץ ישראל, אבל גם דינים ששייכים גם בחוץ לארץ[1], בכל מקום שבני־ישראל נמצאים וחיים בו.

מהדינים שבהם מיוחדת שנת השמיטה משאר השנים - שכאשר חבירו חייב לו ממון, אזי מתבטל החוב, וצריך למחול לו על החוב, כיון שכך צוה הקדוש־ברוך־הוא[2], שבבוא השנה השביעית נמחלים כל החובות שהיו חייבים בשנים שלפני־זה.

ועל־פי מה שכתב רבינו הזקן בשולחן־ערוך שלו[3] - הרי זה שייך לכל השנה השביעית, החל מהרגע הראשון: "משנכנסה שנת השביעית (של שנת השביעית) אסור לתבוע חוב".

ב. והנה, בנוגע לכל המצוות שהקדוש־ברוך־הוא צוה וביקש שבני־ישראל יקיימו אותם, אמרו חכמינו ז"ל[4], שהקדוש־ברוך־הוא עצמו מראה דוגמא חיה ומתנהג באופן כזה.

ובנוגע לענייננו - שבבוא ראש־השנה של שנת השמיטה, מקבל הקדוש־ברוך־הוא על עצמו את הדין שלא לתבוע את החובות שחייבים לו[5].

במילים אחרות: אם בכל שנה מבקשים ופועלים אצל הקדוש־ברוך־הוא שנה טובה, הרי זה במדה גדולה הרבה יותר בערב ראש־השנה זה, כיון שבראש־השנה מתחילה שנת השמיטה, שבה מבטיח הקדוש־ברוך־הוא - ומקיים הבטחתו - שלא לתבוע חובות ישנים, ובלבד שמכאן ולהבא יתנהגו על־פי רצון הקדוש־ברוך־הוא.

וכאשר יודעים דין זה, וישנה התקוה שהקדוש־ברוך־הוא יוותר על כל החובות הקודמים ולא יתבע מאומה, ובלבד שמכאן ולהבא יתנהגו כדבעי - הרי זה מחזק את הכח והחיות ("מוט און לעבעדיקייט") בכל הקשור להנהגה בדרכיו של הקדוש־ברוך־הוא, הן בנוגע לעצמכן, והן בנוגע להנהגת הבתים והמשפחות, בנים ובני בנים, בדרכים שהורה הקדוש־ברוך־הוא בתורה, ולעשות זאת מתוך מצב רוח טוב ובטחון חזק שתהיה שנה טובה ומתוקה.

*

ג. ובנוגע לכל הענינים הקשורים עם חינוך - ישנם אלו שמתעסקים בחינוך הדור החדש, וישנם אלו שמסייעים ותומכים בהחזקת המוסדות, בתי־ספר, ישיבות, ישיבות קטנות ותלמודי־תורה, שבהם מחנכים את הילדים שיתנהגו כרצונו של הקדוש־ברוך־הוא.

ועל־זה אומרת לנו התורה - שככל שנחוץ ומוכרח שיהיו מחנכים שיחנכו את הדור מתוך מסירות־נפש, הנה לא פחות ועוד יותר נחוץ ומוכרח שיהיו אלו שיתמכו במוסדות ויעשו כל מה שאפשר כדי שהמוסדות יוכלו להתקיים, וגם להתפתח ולגדול יותר.

וכאשר באים לחלק את ברכתו של הקדוש־ברוך־הוא בפועל - נאמר בחומש[6] שתחילה נותנים את הברכה לאלו שנקראים בשם "זבולון", שהם אלו שתומכים במוסדות שיוכלו להתקיים ולגדול, ורק לאחרי־זה מקבלים את הברכות בכל המצטרך להם אלו שעובדים במוסדות עצמם.

---

1) פ' ראה טו, ב.
2) ראה שו"ע אדה"ז חו"מ הל' הלואה סל"ד. וש"נ.
3) שם סל"ו.
4) ראה שמו"ר פ"ל, ט. ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.
5) ראה גם תורת מנחם ח"ו ע' 150 ואילך. וש"נ.
6) ראה ברכה לג, יח ובפרש"י.

ד. וכיון שהקדוש־ברוך־הוא זיכה, הצליח ובירך אתכן להתעסק בתמיכת המוסדות שמחנכים ילדי ישראל בדרך היהדות, מתוך חמימות חסידית,

- ובודאי תעשו זאת גם בשנה הבאה, מתוך חיות גדולה יותר -

יש לכן הבטחה מיוחדת מהקדוש־ברוך־הוא, שבשעה שמחלק את ברכותיו בכל המצטרך בנוגע לשנה החדשה, תהיו אתן הראשונות לקבל את הברכות לעצמכן, לבני הבית ולמשפחות,

וביחד אתכן, בתוככי כלל ישראל, תהיה לכל אחד ואחת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בכל המצטרך, לעצמו ולבנים ובני בנים.

ועד שתקויים הברכה הכי גדולה של הקדוש־ברוך־הוא - שיבוא משיח צדקנו ויוציא אותנו מהגלות, ויוליכנו מתוך בריאות, שמחה וטוב לבב, לארצנו הקדושה, בקרוב בימינו.

שנה טובה, כתיבה וחתימה טובה.

בס״ד. שיחת שבת־פרשת נצבים, כ״ח אלול, ה׳תשכ״ה.

בלתי מוגה

א. אודות פרשת נצבים, כותב רבינו הזקן ב׳לקוטי־תורה׳[1]:

״הנה פרשה זו קורין לעולם קודם ראש־השנה, ומרומז במלת היום דקאי על ראש־השנה, כי זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון[2], שכל ניצוצי נשמות נצבים ומתעלים במקורם הראשון ביום זה עד לפני הוי׳ כו׳״.

וענין זה מתחיל כבר בשבת שלפני ראש־השנה, ש״מיניה מתברכין כולהו יומין״[3], וראש־השנה בכללם - שכבר אז הנה ״אתם נצבים גו׳ לפני הוי׳ גו׳״[4].

ומפרש רש״י: ״אתם נצבים (היום)״, ״מלמד שכינסם משה לפני הקדוש־ברוך־הוא ביום מותו להכניסם בברית״.

ב. ובהקדמה:

כיון ש״פותחין בכבוד (ענין?) אכסניא״[5], היינו, שצריך לדבר בכבוד אכסניא, ויתירה מזה, שהפתיחה צריכה להיות בענין זה, לכן, אף־על־פי שהסדר בשבתות השנה הוא שמתחילים עם פירוש רש״י בפרשת השבוע, הרי ענין זה גופא יכול להיות בכמה אופנים, כך, שיכולים לקשר את הביאור בפירוש רש״י עם ״כבוד אכסניא״.

ובכן: המדובר הוא אודות אלו שכתתו רגליהם* לבוא ממקומות רחוקים בגשם (אבל קרובים ברוח), מבלי להתחשב עם טלטול הדרך שזהו דבר קשה ביותר[6], ובפרט שהטלטול קשור גם עם הוצאות - הן הוצאות הזמן, הן הוצאות כפשוטם, והן הוצאות ביחס לטרחת הגוף.

---

*) להעיר, שהדרשה הראשונה בברכות שם היא - בשבח ״תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה״. וראה חדא״ג מהרש״א שם.

1) ריש פרשתנו (מד, א).
2) נוסח תפלת מוסף דר״ה (ר״ה כז, א).
3) זח״ב סג, ב. פח, א.
4) ריש פרשתנו.
5) ראה ברכות סג, ב.
6) ראה כתובות כח, א. וש״נ.

ולהעיר:

יש ביניהם יהודים בעלי מסירות־נפש, וכיון שהעבודה דמסירות־נפש היא למעלה מסדר ולמעלה מענין ההשתלשלות שבאדם, הרי גם למעלה היא מגעת בבחינה שלמעלה מסדר השתלשלות - "לפני הוי'"[7].

ולכאורה, כיון שמדובר אודות בחינה שלמעלה מהשתלשלות, ששם אין הגבלות המקום - לשם מה הוצרכו לכתת רגליהם כו'?

אך הענין הוא - שכיון שצריכים להמשיך מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך ושואב מימיך", וצריכים לפעול שמבחינת "לפני הוי'" יומשך גם למטה ובגילוי, לכן צריך הדבר להתבטא גם בענין המקום.

ובכן: התכלית שבשבילה כתתו את רגליהם כו' כדי להתאחד כולם ביחד כו' - מרומזת בפירוש רש"י ריש פרשתנו, שבו נתבארה התכלית שבשבילה כינס משה את כל בני־ישראל.

ג. ובהקדים גודל המעלה של כינוס בני־ישראל - כמו שכתב רבינו הזקן בתניא[8]: "שמעתי מרבותי כי אילו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד, אף שאינם מדברים בדברי תורה, תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית משכינתא דשריא עלייהו (כמאמר רז"ל[9] "אכל בי עשרה שכינתא שריא", וכמו שנתבאר פעם[10] המעלה דעשרה מישראל, שמספר זה כולל את כל כלל ישראל, שלכן במעמד דעשרה מישראל הרי זה פרהסיא הכי גדולה), עד שהיה מתבטל ממציאותו לגמרי".

כאשר לומדים בפשטות, הנה הסיבה לכך שהעשרה מישראל עצמם אינם מתבטלים ממציאותם, היא, מפני שבהיותם נשמות בגופים, אינם מרגישים את השראת השכינה.

אבל על־פי־זה יוקשה: בנוגע לצדיקים, ובפרט נשיאי ישראל - הרי בודאי הרגישו את השראת השכינה, ואף־על־פי־כן לא נתבטלו ממציאותם?!

ועל כן צריך לומר, שבני־ישראל הם במדריגה נעלית יותר מאשר מלאכים, ומצד גודל מעלתם, יש ביכלתם לסבול את האור, מבלי להתבטל ממציאותם.

ועל־דרך הידוע בענין נבואת משה רבינו, שאף שהיתה במדריגה נעלית יותר מאשר אצל שאר הנביאים, וכמאמר רז"ל[11] שנבואת משה היתה באספקלריא המאירה, אף־על־פי־כן, היה "עומד על עמדו כו'"[12], ולא כמו שאר הנביאים ש"יראים ונבהלים ומתמוגגין"[12], כיון שלא היו יכולים לסבול אפילו גילוי הנבואה במדריגה תחתונה יותר.

ועל־דרך־זה מצינו[13] חילוק בין רבינו הזקן לשאר תלמידי המגיד, שאצל שאר התלמידים היתה תנועה של התפעלות כו', מפני שלא היו יכולים להכיל ולקלוט ("נעמען") את תורת המגיד, מה־שאין־כן רבינו הזקן, הנה עוד בהיותו תלמיד אצל המגיד, קודם נשיאותו, היה כבר בכחו לקבל התורה כו'.

ואף שלא שייך להידמות חס־ושלום לרבינו הזקן, ובלשונו[14]: "מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפילו חלק אחד מני אלף כו'",

ובפרט על־פי דברי ה'צמח צדק',

- ששנה זו היא שנת המאה להסתלקותו (והרי הסתלקות ענינה המשכה, אלא שזוהי המשכת אור

---

7) ראה לקו"ת אחרי כו, סע"ג ואילך. ובכ"מ.
8) אגה"ק סכ"ג.
9) סנהדרין לט, א.
10) ראה תורת מנחם חל"א ע' 113. וש"נ.
11) יבמות מט, ב.
12) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז ה"ו. וראה גם פיהמ"ש להרמב"ם לסנהדרין בהקדמה לפ' חלק היסוד הז'. מו"נ ח"ב פל"ח־ט.
13) ראה סה"ש תורת שלום ע' 82. תרצ"ז ע' 195.
14) תניא פמ"ד.

נעלה שמצד עצמו הוא בבחינת הסתלקות, וכהלשון[15] ״אסתלק יקרא דקודשא־בריך־הוא בכולהו עלמין״, שהוא ענין המשכת אור שבבחינת אסתלק[16]), וערב ראש־השנה הוא יום הולדתו -

שכותב בתשובה בנגלה דתורה[17] בנוגע לעצמו ביחס לרבינו הזקן, ״כשם שבין קדשי קדשים לחולי חולין[18] כך גבהו דרכיו מדרכנו״, ואם הדברים אמורים בנוגע לה׳צמח צדק׳ בעת נשיאותו, הרי על־אחת־כמה־וכמה בנוגע לאלו שהם רק הולכים בעקבותיו של ה׳צמח צדק׳,

הרי גם בנוגע למשה רבינו אומר רבינו הזקן[14], שלהיותו ״רעיא מהימנא״, הנה ״אפס קצהו ושמץ מנהו מרב טובו ואורו מאיר לכללות ישראל״, ומזה מובן גם בנוגע לרבינו הזקן עצמו, שלהיותו ״רועה נאמן״, הרי בודאי ש״אפס קצהו ושמץ מנהו״ מעניניו נתן גם לכל אחד מצאן מרעיתו.

ומכל זה מובן גודל המעלה דכינוס בני־ישראל - שכאשר מתאספים עשרה מישראל, אזי נעשית השראת השכינה במדריגה נעלית כל־כך, עד ש״אילו נמצא מלאך .. היה מתבטל ממציאותו לגמרי״, ואף־על־פי־כן יכולים בני־ישראל לקבל השראת השכינה במדריגה נעלית כזו, וכאמור, לא בגלל ההעלם שאינם מרגישים את האור, אלא גם לאחרי ש״נתן ה׳ לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע״[19], יש בכחם לקבל ולקלוט בתוכם את האור.

ד. אמנם, למרות גודל המעלה בכינוס של עשרה מישראל, אומר רש״י, שלא זו היא התכלית; התכלית שבשבילה ״כינסם משה״ היא - ״להכניסם בברית״:

מבלי הבט על גודל המעלה דהשראת השכינה במעמד עשרה מישראל, אף שאינם מדברים בדברי תורה, ועל־אחת־כמה־וכמה כשמדברים בדברי תורה,

- כפי שהיה בשעה ש״כינסם משה״, כמו שכתוב[20] ״ויקרא משה אל כל ישראל״, דכיון שענינו של משה הוא תורה, הרי בודאי שהכינוס של ישראל על־ידי משה קשור עם דברי תורה,

ועל־דרך־זה בנוגע לכינוס זה הקשור עם ״כבוד אכסניא״, שנוסף על מעלת כינוס בני־ישראל בכלל, הרי זה באופן שמתאספים יחדיו כדי לשמוע דברי תורה, ובפרט כפי שהונהג בשנים האחרונות, שישנם שיעורי לימוד בכל יום[21], הן בנגלה והן בחסידות, בהלכות וענינים השייכים לימים אלו -

ונוסף לכך שכל הגילויים הנ״ל (הן השראת השכינה שמצד הכינוס בכלל, והן תוספת גילוי האור שמצד לימוד התורה) הם באופן שיכולים לקבל ולהרגיש אותם, כיון ש״נתן ה׳ לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע״ (והרי הפירוש ד״לשמוע״ הוא לא רק שמיעה - ״הערן״, אלא גם הכרה והרגשה - ״דערהערן״[22]), כפי שנתגלה בעיקר על־ידי תורת חב״ד, שזהו ג׳ הענינים שבכתוב[23]: ״לב לדעת״ - דעת, ״עינים לראות״ - חכמה, כמאמר[24] ״איזהו חכם הרואה כו׳״, ו״אזנים לשמוע״ - בינה, כידוע[25] ששמיעה היא מלשון הבנה,

הנה לאחרי כל הנ״ל - אין זה עדיין התכלית;

תכלית הכינוס היא - ״להכניסם בברית״, היינו, להתקשר עם הקדוש־ברוך־הוא בעצמו - ״לפני הוי׳״, שזהו ענין נעלה יותר גם מההתקשרות שעל־ידי התורה.

וכידוע בענין תלת קשרין מתקשראן דא בדא, ישראל באורייתא ואורייתא בקודשא־בריך־הוא[26] -

15) ראה תניא פכ״ז ולקו״ת ר״פ פקודי (מזח״ב קכח, ב. וראה גם שם סז, ב. קפד, א). תו״א ויקהל פט, ד. לקו״ת חוקת סה, ג.
16) תו״א שם.
17) שו״ת יו״ד סס״ג, ח (נח, ד). וראה גם תורת מנחם חל״ו ע׳ 21. חל״ח ע׳ 153.
18) ראה ירושלמי גיטין ספ״ו.
19) תבוא כט, ג.
20) שם, א.
21) ראה גם תורת מנחם ח״מ ריש ע׳ 345. וש״נ.
22) ראה סה״ש תש״ח ע׳ 225. וש״נ.
23) ראה גם שיחת ש״פ נצו״י, כ״ח אלול תשכ״ג ס״ב (תורת מנחם חל״ז ס״ע 243). תורת מנחם חמ״ד ע׳ 301. וש״נ.
24) תמיד לב, א.
25) ראה זח״ג קלח, ב.
26) זח״ג עג, א.

דלכאורה אינו מובן[27]: כיון שיש רק ג' דברים, ישראל אורייתא וקודשא־בריך־הוא, הרי ישנם רק שני קשרים, ומהו ענין "תלת קשרין"? ואחד הביאורים בזה[28] - שמלבד שני הקשרים, ישראל באורייתא ואורייתא בקודשא־בריך־הוא, ישנו קשר שלישי - הקשר של ישראל וקודשא־בריך־הוא שלא על־ידי התורה.

כלומר: בתחילה צריכה להיות ההתקשרות שעל־ידי התורה - ישראל באורייתא ואורייתא בקודשא־בריך־הוא, שאורייתא היא המקשרת את ישראל להקדוש־ברוך־הוא; אבל לאחרי כן נפעל ענין נעלה יותר - ההתקשרות של ישראל בקודשא־בריך־הוא, שבדרגא זו לא צריכים בני־ישראל לקבל מהתורה, אלא אדרבה, ישראל הם משפיעים בתורה, כמבואר ב'לקוטי תורה' בכמה מקומות[29] בנוגע לדוד שהיה מחבר תורה שלמעלה בהקדוש־ברוך־הוא[30], ועל־דרך־זה יש בכל אחד מישראל הענין דלימוד התורה לשמה, לשם התורה, שעל־ידי לימודו הרי הוא משפיע בתורה.

וזוהי גם השייכות ד"אתם נצבים היום גו' לעברך בברית" עם ראש־השנה, כיון שבראש־השנה ישנו הענין ד"יבחר לנו את נחלתנו"[31], שזהו ענין בחירת עצמותו ית' בישראל, שהיא בחירה שלמעלה מהתורה, כידוע ומבואר בכמה מקומות[32].

ה. ויהי רצון שכל אלו שהגיעו לכאן, "יקחו" את כל הענינים שנפעלים על־ידי הכינוס, ועד לתכלית הענין: "לעברך בברית" - בפנימיות, ובאופן שימשיכו זאת על כל השנה כולה,

ועל־ידי־זה תומשך להם שנה טובה ומתוקה בכל המצטרך להם, בבני חיי ומזוני רויחי.

* * *

ו. הביאור בפירוש רש"י - שמטרת כינוס בני־ישראל בסוף פרשת תבוא ("ויקרא משה אל כל ישראל") היא (לא כדי לשמוע את דברי משה: "אתם ראיתם גו' ושמרתם גו'", אלא) "לפני הקדוש־ברוך־הוא .. להכניסם בברית", ולכן היה זה "לפני מותו", כיון שהברית שבפרשתנו נוגע בעיקר לאחרי שעברו את הירדן (ומה שכתוב "אתם ראיתם וגו'", הרי זה כמו מאמר המוסגר, בתור הכנה והקדמה. ועל־פי־זה יתורץ: (א) השייכות גם לטפכם, (ב) שקודם כריתת ברית יש צורך בהכנה מסויימת).

אבל על־פי־זה אינו מובן: למה נאמר הלשון "נצבים" (שמורה על גדלות ותוקף, היפך תנועת ההכנעה והביטול שנדרשת בשביל כריתת ברית), ולא עומדים?

ולכן מוסיף רש"י: "ומדרש אגדה, למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות כו', התחיל משה לפייסם, אתם נצבים היום כו', והרי אתם קיימים לפניו כו'"; ועל־פי־זה משתנה גם פירוש "היום" - (לא "ביום מותו", שהרי דברי הפיוס נאמרו בסמיכות לתוכחה*, ובודאי לא המתין עם התוכחה עד יום מותו, שאז ברכם, אלא) "כיום הזה שהוא קיים כו'"; וכיון שהפיוס צריך להיות בהמשך לתוכחה, מוסיף: "ואף הפרשה שלמעלה מזו פיוסין הם, אתם ראיתם את כל וגו'".

אבל גם לפירוש זה קשה: (א) על־פי־זה הוצרך הכתוב להקדים "אתם נצבים", שזהו עיקר הפיוס, ש"לא עשה אתכם כליה, והרי אתם קיימים לפניו כו', והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם", (ב) מדוע השתתפו גם "טפכם", שאינם מבינים התוכחה, ובמילא אינם זקוקים לפיוס?

---

*) ואף שנתבאר כמה פעמים[33] שהפירוש "למה נסמכה כו'" הוא בתורה, אבל לאו דוקא שנסמכה בזמן - הרי מפורש הלשון ברש"י "לפי ששמעו כו' הוריקו פניהם כו' התחיל משה לפייסם", דזה מכריח דנסמכה בזמן.

27) סה"מ תרנ"ז ס"ע כח ואילך.
28) ראה תורת מנחם חל"ז ע' 55. וש"נ.
29) שמיני יח, ב. יט, ד. שלח מז, רע"ג. נא, סע"א. מטות פז, רע"ד.
30) ראה זח"ג רכב, ב. ספר הבהיר סנ"ח (קצו).
31) תהלים מז, ה.
32) ראה לקו"ש חי"ט ע' 264. וש"נ.
33) ראה שיחת ש"פ שלח בתחלתה (תורת מנחם חמ"ד ע' 31). וש"נ.

ולכן מוסיף רש״י: ״ד״א, אתם נצבים, לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס, ממשה ליהושע, לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם כו׳״, ועל־פי־זה: פירוש ״היום״ הוא ביום מותו; זירוז זה הוצרך להיות סמוך למיתתו, שאז יוצאים מפרנס לפרנס; ושייך גם לטף.

אלא שעל־פי־זה - היה משה צריך לומר זאת לאחרי פרשת וילך, סמוך למיתתו ממש. וגם: ״אתם נצבים״ הוא ענין בפני עצמו, ואינו שייך ל״ויקרא משה גו׳״ דסוף פרשת תבוא. ולכן, הפירוש השני, עם היותו מדרש אגדה, הרי הוא קרוב יותר לפשוטו של מקרא מהפירוש השלישי, כיון ש״אתם נצבים״ הוא (לא רק בהמשך, אלא) תכלית ומטרת הכינוס - כדי לפייסן, כבפשוטו־של־מקרא, שתכלית ומטרת הכינוס היא בפרשתנו: ״להכניסם בברית״[34] - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו״ר שליט״א, ונדפס ב׳לקוטי שיחות׳ חלק י״ט עמוד 258 ואילך.

* * *

ז. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל אתם נצבים היום גו׳.

* * *

ח. כאן המקום להזכיר עוד הפעם אודות המדובר בהתוועדות קודמת[35], על דבר ההצעה שכל אחד יתן סכום של מאה מטבעות, בתור השתתפות בהדפסת ספרי ומאמרי ה׳צמח־צדק׳, בקשר עם שנת המאה להסתלקות־הילולא שלו, לא יאוחר מערב ראש־השנה, יום הולדתו של ה׳צמח־צדק׳.

ובכן: יש כאלו שכבר נתנו, ובאופן של זריזות (וכפי שמבאר רבינו הזקן באגרת הקודש[36] גודל מעלת הזריזות, ש״זריזותי׳ דאברהם אבינו עליו־השלום היא העומדת לעד לנו ולבנינו עד עולם״); אבל יש גם כאלו שעדיין לא נתנו, ולכן יש לעוררם שיעשו זאת בהקדם האפשרי, כיון שמחר הוא יום ערב ראש־השנה, יום ההולדת של ה׳צמח־צדק׳.

זאת ועוד:

ידוע שביום הולדתו של ה׳צמח־צדק׳, ערב ראש־השנה שנת תק״ן, התחיל רבינו הזקן לומר דרושים ארוכים, החל מהדרוש ״משביעין אותו״ שאמר בראש־השנה, שתוכנו הוא ג׳ פרקים הראשונים של ספר התניא (כלשונם או שלא כלשונם), כמסופר בשיחת כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו״ר (ובודאי יש כאלו שיש להם העתקה משיחה זו)[37].

ובהתאם לכך, כדאי ונכון, שבמשך היום דערב ראש השנה, יום הולדתו של ה׳צמח־צדק׳, ילמדו ג׳ פרקים הראשונים של ספר התניא (בכתב או בעל־פה).

ויהי־רצון שעל־ידי לימוד והפצת תורתו של ה׳צמח־צדק׳ יתוסף יותר בענין השלום - שהרי ״הימים האלה נזכרים ונעשים״[38], וידוע[39] שבזמנו של ה׳צמח־צדק׳ נעשה שלום בין חסידים ומתנגדים, כיון

---

34) נתבאר גם הקשר של כל ג׳ הפירושים (כמדובר כמ״פ (ראה תורת מנחם חמ״א ע׳ 297. וש״נ) שכל הפירושים שבפסוק אחד קשורים זב״ז, כדמוכח מדברי הגמרא (נדה סא, ב) בפירוש ״שעטנז״, דכיון שכל ג׳ הענינים ״שוע טווי ונוז״ נאמרו בתיבה אחת, לכן האיסור דשעטנז הוא דוקא בשוע טווי ונוז יחדיו) - שתכלית כל הענינים היא ״להכניסם בברית״ (פי׳ הא׳); אבל בנ״י טוענים שלא די בקשר העצמי עם הקב״ה, אלא יש צורך שיומשך גם בגלוי, ולא רק ברוחניות, אלא גם בגשמיות - ולכן ״התחיל משה לפייסם כו׳״ (פי׳ הב׳), היינו, שמשה, הממוצע המחבר, פועל ש״קיימין לפניו וכו׳״; ועדיין טוענים בנ״י שרוצים לראותו בעיני בשר - ועז״נ ״אתם נצבים גו׳״, ש״יוצאין מפרנס לפרנס כו׳״ (פי׳ הג׳), והיינו, שבכל דור ודור ישנו ה״שופט אשר יהי׳ בימים ההם״ (פ׳ שופטים יז, ט), וכמדובר כמ״פ (ראה תורת מנחם חל״ו ע׳ 62. וש״נ) בנוגע לנשיאי ישראל, שבענין זה אין נפק״מ כו׳, והכל ענין אחד, כך, שנשיאי ישראל שבכל דור ודור - אתפשטותא דמשה שבכל דרא (תקו״ז תס״ט) - מקשרים את בנ״י ומעלים אותם ״לפני הוי״, שלהיותו עצם הטוב, ה״ה כולל כל מיני טוב, גם טוב גשמי, וממנו נמשכים לבנ״י כל ההשפעות בכל מיני טוב, טוב הנראה והנגלה - שנה טובה ומתוקה לכל אחד ואחת מישראל, בכל המצטרך להם, בבני חיי ומזוני רויחי.

35) שיחת ש״פ ראה, אדר״ח אלול סי״א (תורת מנחם חמ״ד ע׳ 268 ואילך).

36) סכ״א.

37) שיחת ח״י אלול תש״ג ס״ג (סה״ש תש״ג ס״ע 154). וראה אג״ק שלו ח״ד ע׳ עדר (נעתק ב״היום יום״ ו אד״ש). וראה גם לקו״ש חי״ט ס״ע 248 ואילך. תורת מנחם סה״מ תשרי ע׳ יח.

38) אסתר ט, כח. וראה רמ״ז בס׳ תיקון שובבים. הובא ונת׳ בס׳ לב דוד (להחיד״א) פכ״ט.

39) ראה גם תורת מנחם חל״ו ע׳ 314. וש״נ.

שהמתנגדים נוכחו לדעת שאצל חסידים לומדים ויודעים היטב לא רק פנימיות התורה, אלא גם נגלה דתורה.

ט. כאן המקום לעורר גם שכיון שהשנה הבאה היא שנת השמיטה, יש לערוך "פרוזבול" - על־פי דברי רבינו הזקן ב'שולחן־ערוך'[40] ש"זמן הפרוזבול הוא לכתחלה בסוף הששית, לפני ראש השנה של שביעית, שאף ששביעית אינה משמטת אלא בסופה[41] .. יש אומרים שמשנכנסה שנת השביעית אסור לתבוע חוב, שנאמר[42] לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה', מיד שקרא שמיטה לה', לא יגוש כו'".

ובודאי יפרסמו זאת (עוד ביום השבת, באופן האפשרי, ובעיקר) לאחרי השבת בכל מקום ומקום.

והרי ידוע גודל השכר של שמירת שביעית[43] - הן שמיטת קרקע והן שמיטת כספים, כדברי הגמרא[44]: "וזה דבר השמיטה שמוט[42], בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע, ואחת שמיטת כספים", והרי "שמיטת[45] כספים בשביעית נוהגת בזמן הזה מדברי סופרים בארץ ובחוץ לארץ"[46].

* * *

י. הביאור בפירוש רש"י בסוף פרשתנו, "ובחרת בחיים", "אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי, ומעמידו על חלק היפה, ואומר לו, את זה ברור לך, ועל זה נאמר[47] ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי, הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך" - שנוסף על מה שנאמר לפני זה[48] "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב", "אם תעשה טוב הרי לך חיים"[49], מוסיף הכתוב ומחדש: "ובחרת בחיים", "כאדם האומר לבנו כו'", שכיון שבהשקפה ראשונה לא רואים איזה הוא החלק היפה, הנה גם לאחרי ש"מעמידו על חלק היפה", יש צורך בזירוז מיוחד, לסמוך על הקדוש־ברוך־הוא ולבחור בחלק החיים. אך כיון שבעיני בשר רואים לפעמים להיפך - ממשיך רש"י "ועל זה נאמר אתה תומיך גורלי, הנחת ידי על גורל הטוב כו'", שגם בעיני בשר יראה (מזמן לזמן) שעל־ידי עשיית טוב זוכים לחיים כפשוטם - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס[50] ב'לקוטי שיחות' שם עמוד 274 ואילך.

40) חו"מ הל' הלואה סל"ו.
41) ערכין כח, ב.
42) פ' ראה טו, ב.
43) ראה מדרש תהלים מזמור פה בתחלתו.
44) קידושין לח, ב.
45) שו"ע אדה"ז שם סל"ה.
46) חסר הסיום (המו"ל).
47) תהלים טז, ה.
48) ל, טו.
49) פרש"י עה"פ.
50) עם המשך והשלמת הביאור - בשיחת יום ב' דר"ה תשכ"ו.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שבת קודש עמ' ב

או חינם, שטען שהפקדון נאנס אולם הוא לא רוצה להישבע ומוכן לשלם את תמורתו, **מַשְׁפִּיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינָהּ כְּרָשׁוּתוֹ**, מפני שחוששים שמא נתן עיניו בפקדון והוא רוצה לקנותו בדרך זו מהמפקיד. נמצא שהוא חשוד על הממון, **וְנִימָא מִינּוֹ דַּחֲשִׁיד אַמָּמוֹנָא חֲשִׁיד אַשְׁבּוּעָתָא** – ונאמר שמתוך שהוא חשוד על הממון הוא חשוד גם על השבועה. וכיון שאנו משביעים אותו מוכח שהחשוד על ממון אינו חשוד גם על שבועה.

דוחה הגמרא: **הָתָם נַמִּי** – גם במקרה שהשומר משלם ואינו רוצה להישבע, הוא אינו סובר שיש איסור גזל בדבר, אלא הוא **מוֹרֶה** היתר **וְאָמַר** לעצמו הלא **דְּמֵי קָא יָהֲבְנָא לֵיהּ** – מעות אני נותן למפקיד עבור החפץ ואין זה גזל, ולכן אינו חשוד על שבועה.

רב אחא מקשה שאף שאינו עובר על איסור גזל, יפסל לשבועה: **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּיפְתִּי לְרָבִינָא, וְהָא קָא עָבַר עַל לָאו דְּלֹא תַּחְמֹד'** שגם הוא איסור הנוגע בממון, ומדוע אנו משביעים אותו. מתרצת הגמרא: האיסור של **'לֹא תַּחְמֹד', לְאִינָשֵׁי בְּלָא דְּמֵי מַשְׁמַע לְהוּ** – לבני אדם נדמה שעוברים עליו רק כשחומד חפץ של חבירו לעצמו בלי לשלם עבורו, אבל כשמשלם עבורו אין איסור בדבר, ולכן הוא לא חשוד על השבועה.

בס״ד. שיחת ש״פ נצבים־וילך, כ״ה אלול ה׳תש״נ.

בלתי מוגה

א. אודות ענינו המיוחד דיום הש״ק שלפני ר״ה — ידועה תורת אדמו״ר הזקן ששמע מהמגיד בשם הבעש״ט, כפי שנתגלתה ונתפרסמה[1] ע״י כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו[2] בהזכרת שמותיהם של נשיאי החסידות שאמרו תורה זו, וז״ל:

״אדמו״ר הזקן סיפר: בהיותי במעזריטש שמעתי ממורי ורבי הה״מ בשם מורו ורבו הבעש״ט:

החודש השביעי שהוא החודש הראשון לחדשי השנה, הקב״ה בעצמו מברכו בשבת מברכים שהוא השבת האחרון דחודש אלול, ובכח זה ישראל מברכים את החדשים י״א פעמים בשנה״.

וממשיך לבאר שתוכן ברכתו של הקב״ה מבואר בפרשת השבוע — פרשת נצבים, שלעולם[3] קורין לפני ר״ה[4]:

״כתיב אתם נצבים היום, דהיום קאי על ראש השנה שהוא יום הדין, וכמ״ש[5] ויהי היום גו׳, ותרגם והוה יום דינא רבא, ואתם נצבים קיימים ועומדים והיינו שזוכים בדין. ובשבת שלפני ר״ה שהוא השבת האחרון דחודש אלול קוראין אז פרשת אתם נצבים, דזהו ברכתו של הקב״ה בשבת מברכים חודש השביעי שהוא המושבע והמשביע ברוב טוב לכל ישראל על כל השנה״, עכ״ל.

ב. ויש לבאר תחילה הטעם שבתורה זו מדגישים שאדמו״ר הזקן שמעה (בהיותו במעזריטש) מרבו המגיד בשם רבו הבעש״ט:

ובהקדים שבריבוי תורות של אדמו״ר הזקן לא מזכירים ששמעם מהמגיד בשם הבעש״ט, וטעם הדבר — בשתים[6]: (א) ע״ד מארז״ל[7] אודות רבי אליעזר הגדול ״שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם״, ולכן לא הי׳ צריך להזכיר שם רבו, כיון שהכל יודעים שתורתו היא של רבו[8], ועד״ז י״ל בנוגע לאדמו״ר הזקן, ש(רוב)תורתו היא (מיוסדת על) תורת רבו המגיד, בשם הבעש״ט. (ב) לאידך גיסא: כיון שאדמו״ר הזקן הוסיף חידוש (ועד לחידוש) עיקרי בתורה ששמע מהמגיד בשם הבעש״ט — החידוש דתורת חסידות חב״ד, שתורתם של המגיד והבעש״ט שהיא באופן של ״נקודה״ נמשכה ונתגלתה באופן של הרחבה, בפרטים ופרטי פרטים, בחכמה בינה ודעת[9], שעי״ז ניתוסף ענין חדש, ע״ד ״תורה חדשה״ — הרי מצד החידוש שניתוסף על ידו ״נקראת (התורה) על שמו״[10].

ואעפ״כ, בתורות מיוחדים מצינו שמזכירים סדר השתלשלות קבלת תורה זו (שאדמו״ר הזקן שמע מהמגיד בשם הבעש״ט), ובטעם הדבר יש לומר — ע״ד שמצינו בהכרזה בנוגע לזמן הקרבת התמיד שהיו אומרים ש״האיר פני כל המזרח עד שבחברון״[11], ״להזכיר זכות אבות״[12] (הקבורים בחברון[13]), היינו, הזכרת זכות אבות ע״י אמירה בדיבור, בגילוי ובפירסום. ועד״ז בנדו״ד — שבתורות מיוחדים מזכירים שמותיהם של אדמו״ר הזקן המגיד והבעש״ט, ״להזכיר זכות אבות״, ״אבות החסידות״.

ג. ובפרטיות יותר — בנוגע להזכרת ״זכות אבות״ בתורה הנ״ל ע״ד ברכת חודש השביעי:

הצורך בהזכרת זכות אבות מודגש ביותר בנוגע לתפלה (כמו בהקרבת התמיד, ״תפלות כנגד תמידין

---

1) כולל גם הפירסום בדפוס — כידוע הפתגם שדבר שבדפוס הוא לדורות (אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ ח״ב ע׳ שפב).

2) קובץ מכתבים לתהלים אהל יוסף יצחק ע׳ 193. היום יום כה אלול. ובכ״מ.

3) תוס׳ מגילה לא, סע״ב. רמב״ם הל׳ תפלה פי״ג ה״ב. טושו״ע או״ח סתכ״ח ס״ד.

4) ובכמה שנים (כבשנה זו) קורין גם פ׳ וילך ביחד עם פ׳ נצבים. וראה לקמן ס״ח.

5) איוב ב, א.

6) ראה גם סה״מ מלוקט ח״ב ע׳ רו הערה 99.

7) סוכה כז, ב. וש״נ.

8) ראה גם יבמות צו, ב.

9) להעיר ש״דעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה, פי׳ אהבה וענפי׳ ויראה וענפי״ (תניא ספ״ג).

10) ראה קידושין לב, סע״א ואילך. ע״ז יט, א.

11) תמיד רפ״ג. יומא כח, ריש ע״ב.

12) פרש״י שם — מירושלמי יומא פ״ג ה״א.

13) להעיר שחברון נקראת גם ״קרית ארבע״, ע״ש ד׳ הזוגות שקבורים בה (חיי שרה כג, ב ובפרש״י). ויש לומר, שרומז גם לארבע רגלי המרכבה — אברהם יצחק יעקב ודוד (זח״א רמח, ב), או רחל (מאו״א א, פד), מארבע האמהות.

תקנום"[14]) – שההתחלה דכל התפלות (הן בימי החול, והן בשבתות וימים־טובים, ועד ליום הקדוש) היא בברכת אבות: "אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב"[15], שזהו"ע הזכרת זכות אבות.

וגם לאחרי הזכרת זכות אבות בתפלת שחרית, כנגד תמיד של שחר (שבו הזכירו זכות אבות ע"י ההכרזה "האיר פני כל המזרח עד שבחברון"[16]), שכולל הקרבנות דכל היום, הן "תמידים כסדרם" והן "מוספים כהלכתם", מוסיפים ומזכירים זכות אבות גם בתפלת מנחה (ובימים מיוחדים – גם בתפלת מוסף) – בכל תפלה ותפלה בפ"ע.

ועפ"ז יש לבאר הצורך בהדגשת זכות אבות בתורה הנ"ל בענין ברכת חודש השביעי – כי, ברכת החודש הו"ע של תפלה, ובתפלה גופא (לא רק תפלה פרטית, אלא) תפלה כללית על כל החודש, ועאכו"כ ברכת חודש השביעי, דכיון ש"בכח זה ישראל מברכים את החדשים י"א פעמים בשנה", היינו, שבברכת חודש השביעי נכללת הברכה על כל חדשי השנה[17], ה"ה ברכה ותפלה הכי כללית בנוגע לכל השנה כולה.

ד. ולאחרי הקדמת הזכרת זכות אבות (תורת אדמו"ר הזקן ששמע מהמגיד בשם הבעש"ט) בנוגע לברכת חודש השביעי, באה הברכה עצמה – "אתם נצבים היום . . נצבים קיימים ועומדים והיינו שזוכים בדין":

הפירוש ד"נצבים" הוא "קיימים ועומדים", היינו, עמידה בתוקף, ועד להתוקף ד"מלך", כלשון הכתוב[18] "נצב מלך".

ויש לומר ש"נצב מלך" כולל גם התוקף ד"מלכותא דרקיע"[19], וב"מלכותא דרקיע" גופא כל הדרגות שבמלכות, עד לשרשה ומקורה כו', ועד כפי שמושרשת בעצמותו ומהותו ית' (למעלה גם מבחי' הכתר).

וזהו "אתם נצבים גו'" – שאצל כל בנ"י יש התוקף ד"נצב מלך", אשר, "אמר מלכא עקר טורא"[20], היינו, שבכחם ויכלתם לבטל אפילו "טורא" (מציאות חזקה דהיפך הקדושה, "נדמה להם כהר"[21]), ויתירה מזה – כדיוק הלשון "עקר טורא", עקירה ממקום למקום, היינו, שאין זה באופן של ביטול המציאות, אלא אדרבה, שעוקרים ה"טורא" ממקומו הקודם ומביאים אותו למקום הקדושה[22], שעי"ז ניתוסף העילוי דאתהפכא חשוכא לנהורא[23].

ויש להוסיף, שהתוקף ד"נצבים", "נצב מלך", הוא עי"ז ש"אתם גו' כולכם", היינו, מצד ההתכללות דבנ"י להיות "לאחדים כאחד"[24], ובזה גופא – לא רק באופן שנרגש הכלל שלמעלה מהתחלקות לפרטים, אלא שנרגש גם מציאות הפרט, כפי שממשיך בכתוב "ראשיכם שבטיכם וגו' מחוטב עציך עד שואב מימיך", עשר סוגים דבנ"י[25] (שבהם כלולים כל בנ"י[26]), ואעפ"כ, "נצבים גו' כולכם", וטעם הדבר – (כפי שממשיך בכתוב) כיון ש"נצבים גו' לפני ה' אלקיכם".

ומדייק בכתוב "אתם נצבים היום" – דאף שמפרש ש"היום קאי על ראש השנה", הרי ישנו גם הפירוש (הפשוט) שקאי על היום שבו קורין (ולומדים) פסוק זה בתורה, ובפרט ע"פ מארז"ל[27] "כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו", היינו, שבשעה שקורין פסוק זה בתורה אומר הקב"ה "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם" – היום כפשוטו, בשבת שלפני ר"ה.

14) ברכות כו, ב.

15) והמשך הברכה "א-ל עליון גומל חסדים טובים" – שבזה מודגש כללות ענין התפלה (שבשביל זה מקדימים להזכיר זכות אבות) – לפעול חסדים טובים למטה מטה, ע"י ההמשכה ממקום נעלה ביותר, "א-ל עליון" (ראה לקו"ת מסעי צ, ג).

16) להעיר ש"חברון" הוא מלשון חיבור (זח"א קכב, ב) – שזהו"ע התפלה (תו"א תרומה עט, סע"ד. ובכ"מ).

17) ובמק"א נתבאר דיוק הלשון "י"א פעמים בשנה", אף שבשנת העיבור מברכים ישראל את החדשים י"ב פעמים בשנה, כיון שניתוסף גם בחודש העיבור (ראה שיחת ש"פ נצבים תשמ"ה). ואכ"מ.

18) מ"א כב, מח.

19) ברכות נח, א.

20) ב"ב ג, סוף ע"ב.

21) סוכה נב, א.

22) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 349 בשוה"ג.

23) ראה זח"א ד, א.

24) לקו"ת ר"פ נצבים.

25) זח"ב פב, א.

26) ועד לדרגא הכי תחתונה – לא רק בשם ישראל יקרא, אלא גם "בשם ישראל יכונה" (ראה לקו"ש ח"ח ס"ע 329 ואילך), כינוי בלבד, שגם הם בכלל ד"נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם", "היום" דייקא, ב(שבת שלפני)ר"ה, ועאכו"כ שאין צורך להמתין עד יוהכ"פ, שבתחלתו אומרים "על דעת המקום כו' אנו מתירין כו'".

27) ראה תדבא"ר רפי"ח. ועוד.

וכיון שבשבת שלפני ר"ה "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם" – בודאי ש"זוכין בדין", ולא עוד אלא שכבר בשבת שלפני ר"ה נמשכת ברכתו של הקב"ה "ברוב טוב לכל ישראל על כל השנה".

ה. והנה, אף שברכתו של הקב"ה בשבת שלפני ר"ה היא בכל שנה ושנה[28], מ"מ, יש בזה עילוי והוספה משנה לשנה:

ידוע מ"ש רבינו הזקן באגה"ק[29] ש"בכל שנה ושנה (בר"ה) יורד ומאיר . . אור חדש ומחודש . . עליון יותר שלא הי' מאיר מימי עולם אור עליון כזה", ומזה מובן שברכתו של הקב"ה בשבת שלפני ראש השנה דשנה זו היא באופן נעלה יותר ביתר שאת וביתר עוז מהברכה בשבת שלפני ר"ה בכל השנים שלפנ"ז, כולל גם בזמן שביהמ"ק הי' קיים (הן בית ראשון והן בית שני), עד לראש השנה הראשון (יום ברוא אדה"ר "בגן עדן מקדם")[30].

ומזה מובן שצריכה להיות הוספה ביתר שאת וביתר עוז גם בעבודת האדם – דאף שמדובר אודות ברכתו של הקב"ה, ה"ז קשור גם עם (וניתוסף בזה עוד יותר ע"י) עבודת האדם[31] בהענין ד"אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם", שזוהי תוכן הברכה, כנ"ל.

ובפרט ע"פ מארז"ל[32] ש"צדיקים – כאו"א מישראל, כמ"ש[33] "ועמך כולם צדיקים"[34] – דומין לבוראם", שבזה מודגש עוד יותר הקשר והשייכות דעבודתם של ישראל לברכתו של הקב"ה.

ו. ויש לומר, שההוספה בעבודתם של ישראל בקשר ובשייכות לברכתו של הקב"ה היא – לכל לראש – ע"י לימוד התורה בהענין ד"אתם נצבים היום כולכם גו'":

התורה – "לא בשמים היא" (כמ"ש בפרשתנו[35]), אלא ניתנה בארץ דוקא, ויתירה מזה – כדרשת חז"ל[36] (בפירוש הפסוק[37] "חברים מקשיבים לקולך השמעיני") שהקב"ה אומר למלאכי השרת "אני ואתם נלך אצל ב"ד של מטה כו'". ולכן, כאשר בנ"י לומדים בתורה "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם", נעשה כן בפועל, ובמילא, ניתוסף עי"ז בברכתו של הקב"ה הקשורה עם הענין ד"אתם נצבים היום", כנ"ל.

וגם בענין זה מודגש העילוי וההוספה והחידוש משנה לשנה – שהרי לימוד התורה הוא באופן ד"בכל יום יהיו בעיניך כחדשים"[38], ועד ל"חדשים" ממש[39], ועד לחידוש שהוא ע"ד ובדוגמת החידוש ד"תורה חדשה מאתי תצא"[40].

ז. ויש להוסיף, שבעבודתם של ישראל בלימוד התורה בהענין ד"אתם נצבים היום" נכלל גם לימוד התורה דג' אבות החסידות בנוגע לברכתו של הקב"ה בשבת מברכים חודש השביעי בהענין ד"אתם נצבים היום".

ויתירה מזה – שבלימוד תורה הנ"ל ניתוסף עילוי מיוחד בכללות הענין דלימוד התורה, כי:

א) תורה הנ"ל היא בענין ברכת החודש, אשר, כללות הענין דברכת החודש הוא (לא מן התורה או מדברי סופרים, אלא) חידוש[41] ד"מנהג ישראל", שיש בו עילוי מיוחד לגבי תושב"כ ותושבע"פ[42].

ב) ועיקר: תורה הנ"ל היא תורתם של ג' אבות החסידות – תורת החסידות, פנימיות התורה.

ולהעיר מהקשר והשייכות לח"י אלול (בשבת שלפנ"ז, שקשור ושייך גם לשבת זה) – יום הולדת שני המאורות הגדולים, הבעש"ט ואדמו"ר הזקן[43], המאורות הגדולים דתורת החסידות, כולל גם תורה

28) כמרומז גם בהפירוש ד"שנה" – מלשון "משנה", שחוזרים ונשנים כל הענינים שלפנ"ז, כל השינויים (שנה גם מלשון שינוי) האפשריים בכללות הזמן (ראה גם קונטרס משיחות ש"פ תבוא ס"ג. וש"נ).

29) סימן יד.

30) "מקדם" דייקא – לפני החטא, בהיותו בתכלית השלימות.

31) ראה לקו"ש ח"ט ע' 184 ואילך.

32) ב"ר פס"ז, ח. רות רבה פ"ד, ג. ועוד.

33) ישעי' ס, כא. סנהדרין ר"פ חלק.

34) כפי שאומרים גם בהקדמה לפרקי אבות, ובשבת(ות) שלפני ר"ה – בהקדמה לשני פרקים, באופן כפול.

35) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.

36) דב"ר פ"ב, יד. וראה שמו"ר פט"ו, ב.

37) שה"ש ח, יג.

38) שו"ע אדה"ז או"ח סימן סא ס"ב.

39) פרש"י יתרו יט, א. עקב יא, יג. תבוא כו, טז.

40) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

41) שהרי בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראי' לא היו מברכים החודש בשבת שלפניו (שהרי לא ידעו מתי ר"ח עד שב"ד קידשו החודש ע"פ הראי'), כי אם, בזמן הזה, לזכר קידוש החודש ע"י ב"ד (ראה לקו"ש ח"ט ע' 187 ואילך. וש"נ).

42) ראה לקו"ת דרושי סוכות פ, ג. ובכ"מ.

43) סה"ש תש"ג ע' 141. 142. 146. ועוד.

הנ״ל ע״ד ברכתו של הקב״ה בשבת זו שנאמרה ע״י שני המאורות הגדולים, הבעש״ט ואדמו״ר הזקן, ע״י המגיד, ששמע מהבעש״ט ומסר לאדמו״ר הזקן.

ועפ״ז יומתק דיוק לשונו של אדמו״ר הזקן ״בהיותי במעזריטש שמעתי ממורי ורבי כו״ — שמעמדו ומצבו של אדמו״ר הזקן בהיותו במעזריטש הוא כמו התכללות ה״מאור״ (נוסף על התכללות האור) ב״מאור״ שלפניו, היינו, לא רק ״שני המאורות הגדולים״ סתם, אלא כפי ש״מאור״ אחד כלול ב״מאור״ שלפניו.

ומזה מובן שע״י לימוד התורה דאבות החסידות בנוגע לברכתו של הקב״ה בשבת מברכים חודש השביעי בענין ״אתם נצבים היום״ (שיש בה העילוי דמנהג ישראל, והעילוי דפנימיות התורה) — ניתוסף עוד יותר בברכתו של הקב״ה בהענין ד״אתם נצבים היום״, כולל גם שנעשה באופן ד״היום״ מלשון אור וגילוי, כמ״ש[44] ״ויקרא אלקים לאור יום״, ע״י הגילוי ד״שני המאורות הגדולים״.

ח. ובכהנ״ל ניתוסף עילוי מיוחד בקביעות שנה זו, שבשבת מברכים חודש השביעי קורין ביחד עם פ׳ נצבים (שלעולם קורין לפני ר״ה) גם פ׳ וילך — נצבים־וילך כפי שמתחברים ונעשים פרשה אחת:

לכל לראש — ע״י החיבור דפ׳ וילך לפ׳ נצבים נעשית גם פרשת נצבים פרשה ארוכה, היינו, שע״י ההוספה בכמות הפסוקים דתושב״כ שקורין בשבת זו (שתי פרשיות), ניתוסף ריבוי אור גם בכל עניני פ׳ נצבים[45] (״אורות מרובים״, כפי שנמשכים ומתלבשים ב״כלים מרובים״[46]), החל מההוספה בכללות הענין ד״אתם נצבים היום״.

זאת ועוד — שהענין ד״אתם נצבים היום״ הוא באופן ד״וילך״, היינו, שניתוסף בעילוי אחר עילוי באופן של הליכה, כמ״ש[47] ״ילכו מחיל אל חיל״.

ט. ויש להוסיף בזה בפרטיות יותר — בנוגע להתוכן דפ׳ וילך:

בפ׳ וילך מדובר אודות מצות הקהל — ״הקהל את העם האנשים והנשים והטף״[48], כדי לשמוע קריאת התורה מפי המלך[49], ובאופן ש״יראה עצמו כאילו . . מפי הגבורה שומעה״[50].

וענין זה שייך גם לתוכן דפרשת נצבים — כי:

(א) ״הקהל את העם האנשים והנשים והטף״ הוא הענין ד״נצבים היום כולכם גו׳ ראשיכם שבטיכם גו׳ כל איש ישראל טפכם נשיכם וגו׳״[51]. (ב) קריאת התורה מפי המלך היא ע״ד ובדוגמת הענין ד״נצבים״ מלשון ״נצב מלך״, שמורה על התוקף והגבורה — ״כשומע מפי הגבורה״, ע״ש תגבורת החיות[52].

זאת ועוד:

בסיום פ׳ וילך נאמר ״וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם״ — התמימות (שלימות) דכל התורה כולה[53] [כמ״ש לפנ״ז[54] ״ועתה כתבו לכם את השירה הזאת״, שמזה למדים[55] מצות כתיבת ספר תורה[56]], ויש לומר, שהפירוש ד״תומם״ הוא גם מלשון פנימיות, היינו, השלימות והפנימיות דכל התורה — שבזה מודגשת ההוספה שנעשית בברכתו של הקב״ה בהענין ד״אתם נצבים היום״ ע״י לימוד התורה (כנ״ל ס״ו־ז).

---

44) בראשית א, ה.

45) כלומר: אף שמספר הפסוקים, התיבות והאותיות שבה, הוא באופן ד״לא תוסיפו גו׳ (ועאכו״כ) ולא תגרעו״ (ואתחנן ד, ב) — ניתוסף בהפירוש (״פירושה״, תושבע״פ) בריבוי עד אין־סוף, ע״ד ובדוגמת ההוספה ד״תורה חדשה מאתי תצא״.

46) ולא באופן שנעשה שבירת הכלים, כפי שמצינו באורות מרובים דתוהו, אלא שגם האורות מרובים דתוהו נמשכים בכלים מרובים דתיקון.

47) תהלים פד, ח.

48) לא, יב.

49) פרש״י שם, יא.

50) רמב״ם הל׳ חגיגה פ״ג ה״ו.

51) ובאופן ד״היום״ — כשקורין ענין זה בתורה, דאף שקיום מצות הקהל הוא בזמן מיוחד (״במועד שנת השמיטה בחג הסוכות״), הרי, הלימוד בתורה הוא באופן שלמעלה מהזמן, ועי״ז נמשך הענין ד״הקהל״ כשלומדים זה בתורה ״היום״.

52) ועפ״ז י״ל בפירוש ד״היום״ ש״קאי על ראש השנה שהוא יום הדין . . יום דינא רבא״ — שאין זה באופן של דין וגבורה, כי אם, באופן של תגבורת החיות.

53) להעיר שסיום וחותם הארבעים יום האחרונים (שהתחלתם בר״ח אלול) הוא ביום הכיפורים, שניתנו בו לוחות אחרונות — השלימות דמ״ת (״עד תומם״).

54) שם, יט.

55) רמב״ם הל׳ ס״ת רפ״ז.

56) ולהעיר, שלדעת רוב מוני המצוות מצות כתיבת ס״ת שבפ׳ וילך היא מצות־עשה האחרונה שבתורה (משא״כ להדעות שמוסיפים גם המצוה דברכת התורה כפי שלמדים ממ״ש בפ׳ האזינו ״כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלקינו״ (ראה רמב״ן בסהמ״צ בהוספות למ״ע טו)).

ובהתאם לכך נעשית גם ההוספה בברכתו של הקב"ה באופן ד"עד תומם", בכל השלימות והפנימיות.

ויש לומר, שבדיוק הלשון "עד תומם" נכללת גם דרגא הכי נעלית שהיא באופן ד"עד ולא עד בכלל"[57], ואעפ"כ, גם דרגא זו נמשכת לישראל ("עד תומם"), וכיון שמי יאמר לו מה תעשה, הרי גם לאחרי השלימות ד"עד תומם", מוסיף הקב"ה בברכותיו עוד יותר, עד אין־סוף.

י. ובהמשך להחיבור דנצבים־וילך בקביעות שנה זו, ניתוסף בשבת מברכים חודש השביעי גם הקריאה שקורין במנחה – בפרשת האזינו:

בהתחלת פרשת האזינו מודגשת בעלותו של משה רבינו על השמים והארץ (ובמילא גם כל מה שביניהם) – באמרו "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי", שמצווה לשמים וארץ שיאזינו וישמעו אליו. וכיון שענייניו של משה רבינו נמשכים לכאו"א מישראל (ובפרט ע"י הקריאה בתורה), מובן, שאצל כאו"א מישראל נעשה גם (מעין ודוגמת) הענין ד"האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי", שנעשה בעה"ב על השמים והארץ ומה שביניהם.

ויש לקשר זה עם הקביעות דשבת זו בימי החודש – בכ"ה אלול, שבו נברא העולם, יום ראשון לברה"ע, שבו נבראו שמים וארץ וכל מה שביניהם, "כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון . . הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותי'"[58], וכיון שבריאתם היא "בשביל ישראל"[59], מובן, שכאו"א מישראל הוא בעה"ב על השמים והארץ וכל צבאם, ולא עוד אלא שמגלה בשמים ובארץ ומה שביניהם שנבראו ע"י הקב"ה, היינו, שעל ידו חודר גילוי אלקות בשמים וארץ ומה שביניהם שמציאותם היא המציאות דאלקות, ובלשון הידוע[60] – שהיש הנברא נעשה חד עם היש האמיתי.

ובקביעות זו ניתוסף גם בהמשכת הברכה דשבת מברכים חודש השביעי – שהמשכת הברכה "ברוב טוב לכל ישראל על כל השנה" היא הן בעניני שמים והן בעניני ארץ, כלומר, הן בענינים רוחניים (שמים, קיום התומ"צ) והן בענינים גשמיים (ארץ, עניני הרשות), ובזה גופא – באופן ד"קרוב לשמים ורחוק מן הארץ", היינו, שאצל כאו"א מישראל עניני שמים הם באופן של קירוב, ועניני ארץ הם באופן של ריחוק (ובלשון הידוע: נשמתם עיקר וגופם טפל[61]), אבל, ביחד עם זה, ישנם אצלו כל עניני ארץ בשלימותם, ולא עוד אלא שהוא בעה"ב עליהם, כנ"ל.

יא. ויה"ר שבעמדנו בשבת מברכים חודש השביעי שהוא המושבע והמשביע ברוב טוב לכל ישראל על כל השנה, תומשך ברכתו של הקב"ה לכאו"א מישראל בכל המצטרך לו על כל השנה כולה, שנה טובה ומבורכת בכל הברכות שנכללות באותיות האל"ף־בי"ת, כ"ב אותיות התורה שבהם נברא העולם (בכ"ה באלול).

ועוד והוא העיקר – שתיכף ומיד ממש זוכים להברכה הכי עיקרית – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ובלשון הכתוב דפרשת השבוע: "אתם נצבים היום כולכם", "האנשים והנשים והטף" [כל הנמצאים כאן, בבית־הכנסת ובית־המדרש זה, בתוככי כל בנ"י בכל מקום שהם] "לפני ה' אלקיכם", "במקום אשר יבחר"[62] – בבית המקדש השלישי.

ובפרט בעמדנו בסיומה של שנת החמישים, ה'תש"נ, ר"ת הי' תהא שנת נסים, ובזמן ההכנה לשנת החמישים ואחד, שניתוסף אות אל"ף (שרומז לאלופו של עולם) ועי"ז נעשה הר"ת ד"נסים אראנו", באופן של ראי', ויתירה מזה – כלשון הכתוב[63] "אראנו נפלאות" (למעלה מנסים), כולל גם "נפלאות" בערך להנסים דיצי"מ, כפירוש הזהר[64] בפירוש הכתוב "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שהגאולה העתידה תהי' באופן של "נפלאות" לגבי "ימי צאתך מארץ מצרים"[65].

57) ראה לקו"ת פקודי ז, ג. ובכ"מ.
58) פרש"י בראשית א, יד.
59) פרש"י שם, א.
60) ראה ביאוה"ז לאדהאמ"צ בשלח מג, ג.
61) ראה תניא רפל"ב.
62) פ' ראה יב, יג. ועוד.
63) מיכה ז, טו.
64) ראה אוה"ת נ"ך עה"פ (ע' תפז). וש"נ.
65) והפירוש ד"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", "כימי" בכ"ף הדמיון – הוא למעלה־יותא.

וכן תהי' לנו בפועל ממש, ותיכף ומיד ממש — שכולם יחדיו, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[66], יחד עם הבתי־כנסיות ובתי־מדרשות[67], החל מבית־כנסת ובית־מדרש (בית תורה תפלה וגמ"ח) זה, באים "עם ענני שמיא"[68] לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, להר הקודש ולבית המקדש השלישי, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[69].

* * *

יב. ישנו ענין נוסף בשבת שלפני ראש השנה — שבו מפטירין ההפטרה השביעית ד"שבע דנחמתא"[70], היינו, סיום וגמר ושלימות כללות הענין ד"שבע דנחמתא".

והענין בזה:

"שבע דנחמתא" מתחילים בהפטורה "נחמו נחמו עמי"[71], היינו, שההתחלה ד"שבע דנחמתא" היא באופן של "נחמה בכפלים"[72], וע"פ הכלל "מעלין בקודש"[73], מובן, שלאח"ז הולך וניתוסף בה"נחמה בכפלים" בעילוי אחר עילוי, עד לגמר ושלימות ה"שבע דנחמתא" בשבת זו.

ובפרטיות יותר — שההוספה בהנחמה (בשבת הב') היא באופן שהתוספת מרובה על העיקר[74], ולאחרי שתוספת זו נעשית קנינו של כאו"א מישראל, ניתוסף עוד יותר (בשבת הג') באופן שהתוספת החדשה מרובה על העיקר החדש (שכולל גם ההוספה שלפנ"ז שהיתה מרובה על העיקר שלפנ"ז), וכן הלאה, עד לשבת זו, גמר ושלימות ה"שבע דנחמתא".

וכל זה — מלבד העילוי שניתוסף בכללות הענין ד"שבע דנחמתא" משנה לשנה (ע"ד האמור לעיל (ס"ה) בנוגע להוספה בברכתו של הקב"ה בשבת מברכים חודש השביעי), היינו, שה"שבע דנחמתא" דשנה זו הם באופן נעלה יותר מה"שבע דנחמתא" דהשנים שלפנ"ז, כולל גם שנת "תשמט ידך"[75], ושנת תִשמח ותְשמח ושנת הקהל (כמדובר בשנים שלפנ"ז).

יג. ויש לקשר ענין זה עם פרשת נצבים שקורין לעולם בשבת האחרון ד"שבע דנחמתא":

בפ' נצבים נתפרש בתורה אודות הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו — "התורה העידה עליו (על מלך המשיח) שנאמר (בפרשת השבוע)[76] ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו'"[77], שבזה מודגש הקשר והשייכות דפ' נצבים לסיום ושלימות ד"שבע דנחמתא".

ובקביעות שנה זו ניתוסף גם הקריאה דפ' וילך — שרומז על הענין ד"ילכו מחיל אל חיל" (כנ"ל ס"ח), שעי"ז "יראה אל אלקים בציון" (כהמשך וסיום הכתוב)[47], בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש, בבית המקדש עד לקדש הקדשים — "בציון", הפנימיות דבית המקדש עצמו (נוסף על הפנימיות דירושלים) — קדש הקדשים.

יד. ויש להוסיף ולקשר גם עם ברכת החודש בשבת שלפני ר"ה:

אף שלא נתפרש הזמן המדוייק דברכתו של הקב"ה בשבת מברכים חודש השביעי, מסתבר לומר, שברכתו של הקב"ה היא באותו זמן שבו מברכים ישראל את החדשים י"א פעמים בשנה — לאחרי אמירת "יקום פורקן" ב"פ, שמורה על הכפל בענין הישועה ("פורקן"), ע"ד "נחמה בכפלים".

ומודגש גם בהמשך התפלה לאח"ז — "אב הרחמים" (כמנהג חב"ד שבשבת שלפני ר"ה אומרים "אב הרחמים"), כמבואר בכ"מ[78] גודל העילוי ד"אב הרחמים" שהוא למעלה גם מ"אב הרחמן"[79], ולאח"ז "אשרי יושבי ביתך"[80] — בית המקדש, ועד לסיום התפלה ב"ישבו ישרים את

66) בא יו"ד, ט.
67) ראה מגילה כט, א.
68) דניאל ז, יג.
69) בשלח טו, יז.
70) טושו"ע או"ח סו"ס תכ"ח.
71) ישעי' מ, א.
72) איכ"ר ספ"א.
73) ברכות כח, א. וש"נ.
74) ראה ב"ר פס"א, ד.
75) ל' הכתוב — ראה טו, ג.
76) ל, ג-ד.
77) רמב"ם הל' מלכים רפי"א.
78) לקו"ת שה"ש יו"ד סע"ג ואילך. ועוד.
79) וכ"ה בפשטות — ש"רחמים" קאי על עצם וכללות ענין הרחמים, ואילו "רחמן" הוא תואר על זה שיש לו מדת הרחמנות, כיון שנמשך אצלו מענין ה"רחמים".
80) תהלים פד, ה.

פניך"[81] — הגילוי ד"פניך" (ע"ד "יראה אל אלקים בציון") בקדש הקדשים.

ועניין זה הוא בהדגשה יתירה בשבת האחרון (הרביעי) דחודש אלול — כי:

ענינו של חודש אלול (ר"ת אני לדודי ודודי לי[82]) הוא כמשל המלך בשדה שמראה פנים שוחקות לכולם, ודוגמתו בנמשל, ד"כתיב[83] יאר ה' פניו אליך, שהו"ע הארת י"ג מדות הרחמים ("מבחי' א־ל שהוא ראשית כל הי"ג מדות ומקורן וכללותן כמ"ש[84] א־ל ה' ויאר לנו") שיהי' פנים בפנים"[85].

ובחודש אלול עצמו הולך וניתוסף בענין זה מיום ליום, עד לשבת האחרון דחודש אלול,

ובפרט ב(סמיכות ל)ערב ר"ה, כדאיתא בטור[86] (בשם המדרש[87]) ש"לובשים לבנים ומתעטפים לבנים כו' לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס", "אומה זו (ש)יודעת אופי' של אלקי'", כמ"ש[88] "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו", וסיומא דקרא "כה' אלקינו בכל קראנו אליו", "אליו ולא למדותיו"[89] — שזהו"ע ד"פניך",

ועד לשלימות הגילוי ד"פניך" — ביוהכ"פ, שאז נכנס הכהן גדול לקדש הקדשים [ודוגמתו בכאו"א מישראל, כפס"ד הרמב"ם[90] ש"כל איש ואיש כו' נתקדש קדש הקדשים"], היינו, שמאיר בגילוי ה"קדש הקדשים" במקום ובזמן ובאדם [ג' הבחינות דעולם שנה ונפש שעליהם מיוסד ספר יצירה[91]] — "פניך" בשלימות.

ויש לומר, שמעין זה ישנו בכל העשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ — כמרומז בדיוק לשון חז"ל[92] "עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים" (ולא נאמר בקיצור "עשרה ימים ראשונים" וכיו"ב), שבכל העשרה ימים ישנה המעלה דר"ה ויוהכ"פ (שיש בזה ויש בזה)[93], ויתירה מזה — שמעין מעלת ר"ה ויוהכ"פ ישנה גם בחודש אלול, כיון שכל הארבעים יום מר"ח אלול עד יוהכ"פ הם ענין אחד, כמרומז בד' יודי"ן[94] שבס"ת "אני לדודי ודודי לי"[95], ובפרט בסיומו של חודש אלול, בסמיכות לעשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ.

ומזה מובן שבברכת החודש בשבת האחרון דחודש אלול מודגש ביותר הגילוי ד"פניך" — ענין הגאולה.

טו. ויה"ר שבעמדנו בשבת האחרון שבו נעשה גמר ושלימות ה"שבע דנחמתא" — תהי' שלימות הנחמה בפועל ממש, גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ובפשטות — שבשבת זו זוכים לקיום היעוד שבפרשת השבוע: "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים גו'", ובלשון הכתוב שאומרים במנחה דערב שבת: "מארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים"[96], ובאופן ש"יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם"[97] — ד' פעמים, כנגד ד' גאולות, ועד לדרגא החמישית — "חמישית לפרעה"[98], ד"אתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין"[99], בחי' היחידה[100].

ועוד לפני תפלת המנחה ולפני קריאת התורה בפ' האזינו, רואים בפועל ש"אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם", כיון שנעשה "וילך", "ילכו גו' אל אלקים בציון", ובאופן ד"הקהל את העם האנשים והנשים והטף", "במקום אשר יבחר ה'" — שכל בנ"י באים לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש ולבית המקדש השלישי, ושומעים

81) שם קמ, יד.
82) שה"ש ו, ג ובשעה"פ עה"פ. ועוד.
83) נשא ו, כה.
84) תהלים קיח, כז.
85) לקו"ת פ' ראה לב, ב.
86) או"ח סו"ס תקפ"א.
87) ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.
88) ואתחנן ד, ז.
89) ספרי — הובא בפרדס של"ב פ"ב.
90) הל' שמיטה ויובל בסופן.
91) בהקדמת ענין ה"בריאה", ולאח"ז נמשך גם ב"עשי'", ואדרבה — "המעשה הוא העיקר".
92) ר"ה יח, א. וש"נ.
93) ויש לומר, שגם בר"ה יש המעלה דיוהכ"פ, גילוי בחי' קדש הקדשים, שעי"ז נעשית הכתרת המלך בר"ה באופן נעלה יותר.
94) להעיר, שיו"ד מספרו עשרה (עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ) — שלימות המספר (למעלה גם ממספר שבע, "שבע דנחמתא"), וביחד עם זה, הציור דאות יו"ד הוא נקודה, היינו, נקודה שכוללת הכל.
95) ב"ח או"ח ר"ס תקפא (ד"ה והעבירו).
96) תהלים קז, ג.
97) שם ח. טו. כא. לא.
98) ויגש מז, כד.
99) זח"א רי, א.
100) ראה לקו"ת ס"פ פינחס. ובכ"מ.

קריאת התורה מפי המלך, ועד ״מפי הגבורה״, החל מהקריאה דפרשת האזינו, ששומעים אותה מפי משה רבינו – כבפעם הראשונה ש״וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת[101] עד תומם״ – כיון שתקויים בקשתו של משה ״שלח נא ביד תשלח״[102], בגאולה האמיתית והשלימה ע״י ״גואל ראשון הוא גואל אחרון״[103], משה רבינו ודוד מלכא משיחא, תיכף ומיד ממש.

* * *

טז. רגיל להמשיך בענינים של מעשה בפועל – המעשה הוא העיקר[104]:

לכל לראש – בנוגע ליום השבת עצמו – ״להקהיל קהלות בכל שבת להכנס בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ללמוד בהם תורה לרבים״[105], ובפרט הלימוד בענינים השייכים למעשה בפועל – כבכל שבת.

ובהדגשה יתירה בשבת פרשת ״אתם נצבים היום כולכם לפני ה׳ אלקיכם״ – שענין זה מודגש ביותר כשמתאספים כולם יחד בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ״לפני ה׳ אלקיכם״, מקום קדוש, שיש בו ארון הקודש וספרי תורה, כך, שגם ילד קטן (״טפכם״) שנכנס לביהכנ״ס ורואה ארון הקודש מכוסה בפרוכת (עם ציורים כו׳), מרגיש מיד בקדושת המקום, ובפרט ילד שקיבל חינוך יהודי כו׳.

ובודאי ישתדלו במיוחד בשבת זו ללכת – ״וילך״ – לבתי כנסיות ובתי מדרשות כדי להקהיל קהילות (״נצבים היום כולכם לפני ה׳ אלקיכם״) וללמוד תורה לרבים, ובפרט עניני תורה שהזמן גרמא, החל מתורת ג׳ אבות החסידות ע״ד ברכתו של הקב״ה בשבת מברכים חודש השביעי בהענין ד״אתם נצבים היום״, כנ״ל בארוכה.

יז. וכן יש לעורר ע״ד ענינים של מעשה בפועל בנוגע להכנה לראש השנה:

כיון שבענינים השייכים לקדושת היום נכלל גם הענין ד״אכלו משמנים ושתו ממתקים״[106], כהמשך וסיום הכתוב ״כי קדוש היום לאדוננו״ – יש להשתדל שכאו״א מישראל יוכל לקיים הציווי ״אכלו משמנים ושתו ממתקים כי קדוש היום לאדוננו״, עי״ז שיתנו צרכי החג לכל הזקוקים, ועד״ז בנוגע לצרכי החג במשך כל חודש תשרי.

ובהדגשה יתירה בקביעות שנה זו – שראש השנה חל ביום חמישי וביום ששי, ומיד לאח״ז בא יום השבת, שמצוה לענגו בבשר שמן ויין ישן[107], ובמילא, ניתוסף יותר בהשתדלות בנתינת צרכי החג והשבת בשביל ג׳ ימים רצופים, ובלשון הכתוב[108] ״יחיינו מיומים (ב׳ ימי ר״ה) ביום השלישי גו׳״ (יום השבת), וקשור גם עם הגאולה[109], כמרומז גם באכילת בשר שמן ויין ישן ביום השבת, מעין ודוגמת הסעודה דלויתן ושור הבר ויין המשומר לעתיד לבוא[110], ״יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים״[111].

ועד״ז בנוגע לחג הסוכות, שקביעותו בחוץ־לארץ – הן בימים הראשונים והן בימים האחרונים, שמע״צ ושמח״ת – היא גם ביום חמישי וביום ששי, ומיד לאח״ז בא יום השבת, ובמילא, צריכה להיות ההשתדלות היתירה בנתינת צרכי החג בשביל ג׳ ימים רצופים – שלשה פעמים (משא״כ בארץ ישראל, שהג׳ ימים רצופים הם בר״ה בלבד[112]).

וכדאי ונכון שאלה שהולכים להקהיל קהילות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות יעוררו גם אודות ההשתדלות היתירה בנתינת צרכי החג בשביל ג׳ ימים רצופים, שלשה פעמים (אם משיח צדקנו יתעכב ח״ו עד חג הסוכות, שאז יחגגו בחו״ל יו״ט שני של גלויות, ג״פ ג׳ ימים רצופים).

יח. וענין נוסף בקביעות שנה זו – שכאשר ר״ה חל ביום החמישי וביום הששי (ומיד לאח״ז בא יום השבת), אזי דוחים ״צום גדליה״ (בשלישי בתשרי שחל בשבת) ליום ראשון שלאחרי השבת.

---

101) נוסף על ההדגשה בנוגע לכללות ספר החמישי, ״משנה תורה״, ש״משה מפי עצמו אמרן״ (מגילה לא, ב ובתוס׳ שם).
102) שמות ד, יג.
103) ראה לקו״ש חי״א ע׳ 8 ואילך. וש״נ.
104) אבות פ״א מי״ז.
105) שו״ע אדה״ז או״ח סר״צ ס״ג.
106) נחמי׳ ח, יו״ד.
107) ראה טושו״ע ואדה״ז או״ח ר״ס רמ״ב.
108) הושע ו, ב.
109) ראה פרש״י עה״פ.
110) ראה ברכות לד, ב. ויק״ר פי״ג, ג. ועוד.
111) תמיד בסופה.
112) ראה בארוכה בהמכתב כללי דמוצש״ק פ׳ נצו״י, כ״ה אלול, שנה זו.

וכיון שצום גדלי׳ נדחה מפני השבת, ניתוסף עוד יותר בהשתדלות בצרכי יום השבת באופן של הרחבה, לענגו בבשר שמן ויין ישן — כההוראה ופס״ד דגדולי עולם שבשבת כזו (שדוחה תענית) יש להוסיף עוד יותר בעונג שבת, כדי שלא יהי׳ מקום לחשש שממעט בעונג שבת בגלל קביעותו ביום של תענית[113].

ועוד ועיקר — שבקביעות כזו מודגש יותר הקשר והשייכות לענין הגאולה:

בקביעות כזו דחיית הצום היא דחי׳ כפולה, כי, צום גדלי׳ נקבע מלכתחילה באופן של דחי׳, שהרי המאורע דהריגת גדלי׳ הי׳ בראש השנה, ודחו התענית לשלישי בתשרי[114], וכשג׳ בתשרי חל בשבת דוחים התענית בב׳ ימים, דחי׳ כפולה.

ודחיית הצום, ובפרט דחי׳ כפולה, מדגישה ביותר את דחיית הצום לגמרי (״הואיל ונדחה ידחה״[115]) — ״כל הצומות האלה עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה, שנאמר[116] כה אמר ה׳ גו׳ צום השביעי גו׳ יהי׳ לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו״[117].

ובפרט ע״י ההוספה באהבת ישראל ואחדות ישראל (״האמת והשלום אהבו״), שעי״ז מבטלים סיבת הגלות[118], ובהבטל הסיבה בטל בדרך ממילא המסובב (הגלות), ונעשה גם הענין ד״אתם נצבים היום כולכם לפני ה׳ אלקיכם״ בתכלית השלימות, ועי״ז נעשית גם הכתרת המלך בר״ה — ״ברוב עם הדרת מלך״[119] — בתכלית השלימות, דכיון ש״אחכה לו בכל יום שיבוא״[120], התקוה חזקה שר״ה יהי׳ כבר לאחרי ביאת משיח צדקנו, ובמילא, ידחה צום גדלי׳ לגמרי, ויהפך ליום טוב.

יט. ומזה באים לחקירה בנוגע להקביעות דר״ה לאחרי ביאת משיח צדקנו:

113) ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1091. ועוד.
114) ראה ב״י או״ח סו״ס תקמט.
115) מגילה ה, ריש ע״ב.
116) זכרי׳ ח, יט.
117) רמב״ם הל׳ תעניות בסופן.
118) ראה יומא ט, ב.
119) משלי יד, כח.
120) עיקר הי״ב מי״ג העיקרים.

החידוש בהקביעות דר״ה בשני ימים — ש״אף בני א״י עושין ב׳ ימים ר״ה . . בזמן שהיו מקדשין ע״פ הראי׳ . . (כי) בר״ה שהוא י״ט אין השלוחים יכולים לצאת חוץ לתחום״[121], ויתירה מזה, ש״אף הב״ד עצמם שהיו מקדשין ע״פ הראי׳ היו עושין לפעמים ב׳ ימים . . פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד אחר המנחה . . התקינו כו׳״[122].

וכיון שהסיבה לכך היא בגלל ש״פעם אחת נשתהו העדים מלבוא״, יש לומר, שלעתיד לבוא, שכל הענינים יהיו בשלימות, לא תהי׳ מציאות ד״נשתהו העדים לבוא״ [כיון שישראל, ועאכו״כ ב״ד, יהיו בעלי־בתים על הזמן], ובמילא, אין צורך שיהיו ב׳ ימים ר״ה, אלא יום אחד.

ולאידך, כיון שאצל כל ישראל (הן בחו״ל והן בא״י) נקבע ר״ה לב׳ ימים, ועד ש״ב׳[123] ימים טובים של ר״ה . . נחשבים כיום א׳ ארוך וקדושה א׳״[124], וקדושה לא זזה ממקומה[125] — יש סברא לומר שגם לעתיד לבוא יהי׳ ר״ה ב׳ ימים.

ותן לחכם ויחכם עוד[126].

כ. כאן המקום להזכיר אודות אלה שהכינו משקה המשמח עבור מסיבות והתוועדויות בקשר עם פעולות טובות, וכרגיל, יעלו מלמטה למעלה ויכריזו פרטי הדברים, ומהם יראו וכן יעשו, להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בפעולות כאלה, ומתוך שמחה וטוב לבב (כמודגש במשקה המשמח), כמ״ש בפרשת השבוע שלפנ״ז[127] ״עבדת את ה׳ אלקיך בשמחה ובטוב לבב״.

ועוד והוא העיקר — שפעולות אלה ימהרו ויזרזו עוד יותר את העלי׳ מלמטה למעלה דכל בנ״י, שיוצאים מהגלות אל הגאולה האמיתית והשלימה, שאז יתוסף בכל עניני תומ״צ בתכלית השלימות, ״כמצות רצונך״[128], ובשלימות השמחה,

121) שו״ע אדה״ז או״ח ר״ס תר.
122) שם ס״ד.
123) שם ס״ג.
124) ומטעם זה נעשה ספק בנוגע לברכת שהחיינו בקידוש ושופר דיום השני, ״כיון שב׳ הימים הן קדושה א׳ וכיום א׳ הן חשובין א״כ נפטר בזמן של אתמול שהוא תחילת קדושת היום כו׳״, ויש צורך לחפש עצות (פרי חדש ובגד חדש) בשביל ברכת שהחיינו (שם ס״ה ואילך).
125) ראה ע״ח ש״ד פ״ג. של״ה פ״א.
126) משלי ט, ט.
127) תבוא כח, מז.
128) ראה תו״ח ר״פ ויחי. ובכ״מ.

שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה, "עד דלא ידע"[129].

וכאמור, ש"נצבים היום כולכם" – כל הנמצאים כאן, בתוככי כל ישראל, נשמות בגופים ללא הפסק בינתיים, מתוך בריאות הגוף בשלימות[130], ביחד עם בנ"י שבכל הדורות שלפנ"ז, "הקיצו ורננו שוכני עפר"[131], ונשיא דורנו בראשנו – "לפני ה' אלקיכם", "במקום אשר יבחר ה'", בבית המקדש ובקדש הקדשים.

[לאחרי חלוקת המשקה – התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון הקפות לאביו הרלוי"צ ז"ל. ואח"כ הורה להש"ץ שי' לנגן "יהי רצון כו' שיבנה בית המקדש"].

* * *

כא. ע"פ המנהג לומר פרקי אבות בכל שבתות הקיץ[132], כמנהג חב"ד – מסיימים פרקי אבות בשבת זו, שבת שלפני ר"ה, באמירת שני פרקים, פרק חמישי ופרק ששי.

ויש לקשר תוכן הפרקים שאומרים בשבת זו עם הקביעות דיום השבת בכ"ה אלול:

התחלת פרק חמישי: "בעשרה מאמרות נברא העולם" – בריאת העולם שהיתה בכ"ה באלול (כנ"ל ס"י).

וסיום פרק ששי: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כו', ואומר[133] ה' ימלוך לעולם ועד" – תכלית כוונת הבריאה שיהי' גילוי אלקות בעולם, כמודגש בהבריאה בכ"ה באלול, יום ראשון לברה"ע (שבו נבראו "כל תולדות שמים וארץ"[58], "כל מה שברא הקב"ה בעולמו"), שנקרא "יום אחד"[134], "שהי' הקב"ה יחיד בעולמו"[135].

כב. ויש להוסיף ולקשר גם עם השבת שלפנ"ז – ח"י אלול, יום הולדת שני המאורות הגדולים דתורת החסידות, הבעש"ט ואדמו"ר הזקן:

ענינו של אדמו"ר הזקן (שעל ידו נמשכים ענייניו של הבעש"ט באופן דחב"ד, כנ"ל ס"ב) מרומז בשמו: שמו הראשון – "שניאור" – שני אור, רומז[136] על האור דנגלה דתורה והאור דנסתר דתורה[137], ושמו השני – "זלמן" – אותיות "לזמן", רומז[136] על ההמשכה והגילוי ד"שני אור" בגדרי העולם, זמן (וגם מקום[138]), שזהו"ע ד"יפוצו מעינותיך (דהבעש"ט) חוצה", שגם ה"חוצה" נעשה חדור במעיינות ד"שני אור", שעי"ז אתי מר, דא מלכא משיחא[139].

וזהו גם הקשר לפרק חמישי ופרק ששי – כי, ע"י הפצת המעיינות חוצה מתגלה בעולם כבודו של הקב"ה, ועד לשלימות הגילוי ד"ה' ימלוך לעולם ועד", "לעתיד לבוא שכל המלוכה שלו"[140].

וכן תהי' לנו תיכף ומיד ממש – שבשבת שלפני ר"ה יהי' כבר הגילוי ד"ה' ימלוך לעולם ועד", ועאכו"כ בר"ה עצמו, ועד להגילוי דכל עניני ר"ה ב"זמן שמחתנו"[141], "שמחתנו לשון רבים, שמתחברים ב' השמחות יחד, השמחה שמלמעלה למטה, ישמח ה' במעשיו[142], עם השמחה שממטה למעלה, ישמח[143] ישראל בעושיו"[144], ויש להוסיף בהדיוק ד"שמחתנו" דייקא, שבזה מודגש שגם השמחה שלמעלה נעשית ע"י עבודת האדם (ולא באופן ד"נהמא דכיסופא"[145]) – שכל ענינים אלה יהיו לאחרי הגאולה האמיתית והשלימה, בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש, בבית המקדש ובקדש הקדשים, וכאמור, תיכף ומיד ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה].

---

129) מגילה ז, ב.

130) כמרומז גם בהחיבור ד"נצבים-וילך" – שגם ה"וילך", כח ההליכה שברגל (ועאכו"כ שאר הכחות שלמעלה ממנו, עד לכח השכל שבראש), הוא באופן ד"נצבים", בכל התוקף והשלימות.

131) ישעי' כו, יט.

132) סידור אדה"ז לפני פרקי אבות.

133) בשלח טו, יח.

134) בראשית א, ה.

135) פרש"י עה"פ.

136) ראה לקו"ש ח"ו ע' 37 ואילך. וש"נ.

137) נוסף על הרמז בשני אור לתושב"כ ותושבע"פ.

138) ראה לקו"ת ברכה צד, ב. ובכ"מ.

139) אגה"ק דהבעש"ט – כש"ט בתחלתו.

140) פרש"י בשלח שם.

141) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נד, ריש ע"ד. ובכ"מ.

142) תהלים קד, לא.

143) שם קמט, ב.

144) לקו"ת דרושי שמע"צ פח, ד ואילך.

145) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, ריש ע"ד. ובכ"מ.

בס"ד. ערב ראש השנה, ה'תשכ"ו.

בלתי מוגה

[לאחרי התרת נדרים ואמירת נוסח הפרוזבול[1], אמר כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א לעדה שלימה דהמתירין:]

כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה. והוסיף (בבת שחוק): כיון שעשו פרוזבול למטה, שוב לא יהיה פרוזבול למעלה[2].

*

[לאחרי קבלת הפ"נ כללי - אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:]

ימלא השם יתברך את כל הברכות שבני־ישראל מברכים איש את רעהו, ויוסיף במילואם, וכיון שהוספה זו היא בברכתו של הקדוש־ברוך־הוא, הרי זה באופן ש"תוספתו מרובה על העיקר"[3].

כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה, למטה מעשרה טפחים.

וכיון שנכנסים ל"שנת השבע", "שנת השמיטה"[4] - ישמיט הקדוש־ברוך־הוא את כל החובות שהיו בעבר[2], ובאופן כזה הולכים לקראת השנה החדשה, שתהיה שנה טובה ומבורכת בבני חיי ומזוני רויחי, ועד לקיום היעוד המלא, בביאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, בעגלא דידן.

לשנה טובה תכתב ותחתם - כל אחד עם בני ביתו, בטוב הנראה והנגלה.

1) שו"ע אדה"ז חו"מ הל' הלואה סל"ד. וש"נ.
2) ראה גם שיחת יום ג' פ' נצבים, כ"ד אלול ס"ב (תורת מנחם חמ"ד ע' 303). וש"נ.
3) ראה ב"ר פס"א, ד. דב"ר פ"א, יג.
4) לשון הכתוב - פ' ראה טו, ט.

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שלישי עמ' א

לצדקה, אֲבָל לֹא דָּבָר מְרוּבֶּה.

וְהַבַּדְּרִין – בעלי בית הבד שמתעסקים במכירת שמן לוֹקְחִין מֵהֶן זֵיתִים בְּמִדָּה וְשָׁמָן בְּמִדָּה – מותר ליקח מנשיהם שמן וזיתים כשהן מוכרות הרבה בפרהסיא, שבודאי הן מוכרות ברשות בעליהן, אֲבָל לֹא לוקחים מהן זֵיתִים בְּמוּעָט וְשָׁמָן בְּמוּעָט, שמא גנבום מבעליהן ומוכרות בלא ידיעתם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לוֹקְחִין מִנָּשִׁים זֵיתִים (בְּמוּעָט) [בְּמוּעָט] אפילו בַּגְּלִיל הָעֶלְיוֹן שהשמן שם ביוקר ומקפידים אפילו על דבר מועט, לפי שֶׁפְּעָמִים אָדָם פּוֹשֵׁט לְמְכּוֹר בעצמו עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ וְנוֹתֵן לְאִשְׁתּוֹ וּמוֹכֶרֶת.

הגמרא מביאה מעשה בענין קבלת צדקה מנשים: רָבִינָא גבאי צדקה היה, וְאִיקְלַע לְבֵי מְחוֹזָא – נזדמן למקום ששמו 'מחוזא', אָתוּ נָשֵׁי דְּבֵי מְחוֹזָא רְמוּ קַמֵּיהּ כְּבָלֵי וְשִׁירֵי – באו נשיהם של בני מחוזא והטילו לפניו שרשרות וצמידים מזהב לצדקה, קַבֵּיל מִינַּיְיהוּ – קבלם רבינא מהם בלא שנטל רשות מבעליהם. אָמַר לֵיהּ רַבָּה תּוֹסְפָאָה לְרַבִּינָא, וְהָתַנְיָא בברייתא, נַבָּאֵי צְדָקָה מְקַבְּלִין מֵהֶן דָּבָר מוּעָט אֲבָל לֹא דָּבָר מְרוּבֶּה, ומדוע אתה מקבל מהנשים תכשיטים אלו. אָמַר לֵיהּ רבינא לרבה, הָנֵי לְבֵנֵי מְחוֹזָא דָּבָר מוּעָט נִינְהוּ – דברים אלו לפי עשרם של בני מחוזא אינם נחשבים בעיניהם אלא לדבר מועט.

משנה

משנתינו מבארת מי נוטל הפסולת הנשארת בשעת מלאכת האומן: מוֹכְיָן – סיבים של צמר שֶׁהַכּוֹבֵס מוֹצִיא מהבגד על ידי שטיפה הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, לפי שהוא דבר מועט ואין דרך בעל הבית להקפיד על כך. וְסִיבִים שֶׁהַפּוֹרֵק את הבגד בקוצים כעין מסרק מוֹצִיא, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, לפי שהסורק מוציא הרבה ואין בעל הבית מוחל. הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלִשָּׁה חוּטִין – דרך אורגי בגדים ליתן בשפת הבגד שלשה חוטין ממין אחר, והכובס כשהוא משוה הבגד ומיפהו נוטל חוטין אלו מן הבגד וְהֵן שֶׁלּוֹ, שאין בעל הבית מקפיד על זה, אך יָתֵר מִכֵּן – אם נטל מהבגד יותר משלשה חוטין, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם הָיָה שָׂחוֹר עַל גַּבֵּי הַלָּבָן – היו החוטין שבשפת הבגד שחורים והבגד לבן, נוֹטֵל הכובס אֶת הַכֹּל מן הבגד ואפילו הם יותר משלשה, וְהֵן שֶׁלּוֹ, לפי שמתחילה היו עומדין לינטל, שהם מגנים את הבגד. הַחָיֵט שֶׁתּוֹפֵר בחוטו של בעל הבית וְשִׁיֵּיר אֶת [– מן] הַחוּט אורך כשיעור כְּדֵי לְתָפֵר בּוֹ [בגמרא יבואר מהו שיעור תפירה], וכן אם שייר מן הבד של בעל הכית מַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ אצבעות עַל שָׁלֹשׁ אצבעות, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. מַה שֶּׁהֶחָרֵשׁ – נגר מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד – קיסמין דקין שהנגר מוציא מן העץ כשמחליקו על ידי גרזן קטן הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, וּכַכַּשִּׁיל – קיסמין גסין שהוא מוציא על ידי קרדום, הרי הם שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם הָיָה החרש עוֹשֶׂה מלאכתו אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת כשכיר יום, אַף הַנְּסָרִים – הנסורת הדקה ביותר היוצאת מן המקדח הרי היא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המונה כמה דינים בכובס: תָּנוּ רַבָּנָן, לוֹקְחִין – קונים מוֹכְיָן [– סיבים שנשטפו מן הבגד] מִן הַכּוֹבְסִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ. הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁנֵי חוּטִין הָעֶלְיוֹנִים משפת הבגד, וְהֵן שֶׁלּוֹ [ולהלן תקשה הגמרא מהמשנה].

לקוטי־שיחות פרשת נצבים כרך יט

מתורגם ללשון הקודש

א.
פירוש רש"י ל"ואת אשר איננו פה", ודברי המפרשים

בענין כריתת הברית שעליה מסופר בתחילת פרשתנו, אומרת התורה[1]: "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלוקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום".

רש"י מצטט את המילים "ואת אשר איננו פה" ומפרש: "ואף עם דורות העתידים להיות".

מפרשי רש"י מסבירים[2], שכוונת רש"י היא למנוע את המחשבה שהמילים "איננו פה" מכוונות ליהודים של הדור ההוא אשר לא השתתפו במעמד זה – והרי אי אפשר לפרש כך משום שכבר נאמר לפני כן "אתם נצבים היום כולכם... כל איש ישראל". שכל ישראל השתתפו באותו מעמד. ולכן מפרש רש"י שכוונת המילים "ואת אשר איננו פה" היא ל"דורות העתידים להיות".

אך עדיין צריך להבין:

הרי בתורה נאמר במפורש "אתם נצבים היום כולכם", ואם כך, כבר מובן מאליו, גם ללא פירוש רש"י, שהמילים "איננו פה" נאמרות לגבי הדורות הבאים – ומה, אפוא, מחדש רש"י בפירושו "דורות העתידים להיות"? לפיכך מוסיפים המפרשים[3] ואומרים:

לולא פירוש רש"י היה קשה להסביר שהמילים "איננו פה" נאמרות כלפי הדורות המאוחרים יותר, כי כיצד ייתכן "לכרות ברית עם ההעדר"? לכן צריך רש"י לומר "ואף עם דורות העתידים להיות", ובכך הוא מחדש שאפשרי לכרות עמם ברית, כי א) נשמותיהם השתתפו באותו מעמד, ועמן כרתו את הברית[4]. ב) כיוון ש"ברא כרעיה דאבוה"[5] (=בן הוא רגל של אביו, חלק מאביו), לכן נכללים גם הבנים בכריתת הברית עם אבותיהם.

ב.
השאלות המתעוררת על פירוש רש"י

אך עדיין צריך להבין:

א) כפי שנאמר פעמים רבות, כתב רש"י את פירושו באופן שגם "בן חמש למקרא" יוכל להבין מדבריו את המשמעות הפשוטה של הפסוק, בלי להזדקק לדברי המפרשים והוספותיהם. ולפי זה קשה בענינו: בן החמש לא למד באף אחת מן הפרשות הקודמות על הענין של "ברא כרעיה דאבוה". כמו כן אין הוא יודע אם נשמותיהם של הדורות העתידים היו בברית אם לאו. ואם רצה רש"י לחדש, שניתן לכרות ברית גם עם הדורות המאוחרים יותר, היה עליו לפרט בפירושו כיצד אפשרי הדבר – אם משום שהנשמות השתתפו במעמד[6] או משום "ברא כרעיה דאבוה"[7]?

ב) שאלה זו מתחזקת יותר: ענין זה, שהמילים "איננו פה" מכוונות ל"דורות העתידים להיות", מבין התלמיד בעצמו מזה שבתורה נאמר לפני כן "אתם נצבים היום כולכם", כדלעיל. ואילו החידוש שאותו צריך רש"י להבהיר – לא את עצם משמעות מילים

---

1) כט, יג־יד.

2) רא"ם, גו"א, באר מים חיים, ש"ח, ומשכיל לדוד.

3) רא"ם.

4) רא"ם. וראה באר מים חיים. ובמשכיל לדוד כ': ש"ס ערוך בפכ"ב דשבת (קמו, א) אע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו כר'.

5) ש"ח כאן. בגו"א: דהא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו.. וכיון שכך הוא הרי שפיר יכולים לקבל עליהם ברית כו'.

6) וגם דלפ"ז יוקשה איך מהני השבועה והברית עם הנשמה על הגוף כו' שזהו דבר שאינו ברשותו כ"כ ולא בא לעולם (קצוה"ע לתניא ע' מח במשביעים אותו דמס' נדה), וכמו שהקשה לפי' זה באברבנאל כאן בקושיא הא'. וראה כלי יקר כאן.

7) ואדרבא: מפרש"י בשלח (יג, יט ממכילתא שם) "השבע השביע – השביעם שישביעו לבניהם", משמע שלא מהני שבועת האב על הבנים (אבל ראה גו"א שם). וראה אברבנאל כאן*. וכן ע"ד ההלכה ראה שו"ע יו"ד סי' רכח סל"ה (מתשובת הרא"ש כלל ה' ס"ד) "ואי אפשר להשביע הנולדים לאחר זמן", ובנו"כ שם. אבל ראה רמב"ן כאן כט, יז בסופו. וראה צפע"נ דלקמן הערה 39. ואכ"מ.

*) אבל להעיר:

א) משבועת אברהם לאבימלך (וירא כא, כג ואילך ובפרש"י). ויצחק ואבימלך (תולדות כו, כח. ובפרש"י) – ראה ש"ב ה, ו ואילך (וברש"י שם) הובא בפרש"י בראשית ד, טו.

ב) כשנאמר בפעם הא' שבועת יוסף (ויחי נ, כה) "וישבע יוסף את בנ"י גו'" לא פרש"י הנ"ל דבשלח.

אלו, אלא כיצד אפשרי לכרות ברית עם ה"דורות העתידים" – אינו נרמז כלל במילים "ואף עם דורות העתידים להיות". ואם כך יוצא, שעיקר חסר מן הספר?

ג) כריתת ברית עם הדורות המאוחרים יותר מוזכרת, באופן דומה, בפרשות קודמות: ברית בין הבתרים נכרתה בקשר לזרעו של אברהם, שיהיו מספר דורות מאוחר יותר. וכך גם בפרשת בחוקותי[8]. וכן רוב המצוות שציווה עליהן הקדוש־ברוך־הוא באמצעות משה רבינו נצטוו לדורות. ולפי זה, צריך היה לשאול גם שם: ייתכן שכריתת הברית עם אברהם אבינו[9] או ציווי המצוות על ידי משה רבינו יחולו על הדורות הבאים, וכדומה? אך בכל זאת רואים שבכל המקומות הללו אין מתרץ רש"י את השאלה הזאת, ואם כך, מדוע הוא צריך להבהיר זאת בפרשת נצבים?

ד) בגמרא[10] נאמר, שבמילים "ואת אשר איננו", הכוונה היא ל"דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר". גם לפי פשוטו של מקרא, נכללים הגרים בברית, בדיוק כפי שחלים עליהם כל עניני התורה והמצוות. וכנאמר בתחילת פרשתנו[11], לגבי הדור ההוא: "וגרך אשר בקרב מחניך.. לעברך בברית...". ולפי האמור לעיל לא מובן: לגבי הגרים אין מתאימה הסיבה של "ברא כרעיה דאבוה", כי הם אינם בניהם של אלו שהשתתפו בכריתת הברית[12]. כמו כן אין מתאימה, בדרך הפשט, הסיבה שהנשמות השתתפו בכריתת הברית[13], כי לדעת בן החמש, כאשר גר מתגייר הוא מקבל נשמה חדשה[14]. ואם כך, נשארת השאלה בלתי פתורה: כיצד כרתו ברית עם ה"גרים העתידין להתגייר"?

ה) מצד שני, כיון שההגיון הפשוט מחייב, שהברית נכרתה גם עם הגרים העתידין להתגייר – מדוע אומר רש"י "דורות העתידים להיות" בלבד, ומשנה מלשון הגמרא על ידי השמטת הגרים (ובמיוחד כאשר לגבי הגרים זהו חידוש גדול יותר, כיוון שלגביהם אין קיימים שני הטעמים דלעיל)?

ו) הפירוש שכוונת המילים "את אשר איננו פה" היא ל"דורות העתידים להיות" נאמר במדרש תנחומא[15] באותו ניסוח – "דורות העתידים לבוא" – אך בתלמוד הבבלי[16] והירושלמי[17] נאמר בניסוח שונה: "דורות הבאים".

יש להבין: אמנם, פירושו של רש"י מוכח מפשוטו של מקרא ולא מדברי חז"ל וכדומה, אך היה בכל זאת מתאים יותר, שרש"י ישתמש בביטוי הקצר יותר "הבאים" הנאמר בתלמוד הבבלי והירושלמי, ולא בביטוי "דורות העתידין" ממדרש תנחומא[18]. ובמיוחד כאשר הביטוי "הבאים" נפוץ יותר מהביטוי "העתידים להיות". ולפי הידוע לנו אודות הדיוק הרב בלשונו של רש"י, עד כדי כך שיש בדיוקי לשונו ענינים מופלאים, הרי ודאי הוא שכאשר כותב "דורות העתידים" ולא "דורות הבאים", בכוונתו ללמדנו.

ז) החידוש בפירוש רש"י הוא לגבי משמעות המילים "איננו פה" בלבד – "דורות העתידים להיות". מדוע, אפוא, מצטט רש"י גם את המילים הקודמות "ואת אשר"? ולא זו בלבד שהוא מצטטן, אלא הוא אף מבארן בפירושו: "ואף עם", ובכך, לכאורה, אין הוא מחדש דבר.

ג.
הקב"ה יכול, בפשטות, לכרות ברית עם הדורות הבאים

ההסבר לכל זה הוא:

רש"י אינו צריך להבהיר כיצד אפשרי לכרות ברית

---

8) ראה פרש"י תבא (כח, סט): מלבד הברית קללות שבתו"כ שנאמרו בסיני.

9) בזה יש לתרץ ששם כרת הברית רק עם אברהם "לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ" (פרש"י לך טו, יז"ד).

10) שבועות לט, א.

11) כט, יו"ד־יא. וראה פרש"י שם ד"ה מחוטב עציך.

12) וידוע מ"ש הרמב"ם לר' עובדי' גר צדק (רמב"ם בהוצאת שולזינגער, סוף כרך א, סי"ט. שו"ת הרמב"ם ירושלים תש"ך כרך ב סרצ"ג) שהגרים מתייחסים בעיקר לא "לאברהם יצחק ויעקב (וישראל) כ"א למי שאמר והי' העולם".

13) וע"ד מ"ש בשבת שם. אבל להעיר של' הגמרא שם הוא מזלייהו הוו (ולא הנשמות שלהם כו'). וראה מדרשים דלקמן הערה 17.

14) להעיר מפרש"י לך יב, ה.

15) כאן, ג. (וממשיך: אר"א וכו' למה כתיב כו' לפי שהנשמות היו שם ועדיין גוף לא נברא). בתנחומא "דורות העתידין לבא היו שם כו'", ובפרש"י "דורות העתידים להיות", טעם השינוי ראה לקמן הערה 37.

16) סוטה פ"ד סה"א.

17) ובתיב"ע ובת"י כאן מפרש הענין (ע"פ מדרז"ל), אבל לא שמתרגם התיבות – וכמו שהוא בכ"מ.

והנה גם בפרדר"א פמ"א (וראה שמו"ר (פכ"ח, ו) ובמפרשים. תנחומא (יתרו יא)) מפורש שקאי על דורות העתידין (וקרוב יותר ללשון רש"י), אלא ששם הוא לענין מ"ת. וגם מוכח שם שהכוונה להנשמות. וראה זח"א (צא, א) דכולהו בני נשא דזמינין למהוי בעלמא כולהו אשתכחו תמן כו'.

18) לכאורה אפשר לתרץ שבבבלי ובירושלמי הוא – לא על אתר (שאין המדובר בהסוגיא שם ע"ד הברית והשבועה דכאן), אלא בגדרי שבועה בכלל, משא"כ בתנחומא שבא לפרש הכתובים על אתר. ולכן נקט ל' התנחומא.

אבל אינו – כי זה י"ל כאשר רש"י מביא ומעתיק דרז"ל בשמם (רבותינו אמרו וכיו"ב), אבל בנדו"ד הרי מפרש (כאילו מדעת עצמו) פשוטן של כתובים, וע"כ הול"ל לשון הנמצא בש"ס ובירושלמי (וקצר יותר), ולא ל' המדרש (ושהוא באריכות יותר).

עם הדורות העתידים להיות, כי הדבר מובן מאליו: הקדוש־ברוך־הוא כרת את הברית, כנאמר[19] במפורש בתורה "אשר ה' אלקיך כורת עמך היום", וכל אחד מבין שהקדוש־ברוך־הוא יכול לכרות ברית גם עם הדורות הבאים.

[הביטוי (בדבריו של משה) "אנכי כורת את הברית הזאת" – אין משמעותו שהברית נכרתה בין ישראל לבין משה. הברית נכרתה בין הקדוש־ברוך־הוא לבין ישראל – כולל משה. ומשמעות דברי משה "אנכי כורת..." היא שמשה ערך את ההכנות לכריתת הברית[20].

ויש לומר, שכשם שכריתת ברית בכלל כרוכה בפעולה – כדברי רש"י[21] "עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים"[22] – כך גם נעשתה פעולה מסויימת בכריתת ברית זו[23], ופעולה זו ביצע משה[24].

הסבר זה פשוט כל כך, עד אשר אין רש"י צריך להבהיר שאין כאן סתירה בין הנאמר לפני כן "ה' אלוקיך כורת עמך..." לבין הנאמר מאוחר יותר "אנכי כורת..."[25].]

וזהו הטעם הפשוט לכך שרש"י אינו צריך להסביר כיצד אמר הקדוש־ברוך־הוא למשה את המצוות לכל הדורות, וכיצד חלה ברית בין הבתרים, שנכרתה עם אברהם אבינו, על הדורות המאוחרים יותר, כי בן החמש יודע בפשטות, שהקדוש־ברוך־הוא אינו מוגבל כלל ח"ו ובכוחו לצוות גם על הדורות המאוחרים יותר, ולפיכך אין זו קושיה בפשוטו של מקרא מלכתחילה.

ד.
אופן כריתת הברית עם הדורות הבאים

כוונת רש"י באומרו "ואף עם דורות העתידים להיות" איננה להדגיש את עצם הענין שהברית נכרתה גם עם הדורות הבאים, אלא ברצונו לפרש את האופן שבו נכרתה הברית עם ה"דורות העתידים להיות":

מן המילים "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את אשר ישנו פה.. ואת אשר איננו פה", מובן שלא זו בלבד שכריתת הברית מחייבת גם את הדורות הבאים, אלא שהיא נעשתה ישירות עם "אשר איננו פה", ובאופן הזה בדיוק לכריתת הברית עם "אשר ישנו פה".

מסקנה זו הכרחית גם מזה שלאחר שאומרת התורה "לעברך בברית ה' אלוקיך" לגבי ה"נצבים... כולכם", היא חוזרת ומזכירה אותם שוב "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת... כי את אשר ישנו פה" – והרי, לכאורה, מילים אלו מיותרות[26], אלא הן נאמרו כדי להדגיש את ההכללה של מי ש"איננו פה" ביחד עם ש"ישנו פה". ולהסביר על ידי כך, שהברית נכרתה עם שני סוגים אלו באותו אופן ממש[27].

לפיכך מצצט רש"י גם את המילים "ואת אשר..." ומפרש "ואף עם דורות העתידים להיות", וכך הוא מדגיש: א) שהברית נכרתה ישירות עם ה"דורות העתידים להיות"[28], ב) שהברית נכרתה אתם באותו אופן בדיוק – ועל כך מצביעה המילה "אף" שהיא מחברת ומשווה – כמו שנכרתה עם מי ש"ישנו פה"[29].

ה.
הברית נכרתה עם הדורות הבאים עצמם - נשמותיהם וגופם

לפי זה יוצא, שלא זו בלבד שרש"י אינו צריך להוסיף שנשמותיהם של הדורות הבאים היו שם, או ש"ברא כרעיה דאבוה", אלא שפירושים אלו אינם מתאימים כאן לפי פשוטו של מקרא:

אם מסבירים שהברית נכרתה עם "אשר איננו פה"

---

19) כט, יא.

20) או י"ל דע"פ פשש"מ "אנכי כורת" קאי על הקב"ה, וכמו בכ"מ במשנה תורה: "ראה אנכי נותן גו'" – ר"פ ראה (וראה לעיל ע' 136). "ונתתי מטר גו' ונתתי עשב" – עקב (יא, יד־טו). ועוד.

21) פרשתנו שם. וראה פרש"י לך טו, יד.

22) בינתיים – נמצא גם בנוגע למקום, וכמו סוכה פ"א מ"ז.

23) ועד"ז הוא ברלב"ג כאן. אלא שמסיים שהיא ההעברה בין ב' ההרים הר גריזים והר עיבל. וראה אברבנאל כאן מה שהקשה ע"ז.

24) ולהעיר מפרש"י ר"פ "שכנסם משה לפני הקב"ה להכניסם בברית". וברמב"ן "ויתכן שכרת עוד עמם ברית כברית הראשונה כו' ולקח חצי הדם כו'".

25) כמו שהקשה באלשיך כאן. ועוד.

26) ראה אוה"ח כאן.

27) וכן משמע מראב"ע כאן בד"ה "ולא אתכם לבדכם" שמפרש "רק עמכם ועם הבאים אחריכם שהם בניכם ובני בניכם". וראה בד"ה "ואת אשר איננו".

28) ומה שכתב רש"י עה"פ (כט, יז) "פן יש בכם וגו': לפיכך אני צריך להשבִּיעכם" י"ל אשר "בכם" כולל אף דורות העתידים (את אשר איננו פה – שהזכיר לפני זה). – ואפילו את"ל אשר מתחיל מ"כי אתם ידעתם גו' פונה היום גו'" נאמר רק להדור ההוא, הרי: הסיבה (ד"לפיכך") "ותראו את שקוציהם גו' פן יש בכם שרש פרה גו'" שייכת אף בדורות הבאים ממש כמו בדור דנצבים כולכם ולפיכך צריך להשביעם – אלא שנאמר לדור משה כמו שנאמר להם "אתם נצבים גו'".

29) לכאורה י"ל שזהו החידוש בכרי"ב הזאת (על הכר"ב דחורב) – דכאן היתה גם על הדורות העתידים, ואשר לכן לא הוצרך רש"י לבאר הצורך והחידוש בכר"ב הזאת (אף שהאריכו בזה במפרשים: ראה

משום ש"ברא כרעיה דאבוה" יוצא, שהברית נכרתה בשני אופנים שונים: עם מי ש"ישנו פה" היא נכרתה עמו עצמו, ועם מי ש"איננו פה" לא נכרתה הברית עמו עצמו, אלא בתור "כרעיה דאבוה"[30].

כמו כן יש הבדל בין שני הסוגים אם מסבירים שהברית נכרתה לגבי מי ש"איננו פה" רק עם נשמותיהם, שהשתתפו בכריתת הברית, שהרי לגבי מי ש"ישנו פה" נכרתה הברית גם עם הנשמות וגם עם הגופים, ואילו לגבי מי ש"איננו פה" נכרתה הברית רק עם הנשמות.

ואילו לפי דברי רש"י, שמובן מן הפשט שהברית נכרתה "ואף עם דורות העתידים להיות", יוצא, שהברית נכרתה עם הדורות הבאים עצמם, לא משום "כרעיה דאבוה", ובאותו אופן ממש כפי שנכרתה עם מי ש"ישנו פה", כלומר, עם הנשמות ועם הגופים[31].

ובמיוחד לפי דברי רש"י לעיל "כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים, כמו שנאמר[32] העגל אשר כרתו לשניים ויעברו בין בתריו", המראים[33] שכל ה"עוברים בינתיים" מתאחדים. כלומר, לא זו בלבד שמתאחדים עם מי שכורתים עמו את הברית – עם הקדוש־ברוך־הוא – אלא גם כל אלו הנכללים בברית נעשים דבר אחד.

ו.
לפי הפשט, נכללים גם הגרים באותה ברית

לפי האמור לעיל מובן גם מדוע אין רש"י צריך להזכיר את ה"גרים העתידין להתגייר", כי לפי פירוש רש"י, שהברית עם מי ש"איננו פה" נכרתה עמם עצמם, הרי נכללים ב"דורות העתידים להיות" גם הגרים, כי ברור, שה"דורות העתידים להיות" כוללים את כל היהודים של אותו דור מהדורות הבאים, כולל את הגרים שבתוכם. אך לא כן לפי הפירוש שהברית נכרתה עם הדורות הבאים משום "ברא כרעיה דאבוה", דבר שאינו אפשרי לגבי הגרים, או לפי הפירוש שהברית נכרתה עם הנשמות, שגם טעם זה אינו מתאים לפי הפשט[34] לגבי גרים, כדלעיל בסעיף ב' קושיה ד'.

ואדרבה: רש"י אינו יכול להזכיר את הגרים ועל־ידי־זה להפריד אותם בפני עצמם, כי אז היה זה שונה מברית זו עם "אשר ישנו", שאותה ברית בדיוק נכרתה עם כולם, וכולם הם דבר אחד.

אמנם, לפני כן מפרידה התורה את הגרים בפני עצמם, אך זאת משום ששם היא מפרטת את כל סוגי היהודים: ראשיכם וכדומה. שם אין מדובר על הברית עצמה, אלא על "נצבים", כהכנה "לעברך בברית". אך כאשר התורה מדברת על הברית עצמה – "אנוכי כורת את הברית..." – אין היא מבחינה בין סוגים שונים של יהודים.

ז.
הדיוק בדברי רש"י "דורות העתידים להיות"

לפי כל האמור לעיל יובן גם מדוע מדייק רש"י ואומר "העתידים להיות" ולא "הבאים":

משמעות המילה "הבאים" אינה מדגישה שדברים

תנחומא כאן*. רמב"ן כאן (כט, יז). אברבנאל ואלשיך כאן. ועוד). עוד י"ל דגם הכר"ב עם אלו שישנו פה צ"ל, כי הכר"ב הא' הי' רק עם דור ההוא, והכר"ב דכאן הי' עם דור שנכנסו לארץ (שלא היו בכר"ב הא') ועם כל דורות הבאים, וכן פי' בצרור המור כאן. וא"צ רש"י לפרש זה – לאחרי שכבר אמר שבכר"ב כו – צ"ל מפורש "ואת אשר איננו פה".

לכאורה אין לומר (ע"פ פשש"מ) שהחידוש בהכר"ב זו הוא ענין הערבות כמרז"ל בגמרא (סנהדרין מג, ב) וכהובא בפרש"י פרשתנו (כט, כח) ובמפרשים שם – דהרי בפ' בחוקותי (כו, לז) "וכשלו איש באחיו" פרש"י "ומדרשו (סנה' כז, סע"ב. וש"נ) וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זל"ז"**.

אבל י"ל שע"פ פשש"מ יש חידוש גם בזה בכר"ב כאן – ע"פ ל' רש"י בפרשתנו (כט, כח) "מעניש את הרבים על.. היחיד", היינו שהערבות בפ' בחוקותי הוא רק: א) כשלו איש באחיו – ממשפחתו או עמיתו וכיו"ב – ב) זה נכשל בעונו של זה, עונש דיחיד על היחיד. משא"כ כאן נתחדש שמעשה היחיד נוגע לרבים (וראה סנהדרין ושבועות שם: התם שיהי' בידם למחות כו').

30) וראה רמב"ן ואברבנאל שבהערה 7. מלבי"ם כאן.

31) ומה שמחלק "את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה"א ואת אשר איננו פה עמנו היום", הוא רק בנוגע ל"עמנו" אבל לא בהנוגע "לפני ה"א", שמכיון שהוא למעלה מהזמן גם הם עומדים לפני ה"א. ולהעיר מל' תיב"ע כאן: כולהון הינון קיימין הכא עמנן יומנא. וראה כלי יקר כאן בתחלתו להפי' שקאי על הנשמות.

32) ירמי' לד, יח.

33) להעיר מלקו"ת ריש פרשתנו (מד, ב). ד"ה כי חלק תש"ב פי"ג.

34) משא"כ ע"ד הדרוש כו' כבגמרא שבת שם. וראה לקמן הערה 37.

---

*) בתנחומא כאן (ובילקוט) בתחלתו "**שלש** בריתות" (ואינו מבאר הצורך בכולם). ועד"ז הוא ברמב"ם סוף הל' מילה "נכרתו עליהן שלש בריתות" (ברכות מז, סע"ב: **נתנה** בשלש בריתות) ומביא הכתוב (דתבא כט, סט) אלה דברי הברית גו' מלבד הברית גו'. ומסיים "ושם הוא אומר אתם נצבים היום כולכם לעברך בברית ה' אלקיך כו'". וראה פרש"י ברכות שם. ואכ"מ.

) אבל י"ל שפי' "ומדרשו**" שם הוא **סיפור** מה שיהי' לאחר זמן, היינו (לא שבעת הכר"ב הא' נעשה ערבין. אלא) ש"וכשלו גו'" קאי על הזמן לאחר ד"ואם לא תשמעו גו'" דאז יהיו "וכשלו גו'", שה"ז לאחר הכר"ב דערבות מואב.

אלו אינם קשורים כלל למציאות בהווה. משמעות המילה "הבאים" היא, הדברים שיבואו לאחר, בהמשך ובקשר, לדור שבהווה.

ולפיכך כאשר אומרים "הדורות הבאים", הרי למרות שהכוונה היא לדורות שעדיין לא הגיעו, בכל זאת מדגישים בו בזמן גם את הקשר שלהם לדור הקודם – הם באים כהמשך לו – הם יוולדו מהדור שכבר ישנו.

כלומר, הדור הזה "מחייב" את מציאותו של הדור שלאחריו, ויוצא, שהדור הבא קיים כבר מפני הדור הזה, אלא שבזמן הדור הזה אין הדור הבא קיים בפועל.

[וזאת, בדומה לדברי הרמב"ם[35] "זה שקראו אותו חכמים העולם הבא, לא מפני שאינו מצוי עתה... אלא הרי הוא מצוי ועומד שנאמר... ולא קראוהו עולם הבא, אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש" – ה"עולם הבא" הוא "מצוי ועומד" גם עתה, והוא נקרא "(עולם הבא" רק מפני שהוא בא כתוצאה של חיי העולם הזה, נשמה בגוף].

לעומת זאת, משמעות הביטוי "עתידים להיות" הוא לגבי דברים שכלל אינם קיימים עתה, לא רק שאינם נמצאים בפועל, אלא שעצם מציאותם צריכה "להיעשות". כלומר, אין הם באים כתוצאה של הדור הקודם.

ולכן מדייק רש"י ביותר ואינו אומר "דורות הבאים", משום שאז ניתן היה לחשוב שהברית עם "אשר איננו פה" נכרתה משום "דורות הבאים" – משום שהם כתוצאה והמשך של דור ההווה, בדומה לפירוש שכריתת הברית עם הדורות הבאים היא משום "ברא כרעיה דאבוה".

ועוד: אילו היה נכתב ביטוי זה - לא היה ברור, ואולי אף היו מוציאים מן הכלל את הגרים, שהם אינם נכללים ב"דורות הבאים" משום שאין הם המשך ותוצאה, תולדה, של דור ההווה[36].

ולפיכך אומר רש"י "העתידים להיות", ובכך מודגש שמציאותם תתחדש בעתיד. ומובן מאליו שכריתת ברית היתה מוכרחה להיות עם הדורות העתידים עצמם ולא משום שהם תוצאה והמשך של דור ההווה.

וכן ברור שנכללים בכך גם הגרים, שגם הם "עתידים להיות"[37].

ח.

אל ליהודי להירתע מפני "אתם המעט..."

מפירוש רש"י זה נלמדת הוראה מופלאה לגבי ענין שדובר עליו מספר פעמים:

ייתכן שלפעמים יהודי יפול ברוחו, ויחסר לו חיזוק בהתנהגות בדרך התורה והמצוות, ובמיוחד ביציאתו לעולם כדי להפיץ יהדות וכדומה, משום ש"אתם המעט מכל העמים"[38] –

התשובה לכך היא: כל זה כאשר מדובר על כמותו של עם ישראל, אשר כמות היא מוגבלת בזמן ובמקום, ומבחינה זו יהודים בזמן ובמקום מסויים הם "מעט מכל העמים".

אך כיון שהעיקר אצל יהודים היא איכות רוחנית, תורה ומצוות, הרי כאשר יהודי קשור לקדוש־ברוך־הוא באמצעות התורה והמצוות, שהוא למעלה מזמן ומקום, הרי אז הוא קשור באמת ובפועל עם כל היהודים שבכל העולם ושבכל הדורות[39].

ודבר זה מודגש בדברי רש"י "ואף עם דורות העתידים להיות" בדיוק כמו עם הדור ש"נצבים היום". כאשר נכרתה הברית בין הקדוש־ברוך־הוא לבין ישראל עמדו כל היהודים שבכל הדורות ביחד, כולם מציאות אחת. מזה מובן שכאשר יהודי קשור בגלוי עם הקדוש־ברוך־הוא, בברית – על ידי קיום התורה

35) הלכות תשובה ספ"ח.

36) ולכן במס' שבועות שנאמר "דורות הבאים" הוצרך להוסיף "גרים העתידין להתגייר".

37) משא"כ בתנחומא כאן "העתידין לבוא" שאינו מודגש הוויתן מחדש, וי"ל כי לפירוש התנחומא הכוונה "אשר איננו פה" הוא שהנשמות היו שם כההמשך בתנחומא שם, ולכן אין לומר "עתידין להיות", שהרי ישנם עכשיו. משא"כ לפרש"י שהכריז"ב הי' עם נשמות בגופים.

ועפ"ז י"ל דמ"ש בפרדר"א "וכל העתידין להבראות עד סוף כל הדורות שם עמדו עמהם" הוא לפי שכולל גם הנשמות דגרים. (וראה שמו"ר שם, ותנחומא יתרו שם).

38) ואתחנן ז, ז.

39) ולהעיר שמצינו עד"ז בהלכה בנגלה: אין מיתה בציבור (הוריות ו, א) וראוי' כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים כו' (שם). והאריך בזה בצפע"נ דזה הוי מחמת התואר (איכות) והתואר תמיד נצחי, משא"כ בב"נ ליכא גדר קהל – נזיר סא, ב. ראה בכ"ז מפענ"צ (פ"א סי"א סי"ג). וראה שם (סי"ג אות ב) ובצפע"נ (מהדו"ת צ, ב) בענינינו, דגדר זה דנעשו "ישראל ציבור ונעשו מציאות אחת נצחית" הי' אחר הכר"ב דערבות מואב ואחר שנכנסו לא"י ולכן בנוגע ליוסף איתא במכילתא "יוסף השביע ואח"כ האבות השביעו לבנים", כיון שזה הי' קודם שנכנסו ישראל לגדר ציבור וקהל. וראה צפע"נ עה"ת פרשתנו כט, יו"ד לענין הגרים.

והמצוות בפועל, נצבים אתו כל היהודים שבדורו ושבכל הדורות, כולם ביחד "קומה אחת שלימה"[40].

ואז הרי היהודים אינם "מעט" גם בכמות. להיפך, היהודים רבים מאוד גם בכמות, ואל להם להבהל, גם מבחינת הכמות, אפילו מכמות גדולה ביותר של גויים, ולהיפך, תפול עליהם אימתה ופחד" –

כאשר "אתם נצבים היום כולכם" – "לאחדים כאחד"[39], שהיהודים נצבים כולם ביחד בגלוי, הרי אז "אתם נצבים קיימים ועומדים, והיינו שזוכים בדין"[41],

וזה מביא לכתיבה וחתימה טובה בראש השנה לכל אחד ואחת מישראל, בטוב הנראה והנגלה.

(משיחת ש"פ נצב"ר תשל"ה)

40) לקו"ת ריש פרשתנו. ובד"ה זה היום תרצ"ד בתחלתו "כמ"ש אתם נצבים היום כולכם גו' וקאי הן על הנשמות כמו שהן למעלה כו' והן הנשמות שהן למטה מלובשים בגוף כו'".

41) היום יום כ"ה אלול.

אגרות קודש

ב"ה, כ' אלול, תשי"ז
ברוקלין.

הרה"ח אי"א נו"נ מלאכתו מלאכת שמים
מו"ה מיכאל יהודא ארי' ליב שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מאדר"ח וי"ד אלול, נהניתי במאד מאד מכתבו שהתחיל ללמד בזרנוגה... שברור בתכלית, שהנהגתו בנסיעתו לזרנוגה, נכונה היא במאד, הן מצד הכלל והן מצד הפרט. ויהי רצון שממנו יראו וכן יעשו גם אחרים בהנוגע לקבלת עול תורה ועול מצות, שבזה נכלל ג"כ קבלת עול דטובת מוסדות חינוך עטה"ק, שמיסודם ובהנהלתם של רבותינו נשיאינו הק' ובודאי יצליח בזרנוגה ולפום צערא אגרא, ובזה במדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה אלא שכ"פ ככה ברוב נחת חסידותי ביחד עם זוגתו תחי' מכל יו"ח שיחיו.

עדיין לא נתקבלו הידיעות אודות כנוס התמימים, אבל כנראה גם בפעם הזאת **חסרה** היתה ההכנה בעוד מועד, ומפני קוצר הזמן כנראה **שלא** כל הפרטים הובטחו (באווארענט געווארען) והעיקר השתתפותם של כל התמימים הנמצאים באה"ק ת"ו, אף שמובן שהזמן לזה הי' מוכשר יותר, בימי אלול, תקופת ששים שנה להתיסדותה של ישיבת תומכי תמימים [ולהעיר מענין דששים המה מלכות, וממאמר רז"ל (ב"ב קנז, ב) דמהדורות תושבע"פ ארכו ששים שנה, וכן, אף שאינו ברור בעיני נכונות כל הפרטים שבשבחי הבעש"ט, אף שכפי כתבו, רובו מיוסד על דברי וסיפורי רבנו הזקן, אבל בטח יסוד ישנו לזה, ובפרט להענינים שהם יסוד לכמה סיפורים נוסף על עצם הענין. וכוונתי להמובא שם, שאמר הבעש"ט שאם לא יבוא הגואל צדק במשך ששים שנה, מוכרח אז הוא לבוא בזה העולם, ובהמשך שם, שנשמע מאחרים שאמר בפירוש, שכעבור ששים שנה יבוא עוה"פ בזה העולם, וחסידים מספרים אודות פתגם אדמו"ר האמצעי בזה וכו', וכיון שלא שמעתיו אני מכ"ק מו"ח אדמו"ר, ועכ"פ מבר סמכא מוחלטי, אינני מעתיקו, ואפשר נודע לו ע"ד זה יותר בפרטיות]. ואחכה לידיעות מפורטות מהכנוס, וכן מ"ש בטח התועדו בח"י אלול ויתועדו גם בשבת מברכין - ע"י הקב"ה - דחדש תשרי וכל השנה.

ובעיקר כמ"ש לכמה מאנ"ש ע"ד הכנת תכנית מפורטת לניצול ימי חדש תשרי הבע"ל והימים שלפניהם ושלאחריהם **ככל** האפשרי במסגרת צעירי אגו"ח ובמסגרת אנ"ש בכלל, ויהי רצון שתהיינה בשו"ט בטוב אמיתי וכלשון רז"ל (קדושין מ"א) טוב לשמים וטוב לבריות, ולהעיר ג"כ מהמבואר בד"ה כל המרחם על הבריות (קונ' סא).

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה לבשו"ט בכהנ"ל.

בראשית כט, לה: וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת׃

לז

יהודה" (מלשון הודאה") גימטריא ב' פעמים הוד", רמז – מודים סתם, ומודים דרבנן

השם יהודה הוא על שם הודאה, הפעם אודה.
ויש ב' בחי' הודאה — מודים סתם[1] ומודים דרבנ"ן.
זהו מה שיהודה[2] גי' ב' פעמים הוד.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות־דברים עמוד צו

בראשית ל, א: וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי׃

לח

ביאור דהקנאה דרחל הי' ע"ד (ב"ב כא.) קנאת סופרים תרבה חכמה, ולא שנאה ח"ו

רחל ולאה הם נשי יעקב מסטרא דקדושה.
אם שנתקנא[3] רחל באחותה, ולאה אמרה[4] המעט קחתך את אישי כו'.
הקנאה דרחל לא היתה שנאה ח"ו, והרי אדרבה היא[5] מסרה לה מקודם הסימנים, רק ע"ד[6] קנאת סופרים תרבה חכמה, ועיין בזה"ק פרשת תרומה[7] דף קכ"ו ע"ב ע"ש. ולאה עכ"פ נתנה לה הדודאים.

וראובן הבן הבכור דלאה, אם שנטלה ממנו הבכורה[8] ונתנה ליוסף הבכור דרחל, הוא פתח[9] בהצלה להציל את יוסף, ויהודה בן לאה[10] ערב ומסר נפשו בעד בנימין[11] בן רחל.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד שט

---

1) מודים סתם הוא בחי' הוד, מודים דרבנן הוא בחי' הוד שבהוד, ראה אור התורה פרשת כי תצא עמוד תתעו־ז וז"ל: ועיין מ"ש בד"ה ציון במשפט תפדה [לקוטי תורה דברים א, א] ובד"ה אתה הצבת כל גבולות ארץ, ונת' שיש ב' בחי' הודאה הא' ההודאה שע"פ השכל בינה* עד הוד אתפשטת, הב' שאף שאינו מבין בשכלו עכ"ז מודה שצריך להודות, וזהו"ע מודים דרבנן . . שהו"ע הוד שבהוד.
*) ראה ביאור בזה, לקמן סימן מג הערה 5.

2) יהודה בגי' 30, וכן הו"ד ב' פעמים (15 × 2 = 30).

3) מבאר, דאף שנראה דהי' איזה קנאה" בין האחות לאה ורחל, אבל הי' קנאה דקדושה קנאת סופרים".

4) בראשית ל, טו. ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני".

5) ראה מגילה יג: בבא בתרא קכג. מובא ברש"י עה"פ כט, כה. ויהי בבוקר והנה הוא לאה, אבל בלילה לא היתה לאה, לפי שמסר יעקב סימנים לרחל, וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה, אמרה, עכשיו תכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים".

6) בבא בתרא כא, א.

7) וז"ל: ואי תימא (ואם תאמר הרי כתוב) ותקנא רחל באחותה (איך שייכת קנאה ביניהן, ואמר) הכי הוא ודאי (כן הוא ודאי, שיש גם למעלה ענין קנאה), דהא עלמא תתאה כל תיאובתה לאו איהו אלא בגין למיהוי כגוונא דעלמא עלאה (כי עולם התחתון שהוא רחל כל תאותה וחשקה אינה אלא להיות כעין עולם העליון שהוא לאה), ולמירת דוכתהא (ולירש את מקומה, וכעין זה מובא) בדוכתא אחרא (במקום אחר והיינו במס' בבא בתרא דף כא ע"א), קנאת סופרים אסגיאת חכמתא (שקנאת סופרים תרבה חכמה). ע"ש.
וראה ביאור הענין באור התורה פרשת בהעלותך עמוד שצז וז"ל: איתא במדרש דלאה נק' גדולה ע"ש שגדולה במתנותי' כהונה לעולם מלוכה לעולם, וכמו (יחזקאל לז, כה) ודוד עבדי (שיצא משבט יהודא) נשיא להם לעולם כו' ובזהר איתא שם ה' גדולה לאה ושם ה' קטנה רחל והוא בחי' ה' הראשון דשם הוי' שנק' גדולה . . וע"כ נק' גדולה במתנותי' במדרש כנ"ל אבל ה' אחרונה נק' קטנה במתנותי' כו' וז"ש ותקנא רחל באחותה דאיתא בזהר ובמדרש איך שייך קנאה ברחל ואיתא במדרש שזהו ע"ד קנאת סופרים תרבה חכמה, ובזהר איתא תיאובתי' דעלמא תתאה להיות כגוונא דעלמא עילאה דהיינו שיהי' התגלות אור עצמותו גם למטה מטה וע"ד שנאמר לעתיד לבוא (זכרי' יד, ט) ביום ההוא יהי' כו' שגם הה' האחרון יהי' מקבל מבחי' היו"ד שהוא ב' פעמים י"ה כו'.
ועייג"כ אור התורה חנוכה עמוד 596־רצט. ועוד.

8) ראה בראשית מט, ג. ד. מח, ה. ע"ש. ראה לקוטי שיחות חלק טו עמוד 445 ואילך.

9) שם לז, כא. כב. וישמע ראובן ויצלם מידם ויאמר לא נכנו נפש . . ויד אל תשלחו בו למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו".

10) שם מג, ח. ט. ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחי' ולא נמות . . אנכי אערבנו מידי תבקשנו". ראה גם לעיל סימן לד קרוב לסופו.

11) שם מד, יח ואילך. (פסוק לב) כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים".

ל, ב-ג – ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה

א. בפ' יה"כ (יומא פו.) אר"י גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה שנאמר (ירמי' ג, א) הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר וגו' ושובו אלי נאום ה'.

ואני שמעתי מפי קדוש הרב המובהק כמוה"ר חיים אלגאז"י זצוק"ל הוא הי' אומר בטעם אומרם גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה ומאי ריבותא [דתשובה, והלא מדה היא בתורה אתי עשה ודחי לא תעשה], כלפי הא דאמרו בפרק אלו נערות (כתובות מ.) וניתי עשה דלו תהי' לאשה ולדחי ל"ת דלא יבא ממזר, ומשני התם היכא אמרינן ניתי עשה ולדחי ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר דלא לקיומי לעשה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתי' לעשה כלל, וכתבו רבותינו בעלי התוס' ז"ל דכיון דאי אמרה לא בעינא ליתי' לעשה אפילו כי אמרה בעינא לי' לא חשיב עשה דלא דמי למילה ע"ש.

והיינו רבותא דתשובה, דאע"ג דעשה דושבת הוא ברצונו יתברך כי ברצונו לקבלנו וברצונו שלא לקבלנו הי' מן הדין שלא יהא הך עשה דוחה לל"ת דלאמר הן ישלח איש וכו' דלא דמי למילה בצרעת אם לא כי גדולה תשובה.

והרב המופלא כמהר"ח אבולעפיא זצוק"ל הי' מפרשה ע"ד הנז' עמ"ש רש"י אי אמרה לא בעי' מי איתי' לעשה כלל, והשתא נמי מלמדין אותה לומר איני רוצה לבטל הל"ת ע"כ, והיינו אומרם גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה דבעלמא מלמדים אותה שתאמר איני רוצה שלא לבטל הל"ת והכא הוא עצמו אומר לישראל שובו אלי לבטל הל"ת יען כי גדולה כחה של תשובה.

ועוד לאלוה מילין בזה בהעיר דהנה מתלמוד דידן מפורש יוצא דאיכא ל"ת בהן ישלח איש וגדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, ואילו בספרי אמרו ז"ל עתידה כנסת ישראל לומר לפני הקב"ה רבש"ע כבר הכתבת בתורה לאמר הן ישלח איש את אשתו וכו', א"ל כלום הכתבתי אלא איש הלא אל אנכי ולא איש וכי גרושים אתם לי כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם ע"כ נראה דס"ל דליכא ל"ת כלל, וכאן הבן שואל במאי קמפלגי תלמוד דידן והספרי.

ויתכן דהספרי ס"ל דעל כרחך לומר דהכא ליכא ל"ת דאם איתי' היכי אתי עשה דושב' ודחי ל"ת והא אם אמר קב"ה לא בעינא מי איתי' לעשה כלל, ואפי' כי אמר בעינא לא חשיב עשה כמ"ש התוס'. א"נ דאי איתי' ל"ת הכא היכי קאמר רחמנא שובו לבטל הל"ת בקום עשה, והלא נהפוך הוא דכל כי האי גוונא מלמדין אותה שתאמר לא חפצתי שלא לבטל הל"ת, אלא ע"כ ליכא הכא ל"ת כלל כי אל אלקים ה' וכדרך שכתבנו בשם הב' המאורות הגדולים ז"ל.

ועד"ז הי' אפשר לפרש עוד טעם פלוגתא זו דפליגי בפלוגתא דאביי ורבא בריש פ"ק דתמורה בכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד, דלאביי אי עביד מהני ולרבא לא מהני ובעי התם תלמודא והשתא דשנינן כל הני שנויי במאי פליגי וכו', ומקשו התוס' ז"ל וא"ת נימא דפליגי באדם שנשבע שלא לגרש את אשתו ואח"כ עבר וגירשה דלאביי מהני ולרבא ל"מ גיטא כיון דעבר אמימרא דרחמנא, ותירץ דכיון שאין האיסור כמו לא יוכל לשלחה כל ימיו אלא מעצמו ומרצונו בדה ענין איסור שבועה זו בכה"ג לא אמר רבא לא מהניא, ויש חולקין בסברא זו כמבואר בתשובות הר"ג פמ"א סי' ס"ח שהמרדכי חלוק ע"ז ועיין בתשובות הראנ"ח ח"א סס"י מ"ב.

ומעתה מקום יש לומר דדעת הספרי דקאמר וכי גרושין אתם לי ושלל ענין גרושין מכל וכל הוא מפני שהוא תפס כמאן דאמר כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, א"כ הקב"ה שנשבע להקים את ישראל לו לעם ושלא להמירן [כמ"ש בפרק הנזקין (גיטין נז:) בפ' את ה' האמרת היום וכו' וה' האמירך, שנשבע הקב"ה שאין מעביר אותם באומה אחרת וכו'] לא מהני גיטא. אמנם תלמוד דידן דסבר דגט כריתות הוה אלא דעשה דתשובה אלים ס"ל כי כל כה"ג דהוא יתברך בדה איסור זה להשבע שלא לגרש אי עביד מהני והוי גיטא אלא דע"י כחה של עשה דתשובה הם שבים לאישם הראשון ודוחים ל"ת.

ויש לצרף לזה טעם המקרא בסדר ואתחנן בצר לך וכו' עד ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם, שהכוונה לומר על ענין עשה דתשובה דאיכא ל"ת דלא ישוב ונותן טעם כי אל רחום ה' אלקיך ע"ד שאמרו בספרי כלום הכתבתי אלא איש אל אנכי ולא איש, ולפי שיקשה ע"ז דבלאו האי טעמא דאל אנכי נמי אין כאן דין גרושין דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד לא מהני, לז"א כי אין זה באיסור לא יוכל לשלחה, אבל מה שלא ירפך ולא ישחיתך הוא מטעם ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשב"ע להם, כי מעצמו ומרצונו בדה ענין איסור שבועה זו ובכה"ג לא אמרינן לא מהני.

שארית יעקב פ' האזינו

◆ יום ראשון כ״ב אלול ◆

כט (ט) **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל:**

ט אַתּוּן קָיְמִין יוֹמָא דֵין כָּלְכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן רֵישֵׁיכוֹן שִׁבְטֵיכוֹן סָבֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן כֹּל גֶּבֶר יִשְׂרָאֵל:

רש״י◂ **אַתֶּם נִצָּבִים** • מְלַמֵּד שֶׁכִּנְּסָם מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּיוֹם מוֹתוֹ לְהַכְנִיסָם בִּבְרִית. **רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם** • רָאשֵׁיכֶם לְשִׁבְטֵיכֶם. **זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם** • הֶחָשׁוּב חָשׁוּב קוֹדֶם, וְאַחַר־כָּךְ ״כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 219)

רָאשֵׁיכֶם . . שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ (כט, ט־י) **כַּוָּנַת מֹשֶׁה בִּבְרִית זֶה הוּא לְהַכְנִיסָם בַּעֲרֻבוּת** (אור החיים) בְּאַחְדוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֻּלָּם עֲרֵבִים וּמְעֹרָבִים זֶה בָּזֶה, יֶשְׁנָם שִׁלְשָׁה אוֹפַנִּים. **א**. הַשְׁלֵמוּת שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל הִיא כַּאֲשֶׁר יֵשׁ בּוֹ גַּם רֹאשׁ (רָאשֵׁיכֶם) וְגַם רֶגֶל (שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ). **ב**. כָּל אֵבֶר מַשְׁפִּיעַ מִמַּעֲלָתוֹ לִשְׁאָר הָאֵבָרִים, כָּךְ שֶׁהָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל זְקוּקִים זֶה לָזֶה וּמַשְׁלִימִים זֶה אֶת זֶה. **ג**. מִצַּד נְקוּדַת הַיַּהֲדוּת, שֶׁהִיא בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ אֲצֶל כָּל יְהוּדִי, אֵין הִתְחַלְקוּת כְּלָל שֶׁל רֹאשׁ וְרֶגֶל; כֻּלָּם הֵם כְּמוֹ נְקוּדָה אַחַת מַמָּשׁ.

(י) טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ:

י טַפְלְכוֹן נְשֵׁיכוֹן וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְּגוֹ מַשְׁרִיתָיךְ מִלְּקֵט אָעָיךְ עַד מְלֵי מַיָּךְ:

רש״י◂ **מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ** • (תנחומא) מְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ כְּנַעֲנִים לְהִתְגַּיֵּר בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, וְזֶהוּ הָאָמוּר בַּגִּבְעוֹנִים: **וַיַּעֲשׂוּ גַּם הֵמָּה בְּעָרְמָה״, וּנְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם.** (יהושע ט) ״

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יד עמוד 117 – מתוך 'לקראת שבת')

"לַחֹטֵב" אֶת ה"עֲצוּת"

מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ:

מְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ כְּנַעֲנִים לְהִתְגַּיֵּר בִּימֵי מֹשֶׁה כו' וּנְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם (כט, י. ובפירוש רש"י)

יָדוּעַ פִּתְגָּם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן (הובא בקובץ "היום יום" עמוד פט), דְּ"עֵצֶיךָ" הוּא מִלְּשׁוֹן עֵצָה, וּמְלַמְּדֵנוּ הַכָּתוּב שֶׁצָּרִיךְ "לַחְטֹב" וּלְהָסִיחַ אֶת ה"עֲצוֹת" – "רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ"; וּ"מֵימֶיךָ" רוֹמֵז עַל ה"מַּיִם הַמַּצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג" (תניא פרק א), וְעַל הָאָדָם לִהְיוֹת "שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ" – "לִשְׁאֹב" מִתּוֹכוֹ וּלְבַטֵּל אֶת הַתַּאֲוֹות לְעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁרַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ כָּאן מְרַמֵּז פְּרָט נוֹסָף בְּהוֹרָאָה זוֹ. דִּשְׁמָא תֹּאמַר: תֵּינַח בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֶק הָאָדָם בְּתוֹרָה וּבִתְפִלָּה, אָז וַדַּאי שֶׁצָּרִיךְ לְהַכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֹבּוֹ בְּעִנְיְנֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁעוֹסֵק בָּהֶם, וּפְשִׁיטָא שֶׁאָסוּר שֶׁיִּתְעָרְבוּ חַס־וְשָׁלוֹם מַחֲשָׁבוֹת אֲחֵרוֹת וְתַאֲוֹת הַגּוּף;

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

כט (ט) **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם.** בְּמַעֲמָד אֶחָד, רָאשֵׁי הַשְּׁבָטִים וְהַשְּׁבָטִים עַצְמָם, וְהַשּׁוֹטְרִים, **כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** אֵלּוּ הַבִּינוֹנִים, וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּרִים שֶׁבָּאוּ לָגוּר בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה: תורה י

(י) **מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ.** אֵלּוּ הָעֲבָדִים:

עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ. אֵלּוּ הַשְּׁפָחוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (איוב ג יט), קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא. דָּבָר אַחֵר, קָטֹן וְגָדוֹל, קָטֹן זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א׳ יז יד) וְדָוִד הוּא הַקָּטָן. וְגָדוֹל זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יא ג) הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד. דָּבָר אַחֵר, וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו (איוב שם) אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָאָדָם הוּא בַּחַיִּים הוּא עֶבֶד לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ וּכְשֶׁהוּא מֵת נַעֲשֶׂה חָפְשִׁי מִן הַמִּצְווֹת (דר״ל ואתחנן). דָּבָר אַחֵר, **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם**, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַקְּלָלוֹת הַלָּלוּ בָּאִין עַל שׁוֹנְאֵיכֶם יֵשׁ לָכֶם עֲמִידָה. דָּבָר אַחֵר, **אַתֶּם נִצָּבִים**, מִפְּנֵי מָה עֲשָׂאָן מַצֵּבָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מִדַּעְתּוֹ לְדַעַת יְהוֹשֻׁעַ, וְאַף יְהוֹשֻׁעַ עֲשָׂאָן מַצֵּבָה [דְּכְתִיב (יהושע כד א) וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְאַף שְׁמוּאֵל מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מִדַּעְתּוֹ לְדַעַת מְלָכִים עֲשָׂאָם מַצֵּבָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א׳ יב ז)] וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי ה׳. דָּבָר אַחֵר, אֵימָתַי תִּהְיֶה לָהֶם הַצֵּבָה וְהַעֲמָדָה, **הַיּוֹם כֻּלְּכֶם**, כְּשֶׁתִּהְיוּ בַּאֲגוּדָּה אַחַת כֻּלְּכֶם (תנחומא א): תורה יא

אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֵק בְּעִנְיָנֵי "מִסְחָר", שֶׁבְּכָל זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְכָל עִנְיָנֵי הַגּוּף, מִי יֹאמַר שֶׁגַּם אָז צָרִיךְ לַעֲקֹר אֶת הַתַּאֲווֹת מִלִּבּוֹ וּלְהָסִיחַ אֶת הָ"רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ", דְּלִכְאוֹרָה עִנְיְנֵי הָרְשׁוּת נִתּוּנִים לְדַעְתּוֹ וְתַעֲנוּגוֹ שֶׁל הָאָדָם? וְעַל כָּךְ מְלַמְּדֵנוּ רַשִׁ"י, שֶׁ"בָּאוּ כְּנַעֲנִים" – "כְּנַעַן" מִלְּשׁוֹן סוֹחֵר (הושע יב, ח ועוד), וּבְכָל זֹאת "נְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם", שֶׁגַּם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא "כְּנַעֲנִי" וְעוֹסֵק בְּ"מִסְחָר" וּבְעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת שָׁלוֹ, צָרִיךְ "לַחְטֹב" מִדַּעְתּוֹ אֶת הָ"רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת", וְ"לִשְׁאֹב" וּלְהוֹצִיא אֶת הַתַּאֲווֹת מִלִּבּוֹ.

(יא) לְעָבְרְךָ֙ בִּבְרִ֣ית יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ וּבְאָלָתֹ֑ו אֲשֶׁ֨ר יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ כֹּרֵ֥ת עִמְּךָ֖ הַיֹּֽום׃

יא לְאָעְלוּתָךְ בִּקְיָמָא דַיָּיָ אֱלָהָךְ וּבְמוֹמָתֵהּ דִּי יָיָ אֱלָהָךְ גְּזַר עִמָּךְ יוֹמָא דֵין׃

רש"י ◂ **לְעָבְרְךָ** • לִהְיוֹתְךָ עוֹבֵר בִּבְרִית. וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּמוֹ 'לְהַעֲבִירְךָ', אֶלָּא כְּמוֹ 'לַעֲשׂוֹתְכֶם אוֹתָם'. **לְעָבְרְךָ בִּבְרִית** • דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה. כָּךְ הָיוּ כּוֹרְתִי בְּרִיתוֹת עוֹשִׂין מְחִצָּה מִכָּאן וּמְחִצָּה מִכָּאן, וְעוֹבְרִים בֵּנֵתַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם, וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו".

◆ יום שני כ"ג אלול ◆

(יב) לְמַ֣עַן הָקִ֣ים אֹתְךָ֩ הַיֹּ֨ום ׀ לֹ֜ו לְעָ֗ם וְהוּא֙ יִהְיֶה־לְּךָ֣ לֵֽאלֹהִ֔ים כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבֶּר־לָ֖ךְ וְכַאֲשֶׁ֣ר נִשְׁבַּ֑ע לַאֲבֹתֶ֙יךָ֙ לְאַבְרָהָ֣ם לְיִצְחָ֔ק וּלְיַעֲקֹֽב׃

יב בְּדִיל לְאַקָּמָא יָתָךְ יוֹמָא דֵין קֳדָמוֹהִי לְעַמָּא וְהוּא יְהֵי לָךְ לֶאֱלָהּ כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ וּכְמָא דִי קַיִּים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃

רש"י ◂ **לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם** • כָּל־כָּךְ הוּא נִכְנַס לִטְרַחַ לְמַעַן קַיֵּם אוֹתְךָ לְפָנָיו לְעָם. **וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹהִים** • לְפִי שֶׁדִּבֵּר לְךָ וְנִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֶיךָ שֶׁלֹּא לְהַחֲלִיף אֶת זַרְעָם בְּאֻמָּה אַחֶרֶת, לְכָךְ הוּא אוֹסֵר אֶתְכֶם בַּשְּׁבוּעוֹת הַלָּלוּ שֶׁלֹּא תַּקְנִיטוּהוּ, אַחַר שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהִבָּדֵל מִכֶּם. עַד כָּאן פֵּרַשְׁתִּי לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל פָּרָשָׁה. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: (תנחומא) לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת "אַתֶּם נִצָּבִים" לַקְּלָלוֹת? לְפִי שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל מֵאָה קְלָלוֹת חָסֵר שְׁתַּיִם, חוֹץ מִמ"ט שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, הוֹרִיקוּ פְּנֵיהֶם, וְאָמְרוּ: מִי יוּכַל לַעֲמֹד בְּאֵלּוּ? הִתְחִיל מֹשֶׁה לְפַיְּסָם: "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם", הַרְבֵּה הִכְעַסְתֶּם לַמָּקוֹם וְלֹא עָשָׂה אִתְּכֶם כְּלָיָה, וַהֲרֵי אַתֶּם קַיָּמִים לְפָנָיו. **הַיּוֹם** • (סנהדרין קי"ב ב) כַּיּוֹם הַזֶּה שֶׁהוּא קַיָּם וְהוּא מַאֲפִיל וּמֵאִיר, כָּךְ הֵאִיר לָכֶם וְכָךְ עָתִיד לְהָאִיר לָכֶם, וְהַקְּלָלוֹת וְהַיִּסּוּרִין מְקַיְּמִין אֶתְכֶם וּמַצִּיבִין אֶתְכֶם לְפָנָיו. וְאַף הַפָּרָשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה מִזּוֹ, פִּיּוּסִין הֵם: "אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר וְגוֹ'". דָּבָר אַחֵר: "אַתֶּם נִצָּבִים", לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין מִפָּרָנָס לְפָרָנָס, מִמֹּשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ, לְפִיכָךְ עָשָׂה אוֹתָם מַצֵּבָה כְּדֵי לְזָרְזָם, וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ, וְכֵן שְׁמוּאֵל: (שמואל א יב) "הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם", כְּשֶׁיָּצְאוּ מִיָּדוֹ וְנִכְנְסוּ לְיָדוֹ שֶׁל שָׁאוּל.

(יג) וְלֹ֣א אִתְּכֶ֣ם לְבַדְּכֶ֔ם אָנֹכִ֖י כֹּרֵ֣ת אֶת־הַבְּרִ֣ית הַזֹּ֔את וְאֶת־הָאָלָ֖ה הַזֹּֽאת׃

יג וְלָא עִמְּכוֹן בִּלְחוֹדֵיכוֹן אֲנָא גְּזַר יָת קְיָמָא הָדָא וְיָת מוֹמָתָא הָדָא׃

(יד) כִּ֣י אֶת־אֲשֶׁ֣ר יֶשְׁנֹ֗ו פֹּ֚ה עִמָּ֣נוּ עֹמֵ֔ד הַיֹּ֖ום לִפְנֵ֣י יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֑ינוּ וְאֵת֙ אֲשֶׁ֣ר אֵינֶ֣נּוּ פֹּ֔ה עִמָּ֖נוּ הַיֹּֽום׃

יד אֲרֵי יָת מַן דְּאִיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא קָאֵם יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיָת דִּי לֵיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא יוֹמָא דֵין׃

רש"י ◂ **וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה** • וְאַף עִם דּוֹרוֹת הָעֲתִידִים לִהְיוֹת.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יא) **לְעָבְרְךָ בִּבְרִית.** וַעֲתָה אַתֶּם מוּכָנִים כְּאֶחָד לַעֲבוֹר בִּבְרִית שֶׁהֲרֵי אַתֶּם יַחַד, וְלֹא יוּכַל לְפַקֵּחַ אִישׁ וְלוֹמַר אֲנִי לֹא הָיִיתִי שָׁם וְלֹא קִבַּלְתִּי הַבְּרִית עָלַי, כִּי אַחֲרֵי שֶׁתַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וְתִתְפַּזְּרוּ אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ, אִי אֶפְשָׁר לֶאֱסוֹף אֶתְכֶם יַחַד, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּכֶם זָקֵן אוֹ חוֹלֶה אוֹ חִיגֵּר אוֹ סוּמָא, אֲבָל עַתָּה כֻּלְּכֶם יַחַד, **לְעָבְרְךָ** כְּאִישׁ אֶחָד: תורה יב

(טו) כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם:

טו אֲרֵי אַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת דְּיִתְבְּנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְיָת דִּי עֲבַרְנָא בְּגוֹ עַמְמַיָּא דִּי עֲבַרְתּוּן:

רש"י ◄ כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם וְגוֹ' • לְפִי שֶׁרָאִיתֶם הָאוּמוֹת, וְשֶׁמָּא הִשִּׁיא לֵב אֶחָד מִכֶּם אוֹתוֹ לָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם.

(טז) וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֶת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם:

טז וַחֲזֵתּוּן יָת שִׁקּוּצֵיהוֹן וְיָת טַעֲוָתְהוֹן אָעָא וְאַבְנָא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי עִמְּהוֹן:

רש"י ◄ וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם • עַל שֵׁם שֶׁהֵם מְאוּסִים כִּשְׁקָצִים. גִּלֻּלֵיהֶם • שֶׁמְּסָרְחִים וּמְאוּסִין כְּגָלָל. עֵץ וָאֶבֶן • אוֹתָן שֶׁל עֵצִים וְשֶׁל אֲבָנִים רְאִיתֶם בְּגָלוּי לְפִי שֶׁאֵין הָ'עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים' יְרֵאִים שֶׁמָּא יִגְנְבוּ, אֲבָל שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב — עִמָּהֶם, בְּחַדְרֵי מַסְכֵּיתֶם הֵם, לְפִי שֶׁהֵם יְרֵאִים שֶׁמָּא יִגְנְבוּ.

(יז) פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה:

יז דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אוֹ זַרְעִית אוֹ שִׁבְטָא דִּי לִבֵּהּ פָּנֵי יוֹמָא דֵּין מִדַּחֲלְתָּא דַּייָ אֱלָהָנָא לְמֶהַךְ יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר מְהַרְהֵר חִטְאִין אוֹ זָדוֹן:

רש"י ◄ פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם וְגוֹ' • לְפִיכָךְ אֲנִי צָרִיךְ לְהַשְׁבִּיעֲכֶם. פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם • שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם. אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם • מִלְּקַבֵּל עָלָיו הַבְּרִית. שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה • שֹׁרֶשׁ מְגַדֵּל עֵשֶׂב מַר כַּגִּידִין שֶׁהֵם מָרִים, כְּלוֹמַר: מַפְרֶה וּמַרְבֶּה רֶשַׁע בְּקִרְבְּכֶם.

(יח) וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה:

יח וִיהֵי בְּמִשְׁמְעֵהּ יָת פִּתְגָּמֵי מוֹמָתָא הָדָא וְיִתְבָּרֵךְ בְּלִבֵּהּ לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לִי אֲרֵי בְּהַרְהוֹר לִבִּי אֲנָא אָזֵיל בְּדִיל לְאוֹסָפָא לֵהּ (לַהּ) חֶטְאֵי שָׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא:

רש"י ◄ וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ • לְשׁוֹן בְּרָכָה. יַחְשֹׁב בְּלִבּוֹ בִּרְכַת שָׁלוֹם לְעַצְמוֹ, לֵאמֹר: 'לֹא יְבוֹאוּנִי קְלָלוֹת הַלָּלוּ, אַךְ שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי'. וְהִתְבָּרֵךְ • בנדרים"א שוי"א בְּלַע"ז, כְּמוֹ: "וְהִתְגַּלָּח", "וְהִתְפַּלֵּל". בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ • בְּמַרְאִית לִבִּי, כְּמוֹ: (במדבר כד) "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב", כְּלוֹמַר: מַה שֶּׁלִּבִּי רוֹאֶה לַעֲשׂוֹת. לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה • לְפִי שֶׁאוֹסִיף לוֹ פֵּרְעָנוּת עַל מַה שֶּׁעָשָׂה עַד הֵנָּה בְּשׁוֹגֵג, וְהָיִיתִי מַעֲבִיר עֲלֵיהֶם, וְגוֹרֵם עַתָּה שֶׁאֲצָרְפֵם עִם הַמֵּזִיד, וְאֶפְרַע מִמֶּנּוּ הַכֹּל. וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: 'בִּדְיִל לְאוֹסָפָא לֵהּ חֶטְאֵי שָׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא', שֶׁאוֹסִיף לוֹ אֲנִי הַשְׁגָּגוֹת עַל הַזְּדוֹנוֹת. הָרָוָה • שׁוֹגֵג, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כְּאָדָם שְׁכוֹר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת. הַצְּמֵאָה • שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִדַּעַת וּבְתַאֲוָה.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(טו) **כִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.** מִלְּמֵד שֶׁהָיָה שָׁם מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם, מִכָּאן שֶׁלֹּא נִגְזְרָה גְּזֵירָה עַל פְּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים (ראה ב"ב קכא:): תורה טז

(יז) **פֶּן יֵשׁ בָּכֶם.** זֹאת הִיא נְתִינַת טַעַם אַחֵר לְקַבָּלַת הַבְּרִית:

(יח) **וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ וגו'.** כְּלוֹמַר לְאַחַר אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹּנֶה הַיּוֹם. וְתִהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ לְרָעָה לַעֲזוֹב אֶת הַשֵּׁם, לָזֶה יֵשׁ לְחוּשׁ. וְעוֹד **פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה**, וְתִפְרֶה וְתִרְבֶּה מַחֲשָׁבָה רָעָה עַד שֶׁיְּבִיאֶנּוּ לְמַעֲשֶׂה, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזַיל: תורה יח

(יט) לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלַח לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם:

יט לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵהּ אֲרֵי בְּכֵן יִתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ וְחֵמְתֵהּ בְּגַבְרָא הַהוּא וְיִדְבְּקוּן בֵּהּ כָּל לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין וְיִמְחֵי יְיָ יָת שְׁמֵהּ מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא:

רש"י ◂ יֶעְשַׁן אַף־ה'• עַל־יְדֵי כַּעַס, הַגּוּף מִתְחַמֵּם וְהֶעָשָׁן יוֹצֵא מִן הָאַף, וְכֵן: (ש"ב כב) "עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין זוֹ לִפְנֵי הַמָּקוֹם, הַכָּתוּב מַשְׁמִיעַ אֶת הָאָזֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא רְגִילָה וְיכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, כְּפִי דֶּרֶךְ הָאָרֶץ• **וְקִנְאָתוֹ•** לְשׁוֹן חֵמָה, אנפרטמנ"ט, אֲחִיזַת לְבִישַׁת נְקָמָה, וְאֵינוֹ מַעֲבִיר עַל הַמִּדָּה.

(כ) וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה:

כ וְיַפְרְשִׁנֵּהּ יְיָ לְבִישָׁא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל כְּכֹל לְוָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין:

רש"י ◂ הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה• וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר: (לעיל כח) "בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת, גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה וְגוֹ'"? 'הַזֹּאת', לְשׁוֹן נְקֵבָה, מוּסָב עַל 'הַתּוֹרָה'. 'הַזֶּה', לְשׁוֹן זָכָר, מוּסָב עַל 'הַסֵּפֶר'. וְעַל־יְדֵי פְּסוּק הַטָּעָמִים הֵן נֶחְלָקִים לִשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: בְּפָרָשַׁת הַקְּלָלוֹת דְּטְפָחָא' נְתוּנָה תַּחַת 'בְּסֵפֶר', וְ'הַתּוֹרָה הַזֹּאת' דְּבוּקִים זֶה לָזֶה, לְכָךְ אָמַר: "הַזֹּאת", וְכָאן דְּטְפָחָא' נְתוּנָה תַּחַת 'הַתּוֹרָה', נִמְצָא 'סֵפֶר הַתּוֹרָה' דְּבוּקִים זֶה לָזֶה, לְפִיכָךְ לְשׁוֹן זָכָר נוֹפֵל אֲחֲרָיו, שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַ'סֵּפֶר'.

(כא) וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ:

כא וְיֵימַר דָּרָא בַתְרָאָה בְּנֵיכוֹן דִּי יְקוּמוּן מִבַּתְרֵיכוֹן וּבַר עַמְמִין דְּיֵיתֵי מֵאַרְעָא רְחִיקָא וְיֶחֱזוּן יָת מְחָתָא דְּאַרְעָא הַהִיא וְיָת מַרְעָהָא דִּי אַמְרַע יְיָ בַּהּ:

(כב) גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ:

כב גָּפְרֵיתָא וּמִלְחָא יְקִידַת כָּל אַרְעָהּ לָא תִזְרַע וְלָא תַצְמַח וְלָא יִסַּק בַּהּ כָּל עֻסְבָּא כְּמַהְפֻּכְתָּא דִּסְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם דִּי הַפַךְ יְיָ בִּרְגְזֵהּ וּבְחֵמְתֵהּ:

(כג) וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה:

כג וְיֵימְרוּן כָּל עַמְמַיָּא עַל מֶה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא מָא תְקוֹף רָגְזָא רַבָּא הָדֵין:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

בְּגוֹן לְבִישַׁת כְּלֵאִים, **עִם הַצְּמָאָה**, עִם הַחֲטָאִים שֶׁהוּא תְּאֵב וְצָמֵא לָהֶם, כְּגוֹן גָּזֵל וַעֲרָיוֹת. אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁתְּבוֹאוּ בְּכֻלְּכֶם בִּבְרִית וּתְקַבְּלוּ הָאָלוֹת וְהַשְׁבוּעוֹת, תֵּדַע כִּי הֶעוֹבֵר עַל הַבְּרִית, **לֹא יֹאבֶה ה' סְלוֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף ה' וְקִנְאָתוֹ**, שֶׁהִתְנִיתֶם לוֹ לַעֲמוֹד וְלֹא תַּעֲמוֹדוּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ לֹא תָּבוֹאוּ לִידֵי מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת הַלָּלוּ וְתַעֲמְדוּ בִּבְרִיתוֹ, שֶׁאִם לֹא תַּעַמְדוּ בִּבְרִיתוֹ, **וְרָבְצָה בּוֹ כָּל הָאָלָה, וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ** שֶׁל עוֹבֵר **מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם**, לֹא נִין לוֹ וְלֹא נֶכֶד בְּעַמּוֹ: תורה יט

(כ) **וְהִבְדִּילוֹ ה' לְרָעָה.** הוּא חוֹשֵׁב לְהַבְדִּיל מִיִּשְׂרָאֵל לְלֶכֶת בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ, וְיִבָּדֵל לְרַע לוֹ: תורה כא

(כג) **עַל מֶה עָשָׂה ה'.** אִם בַּעֲוֹן רְצִיחָה וְנִיאוּף, חֲרֵי יֵשׁ גַּם בֵּן בִּשְׁאָר הָאוּמּוֹת וְאֵין אַרְצָם שְׁמָמָה כָּזֹאת: תורה כד

(כד) וְאָמְרוּ֙ עַל֙ אֲשֶׁ֣ר עָזְב֔וּ אֶת־בְּרִ֖ית יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֑י אֲבֹתָ֗ם אֲשֶׁ֤ר כָּרַת֙ עִמָּ֔ם בְּהוֹצִיאֽוֹ אֹתָ֖ם מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃

כד וְיֵימְרוּן עַל דְּשָׁבְקוּ יָת קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְהוֹן דִּי גְזַר עִמְּהוֹן בְּאַפָּקוּתֵהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

(כה) וַיֵּלְכ֗וּ וַיַּעַבְד֙וּ אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים וַיִּשְׁתַּחֲו֖וּ לָהֶ֑ם אֱלֹהִ֣ים אֲשֶׁ֔ר לֹא־יְדָע֖וּם וְלֹ֥א חָלַ֖ק לָהֶֽם׃

כה וַאֲזָלוּ וּפָלְחוּ לְטַעֲוָת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן דַּחֲלָן דִּי לָא יְדָעֲנוּן וְלָא אוֹטִיבָא לְהוֹן׃

רש"י ◂ **לֹא־יְדָעוּם** • לֹא יָדְעוּ בָּהֶם גְּבוּרַת אֱלֹהוּת. **וְלֹא חָלַק לָהֶם** • לֹא נְתָנָם לְחֶלְקָם. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְלָא אוֹטִיבָא לְהוֹן', לֹא הֵטִיבוּ לָהֶם שׁוּם טוֹבָה. וּלְשׁוֹן

"לֹא חָלַק", אוֹתוֹ אֱלֹהַּ שֶׁבָּחֲרוּ לָהֶם לֹא חָלַק לָהֶם שׁוּם נַחֲלָה וְשׁוּם חֵלֶק.

(כו) וַיִּֽחַר־אַ֤ף יְהוָה֙ בָּאָ֣רֶץ הַהִ֔וא לְהָבִ֥יא עָלֶ֖יהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָ֑ה הַכְּתוּבָ֖ה בַּסֵּ֥פֶר הַזֶּֽה׃

כו וּתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּאַרְעָא הַהִיא לְאַיְתָאָה עֲלַהּ יָת כָּל לְוָטָיָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין׃

(כז) וַיִּתְּשֵׁ֣ם יְהוָה֮ מֵעַ֣ל אַדְמָתָם֒ בְּאַ֣ף וּבְחֵמָ֔ה וּבְקֶ֥צֶף גָּד֖וֹל וַיַּשְׁלִכֵ֑ם אֶל־אֶ֣רֶץ אֲחֵרֶ֔ת כַּיּ֖וֹם הַזֶּֽה׃

כז וְעַקַרִנּוּן יְיָ מֵעַל אַרְעָהוֹן בִּרְגַז וּבְחֵמָה וּבִתְקוֹף רְגַז וְאַגְלִנּוּן לְאַרְעָא אָחֳרָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃

רש"י ◂ **וַיִּתְּשֵׁם ה'** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וְעַקַרְנוּן', וְכֵן: (ירמיה יב) "הִנְנִי נוֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם".

(כח) הַנִּסְתָּרֹת֙ לַיהוָ֣ה אֱלֹהֵ֔ינוּ וְהַנִּגְלֹ֖ת לָ֣נוּ וּלְבָנֵ֑ינוּ עַד־עוֹלָ֔ם לַעֲשׂ֖וֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֥י הַתּוֹרָ֖ה הַזֹּֽאת׃ ס

כח דְּמִסְתַּמְרָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וּדְמִגְלָיָן לָנָא וְלִבְנָנָא עַד עָלַם לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא׃

רש"י ◂ **הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ** • וְאִם תֹּאמְרוּ: מַה בְּיָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת, אַתָּה מַעֲנִישׁ אֶת הָרַבִּים עַל הִרְהוּרֵי הַיָּחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ וְגוֹ'", וְאַחַר־כָּךְ "וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִיא", וְהָלֹא אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַטְמוֹנִיּוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ? אֵין אֲנִי מַעֲנִישׁ אֶתְכֶם עַל הַנִּסְתָּרוֹת, שֶׁהֵן לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהוּא יִפָּרַע מֵאוֹתוֹ יָחִיד, אֲבָל הַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ, לְבַעֵר הָרַע מִקִּרְבֵּנוּ, וְאִם לֹא נַעֲשֶׂה דִּין בָּהֶם, יֵעָנְשׁוּ (אֶת) הָרַבִּים. (סנהדרין מג) נָקוּד עַל "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", לְדָרֹשׁ שֶׁאַף עַל הַנִּגְלוֹת לֹא עָנַשׁ אֶת הָרַבִּים עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן מִשֶּׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה בְּהַר גְּרִזִּים וּבְהַר עֵיבָל, וְנַעֲשׂוּ עֲרֵבִים זֶה לָזֶה.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כד) **וְאָמְרוּ.** כְּלוֹמַר וְהֵשִׁיבוּ בְּדִין עָשָׂה לָהּ כָּךְ, כִּי בָּאוּ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵרְצוֹנָם וְאַחַר עֲזָבוּהוּ. אֲבָל שְׁאָר אוּמּוֹת לֹא בָּאוּ עִמּוֹ בִּבְרִית וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מֵהֶם, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַצְדִּיקוּ עֲלֵיהֶם הַדִּין וְיוֹדוּ כִּי בִּפְשִׁעֵיהֶם נִתְּשָׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם, לְפִי שֶׁעָבְרוּ עַל הַבְּרִית אֲשֶׁר קִבְּלוּ מַה שֶּׁלֹּא קִבְּלוּ שְׁאָר אוּמּוֹת. וְכֵן אָמַר יְחֶזְקֵאל (כ לב־לג, לז) וְהָעֹלָה (היא) עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה כַּגּוֹיִם וּכְמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עֵץ וָאָבֶן, חַי אֲנִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה [וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה] וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם, וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם בְּמַסֹּרֶת הַבְּרִית. כְּלוֹמַר כִּי אַתֶּם עַמִּי מִקְוִימִים בִּבְרִית, לֹא הֵם. וְאָמְרוּ זַ"ל (סנהדרין קה.), כָּל כִּי הַאי רֵיתְחָא לְיִרְתַּח רַחֲמָנָא עֲלַן וְלִיפְרְעִינְהוּ: תורה כה

(כה) **וְלֹא חָלַק לָהֶם.** כְּלוֹמַר, אֵין זֶה חֵלֶק שֶׁלָּהֶם, כִּי אֲנִי חֶלְקָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג כד) חֶלְקִי ה' אָמְרָה נַפְשִׁי, וּכְתִיב (תהלים טז ה) ה' מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי: תורה כו

(כח) **הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ.** לְפִי שֶׁכָּתוּב (פסוק כ) וְהִבְדִּילוֹ ה' לְרָעָה, וְאַחַר־כָּךְ הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן (פסוק כא), דִּמְשַׁמַע דְּכָל הָאָרֶץ [לוֹקָה] עַל יְדֵי אִישׁ אֶחָד אוֹ מִשְׁפָּחָה אַחַת, לָכֵן כְּתִיב **הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ** וְהוּא דַּיָּין לִיפָּרַע מִן הָעוֹשֶׂה הָרָעָה לְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ וְלֹא יִלְקוּ יִשְׂרָאֵל עָלָיו, אֲבָל **הַנִּגְלֹת**, הָעֲבֵירוֹת שֶׁעָשׂוּ בְּגָלוּי, **לָנוּ וּלְבָנֵינוּ** הָעוֹנֶשׁ אִם לֹא נְבַעֵר הָרָע מִקִּרְבֵּנוּ. וּבְסַנְהֶדְרִין (מג:) מַסִּיק לָמָּה נָקוּד עַל **לָנוּ וּלְבָנֵינוּ** וְעַל עִי"ן שֶׁבְּ**עַד עוֹלָם**, שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל הַנִּסְתָּרוֹת עַד

◆ יום רביעי כ"ה אלול ◆

ל (א) וְהָיָה֙ כִּֽי־יָבֹ֣אוּ עָלֶ֔יךָ כָּל־הַדְּבָרִ֥ים הָאֵ֖לֶּה הַבְּרָכָ֣ה וְהַקְּלָלָ֑ה אֲשֶׁ֨ר נָתַ֜תִּי לְפָנֶ֗יךָ וַהֲשֵׁבֹתָ֙ אֶל־לְבָבֶ֔ךָ בְּכָל־הַגּוֹיִ֕ם אֲשֶׁ֥ר הִדִּיחֲךָ֖ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ שָׁמָֽה׃

א ויהי אֲרֵי ייתון עֲלָךְ כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין בִּרְכָן וּלְוָטִין דִּי יְהָבִית קֳדָמָךְ וּתְתוּב לְלִבָּךְ בְּכָל עַמְמַיָּא דִּי אַגְלָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עפ"י לקוטי־שיחות כרך יד עמוד 118 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַבְּרָכָה – הַקְדָּמָה לִתְשׁוּבָה נַעֲלֵית

וְהָיָה֙ כִּֽי־יָבֹ֣אוּ עָלֶ֔יךָ גו' הַבְּרָכָ֣ה וְהַקְּלָלָ֑ה גו' וְשַׁבְתָּ֙ עַד־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ גו' בְּכָל־לְבָבְךָ֖ וּבְכָל־נַפְשֶׁ֑ךָ: (ל, א־ב)

בְּשִׁפְתֵי כֹהֵן' עַל הַתּוֹרָה הַקְּשָׁה: "יֵשׁ לִשְׁאוֹל . . בְּשִׁלְמָא אִם יָבוֹא עָלָיו קְלָלָה, יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה קְלָלָה בָּאָה עָלָיו, אֲבָל אִם יִרְאֶה בְּרָכָה אֵיךְ יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ" (וכן הקשה ב'אור החיים' הקדוש).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

מֵהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים מַשְׁמַע דְּהֶרְגֵּשׁ הַצַּעַר מֵ"הַקְּלָלָה", מְעוֹרֵר אֶת הַחוֹטֵא לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה נַעֲלֵית הַחוֹדֶרֶת לִפְנִימִיּוּת לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ – "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ". וּמוּבָן בְּפַשְׁטוּת שֶׁלְּעוֹרֵר תְּשׁוּבָה נַעֲלֵית כָּזוֹ – צָרִיךְ גַּם רֶגֶשׁ הַצַּעַר לִהְיוֹת בְּאֹפֶן הַמַּכְאִיב יוֹתֵר מִכְּפִי הָרָגִיל.

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַדּוּעַ הַקְּלָלָה מַגִּיעָה דַּוְקָא אַחֲרֵי הַבְּרָכָה, כִּי מִטֶּבַע הָאָדָם שֶׁכְּשֶׁדָּבָר מְצַעֵר מַגִּיעַ אַחֲרֵי שֶׁקֹּדְמוֹ דָּבָר טוֹב, הֲרֵי זֶה מְצַעֵר וּמַכְאִיב הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאִלּוּ לֹא קָדְמוֹ הַטּוֹב. וּכְמוֹ עָשִׁיר שֶׁנִּתְהַפֵּךְ עָלָיו הַגַּלְגַּל וְנַעֲשָׂה עָנִי, הֲרֵי צַעֲרוֹ גָּדוֹל פִּי כַּמָּה מִמִּי שֶׁהָיָה עָנִי כָּל חַיָּיו.

וְעַל־פִּי־זֶה דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר "הַקְּלָלָה" מַגִּיעָה אַחֲרֵי "הַבְּרָכָה", בְּכֹחָהּ לְעוֹרֵר אֶת הָאָדָם לִתְשׁוּבָה נַעֲלֵית – "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ".

(ב) **וְשַׁבְתָּ֙ עַד־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ וְשָׁמַעְתָּ֥ בְקֹל֖וֹ כְּכֹ֣ל אֲשֶׁר־אָנֹכִ֣י מְצַוְּךָ֣ הַיּ֑וֹם אַתָּ֥ה וּבָנֶ֖יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֥ וּבְכָל־נַפְשֶׁ֖ךָ:**

ב ותתוב לְדַחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ כְּכֹל דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵּין אַתְּ וּבְנָיךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן. פֵּירוּשׁ, שֶׁאָז קִבְּלוּ הַתּוֹרָה כְּאֶחָד וְנַעֲשׂוּ עֲרֵבִים זֶה לָזֶה, אָז **הַנִּסְתָּרוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ**. וְאִי קַשְׁיָא אִם כֵּן דִּמְעַטְינַן נִסְתָּרוֹת מִ**לַּה'**, הָיָה לוֹ לִינָּקֵד עַל **ה' אֱלֹהֵינוּ**. יֵשׁ לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד לִינָּקוֹד עַל הַשֵּׁם שֶׁיִּהְיֶה נִמְחָק, וּלְפִי שֶׁדִּין הַנְּקוּדָּה לִהְיוֹת עַל **ה' אֱלֹהֵינוּ** וּמְהַפְּכִין אוֹתָהּ לִיתְּנָהּ עַל **לָנוּ וּלְבָנֵינוּ**, לְפִיכָךְ נְקוּדָּה עַי"ן שֶׁבְּ**עַד** לְהַשְׁלִים אַחַת עֶשְׂרֵה אוֹתִיּוֹת נְקוּדּוֹת, כְּנֶגֶד **לַה' [אֱלֹהֵינוּ]** שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחַת עֶשְׂרֵה אוֹתִיּוֹת. וּבַמְּסוֹרֶת הַגְּדוֹלָה שָׁנִינוּ, דְּבָעֵי עַל הַנְּקוּדָּה הַזֹּאת דְּ**לָנוּ וּלְבָנֵינוּ** לְמֵאי אֲתָא, וּמְשַׁנֵּי שֶׁכָּךְ אָמַר עֶזְרָא הַסּוֹפֵר כְּשֶׁכָּתַב בַּתּוֹרָה, אִם יָבוֹא מֹשֶׁה רַבֵּינוּ וְיִשְׁאַל לָמָּה כָּתַבְתָּ זֶה, אוֹמַר לוֹ לְכָךְ נִקַּדְתִּי עֲלֵיהֶם, וְאִם יֹאמַר יָפֶה כָּתַבְתָּ מְעַבִּיר הַנְּקוּדָּה מֵעֲלֵיהֶם. מַשְׁמַע שֶׁהָיָה מְסוּפָּק בְּגִנְלוֹת אִם הֵם **לָנוּ וּלְבָנֵינוּ** קוֹדֶם שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן אִם לָאו, וּלְפִיכָךְ נָקַד עֲלֵיהֶם. וּמִכָּאן קְצַת רְאָיָה לְאוֹתָן הַכּוֹתְבִים פָּסוּק בְּלֹא שְׁרטוּט שֶׁנִּקְדִין עַל שְׁתֵּי תֵּיבוֹת קוֹדֶם שֶׁיִּכְתְּבוּ הַשְּׁלִישִׁי, לְפִי שֶׁהַנְּקוּדָּה כִּמְחָק, מִדְּקָאָמַר עֻזְרָא לְפִיכָךְ נָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם וְהָוֵי כְּאִילּוּ לֹא כְּתַבְתִּים: תורה א

ל (ב־ג) **וְשַׁבְתָּ֙ עַד ה' אֱלֹהֶ֔יךָ.** וּכְתִיב **וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ** וגו'. כָּל כָּךְ לָמָּה, כְּדַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּפֶרֶק בַּתְּרָא דְּיוֹמָא (פו:), גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הַגְּאוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נט כ) וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל, מַה טַּעַם, מִשּׁוּם וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב וגו', מֵעִנְיָן גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה כְּדַאִיתָא הָתָם. וְעוֹד תָּנֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, אָדָם עוֹבֵר עֲבֵירָה פַּעַם רִאשׁוֹנָה מוֹחֲלִין לוֹ כו', רְבִיעִית אֵין מוֹחֲלִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ב ו) כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ. וְהַטַּעַם שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבִּי מֵאִיר לֵוִי, לְפִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁשׁ מְחִיצוֹת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, רִאשׁוֹנָה רַעַשׁ, וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ, וְאַחַר הָאֵשׁ רוּחַ, וְאַחַר הָרוּחַ קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה שֶׁשָּׁם שְׁכִינָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (מלכים א' יט יא־יב), וּבְכָל מְחִיצָה יֵשׁ לָהּ מַלְאָכִים, וְכַאֲשֶׁר יֶחֱטָא הָרִאשׁוֹן בָּא לַמְּחִיצָה הָרִאשׁוֹנָה הֵן מַעֲבִירִין אוֹתוֹ וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לַעֲבוֹר וְנִמְחָל, [וְהַשֵּׁנִי בָּא לִמְחִיצָה שְׁנִיָּה וְנִמְחָל], וְכֵן הַשְּׁלִישִׁי נִמְחָל בְּמְחִיצָה שְׁלִישִׁית, וּכְשֶׁאָדָם חוֹטֵא רְבִיעִית שֶׁבָּא לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַד מְחִיצָתוֹ אֵינוֹ נִמְחָל, זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה סה ג) (הוי) [הָעָם] הַמַּכְעִסִים אֹתִי עַל פָּנַי, הֲוֵי שֶׁמַּכְעִיסִין כַּמָּה פְּעָמִים עַד שֶׁבָּא פִּשְׁעָם לְפָנַי: תורה ד

אֵיךְ יְכוֹלָה תְּשׁוּבָה לַעֲקוֹר עָוֹן שֶׁהָיָה לְפָנִיהָ?

אוֹדוֹת פְּעוּלַת הַתְּשׁוּבָה, אִיתָא בַּגְּמָרָא (יוֹמָא פו, ב ובפרש"י שם) אֲשֶׁר תְּשׁוּבָה מַאֲהֲבָה פּוֹעֶלֶת שֶׁ"זְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת", וְ"נֶעֱקָר עֲוֹנוֹ מֵתְּחִילָתוֹ". כְּלוֹמַר, תְּשׁוּבָה זוֹ יְכוֹלָה לִפְעוֹל גַּם **לְמַפְרֵעַ** - שֶׁנֶּעֱקָר הֶעָוֹן לְגַמְרֵי, וְנֶחְשָׁב כְּאִילּוּ לֹא הָיָה מֵעוֹלָם.

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ: כְּלָל הוּא בָּעוֹלָם, אֲשֶׁר 'סִיבָּה' מוּכְרַחַת לִהְיוֹת קְדוּמָה לַ'מְסוֹבָּב' (הַתּוֹצָאָה) מִמֶּנָּה. וְאִם־כֵּן כֵּיצַד שַׁיָּךְ שֶׁהַתְּשׁוּבָה תִּהְוֶה סִיבָּה לַעֲקוֹר אֶת רוֹעַ הָעֲבֵירָה "מֵתְּחִלָּתוֹ" (הַ'מְסוֹבָּב'), מֵאַחַר שֶׁהִיא בָּאָה מֻשָּׁךְ זְמַן לְאַחֲרֶיהָ?

וְנִרְאֶה לְבָאֵר:

כְּלָל זֶה, שֶׁפְּעוּלָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לִפְעוֹל עַל דָּבָר שֶׁקָּדַם לָהּ - הוּא רַק כַּאֲשֶׁר רוֹצִים לִפְעוֹל דָּבָר חָדָשׁ, שֶׁלֹּא הָיָה בַּזְּמַן הַקּוֹדֵם. אֲבָל כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר רַק בְּבֵרוּר וְגִילּוּי שֶׁל מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר מֵאָז, מוּבָן שֶׁגַּם פְּעוּלָה מְאוּחֶרֶת יְכוֹלָה לִבָּרֵר עַל זְמַן הַקּוֹדֵם.

וְכֵן הוּא בַּנִּידּוֹן־דִּידָן: כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מִצַּד מַהוּתוֹ וּפְנִימִיּוּת נִשְׁמָתוֹ, הֲרֵי הוּא טוֹב וּקְדוֹשָׁה, אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן הַחֵטְא, מְצִיאוּתוֹ הָאֱמִיתִּית (הַטּוֹבָה) הִיא בְּהֶעְלֵם; וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, מוּבָן מַה שֶּׁיְּכוֹלָה הַתְּשׁוּבָה (מַאֲהֲבָה) לִפְעוֹל לְמַפְרֵעַ - כֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לִפְעוֹל דָּבָר חָדָשׁ בַּזְּמַן הַקּוֹדֵם, אֶלָּא רַק לְבָרֵר וּלְגַלּוֹת אֶת הַטּוֹב וְהַקְּדוּשָׁה שֶׁהָיוּ בַּיְּהוּדִי גַּם קוֹדֶם לָכֵן (בִּשְׁעַת הַחֵטְא).

(ג) וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:

ג וַיְתוּב יְיָ אֱלָהָךְ יָת שְׁבֵי גָלוָתָךְ וְיִרַחֵם עָלָךְ וְיִתוּב וְיִכְנְשָׁנָךְ מִכָּל עַמְמַיָּא דִּי יְבַדְּרָנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן:

כְּאִלּוּ הוּא עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹחֵז בְּיָדָיו מַמָּשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כז) "וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְאַף בְּגָלֻיּוֹת שְׁאָר הָאֻמּוֹת מָצִינוּ כֵּן: (יחזקאל כט) "וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת מִצְרָיִם".

(ד) אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ:

ד אִם יְהֵי גַלְוָתָךְ בִּסְיָפֵי שְׁמַיָּא מִתַּמָּן יְכַנְשָׁנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ וּמִתַּמָּן יְקָרְבִנָּךְ:

(ה) וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וְיָרַשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ:

ה וְיָעֵלְנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּירִיתוּ אֲבָהָתָךְ וְתֵרְתַּהּ וְיוֹטֵב לָךְ וְיַסְגְּנָךְ מֵאֲבָהָתָךְ:

(ו) וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ:

ו וְיֶעְדֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת טַפְשׁוּת לִבָּךְ וְיָת טַפְשׁוּת לִבָּא דִּבְנָיךְ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ בְּדִיל חַיָּיךְ:

אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב (ל, ו) **רָאשֵׁי־תֵבוֹת אָלוּל** (בעל הטורים) רָאשֵׁי־תֵבוֹת זֶה, שֶׁמּוֹרֶה עַל עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, הוּא הַקְדָּמָה וְיסוֹד לְתוֹרָה, עֲבוֹדָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים הַנִּרְמָזִים בְּתֵבַת אָלוּל. **אֲנָה לְיָדוֹ וְשָׁמְתִּי לָךְ** - עִנְיַן עֲרֵי מִקְלָט, וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם זֶהוּ קַו הַתּוֹרָה, כִּי דִּבְרֵי תּוֹרָה קוֹלְטִין (מכות י, א). **אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי** - קַו הָעֲבוֹדָה, הִיא תְּפִלָּה. וּבְפָרָט בְּיָמֵינוּ אֵלּוּ, שֶׁאֵין לָנוּ אֶלָּא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה, שֶׁתּוֹפֵל וּמְחַבֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. **אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים** - הַקַּו שֶׁל **גְּמִילוּת חֲסָדִים**.

◆ יום חמישי כ״ו אלול ◆

(ז) וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל־אֹיְבֶיךָ וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ:

ז וְיִתֵּן יְיָ אֱלָהָךְ יָת כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְעַל סָנְאָךְ דִּי רְדָפוּךְ:

(ח) וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם:

ח וְאַתְּ תְּתוּב וּתְקַבֵּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְתַעְבֵּד יָת כָּל פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵּין:

(ט) וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל ׀ מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בְּפְרִי בִטְנְךָ וּבְפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטוֹבָה כִּי ׀ יָשׁוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ:

ט וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יְדָךְ בִּוְלַדָּא דִמְעָךְ וּבִוְלַדָּא דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ לְטָבָא אֲרֵי יְתוּב יְיָ לְמֶחֱדֵי עֲלָךְ לְטָב כְּמָא דִּי חֲדִי עַל אֲבָהָתָךְ:

(י) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:

י אֲרֵי תְקַבֵּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין אֲרֵי תְתוּב קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ:

◆ יום שישי כ״ז אלול ◆

(יא) כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־נִפְלֵאת הִוא ׀ מִמְּךָ וְלֹא־רְחֹקָה הִוא:

יא אֲרֵי תַּפְקֻדְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵּין לָא מַפְרְשָׁא הִיא מִנָּךְ וְלָא רְחִיקָא הִיא:

רמ״י ◂ **לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ** • לֹא מְכֻסָּה הִיא מִמְּךָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי יִפָּלֵא״, וְתַרְגּוּמוֹ ׳אֲרֵי יִתְכַּסֵּי׳, (ויק׳ יז) (איכה א) ״וַתֵּרֶד פְּלָאִים״, וַתֵּרֶד בְּמַטְמוֹנִיּוֹת, מְכֻסָּה חֲבוּשָׁה בַּטָּמוּן.

(יב) לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:

יב לָא בִשְׁמַיָּא הִיא לְמֵימַר מָן יִסַּק לָנָא לִשְׁמַיָּא וְיִסְבַּהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָּנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ:

רמ״י ◂ **לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא** • שְׁאִלּוּ הָיְתָה בַּשָּׁמַיִם, הָיִיתָ צָרִיךְ לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ. (עירובין נה)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לו עמ׳ 183)

לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא (ל, יב) **עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא . . שֶׁכְּבָר נִתְּנָה תּוֹרָה מֵהַר סִינַי** (בבא מציעא נט, ב) יָדוּעַ שֶׁבֵּית שַׁמַּאי, שֶׁשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמוֹתֵיהֶם מִגְּבוּרָה - מַחְמִירִים, וּבֵית הִלֵּל, שֶׁשָּׁרְשָׁם מֵחֶסֶד - מְקִלִּים. וְקָשֶׁה: הֲרֵי תּוֹרָה לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא, וְאֵיךְ נִתַּן לִפְסֹק הֲלָכָה לְפִי שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה? וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל לֹא הִסְתַּפְּקוּ בְּמַה שֶׁהוּנַח אֶצְלָם מִצַּד **שֹׁרֶשׁ** הַנְּשָׁמָה, אֶלָּא הִתְיַגְּעוּ בַּהֲבָנַת הָעִנְיָן בְּשִׂכְלָם, כְּפִי שֶׁהֵם לְמַטָּה, נְשָׁמָה **בְּגוּף** - וְאָז פָּסְקוּ אֶת הַדִּין.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יב) **מִי יַעֲלֶה לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה.** הֲרֵי ׳מִילָּה׳ בְּרָאשֵׁי תֵּיבוֹת, רָמְז שֶׁבִּזְכוּת מִילָּה עָלָה מֹשֶׁה לַשָּׁמַיִם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה: **חסלת פרשת נצבים**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות קודש תשמ"א כרך ד עמוד 736 – מתוך 'לקראת שבת')

תּוֹרָה לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא

לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:

לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא – שֶׁאִלּוּ הָיְתָה בַּשָּׁמַיִם, הָיִינוּ צְרִיכִין לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ (ל, יב. ובפירוש רש"י)

לְכְאוֹרָה אֶפְשָׁר לְהַקְשׁוֹת עַל פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י זֶה, כֵּיצַד אֶפְשָׁר "לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ"? וְכִדְאִיתָא בְּגִיטִּין שֶׁהַמִּתְנָה "עַל מְנָת שֶׁתַּעֲלִי לָרָקִיעַ" תִּנָּאוֹ בָּטֵל, דְּזֶהוּ "תְּנַאי שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ".

וְהָאֱמֶת שֶׁקּוּשְׁיָא אַלִּימְתָּא זוֹ מְתֹרֶצֶת בְּקוּשְׁיָא אַחֶרֶת: דִּלְכְאוֹרָה דְּבָרִים אֵלּוּ אֲמָרָם מֹשֶׁה לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, ל"ט שָׁנָה אַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, וְאִם־כֵּן בְּוַדַּאי שֶׁכָּלָם יוֹדְעִים שֶׁהַתּוֹרָה "לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא", וּמַאי קָמַשְׁמַע־לָן בָּזֶה שֶׁ"לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא"?

וְהַתִּרְוִיץ פְּשׁוּט: בְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וְהִנֵּה, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בְּוַדַּאי נִתְּנָה בָּאָרֶץ, דְּהָא נִכְתְּבָה בְּדִיּוּ עַל הַסֵּפֶר. אֶלָּא שֶׁפֵּרוּשָׁהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב – תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שָׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל מִפִּיו שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁקִּבְּלָהּ מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּהִיוֹתוֹ אַרְבָּעִים יוֹם עַל הַר סִינַי. וּמִשּׁוּם הָכִי הָיָה מָקוֹם לִטְעוֹת שֶׁמִּזְּמַן לִזְמַן צְרִיךְ מִישֶׁהוּ לַעֲלוֹת הַשָּׁמַיְמָה כְּדֵי לִשְׁמֹעַ טַעֲמֵי תּוֹרָה וּלְהוֹרִידָם לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אוֹתָהּ". – אַף הָאֱמֶת הִיא שֶׁ"לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא", וּמֵאָז שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה "קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד" בְּעוֹלָם הַזֶּה.

(יג) **וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:**

יג **וְלָא מֵעִבְרָא לְיַמָּא הִיא לְמֵימַר מָן יֵיעִבַּר לָנָא לְעִבְרָא דְיַמָּא וְיִסְבַּהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָּנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ:**

(יד) **כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ: ס**

יד **אֲרֵי קָרִיב לָךְ פִּתְגָמָא לַחֲדָא בְּפוּמָךְ וּבִלְבָּךְ לְמֶעְבְּדֵהּ:**

רש"י ◄ **כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ** • הַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל־פֶּה.

◆ שבת קודש כ"ח אלול ◆

(טו) **רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע:**

טו **חֲזִי דְיָהֲבִית קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין יָת חַיֵּי וְיָת טָבְתָא וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּישָׁא:**

רש"י ◄ **אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב** • זֶה תָּלוּי בָּזֶה: אִם תַּעֲשֶׂה טוֹב - הֲרֵי לְךָ חַיִּים, וְאִם תַּעֲשֶׂה רַע - הֲרֵי לְךָ הַמָּוֶת, וְהַכָּתוּב מְפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ הֵיאַךְ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות פרשת וישלח כרך טו)

בְּאַזְהָרוֹת הַכְּלָלִיּוֹת עַל קִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת נֶאֱמַר "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב... וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים". לְכְאוֹרָה, "רוֹאֶה" הָאָדָם בְּעֵינֵי שִׂכְלוֹ שֶׁדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הִיא "חַיִּים וְטוֹב", וּלְשֶׁם מָה יֵשׁ צֹרֶךְ **לְהַזְהִירוֹ** שֶׁיִּבְחַר בְּחַיִּים?

אֶלָּא, הַהֶסְבֵּר לָכָךְ הוּא: אִם בְּחִירַת הָאָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹות תִּתְבַּסֵּס רַק עַל הֱבָנָתוֹ הַשִּׂכְלִית שֶׁהֵם הַחַיִּים וְהַטּוֹב, הוּא לֹא יֵהָא עֲדַיִן **עוֹבֵד** ה'. כִּי עֲבוֹדַת ה' הִיא כְּעֲבוֹדַת הָעֶבֶד לַאֲדוֹנוֹ: כָּל מַה **שֶׁהָעֶבֶד** עוֹשֶׂה הוּא מִפְּנֵי הָעֹל שֶׁהִטִּיל עָלָיו אֲדוֹנוֹ. וְלָכֵן צְרִיכָה לְהִתְבַּסֵּס בְּחִירַת הָאָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות עַל **צִוּוּי** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים".

אַף לִפְנֵי כֵן מַקְדִּים הַפָּסוּק וְאוֹמֵר "רְאֵה נָתַתִּי..." - וְגַם בְּצִוּוּי "וּבָחַרְתָּ" מְדֻגָּשׁ בַּפָּסוּק "וּבָחַרְתָּ **בַּחַיִּים**" - כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה, שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות יַחְדִּירוּ אֶל כָּל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם וְכֹחוֹתָיו, וּלְפִיכָךְ צְרִיךְ גַּם הַשֵּׂכֶל לְהָבִין וְלָחוּשׁ שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות הֵם הַחַיִּים וְהַטּוֹב.

(טז) אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

טז דִּי אֲנָא מְפַקֶּדְךָ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְמֵהַךְ בְּאָרְחָן דְּתָקָנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵי וְתִסְגֵּי וְיִבְרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ:

רש"י ◂ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה • הֲרֵי הַטּוֹב, וּבוֹ תָּלוּי. וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ • הֲרֵי הַחַיִּים.

(יז) וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם:

יז וְאִם יִפְנֵי לִבָּךְ וְלָא תְקַבֵּל וְתִטְעֵי וְתִסְגּוֹד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִנּוּן:

רש"י ◂ וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ • הֲרֵי הָרַע.

(יח) הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹוא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

יח חַוֵיתִי לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תִּיבְדוּן לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָבֵר יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ:

רש"י ◂ כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן • הֲרֵי הַמָּוֶת.

(יט) הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ:

יט אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא חַיֵּי וּמוֹתָא יְהָבִית קֳדָמָךְ בִּרְכָן וּלְוָטִין וְתִתְרְעֵי בְּחַיֵּי בְּדִיל דְּתֵיחֵי אַתְּ וּבְנָיךְ:

רש"י ◂ הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ • שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם, וְכַאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה, יִהְיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָּכֶם בְּכָל זֹאת. (ספרי האזינו) דָּבָר אַחֵר: "הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'", אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל: הִסְתַּכְּלוּ בַּשָּׁמַיִם שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, שֶׁמָּא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם? ! שֶׁמָּא לֹא עָלָה גַּלְגַּל חַמָּה מִן הַמִּזְרָח וְהֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם? ! כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ (קהלת א) וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ". הִסְתַּכְּלוּ בָּאָרֶץ שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, שֶׁמָּא שִׁנְתָה מִדָּתָהּ? ! שֶׁמָּא זַרְעָתֶם אוֹתָהּ וְלֹא צָמְחָה, אוֹ שֶׁמָּא זַרְעְתֶּם חִטִּים וְהֶעֱלָתָה שְׂעוֹרִים? ! וּמָה אִלּוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ לֹא לְשָׁכָר וְלֹא לְהֶפְסֵד, אִם זוֹכִין אֵין מְקַבְּלִין שָׂכָר, וְאִם חוֹטְאִין אֵין מְקַבְּלִין פֻּרְעָנוּת, לֹא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם — אַתֶּם שֶׁאִם זְכִיתֶם, תְּקַבְּלוּ שָׂכָר, וְאִם חֲטָאתֶם, תְּקַבְּלוּ פֻּרְעָנוּת, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה!. וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים • אֲנִי מוֹרֶה לָכֶם שֶׁתִּתְבָּחֲרוּ בְּחֵלֶק הַחַיִּים, כְּאָדָם הָאוֹמֵר לִבְנוֹ: 'בְּחַר לְךָ חֵלֶק יָפֶה בְּנַחֲלָתִי', וּמַעֲמִידוֹ עַל חֵלֶק הַיָּפֶה, וְאוֹמֵר לוֹ: 'אֶת זֶה בְּרֹר לְךָ'. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "ה' מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי, אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי", הִנַּחְתָּ יָדִי עַל גּוֹרָל הַטּוֹב לוֹמַר: 'אֶת זֶה קַח לְךָ'.

(כ) לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם:

כ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא לְמֵימְרֵהּ וּלְאִתְקָרְבָא לְדַחֲלְתֵהּ אֲרֵי הוּא חַיָּיךְ וְאוֹרְכוּת יוֹמָיךְ לְמִתַּב עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן:

פ פ פ

שיעורי תהלים לשבוע פרשת נצבים

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ב אלול מפרק קו עד סוף פרק קז ופרקים סד-סו	**יום רביעי - כ"ה אלול** מפרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו ופרקים עג-עה
יום שני - כ"ג אלול מפרק קח עד סוף פרק קיב ופרקים סז-סט	**יום חמישי - כ"ו אלול** פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק ופרקים עו-עח
יום שלישי - כ"ד אלול מפרק קיג עד סוף פרק קיח ופרקים ע-עב	**יום שישי -כ"ז אלול** מפרק קכ עד סוף פרק קלד ופרקים עט-פא
שבת קודש - כ"ח אלול פרק כ מפרק קלה עד סוף פרק קלט, ופרקים פב-פד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ב אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 250, וזהו שארז"ל... עד עמ' קכו, מנוחה כו':

אגרת הקדש

וזהו שארז"ל

ועטרותיהם בראשיהם ונהנין כו' עטרה היא בחינת מקיף וסובב ונקרא כתר מלשון כותרת והוא בחי' ממוצע המחבר הארת המאציל א"ס ב"ה להנאצלים ולעתיד יאיר ויתגלה בעוה"ז לכל הצדיקים שיקומו בתחייה (ועמך כולם צדיקים כו'). וזה שארז"ל עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כי קדוש הוא בחי' מובדל שאינו בגדר השגה ודעת כי הוא למעלה מעלה מבחינת החכמה ודעת שבג"ע כי החכמה מאין תמצא כתיב הוא בחינת כתר עליון הנקרא אין בזוה"ק והשפעתו והארתו בבחינת גילוי הוא דוקא כשהנשמה תתלבש בגוף זך וצח אחר התחי' כי נעוץ

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[18]: – "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבין "וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִין כו'"[19], – מזיו השכינה, עֲטָרָה הִיא בְּחִינַת מַקִּיף וְסוֹבֵב, – כלומר, אור שאינו מתצמצם ושאינו מתלבש בפנימיות בהתאם לדרגתו של כל עולם או נברא, אלא הוא אור היורד למטה[20] ומאיר באופן שהוא מקיף על הכל בשווה, וְנִקְרָא "כֶּתֶר" מִלְּשׁוֹן "כּוֹתֶרֶת"[21], – כפי שמובא במלבים א' פרק ז' על הכותרות שנתן שלמה לעשות לעמודים, אפשר שזו ההוספה ב"כתר" לגבי "עטרה", עטרה – היא הרי על הראש, "תשית לראשו עטרת פז"[22], "ועטרותיהם בראשיהם", ואילו כתר מלשון כותרת – הוא על עמודים, וכיוון שגילוי אור הכתר לעתיד בתחיית המתים בא הרי על ידי קיום המצוות, שתרי"ג המצוות שמן התורה וז' מצוות דרבנן, הם תר"ך **עמודי** אור (תר"ך אותיות "כתר")[23], אפשר שלכן הוא מביא הלשון "כותרות" המובאת בקשר לעמודים. שכן, זה כתר על עמודי המצוות, **וְהוּא** – בחינת ה"כתר" היא **בְּחִינַת מָמְצָע הַמְחַבֵּר חָאָרַת** – והתגלות **הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַנֶּאֱצָלִים**, – של עולם ה"אצילות", המאציל הוא הרי "אין־סוף" והנאצלים הם הרי ב"עולם", ש"עולם" בכלל הוא הרי ענין של גבול – הרי הממוצע בין המאציל לבין הנאצלים, הוא בחינת וספירת ה"כתר"; פנימיות הכתר שייכת למאציל, וחיצוניות הכתר שייכת לנאצלים, ועל־ידי־זה בחינת ה"כתר" היא ממוצעת בין המאציל לנאצלים – כלומר, על ידי ה"כתר" נמשך מ"אור אין־סוף" אל הנאצלים של עולם ה"אצילות", **וְלֶעָתִיד יָאִיר** וְיִתְגַּלֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה לְכָל הַצַּדִּיקִים שֶׁיָּקוּמוּ בַּתְּחִיָּה – בתחיית המתים, ("**וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים**[24] **כו'**"[25]). – כלומר שלעתיד זה יתגלה לכל בני ישראל. הרי, שהאור השייך כעת לנאצלים של עולם ה"אצילות" בלבד, יאיר ויתגלה לעתיד לבוא למטה בעולם הזה, ולא כפי שאמר לעיל בקשר לגן־עדן, שהאור המאיר בגן־עדן מבחינת ה"חכמה", הוא בבחינת גילוי והשגה לכל אחד בהתאם למדריגתו. שכן, מדובר באור פנימי המשתלשל ומתצמצם ממדריגה למדריגה ובא בהתגלות לכל אחד בהתאם למדריגה **שלו** – אלא, האור והגילוי של תחיית המתים, שהוא אור מקיף של "כתר" אינו מתצמצם אלא מאיר לכולם בשווה, ויהיה זה בהתגלות גמורה, בהשגת **המהות**, שמשיגים את המהות, כפי שהדבר בענין הראיה שרואים את **המהות** של הדבר, כפי שנאמר על לעתיד[26] "ונגלה כבוד ה' **וראו** כל בשר יחדיו", ראיית המהות. **וְזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[27]: **"עֲתִידִים צַדִּיקִים שֶׁיֹּאמְרוּ לִפְנֵיהֶם קָדוֹשׁ"**, – כפי שאומרים בעת "קדוש" לפני הקדוש ברוך הוא, **כִּי "קָדוֹשׁ" הוּא בְּחִינַת מֻבְדָּל, שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר הַשָּׂגָה וָדַעַת, כִּי הוּא לְמַעְלָה מַמְּעָלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה וָדַעַת שֶׁבְּגַן־עֵדֶן, כִּי "הַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא" כְּתִיב**[28], **הוּא בְּחִינַת "כֶּתֶר עֶלְיוֹן" הַנִּקְרָא "אַיִן" בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[29], **וְהַשְׁפָּעָתוֹ וְהַאֲרָתוֹ בְּבְחִינַת גִּלּוּי, – שיוכלו להשיגו בהשגת המהות, הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהַנְּשָׁמָה תִּתְלַבֵּשׁ בְּגוּף זַךְ וְצַח אַחַר הַתְּחִיָּה**, – אחרי תחיית המתים, ומדוע הדבר כך, שבגן עדן, כשהנשמה היא **בלי** גוף, אין היא יכולה להשיג בגילוי את אור הכתר, ואילו לעתיד

---

18. ברכות יז, א. **19.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ועטרותיהם בראשיהם (מקיף - ועוד ענין) ונהנין כו' (פנימי)". **20.** **הרבי שליט"א** העיר, שלמרות שהאור מאיר גם למטה, אי אפשר לומר שהוא מאיר למטה כמו למעלה, שכן "סוכ"ע - גילוי שלו **בעולם** העליון והתחתון שווה, ויש עוד ענין שונה **לגמרי** - האם כמו שהוא למע' כך מתגלה: התנשאות המלך על כל בני המדינה **בשווה**, אבל אינו דומה כלל לכמו שהיא בעצמו (לא בעצמותו כ"א אפילו בגילוי ובהרגש דעצמו)". **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שזה נוגע כאן, ולא הענין שהוא מל' כתר לי - שתיקה וביטול (לקו"ת במדבר סט, א. תער"ב בתחלתו)". **22.** תהלים כא, ד. **23.** תפלת ר' נחוניה בן הקנה, הובאה ונתבארה להלן סימן כט (קמט, סע"ב ואילך). **24.** ישעי' ס, כא. **25.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הובא כאן כי זה מחילוקי תחה"מ וג"ע: בתה"מ "ועמך **כולם** צדיקים", משא"כ ג"ע שלא כל העם זוכה - ראה תו"א יתרו עג, ב. לקו"ת וכו'". ולמרות שהוא אומר להלן "אך א"א להגיע למדריגה זו עד שיהא בג"ע תחלה" - הוסיף הרבי שליט"א, שלעיל כשהוא אומר "ועמך **כולם** צדיקים" הכוונה היא רק ש"כולם - יעמדו בתחה"מ, ויהיו אז: משה והאבות כו' ועד שואב מימיך. ופשיטא - **גודל** החילוק שבין זל"ז בהגילויים דאז, וכאו"א לפום שעו"ד (בג"ע) וכו'". **26.** ישעי' מ, ה. **27.** ב"ב עה, ב. **28.** איוב כח, יב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "במקום שהחכ' נמצאת (ג"ע) הכתר הוא בהעלם 'אין'". **29.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה משפטים קכא, סע"א: והחכמה כו'. ובכ"מ".

לבוא בתחיית המתים, כשהנשמה תהיה מלובשת בגוף (כידוע[30] ההכרעה כדעת הרמב"ן[31], שתכלית השכר תהיה דוקא לנשמה בגוף בזמן תחיית המתים), דוקא אז תוכל להשיג בגילוי את אור הכתר? אומר על כך רבינו הזקן: **כִּי "נָעוּץ תְּחִלָּתָן"** – המדריגה העליונה ביותר שב"תחלה", **בְּסוֹפָן"** דַּוְקָא, – ככתוב בספר יצירה[32] ומשמעות הדבר, כפי פירוש החסידות[33], שה"תחלה" שלמעלה גם מה"ראש המתפשט" (כמו המדריגות העליונות ביותר של השתלשלות) – נמצאת ב"**סוף**" דוקא, במדריגת ה"כתר" שלמעלה מהשתלשלות (למעלה אפילו מהמדריגה הגבוהה ביותר של השתלשלות, שהיא "חכמה" הנקראת "ראשית", שהיא היא ראשית ההשתלשלות). היכן זה יורד בגילוי? – "בסופן" דוקא – בגוף גשמי, שלכן דוקא כשהנשמה תהיה מלובשת בגוף בזמן התחייה – תתגלה בה אז ההתגלות הנעלה ביותר של אור הכתר, גילוי שאין בכוח הנשמה בגן עדן לקבלו. והכוונה היא: לא זו בלבד שלגבי אור זה, כיוון שהוא למעלה מהשתלשלות, אין לגביו שום הבדל בין נשמה לגוף. – לגבי הגילוי של גן־עדן שכאמור לעיל הוא גילוי היורד בהשתלשלות – קיים הבדל בין נשמה לגוף, לנשמה בגן־עדן הוא **יכול** להתגלות, ואילו לנשמה בגוף **אין** הוא יכול להתגלות. אך, לגבי אור ה"כתר" שהוא למעלה לגמרי מהשתלשלות, אין שום הבדל בין נשמה לגוף – אלא אדרבה, בגוף דוקא, שהוא "סופן" – דוקא שם "נעוץ" (נמצא) "תחלתן" אור ה"כתר", **וְ"סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה כו'", כַּנּוֹדָע.** – **במחשבה** ישנם "תחלת המחשבה" ו"סוף המחשבה", **ובמעשה** ישנם "תחלת המעשה" ו"סוף המעשה" – והרי "**סוף** מעשה" דוקא הוא בתחלת המחשבה, שלכן, על ידי מצוות מעשיות דוקא הנעשות על ידי נשמה המלובשת בגוף גשמי – על ידי זה דוקא ממשיכים את אור ה"כתר", כפי שהוא אומר כאן על ידי ענין הצדקה, וכללות המצוות הרי נקראות בשם צדקה[34], שעל ידי מצוות ממשיכים אור ה"כתר". שכן, מצוות מעשיות שהן "סוף מעשה" – הן דוקא הינן ב"תחלה" של מחשבה – תכלית הכוונה ב"כתר" ו"רצון" לבריאת העולמות. על־כל־פנים מוסבר מדוע יאמרו לעתיד לצדיקים "קדוש". שכן, לצדיקים ("ועמך כולם צדיקים" – כל בני ישראל) יומשך ויתגלה אור שהוא קדוש ומובדל ולמעלה מהשגה, וכיוון שהם יתעצמו עם האור שיהיה בהם בהתגלות – לכן הם עצמם "קדוש". **אַךְ אִי אֶפְשָׁר**[35] **לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ,** – לקלוט בהתגלות את אור ה'סובב כל עלמין', **עַד שֶׁיָּהֵא בְּגַן־עֵדֶן תְּחִלָּה, לְהַשִּׂיג בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **כו'**) [אֶפְשָׁר צ"ל[36]: **כָּל חַד**] **כְּפוּם שְׁעוּרָא דִּילֵיהּ,** – כל אחד כפי שיעורו ומדריגתו, (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ולאח"ז יקום בתחה"מ – ע"י טל תורה – כמחז"ל**[37]) **וְ"תַל תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ",** – כפי שחכמינו ז"ל אומרים "כל העוסק בתורה טל תורה מחייהו" – בתחיית המתים, (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ולאחכ"ז ש)"וְהַקִיצוֹתָ הִיא תְּשִׂיחָךְ כו'"**[38], **וְדַי לַמֵּבִין.** – שכפי המוסבר במסכת אבות[39] זה מוסב על עולם הבא, שכן התחלת הפסוק[40] היא "יחיו מתיך וגו' הקיצו ורננו שוכני עפר", ולאחר מכן מסיים "כי טל אורות טליך" שעל כך דורשת הגמרא "כל העוסק בתורה, אור תורה מחייהו", כשהכוונה היא על "טל תורה". הרי כדי להגיע למדריגה שתהיה בתחיית המתים, שיוכלו לקבל בגילוי את האור ה'סובב כל עלמין', מן ההכרח שהנשמה תהיה לפני־זה בגן־עדן ותשיג "חכמה עליונה" בהתאם לשיעורה ולמדריגתה, למרות שהשגת הנשמה בגן עדן היא בבחינת "ממלא כל עלמין" בלבד, אור פנימי (כמוסבר לעיל), אבל הרי מאיר בה גם בחינת ה"כתר" באופן של "מקיף", שלא בהתגלות ובהשגת המהות, אלא באופן של "ידיעת המציאות" – דבר זה נותן כוח בנשמה, שבזמן התחייה תוכל לקבל את האור ה"סובב" בהתגלות ובהשגת המהות (כמובא במאמר "קא מיפלגי במתיבתא דרקיע" ב"לקוטי תורה" פרשת תזריע, ש"אור הסובב" מאיר לנשמה בגן עדן באופן של "מקיף", הרי, שבגן־עדן שהשגת הנשמה היא בבחינת "ממלא כל עלמין" (אור פנימי), שם ההתגלות של ענין ה"תורה" שהיא ענין של "מזון" ואור פנימי, "ותורתך בתוך

אגרת הקדש

תחלתן בסופן דוקא וסוף מעשה במחשבה תחלה כו' כנודע. אך א"א להגיע למדרגה זו עד שיהא בג"ע תחלה להשיג בחינת חכמה עילאה (כו') [אפשר צ"ל **כל חד] כפום שיעורא דיליה וטל תורה מחייהו והקיצות היא תשיחך כו' וד"ל. וזהו רחבה מצותך מאד היא**

---

30. ספר המצוות להצ"צ (דרמ"צ) מצות ציצית. וראה גם לקו"ת צו טו, ג. **31.** בשער הגמול. **32.** פרק א' משנה ז'. **33.** המשך תרס"ו ע' שמו. **34.** ראה ח"א פל"ז. לקמן סימן לב. **35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מה ענין פיסקא זו כאן?! - וי"ל דבא לתרץ: ע"פ הנ"ל אינו מובן מחז"ל **בכ"מ** (וראה ג"כ לקמן סכ"ט) דשכר המצות בג"ע (וכולל - מצות הצדקה). - והתירוץ עפמשנ"ת לעיל ס"ג, אבל ה"ז רק "הארה דהארה" וכו' - כן אינו מובן "נשמות הצדיקים כו' שהם עתה בג"ע" כמה אלפי שנים (שהזכיר כאן לעיל) מאי נפק"מ ואהני להו להשכר (דתחה"מ). - ולזה מוכרח להמשיך הבי': אך א"א כו'. ומוסיף **עוד** ענין - **תוס' בי': תחה"מ** בא ע"י שטל תורה מחייהו - שזהו שייך **ותלוי (כמחז"ל זה)** שיהי' בסוג "כל העוסק בתורה", ובמילא תלוי גם בהשגת "בחי' ח"ע **כפום שעורא דילי**" שזהו בג"ע דוקא. ומוסיף **עוד** ענין - תוס' בי': **לאחרי** תחה"מ - השכר ד"תשיחך" - וה"ז "**היא** (דוקא) תשיחך" (התורה, ח"ע דכפום שיעורא דילי' **בג"ע**). עפ"ז יומתק ג"כ שמסיים בבי' **סיום** הכתוב: לכל תכלה גו', אף שלא הביאו (ולא רמזו אפילו) ע"ע! אלא שמסתייע להענין שקדמו - וממתיק עי"ז גם הסדר דבכתוב, שתחלה צ"ל "כל תכלה" (כי אא"פ כו' - כנ"ל) ורק **אח"ז** יבוא לרחבה מצותך מאד. אבל בתחלת האגרת אין מקום להזכיר "כל תכלה גו'" - שהרי ענינה בי' **הרחבות** שע"י הצדקה דלמטה". **36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "במקום כו' - שלכאורה אינו מובן - ולכן הקיפוהו בחצע"ג - כ"ח. ז. א. כל חד". **37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה כתובות קיא, ב. לעיל ספל"ו". **38.** משלי ו, כב. **39.** ספ"ו. **40.** ישעי' כו, יט.

מעי"[41], כמובא בפרק ה' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", אלא שמאירה **גם** הארה מענין המצוות (שהן לבושים ומקיפים לנשמה, כפי המובא ב"תניא" שם), ולעתיד, בתחיית המתים יהיה עיקר ההתגלות מאור ה"סובב כל עלמין" על ידי ענין המצוות, **ועל־ידי ועם** ענין התורה "טל תורה" – ש"מחייהו" ו"**היא** תשיחך". להלן, חוזר רבנו הזקן לפרש הפסוק "רחבה מצותך מאד", שלעיל מיצר המלה "**מצותך**" פירש שהכוונה היא למצות הצדקה הנקראת "מצותך" (המצוה שלך), המצוה של הקדוש ברוך הוא. עכשיו יפרש את המילה "**רחבה**", שמצות הצדקה היא כלי ושטח רחב, שתוכל להתלבש בה ההתגלות של "אור אין־סוף" שתהיה בזמן התחייה. ובלשון רבינו הזקן: וְזֶהוּ "**רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד**", **הִיא מִצְוַת הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא כְּלִי וְשֶׁטַח רָחָב מְאֹד, לְהִתְלַבֵּשׁ בָּהּ הָאֲרַת** – והתגלות, **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** (**וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב:** – בפיוט ראש השנה: "**לְבוּשׁוֹ צְדָקָה**"), – שצדקה היא לבוש לקבלת "אור אין־סוף" ברוך־הוא, **אֲשֶׁר יָאִיר לְעָתִיד בִּבְחִינַת כְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית בְּחֶסֶד חִנָּם** – של הקדוש ברוך הוא, **בְּ"אִתְעַרְוָתָא דִלְתַתָּא"** – על ידי עבודת האדם למטה בענין חסד וצדקה, **זוֹ, הַנִּקְרֵאת "דֶּרֶךְ ה'"**. – וכנזכר לעיל (בתחילת האגרת) שלמרות שישנה התעוררות מלמטה על ידי עבודת הצדקה – בכל זאת זה "חסד חנם". שכן, לאמיתו של דבר התעוררות האדם מלמטה אינה בערך כלל שהיא תעורר התעוררות כזו למעלה של התגלות אלקית בלתי מוגבלת כזו, אלא זה חסד חנם, והצדקה היא **כלי** בלבד **לקבלת** חסד זה והתגלות זו. וְזֶהוּ **לְשׁוֹן "מְאֹד"**, – "רחבה מצותך מאד", **שֶׁהוּא כְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית.** – שמצות הצדקה היא כלי רחב בלי גבול ותכלית לקבלת ההתגלות האלקית שהיא בלי גבול ותכלית. **אֲבָל** – התחלת הפסוק "רחבה מצותך מאד" היא: "**לְכָל תִּכְלָה - רָאִיתִי קֵץ**", "**תִּכְלָה**" - **הִיא מִלְּשׁוֹן "כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ" שֶׁבְּנֵן־עֲדֶן**, – הרי לכך ראיתי קץ, שיש לה קץ וגבול, **שֶׁהִיא בְּבְחִינַת "קֵץ" וְתַכְלִית וְצִמְצוּם כַּנּוְכָּר לְעֵיל**, – שהאור המאיר בגן־עדן הוא מבחינת "ממלא כל עלמין", שהוא אור מוגבל ומצומצם. ב"לקוטי לוי יצחק" להרה"ג ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של כ"ק רבינו, מפרש את שלשת הענינים של "קץ", "תכלית" ו"צמצום", שהם בשלושת בחינות **האור** המאיר בגן־עדן, וכן מסביר מדוע המלה "קץ" כתובה בפירוש בפסוק, "לכל תכלה ראיתי קץ", ולא הענין של "תכלית" ו"צמצום". **וּ"לְכָל תִּכְלָה"** – לכל סוגי הגעגועים וכלות הנפש, כיוון שמדובר כאן אודות כלות הנפש והגעגועים שבגן־עדן דוקא – מדוע, איפוא, הוא אומר "**לכל** תכלה"? – **הוּא לְפִי שֶׁיֵּשׁ בַּמָּה וְכַמָּה מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת גַּן־עֵדֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה עַד רוֹם הַמַּעֲלוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּלְקוּטֵי הַשַּׁ"ס מֵהָאַר"י זַ"ל בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[42]: "תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כוּ"**, – לא בעולם הזה ולא בעולם הבא", מפרש האריז"ל, שהכוונה היא, **שֶׁעוֹלִים תָּמִיד מַמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ סוֹף כוּ'**, – ואין להם מנוחה לעמוד במדריגה אחת, אלא הם עולים תמיד ממדריגה למדריגה, **עַד אֲשֶׁר הַתְּחִיָּה שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם** – אז, **מְנוּחָה כוּ'**: – כמו אחרי זמן התחייה הנקרא "יום שכולו שבת **ומנוחה**"[43], שכן, יתגלה אז אור מ"עצמות "אין־סוף" ברוך־הוא", שאין בו שום התחלקות של מדריגות, הרי שלא שייך אז שום עליה ממדריגה למדריגה, אלא זה ענין של מנוחה ועונג מ"עצמות אין־סוף ברוך־הוא".

אגרת הקדש

מצות הצדקה שהיא כלי ושטח רחב מאד להתלבש בה הארת אור א"ס ב"ה (וכמ"ש לבושו צדקה) אשר יאיר לעתיד בבחינת בלי גבול ותכלית בחסד חנם באתערותא דלתתא זו הנק' דרך ה' וזהו לשון מאד שהוא בלי גבול ותכלית. אבל לכל תכלה ראיתי קץ תכלה היא מלשון כלות הנפש שבג"ע שהיא בבחי' קץ ותכלית וצמצום כנ"ל ולכל תכלה הוא לפי שיש כמה וכמה מעלות ומדרגות ג"ע זה למעלה מזה עד רום המעלות כמ"ש בלקוטי הש"ס מהאריז"ל בפי' מארז"ל ת"ח אין להם מנוחה כו' שעולים תמיד ממדרגה למדרגה בהשגת התורה שאין לה סוף כו' עד אחר התחי' שיהיה להם מנוחה כו':

יום שני כ"ג אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכו, יח. כתיב מה יפית... עד עמ' 252, כמ"ש בלק"א.

יח. כבר הוזכר לעיל כמה וכמה פעמים, שהאגרות קודש (ש"בני הגאון המחבר" קבעו ב"אגרת הקודש" כחלק מספר ה"תניא") נכתבו רובן ככולם בעניני התעוררות לעבודה בפועל[1] ובמיוחד בענין הצדקה בהקשר ל"כולל חב"ד", להחזיק בעוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל. בהתאם לכך הרי אגרת שלמראית עין לא נראה שמדובר בה אודות ענין של עבודה בפועל או של צדקה, ראוי להשתדל למצוא את הקשר שבין הענין אודותו מדובר ב'אגרת קודש' זו לעבודה בפועל בכלל ולצדקה בפרט, ואם הדבר אפשרי – גם את ההמשך של אותה אגרת קודש למה שדובר באגרת הקודמת, ואשר לכן קבעו בני הגאון המחבר אגרת זו אחרי האגרת שלפניה[2].

---

41. תהלים מ, ט. **42.** סוף ברכות. **43.** סוף מסכת תמיד. **1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכל' הסכמת הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע: להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון". **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כי נסדרו לא ע"פ סדר הזמן שנכתבו כ"א ע"פ סדר הענינים (סה"ש תש"ה ע' 110)".

באגרת הקודש סימן ח"י מסביר רבנו הזקן שני סוגים כלליים באהבת ה' – סוג אחד של אהבה הבאה מלמעלה ואין בכוח עבודת האדם להגיע אליה, שכן היא רק ענין של מתנה מלמעלה, וזו היא בחינת ומדרגת "אהבה בתענוגים" שהיא מעין עולם הבא (שם "נהנין מזיו השכינה"), כלומר, אהבה זו יש בה משום הנאה ותענוג מאלקות. סוג שני של אהבה – אהבה של צמאון ותשוקה לאלקות, אליה יש בכוח האדם להגיע על ידי עבודתו והתבוננותו.

שייכות אגרת הקודש הזו לאגרת הקודמת (סימן יז), ובמילא מה היא מוסיפה בעבודה בפועל בכלל ולגבי ענין הצדקה במיוחד – יכול להיות שהיא: הרי באגרת הקודש הקודמת באה ליד ביטוי המעלה הנעלית של עבודת הצדקה, שבעשיית מצות צדקה, יש באמת לאדם העושה, בשעת מעשה, גם מגן־עדן וגם מעולם הבא, מזמן התחייה (שכן, בגן־עדן יתגלו ה"פירות" בלבד – הארה דהארה של המצוה, ובעולם הבא (בזמן התחייה) תתגלה ה"קרן", השכר של המצוה עצמה). שבענין ההתגלות, שהאדם "יקח" אותו בענין של הבנה ובאופן של השגת המהות שהוא מבין את המהות של האלקות שבמצוה – הרי זה יהיה רק בגן־עדן ובעולם הבא. אך, עצם הענין יש לאדם בשעה שהוא מקיים את המצוה (שהוא מתחבר על־ידי־זה ("מצוה" מלשון "צוותא וחיבור") עם "עצמות אין־סוף ברוך־הוא", מצווה המצוה). שלכן "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה **מכל** חיי עולם הבא"[3], שעצם עשיית תשובה ומעשים טובים (שעל־ידי הקדמת התשובה, המעשים של המצוות הם – טובים ומאירים[4]) בעולם הזה טוב יותר מאשר **כל** הבחינות והמדריגות של עולם הבא.

אך, כל זה הוא באופן של "העלם", שאין האדם חש בכך, ואין זה בגילוי בנפשו. באגרת הקודש זו – סימן ח"י – יסביר רבנו הזקן שני סוגים אלה באהבה, שאהבה היא הרי ענין של התגלות בנפש (הרגש הנפש באופן של התגלות), סוג אחד של אהבה ("אהבה בתענוגים") הוא התגלות שיש לה שייכות להתגלות שתהיה לעתיד־לבוא בתחיית המתים, שכן כיוון שיהיה אז "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה"[5], ההנאה והתענוג מ"שכר מצוה" שיתגלה אז, לכן אהבה זו היא "אהבה **בתענוגים**", אהבה מלווה בענין של תענוג, וכפי שהוא אכן מזכיר, שזה "מענין עולם הבא ממש שנהנין כו'" (מזיו השכינה). האהבה השניה, שהיא באופן של כוסף ותשוקה (שהוא רוצה להיות דבוק באלקות), היא התגלות ומענין הגילוי שבגן־עדן, שם קיים "תכלה", כוסף ותשוקה, בקץ וגבול (כפי שהסביר באגרת הקודש הקודמת את הפסוק[6] "לכל תכלה ראיתי קץ", שלכוסף ולכליון שבגן־עדן יש קץ וגבול), כך, שלא זו בלבד שיש ליהודי בשעה שהוא מקיים את המצוה, עצם ענין ההתקשרות עם הקדוש־ברוך־הוא (מצווה המצוה) שזה הרי באופן של העלם; אלא יכול גם שתהיה לו **התגלות** מכך בנפשו – גם מההתגלות שהיא מענין הגילוי שב"גן עדן", וגם (אפילו) התגלות שהיא מענין הגילוי של לעתיד־לבוא בתחיית המתים.

שכן, למרות שלא כל אחד יכול להגיע ל"אהבה בתענוגים" שהיא ענין של מתנה מלמעלה – הרי מדובר בחסידות[7] בענין "גביע הכסף" שטמן יוסף "באמתחת בנימין" ש"יוסף" זה מדריגת צדיקים, ו"בנימין" – מדריגת בינונים (ו"מדת הבינוני" היא הרי "מדת **כל** אדם")[8], ו"גביע הכסף" הוא מדריגת "אהבה בתענוגים" ("כסף" מלשון "נכסוף נכספת"[9]) השייך ליוסף, הרי זה יורד לפעמים גם לבנימין (לבינונים), אלא באופן של "הטמין", שהוא עצמו אינו יודע מכך; וכפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ד בחלקו הראשון של ספר ה"תניא", שגם על העבודה של "שמחו צדיקים בה'"[10], צריכה להיות השתדלות. שכן, יכול להיות שזה יהיה אצלו באופן של "עיבור" של נשמת צדיק. כך, שגם האהבה של "אהבה בתענוגים" שהיא מעין ההתגלות של עולם הבא ושל זמן התחייה – יכול להיות שתהיה ביהודי התגלות מעין זו על ידי אופן של שלימות בקיום המצוות, שהוא מקיים מצוות בחיות של אהבת ה'.

אגרת הקדש

יח כתיב מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים. הנה ב' מיני אהבות הן הא' אהבה בתענוגים דהיינו שמתענג על ה' עונג נפלא בשמחה רבה ועצומה שמחת הנפש וכלותה בטעמה כי טוב ה' ונעים נעימות עריבות עד להפליא מעין עוה"ב ממש שנהנין כו' וע"ז כתיב שמחו צדיקים בה' ולא כל אדם זוכה לזה וזו היא בחינת כהנא ברעותא דלבא שבזוה"ק וע"ז נאמר עבודת מתנה וגו' והזר

כְּתִיב: – כתוב[11]: **"מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ, אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים"**[12]. – מה יפית ומה נעמת להתחבר אתך על־ידי "אהבה בתענוגים", על ידי אהבה שיש בה משום הנאה ותענוג בדביקות של האהבה, שלא באופן שהאוהב **מחפש** את הנאהב ורוצה להיות דבוק בו, אלא שהוא כבר דבוק בנאהב ויש לו תענוג מהדביקות ומהאהבה. **הִנֵּה ב' מִינֵי** – וסוגי **אַהֲבוֹת חֵן**, – באהבה ישנן מדריגות מרובות, אך באופן כללי ישנם שני סוגים כלליים: **הָא'** - **"אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים", דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְעַנֵּג עַל ה' עֹנֶג נִפְלָא, בְּשִׂמְחָה רַבָּה וַעֲצוּמָה, שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ וּכְלוֹתָהּ, בְּטַעֲמָהּ כִּי טוֹב ה' וְנָעִים, נְעִימוּת עֲרֵבוּת עַד לְהַפְלִיא,** – לא נעימות ועריבות של השגה שמשיגים, אלא באופן של "פלא", שלמעלה מהשגה, **מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא מַמָּשׁ,** – בעולם הבא הרי צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ו**נֶּהֱנִין כוּ',** – ומתענגים מאלקות, **וְעַל זֶה** – על אופן האהבה בתענוג ושמחה מאלקות, **כְּתִיב:** – כתוב[13]: **"שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּה'"**; – שבצדיקים ישנו אופן התענוג ושמחה באלקות, **וְלֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה, וְזוֹ הִיא בְּחִינַת "כַּהֲנָא** – כהנים שעבודתם היא בבחינת **בִּרְעוּתָא דִּלְבָּא" שֶׁמַּזְהַר הַקָּדוֹשׁ**[13], – העבודה בכהנים היתה באופן של "חשאי", שלא בשיר ורצוא

---

3. אבות פ"ד מי"ז. **4.** לקו"ת מטות פב, א. ובכ"מ. **5.** ברכות יז, א. **6.** תהלים קיט, צו. **7.** לקו"ת מסעי ד"ה לבאר ענין המסעות אות ב'. **8.** לעיל ח"א ר"פ י"ד. **9.** ויצא לא, ל. **10.** תהלים צז, יב. **11.** שיר השירים ז, ז. **12.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ל' רבים - תו"א תולדות ח, א באריכות (בקיצור בסה"מ תקס"ח לאדה"ז)". **13.** ראה זח"ג קעז, ב.

של כוסף ותשוקה וכליון כפי שזה היה אצל הלויים, האופן של חשאי ו"רעותא דלבא" הוא רצון עצמי של **פנימיות** הלב, **וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[14]: **"עֲבוֹדַת מַתָּנָה וְגוֹ'** – אתן את כהנתכם – שבחינת הכהונה ("אהבה בתענוגים") היא באופן של מתנה מלמעלה, **וְהַזָּר הַקָּרֵב וְגוֹ'"**[15]. – לאופן זה של עבודה, זה לגביו היפך החיים. שכן, אין הוא שייך לזה, **כִּי אֵין דֶּרֶךְ לְהַשִּׂיגָהּ עַל־יְדֵי יְגִיעַת בָּשָׂר, כְּמוֹ הַיִּרְאָה, שֶׁשּׁוֹאֲלִין עָלֶיהָ: "יְגִיעָתְךָ בְּיִרְאָה", וְ"אוֹי לְבָשָׂר שֶׁלֹּא נִתְיַגֵּעַ בְּיִרְאָה"**, – להגיע ל"יראה", **כְּמוֹ שֶׁבְּתוֹב בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה"**[16]**, וּכְתִיב**[17] **בְּיִרְאָה:** – לגבי "יראה" כתוב[17]: **"אִם תְּבַקְשֶׁנָּה כַּכֶּסֶף וְגוֹ'"**, – וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה', **מִלְּמַד שֶׁצְּרִיכָה** – ה"יראה", **יְגִיעָה רַבָּה וַעֲצוּמָה כְּמַחְפֵּשׂ אַחַר אוֹצָרוֹת.** – כנזכר בפרק מ"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שכמו מי שמחפש אוצר שבודאי טמון בקרקע, שאז אין הוא מתעייף בעבודת החפירה, בידעו בוודאות שהאוצר נמצא במעמקי האדמה – כך על יהודי לחפש, לחפור, עד שיגיע לאוצר של יראת שמים שנמצא בודאי ב"בינת הלב" של כל יהודי. ברם, כל האמור הוא ביחס לענין של "יראה", שאפילו לגבי המדריגה העליונה ביותר ביראה, "יראה עילאה" (עליונה), גם כן שייך להתייגע ולהשתדל להגיע אליה. שכן, על ידי יגיעה הוא בוודאי יגיע אליה. **אֲבָל אַהֲבָה רַבָּה זוֹ [אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים], נוֹפֶלֶת לָאָדָם מֵאֵלֶיהָ מִלְמַעְלָה בְּלִי שֶׁיָּכִין וְיַכְוֵן לָהּ,** – אך, היא באה **אַךְ וְרַק אַחַר שֶׁנִּתְיַגֵּעַ בְּ"יִרְאַת הָרוֹמְמוּת"**, – במדריגה העליונה שב"יראה", שהוא ירא מפני רוממותו של הקדוש ברוך הוא, **וְ** – אחרי ש – **הִגִּיעַ לְתַכְלִית** מַה שֶּׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג מִמֶּנָּה – מיראת הרוממות, **לְפִי בְּחִינַת נִשְׁמָתוֹ** – שאחד בהתאם לשורש נשמתו יכול להגיע למדריגה זו ביראה, ושני – למדריגה עליונה יותר, הרי, אם הוא כבר הגיע למדריגה העליונה ביותר שבכוחו להגיע – **אֲזַי מְמֵלֵּא בָּאָה הָ"אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" מִלְמַעְלָה, לְשָׁכֵן וּלְהִתְיַחֵד עִם הַיִּרְאָה, כִּי "דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לַחֲזֹר כּוֹ"**, – על אשה[18] **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים.** – ב"תניא" חלק ראשון, פרק מ"ג, שאהבה נקראת "איש" ו"זכר", ויראה נקראת "אשה יראת ה'"[19] – כוונת מאמר רבותינו ז"ל זה: "דרכו של איש לחזר על אשה" בעבודה היא, שדרך בחינת אהבה זו היא לחזר ולהגיע היכן שישנה "יראה".

אגרת הקדש

הקרב וגו' כי אין דרך להשיגה ע"י יגיעת בשר כמו היראה ששואלין עליה יגעת ביראה ואוי לבשר שלא נתייגע ביראה כמ"ש בר"ח וכתיב ביראה אם תבקשנה ככסף וגו' מלמד שצריכה יגיעה רבה ועצומה כמחפש אחר אוצרות. אבל אהבה רבה זו [אהבה בתענוגים] נופלת לאדם מאליה מלמעלה בלי שיכין ויכוון לה אך ורק אחר שנתייגע ביראת הרוממות והגיע לתכלית מה שיוכל להשיג ממנה לפי בחינת נשמתו אזי ממילא באה האהבה בתענוגים מלמעלה לשכון ולהתייחד עם היראה כי דרכו של איש לחזר כו' כמ"ש בלק"א.

יום שלישי כ"ד אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 252, והשנית היא אהבה... עד עמ' קכז, דרכיך דעהו:

וְהַשֵּׁנִית – הסוג השני **הִיא אַהֲבָה וְתַאֲוָה, שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה וְאוֹהֶבֶת וַחֲפֵצָה לְדָבְקָה בַּהּ, לְצָרֵר** – להיות קשור, **בִּצְרוֹר הַחַיִּים, וְקִרְבַת אֱלֹהִים טוֹב לָהּ מְאֹד, וּבוֹ** – בקרבה אל האלקים, **תַּחְפֹּץ,** – חפצה ורצונה הפנימי הוא רק להיות קרוב אל הקדוש ברוך הוא, **וְרַע לָהּ מְאֹד לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ חַס־וְשָׁלוֹם, לִהְיוֹת מְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל מֵהַחִיצוֹנִים** – מהקליפות שהן היפך הקדושה, **מַפְסֶקֶת** – בינו לבין אלקות **חַס־וְשָׁלוֹם.** – מחיצה כזו מתהווה מענינים שהם היפך רצון העליון, הרי רע הדבר במאד שיהיה כך חס־ושלום. כלומר, באהבה שהוא רוצה להיות קרוב להקדוש ברוך הוא, כלולה גם יראה, שלא להיות רחוק חס־ושלום מאלקות. ב"לקוטי לוי יצחק" להרה"ג וכו' ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של כ"ק רבינו, מסביר את הלשונות "מתאוה", "אוהבת", "חפיצה" ו"לדבקה" במדריגות שונות של הנשמה כפי שהן בארבעת העולמות: "מתאוה" – בעשיה, "אוהבת" – ביצירה, וכו'.

אגרת הקדש

והשנית היא אהבה ותאוה שהנפש מתאוה ואוהבת וחפיצה לדבקה בה' לצרור בצרור החיים וקרבת אלהים טוב לה מאד ובו תחפוץ ורע לה מאד להתרחק ממנו ית' ח"ו להיות מחיצה של ברזל מהחיצונים מפסקת ח"ו ואהבה זו היא מוסתרת בלב כלל ישראל אפילו ברשעים וממנה באה להם החרטה אך מפני שהיא

וְאַהֲבָה זוֹ הִיא מוּסְתֶּרֶת בְּלֵב כְּלַל יִשְׂרָאֵל, – של כל אחד מישראל, **אֲפִלּוּ בְּרְשָׁעִים,** – כפי שמוסבר בפרוטרוט בפרק י"ח וי"ט בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שאהבה מסותרת זו ישנה גם ברשעים, **וּמִמֶּנָּה** – מהאהבה המסותרת, **בָּאָה לָהֶם** – לרשעים, **הַחֲרָטָה.** – החרטה שישנה ברשעים אחרי עשיית עבירה (כמאמר חכמינו ז"ל: "רשעים מלאים חרטה") – באה מאהבה

---

14. קרח יח, ז. **15.** שם. **16.** צ"ע מקומו. **17.** משלי ב, ד ואילך. **18.** קידושין ב, ב. **19.** משלי לא, א.

מסותרת זו. אלא, אם כך הדבר, שיש להם אהבה זו להקדוש ברוך הוא – מדוע, איפוא, הם רשעים? אומר על כך רבנו הזקן להלן: **אַךְ מִפְּנֵי שֶׁהִיא מוּסְתֶּרֶת וְנֶעֱלָמָה בִּבְחִינַת גָּלוּת בְּגוּף** - **חֲרִי הַקְלִפָּה יְכוֹלָה לִשְׁלֹט עָלֶיהָ, וְזֶהוּ רוּחַ שְׁטוּת הַמַּחֲטִיא לָאָדָם**[20]. – ה"רוח שטות" מכסה ומסתירה על אהבה זו, שלא יחוש שעל־ידי החטא הוא מתרחק ומתנתק מהקדוש ברוך הוא, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **עֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ הִיא, לְהִתְחַזֵּק וּלְהִתְגַּבֵּר עַל הַקְלִפָּה בְּכָל מִכָּל כֹּל.** – בכל הענינים, דְּהַיְנוּ, מִתְּחִלָּה לְגָרְשָׁהּ – ראשית דבר לגרש את הקליפה, מֵהַגּוּף לְגַמְרֵי, – שלא תהיה לה שום שליטה על אברי הגוף, מְמַחֲשָׁבָה – שלא יחשוב שום ענינים שהם היפך רצון ה', שזה ענין של קליפה, דִּבּוּר – שלא ידבר שום דיבורים שהם היפך רצון ה', וּמַעֲשֶׂה – שלא יעשה שום מעשים שהם היפך רצון ה', שֶׁ – שלשה ענינים אלה הם בְּמֹחַ וְלָשׁוֹן וּרְמ"ח אֵבָרִים, – שהמוח לא יחשוב, הלשון לא תדבר והאברים לא יעשו שום ענינים של קליפה. **וְאַחַר־כָּךְ יוּכַל גַּם־כֵּן לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אָסִיר בְּחֹזֶק יָד,** – אחרי שלא ירשה לקליפה להתלבש בגופו, להישמר בענינים של "סור מרע", שלא לחשוב ולא לדבר ולא לעשות ענינים של קליפה (ענינים שהם היפך רצון ה'), יוכל גם לגלות את ה"אהבה המסותרת", שתתבטא בגלוי בענינים של **"עשה טוב"**, שהמוח יחשוב בגדלות ה', דבר שיביא אותו לחוש בגלוי אהבה לה', ובאהבה זו ללמוד תורה ולקיים מצוות בדיבור ובמעשה, דְּהַיְנוּ, לִהְיוֹת חָזָק וְאַמִּיץ **לִבּוֹ בְּגִבּוֹרִים, לִהְיוֹת הָאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת נִגְלֵית בְּגִלּוּי רַב בְּכָל כֹּחוֹת חֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁבַּגּוּף.** דְּהַיְנוּ, – כלומר, הָעִקָּר **בַּשֵּׂכֶל וּבְמַחֲשָׁבָה שֶׁבְּמֹחַ,** – שכן, השכל עוזר הרי לגילוי האהבה, וכשהאהבה היא בהתגלות – מביא הדבר להתאמתות האהבה בשאר האברים, שֶׁהַשֵּׂכֶל יַחְשׁוֹב וְיִתְבּוֹנֵן תָּמִיד בְּפִי שְׂכְלוֹ וְהַשְׂכָּלָתוֹ בַּבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, אֵיךְ שֶׁהוּא חַיֵּי הַחַיִּים בְּכָל בְּחִינַת גָּלוּת בְּגוּף הרי הקליפה יכולה לשלוט עליה וזהו רוח שטות המחטיא לאדם וע"כ עבודת האדם לקונו היא להתחזק ולהתגבר על הקליפה בכל מכל כל דהיינו מתחלה לגרשה מהגוף לגמרי ממחשבה דו"מ שבמוח ולשון ורמ"ח אברים ואח"כ יוכל ג"כ להוציא ממסגר אסיר בחוזק יד דהיינו להיות חזק ואמיץ לבו בגבורים להיות האהבה המסותרת נגלית בגילוי רב בכל כחות חלקי הנפש שבגוף דהיינו העיקר בשכל ובמחשבה שבמוח שהשכל יחשב ויתבונן תמיד כפי שכלו והשכלתו בבורא יתברך איך שהוא חיי החיים בכלל וחיי נשמתו בפרט וע"כ יכסוף ויתאוה להיות דבוק בו וקרוב אליו כוסף טבעי כבן הכוסף להיות תמיד אצל אביו וכמו אש העולה למעלה תמיד בטבעה למקורה וכל מה שיתמיד לחשוב בשכלו כוסף זה ככה יתגבר ויתפשט כוסף זה גם בפיו ובכל אבריו לעסוק בתורה ומצות לדבקה בהם בה' ממש דאורייתא וקוב"ה כולא חד ועל כוסף זה שבגילוי רב כתיב צמאה נפשי וגו' כאדם הצמא למים ואין לו תענוג עדיין כלל וגם על כוסף זה ואהבה זו המוסתרת בנו אנו מעתירים לה' להיות בעזרנו להוציאה ממסגר ושיהיה הלב מלא ממנה לבדה ולא תכנס צרתה בביתה שהיא תאות עוה"ז **בִּכְלָל** – בעולם, **וְחַיֵּי נִשְׁמָתוֹ בִּפְרָט,** – הנשמה היא הרי חיי האדם, והקדוש־ברוך־הוא החיים של הנשמה, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **יִכְסֹף וְיִתְאַוֶּה לִהְיוֹת דָּבוּק בּוֹ וְקָרוֹב אֵלָיו, כְּסֹף טִבְעִי, כְּבֵן הַכּוֹסֵף** – המשתוקק **לִהְיוֹת תָּמִיד אֵצֶל אָבִיו, וּכְמוֹ אֵשׁ הָעוֹלָה לְמַעְלָה תָּמִיד בְּטִבְעָהּ לִמְקוֹרָהּ.** – כפי שהסביר בפרק י"ט בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שטבע האש הוא שהיא נמשכת תמיד למעלה לשרשה, **וְכָל מַה שֶּׁיִּתְמִיד לַחֲשֹׁב בְּשִׂכְלוֹ כְּסֹף זֶה** – השתוקקות זו, **כָּכָה יִתְגַּבֵּר וְיִתְפַּשֵּׁט כְּסֹף זֶה גַּם בְּפִיו וּבְכָל אֵבָרָיו לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, לְדָבְקָה בָּהֶם** – על ידן, **בַּה' מַמָּשׁ, דְּאוֹרַיְתָא וְקַדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד**[21]. – בי, תורה והקדוש־ברוך־הוא הם דבר אחד, ולכן תשפיע אהבה זו במוחו ובפיו ובשאר אברים, ללמוד תורה ולקיים מצוות באהבה זו. **וְעַל כְּסֹף זֶה** – על אהבה זו, **שֶׁבְּגִלּוּי רַב כְּתִיב:** – כתוב[22]: **"צָמְאָה נַפְשִׁי וְגוֹ'"**, – לאלקים, **כְּאָדָם הַצָּמֵא לַמַּיִם וְאֵין לוֹ תַּעֲנוּג עֲדַיִן כְּלָל.** – כשהוא מרווה את צמאונו, יש לו תענוג; אך, בהיותו צמא, אין לו שום תענוג, אלא צמאון חזק – כך אהבה זו היא ענין של צמאון לאלקות, לא אהבה שיש בה תענוג תוך כדי השגת דביקות באלקות, כפי שהדבר במדריגה הראשונה של "אהבה בתענוגים", אלא כאן מדובר בצמאון לאלקות. **וְגַם**[23] **עַל כְּסֹף זֶה וְאַהֲבָה זוֹ הַמּוּסְתֶּרֶת בָּנוּ, אָנוּ מַעְתִּירִים** – אנו מתפללים **לַה' לִהְיוֹת בְּעֶזְרֵנוּ, לְהוֹצִיאָהּ מִמַּסְגֵּר,** – כלומר, למרות שאהבה זו איננה ענין שעל האדם לזכות שיעניקו לו אותה מלמעלה, שכן עצם אהבה זו ישנה בכל אחד מישראל, וגילוי אהבה זו תלוי הרי בעבודתו ובהתבוננותו – בכל זאת גם על אהבה זו מתפללים אל הקדוש־ברוך־הוא שיעזור להתגלותה ולהוציא אותה מהסתלם אל הגילוי, **וְשֶׁיִּהְיֶה הַלֵּב מָלֵא מִמֶּנָּה לְבַדָּהּ, וְלֹא תִכָּנֵס צָרָתָהּ בְּבֵיתָהּ** – שלא תשרור בלב שום אהבה אחרת ותאוה שהן נגד האהבה להקדוש ברוך הוא, **שֶׁהִיא**

אגרת הקדש

מוסתרת ונעלמה בבחינת גלות בגוף הרי הקליפה יכולה לשלוט עליה וזהו רוח שטות המחטיא לאדם וע"כ עבודת האדם לקונו היא להתחזק ולהתגבר על הקליפה בכל מכל כל דהיינו מתחלה לגרשה מהגוף לגמרי ממחשבה דו"מ שבמוח ולשון ורמ"ח אברים ואח"כ יוכל ג"כ להוציא ממסגר אסיר בחוזק יד דהיינו להיות חזק ואמיץ לבו בגבורים להיות האהבה המסותרת נגלית בגילוי רב בכל כחות חלקי הנפש שבגוף דהיינו העיקר בשכל ובמחשבה שבמוח שהשכל יחשב ויתבונן תמיד כפי שכלו והשכלתו בבורא יתברך איך שהוא חיי החיים בכלל וחיי נשמתו בפרט וע"כ יכסוף ויתאוה להיות דבוק בו וקרוב אליו כוסף טבעי כבן הכוסף להיות תמיד אצל אביו וכמו אש העולה למעלה תמיד בטבעה למקורה וכל מה שיתמיד לחשוב בשכלו כוסף זה ככה יתגבר ויתפשט כוסף זה גם בפיו ובכל אבריו לעסוק בתורה ומצות לדבקה בהם בה' ממש דאורייתא וקוב"ה כולא חד ועל כוסף זה שבגילוי רב כתיב צמאה נפשי וגו' כאדם הצמא למים ואין לו תענוג עדיין כלל וגם על כוסף זה ואהבה זו המוסתרת בנו אנו מעתירים לה' להיות בעזרנו להוציאה ממסגר ושיהיה הלב מלא ממנה לבדה ולא תכנס צרתה בביתה שהיא תאות עוה"ז

---

20. סוטה ג, א. **21.** ראה זח"א כד, א. ח"ב ס, א. **22.** תהלים מב, ג. **23.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "מוכרח להוסיף זה כאן - לתרץ משכ"ס ס"ד שזה הגילוי נעשה לא ע"י התבוננות כ"א ע"י תפלה וצדקה. - ועפ"ז יש בעבודה זו גם שייכות לצדקה".

ה"צרה" היא **תַּאֲוַת עוֹלָם הַזֶּה**, – שהתאוה היא ניגוד לאהבת ה', **רַק שֶׁתִּהְיֶה הִיא** – בלבד, **עֶקֶרֶת הַבַּיִת** – בעלת הבית, השליטה היחידה של הלב, **לְמִשְׁל בְּצַרְתָּהּ וּלְגָרְשָׁהּ הַחוּצָה מִמַּחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה עַל־כָּל־פָּנִים, הֲגַם שֶׁלֹּא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ לְגַמְרֵי מִלִּבּוֹ**, – שלא תהיה לו שום תאוה בלב, שכן, אהבה זו היא הרי ב"בינונים", בהם קיימת בלב התאוה של הנפש הבהמית, אלא שהוא לא נותן שתעלה במחשבה דיבור ומעשה (כפי שהוסבר למעלה בפרק י"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא"), **עַל־כָּל־פָּנִים תִּהְיֶה הִיא מֻסְתֶּרֶת בְּבְחִינַת גָּלוּת וְעַבְדוּת לַעֲקֶרֶת הַבַּיִת גְּבִרְתָּהּ**, – היא האהבה לאלקות, שבמקום שהאהבה לאלקות תהיה "**אהבה מסותרת**" ובבחינת גלות – תהיה התאוה של הנפש הבהמית מסותרת ובבחינת גלות, **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ** – בתאוה, **לְדָבָרִים הֶכְרֵחִים לָהּ לְבַד, כַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה**, – שכדי שהנפש האלקית תתקיים בגוף ותוכל לקיים תורה ומצוות, מן ההכרח שהאדם יאכל וישתה – הרי שישתמש ברצון הנפש הבהמית לענינים גשמיים, לבצע רצון הנפש האלקית בענינים של תורה ועבודת ה', **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[24]: "**כָּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ**": – בכל הדרכים **שלך** תדע את (ותהיה קשור אל) הקדוש ברוך הוא, כלומר, מדובר, אודות "דרכיך", הדרכים והענינים הגשמיים של האדם. אך, שיהיה בזה "דעהו", הדעת והתקשרות באלקות, משתמשת הרי הנפש האלקית ברצון של הנפש הבהמית כדי שיהיה "דעהו"[25].

אגרת הקדש

רק שתהיה היא עקרת הבית למשול בצרתה ולגרשה החוצה ממחדו"מ עכ"פ הגם שלא יוכל לשלחה לגמרי מלבו עכ"פ תהיה היא מוסתרת בבחי' גלות ועבדות לעקרת הבית גברתה להשתמש בה לדברים הכרחים לה לבד כאכילה ושתיה כדכתיב בכל דרכיך דעהו:

יום רביעי כ"ה אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכז, יט. עוטה... עד עמ' 254, וכתר דאצילות.

יט. אגרת הקודש זו – סימן יט – מתיחסת לפסוק[1]: "עוטה אור כשלמה".

ידוע[2], שפסוק זה מדבר אודות תורה, שהיא ממוצע בין "אור אין סוף" לבין עולמות. שכן, "אור אין סוף" הוא הרי ענין של "**אין סוף**" (בלי גבול), ועולמות הם בעלי גבול, במילא זקוקים לממוצע על ידו תהיה התהוות העולמות וההשפעה בעולמות. הממוצע ביניהם הוא – תורה. כן ידוע[3], שכל ממוצע מן ההכרח שתהיינה בו משתי המדריגות שהוא מחברן, לכן יש בתורה שתי הבחינות "אור" ו"שלמה": "אור" של תורה הוא פנימיות התורה, שהיא ענין של אין סוף (בלי גבול), "ארוכה מארץ מדה"[4]; ו"שלמה" שהיא **לבוש** – היא הענין של גליא דתורה (התורה הנגלית), שיש בה גבול ושיעור, יש לה שייכות לעולמות. באגרת זו מסביר רבנו הזקן שבנגלה דתורה יש בהעלם את הענין הנעלה יותר של "אור", פנימיות התורה, וכן מסביר את ההבדל בין השגה של תורה לבין השגה של נבואה.

"עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה וְגוֹ'". – הכוונה, שהאור מתלבש ומסתתר בלבוש. ורבנו הזקן יסביר שאור התורה שלמעלה מהתגלות מתעטף ומתלבש בלבוש והעלם. **הִנֵּה, בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה' שֶׁל הָאֲרִ"י זַ"ל פָּרָשַׁת כִּי תִשָּׂא וּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא כְּתַב**[5], **כִּי הַשָּׂגַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם לֹא הָיְתָה בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת דְּחָכְמָה עִלָּאָה**, – פנימיות החכמה העליונה, **הַנִּקְרָא "אַבָּא דַּאֲצִילוּת"**, – שכן, ב"חכמה עילאה" ישנן מדריגות שהן למעלה מ"חכמה דאצילות", כמו חכמה שבכתר וחכמה ד'אדם קדמון' וכדומה – והוא מפרש, שמה שהוא אומר שהשגת משה רבנו לא היתה בפנימיות החכמה העליונה, אין הכוונה רק למדריגות החכמה שלמעלה מ"אצילות", אלא גם בפנימיות החכמה העליונה שב"אצילות" (כפי ש"חכמה עילאה" נקראת "אבא דאצילות"), **וְכָל־שֶׁכֵּן בִּסְפִירַת הַכֶּתֶר שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה**, – מ"חכמה", **הַנִּקְרָא "אֲרִיךְ אַנְפִּין"**, – הרי בודאי שלא היתה לו השגה בזה, שכן "אריך אנפין" הוא הרי בחינה של "אריך", אריכות בלי גבול; ונשמה המלובשת בגוף שהוא בעל גבול – אין בכוחה להשיג ענין של בלי גבול, **כִּי־אִם** – משה השיג, **בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם** – החיצוניות, **דְּחָכְמָה** – אין זו הפנימיות ועצם מדריגת ה"חכמה", אלא החיצוניות שיש לה כבר שייכות לירידה במדריגות שלמטה מ"חכמה", **הַמְלֻבָּשֶׁת**[6]

אגרת הקדש

יט עוטה אור כשלמה וגו'. הנה בלקוטי תורה של האריז"ל פ' כי תשא ופ' ויקרא כתב כי השגת מרע"ה לא היתה בבחינת פנימיות דחכמה עילאה הנקרא אבא דאצי' וכ"ש בספירת הכתר שלמעלה ממנה הנקרא א"א כ"א בבחי' אחוריים דחכמה המלובשת בבינה המתלבשת

---

24. משלי ג, ו. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכפס"ד השו"ע או"ח סרל"א בארוכה". **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עצ"ע מהי השייכות **להכתוב** מה יפית גו'?! וי"ל ע"פ המבואר בתו"ח שם הטעם להיופי והנועם ובאופן **דהפלאה** (מה גו' ומה גו') - מובן שאהב"ת היא כמבואר באגה"ק כאן (וכן בנוגע לאהמ"ס - שלכן אין בה ההפלאה דיופי ונועם)". **1.** תהלים קד, ב. **2.** ראה יהל אור (רשימות הצ"צ) עה"פ. **3.** ראה לקו"ש חי"ט ע' 11 ואילך. וש"נ. **4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "איוב יא, ט. **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עיי"ש היטב איך ללמוד כהנ"ל באגה"ק - ממ"ש בל"ת, ואיך שנלמד דוקא **בצירוף** הנא' בכ"ת ובויקרא". **6.** בתניא שלפנינו: "המלובשת", אבל ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל כבפנים.

בַּבִּינָה, הַמִּתְלַבֶּשֶׁת – "בינה" מתלבשת **בְּז' סְפִירוֹת תַּחְתּוֹנוֹת שֶׁנִּקְרָאוֹת "זְעֵיר אַנְפִּין"**, – ענין של "זעיר", קטנות וצמצום והגבלה, אלו הן שבע המדות הנקראות בשם "**מדות**", מלשון "מדה" ושיעור. שכן, זה כבר כפי ש"אור אין סוף" מתלבש בענין של מדה ושל שיעור להיות מקור לעולמות,

אגרת הקדש

בז' ספירות תחתונות שנק' ז"א סוד התורה ומתפשטת עד סוף ד' ספירות התחתונות שהן נהי"מ ושם היתה השגת נבואתו בבחי' פנימיות דהיינו מבחי' פנימיות דנהי"מ. אבל למעלה מנהי"מ לא היתה לו שום השגה בפנימיות כ"א בבחי' אחוריים דחכמה המלובשת בבינה המלובשת ומתפשטת תוך פנימיות דנהי"מ בסוד נובלות חכמה שלמעלה תורה שהיא בבחי' ז"א וכדכתיב וראית את אחורי ופני לא יראו ע"ש ובשער הנבואה פ"א. ולכאורה יש להפליא הרי נאמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואיך השיג האריז"ל יותר ממנו ודרש כמה דרושים בבחי' פנימיות אפילו בספירות ומדרגות רבות שלמעלה מהחכמה וכתר דאצילות.

סוֹד הַתּוֹרָה, – "חכמה עילאה" (עליונה) כפי שהיא יורדת (על ידי "בינה") בשבע המדות – זה הסוד של ענין התורה, שההלכות והדינים של התורה, כשר ופסול, חייב וזכאי, טמא וטהור, באים מהמדות: כשר, זכאי וטהור – ממדת החסד. פסול, חייב וטמא – ממדת הגבורה, וכו', **וּמִתְפַּשֶּׁטֶת עַד סוֹף ד' סְפִירוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת, שֶׁהֵן: נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת,** – שבמדות עצמן, ספירות אלו אינן עצמיות המדות, כי אם הענפים של מדות חסד, גבורה, תפארת, להוריד ולממש את המדות "חסד", "גבורה", "תפארת", **וְשָׁם הָיְתָה הַשָּׂגַת נְבוּאָתוֹ** – של משה רבנו, **בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, דְּהַיְנוּ מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת דְּנֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת,** – דוקא בספירות אלו, שעניינן להוריד את ההשפעה מהספירות העליונות יותר בעולמות שלמטה מ"אצילות" – שם דוקא היתה יכולה להיות ואכן היתה השגת הנבואה של משה רבנו בפנימיות ועצמיות ספירות **אלו, אֲבָל לְמַעְלָה מִנֶּצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת לֹא הָיְתָה לוֹ שׁוּם הַשָּׂגָה בַּפְּנִימִיּוּת, כִּי־אִם בְּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם** – החיצוניות, **דְּחָכְמָה הַמְלֻבֶּשֶׁת**[74] **בַּבִּינָה, הַמְלֻבֶּשֶׁת וּמִתְפַּשֶּׁטֶת תּוֹךְ פְּנִימִיּוּת דְּנֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת,** – רק שם היתה לו השגה בפנימיות. הרבי מציין ב"הערות ותיקונים" השאלה: מה מחדש רבנו הזקן בחזרו עוד הפעם על הענין של אחוריים דחכמה המתלבש בבינה, המתלבשת בנהי"ם; הרי אמר זאת כבר לפני זה? ויש לציין שכאן אין רבנו הזקן מזכיר את ההתלבשות בשאר המדות כנזכר לעיל, אלא ההתלבשות שבבינה ובנהי"ם בלבד. **בְּסוֹד** – שאומר במדרש[7]: **"נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה - תּוֹרָה",** – "חכמה" כפי שהיא יורדת במדריגה תחתונה ביותר, עד שהיא רק כמעין ודוגמא למדריגת ה"חכמה" (שזה ענין של "נובלות") – זהו ענין התורה. הרי משמעות הדבר היא, שהתורה איננה העצמיות של "חכמה עילאה" (עליונה), כי־אם ה"נובלות" והחיצוניות של "חכמה עילאה"; שכן רק זה יכול לרדת בהתגלות גמורה, בבחינת תורה שהיא ענין של התגלות, בחינת נגלה דתורה, **שֶׁהִיא** – תורה היא **בְּבְחִינַת "זְעֵיר אַנְפִּין",** – כנזכר לעיל, ענין של קטנות וצמצום וגבול, **וּכְדִכְתִיב:** – וכמו שכתוב[8]: **"וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי, וּפָנַי** – הפנימיות, **לֹא יֵרָאוּ",** – פסוק זה נאמר על משה רבנו, כי גם משה רבנו יכול היה לראות רק בחינת "אחוריים" ולא הפנימיות והעצמיות של ה"חכמה" שלמעלה, **עַיֵּן שָׁם** – ב"לקוטי תורה" של האריז"ל, **וּבְשַׁעַר הַנְּבוּאָה פֶּרֶק א.**

וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לְהַפְלִיא; הֲרֵי נֶאֱמַר[9]**: "וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה",** – שמשה רבנו השיג במדריגות הגבוהות ביותר בנבואה, **וְאֵיךְ הִשִּׂיג הָאֲרִ"י זַ"ל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וְדָרַשׁ כַּמָּה דְּרוּשִׁים בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, אֲפִלּוּ בִּסְפִירוֹת וּמַדְרֵגוֹת רַבּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה וְכֶתֶר דַּאֲצִילוּת?** – שישנם "דרושים" מרובים בקבלת האריז"ל לא רק בפנימיות "חכמה" דאצילות, אלא גם בפנימיות המדריגות שלמעלה מ"חכמה" דאצילות, ואפילו מ"כתר" דאצילות; הרי, כיוון שהאריז"ל אומר על משה רבנו שלא השיג בנבואתו בפנימיות "חכמה" דאצילות, אלא רק באחוריים של "חכמה", כפי ש"חכמה" יורדת בהתלבשות וכו' – הרי, שהאריז"ל השיג יותר מאשר משה רבנו?! ב"לקוטי הגהות" ל"תניא"[10] מובא כאן לשון "חידושי הריטב"א"[11]: "מעשה מרכבה העליונה הקדושה שלא נסתכלו בה נביאים מעולם וסודה ידועה לבעלי האמת" – מעשה המרכבה העליונה ("מרכבה" שלמעלה מ"אצילות". שכן, יש ענין ה"מרכבה" בעולם ה"בריאה", ו"מרכבה" בעולם ה"אצילות", וישנו ענין ה"מרכבה" למעלה מ"אצילות"), הרי מעשה מרכבה **העליונה** (שלמעלה מעולם ה"אצילות"), שהנביאים מעולם לא הסתכלו בה, (לא השיגו אותה בנבואתם), וסודה ידועה לבעלי האמת, אלה המקובלים היודעים חכמת הקבלה הנקראת "חכמת האמת".

---

7. ב"ר פי"ז, ז. **8.** תשא לג, כג. **9.** ברכה לד, י. **10.** קה"ת תשל"ג. **11.** לסוכה כח, א.

יום חמישי כ"ו אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 254, אך הענין הוא פשוט... עד עמ' קכח, האותיות.

אגרת הקדש

אך הענין הוא פשוט ומובן לכל שיש הפרש גדול בין השגת חכמי האמת כרשב"י והאריז"ל שהיא השגת חכמה ודעת ובין השגת מרע"ה ושאר הנביאים בנבואה המכונה בכתוב בשם ראיה ממש וראית את אחורי וארא את ה' וירא אליו ה' ואף שזהו דרך משל ואינה ראיית עין בשר גשמי ממש. מ"מ הנמשל צ"ל דומה למשל וכתרגום וירא אליו ה' ואתגליא ליה וכו' שהוא בחי' התגלות שנגלה אליו הנעלם ב"ה בבחי' התגלות משא"כ בהשגת חכמי האמת שלא נגלה אליהם הוי' הנעלם ב"ה בבחי' התגלות רק שהם משיגים תעלומות חכמה הנעלם [נ"א בנעלם] ומופלא מהם ולכן אמרו חכם עדיף מנביא שיכול להשיג בחכמתו למעלה מעלה ממדרגות שיוכלו לירד למטה בבחי' התגלות לנביאים במראה נבואתם כי לא יוכלו לירד ולהתגלות אליהם רק מדרגות התחתונות שהן נהי"מ שהן הן היורדות תמיד ומתגלות מהמשפיע להמקבל בבחי' מוחין וחיות כידוע לי"ח שהנהי"מ של העליון מתלבשים בתחתון להחיותו שהן הן כלי ההשפעה והורדת החיות מהעליון לתחתון בכל

1 אַךְ הָעִנְיָן הוּא פָּשׁוּט וּמוּבָן לַכֹּל, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּין
2 הַשָּׂגַת חָכְמֵי הָאֱמֶת כִּרְשָׁבְּ"י וְהָאַרְ"י זַ"ל, שֶׁהִיא הַשָּׂגַת
3 חָכְמָה וָדַעַת, וּבֵין הַשָּׂגַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם וּשְׁאָר
4 הַנְּבִיאִים – שֶׁהִשִּׂיגוּ, בִּנְבוּאָה[12], הַמְכֻנֶּה בַּכָּתוּב בְּשֵׁם
5 "רְאִיָּה" מַמָּשׁ: – שֶׁעַל יְדֵי
6 "רְאִיָּה" רוֹאִים אֶת "מְהוּת"
7 הַדָּבָר, וְאֵילוּ בְּהַשָּׂגָה שֶׁל
8 חָכְמָה וְדַעַת מְבִינִים רַק
9 אֶת "מְצִיאוּת" הַדָּבָר (וְלֹא
10 מְהוּתוֹ). עַל כֵּן, שְׁנְבוּאָה
11 נִקְרֵאת "רְאִיָּה", מִבֵּיא
12 רִבְנוּ הַזָּקֵן רְאִיּוֹת מִמָּה
13 שֶׁכָּתוּב בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ:
14 "וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי", –
15 וְלֹא רַק בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ
16 (שֶׁמִּדְרִיגַת הַנְּבוּאָה שֶׁלּוֹ
17 הָיְתָה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר)
18 כָּתוּב הַלָּשׁוֹן "רְאִיָּה", אֶלָּא
19 גַּם בִּישַׁעְיָה הַנָּבִיא כָּתוּב[13]:
20 "וְאַרְאֶה אֶת ה'", –
21 וְאֲפִילּוּ לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה,
22 בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, כְּבָר
23 כָּתוּב גַּם כֵּן הַלָּשׁוֹן "רְאִיָּה"
24 בִּנְבוּאָתוֹ: "וַיֵּרָא אֵלָיו
25 ה'"[14]. – כָּתוּב הֲרֵי לְשׁוֹן
26 "רְאִיָּה", שֶׁהִיא רְאִיַּת
27 הַמְּהוּת מַמָּשׁ. וְאַף שֶׁ –
28 הַלָּשׁוֹן "רְאִיָּה" בְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה זֶהוּ דֶּרֶךְ מָשָׁל, – "רְאִיָּה" זֶה מֹשֶׁל
29 עַל נְבוּאָה, וְאֵינָהּ רְאִיַּת עַיִן בְּשָׂר גַּשְׁמִי מַמָּשׁ. מִכָּל־מָקוֹם,
30 הַנִּמְשָׁל צָרִיךְ לִהְיוֹת דּוֹמֶה לַמָּשָׁל, – וְכִיוָּן שֶׁבִּמְשַׁל הַכַּוָּונָה
31 הִיא רְאִיַּת מְהוּת הַדָּבָר, כְּפִי שֶׁרוֹאִים בְּעַיִן הַגַּשְׁמִית, כָּךְ גַּם
32 בַּנִּמְשָׁל (רְאִיַּת הַנְּבוּאָה) צְרִיכָה לִהְיוֹת הַכַּוָּונָה, סוּג כְּזֶה שֶׁל
33 רְאִיָּה רוּחָנִית הַ"לּוֹקַחַת" אֶת הַמְּהוּת שֶׁל הַמַּדְרֵיגָה הָאֶלְקִית
34 שֶׁרוֹאִים בַּנְּבוּאָה, וּכְתַרְגּוּם: "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" - "וְאִתְגְּלִיָא לֵיהּ
35 וְכוּ'", שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת, שֶׁנִּגְלָה אֵלָיו[15] הַנֶּעְלָם
36 בָּרוּךְ־הוּא – נֶעְלָם וְנִסְתָּר, לְמַעְלָה מֵהִתְגַּלּוּת, בְּבְחִינַת
37 הִתְגַּלּוּת. – "הִתְגַּלּוּת" מַשְׁמָעוּתָהּ, שֶׁזֶּה נִקְלָט גַּם בְּדַרְגָּה
38 הַנְמוּכָה יוֹתֵר, עַל־דֶּרֶךְ כְּמוֹ בְּרִאְיָה גַּשְׁמִית, שֶׁלֹּא כְּמוֹ בִּשְׁמִיעָה
39 הַקּוֹלֶטֶת רַק דִּבּוּר רוּחָנִי, שֶׁהָרוּחָנִי אֵינוֹ יָכוֹל לְהִיקָּלֵט בְּמַדְרֵיגָה
40 הַתַּחְתּוֹנָה יוֹתֵר שֶׁל רְאִיָּה, הוּא נִשְׁאָר בִּידִיעָה רוּחָנִית בִּלְבַד,
41 וּמִשְּׁמִיעוֹת הַדָּבָר שֶׁאֵין זֶה בְּהִתְגַּלּוּת לְגַבֵּי הַדַּרְגָּה הַתַּחְתּוֹנָה
42 יוֹתֵר. וְאִילּוּ "הִתְגַּלּוּת" פֵּירוּשָׁהּ – שֶׁזֶּה נִקְלָט גַּם בְּדַרְגָּה
43 הַתַּחְתּוֹנָה יוֹתֵר, כִּי הַדָּבָר הוּא בְּהִתְגַּלּוּת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּהַשָּׂגַת
44 חָכְמֵי הָאֱמֶת, שֶׁלֹּא נִגְלָה אֲלֵיהֶם[16] הֲוָיָ"ה
45 הַנֶּעְלָם בָּרוּךְ־הוּא[17]
46 בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת, רַק
47 שֶׁהֵם מַשִּׂיגִים תַּעֲלוּמוֹת
48 חָכְמָה הַנֶּעְלָם [נֶסֶח אַחֵר:
49 בְּנֶעְלָם] – עַל־דֶּרֶךְ
50 "שְׁמִיעָה" הַקּוֹלֶטֶת דִּבּוּר
51 רוּחָנִי, שֶׁה"רוּחָנִי" נִשְׁאָר
52 אָז בְּרוּחָנִיּוּתוֹ וְהַשְּׁמִיעָה
53 וְהַהַשָּׂגָה "לוֹקַחַת" אוֹתוֹ
54 בְּרוּחָנִיּוּתוֹ, כָּךְ הֵם קוֹלְטִים
55 בְּהַשָּׂגָתָם אֶת הָעִנְיָן שֶׁהוּא
56 נֶעְלָם וְנִפְלָא, אַךְ לֹא
57 שֶׁהָעִנְיָן הַנֶּעְלָם מִתְגַּלֶּה
58 אֲלֵיהֶם בְּהִתְגַּלּוּת שֶׁל
59 יְרִידָה לְמַדְרֵיגָתָם. וּמֻפְלָא
60 מֵהֶם. וְלָכֵן אָמְרוּ: –
61 חַכְמֵינוּ זִ"ל[18]: "חָכָם עָדִיף
62 מִנָּבִיא", שֶׁיָּכוֹל – הַחָכָם,
63 לְהַשִּׂיג בְּחָכְמָתוֹ לְמַעְלָה
64 מַעְלָה מִמַּדְרֵגוֹת שֶׁיּוּכְלוּ
65 לֵירֵד לְמַטָּה בְּבְחִינַת
66 הִתְגַּלּוּת לַנְּבִיאִים
67 בְּמַרְאֵה נְבוּאָתָם[19], –
68 שֶׁכֵּן, כִּיוָּן שֶׁאֵל הַנְּבִיאִים, צָרִיךְ הַדָּבָר לֵרֵדת לְמַטָּה בְּאוֹפֶן שֶׁל
69 רְאִיָּה, הֲרֵי הַמַּדְרֵגוֹת הַגְּבוֹהוֹת בְּיוֹתֵר – עַל־דֶּרֶךְ שֶׁנִּזְכַּר לְעֵיל,
70 הַפְּנִימִיּוּת שֶׁל "חָכְמָה עִילָּאָה" (עֶלְיוֹנָה) – אִי אֶפְשָׁר לָהֶן לֵרֵדת
71 לְמַטָּה בְּהִתְגַּלּוּת, כִּי לֹא יוּכְלוּ לֵירֵד וּלְהִתְגַּלּוֹת אֲלֵיהֶם, –
72 לִנְבִיאִים בְּ"מַרְאֵה הַנְּבוּאָה", רַק מַדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת, שֶׁהֵן –
73 סְפִירוֹת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת, שֶׁהֵן הֵן הַיּוֹרְדוֹת תָּמִיד
74 וּמִתְגַּלּוֹת מֵהַמַּשְׁפִּיעַ לְהַמְקַבֵּל בְּבְחִינַת מוֹחִין וְחַיּוּת, כַּיָּדוּעַ
75 לְיוֹדְעֵי חֵן, – כִּידוּעַ לְלוֹמְדֵי תּוֹרַת הַקַּבָּלָה, שֶׁהַנֶּצַח־הוֹד־יְסוֹד־
76 מַלְכוּת שֶׁל הָעֶלְיוֹן – שֶׁל הַמַּדְרֵיגָה הָעֶלְיוֹנָה יוֹתֵר, שׁוֹז
77 הַמַּדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה בְּיוֹתֵר שֶׁל הַמַּדְרֵיגָה הָעֶלְיוֹנָה, מִתְלַבְּשִׁים
78 בַּתַּחְתּוֹן – בְּמַדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה יוֹתֵר, לְהַחֲיוֹתוֹ, שֶׁהֵן הֵן כְּלֵי
79 הַהַשְׁפָּעָה וְהוֹרָדַת הַחִיּוּת מֵהָעֶלְיוֹן לַתַּחְתּוֹן – מֵהַמַּדְרֵיגָה
80 הָעֶלְיוֹנָה יוֹתֵר לְמַדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה יוֹתֵר, בְּכָל הָעוֹלָמוֹת

---

12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ השגתם ב"השגת חכ' ודעת" השיגו בכתר וכו'". **13.** ישעי' ו, יא. **14.** וירא יח, א. **15.** ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א "אליו הוי' הנעלם". **16.** ב"הערות ותיקונים" מביא אשר כ"ק אדמו"ר הצ"צ הגי' כאן שצ"ל: עליהם, ומעיר ע"ז כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערות שם וז"ל: כן הוא בכת"י המעתיק (גוף כתי"ק הצ"צ אינו). ואולי טעה וצ"ל: **אליהם**. וכמו"ש באגה"ק לפנ"ז: **אליו**. **17.** ב"הערות ותיקונים" מביא אשר כ"ק אדמו"ר הצ"צ הגי' כאן שצ"ל: הוי' בבחי' (בלי תיבות "הנעלם ב"ה"). **18.** ב"ב יב, א. **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ בהשגתם, כנ"ל".

וְהַמַּדְרֵגוֹת, וְלָכֵן גַּם־כֵּן חֵן חֵן הַמִּתְגַּלּוֹת לַנְּבִיאִים בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת מַמָּשׁ, – כפי שהדבר בענין הנבואה, כנזכר לעיל, שזה יורד אליהם באופן של התגלות. וּבְתוֹכָן – בספירות נצח־הוד־יסוד־מלכות, מָלְכָּשׁ אוֹר – ספירת חָכְמָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת חֲכָמַת הָאֱלֹהוּת מֵאוֹר [נֶסַח אַחֵר: וְאוֹר] אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, – או לפי הנוסח השני, בחצאי ריבוע – הבנת האלקות ואור אין־סוף ברוך־הוא, שגם "אור אין־סוף" ברוך־הוא יורד בהבנה זו, וּבְתוֹכָהּ – ב"בינה", מָלְכָּשִׁים אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה, שֶׁהִיא – "חכמה" היא, מַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֶבְנָה בֶּאֱלֹהוּת בָּרוּךְ־הוּא, כִּי שָׁם "חָכְמָה" מוֹרֶה עַל מְקוֹר הַשֵּׂכֶל וְהַהֶבְנָה, – כנזכר בפרק י"ח בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שהמלה "חכמה" היא "כח מה"[20], דבר שאינו בר הבנה והשגה בשכל, וְלָכֵן אָמְרוּ בַּזֹּהַר, דְּ"אוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת", – תורה באה מחכמה, בזוהר בשלח (סב, א) נאמר שאורייתא (תורה) באה מ"חכמה עילאה" (עליונה), וכך גם בזוהר חוקת (קפב, א) ואתחנן (רסא, א) ובעוד מקומות, כִּי טַעֲמֵי מִצְוֹת לֹא נִתְגַּלּוּ, – כענין של שכל ושל הבנה, וְהֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֶבְנָה, – למעלה מ"חכמה". וְגַם בְּאֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁנִּתְגַּלָּה וְנִתְפָּרֵשׁ אֵיזֶה טַעַם הַמּוּבָן לָנוּ לְכְאוֹרָה - אֵין זֶה הַטַּעַם הַמּוּבָן לָנוּ לְבַדּוֹ הַכְלִית – סוף, הַטַּעַם – של המצוה, וְגִבּוּלוֹ, – שנאמר שכאן מסתיים הטעם ואין לו עומק יותר, אֶלָּא בְּתוֹכוֹ – בתוך הטעם, מָלְכָּשׁ פְּנִימִיּוּת וְתַעֲלוּמוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֶבְנָה. – בשיחה קדושה[21] הסביר פעם הרבי, שרבנו הזקן מדייק בלשון שאין זה "תכלית הטעם", אין זה סוף **הטעם** של המצוה, כלומר, שלא זו בלבד שאין זה תכלית המצוה עצמה, אלא זה אפילו לא תכלית **הטעם** של המצוה, שכן ענינה האמיתי של מצוה הוא הרצון העליון שלמעלה לגמרי מטעם, שלכן הרי עיקר קיום המצוות הוא כדי לקיים רצון הקדוש ברוך הוא. וכפי שכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" כותב בספרו "דרך מצותיך" (הנקרא גם "ספר **טעמי** המצוות, כי הוא ספר של **טעמים** על מצוות) מיד במצוה הראשונה[22], שעיקר הכוונה הנדרשת בקיום מצוה היא, לכוון בעשיית המצוה שכך ציוונו בורא העולם לעשות, ושידע האדם שבאותו מעשה הוא מקיים ציוויו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא, למרות שאין הוא יודע את המכוון והמטרה של המצוה, והוא אומר שם להלן שמה שמובן משהו מטעם המצוה (כמו על דרך הקבלה והחסידות, החקירה והדרוש) אין זה באמת רק רמז של הענין, וכטיפה מים האוקיינוס, ויתירה מזו באין־ערוך ממש, שכן האדם שלבוש בחומר (הגוף) אי אפשר לו להשיג רוחניות, ומשה רבנו שכבר למעלה משלשת אלפים שנה בגן־עדן והולך תמיד מחיל אל חיל בעומק השגת טעמי המצוות, ועל כל אלה (מה שמשה רבנו משיג) כתוב[23] "לכל תכלה ראיתי קץ" (שלהשגה ולכליון של גן־עדן יש קץ וגבול), ואילו המצוה עצמה "רחבה מצותך מאד" היא "רחבה", בלי גבול, שכן יש בה גבוה וגבוה יותר[24].

אגרת הקדש

העולמות והמדרגות ולכן ג"כ הן הן המתגלות לנביאים בבחי' התגלות ממש ובתוכן מלובש אור הבינה שהיא בחי' הבנת האלהות מאור [נ"א ואור] א"ס ב"ה ובתוכה מלובשים אחוריים דחכמה שהיא מדרגה שלמעלה מהשכל וההבנה באלהות ב"ה כי שם חכמה מורה על מקור השכל וההבנה ולכן אמרו בזהר דאורייתא מחכמה נפקת כי טעמי מצות לא נתגלו והם למעלה מהשכל וההבנה. וגם באיזהו מקומן שנתגלה ונתפרש איזה טעם המובן לנו לכאורה אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו אלא בתוכו מלובש פנימיות ותעלומות חכמה שלמעלה מהשכל וההבנה וכן בכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה לנביאים הכתובים בתנ"ך הן דברי תוכחה והן סיפורי מעשיות מלובש בתוכם בחינת חכמת אלהות שלמעלה

מה שהוא אומר שרק "**באיזהו מקומן**" נתגלה טעם המצוה, שלכאורה ישנן הרי הרבה מצוות של "משפטים" ו"עדות", שיש בהן טעם גלוי, והן רוב המצוות. כיצד, איפוא, הוא אומר שרק **באי אלה** מצוות נתגלה טעמן? מובא על כך ב"לקוטי ביאורים" על "תניא" (להרב קארף שי') בשם הרבי, שגם **באותן** מצוות יש טעם רק למצוה **בכלל**, ואילו פרטיה המרובים של המצוה – לא נתגלה טעמם, כמו, למשל, מצות תפילין, שהמצוה בכלל יש לה טעם, שיהיה "לאות על ידך"[25], ואילו פרטיה הרבים של מצות תפילין: שתהיינה מרובעות, ארבע פרשיות בארבעה "בתים" בשל ראש, ובשל יד "בית" אחד בלבד, רצועות שחורות, וכדומה – כל אלה אין להם טעם בגלוי. וְכֵן בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַנְּבִיאִים, הַכְתוּבִים בַּתַּנַ"ךְ, – שכל דיבור של נבואה שבתנ"ך הוא נבואה לכל הדורות, לא רק לאותו זמן שהנבואה נאמרה בו[26], הֵן דִּבְרֵי תּוֹכָחָה – שנביאים הוכיחו את בני ישראל בדבר ה' של נבואה שנתגלה אליהם, שאז הרי אין זה שהנביא מוכיח את בני ישראל, אלא שהקדוש־ברוך־הוא מוכיח את בני ישראל על ידי הנביא, וְהֵן סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת – אם הסיפור מופיע בתורה או בנביאים או בכתובים, הרי אמת הדבר שזה כפשוטו, שכך אירע, אך כיוון שזה נקבע בתורה, משמעותו הוא ענין נצחי לכל הזמנים, מִלּוּבָּשׁ בְּתוֹכָם – בדברי התוכחה ובסיפורי המעשיות, בְּחִינַת חָכְמַת אֱלֹהוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֶבְנָה, כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ

---

20. זח"ג כח, א. **21.** ש"פ וישב ה'תשכ"ד. **22.** ד, ב. **23.** תהלים קיט, צו. נתבאר לעיל סימן יז. **24.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להעיר מהמשנה (ברכות לג ב): האומר... אשר במו"נ ח"ג פמ"ח פי' טעם המצוה דשה"ק [דשילוח הקן] כדי לקבוע... ובפיה"מ כ' הרמב"ם עצמו שהיא מצוה ש'אין לו טעם'!". **25.** ואתחנן ו, ח. **26.** ראה מגילה יד, א.

מֵעִנְיַן הַ"קְּרִי" וְהַ"כְּתִיב", – מילים בתנ"ך שיש הבדל בין איך שכותבים אותן לבין איך שקוראים אותן, כִּי הַ"קְּרִי" – איך שקוראים את המלה, הוּא לְפִי הַהֶבְנָה הַנִּגְלֵית לָנוּ, וְהַ"כְּתִיב" – איך שכותבים את המלה, הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֶבְנָה, שֶׁהֶבְנָה זוֹ כְּכִתְיָבָתָהּ – כפי שנכתבה, אֵין לָהּ לְבוּשׁ בְּחִינַת הַהֶבְנָה, וּבִקְרִיאָתָהּ בְּפֶה - יֵשׁ לָהּ לְבוּשׁ. – של הבנה, שמבינים את המלה לפי תוכנו הפשוט של הענין. כמו למשל, "הוא עשנו ולא (ולו) אנחנו עמו וצאן מרעיתו"[27], שהכתיב הוא "ולא" (באל"ף) שהכוונה היא "ואין", והקרי הוא "ולו" (בוא"ו) שהכוונה היא "ואליו" – הרי הקרי "ולו" (ואליו) יש לו לבוש לפי פשטות הענין, שמדובר כאן: "כי הוא עשנו" – "ולו אנחנו", ואליו אנו מיוחדים בתור "עמו וצאן מרעיתו"; ואילו הכתיב הוא "ולא" (באל"ף) "ואין", הרי במשמעותו העמוקה יש לכך הסבר[28], אבל בלבוש הפירוש הפשוט – אין לכך שום הבנה[29]. וְכֵן הָעִנְיָן בְּאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁבַּתַּנַ"ךְ, שֶׁהֵן מֵעְלָמָא עִלָּאָה, – מעולם עליון יותר, בספירת ה"בינה", וּמְאִירוֹת מִשָּׁם בְּגִלּוּי בְּלִי לְבוּשׁ כְּשֶׁאָר הָאוֹתִיּוֹת.

אגרת הקדש

מהשכל וההבנה כנראה בחוש מענין הקרי והכתיב כי הקרי הוא לפי ההבנה הנגלית לנו והכתיב הוא למעלה מהשכל וההבנה שתיבה זו ככתיבתה אין לה לבוש בבחינת ההבנה ובקריאתה בפה יש לה לבוש וכן הענין באותיות גדולות שבתנ"ך שהן מעלמא עילאה ומאירות משם בגילוי בלי לבוש כשאר האותיות.

יום שישי כ"ז אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכח, והנה בחי' חכמת... עד עמ' 256, ושכל.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת חָכְמַת אֱלֹהוּת בָּרוּךְ־הוּא הַמֻּלְבֶּשֶׁת בְּתֹרַ"ג – 613, מִצְוֹת הַתּוֹרָה - נִקְרֵאת בְּשֵׁם "בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה", – חיצוניות ה"חכמה". לעיל אמר רבנו הזקן, שמה שהשיג משה רבנו בנבואה, בספירת ובחינת ה"חכמה", הוא רק "אחוריים דחכמה", ולאחר מכן אמר, שגם מה שהתורה "מחכמה נפקת" (באה מבחינת "חכמה") זה גם כן בחינת "אחוריים" של חכמה, שגם "אחוריים דחכמה" הוא ענין שלמעלה משכל ומהבנה – לכן אומרים שהתורה באה מחכמה, וכן הוא אומר שחכמת אלקות המלובשת בתרי"ג מצוות – היא גם כן בחינת אחוריים של חכמה, כִּי כָּל אֲחוֹרַיִם שֶׁבְּסְפִירוֹת הֵן מַדְרֵגוֹת הַחִיצוֹנוֹת וְהַתַּחְתּוֹנוֹת בַּמַּעֲלָה שֶׁבִּסְפִירָה זוֹ, מַה שֶּׁיּוּכְלוּ לֵירֵד וּלְהִתְפַּשֵּׁט לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּבְרוּאִים לְהַחֲיוֹתָם; וּבְחִינַת הַפָּנִים, – הבחינה הפנימית של הספירה, הִיא הַסְּפִירָה עַצְמָהּ הַמְיֻחֶדֶת בְּמַאֲצִילָהּ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד. כְּגוֹן דֶּרֶךְ־מָשָׁל, סְפִירַת חָכְמָה – אודותה מדובר כאן, שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת בְּמַאֲצִילָהּ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, כִּי הָקְדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל), – בפרק ב' ובפרק נ"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", וּמַה שֶּׁמְּאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ לְמַטָּה בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, – יש להם גבול וסוף, וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם – בפנימיות, שכן "מאיר" ו"מתפשט" יכול הרי להיות באופן של "מקיף", שהאור אינו מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מאיר ומתפשט, ואינו מתאחד בו, ואילו "התלבשות" היא הרי, שהאור מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש ומתאחד אתו. הרי, אם הנבראים שבהם מתלבש האור, הם בעלי גבול ותכלית, אי אפשר הרי להיות שהאור המתלבש בהם יהיה אור שבבחינת בלי גבול – כפי שהדבר בספירה עצמה שהיא מאוחדת במאציל בתכלית היחוד, וכשם שהמאציל הוא "אין סוף" ו"בלי גבול", כך גם הספירה היא בבחינת "בלי גבול", הרי מה שמאיר ומתפשט **ומתלבש** בנבראים **נִקְרָא "אֲחוֹרַיִם"**, – החיצוניות של הספירה ולא הספירה עצמה, וְנִקְרָא גַּם־כֵּן בְּחִינַת "עֲשִׂיָּה שֶׁבַּאֲצִילוּת"[30]. – ה"אחוריים" והחיצוניות של ספירת ה"חכמה" (ש"חכמה" היא הרי הבחינה של "אצילות") נקרא בחינת **העשיה** שב"אצילות" – בחינה של "אצילות" שיכולה לרדת למטה. **פֵּרוּשׁ, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁבָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן שֶׁיֵּשׁ**

אגרת הקדש

והנה בחי' חכמת אלהות ב"ה המלובשת בתרי"ג מצות התורה נק' בשם בחינת אחוריי' דחכמה כי כל אחוריים שבספירות הן מדרגות החיצונות והתחתונות במעלה שבספירה זו מה שיוכלו לירד ולהתפשט למטה להתלבש בברואים להחיותם ובחי' הפנים היא הספירה עצמה המיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית היחוד כגון ד"מ ספירת חכמה שהיא מיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית היחוד כי הקב"ה וחכמתו אחד (כמ"ש לעיל) ומה שמאיר ומתפשט מחכמתו ית' למטה בתחתונים שהם בעלי גבול ותכלית ומתלבש בהם נק' אחוריים ונק' ג"כ בחי' עשיה שבאצי' פי' עד"מ כמו שבאדם התחתון שיש בנשמתו ה' מדרגות

---

27. תהלים ק, ג. וראה ב"ר רפ"ק. **28.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "זח"א קכ, ב. אוה"ת (יהל אור) להצ"צ לתהלים עה"פ. וש"נ. **29.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אבל עיין פירש"י שם". **30.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כ"ה בהדפוסים שראיתי. ולכאורה הול"ל עשי' שבחכמה. ואולי אפ"ל שכאן מדבר בהחילוק דגבול ובל"ג - בי"ע ואצילות - תורתך - תורה דאצי"ל, שלמדתנו - תורה

בְּנִשְׁמָתוֹ ה' מַדְרֵגוֹת, זוֹ לְמַטָּה מִזּוֹ, שֶׁהֵן בְּחִינַת הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת וּמַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְהַמַּעֲשֶׂה הִיא – המדריגה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבָּהֶם, – גילוי הנפש שישנו ב"מעשה" הוא במדריגה פחותה בהרבה מאשר בשאר הבחינות שעל־ידן הנפש מתגלה, שֶׁהַחַיּוֹת הַמִּתְפַּשֵּׁט מֵהַנִּשְׁמָה וּמְלֻבָּשׁ בְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה, הוּא כְּאֵין לְגַבֵּי הַחַיּוֹת הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה וּמְלֻבָּשׁ בְּכֹחַ הַדִּבּוּר, הוּא כְּאַיִן לְגַבֵּי הַחַיּוֹת הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה – כוח הדיבור, הוא כְּאַיִן לְגַבֵּי הַחַיּוֹת הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה וּמְלֻבָּשׁ בְּמַחֲשָׁבָה וּמִדּוֹת וְשֵׂכֶל – כל אלה מהנשמה, וּמְלֻבָּשׁ בְּמַחֲשָׁבָה וּמִדּוֹת וְשֵׂכֶל מאוחדים עם הנפש. שכן, אפילו מחשבה שהיא "לבוש" לנפש, אבל היא לבוש המאוחד עם הנפש, והיא קיימת תמיד כשם שהנפש עצמה קיימת תמיד, ואילו דיבור ומעשה הם "לבושים נפרדים", מהנפש, (שלכן אפילו בדיבור הרי "עת לדבר ועת לחשות מלדבר"[31]), ובהם גופא, "מעשה" נפרד הרבה יותר מהנפש מאשר דיבור.

אגרת הקדש

זו למטה מזו שהן בחי' השכל והמדות ומחשבה ודבור ומעשה והמעשה היא התחתונה שבכולם שהחיות המתפשט מהנשמה ומלובש בכח המעשה הוא כאין לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש בכח הדבור שהוא כאין לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש במחשבה ומדות ושכל

יום שבת קודש כ"ח אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 256, כן עד"ז ממש... עד עמ' 256, מהאריז"ל:

כֵּן עַל־דֶּרֶךְ־זֶה מַמָּשׁ – כמו שהדבר במשל של הנפש, הִיא בְּחִינַת חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ, מַה שֶּׁיּוּכַל לְהִתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה (לְהַשְׁפִּיעַ) [לְהִתְלַבֵּשׁ] בַּתַּחְתּוֹנִים כֻּלָּם, – שכן, הרי "כולם בחכמה עשית"[32], הכל נתהווה על ידי "חכמה", הרי ש"חכמה" מתלבשת בכל הנבראים, ואיזו בחינה של "חכמה" יכולה להתלבש בכל הנבראים הֵם[33] כְּאַיִן לְגַבֵּי בְּחִינַת פָּנִים – פנימיות ה"חכמה", הַמְיֻחָד בְּמַאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, הוּא, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא – שכן, הכל לגבי חָשִׁיב, הקדוש־ברוך־הוא נחשב לכלום – הרי שהבחינה שהיא "קמי" (מאוחדת אתו) – היא לגביו כלא כלום. וְהַהַשְׁפָּעָה לְכָל הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית – נֶחְשֶׁבֶת יְרִידָה וְצִמְצוּם כְּבִיכוֹל לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁנֶּחְשֶׁבֶת יְרִידָה וְצִמְצוּם לְשֵׂכֶל הָאָדָם הַמַּשְׂכִּיל לְהָבִין דְּבָרִים עֲמֻקִּים, וּבְאֵיזֶה עֲשִׂיָּה נַעֲשִׂיּוֹת וְחֻמְרִית מַמָּשׁ. וְלָכֵן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהִשִּׂיג עַד אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה, – כנזכר לעיל, וְכָזֶה שֶׁהִנְחִילָן עַל־יָדוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא – התורה, היא "נוֹבְלוּת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה", פֵּרוּשׁ מַה שֶּׁנּוֹבֵל מִמֶּנָּה וְיוֹרֵד לְמַטָּה וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹרָה נַעֲשִׂיּוֹת שֶׁלָּנוּ, שֶׁעָקָרָהּ וְתַכְלִיתָהּ – של תורה, הוּא קִיּוּם הַמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כְּמַאֲמַר[34]: "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", – וכפי שהגמרא אומרת בעירובין[35] על כך: "היום לעשותם ולא למחר לעשותם", שזמן קיום המצוות הוא דווקא היום, בעולם הזה. וְ"גָדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה"[36], – הרי שהגדלות של תלמוד (לימוד) היא מפני שזה מביא לעשיית המצוות, הרי שהתכלית היא – קיום המצוות, וְ"הַלּוֹמֵד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - נוֹחַ לוֹ שֶׁנִּבְרְאָה שִׁלְיָתוֹ וְכוּ'"[37], – ולא היה נברא, וְכָל אָדָם מֻכְרָח לְהִתְגַּלְגֵּל עַד שֶׁיְּקַיֵּם כָּל הַתַּרי"ג – 613, מִצְוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כַּנּוֹדָע מֵהָאַרי"ז זַ"ל[38]: – כן עד"ז ממש היא בחי' חכמתו ית' מה שיוכל להתפשט ממנה (להשפיע) [להתלבש] בתחתונים כולם הם כאין לגבי בחינת פנים המיוחד במאציל ב"ה דכולא קמיה כלא חשיב והשפעה לכל הנבראים כולם שהם בעלי גבול ותכלית נחשבת ירידה וצמצום כביכול לגבי המאציל א"ס ב"ה עד"מ כמו שנחשבת ירידה וצמצום לשכל האדם המשכיל המצומצם באיזה עשיה גשמיות וחומרית ממש ולכן משה רבינו ע"ה שהשיג עד אחוריים דחכמה זכה שתנתן ע"י התורה שהיא נובלות חכמה שלמעלה פי' מה שנובל ממנה ויורד למטה ומתלבש בתורה גשמיות שלנו שעיקרה ותכליתה הוא קיום המצות ל"ת ועשה בפועל ומעשה ממש כמאמר היום לעשותם וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה והלומד שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו וכו' וכל אדם מוכרח להתגלגל עד שיקיים כל התרי"ג מצות בפועל ממש כנודע מהאריז"ל:

דבריאה, ולכן מדגיש שבאצי'. והשייכות שבין זל"ז - דבל"ג דאצי' ה"ה הא דאצי' הוא חכ' (יו"ד שבשם) ובי"ע שאר הספירות". **31.** ראה קהלת ג, ז. **32.** תהלים קד, כד. **33.** ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל הוא. **34.** ואתחנן ז, יא. **35.** כב, א. **36.** קידושין מ, ב. **37.** ירושלמי שבת פ"א ה"א. **38.** ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד ובהנסמן שם בציונים ומ"מ.

ב"יהל אור" להרבי ה"צמח צדק", על תהלים, עמוד 369, מביא
על אגרת קודש זו: רבנו הזקן מתחיל את האגרת בפסוק "עוטה
אור כשלמה", ובאגרת חסר הביאור על פסוק זה, אלא
מההקדמה מסתבר ש"אחוריים דחכמה" הנקרא "נובלות חכמה
שלמעלה תורה", זה ה"שלמה" (הלבוש) ונגלה דתורה, ובחינת
פנימיות אבא (פנימיות החכמה) היא טעמי תורה, (שבעיקרו זה
יתגלה בביאת המשיח, כפי שרש"י אומר על הפסוק[39], "ישקני
מנשיקות פיהו", שמשיח יגלה טעמי תורה, ומעין זה היא התגלות
החסידות שהיא הכנה למשיח, על־דרך שטועמים ממאכלי
השבת – בערב שבת)[40]. והוא (ממשיך ה"צמח צדק" ב"יהל אור")
ה"אור" המלובש ב"שלמה". שכן, זה האור שנברא ביום ראשון
ש"גנזו לצדיקים", והיכן גנזו – בתורה[41], וזהו "פנימיות יסוד
אבא", כפי שהרמ"ז אומר בפרשת בהעלותך[42]. וה"צמח צדק"
מציין שם מה'סידור' במאמר "ועשו להם ציצית"[43].

39. שה"ש א, ב. **40.** ראה לקו"ש חט"ו ע' 282 ובהנסמן בהערות שם. **41.** לקו"ש ח"י ע' 10 ובהנסמן שם. **42.** ח"ג קסב, א. **43.** סידור עם דא"ח (קה"ת, תשכ"ה).

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שני עמ' ב

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המונה כמה אופנים שמותר ליקח מן
הרועים: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין לוֹקְחִין מִן הָרוֹעִים לֹא עִזִּים וְלֹא גְּדָיִים וְלֹא
גִּיזִּין – צמר גזוז, וְלֹא תְּלוּשִׁין שֶׁל צֶמֶר – חתיכות צמר הנתלשות מן
הרחלות מעט מעט. אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן בגדי צמר תְּפוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן
שֶׁלָּהֶן, שאפילו אם עשאום מצמר שגנבו מבעל הבית כבר קנאום
בשינוי. וְלוֹקְחִין מֵהֶן חָלָב וּגְבִינָה בַּמִּדְבָּר, שאין דרך הבעלים לטרוח
ללכת וליטלם, והוא מניחם לרועה, וְלֹא בְּיִשּׁוּב, שעל הרועה
להביאם לבעל הבית וחוששין שמא גנבם. וְלוֹקְחִין מֵהֶן אֲבָע וְחֲמֵשׁ
צְאוַן, או אֲבָע וְחֲמֵשׁ גִּיזִּין, שאין הרועה יכול לגנוב כל כך הרבה
ללא שבעל הבית ירגיש בכך, אֲבָל לֹא שְׁתֵּי צְאוַן וְלֹא שְׁתֵּי גִּיזִּין,
שיתכן שהבעלים לא ירגישו בכך. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּיָּיתוֹת – צאן
שבבית, כלומר שחוזרות בלילה ללון בבית בעליהם לוֹקְחִין מֵהֶן,
שהרי בעל הבית יודע את מנינם והרועה לא יגנוב מהם, אבל
מִדְבָּרִיּוֹת – צאן הלנות במדבר אֵין לוֹקְחִין מֵהֶן, לפי שאין בעל
הבית יודע את מנינם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל דבר שֶׁהָרוֹעֶה מוֹכֵר וּבַעַל
הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ – מבין שנחסר, לוֹקְחִין מֵהֶן, אבל דבר שהרועה
מוכרו ואין בעל הבית מַרְגִּישׁ בּוֹ, אֵין לוֹקְחִין אותו מֵהֶן.
מבארת הגמרא את דברי הברייתא: אָמַר מַר, לוֹקְחִין מֵהֶן אֲבָע
וְחֲמֵשׁ צְאוַן, אֲבָע וְחֲמֵשׁ גִּיזִּין. שואלת הגמרא: הַשְׁתָּא יֵ"ש לוֹמַר
אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה מִיבַּעְיָא, כלומר, אחרי שאמרה הברייתא
שמותר לקנות מהם ארבעה, כל שכן שמותר לקנות חמשה, ומדוע
הוצרכה הברייתא לומר זאת בפירוש. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי
חִסְדָּא, מה שאמרה הברייתא 'ארבע וחמש' אין כוונתה 'ארבעה
או חמשה', אלא 'אַרְבָּעָה מִתּוֹךְ חֲמִשָּׁה', שאם הוא רועה עדר של
חמש צאן מותר ליקח ממנו ארבע מהם, שבודאי אינו יכול לגנוב
כל כך הרבה מעדר קטן בלא שירגיש בעל הבית. נוסח אחר
בתירוץ זה: וְאֵיכָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רַבִּי חִסְדָּא, מה ששנינו 'ארבע
וחמש' אין זה באותו אופן, אלא 'אַרְבָּעָה' היינו מֵעֵדֶר קָטָן, שירגיש
הבעלים בחסרון ארבעה, ומה ששנינו שלוקחים מהם חֲמֵשׁ היינו
מֵעֵדֶר גָּדוֹל.

מקשה הגמרא על הברייתא: הָא גּוּפָא קַשְׁיָא – הברייתא עצמה
קשה מתחילתה לסופה, אֲמַרְתְּ ברישא שלוקחין מהם אֲבָע וְחֲמֵשׁ
צְאוַן או אֲבָע וְחֲמֵשׁ גִּיזִּין, ויש לדייק, אֲבָע וְחֲמֵשׁ אִין – לוקחין, אֲבָל
שָׁלֹשׁ לֹא. אִימָא סֵיפָא, אֲבָל לֹא לוקחין שְׁתֵּי צְאוַן, ויש לדייק, הָא
שָׁלֹשׁ, וְבִנְיָנָן – מותר ליקח מהם. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא –
בסיפא שמשמע ששלש לוקחים מהם, מדובר בְּבָרַיְיתָא – בצאן
בריאות שבעל הבית נותן בהם עיניו ומרגיש גם בחסרון שלש
מהם, וְהָא – ברישא מדובר בִּכְחִישָׁתָא – בצאן כחושות שאינן
חשובות כל כך לבעל הבית ואינו מרגיש בחסרונן בפחות
מארבעה:
שנינו בברייתא: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּיָּיתוֹת לוֹקְחִין מֵהֶן מִדְבָּרִיּוֹת אֵין
לוֹקְחִין מֵהֶן כו': מסתפקת הגמרא: אֵימַּיבָּעְיָא לְהוּ, האם דברי רַבִּי
יְהוּדָה, אַרִישָׁא קָאֵי, וּלְחוּמְרָא – על הרישא של הברייתא אמרם
ולהחמיר הוא בא, אוֹ דִלְמָא, אַסֵּיפָא קָאֵי, וּלְקוּלָּא – או שעל
הסיפא אמרם ובא להקל. מבארת הגמרא את צדדי הספק: האם
אַרִישָׁא קָאֵי וּלְחוּמְרָא, כלומר, דְּאָמַר התנא ברישא לוֹקְחִין מֵהֶן
אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה צְאוַן, ועל זה אמר רבי יהודה הֲנֵי מִילֵּי שמותר
ליטול ארבעה וחמשה, בַּבַּיָּיתוֹת – צאן הלנות בבית, שבעל הבית
מרגיש בחסרונן, אֲבָל מִדְבָּרִיּוֹת – הלנות במדבר ואין בעל הבית
מרגיש בחסרונן, אֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לֹא הותר ליקח מהם, והוא
מחמיר יותר מתנא קמא המתיר גם במדבריות ארבעה וחמשה. אוֹ
דִלְמָא, אַסֵּיפָא קָאֵי וּלְקוּלָּא, כלומר, דְּאָמַר התנא בסיפא אֲבָל לֹא
שְׁתֵּי צְאוַן וְלֹא שְׁתֵּי גִּיזִּין, ועל זה אמר רבי יהודה הֲנֵי מִילֵּי שאסור
ליקח מהם אפילו שתים, היינו בְּמִדְבָּרִיּוֹת, אֲבָל בַּבַּיָּיתוֹת שבעל
הבית מרגיש בחסרונן, אפילו שְׁתַּיִם נַמִּי לוֹקְחִין, והוא מיקל יותר
מתנא קמא האוסר אפילו שתים.
הגמרא מביאה ראיה מברייתא לפשוט את הספק: תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא
בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לוֹקְחִין בַּיָּיתוֹת מֵהֶן – מהרועים, וְאֵין
לוֹקְחִין מֵהֶן מִדְבָּרִיּוֹת, וּבְכָל מָקוֹם – בין במדבריות ובין בביתיות
לוֹקְחִין מֵהֶן אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה צְאוַן,

יום ראשון

יום רביעי — **כב אלול** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז. סד־סו.
תניא: וזהו שארז"ל . . . מנוחה כו'.

תורת החסידות דורשת, כי תחלה להוכחה צריכים להסיר את הצפרנים, ניט שטעכען זיך, כי בטופרהא אחידן, יעדער שטאָך איז קליפה וסטרא אחרא, ואחר נטילת הצפרנים צריך להיות נטילת ידים, כמבואר ענינה בדא"ח, המשכת המוחין למדות.

תּוֹרַת הַחֲסִידוּת דּוֹרֶשֶׁת, כִּי תְּחִלָּה לַהוֹכָחָה צְרִיכִים לְהָסִיר אֶת הַצִּפָּרְנַיִם, לֹא לִדְקֹר, כִּי "בְּטוּפְרָהָא אֲחִידָן" [=בַּצִּפָּרְנַיִם נֶאֱחָזוֹת], כָּל דְּקִירָה הִיא 'קְלִפָּה' וְ'סִטְרָא אַחֲרָא'; וְאַחַר נְטִילַת הַצִּפָּרְנַיִם צָרִיךְ לִהְיוֹת נְטִילַת יָדַיִם, כַּמְבֹאָר עִנְיָנָהּ בִּדא"ח [דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת], הַמְשָׁכַת הַמּוֹחִין לְמִדּוֹת.

יום שני

יום חמישי — **כג אלול** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב. סז־סט.
תניא: יח. כתיב . . . 252 בלק"א.

ר' מֹשֶׁה, בְּנוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בְּלָמְדוֹ – וְהוּא אָז כְּבֶן ח־יא שָׁנָה – הַסּוּגְיָא בְּשִׁבְחָן שֶׁל חֲכָמִים בְּגִטִּין (סז א) נִסְתַּפֵּק בְּמַאֲמַר רַשְׁבַּ"י [=רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי] שָׁם "שְׁנוּ מִדּוֹתַי", שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים: לִמְּדוּ תּוֹרָתִי (רַשְׁ"י) אוֹ מִדּוֹתַי כִּפְשׁוּטוֹ. בְּתוֹךְ כָּךְ נִכְנַס רַבֵּנוּ הַזָּקֵן וְאָמַר – בְּנִגּוּן, כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ: תּוֹרָה שָׁנִינוּ לָנוּ כֻּלָּהּ מִדּוֹת טוֹבוֹת, אֲפִלּוּ הָעֲנָשִׁין שֶׁבָּהּ הֵם בֶּאֱמֶת חֶסֶד וְטוֹב, וּשְׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים אֶחָד הֵם, וְהָא בְּהָא תַּלְיָא [=זֶה בָּזֶה תָּלוּי]: אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מִדּוֹת טוֹבוֹת בְּלִי תּוֹרָה, וְאִי אֶפְשָׁר לְתוֹרָה בְּלִי מִדּוֹת טוֹבוֹת. כְּכָל הַנַּ"ל קָרָה גַּם לְהַ"צֶּמַח צֶדֶק" בִּהְיוֹתוֹ בְּגִיל ח־יא שָׁנָה.

יום שלישי

יום שישי — **כד אלול** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, ששי עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח. ע־עב.
תניא: והשנית היא . . . .דעהו.א

אַמאָל איז יעדער וואָרט וואָס מ'האָט געהערט געווען א תורה, און יעדער זאך וואָס מ'האָט געזעהן – א הוראה אין עבודה און הדרכה.

בֶּעָבָר, כָּל אִמְרָה שֶׁשָּׁמְעוּ הָיְתָה תּוֹרָה, וְכָל דָּבָר שֶׁרָאוּ – הוֹרָאָה בָּעֲבוֹדָה וְהַדְרָכָה.

יום רביעי

שבת — כה אלול — ה'תש"ג

אֲמִירַת בָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁבָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
סְלִיחוֹת – אַחַר חֲצוֹת לַיְלָה וּבְסָמוּךְ לָהּ. אֲבָל בְּשָׁאָר הַיָּמִים – בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר.
כַּאֲשֶׁר נִצָּבִים וַיֵּלֶךְ נִפְרָדוֹת, מַתְחִילִין לְמַפְטִיר וְכֵן לִשְׁבִיעִי – שַׁבָּת פָּרָשַׁת נִצָּבִים – רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ גו'.

שיעורים. חומש: נצבים וילך, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד. עג־עה.
תניא: יט. עוטה . . . ־254־ דאצילות.

אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן סִפֵּר: בִּהְיוֹתִי בְּמַעֲזְרִיטְשׁ, שָׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי וְרַבִּי הָרַב הַמַּגִּיד בְּשֵׁם מוֹרוֹ וְרַבּוֹ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן: הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ מְבָרְכוֹ בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים שֶׁהוּא הַשַּׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וּבְכֹחַ זֶה יִשְׂרָאֵל מְבָרְכִים אֶת הֶחָדָשִׁים י"א פְּעָמִים בַּשָּׁנָה. כְּתִיב "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם", דְּ"הַיּוֹם" קָאֵי עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא יוֹם הַדִּין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיְהִי הַיּוֹם גו'" וְתִרְגֵּם "וַהֲוָה יוֹם דִּינָא רַבָּא", וְ"אַתֶּם נִצָּבִים – קַיָּמִים וְעוֹמְדִים", וְהַיְנוּ שֶׁזּוֹכִים בַּדִּין. וּבְשַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא שַׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, קוֹרְאִין אָז פָּרָשַׁת "אַתֶּם נִצָּבִים", דְּזֶהוּ בְּרָכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, שֶׁהוּא הַמִּשְׂבָּע וְהַמַּשְׁבִּיעַ בְּרֹב טוּב לְכָל יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הַשָּׁנָה.

יום חמישי

יום ראשון — כו אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: האזינו, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי. עו־עח.
תניא: אך הענין . . . ־קכח־ האותיות.

סדר הכשר בשר לאכילה להוציא ממנו דם האסור הוא: שרי', מליחה, הדחה. ענינם בעבודה: שרי' – ווייקען זיך אין דברי הרב, מליחה – יחידות, הדחה – ניגון.

סֵדֶר הֶכְשֵׁר בָּשָׂר לַאֲכִילָה לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דַּם הָאָסוּר הוּא: שְׁרִיָּה, מְלִיחָה, הֲדָחָה. עִנְיָנָם בַּעֲבוֹדָה: שְׁרִיָּה – לְהַשְׁרוֹת עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי הָרַב, מְלִיחָה – יְחִידוּת, הֲדָחָה – נִגּוּן.

יום ששי

יום שני — כז אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: האזינו, שני עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד. עט־פא.
תניא: והנה בחי' . . . ־256־ ושכל.

מדברי קודש רבינו הזקן: ישראל גוי אחד בארץ, דער עם ישראל אויך אין דער ערדישער וועלט איז פארבונדען מיט ה' אחד, השי"ת מאַכט פון רוחניות גשמיות, און דער עם ישראל מאַכט פון גשמיות רוחניות.

מִדִּבְרֵי קֹדֶשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: "יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ". עַם יִשְׂרָאֵל, גַּם בְּאַרְצִיּוּת הָעוֹלָם, קָשׁוּר הוּא עִם ה' אֶחָד. ה' יִתְבָּרַךְ עוֹשֶׂה מֵהָרוּחָנִיּוּת גַּשְׁמִיּוּת, וְעַם יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה מֵהַגַּשְׁמִיּוּת רוּחָנִיּוּת.

שבת קודש יום שלישי כח אלול ה'תש"ג

שיעורים. חומש: האזינו, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט. פב־פד.
תניא: כן עד"ו . . . .־256־ מהאריז"ל.

ברכת ד' היא תעשיר, בכלל ובפרט להנותן מעתו ומזמנו לעסוק בצרכי צבור בעניני צדקה וחזוק היהדות, וכמאמר: דער אויבערשטער ב"ה בלייבט ניט קיין בעל חוב, פאר יעדער גוטער זאך וואס א איד טוט, צאלט ער במיטב מיט בני חיי ומזוני רויחי.

"בְּרִכַּת ה' הִיא תַּעֲשִׁיר", בִּכְלָל וּבִפְרָט לְהַנּוֹתֵן מֵעִתּוֹ וּמִזְמַנּוֹ לַעֲסֹק בְּצָרְכֵי צִבּוּר בְּעִנְיְנֵי צְדָקָה וְחִזּוּק הַיַּהֲדוּת, וּכְמַאֲמָר: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֹא נִשְׂאַר בַּעַל חוֹב. עֲבוּר כָּל דָּבָר טוֹב שֶׁיִּהוּדִי עוֹשֶׂה, מְשַׁלֵּם הוּא בְּמֵיטַב', בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי [=בְּבָנִים, חַיִּים, וּפַרְנָסָה בְּרֶוַח].

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום ראשון עמ' א

מעשה נוסף בענין מי שרצה למסור ממון חבירו לאנס: הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה בָּעֵי אֲחַוויֵי אַתִּיבְנָא דְּחַבְרֵיהּ – מעשה באדם שהיה חפץ להראות לאנס את תבנו של חבירו בכדי שיקחנו. אָתָא לְקַמֵּיהּ – בא לפני דְּרַב, אָמַר לֵיהּ רב לאותו אדם בתוקף, לֹא תַּחֲוֵי וְלֹא תַּחֲוֵי – לא תראה לו ולא תראה לו את ממון חברך. העיז אותו אדם פניו ואָמַר לֵיהּ לרב, מְחַוְינָא וּמְחַוְינָא – אראה לו ואראה לו. יָתִיב – ישב באותה עת רַב כַּהֲנָא קַמֵּיהּ – לפני דְּרַב, שַׁמְטֵיהּ לְקוֹעֵיהּ מִינֵּיהּ – שמט רב כהנא את צוארו של אותו אדם ממנו, ששבר לו את מפרקתו, ומת. קָרֵי רַב עִילָוֵיהּ – קרא רב על אותו אדם את הפסוק (ישעיה נא כ), 'בָּנַיִךְ עָלְפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת כְּתוֹא [– כשור הבר] מִכְמָר [– שנפל במכמורת]'. מַה תּוֹא זֶה, בֵּינָן שֶׁנָּפַל בְּמִכְמָר – ברשת הציידים, אֵין הם מְרַחֲמִין עָלָיו, אַף מָמוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בֵּינָן שֶׁנָּפַל בְּיַד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין הם מְרַחֲמִין עָלָיו, ולכך טוב עשית שהרגתו.

הגמרא מספרת כיצד מעשה זה גרם לרב כהנא לעלות לארץ ישראל: אָמַר לֵיהּ רַב, כַּהֲנָא, עַד הָאִידְנָא הֲווּ פַּרְקֵי לֵיהּ קָפֵי אַשְׁפִּיכוּת דָּמִים – עד היום היו כאן בבבל פרסיים שאינם מקפידים על מעשי רציחה, וְהַשְׁתָּא אִיכָּא יְוָונָאי דְּקָפְדוּ אַשְׁפִּיכוּת דָּמִים – ואילו עתה נמצאים בבבל היוונים המקפידים על רציחה, וְאָמְרֵי מָרְדִין מָרְדִין – והם מכריזים 'רוצחים רוצחים' ומחפשים אחריהם. על כן, מִפְּנֵי הסכנה שהרגת לאותו מוסר, קוּם סַק לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל – עמוד ועלה לארץ ישראל, וְקַבֵּיל עָלָךְ דְּלֹא תְקַשֵּׁי – וקבל עליך שלא תקשה קושיות לְרַבִּי יוֹחָנָן שֵׁבַע שְׁנִין – שבע שנים. אָזַיל אַשְׁכְּחֵיהּ – עלה רב כהנא לארץ ישראל, הלך אצל החכמים ומצאו לְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּיָתִיב וְקָא מְסַיֵּים מְתִיבְתָּא דְּיוֹמָא לְרַבָּנָן – שיושב וחוזר על לימוד הישיבה של אותו יום לפני תלמידי הישיבה, מה ששמעו קודם לכן מפי רבי יוחנן רבם. אָמַר לְהוּ רב כהנא לבני הישיבה, רֵישׁ לָקִישׁ הֵיכָא – היכן הוא. אָמְרוּ לֵיהּ, אַמַּאי – למה שואל אתה אודותיו. אָמַר לְהוּ, הַאי קוּשְׁיָא וְהַאי קוּשְׁיָא וְהַאי פֵּירוּקָא וְהַאי פֵּירוּקָא – כך וכך היה קשה לי, וכך וכך יש לתרץ. הלכו בני הישיבה וְאָמְרוּ לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ את דברי רב כהנא. מאחר ששמע את דברי רב כהנא ועמד על גודל חכמתו, אָזַל – הלך רֵישׁ לָקִישׁ וְאָמַר לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, 'אֲרִי עָלָה מִכְּבֶל', ולפיכך לְעַיֵּן מַר בְּמַתְיְבְתָּא דְּלָמָחָר – יעיין מר בלימוד הישיבה שלמחרת, כדי שידע מה לענות על קושיותיו. לָמָחָר אוֹתְבוּהּ בְּדָרָא קַמָּא קַמֵּיהּ – למחרת הושיבו את רב כהנא בשורה הראשונה משבע השורות של תלמידים שהיו לפני דְּרַבִּי יוֹחָנָן, פתח רבי יוחנן בשיעורו, אָמַר שְׁמַעְתָּתָא וְלֹא אַקְשֵׁי, שְׁמַעְתָּתָא וְלֹא אַקְשֵׁי – אמר דבר הלכה ועוד דבר הלכה ולא הקשה רב כהנא דבר, ובפי שקיבל על עצמו כשציווהו רכ. אַנַּחְתֵּיהּ אֲחוֹרֵי שֵׁבַע דְּרֵי עַד דְּאוֹתְבֵיהּ בְּדָרָא בַּתְרָא – הורידוהו לאחור שבע שורות, עד שהושיבוהו בשורה האחרונה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אֲרִי שָׁאֲמַרְתָּ שעלה מבבל, שכוחו יפה בתורה, נַעֲשָׂה שׁוֹעֵל, שרואה אני שאין כוחו יפה. אָמַר רב כהנא לעצמו, יֵהָא רַעֲוָא – יהי רצון, דְּהָנֵי שֵׁבַע דְּרֵי לֶהֱווּ חִילּוּף שֵׁבַע שְׁנִין דְּאָמַר לִי רַב – שאלו שבע השורות שהורידוני לאחור יהיו הם במקום שבע השנים שאמר לי רב שלא להקשות לרבי יוחנן. מיד קָם אַכְרְעֵיהּ – קם על רגליו, וְאָמַר לֵיהּ לרבי יוחנן, נְהָדַר מַר בְּרֵישָׂא – יחזור מר לראש דבריו שאמר קודם לכן. נענה רב יוחנן וְאָמַר שְׁמַעְתָּתָא – דבר הלכה, וְאַקְשֵׁי – והקשה לו רב כהנא על דבריו. מיד אוֹקְמֵיהּ בְּדָרָא קַמָּא – קידמוהו והושיבוהו שוב בשורה הראשונה. אָמַר רבי יוחנן עוד שְׁמַעְתָּתָא – דבר הלכה, וְאַקְשֵׁי לו רב כהנא גם על דבריו אלו.

מספרת הגמרא מה עשה רבי יוחנן על כל קושיה שהקשה לו רב כהנא: רַבִּי יוֹחָנָן הֲוָה יָתִיב אַשְׁבַּע בְּסִתְרֵיהּ – מנהגו היה לשבת על שבע שטיחים שהיו תחתיו, וכשהקשה לו רב כהנא, שַׁלְפֵי לֵיהּ חָדָא בְּסִתְרָקָא מִתּוּתֵיהּ – הוציאו שטיח אחד מתחת רבי יוחנן. שוב אָמַר רבי יוחנן שְׁמַעְתָּתָא – דבר הלכה, וְאַקְשֵׁי לֵיהּ רב כהנא, וחזרו והוציאו עוד שטיח אחד מתחת רבי יוחנן, וכך על כל קושיה של רב כהנא הוציאו שטיח אחד מתחת רבי יוחנן, עַד דְּשַׁלְפֵי לֵיהּ כּוּלְּהוּ בְּסִתְרֵיהּ מִתּוּתֵיהּ – עד שהוציאו את כל השטיחים שתחתיו, ונמצא יושב על הארץ. רַבִּי יוֹחָנָן נַבְרָא מָקָא חָזֵי – אדם זקן היה, וּמַסְרְחֵי גְּבִינֵיהּ – וגבות עיניו היו ארוכות עד שכיסו את עיניו. אָמַר לְהוּ לתלמידיו, דִּלּוּ לִי עֵינַי וְאֶחֱוֵיהּ – הרימו לי את גבות עיני, כדי שאוכל לראות את רב כהנא מפני חריפותו. דִּלּוּ לֵיהּ בְּמַכְחֲלְתָּא דְּכַסְפָּא – הרימום לו בקיסם של כסף, חָזָא דְּפַרְצֵיהּ שַׁפְוָותֵיהּ – ראה רבי יוחנן ששפתו של רב כהנא שסועה, על ידי מכה שקיבל, אך לרבי יוחנן היה נראה כאילו הוא צוחק, סָבַר – חשב רבי יוחנן, אֲחוּךְ קָמַחֲיֵיךְ בֵּיהּ – שוחק הוא עלי. חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ וְנָח נַפְשֵׁיהּ – חלשה דעתו של רבי יוחנן, ונפטר רב כהנא. לְמָחָר, אָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבָּנָן, חֲזִיתוּ לְכַבְלָאָה הֵיכִי עָבִיד – הראיתם את הבבלי מה עשה, שהיה משחק בי. אָמְרוּ לֵיהּ רבנן לרבי יוחנן, דְּרַכְיֵהּ הָכִי – דרכו בכך, לפי שהוכו שפתיו ונקרעו, ולא היה שוחק כלל. הלך רבי יוחנן, עַל לְגַבֵּי מְעָרְתָּא – בא אצל המערה שבה קברו את רב כהנא, חֲזָא דַּהֲוָה

קיום מצוות ללא רשות

יום ראשון כ"ב אלול ה'תשע"ו

הלכות נחלות פרק יא, הלכה יא: וּמִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה אוֹ שְׁנִתְחָרֵשׁ – בֵּית דִּין פּוֹסְקִין עָלָיו צְדָקָה, אִם הָיָה רָאוּי.

בטעם הדין מבאר ה'כסף משנה': 'משום דמסתמא כל אדם ניחא ליה למעבד צדקה מממוניה'. וכן מצינו שמותר להשתמש בחפץ של אדם למטרת מצוה ללא נטילת רשות ממנו, כי מן הסתם הוא מסכים שיקיימו מצוה ברכושו.

אך לכמה דעות אין אומרים כן אלא במקום שאין הפסד לבעלים, אך במקום הפסד אין וודאות שיסכים ואסור להשתמש בממונו ללא רשותו. וכן הביא ה'בית יוסף' (או"ח סי' יד) בשם רבינו ירוחם: 'ואותם שלוקחים ציצית בבית הכנסת בלא ידיעת בעליהם מותר . . ובלבד שיחזירנו שם מקופל כמו שהיה, שאם לא החזירו מקופל ודאי לא ניחא ליה למאריה, והוי גזלן', הרי שאפילו בהפסד קלוש כגון אי קיפול הטלית מקפידים הבעלים, וכל־שכן בהפסד של הוצאת ממון, ולפי דעות אלו צריך להבין בהלכה זו: איך מותר להפסיד את השוטה או החרש ולקחת מממונו לצדקה ללא רשות?

ויש לבאר:

כאשר נותנים צדקה מממונו הוא עצמו מקיים בכך מצוה, ולשם כך הוא מסכים אף להוציא ממון, אך כאשר מדובר בסיוע לאחר לקיים מצוה, כגון להתעטף בטליתו וכדומה, אין הוא מסכים אלא כאשר לא נגרם לו מכך שום נזק או הפסד (שער אפרים סי' ב).

וה'חתם סופר' (או"ח סי' ב) מבאר, כי צדקה שונה משאר המצוות, שכן מלבד המעלה של קיום המצוה הרי 'צדקה תציל ממוות', ובנתינת צדקה מממונו כאילו קנו לו סם חיים לרפואתו, ולזה בוודאי כל אדם מסכים.

דיין עצמאי

יום שני כ"ג אלול ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק ב, יב: יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ... לְפִיכָךְ, אִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל דִּינוֹ וְהֵבִיאוֹ לְבֵית דִּין, וְדָרַשׁ וּמָצְאוּ שֶׁעָשָׂה כַּהֲלָכָה, וְדִין אֱמֶת דָּן לְעַצְמוֹ – אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ.

צריך ביאור: מה החידוש בכך שאין סותרים את דינו, והרי התברר שעשה כדין?

מבאר הט"ז (חו"מ סי' ד):

יש מקרים שבהם מעיקר הדין יש לפסוק באופן מסוים, אך בדיעבד אם הדיין פסק באופן אחר, אין סותרים את דינו. ובמקרה כזה, אם התובע עשה דין לעצמו ותפס מהנתבע, היה מקום לומר שיסתרו את דינו ויוציאו ממנו, שהרי מעיקר הדין אין פוסקים כן אלא שלדיין יש כוח מיוחד שאין סותרים את דינו, אך לבעל־דין אין כוח זה. ועל כך מחדש הרמב"ם שבעל הדין נחשב לענין זה כמו הדיין עצמו ואין סותרים את דינו.

ומכאן יש ללמוד שההיתר לאדם לעשות דין לעצמו אין משמעותו רק שאינו צריך לגשת לבית־דין כדי להציל את שלו, אלא יתר על כן, לענין זה יש לאדם עצמו כוח וסמכות של בית־דין.

וכך יש ללמוד גם מזה שהלכה זו ברמב"ם היא בהלכות סנהדרין, ובהמשך להלכות בהן מתבאר מי ראוי לדון, שקודם לכן כותב הרמב"ם (הל' י־יא) שאסור לדון יחידי אלא צריך שלושה דיינים, וממשיך שמי שנטל רשות מבית־דין מותר לו לדון יחידי אך אינו חשוב כבית־דין, ולאחר מכן כותב את ההלכה שיכול אדם לעשות דין לעצמו, ומשמע שזהו בכלל הדינים של דיין יחיד, שכשם שהנוטל רשות מבית־דין יכול לדון לבדו, כך גם העושה דין לעצמו נחשב כמו דיין.

באילו דינים רשאי בית־דין לדון בזמן הזה?

יום שלישי כ"ד אלול ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק ה, הלכה יג: מִי שֶׁנָּנַב אוֹ גָּזַל – גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דַּיְנֵי חוּצָה לָאָרֶץ, אֲבָל אֵין גּוֹבִין אֶת הַכֹּפֶל.

דיינים סמוכים שבארץ ישראל יכולים לדון דיני ממונות, אבל דיינים שבחוץ לארץ אינם ראויים לדון מדין תורה. ואמרו בגמרא: שדייני חוץ לארץ יכולים לדון דיני הלוואות בשליחות הדיינים שהיו סמוכים בדורות קודמים בארץ ישראל, כדי "שלא תנעול דלת בפני לווים". וכל זה בדבר שכיח כמו הלוואות, אבל דברים שאינם שכיחים כגון גזילות וחבלות - אין רשות לבית־דין שבחוץ לארץ לדון בהם (גיטין פח, ב. סנהדרין ג, א. וראה לעיל הל' ח).

והקשו התוספות (בבא קמא פד, ב ד"ה אין): הרי מצינו בהרבה מקומות (שם צו, ב. קטו, א. ועוד) שדנו דיני גזילות בחוץ לארץ? ותירצו שבגזילות שעל ידי חבלות, כגון שתוך כדי מריבה תקף אחד וגזל את חברו, דבר שאינו שכיח, אין דנים בחוץ לארץ, אבל שאר גזילות "מעשים בכל יום שאנו דנים" כי "שליחות בית־דין של ארץ ישראל עושין" (ועיין סמ"ע חו"מ סי' א סק"ד שפירש כן בדעת השו"ע).

אבל לפירוש ה'כסף משנה' בשיטת הרמב"ם, קושיית התוספות מיושבת באופן אחר:

דייני חוץ לארץ גובים את תשלום הקרן של הגנב או הגזלן, "אבל התוספת (כגון כפל בגנב או תוספת חומש בגזל ונשבע לשקר ואח"כ הודה - רדב"ז) אין גובין אותה", ובזה אמרו בגמרא שבית־דין שבחוץ לארץ אין רשאים לדון. וכתב הש"ך שזו גם דעת ה'שלחן ערוך' (חו"מ שם סק"ט).

ועוד הביא ה'כסף משנה' בשם ה'נמוקי יוסף' (ב"ק ריש פ"ח):

גזילה גמורה, כעין שנאמר 'ויגזול את החנית מיד המצרי', שהיא דבר שאינו מצוי, אין דנים בה בזמן הזה, אבל שאר גזילות, כגון השולח יד בפיקדון או שומר שגזל מה שניתן לו לשמור, שהן שכיחות, כן דנים בהן בזמן הזה.

האם תמיד הרוב קובע?

יום רביעי כ"ה אלול ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק ח, הלכה א: בֵּית דִּין שֶׁנֶּחְלְקוּ, מִקְצָתָם אוֹמְרִים זַכַּאי, וּמִקְצָתָם אוֹמְרִים חַיָּב – הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב. וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת.

בפרטי המצוה 'אחרי רבים להטות' יש כמה שיטות:

לדעת ה'חינוך' (מצוה עח) הלכה זו נאמרה דוקא בסנהדרין, בה כל הדיינים גדולים בחכמה, ולכן כאשר יש מחלוקת ביניהם יש להכריע לפי הרוב, אך בבית־דין רגיל של שלושה או במחלוקת בין קבוצה של חכמים שלא בבית־דין, אין להכריע לפי הרוב אלא לפי גודל החכמה, ואם המיעוט יותר חכמים מהרוב, הלכה כמותם.

ואילו לדעת הרמב"ן (סנהדרין לב, א) בכל בית־דין הולכים אחר הרוב, גם כאשר אין חכמתם שווה, אבל כאשר יש מחלוקת בין החכמים שלא בבית־דין, אזי הרוב קובע רק כשחכמתם שווה, וכאשר המיעוט גדול בחכמה, פוסקים כדעתם.

וכן נראה בדעת הרמב"ם שהרי מבואר בדבריו (לעיל פ"א ה"ג) שבין חברי הסנהדרין היו חילוקי דרגות בחכמה ו'כל הגדול מחברו בחכמה יהיה קרוב לנשיא', ואף־על־פי־כן כתב שהולכים אחר הרוב ולא חילק אם החולקים שווים ביניהם בחכמה או לא, הרי שלדעתו הולכים אחר הרוב גם אם המיעוט גדולים יותר בחכמה (חקרי לב יו"ד א, סי' פו).

ולגבי מחלוקות בין הפוסקים, יש אומרים שאין ללכת על פי הרוב, כי רק בדיינים הנושאים ונותנים ביניהם פנים אל פנים והרוב שמעו את טענות המיעוט ולא קיבלו אותן דעת המיעוט מתבטלת, אך בספרי הפוסקים שלא ראו איש את רעהו יתכן שאם המרובים היו רואים את סברת המועטים ודנים ביניהם היו מודים לדבריהם, ולכן אין צריך ללכת אחר הרוב (ראה שו"ת תורת אמת סי' רז, גט פשוט כללים סי' א).

וה'שארית יהודה' (יו"ד סי' לח) כתב בשם אחיו אדמו"ר הזקן כי החיוב ללכת אחר הרבים נאמר רק בדור שבו חלקו הרבים עם המועטים, אבל בדור אחר רשאים לפסוק כדעת היחיד שבדור הקודם, שהרי בית־דין יכול לסתור בית־דין קודם ו'אינך חייב ללכת אלא אחר בית־דין שבדורך' (רמב"ם הל' ממרים ב, א).

שערות המת מותרות בהנאה?

יום חמישי כ"ו אלול ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק יב הלכה ד: וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּהָרֵג – מֻתָּר לֵהָנוֹת בְּשַׂעֲרָהּ.

שנינו במשנה (ערכין ז, ב): "האשה שנהרגה נהנין בשערה". ומבאר רב נחמן בר יצחק שמותר ליהנות משער אשה שמתה כיון ש"מיתתה אוסרתה". וכתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' של), שהדברים אמורים באשה שנגמר דינה ליהרג, ובין גזר הדין למיתה נגזז ממנה שערה, ומכיון שגזר הדין כשלעצמו אינו אוסר את גופה בהנאה, אלא "מיתתה אוסרתה" לכן השער שנגזז ממנה קודם מיתתה מותר בהנאה, אבל השער שנגזז לאחר מיתה אסור בהנאה כמו שאר גופה, כי המת אסור בהנאה. וכן דעת הרמב"ן (תורת האדם).

אבל רש"י (ערכין שם ד"ה אלא) פירש לדעת רב נחמן בר יצחק ששער המת גם אם נגזז לאחר מיתה מותר בהנאה, כי רק "מיתתה אוסרתה", והשער "לאו בר מיתה הוא", שהשיער אינו עשוי להשתנות על ידי המוות, ולכן הרי הוא כאילו לא 'מת'. וכן דעת הרמב"ם כאן, וכתב כך גם בהלכות אבל (פ"ד הכ"א), "המת אסור בהנאה כולו חוץ משערו שהוא מותר בהנאה משום שאינו גופו".

ה'טור' וה'שולחן ערוך' (יו"ד סי' שמט ס"ב) פסקו כדעת הרשב"א והרמב"ן, ששער המת אסור בהנאה. והוסיף הרמ"א (כדברי הרשב"א) שאשה שנגזר דינה ליהרג ושערה נגזז בחייה מותר ליהנות משערותיה, כי "אף על פי שנגמר דינה – אין שערותיה נאסרים עד שתיקטל". וה'נקודות הכסף' (שם) כתב על זה: אף שהרשב"א חולק על הרמב"ם "המדקדק היטב בסוגיא בסוף פ"ק דערכין יראה דהדין עם הרמב"ם".

ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שמט) התיר לבישת פאה נכרית העשויה משערות של מתים (גויים), כי אף ש"אין כח בידינו להכריע להתיר שער המת בהנאה כיון דהרשב"א וה'טור' וה'שולחן ערוך' פסקו דשער [המת] אסור – מכל־מקום כיון דהרמב"ם והסמ"ג סוברים דשער המת מותר אפילו בישראל – יש להקל בשער של גוי, דהרי אפילו אי מת גוי אסור, נראה דהיינו מדרבנן ואם־כן בדרבנן שומעין להקל".

ממתי חל איסור הלנת המת?

יום שישי כ"ז אלול ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק טו, הלכה ח: וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה... כָּל הַמַּלִּין אֶת מֵתוֹ – עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

לדעת הרדב"ז (שו"ת סי' שיא) רק על הלנת הרוגי בית־דין עוברים הן ב'לא תעשה' ('לא תלין...') והן ב'עשה' ('קבור תקברנו ביום ההוא'), אבל בשאר מתים עוברים על הלנתם רק ב'לאו'.

וכתב ה'מנחת חינוך' (מצוה תקלו) שלדעת ה'חינוך' ה'עשה' קיים בכל מת, אך מהרמב"ם כאן משמע קצת

שסובר כהרדב"ז, כי בהרוגי בית־דין כתב שמצוות־עשה לקברם ביום ההריגה (בנוסף ללאו בהלנתם המובא בהלכה הקודמת) ואילו בשאר המתים כתב רק שעובר ב'לא תעשה'.

אמנם, בספר המצוות (מ"ע רלא) כתב הרמב"ם: "כי קבור תקברנו ביום ההוא. ולשון ספרי: כי קבור תקברנו, מצוות־עשה - והוא הדין בשאר המתים, כלומר שייקבר כל מת בישראל ביום מותו". ולכאורה, הרי זו סתירה לדברי הרמב"ם כאן שה'עשה' לקבור את המת בו ביום הוא רק בהרוגי בית־דין!

וביאר ב'שאגת אריה החדשות' (שאלה ו):

ה'עשה' לקבור המת בו ביום בוודאי לא נאמר רק בהרוגי בית־דין, כי אין כל סברא לחלק בין המתים, אך לענין הלאו ('לא תלין') היה מקום לומר שהוא רק בהרוגי בית־דין, כלשון הפסוק "לא תלין נבלתו על העץ" שאינו מתאים לשאר מתים, ולכן הוצרכה הגמרא (סנהדרין מו, ב) לחדש שכל מת עוברים על הלנתו בלאו.

ולכן גם הרמב"ם הדגיש - "לא הרוגי בית־דין בלבד, אלא כל המלין את מתו עובר עליו בלא־תעשה", כדי שלא נטעה שהאיסור הוא רק בהרוגי בית־דין, ולא הוצרך לפרט שעובר גם ב'עשה', כי הדבר פשוט.

ויש הבדל בין ה'עשה' ל'לא תעשה': על 'לא תלין' עובר רק אם הלין את המת כל הלילה, אבל על ה'עשה' עובר מיד בשקיעת החמה שהרי נאמר 'קבור תקברנו ביום ההוא' - "והלילה הוא מיום שלאחריו" (שו"ע אדה"ז, א"ח סי' עב ס"ב. קו"א סי' תצה סק"ג וכן דעת הרדב"ז הנ"ל).

ולכן נפסק (שם) שסמוך לזמן קריאת שמע של ערבית מותר להוציא את המת ולקברו, אף שעל ידי זה יתעכבו לקרוא את שמע, כי אם ימתינו עד שקיעת החמה יעברו על ה'עשה' של 'קבור תקברנו ביום ההוא'.

מתי עושים מצוות 'חבילות חבילות'? שבת קודש כ"ח אלול ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק טז הלכה י: וּמַכֶּהוּ. מִכָּאן, שֶׁאֵין מַכִּים שְׁנַיִם כְּאֶחָד.

הקשו האחרונים (מנחת חינוך מצוה תקצד. ועוד):

מדוע צריך לימוד מיוחד שאין מלקים שני אנשים כאחד, הרי 'אין עושין מצוות חבילות חבילות', וכמובא בגמרא (סוטה ח, א) שאין משקים שתי סוטות כאחת ואין מטהרים שני מצורעים יחד, משום ש'אין עושין מצוות חבילות חבילות'?

והביא ה'מנחת חינוך' (שם) מה'מגן אברהם' (או"ח סי' קמז סקי"א), שלשיטת התוספות (שם ד"ה כאן), רק כשכהן אחד משקה שתי סוטות הרי זה נחשב 'חבילות חבילות', אבל אם השקאתן נעשית על ידי שני כהנים אין בזה משום 'חבילות חבילות', ואם כך לענין מלקות צריך לימוד מיוחד מ'והכהו' שגם שני אנשים אינם יכולים להלקות שנים יחד. אבל לשיטת הרמב"ם אסור לשני כהנים להשקות שתי סוטות כאחת משום 'חבילות חבילות', ואם כן מדוע צריך ללמוד מהפסוק שאין מלקין שנים כאחד?

ומתרץ על פי מה שכתבו התוספות (שם ד"ה והא) שהדין 'אין עושין מצוות חבילות' הוא מדרבנן, ולמדים מהכתוב 'והכהו' שהלקאת שנים כאחד הוא איסור תורה.

וה'אור שמח' (הל' טומאת צרעת פי"א ה"ו) מבאר:

הדין 'אין עושין מצוות חבילות חבילות' נאמר רק במצוות שאי־אפשר לקיימן על ידי שליח, וכמו השקאת סוטה וטהרת מצורע שהכהן העושה הוא המקיים את המצוה ואינו יכול לעשותו על ידי שלוחו. אבל מצוה שאפשר לקיימה על ידי שליח מבלי לעשותה בפועל - מכיון שנתנה לו התורה רשות 'לפרוק' את ה'חבילה' ולהטילה על אחר שאינו מצווה עליה, יכול הוא עצמו לעשותן 'חבילות חבילות'.

ואם כן, במצוות מלקות המתבצעת על ידי שליח בית־דין, ולא על־ידי בית־דין עצמו, אין בה משום 'חבילות חבילות', ומלמדנו הכתוב 'והכהו' - שאין מלקים שניים כאחד.

אגרות קודש

ב"ה ז' תשרי, ה'תשי"א

מחו' הרה"ג והרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוהר"ר גרשון שי'

שלום וברכה!

...ת"ח על השורות האחדות שכותב לי בדבר הכינוס שהי' בח"י אלול, ובטח, כפי המנהג, עשו פרטי־כל מהשקו"ט והמו"מ שהי' שם.

הנני מסגיר פה קונטרס לשבת תשובה ויוהכ"פ שזה עתה הו"ל ובטח יזכה בו את הרבים באופן המתאים.

בברכת חתימה וגמר חתימה טובה והצלחה בעבודתו בקדש, המחכה לבשורות טובות.

מנחם שניאורסאהן

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ב־כ"ח אלול תשע"ו

יום ראשון כ"ב אלול ה'תשע"ו

הִלְכוֹת נְחָלוֹת

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מבאר דין אחים ששיבחו נכסים שהשבח לאמצע, ודין יורש שהשביח הנכסים ולבא לו אח ממדינה אחרת, ודין אחד מהאחים שמינהו המלך גבאי או סופר, ודין נושא ונותן בבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמו, ודין אחד מן האחים ששטר חוב של אביהם יוצא מתחת ידו ודין נטל מכספי הירושה כסף ללמוד תורה או אומנות, ודין מניח בנים גדולים וקטנים שאין הגדולים מתפרנסים פרנסת הקטנים ולא קטנים ניזונים ממזונות הגדולים, ודין החזרת שושבינות, ודין גדול האחים שלובש מתפוסת הבית, כדי שיהיו דבריו נשמעים.

1 **א. הָאַחִין[2] שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ יֵרֵשֶׁת אֲבִיהֶן, אֶלָּא כֻּלָּן**
2 **מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּיַחַד בַּמֶּה שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן - הֲרֵי הֵן כְּשֻׁתָּפִין**
3 **לְכָל דָּבָר. וְכֵן בְּשָׁאָר הַיּוֹרְשִׁין - הֲרֵי הֵן שֻׁתָּפִין**
4 **בְּנִכְסֵי מוֹרִישָׁן. וְכֹל שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן כָּל אֶחָד מֵהֶן**
5 **בְּמָמוֹן זֶה[3] - הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע[4].**

~ נקודות משיחות קודש ~

בנוסח התפילה, נאמר "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו" והם שלושה עניינים שבכל אחד מישראל - חלק, גורל וירושה. והם שלושה עניינים בעבודת האדם לקונו.

א. "ירושה" הם העניינים שיש לכל אחד ואחד מישראל בירושה מהאבות והאמהות, ובלשון התניא (פי"ח) "אהבה מסותרת שהיא ירושה לנו מאבותינו", ואין זה מגיע מצד יגיעת האדם אלא מירושה, שמבלי להתחשב במעמדו ומצבו - הוא "יורש הכל".

ב. "חלק" היא עבודת האדם בכח עצמו, היינו העבודה בכוחות הפנימיים שלו - שכל ומדות.

ג. "גורל" היא העבודה על־ידי הכוחות המקיפים - בחינת 'יחידה' שבנפש.

ההוראה מהלכה זו, שכל יהודי ויהודי "יורש הכל" בכל שלושת האופנים, וצריך תהיה הירושה חדורה אצלו בכל כוחות הנפש - הגלויים והמקיפים.

בהמשך לזה ישנה גם הוראה פרטית מהלכה זו:

"האחין שעדיין לא חלקו ירושת אביהן... וכל שנשא ונתן כל אחד מהן בממון זה, השכר לאמצע".

העבודה בכלל היא, שהירושה שמקבל כל אחד מישראל תתגלה ותומשך בעבודה בפועל - "המעשה הוא העיקר", על־דרך ניהול משא ומתן בממון שבא בירושה. ובזה יש שני אופנים, האחד לפני שמחלקים את הירושה, שאז כולם עדיין שותפים, ולכן השכר לאמצע. והשני, שכל אחד ואחד נושא ונותן לעצמו ומקבל את חלקו.

ובעבודה, הסדר הרגיל הוא שכל אחד ואחד עובד את עבודתו לעצמו ומקבל את שכרו, אבל ישנם עניינים שחייבים להעשות ביחד, כגון תפילה בציבור עד"מ.

ולמעלה משני עניינים אלו, ישנו עניין הירושה שהיורש עומד במקום המוריש, ואז עבודתו אינה בבחינת בן שיורש, אלא שהוא המוריש ממש. ועבודה זו שייכת בכל ג' הקווין:

בתורה - שלימוד התורה שלו הוא בתכלית הביטול "תען לשוני אמרתך" שהוא כעונה אחר האומר דבר ה' ממש, מה שנאמר למשה מסיני.

בתפילה - "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך", ש"יגיד" הוא לשון המשכה, שהפה הוא רק כלי שיומשך ויתגלה על־ידו דיבורו ית'.

ובגמ"ח - שמרגיש בצדקה ובגמ"ח שנותן, שאינו אלא שליח של הקב"ה, וכל הצדקה שנותן היא משלו ית' שהוא "הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים".

(ע"פ 'יין מלכות' סי' רפ"ב)

2) משנה בבא בתרא קמד. 3) של הירושה. 4) חולקים בשווה. זה נלמד ממעשה של רב ספרא (שם קמד.) שנשא ונתן בממון של ירושה משותפת, ובאו היורשים האחרים ותבעו חלקם ופסק רבא, שאדם גדול כרב ספרא שביטל תלמוד תורה והקדיש זמן וטירחה, בוודאי לצרכי פרנסה נחוצים עשה זאת וכאילו התנה בפירוש, שלעצמו הוא עושה, ותנאי כזה מועיל כמבואר במשנתינו. ומכאן, שבאדם שאינו מסוגו של רב ספרא - השכר לאמצע ואינו יכול לטעון: אני טרחתי והרווחתי - ובשבילי טרחתי, שאנו אומרים שהמשביח מחל ליורשים האחרים את טירחתו.

6 **ב. הָיוּ הַיּוֹרְשִׁין[5] גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, וְהִשְׁבִּיחוּ**
7 **הַגְּדוֹלִים אֶת הַנְּכָסִים[6] - הִשְׁבִּיחוּ לָאֶמְצַע. אָמְרוּ[7] :**
8 **רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא, וַהֲרֵי אָנוּ עוֹשִׁין וְאוֹכְלִין[8]**
9 **- הַשֶּׁבַח שֶׁל מַשְׁבִּיחַ[9]. וְהוּא[10] שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁבַח מֻחְזָק**
10 **הוֹצָאָה שֶׁהוֹצִיא הַמַּשְׁבִּיחַ; אֲבָל שָׁבְחוּ נָכְסִים מֻחְזָקִים**
11 **עַצְמָן[11] - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע.**

5) משנה שם קמג: וכביאורו של רבא בגמרא. 6) והקטנים אינם יכולים להשביח. 7) הגדולים לקטנים לפני שהשביחו. 8) נוטלים את השבח. רשב"ם במשנתנו מבאר, שאפילו לא אמרו בפני בית דין אלא בפני עדים - מועיל התנאי. ובמגיד משנה כאן כתב, שכן משמע גם מלשונו של רבינו, שהרי לא התנה שהאמירה צריכה להיות בפני בית דין. [בירושלמי בבא בתרא פרק ט הלכה ג אמר רבי לא (שם תנא או אמורא): אם אמרו בפני בית דין. וכן

כתבו בתוספות בבבלי בשם תוספתא (ראה הגהות הב"ח שם). ויש לתמוה על הרשב"ם והרב המגיד שלא הביאו כלל את דברי הירושלמי]. והרא"ש (פרק ט סימן ט) מחלק בין גדולים לקטנים: בקטנים - צריך שיאמר בפני בית דין, שמא יטרחו בית דין וימצאו אדם שישביח גם בשבילם. אבל בגדולים מספיק תנאי בפני עדים. 9) מפני שהאחרים, שאינם משתתפים בהשבחה, מוחלים. ומה שאמרו (בבבא מציעא כב:): "קטנים אינם בני מחילה" היינו במקום שמפסידים. אבל כאן אינם מפסידים כלום, שהרי אינם יכולים להשביח (תוספות שם דיבור המתחיל ואם. וכן כתב הרא"ש שם). 10) בתנאי. 11) כגון שעלה הנהר על גדותיו והציף שדות והעלה עליהן אדמה שמינה או זבל.

1 **ג. וְכֵן[12] אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֵת הִיא הַיּוֹרֶשֶׁת בְּכָלַל**
2 **אַחְיוֹתֶיהָ[13] אוֹ בִּכְלַל בְּנוֹת דּוֹדֶיהָ[14], וְהִשְׁבִּיחָה**
3 **הַנְּכָסִים - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע. וְאִם אָמְרָה: רְאוּ מַה**
4 **שֶּׁהִנִּיחַ לִי בַּעֲלִי, וַהֲרֵינִי עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, הִשְׁבִּיחַ**
5 **הַנְּכָסִים מֵחֲמַת הוֹצָאָה - הֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁלָּהּ.**

12) במשנתנו: "וכן האשה שהשביחה וכו'" וביארו בגמרא (שם קמד.) שהמדובר באשה יורשת. ורבינו הוסיף דוגמאות. 13) כגון ראובן נשא בת שמעון אחיו ומת ראובן בלי בנים ושמעון מת והניח עוד בנות והן קטנות, הרי אלמנתו של ראובן ואחיותיה יורשות את בעלה מכוח אביהן, שהיה יורשו אילמלי היה בחיים. 14) כגון, שהיו לראובן ושמעון עוד אח, או אחים שהם דודיה ומתו והניחו בנות. ורשב"ם שם מוסיף עוד דוגמא: כגון שאמר בעלה: תירש אשתי בין הבנים.

6 **ד. מִי שֶׁיָּרַשׁ[15] אֶת אָבִיו, וְהִשְׁבִּיחַ הַנְּכָסִים וְנָטַע**
7 **וּבָנָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין בִּמְדִינָה אַחֶרֶת:**
8 **אִם קְטַנִּים הֵן - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע[16]; וְאִם הָיוּ גְּדוֹלִים,**
9 **הוֹאִיל וְלֹא נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין - שָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס[17].**
10 **וְכֵן אָח שֶׁיָּרַד לִנְכָסֵי קָטָן וְהִשְׁבִּיחַ - אֵין שָׁמִין לוֹ**
11 **כְּאָרִיס, אֶלָּא הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע, שֶׁהֲרֵי לֹא בִּרְשׁוּת יָרַד.**

15) בבא מציעא לט: ו־מ. 16) ואינו נוטל חלק כאריס בחלק הירושה של אחיו. כרב חסדא שם במעשה של מרי בר איסק. והטעם, משום שאין מורידים קרוב לנכסי קטן אפילו הוא שבוי (ראה למעלה פרק ח הלכה א) ולפיכך נידון כיורד שלא ברשות בית דין, שאין לו כלום, ואף על פי שלא ידע שיש לו אחים ולא שייך לומר: מחל לאחיו. 17) נוטל חלק היבול והשבח בחלקם של אחיו, משום שמורידים קרוב לנכסי שבוי או בורח מחמת סכנה ומקבל חלק כאריס (ראה למעלה פרק ז הלכה ד) ואחים אלה שיצאו למדינה רחוקה לפני שמת המוריש - בית דין מטפלים בנכסיהם כמו בנכסי שבוי, שהרי אינם בגדר יוצא לדעת שהשאירו נכסיהם מבלי לדאוג לטיפול בהם (ראה שם הלכה ח) ולפיכך דנים אותו כיורד ברשות בית דין. וכל זה כשלא ידע שיש לו אחים, אבל כשידע אנו אומרים: מכיוון שלא התנה בפני עדים שלטובת עצמו הוא משקיע כסף או טורח רב, מתקבל על הדעת שמחל. כל הדינים שבהלכה זו הם בשיטת הרי"ף בהלכותיו כאן. [בהשגות הראב"ד כתוב: "ואם ידע מה בכך, הלא מורידין קרוב לנכסי שבוי קטן אלא אם כן יצא לדעת ולא ציווה דהיינו רטושין". ברור, שטעות סופר כאן, במקום "קטן" צריך להיות "גדול"].

12 **ה. אֶחָד מִן הָאַחִין[18] שֶׁלָּקַח מָעוֹת וְעָשָׂה בָּהֶן**
13 **סְחוֹרָה, אִם הָיָה תַּלְמִיד חָכָם גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ**
14 **תּוֹרָתוֹ שָׁעָה אַחַת - הֲרֵי הַשָּׂכָר שֶׁלּוֹ[19]; שֶׁאֵין זֶה**
15 **מַנִּיחַ תּוֹרָתוֹ וּמִתְעַסֵּק לְצָרֶךְ אֶחָיו[20].**

18) מעשה ברב ספרא (בבא בתרא קמד. ראה למעלה הלכה א בהערות). 19) משמע שכל השכר שלו. והרמב"ן הובא במגיד משנה כאן כתב, שרב ספרא לקח חלקו וגם שכר טירחתו בחלק אחיו כפי מנהג המדינה. [בנימוקי יוסף כאן כתב, שעכשיו אין לנו תלמידי חכמים כרב ספרא וכולם נידונים לעניין זה כאנשים פשוטים. ובבית יוסף חושן משפט סימן רפז מביא שיטת הנימוקי יוסף ואומר: "ואין דבריו נראים לי כלל" (ראה דרכי משה שם). 20) לצורך עצמו מוטל עליו לטרוח כמו שאמרו: יפה תורה עם דרך ארץ (סמ"ע שם סעיף קטן יג) אבל לא לצורך אחרים, והרי זה כאילו התנה שלצורך עצמו הוא עושה. מכאן יש ללמוד שעיסקא נידונית כטירחה רבה בגופו ממש, שהרי דעת רבינו, שהתנאי מועיל רק בהשקיע כספו או טירחה בגופו ממש (כמו שביארנו למעלה הלכה ב). ואין לומר, שרב ספרא השקיע כסף משלו, שהרי אמרו שם בפירוש: "שבק אבוה זוזי שקלינהו עבד בהו עיסקא (הניח אביו זוזים, לקחם ועשה בהם עסק)", ולא מצאנו בדברי הפוסקים שהמדובר בהשקעות כסף.

16 **ו. אֶחָד מִן הָאַחִין[21] שֶׁמִּנָּהוּ הַמֶּלֶךְ גַּבַּאי[22] אוֹ סוֹפֵר**
17 **שֶׁמַּכְנִיס וּמוֹצִיא בְּמָמוֹן הַמֶּלֶךְ[23], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה**
18 **מֵעֲבוֹדַת הַמְּלָכִים: אִם מֻחְמֶצֶת אֲבִיהֶן מִנָּהוּ, כְּגוֹן**
19 **שֶׁהָיָה אֲבִיהֶן יָדוּעַ בְּדָבָר זֶה, וְאָמַר[24]: נַעֲמִיד תַּחְתָּיו**
20 **בְּנוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם הַיְתוֹמִים - הַפְּרָס שֶׁיִּטֹּל**
21 **וְכָל הַשָּׂכָר שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר בַּעֲבוֹדָה לְכָל הָאַחִין. וַאֲפִלּוּ**
22 **הָיָה חָכָם בְּיוֹתֵר וְרָאוּי לְמַנּוֹתוֹ[25]. וְאִם מֻחְמֶצֶת עַצְמוֹ**
23 **מִנּוּהוּ - הֲרֵי זֶה לְעַצְמוֹ[26].**

21) ברייתא שם קמד: המדובר באחים שלא חילקו (בית יוסף שם סימן קעז בבדק הבית). וכן משמע מלשון המשנה: "האחין השותפין". 22) גובה מסים. 23) ומקבל שכר קצוב או חלק מסויים מההכנסות. 24) המלך או שריו. 25) בזכות עצמו. 26) אפילו אם האב שימש גם כן בתפקיד זה, מכיוון שלא בזכות האב נתמנה. [במשנה שם כתוב: "האחין השותפין שנפל אחד מהם לאומנות". ופירשו בגמרא שם: "האי אומנות - לאומנות המלך". ומפירוש זה למד הר"י מיגאש (מובא בטור שם סימן קעז) שבמינוי לאומנות פרטית - הכול לעצמו. ובשם רבינו יונה מובא שם, שאפילו לאומנות המלך נוטל לעצמו רק שכרו כפועל, והשאר חולקים.

24 **ז. אֶחָד מִן הָאַחִין[27] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ**
25 **הַבַּיִת[28], וְקָנָה עֲבָדִים בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ[29], הִלְוָה לַאֲחֵרִים**

וְהָיָה שְׁטַר הַחוֹב בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ, וְאָמַר: מָעוֹת אֵלּוּ שֶׁהִלְוֵיתִי אוֹ שֶׁקָּנִיתִי בָּהֶן עֲבָדִים אֵלּוּ שֶׁלִּי לְבַדִּי הֵן, שֶׁנִּפְּלוּ לִי מִבֵּית אֲבִי אִמִּי[30], אוֹ מְצִיאָה מָצָאתִי, אוֹ מַתָּנָה נִתְּנָה לִי - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה[31] שֶׁנִּפְּלָה לוֹ יֵרֻשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ מָצָא מְצִיאָה, אוֹ זָכָה בְּמַתָּנָה[32]. וְכֵן[33] הָאִשָּׁה[34] שֶׁהָיְתָה נוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְהָיוּ אוֹנוֹת, שֶׁהֵן שִׁטְרֵי מִמְכַּר עֲבָדִים וְשִׁטְרֵי חוֹבוֹת, יוֹצְאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: שֶׁלִּי הֵן, שֶׁנִּפְּלוּ לִי מִבֵּית אֲבוֹתַי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁנִּפְּלוּ לָהּ לִירֻשָּׁה[35]. וְכֵן אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה נוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בִּנְכָסֵי יְתוֹמִים, וְהָיוּ אוֹנוֹת וּשְׁטָרוֹת יוֹצְאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: מִירֻשָּׁה נָפְלוּ לִי, אוֹ מְצִיאָה מָצָאתִי, אוֹ מַתָּנָה נִתְּנָה לִי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה[36]. וְאִם יֵשׁ לָהּ נְדוּנְיָא[37], וְאָמְרָה: מִנְּדוּנְיָתִי לָקַחְתִּי - נֶאֱמֶנֶת. אֲבָל אִם אֵין לָהּ נְדוּנְיָא וְלֹא הֵבִיאָה רְאָיָה[38] - הֲרֵי הַכֹּל בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין.

27) מחלוקת רב ושמואל שם נב. 28) היה מנהל כל ענייני נכסי הירושה המשותפים. 29) בשטר הקניין כתוב שמו בלבד ואין בו רמז שנקנו בכספי הירושה. 30) והיורשים האחרים הם אחיו מן האב ולא מן האם, ואין להם חלק באותן המעות. 31) כרב. אף על פי שבכל מקום הלכה כשמואל בדיני ממונות, פסק רבינו כאן כרב, משום ששנינו כמותו בברייתא (שם:). 32) רב אמר סתם: "עליו להביא ראייה" ופירש רבה (שם:) כוונתו, שעליו להביא ראייה שיש לו כסף משלו שאינו מנכסי הירושה, ורב ששת פירש שצריך להביא שטר מקויים בבית דין וסומכים אנו על בית דין שבוודאי בדק את כל הפרטים הנוגעים לתוכן השטר - ונמצאו נכונים. ופסק רבינו כרבה. 33) ברייתא שם. 34) נשואה. 35) לא התכוון לומר שעליה להביא ראייה שאותם השטרות נפלו לה לירושה, אלא מספיקה ראייה שנפלה לה ירושה בסכום מספיק לקניית העבדים ולהלוואות הרשומות בשטרות - כמו באחד מן האחים. בגמרא שם משמע שהברייתא מדברת באשה אלמנה המטפלת בנכסי יתומים. ורבינו משמיענו שגם בנשואה בנכסי בעלה הדין כן. ונראה מדברי הגמרא שם שלא כל שכן הוא מנכסי יתומים. [בפרק כ"ב מהלכות אישות הלכה ל כתב רבינו שהאשה נאמנת לומר במתנה נתנו לי, ובמגיד משנה שם מוסר מקור הדין בירושלמי כתובות פרק ו. ואין בזה ניגוד לדין שלפנינו, משום שהמדובר שם כשאינה נושאת ונותנת בתוך הבית]. 36) ואין אנו אומרים, מכיוון שבית דין נותן בה אימון ומוסר לידיה נכסי יתומים והרי היא מתגאה בזה - יש להניח שלא תנצל את האימון לרעת היתומים ולפיכך, נאמין לה בלי ראייה. 37) נכסים שהכניסה לבעלה מבית אביה והם חוזרים לידיה אחר מות בעלה. 38) שם.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַחִים וּבְאַלְמָנָה שֶׁאֵין חֲלוּקִין בְּעִסְקָן[39]; אֲבָל אִם הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסְקָן[40] - שֶׁמָּא מֵעִסְקָן קִמֵּץ[41], וְעַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה[42] שֶׁהֵן מִשֶּׁל אֶמְצַע[43]. וְכֵן אִם מֵת זֶה[44] הִנּוֹתֵן וְהִנּוֹשֵׁא בְּתוֹךְ הַבַּיִת - עַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסְקָן.

39) אינם חלוקים בשום דבר ואפילו מזונותיהם אוכלים ביחד. 40) כל אחד נוטל לצורך פרנסתו מהירושה המשותפת ומנהל משק בית בפני עצמו. 41) צמצם הוצאות משק הבית שלו וחסך סכום זה. 42) מימרא של רב חסדא שם. 43) מנכסים המשותפים. 44) שם עמוד א אמר שמואל: "מודה לי אבא (רב) שאם מת - על האחין להביא ראייה", וטעמו, שאין היתומים יכולים להביא ראייה משום שאינם בקיאים בעיסקי אביהם. אבל על האח מטילים להביא ראייה ואם אינו מביא - יפסיד (רשב"ם שם), בגמרא שם הקשו על דברי שמואל וסיימו "קשיא" (הקושיא נשארה בתוקפה), ואף על פי כן פסק רבינו חננאל (וכן רבינו כאן) כמותו, וביאר: "נקטינן מרבותי ז"ל כל היכא דאמרה גמרא: תיובתא דפלוני - תיובתא, בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי, אבל היכא דעלתה בקושיא, כי הך דשמואל, לא בטלו דבריו דאמרינן לא הוה ברירא להון דבטלה שמועה זו לגמרי, אלא דלא אישתכח פירוקא בהאי שעתא" [=כשמסיימים בגמרא "תיובתא דפלוני תיובתא" הכוונה בטלו דבריו, אבל כשמסיימים "קשיא" הכוונה - לא מצאנו לפי שעה תירוץ לקושייא זו.

ט. אֶחָד מִן הָאַחִין[45] שֶׁשְּׁטַר חוֹב[46] יוֹצֵא מְתַּחַת יָדוֹ[47] - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאָבִיו נָתַנוֹ לוֹ בִּכְתִיבָה[48] וּמְסִירָה[49], אוֹ שֶׁצִּוָּה לוֹ בּוֹ כְּשֶׁהוּא שָׁכִיב מְרַע; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - הֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.

45) ברייתא שם קעג. 46) של אביהם שהלווה כסף לפלוני. 47) וטוען - אבא נתנו לי במתנה. 48) שכתב לו שטר מתנה על שטר חוב זה. 49) ומסר לו את השטר. בקידושין מז: נחלקו רבי וחכמים בדין הקנאת שטר; רבי אומר: אותיות (שטר שאינו ממון בעין אלא אותיות) ניקנות במסירה וחכמים מצריכים כתיבה ומסירה. ופסק רבינו כחכמים.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[50]? בְּאַחִין, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקָתָן שׁוּמְטִין[51] זֶה מִזֶּה; אֲבָל אַחַר שֶׁטָּעַן שֶׁנָּתַן לוֹ אוֹ שֶׁקָּנָהוּ מִבָּעָלָיו - גּוֹבֶה בּוֹ[52], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה.

50) בגמרא בבא בתרא שם נחלקו אביי ורבא באדם אחר (לא אח בין אחים) שהוציא שטר חוב שכתוב בו מלווה אחר, והוא טוען שקנה אותו מהמלווה, אביי אומר - צריך להביא ראייה ורבא אומר - אינו צריך ופסק רבינו כרבא. 51) מורים היתר לעצמם לקחת מן הירושה המשותפת שלא מדעת אחיהם (נימוקו של רבא שם). 52) בהלכות מכירה (שם) כתב רבינו, שנאמנותו מצומצמת לגבי המלווה שאינו צריך להחזיר לו את השטר, משום שהוא מוחזק בו, אבל הלווה יכול לטעון: אינך בעל הדברים שלי, הבא ראייה שקנית את השטר בכתיבה ומסירה ואשלם לך וכן היא שיטת רבו הר"י מיגאש.

יא. אֶחָד מִן הָאַחִין[53] שֶׁנָּטַל מָאתַיִם זוּז לִלְמֹד תּוֹרָה

1 **או לִלְמֹד אֻמָּנוּת - יְכוֹלִין הָאַחִין לוֹמַר לוֹ: אִם אֵין**
2 **אַתָּה אֶצְלֵנוּ, אֵין לְךָ מְזוֹנוֹת אֶלָּא לְפִי בְּרֻכַּת הַבַּיִת[54];**
3 **שֶׁאֵין הוֹצָאַת מְזוֹנוֹת הָאֶחָד לְבַדּוֹ כְּהוֹצָאַת מְזוֹנוֹתָיו**
4 **בֵּין רַבִּים.**

53) ברייתא וגמרא שם קמד: 54) לפי חשבון הוצאות המזונות כשכולנו בבית אחד וניזונים על שולחן אחד, שמזונות משותפים של כמה אנשים עולים פחות מסיכום הוצאות מזונותיהם כשכל אחד ואחד מתפרנס בנפרד (על פי פירושו של רבינו גרשום. ראה תוספות שם דיבור המתחיל ברכת).

5 **יב. מִי שֶׁמֵּת[55] וְהִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - אֵין**
6 **הַגְּדוֹלִים מִתְפַּרְנְסִים[56] פַּרְנָסַת הַקְּטַנִּים, וְלֹא הַקְּטַנִּים**
7 **נִזּוֹנִים מְזוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים[57], אֶלָּא חוֹלְקִים בְּשָׁוֶה[58].**
8 **נָשְׁאוּ[59] גְּדוֹלִים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן - יִשְׁאוּ הַקְּטַנִּים**
9 **כֵּן מִכְּלַל הַנְּכָסִים, וְאַחַר כָּךְ יַחֲלֹקוּ. נָשְׁאוּ הַגְּדוֹלִים**
10 **בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן, וְאָמְרוּ הַקְּטַנִּים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן:**
11 **הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאִין[60] כְּדַרְכְּךָ שֶׁנָּשָׂאתָ אַתָּה[61] - אֵין**
12 **שׁוֹמְעִין לָהֶן, אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן[62] לָהֶם אֲבִיהֶם - נָתַן.**

55) משנה שם קלט. כפי שנתפרשה בגמרא שם. 56) הקטנים יכולים לעכב שהגדולים לא יתלבשו ויתכסו מנכסים המשותפים, משום שמלבושי גדולים יקרים יותר משל קטנים מאותו הסוג עצמו. 57) דרכם של קטנים לאכול יותר מגדולים. 58) וכל אחד מוציא מחלקו כמה שהוא רוצה. 59) נשים, והוציאו לצרכי חופה וכדומה מנכסי הירושה לפני החלוקה. 60) מנכסי הירושה המשותפים. 61) בחיי האב. 62) שהרי זה מתנה מחיים.

13 **יג. הִשִּׂיא הָאָב[63] אֶת בְּנוֹ וְעָשָׂה לוֹ מִשְׁתֶּה, וְהָיְתָה**
14 **הַהוֹצָאָה מְשֻׁלֶּשֶׁת אָב, וְנִשְׂתַּלְּחָה שׁוֹשְׁבִינוּת[64] לְזֶה הַבֵּן**
15 **בְּחַיֵּי הָאָב[65], כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת[66] לְאַחַר מִיתַת הָאָב -**
16 **חוֹזֶרֶת לָאֶמְצַע[67]. אֲבָל הוֹצִיא הַבֵּן בַּמִּשְׁתֶּה מְשֻׁלָּשׁ[68]**
17 **- אֵינָהּ חוֹזֶרֶת אֶלָּא מֵחֶלֶק הַבֵּן שֶׁנִּשְׂתַּלְּחָה לוֹ**
18 **בִּלְבַד[69].**

63) משנה ובריייתא שם קמד: 64) "מנהג פשוט ברוב המדינות, שבזמן שיישא אדם אשה משלחין לו ריעיו ומיודעיו מעות, כדי שיתחזק בהן על ההוצאה שמוציא באשתו ובאים אותם הריעים והמיודעים ששלחו לו, ואוכלין ושותין עם החתן בשבעת ימי המשתה או במקצתן - הכל כמנהג המדינה, ואלו המעות שמשלחין נקראין שושבינות" (לשון רבינו בפרק א מהלכות זכייה ומתנה הלכה א). ובהלכה ב שם מבואר, שהמקבל את השושבינות מחוייב להחזירה לשולח כשיישא אשה (ראה שם פרטי דין שושבינות). 65) ומובן, שהאב לקח לעצמו את המעות, משום שהוא הוציא משלו לצרכי סעודות הנישואין. 66) כשהשולח נשא אשה ויש להחזיר לו שושבינות. 67) כל האחים משתתפים בהוצאה זו, משום שעל האב מוטל היה להחזיר, וכל בניו מתחלקים בשווה בזכויותיו ובחובותיו. 68) ולקח הוא השושבינות לצרכי ההוצאות.

69) שחובת החזרה מוטלת עליו. זה הכלל: מי שקיבל השושבינות צריך להחזיר שושבינות לשולח כשישא אשה.

19 **יד. הָאָב שֶׁשָּׁלַח[70] שׁוֹשְׁבִינוּת בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו,**
20 **כְּשֶׁמַּחֲזֹר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[71] לְאוֹתוֹ הַבֵּן - הֲרֵי הִיא**
21 **שֶׁלּוֹ[72]. אֲבָל אִם שָׁלְחָה הָאָב בְּשֵׁם בָּנָיו סְתָם,**
22 **כְּשֶׁתַּחֲזֹר - תַּחֲזֹר לָאֶמְצַע[73]. וְאֵין זֶה שֶׁנִּשְׂתַּלְּחָה לוֹ**
23 **חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ[74] עַד שֶׁיִּשְׁמְחוּ עִמּוֹ הַבָּנִים כֻּלָּן; שֶׁהֲרֵי**
24 **כֻּלָּן שׁוֹשְׁבִינִין, שֶׁבְּשֵׁם כֻּלָּן נִשְׂתַּלְּחָה. לְפִיכָךְ, אִם**
25 **שָׂמַח בְּמִקְצָתָן[75] - מַחֲזִיר חֶלֶק זֶה שֶׁשָּׂמַח עִמּוֹ**
26 **בִּלְבַד, וַהֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.**

70) שם. 71) אחר מיתת האב. 72) שעל מנת כן שלח האב השושבינות בשמו. 73) כולם שותפים בשושבינות, וכל מה שיתקבל כתוצאה מהשושבינות שנשלחה - יחלקו בשווה. 74) אם נשאו מקצתם, איננו חייב להחזיר חלקם. [אפשר גם לפרש באופן אחר: אינו חייב להחזיר כל השושבינות אלא החלק המגיע על פי החשבון לאלה שנשאו]. 75) מקצת האחים והוא השתתף בשמחת נישואיהם.

27 **טו. גְּדוֹל הָאַחִין[76] שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ וּמִתְכַּסֶּה מַלְבּוּשִׁין**
28 **נָאִים, אִם יֵשׁ לָאַחִים הֲנָאָה מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו**
29 **נִשְׁמָעִין - הֲרֵי זֶה לוֹבֵשׁ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת[77].**

76) מימרא של רבא, שם קלט. 77) מכספי הירושה המשותפים.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) מבאר דין אחים שחלקו ובא להם אח ממדינת הים, ודין המצווה תנו דקל לפלוני וחלקי הירושה ולא נתנו, שבטלה החלוקה, ודין אחים שחלקו מה שעליהם, ודין מינוי אפוטרופוס ליתומים קטנים.

30 **א. שְׁנֵי אַחִים[2] שֶׁחָלְקוּ, וּבָא לָהֶן אָח מִמְּדִינַת הַיָּם[3],**
31 **וְכֵן שְׁלִשָּׁה אַחִין שֶׁחָלְקוּ, וּבָא בַּעַל חוֹב וְנָטַל חֶלְקוֹ**
32 **שֶׁל אֶחָד מֵהֶן[4], אֲפִלּוּ נָטַל זֶה קַרְקַע וְזֶה כְּסָפִים[5] -**
33 **בָּטְלָה מַחֲלֹקֶת[6], וְחוֹזְרִין וְחוֹלְקִין הַשְּׁאָר בְּשָׁוֶה[7].**

2) מחלוקת רב ושמואל בבבא־בתרא קו: 3) שלא היה ידוע להם בשעה שחלקו. 4) שאביהם עשה שדה זו אפותיקי לבעל־חוב. שאם לא כן, אין בעל־חוב יכול לגבות כל חובו מאחד מן היורשים בלבד, אלא נוטל מכל אחד כפי חלקו בירושה ('טור' חו"מ סי' קעה. ובסמ"ע שם סק"ה מבאר שני מקרים אחרים, שמזכים את בעל החוב לגבות כל חובו מיורש אחד: א. כשכל חובו אינו גדול יותר מדמי שדה אחת (כדי זריעת תשעה קבים תבואה. ראה הלכות שכנים פ"א ה"ד) במקרה כזה אין מכריחים אותו ליטול חצי שדה מזה וחצי שדה מזה, כמו שאין מכריחים שותפים לחלק שטח קרקע קטן; ב. כשחלקו של השני הוא במקום אחר, יכול בעל החוב לומר אינני רוצה בשתי שדות מרוחקות זו מזו. ראה סמ"ע סי' קז ס"ק כא). 5) בבא־קמא ט. 6) כרב, משום שבמסקנא (ב"ב שם) אמרו: והלכתא: בטלה מחלוקת, וכאילו לא חלקו כלל.

7) מחלקים הנכסים לשלושה חלקים, ומטילים גורל ביניהם. [בלקח אחד קרקע והשני כספים, אמרו בבבא־קמא שם בלשון אחרון, שאם גבה קרקע יכול בעל הכספים לטעון: אני נטלתי כספים וקיבלתי עלי אחריות של גניבה, וכנגד זה קיבלת עליך אחריות של גביית חובות - אם יהיו כאלה, מהקרקעות שירשת. ורבינו כאן פסק כלשון ראשון. ונטה כאן מדרכו בכל מקום לפסוק כלשון אחרון, משום שהסוגיא שם עוסקת בביאור דברי רבי אסי, ואפשר שזה נאמר רק לפי שיטתו בבבא־בתרא (שם) שלא בטלה מחלוקת לגמרי. אבל לפי דעת רב, שנפסקה הלכה כמותו, אין הבדל בין קרקע וקרקע לבין קרקע וכספים].

1 **ב. מִי שֶׁצִּוָּה[8] בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ שֶׁיִּתְּנוּ לְפְלוֹנִי דֶּקֶל אוֹ**
2 **שָׂדֶה מִנְּכָסָיו, וְחָלְקוּ הָאַחִין וְלֹא נָתְנוּ לְפְלוֹנִי כְּלוּם**
3 **- הֲרֵי הַמַּחֲלֹקֶת בְּטֵלָה. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? נוֹתְנִין מַה**
4 **שֶּׁצִּוָּה מוֹרִישָׁן, וְאַחַר כָּךְ חוֹזְרִין וְחוֹלְקִין כַּתְּחִלָּה.**

8) כתובות קט:

5 **ג. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ[9] - שָׁמִין לָהֶן מַה שֶּׁעַלֵּיהֶן[10]; אֲבָל**
6 **מַה שֶּׁעַל בְּנֵיהֶן וּבְנוֹתֵיהֶן, שֶׁקָּנוּ לָהֶן מִתְּפִיסַת**
7 **הַבַּיִת[11] - אֵין שָׁמִין. וְכֵן מַה שֶּׁעַל נְשׁוֹתֵיהֶן, שֶׁכָּבָר**
8 **זָכוּ בָּהֶן לְעַצְמָן[12]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְגְדֵי חֹל;**
9 **אֲבָל בִּבְגְדֵי שַׁבָּת וּמוֹעֵד - שָׁמִין מַה שֶּׁעַלֵּיהֶן[13].**

9) מימרא של עולא, בבא־קמא יא: 10) הבגדים שהם לובשים, וקנו אותם מנכסי הירושה לפני החלוקה. 11) מרכוש הבית המשותף. וטעמו של דבר, שהאחים מוחלים זה לזה כדי למנוע מהנשים והילדים להתבזות ולבוא לבית־דין לצורך השומא. 12) בתוקף המחילה. 13) רי"ף בבא־קמא שם, ומסר מקורו בירושלמי (קידושין פ"א ה"ד).

10 **ד. מִי שֶׁהִנִּיחַ[14] יְתוֹמִים, מִקְצָתָן גְּדוֹלִים וּמִקְצָתָן**
11 **קְטַנִּים[15], וְרָצוּ לַחֲלֹק בִּנְכָסֵי אֲבִיהֶן כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ**
12 **הַגְּדוֹלִים חֶלְקָן - מַעֲמִידִין בֵּית דִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס**
13 **לַקְּטַנִּים, וּבוֹרֵר לָהֶן הַחֵלֶק הַיָּפֶה. וְאִם הִגְדִּילוּ -**
14 **אֵינָן יְכוֹלִין לְמְחוֹת[16], שֶׁהֲרֵי עַל פִּי בֵּית דִּין חָלְקוּ**
15 **לָהֶם[17]. וְאִם טָעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוּמָא וּפָחֲתוּ שְׁתוּת[18] -**
16 **יְכוֹלִין לְמְחוֹת[19], וְחוֹלְקִין חֲלֵקָה אַחֶרֶת אַחַר**
17 **שֶׁהִגְדִּילוּ.**

14) קידושין מב. 15) בגמרא כתוב סתם: "יתומים שבאו לחלוק". ורבינו מבאר, שמדובר בגדולים וקטנים, שאם כולם גדולים הרי אין בית־דין נזקקים להם כלל, ואם כולם קטנים - חלוקה למה? הלא גם אחר החלוקה יימסרו לידי אפוטרופוס. 16) כרב נחמן, שם. 17) מלשונו זה, מדייק המגיד־משנה שאפוטרופוס אינו רשאי לחלוק על דעת עצמו, אלא על־פי בית־דין. 18) הקטנים קיבלו פחות אחד משישה מהמגיע להם. 19) שנינו בכתובות צט: שום היתומים שפיחתו שתות או הותירו שתות - מכרן בטל (ראה פי"ג מהל' מכירה ה"י).

18 **ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ יוֹרְשִׁין גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - צָרִיךְ**

19 **לְמַנּוֹת אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[20] שֶׁיִּהְיֶה מִתְעַסֵּק בְּחֵלֶק הַקָּטָן[21]**
20 **עַד שֶׁיַּגְדִּיל. וְאִם לֹא מִנָּה - חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד**
21 **לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַד שֶׁיַּגְדִּילוּ; שֶׁבֵּית דִּין הוּא אֲבִיהֶן**
22 **שֶׁל יְתוֹמִים.**

20) כלומר, אדם המצווה מחמת חוליו הקשה, צריך למנות אפוטרופוס. מקור הדברים במשנה, גיטין נב. 21) הראב"ד בהשגותיו מוסיף: "והוא שחלק להם בחייו, שאם לא חלק - יניח הכול ביד הגדולים והם ישביחו לאמצע וטוב להם". ונראה שגם דעת רבינו כן, שאם הגדולים מסכימים להאריך את השותפות עד שיגדלו הקטנים, ונראה לבית־דין שהגדולים ישביחו את הנכסים - מניחים את חלק הקטנים בידיהם, כדי שייהנו מן השבח, כמבואר למעלה פ"ט ה"ב (מגיד־משנה). ומה שכתב רבינו למעלה (פ"ט הי"ב) "אין הגדולים מתפרנסים וכו' חולקין בשווה", לא התכוון לחלוקת כל הנכסים, אלא לעשות חשבון כמה הוציאו אלה וכמה אלה, וישלימו אלה לאלה.

23 **ו. צַוָּה הַמּוֹרִישׁ[22] וְאָמַר: יִנָּתֵן חֵלֶק הַקָּטָן לַקָּטָן,**
24 **וּמַה שֶּׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בָּהּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם מִנָּה**
25 **הַמּוֹרִישׁ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל הַקְּטַנִּים קָטָן אוֹ אִשָּׁה אוֹ**
26 **עֶבֶד - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. אֲבָל אֵין בֵּית דִּין מְמַנִּין**
27 **אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לֹא אִשָּׁה וְלֹא עֶבֶד וְלֹא קָטָן וְלֹא עַם**
28 **הָאָרֶץ[23], שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת חָשׁוּד עַל הָעֲבֵרוֹת. אֶלָּא**
29 **בּוֹדְקִין[24] עַל אָדָם נֶאֱמָן וְאִישׁ חַיִל, וְיוֹדֵעַ לְהַפֵּךְ**
30 **בִּזְכוּת הַיְתוֹמִים[25] וְטוֹעֵן טַעֲנָתָם, וְשֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ**
31 **בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם כְּדֵי לִשְׁמֹר נְכָסִים וּלְהַרְוִיחַ בָּהֶן,**
32 **וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ עַל הַקְּטַנִּים. בֵּין שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק בֵּין**
33 **שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַקָּטָן[26]. אֶלָּא שֶׁאִם הָיָה קָרוֹב - לֹא**
34 **יֵרֵד לַקַּרְקָעוֹת.**

22) ברייתא שם: "אין עושין אפיטרופין נשים ועבדים וקטנים, ואם מינן אבי יתומים - הרשות בידו", ולא כל־שכן שיכול למסור הנכסים לידי היורש הקטן עצמו. תמוה קצת, למה הקדים רבינו דין הקטן עצמו לדין אפוטרופוס המפורש בברייתא, וממנו נלמד דין הקטן עצמו. 23) ברייתא פסחים מט: ברי"ף שם מבאר שישנם שני סוגי עם־הארץ: א. שלא למד מקרא ומשנה, אבל מקיים הוא מצוות ואינו חשוד על גניבה ושבועת שקר; ב. החשוד על אלה. ומה ששנינו שאין ממנים עם־הארץ אפוטרופוס, הכוונה לסוג ב. ובמגיד־משנה כתב שגם דעת רבינו כן. כנראה הוא מפרש מה שכתב רבינו "שהוא בחזקת חשוד על העבירות", הוא ביאור לאיזה סוג של עם־הארץ אמרו שאין ממנים אותו, אולם אפשר לפרש פיסקא זו גם כנימוק: למה אין ממנים אותו? משום שהוא חשוד, וגם גניבת רכוש יתומים בכלל (ראה סמ"ע סי' רצ סק"ו). 24) מחזרים אחר אדם מחונן במידות הנמנות למטה. 25) אביי, כתובות קט: 26) נתבאר למעלה פ"ח ה"א וה"ב.

35 **ז. בֵּית דִּין[27] שֶׁהֶעֱמִידוּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וְשָׁמְעוּ עָלָיו**
36 **שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹצִיא הוֹצָאוֹת יָתֵר מִדָּבָר**
37 **שֶׁהָיָה אָמוּד בּוֹ - יֵשׁ לָהֶן לָחוּשׁ לוֹ שֶׁמָּא מִנְכְּסֵי**

יְתוֹמִים הוּא אוֹכֵל, וּמְסַלְקִין אוֹתוֹ[28] וּמַעֲמִידִין אַחֵר.
אֲבָל אִם מָנָהוּ אֲבִי יְתוֹמִים - אֵין מְסַלְקִין אוֹתוֹ,
שֶׁמָּא מְצִיאָה מָצָא. אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא
מַפְסִיד נִכְסֵי יְתוֹמִים - מְסַלְקִין אוֹתוֹ. וּכְבָר הִסְכִּימוּ
הַגְּאוֹנִים[29] שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ[30], הוֹאִיל וּמַפְסִיד. וְהוּא
הַדִּין לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים, וְהָיְתָה
שְׁמוּעָתוֹ טוֹבָה, וְהָיָה יָשָׁר וְרוֹדֵף מְצוֹת, וְחָזַר לִהְיוֹת
זוֹלֵל וְסוֹבֵא וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַחֶשֶׁד, אוֹ שֶׁפָּרַץ בִּנְדָרִים
וּבַאֲבַק גָּזֵל - בֵּית דִּין חַיָּבִים לְסַלֵּק אוֹתוֹ[31]
וּלְהַשְׁבִּיעוֹ, וּלְמַנּוֹת לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס כָּשֵׁר. וְכָל
הַדְּבָרִים הָאֲלוּ כְּפִי מַה שֶּׁיֵּרָאֶה לַדַּיָּן, שֶׁכָּל בֵּית דִּין
וּבֵית דִּין הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים.

27) גיטין נב: 28) מעשה, שהודיעו לרב נחמן, שאפוטרופוס על נכסי יתומים מוציא לצרכיו הפרטיים למעלה מהמתאים למצבו החמרי, וחשדו בו שהוא אוכל מנכסי יתומים, וסירב רב נחמן לסלקו, שמא מציאה מצא ונתעשר, ואמר: הביאו ראיה שהוא מפסיד את הנכסים ואסלקו. חלקו עליו דבי רב שילא, ואמרו: אין מסלקים אותו אפילו אם הוא מפסיד. וסובר רבינו שמחלוקת זו אינה אלא במינהו אבי יתומים, שהרי אין זה מתקבל על הדעת שדבי רב שילא יאמרו, שאין בית־דין מסלקים אפוטרופוס שהם עצמם מינוהו בטעות, שחשבו שהוא אדם הגון (ראה ההלכה הקודמת), ונתברר שהוא מפסיד נכסי יתומים. ומזה יוצא שהנידון לפני רב נחמן היה במינהו אבי יתומים, וכשאמר רב נחמן: "שמא מציאה מצא", לא אמר במינוהו בית־דין, משום שמציאה היא דבר רחוק קצת מן המציאות, ובית־דין צריכים לשמור על נכסי יתומים ולא להשאירם ביד חשוד, ולפיכך מסלקים אותו אף־על־פי שאין עדות ברורה שמפסיד הנכסים. ובמינהו אבי יתומים אין לסלקו אלא בראיה ברורה שהוא מועל או מפסיד הנכסים (מגיד־משנה), ופסק רבינו כרב נחמן. 29) רי"ף שם. 30) שלא לקח לעצמו כלום מנכסי היתומים, אף־על־פי שנפסקה הלכה (שם נב.) כאבא שאול, שאין משביעים אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים (ראה לקמן פי"א ה"ה). 31) אנו אומרים, שאילו ידע האב שיצא לתרבות רעה - לא היה ממנהו. וכתב במגיד־משנה, שאם מינה האב אדם בלתי הגון, אין ב"ד מסלקים אותו, שהרי רצה באפוטרופוס כזה.

ח. קָטָן שֶׁהִגְדִּיל, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה יוֹתֵר מִדַּי
וּמַפְסִיד, וְהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רָעָה - אֵין בֵּית דִּין מוֹנְעִין
מִמֶּנּוּ מָמוֹנוֹ, וְאֵין מַעֲמִידִין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[32]. אֶלָּא
אִם כֵּן צִוָּה אָבִיו אוֹ מוֹרִישׁוֹ, שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ אֶלָּא אִם
כֵּן יִהְיֶה כָּשֵׁר וּמַצְלִיחַ, אוֹ שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ עַד זְמַן
מְרֻבֶּה. וְהַשּׁוֹטֶה וְהַחֵרֵשׁ - הֲרֵי הֵן כְּקְטַנִּים,
וּמַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[33].

32) בבא־מציעא לט. אמרו: "אפוטרופא לדיקנני - לא מוקמינן (אין אנו מעמידים אפוטרופוס למגודלי זקן)". 33) בכתובות מח. אמרו: "מי שנשתטה, בית־דין יורדין לנכסיו", ובחרש מציין במגיד־משנה המקור ביבמות קיג. אולם שם אמרו רק כשאין דעתו צלולה, וגם זה נשאר בתיקו. ובהלכות מכירה פכ"ט ה"א מבאר רבינו דין חרש שוטה וקטן, ובהלכה ד שם הוא כותב שמעמידים אפוטרופוס לשוטה כמו לקטן, ואילו חרש לא הזכיר, ומשמע שאין מעמידים לו אפוטרופוס. וצ"ע.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) מבאר דין מעות יתומים למי מוסרין אותם, ודין מי שיש בידו שכר של יתומים ומתיירא שמא יחמיץ, ודין אפוטרופוס מה יוכל למכור או לקנות לצרכי מצווה ואם פוסקים צדקה מנכסי יתומים.

א. מָעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים[2] שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן - אֵינָן
צְרִיכִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין בָּהֶן? בּוֹדְקִין
עַל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת[3], וְיִהְיוּ
עִדִּית[4], וְיִהְיֶה אִישׁ נֶאֱמָן וְשׁוֹמֵעַ דִּינֵי תּוֹרָה וּמֵעוֹלָם
לֹא קִבֵּל עָלָיו נְדוּי, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת בְּבֵית דִּין
קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד[5], וְנִמְצְאוּ הַיְתוֹמִים נֶהֱנִין
מִשְׁכַּר הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם אֵין לוֹ קַרְקַע - יִתֵּן לָהֶן
מַשְׁכּוֹן זָהָב שָׁבוּר[6] שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן[7], וְנוֹטְלִין בֵּית דִּין
הַמַּשְׁכּוֹן, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק
לְהֶפְסֵד. וְלָמָּה לֹא יִקְחוּ מַשְׁכּוֹן כֵּלִים שֶׁל זָהָב אוֹ
חֲלִי[8] שֶׁל זָהָב? שֶׁמָּא שֶׁל אֲחֵרִים הוּא, וְיִתְּנוּ סִימָן
וְיִטְלוּהוּ אַחַר מוֹתוֹ[9], אִם יֵדַע הַדַּיָּן שֶׁאֵין זֶה[10]
אָמוּד[11]. וְכַמָּה יִפְקְדוּ בַּשָּׁכָר? כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ
הַדַּיָּנִין, אוֹ שְׁלִישׁ הַשָּׁכָר אוֹ חֶצְיוֹ. אֲפִלּוּ רִבְעֵי הַשָּׁכָר
לַיְתוֹמִים, אִם רָאוּ שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה לָהֶם - עוֹשִׂין. לֹא
מָצְאוּ אָדָם שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ הַמָּעוֹת רָחוֹק לְהֶפְסֵד וְקָרוֹב
לְשָׁכָר - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹצִיאִין מֵהֶן מְזוֹנוֹת מְעַט[12], עַד
שֶׁיִּקְנוּ לָהֶן בַּמָּעוֹת קַרְקַע[13], וְיִמְסְרוּ אוֹתוֹ בְּיַד
אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶן.

2) בבא־מציעא ע. 3) קרקעות. 4) שדות משובחות. 5) בית־דין מתנים עם מקבל הכסף, שישתף את היתומים בעסק שהסיכויים להרוויח גדולים מסיכויי הפסד. ולמה צריך לתת המעות בבית־דין? משום שעיסקא קרובה לשכר ורחוקה להפסד, יש בה איסור ריבית בדברי חכמים, אבל בית־דין רשאים להפקיר נכסי מקבל הכספים לטובת היתומים, שהפקר בית־דין – הפקר, ואין כאן ריבית (רש"י שם). ועיסקא שיש בה ריבית מן התורה - לא התירו חכמים. 6) לא כלים שלמים. 7) יתבאר בסמוך. 8) מין תכשיט. 9) בגמרא שם, אמרו סתם: "ואתי מריה ויהיב סימנא ושקיל ליה (ויבוא בעליו ויתן סימן ויקח אותו)". ומשמע, שיקח אותו ממקבל כסף היתומים עצמו. ונראה, שהמדובר כשאין עדים שזה הפקיד כלים אלה אצל מקבל כסף היתומים (ראה מגיד־משנה), ונאמן לטעון לקוחים הם בידי, אבל בית־דין אין טוענים טענה זו ליתומים, מכיון שזה נתן סימן מובהק (ראה פ"ו מהל' שאלה ופקדון ה"ד). [בהגהות מיימוניות כאן אות ג, כתב שהמדובר כשהביא עדים. ומסתבר, שלשיטתו הכוונה שיקח את החפץ מהמקבל עצמו]. וב'תוספות' כאן ד"ה אתא, פירשו כרבינו, שחוששים שמא

יבוא בעל הכלים אחר מיתת המקבל. 10) מקבל הכסף. 11) אינו עשיר, ואין מתקבל על הדעת שיש לו כלים יקרים כאלה (ראה דברי רבינו שם). 12) בצמצום, כדי שלא יכלה הקרן בזמן קצר. 13) קרקע מביא הכנסות, והקרן בטוח.

ב. כָּל הַמְּטַלְטְלִין[14] שֶׁל יְתוֹמִים - שָׁמִין אוֹתָן וּמוֹכְרִין אוֹתָן בְּבֵית דִּין. וְאִם הָיָה הַשּׁוּק[15] קָרוֹב לַמְּדִינָה[16] - מוֹלִיכִין אוֹתָן לַשּׁוּק וּמוֹכְרִין אוֹתָן. וְיִצְטָרְפוּ דְּמֵיהֶן עִם הַמָּעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים.

14) מימרא של שמואל, בכתובות ק: 15) מקום שמתקבצים בו הרבה סוחרים בימים קבועים, ויש להניח שיתקבל שם מחיר יותר גבוה מאשר במקום מושב בית־הדין. 16) לעיר, שם.

ג. מִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ[17] שְׁכַר שֶׁל יְתוֹמִים, אִם יַנִּיחוֹ כָּאן עַד שֶׁיִּמָּכֵר - שָׁמָּא יַחְמִיץ, וְאִם יוֹלִיכוֹ לַשּׁוּק - שֶׁמָּא יֵאָרְעוּ אֹנֶס בַּדֶּרֶךְ, הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשֶׁלּוֹ[18]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

17) שם. 18) כמו שהיה נוהג במקרה כזה בסחורה שלו. במגיד־משנה מבאר, שלא התירו להוביל מטלטלין של יתומים לשוק במקום שיש סכנת אונס, על־מנת להרוויח יותר, אלא כשגם אם יניחם במקומם קיים ספק הפסד, אבל כשבמקומם אין חשש הפסד - אין להכניס נכסי יתומים בסכנה כדי להרוויח.

ד. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין[19] בֵּית דִּין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, מוֹסְרִין לוֹ כָּל נִכְסֵי הַקָּטָן, הַקַּרְקַע וְהַמְּטַלְטְלִין שֶׁלֹּא נִמְכְּרוּ. וְהוּא מוֹצִיא וּמַכְנִיס, וּבוֹנֶה וְסוֹתֵר וְשׁוֹבֵר, וְנוֹטֵעַ וְזוֹרֵעַ, וְעוֹשֶׂה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה שֶׁזֶּה טוֹב לַיְתוֹמִים. וּמַאֲכִילָן וּמַשְׁקֶן וְנוֹתֵן לָהֶן כָּל הַהוֹצָאָה כְּפִי הַמָּמוֹן וּכְפִי הָרְאוּי לָהֶן. וְלֹא יַרְוִיחַ לָהֶן יוֹתֵר מִדַּי[20], וְלֹא יְצַמְצֵם עֲלֵיהֶם יָתֵר מִדַּי.

19) גיטין נב. 20) יותר מזה שרגילים בני אדם במצב חומרי כלשהם להוציא למזונות.

ה. כְּשֶׁגָּדְלוּ הַיְתוֹמִים - נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן מוּרִישָׁן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת[21] מַה שֶּׁהִכְנִיס וְהוֹצִיא, אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶן: זֶה הַנִּשְׁאָר[22]. וְנִשְׁבָּע בְּנְקִיטַת חֵפֶץ[23] שֶׁלֹּא גָּזָלָן כְּלוּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמִּנּוּהוּ בֵּית דִּין; אֲבָל אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים וְכֵן שְׁאָר הַמּוֹרִישִׁין - אֵינוֹ נִשְׁבָּע[24] עַל טַעֲנַת סָפֵק[25]. יֵשׁ לָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס[26] לִלְבֹּשׁ וּלְהִתְפַּסּוֹת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְכֻבָּד וְיִהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה לַיְתוֹמִים הֲנָאָה בְּנִכְסֵיהֶן בִּהְיוֹת דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין.

21) מחלוקת רבי ורבן שמעון בן גמליאל שם, ופסק כרבן שמעון בן גמליאל, וכן כתב הרי"ף בהלכותיו וביאר בשם גאון, שהכלל המקובל בידינו "הלכה כרבי מחבירו" לא נאמר במקום שהוא חולק על אביו (רשב"ג, הוא אביו של רבי). 22) בברייתא שם כתוב: "וצריך לחשב עמהם באחרונה. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו צריך". ודייק מזה 'בעל העיטור' (הובא במגיד־משנה כאן) שלא אמרו "אינו צריך לחשב" אלא באחרונה, אבל בתחילה - כשמוסרים לו בית־דין את הנכסים - מסדרים רשימה מדוייקת של כל הנמסר לידו, וכותבים שתי רשימות דומות, אחת מוסרים לאפוטרופוס והשניה לקרובי הקטן. 23) כשהוא אוחז בידו חפץ של מצוה, כגון תפילין או ספר־תורה. 24) כאבא שאול במשנתנו, שנפסקה הלכה כמותו בגמרא (שם:). וטעמו נתבאר שם: אם נטיל שבועה על אפוטרופוס - יימנעו אנשים מלקבל אפוטרופסות, אבל כשמינהו בית־דין יש לו הנאה מזה שבית־דין רואים בו אדם הגון ונותנים בו אימון, ולכן יקבל המינוי. וכתב הרמב"ן (מובא במגיד־משנה) שמכוח הנאה זו, דינו כשומר בשכר וחייב בגניבה ואבידה, וכשמינהו האב פטור אפילו אם פשע ולא שמר כראוי, שאם תחייבו - יימנע מראש מלקבל אפוטרופסות (ראה 'תוספות' שם ד"ה הלכה, שהאריכו בזה). וב'טור' חו"מ סי' רצ כתב, שרב האי גאון פסק כך (במגיד־משנה כאן כתב שרב האי גאון מחייב בפשיעה). 25) אבל כשגדלו היתומים וטוענים 'ברי' שהאפוטרופוס לקח לעצמו מנכסיהם - משביעים אותו (רי"ף שם). 26) שם. מעשה שבאו קרובי יתומים קטנים לפני רב נחמן, והתלוננו על אפוטרופוס של היתומים, שהוא לובש ומתכסה ממעות היתומים, ואמר להם רב נחמן: "כי היכי דלישתמען מיליה (כדי שישתמעו דבריו)", והם הם דברי רבינו כאן.

ו. יֵשׁ לָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס[27] לִמְכֹּר בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, שָׂדוֹת וּכְרָמִים, לְהַאֲכִיל לַיְתוֹמִים. אֲבָל אֵין מוֹכְרִין וּמַנִּיחִין הַמָּעוֹת[28], וְאֵין מוֹכְרִין שָׂדוֹת לִקַּח עֲבָדִים, וְלֹא עֲבָדִים לִקַּח שָׂדוֹת[29], שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ[30]. אֲבָל מוֹכְרִין שָׂדֶה לִקַּח שְׁוָרִים לַעֲבוֹדַת שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת[31], שֶׁהַשְּׁוָרִים הֵן עִקַּר כָּל נִכְסֵי שָׂדוֹת[32].

27) ברייתא, שם. 28) שכל אלה אינם נוחים להיגנב כמו כסף בעין, וכן מביאים כבוד לבית אביהם כמשפחה אמידה (רש"י שם). 29) כרבן שמעון בן גמליאל בברייתא, שם. 30) בגמרא שם אמרו: "דילמא (שמא) לא משפיין" ופירש רש"י: "אינם משוקטים, שמא יצא עליהם ערעור (שאינם של המוכר)". וורבינו לא בירר הצלחה זו מה היא. 31) שם, מעשה באפוטרופוס בשכינותו של רבי יהושע בן לוי שעשה כן - ולא מיחה בו. 32) בלי עבודת השוורים לא יצליח היבול. בגמרא שם אמרו שרבי יוסי קרא לשוורים "שדי", משום שבלעדם - השדה נטולת ערך.

ז. אֵין הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[33] רַשָּׁאִין לִמְכֹּר בְּרֶחוֹק[34] וְלִגְאֹל[35] בְּקָרוֹב[36], לִמְכֹּר בְּרָעָה וְלִגְאֹל בְּיָפָה, שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ זֶה שֶׁקָּנוּ. וְאֵין רַשָּׁאִין לָדוּן וְלָחוּב[37] עַל מָנַת לְזַכּוֹת לַיְתוֹמִים[38], שֶׁמָּא לֹא יִזְכּוּ וְנִמְצָא הַחוֹב קַיָּם[39].

33) ברייתא, שם. 34) שדות המרוחקות מן העיר. 35) לקנות. מלשון המקרא (ויקרא כה, לג): "ואשר יגאל מן

הלוים". 36) אף־על־פי שיותר נוח לעבד שדה קרובה. 37) אינם רשאים להתדיין בשום תביעה נגד היתומים (לחוב = לחובתם של היתומים). 38) אף־על־פי שהם באים לטעון לזכותם של היתומים. 39) פסק של בית־הדין יחייב את היתומים. ומכיון שאינם רשאים להתדיין, עברו ודנו ונתחייבו - אין זה מחייב את היתומים, שהרי עשו שלא ברשות (על־פי פירושו של המגיד־משנה). ולא נתבאר מה הדין כשזכו האפוטרופסים. מלשון רש"י משמע שהדין קיים, וכן כתב הראב"ד בהשגותיו כאן. וב'טור' (שם) פסק כמותם. ומהשגתו של הראב"ד נראה, שלמד מדברי רבינו שאם דנו ונתחייבו - הדין קיים.

1 **ח. אֵין הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[40] רַשָּׁאִין לְהוֹצִיא עֲבָדִים[41]**
2 **לַחֵרוּת[42], אֲפִלּוּ לִקַּח מִן הָעֶבֶד דָּמִים[43] שֶׁיֵּצֵא**
3 **לַחֵרוּת. אֲבָל מוֹכְרִין אוֹתָן[44] לַאֲחֵרִים[45] וְלוֹקְחִין מֵהֶן**
4 **הַדָּמִים עַל מְנָת[46] שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ לַחֵרוּת, וְאוֹתָן הָאֲחֵרִים**
5 **הֵן שֶׁמְּשַׁחְרְרִין אוֹתָם.**

40) ברייתא, שם. 41) כנעניים. 42) משום שאין גופם קנוי לאפוטרופוס (רש"י שם). 43) שנתנו לו אחרים על־מנת שאין לרבו רשות בהם, ובמתנה שכזו לא אמרו "מה שקנה עבד קנה רבו". דין זה שנוי שם במחלוקת רבי וחכמים, ופסק רבינו כחכמים, לפי הכלל שבידינו: הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו. 44) כדי להאכיל את היתומים, כלמעלה ה"ו. 45) לאותם האנשים שרוצים לתת הכסף לעבדים שיפדו את עצמם. 46) אין לפרש "על מנת" זה כתנאי; והכוונה היא: כדי שיתקיים רצונם.

6 **ט. הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[47] תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין נְכָסֵי יְתוֹמִים**
7 **כְּדֵי לְהַאֲכִילָן[48], שֶׁאֵין מַאֲכִילִין אֶת הַיְתוֹמִים דָּבָר**
8 **הָאָסוּר. אֲבָל לֹא יְעַשְּׂרוּ וְלֹא יִתְרְמוּ כְּדֵי לְהַנִּיחַ פֵּרוֹת**
9 **מְתֻקָּנִין[49], אֶלָּא יִמְכְּרוּ אוֹתָן טֶבֶל, וְהָרוֹצֶה לְתַקֵּן -**
10 **יְתַקֵּן[50].**

47) ברייתא, שם נב. 48) אותם הפירות. פירות שלא ניטלו מהם תרומות ומעשרות - אסורים באכילה אפילו לכהנים, ונקראים "טבל". 49) מותרים באכילה. 50) הראב"ד משיג ואומר: "אין הדעת נוחה הימנו, שיהא אפוטרופוס חבר מוכר טבל להכשיל בני אדם בנכסי יתומים". ברור שהוא מפרש דברי רבינו: "והרוצה לתקן יתקן" שאין לאפוטרופוס לדייק ולמכור רק לחברים שבוודאי יעשרו ויתרמו. והוא מפרש שיניח אותם כמו שהם עד שיוכל למכור ברווח מתאים.

11 **י. הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[51] עוֹשִׂין לַקְּטַנִּים לוּלָב וְסֻכָּה וְצִיצִית**
12 **וְשׁוֹפָר, סֵפֶר תּוֹרָה וּתְפִלִּין וּמְזוּזוֹת וּמְגִלָּה. כְּלָלוֹ שֶׁל**
13 **דָּבָר: כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קְצָבָה[52], בֵּין שֶׁהוּא**
14 **מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - עוֹשִׂין**
15 **לָהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בְּמִצְוָה מִכָּל אֵלּוּ**
16 **הַמִּצְוֹת אֶלָּא כְּדֵי לְחַנְּכָן. אֲבָל אֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶן**
17 **צְדָקָה, וַאֲפִלּוּ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ**
18 **אֵין לָהֶן קְצָבָה[53].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...אבל אין פוסקין עליהם צדקה ואפילו לפדיון שבויים מפני שמצוות אלו אין להן קצבה".

ונתבאר הטעם ברש"י מסכת גיטין "דהא בכל שעתא קיימי עניים, נמצאו נכסיהם כלים"
וצריך להבין:
א. הלא טעם זה (שאין להן קצבה) שייך בכל אחד ולא רק ביתומים, ומדוע לפטור דווקא את היתומים ממצות צדקה.
ב. הלא מצות צדקה יש לה שיעור מעשר או חומש, ומדוע כתב שהיא מצוה ש"אין לה שיעור".
ג. בהלכה שאח"כ כתב שחרש ושוטה פוסקין עליהם צדקה, ובמה הם שונים מיתומים ואין חוששין שיכלה ממונם.
והביאור בזה: יסוד ההלכה הנ"ל הוא כמו שכתב הרמב"ם "כדי לחנכן במצוות", הגם שאינן חייבים בכל אלו המצוות, ומובן שחיוב החינוך הוא רק במקום שאין חשש שדבר זה לא יוכל להתקבל בשכלו ובהבנתו עד כדי תמיהה וכד'. והנה, במצות הצדקה בכלל ובפדיון שבויים בפרט, הקטן אינו מבין מדוע שלא יתן יותר ממעשר וחומש לשם מצות פדיון שבויים, והלא יש בידו מספיק כסף בכדי להוציאו לפדותו, וא"כ כל העניין של "כדי לחנכן במצוות" אינו קיים בעניין זה. ומה שכתב שהיא "מצוה שאין לה שיעור", היינו שבעיני הקטן אין לה שיעור, אבל באמת יש לה שיעור, ולכן פוסקין צדקה על חרש ושוטה כי החיוב עליהם הוא כמו על כל אדם ולא מצד חינוך, ולכן אין שייך כאן החשש האמור.

(ע"פ 'יין מלכות' סי' קפ"ג)

51) כל הדינים הנמנים בהלכה זו, נאמרו בברייתא שם. 52) הוצאה חד פעמית, ורמתה ידועה מראש. 53) שהרי תמיד עומדים עניים וצריך לפרנסם. ובתקופת התלמוד שכיחים היו מקרים של פדיון שבויים.

19 **יא. וּמִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה[54] אוֹ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ[55] - בֵּית דִּין פּוֹסְקִין**
20 **עָלָיו צְדָקָה[56], אִם הָיָה רָאוּי.**

54) כתובות מח. 55) רבינו מדמה חרש לשוטה (ראה למעלה סוף פ"י). 56) גובים מנכסיו לצדקה. בגמרא שם: "אמר מר עוקבא, מי שנשתטה בית־דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו ובניו ובנותיו ודבר אחר". והקשה רבינא מברייתא: מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות – בית־דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו, אבל לא בניו ובנותיו ולא דבר אחר. ותירצו שם מה שתירצו. ושאלו: מהו דבר אחר? ומפרש רב חסדא: זה תכשיט, ורב יוסף אמר: זה צדקה. ואמרו שם (גירסת הרי"ף): "מאן דאמר תכשיט (אין נותנים לאשה) כל־שכן צדקה, ומאן דאמר צדקה אבל תכשיט יהבינן (נותנים לה)". ולפי גירסא זו נחלקו בברייתא. ותמה הר"ן שם על רבינו,

שפסק בנשתטה ונתחרש שגובים צדקה מנכסיהם, שהרי זה מנוגד לפירושם של רב חסדא ושל רב יוסף, ואע"פ שהם פירשו את הברייתא, מתקבל על הדעת שגם מה שאמר מר עוקבא: "ודבר אחר" מתפרש כך. ונראה שרבינו קיבל גירסת רש"י: "מאן דאמר צדקה כל־שכן תכשיט, ומאן דאמר תכשיט אבל צדקה לא" ומחלוקתם במימרא של מר עוקבא, שאמר נותנים דבר אחר, ופירש רב יוסף: זה צדקה, ופסק כמותו.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, צָרִיךְ לְחַשֵּׁב בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ לְרַקְדֵּק וּלְהִזָּהֵר הַרְבֵּה מֵאֲבִיהֶן שֶׁל אֵלּוּ הַיְתוֹמִים, שֶׁהוּא רוֹכֵב עֲרָבוֹת[57]; שֶׁנֶּאֱמַר: סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת וְגוֹ', אֲבִי יְתוֹמִים וְגוֹ'.

~ נקודות משיחות קודש ~

"..לדקדק ולהזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות, שנאמר סולו לרוכב בערבות וגו' אבי יתומים וגו'".

וצריך להבין:

א. מהפסוק הנ"ל אמנם יש ראיה שה"רוכב בערבות" הוא "אבי יתומים", אבל בפסוק גופא צריך ביאור, מה הקשר בין "רוכב בערבות" ל"אבי יתומים".

ב. מדוע לא הביא הרמב"ם ראיה מפסוקים אחרים בחומש ובנ"ך שלפני הפסוק בתהילים, ובהם נקרא הקב"ה בשמות אחרים שהם מז' שמות שאינן נמחקים, ומדוע הביא דווקא את הפסוק "רוכב בערבות כו'". וכידוע בכללי הרמב"ם (יד מלאכי ס"ד) שדרכו של הרמב"ם להביא ראיות מפסוקים שלא הוזכרו בגמרא, אם נראית לו הראיה האחרת בפשטות יותר.

והביאור בזה: בגמרא מסכת חגיגה נתבאר הענין המיוחד שבכל אחד משבעת הרקיעים, ובנוגע לרקיע ששמו "ערבות" אומרת הגמרא "ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה... וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים".

ועל־פי־זה מובן מדוע בחר הרמב"ם בפסוק זה, כי תוכנו מתאים לענין ש"צריך לחשב ולדקדק ביותר ולהזהר מאביהן של אלו היתומים כו'", ובזה מדגיש את גודל הזהירות הנדרשת מהאפוטרופוס בענייניהם של היתומים, מפני הרקיע ששמו "ערבות" ובו צדק ומשפט, וכן "טל שעתיד להחיות בו את המתים" ובכללם הוריהם של יתומים אלו.

ויש להוסיף ולבאר הטעם שציטט הרמב"ם גם את תחילת הפסוק "סולו", הגם שאינו נוגע כל־כך לראיה מ"רוכב ערבות אבי יתומים". ברשימות הצ"צ לתהילים על הפסוק הנ"ל כתב ש"סולו" הוא מלשון מסילה "לעשות לו מסילה כביכול לירד ולהתגלות למטה, על־דרך מה שנאמר "ואמר סולו סולו פנו דרך כו'" כי זהו תפקידו של האפוטרופוס לעשות מסילות בלבבם של היתומים בחינוך להנהגה על־פי תורה שתעשה אצלם דרך סלולה למשך כל ימי חייהם.

(ע"פ 'יין מלכות' סי' קפ"ד)

57) יושב בשמים.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

נִגְמַר סֵפֶר שְׁלִשָׁה עָשָׂר, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. הִלְכוֹתָיו חֲמִשָּׁה, וּפְרָקָיו חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים: הִלְכוֹת שְׁכִירוּת - שְׁלִשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה - עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן - שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת נְחָלוֹת - אַחַד עָשָׂר פְּרָקִים.

יום שני כ"ג אלול ה'תשע"ו

פְּתַח פִּיךָ שְׁפָט צֶדֶק, וְדִין עָנִי וְאֶבְיוֹן

סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר

וְהוּא סֵפֶר שׁוֹפְטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם. ב. הִלְכוֹת עֵדוּת. ג. הִלְכוֹת מַמְרִים. ד. הִלְכוֹת אֵבֶל. ה. הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם.

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשִׁים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרָטָן: א) לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים. ב) שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט. ג) לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים אִם נֶחְלְקוּ הַשּׁוֹפְטִים. ד) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג אִם רַבּוּ הַמְחַיְּבִין בְּאִישׁ אֶחָד, עַד שֶׁיִּהְיוּ יָתֵר שְׁנַיִם. ה) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה מִי שֶׁלִּמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. ו) לַהֲרֹג בְּסִקְילָה. ז) לַהֲרֹג בְּשְׂרֵפָה. ח) לַהֲרֹג בְּסַיִף. ט) לַהֲרֹג בְּחֶנֶק. י) לִתְלוֹת. יא) לְקַבֵּר הַנֶּהֱרָג בְּיוֹם הֲרִיגָתוֹ. יב) שֶׁלֹּא תָּלִין נִבְלָתוֹ. יג) שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת מְכַשֵּׁף. יד) לְהַלְקוֹת רָשָׁע. טו) שֶׁלֹּא יוֹסִיף בְּהַכָּאַת הַלּוֹקֶה. טז) שֶׁלֹּא לַעֲנשׁ אָנוּס. יז) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג דָּם נָקִי בְּאָמֶד הַדַּעַת. יח) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הוֹרֵג חֲבֵרוֹ אוֹ חוֹבֵל בּוֹ. יט) שֶׁלֹּא לְרַחֵם אֶת הַדַּל בַּדִּין. כ) שֶׁלֹּא לְהַדֵּר גָּדוֹל בַּדִּין. כא) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת הַדִּין עַל בַּעֲלֵי עֲבֵרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חוֹטֵא. כב) שֶׁלֹּא לְעַוֵּת מִשְׁפָּט. כג) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֵּר וְיָתוֹם. כד) לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק. כה) שֶׁלֹּא לִירֹא בַּדִּין מֵאִישׁ זָרוֹעַ. כו) שֶׁלֹּא לְקַח

שֹׁחַד. כז) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּנִים. כח) שֶׁלֹּא לְשָׁא
שֶׁמַע שָׁוְא. כט) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַנָּשִׂיא. ל) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל
אָדָם מִשְּׁאָר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים.
וּבְאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מתבארת בו מצוות מינוי שופטים ושוטרים בכל מדינה ופלך. הרכב חברי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה. באיזו עיר מעמידים סנהדרי קטנה, ובאיזו עיר מעמידים בית דין של שלושה דיינים בלבד.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים
בְּכָל מְדִינָה[2] וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶךְ[3] וָפֶלֶךְ. שֶׁנֶּאֱמַר:
שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ[4]. שׁוֹפְטִים -
אֵלּוּ הַדַּיָּנִים הַקְּבוּעִין בְּכָל דִּין, וּבַעֲלֵי דִינִין בָּאִים
לִפְנֵיהֶם. שׁוֹטְרִים - אֵלּוּ בַּעֲלֵי מַקֵּל[5] וּרְצוּעָה, וְהֵם
עוֹמְדִים לִפְנֵי הַדַּיָּנִין, הַמְסַבְּבִין בַּשָּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת
וְעַל הַחֲנֻיּוֹת, לְתַקֵּן הַשָּׁעָרִים[6] וְהַמִּדּוֹת[7] וּלְהַכּוֹת כָּל
מְעַוֵּת[8]. וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם עַל פִּי הַדַּיָּנִים[9]. וְכֹל שֶׁיִּרְאוּ
בּוֹ עִוּוּת[10] דָּבָר - מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, וְדָנִין אוֹתוֹ
כְּפִי רִשְׁעוֹ[11].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים כו'".

מדבריו משמע שמינוי שופטים ושוטרים היא מצוה אחת, ופסק שלא כדמשמע בגמרא סנהדרין (טז, ב.) שהן שתי מצוות ("מנין שמעמידין שופטים לישראל ת"ל כו' שוטרים כו' ת"ל כו'") ולדעת ר"א ב'ספרי' הלימוד משופטים ושוטרים הוא שאם אין שופט - אין שוטר כו' אבל לא שהן מצוה אחת.

(ע"פ לקו"ש חלק י"ט ע' 489 בהערה שם)

~ נקודות משיחות קודש ~

"השופטים אלו הדיינים הקבועים בבית־דין".

"...יש להם רשות להכותו כפי כחו ולקנסו כפי שיראה בית־דין לחזק הדבר.. כו'"

עניינם של השוטרים שהם "...העומדים לפני הדיינין המסבבים בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים כו' וכל שיראו בו עיוות מביאין אותו לבית־דין ודנין אותו כפי רשעו", היינו שמפקחים ברחובות ובשווקין ומודיעים לשופטים על כל עיוות שרואים".

על־פי־זה יובן מדוע לא מנה הרמב"ם את מצוות מינוי שוטרים בפני עצמה, אלא עם מצוות מינוי שופטים כאחת. כי אילו תפקיד השוטרים היה להוציא לפועל את דין השופטים, היה מקום לומר שהן שתי מצוות שונות, ועשיית הדין נחלקת לשתים: פסק הדין על־ידי הדיינים, וביצועו על־ידי השוטרים. אבל מאחר ששופט האמור בתורה הוא זה שגם מבצע את הדין, על־דרך שאמר משה "אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו כו'" (במדבר כה, ה.) וכן לגבי עונש מלקות (דברים כה, ב.) נאמר "והפילו השופט והכהו וגו'" נמצא שהשוטרים הם אלו המסייעים לשופטים כשאינם יכולים להוציא את הדין לפועל, ולכן לא מנה הרמב"ם את מינויים כמצווה בפני עצמה: א. כי זהו פרט בהוצאת המשפט לפועל על־ידי השופטים. ב. אינו עניין הכרחי להוצאה לאור של המשפט, ואפשר להוציאו לפועל גם בלי השוטרים כשאין צריך לסיועם.

ידועים דברי הש"ך (ריש פרשת שופטים) ש"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" מדבר גם על "שערי הגוף" העיניים והאוזניים, ושיהיה מושל על כל אחד מאברים אלה.

ובפשטות, עניין השופטים באדם מתקיים על־ידי לימוד הלכות התורה לדעת את המעשה אשר יעשון, ומינוי השוטרים מתקיים על־ידי קיום ההלכות בפועל. ולפי מה שנתבאר לעיל שתפקיד השופט הוא להוציא לפועל את משפטו, מובן גם עניינם של השופטים והשוטרים שבאדם, כי "תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים" ואם התלמוד (השופט) אינו מביא לידי מעשה (השוטר) חסר גם בתלמוד עצמו. אבל השוטר הוא כאשר יצרו של אדם מתגבר עליו וצריך לבטשו ולהרגיז עליו את היצר הטוב ולהכותו בדברים.

ועל־פי־זה יובן הלשון "ואשיבה שופטיך כבראשונה" כי אז יתבטל כל הרע, ולא יהיה עוד צורך בשוטר אלא רק בשופט.

(ע"פ לקו"ש חלק ל"ד ע' 103 והע' 37)

2) עיר. 3) עיר מחוזית, כלשון הכתוב (נחמיה ג, ט) "פלך ירושלים". כלומר, נוסף על בתי הדין שבכל עיר ועיר, צריך שבפלך יהיה בית דין מחוזי ממונה על כולם, וראה לקמן הערה בסוף הלכה ב (לחם משנה). 4) סנהדרין טז, ב. "בכל שעריך" - מתרגם אונקלוס: בכל קרויך. כלומר, בכל עיר ועיר. ושם נו, ב אמרו: "כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר" וראה בהלכות מלכים פרק ט, הלכה י"ד. 5) "שחובטים במקלות על פי השופטים לכל מי שאינו שומע" (רש"י שם טז, ב) וב"ספרי" דברים אות טו אמרו: "ושוטרים - אלו המכים ברצועה כעניין שנאמר (דברי הימים־ב יט, יא) "ושוטרים הלויים לפניכם". 6) המחירים, שלא ימכרו ביוקר. 7) שמודדים בהן החנוונים ללקוחותיהם. ובבבא בתרא פט, א אמרו: "מעמידים אגרדמין (=שוטרים) בין למידות בין לשערים", והשווה הלכות גניבה פרק ח, הלכה ב "חייבים בית דין להעמיד שוטרים... מחזרים על החנויות ומצדקים את המאזנים ואת המידות... וכל מי שנמצא עימו משקל חסר או מידה חסרה או מאזניים מקולקלין יש להם רשות

להכותו... ולקנסו כפי ראות בית דין לחזק הדבר". 8) מקלקל ומכשיל. ונוסח אחר: ולתקן כל מעוות. 9) וכן אמרו (סוטה מב, א): מה שוטר שיש ממונה על גביו - ומפרש רש"י: "השופט ממונה על השוטר, שהשוטר עשוי לנגוש את מי שיצווה השופט לכוף". וכתב רבינו בספר המצוות עשה קעו "ויעמידו (=השוטרים) הגדרים על העובר, עד שלא יהיו מצוות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש". 10) ובכתב יד תימן: ערוות דבר. 11) ב"ספרי" במדבר אות קיג אמרו: "וימצאו איש מקושש - מגיד שמינה משה שומרים ומצאו אותו מקושש".

1 **ב. אֵין אָנוּ חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בָּתֵּי דִינִים בְּכָל פֶּלֶךְ**
2 **וָפֶלֶךְ וּבְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד; אֲבָל**
3 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינָן חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בֵּית דִּין בְּכָל**
4 **פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ[12]. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ**
5 **אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ[13].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אבל בחוצה לארץ אינן חייבין להעמיד בית־דין בכל פלך ופלך".

ותמהו 'נושאי־הכלים' לרמב"ם שלכאורה הוא נגד גמרא מפורשת (מכות ז, א.) "והיו אלה לכם גו' למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ, א"כ מה תלמוד־לומר בשעריך? בשעריך אתה מושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר", ואיך פסק שבחו"ל אין מושיבין בכל פלך ופלך.

יש הגורסים ברמב"ם "אבל בחו"ל אינן חייבין להעמיד בית־דין אלא בכל פלך ופלך אבל לא בכל עיר ועיר", ויש מפרשים שכוונת הרמב"ם היא שרק בכל פלך ופלך אין חייבים להעמיד, אבל בכל עיר ועיר חייבים.

אבל הרמב"ן (שחי בסמיכות לזמן הרמב"ם) בפירושו על התורה כתב שבחוץ־לארץ אינם חייבים להעמיד להם ב"ד, ורק "כאשר יצעק המעוות, יעמדו עליו הראויין לשפוט ובמשפטיהם ישפטוהו או יעלה לארץ בזמנה ושם ישפטוהו.... **וכן כתב הרב משה**". וברור שהיה תחת ידו כתב־יד שלדעת הרמב"ם אין חייבים להושיב דיינים בחו"ל. על־פי חידושו של הרמב"ם, תתורץ תמיהה גדולה בסיפור חג הפורים. בקשר לחטאם של ישראל "שנהנו מסעודתו של אותו רשע" אומרת הגמרא (מגילה יב, א.) "הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים" (כמו שישראל עשו עצמם ולא כיוונו באמת, כך הקב"ה העמיד עליהם את המן רק להפחידם). ונשאלת השאלה, הרי מרדכי הזהירם "לא תלכו לאכול בסעודתו של אחשוורוש", ומכיון שמרדכי היה אחד מראשי הסנהדרין, נמצא שעברו על הוראת בית־דין, ו"כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא־תעשה", ואיך אפשר לומר ש"לא עשו אלא לפנים".

אלא שעל־פי דעת הרמב"ם הקושיא מעיקרא ליתא, כי בשושן הבירה לא היה בית־דין וא"כ לא עברו על הוראת הדיינים.

(ע"פ 'יין מלכות', סי' קפ"ה)

12) אלא בכל עיר ועיר, וכן אמרו (מכות ז, א): סנהדרין נוהגת בארץ ובחוץ לארץ שנאמר (במדבר לה, כט) "והיו אלה לכם לחוקת משפט... בכל מושבותיכם". 13) ובחוץ לארץ אין השבטים מיושבים כל אחד לעצמו (מכות שם). אלא ששם הנוסח: "ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר" ולפיכך סובר הכסף משנה שיש לגרוס בדברי רבינו: אינם חייבים להעמיד בית דין אלא בכל פלך ופלך. וכן הדעת נוטה, שתפשת מועט - תפשת, ודיינו שנושיב בתי דין בח"ל בערי המחוז, ולא בכל עיר ועיר (לחם משנה) וראה ברמב"ן לתורה דברים טז, יח.

6 **ג. כַּמָּה בָּתֵּי דִינִין קְבוּעִין יִהְיוּ בְּיִשְׂרָאֵל? וְכַמָּה**
7 **יִהְיֶה מִנְיָנָן[14]? קוֹבְעִין בַּתְּחִלָּה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל**
8 **בַּמִּקְדָּשׁ[15], וְהוּא הַנִּקְרָא סַנְהֶדְרֵי[16] גְּדוֹלָה. וּמִנְיָנָם**
9 **שִׁבְעִים וְאֶחָד. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ**
10 **מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל; וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְיַצְּבוּ**
11 **שָׁם עִמָּךְ - חֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד[17]. הַגָּדוֹל בְּחָכְמָה**
12 **שֶׁבְּכֻלָּן - מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ רֹאשׁ עֲלֵיהֶן[18], וְהוּא רֹאשׁ**
13 **הַיְשִׁיבָה. וְהוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הַחֲכָמִים נָשִׂיא בְּכָל**
14 **מָקוֹם[19], וְהוּא הָעוֹמֵד תַּחַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּמוֹשִׁיבִין**
15 **הַגָּדוֹל שִׁבְעִים מִשְׁנֶה[20] לָרֹאשׁ, וְיוֹשֵׁב מִימִינוֹ.**
16 **וְהוּא הַנִּקְרָא אַב בֵּית דִּין[21]. וּשְׁאָר הַשִּׁבְעִים יוֹשְׁבִין**
17 **לְפָנָיו כְּפִי שְׁנֵיהֶם וּכְפִי מַעֲלָתָם[22]. כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ**
18 **בְּחָכְמָה - יִהְיֶה קָרוֹב לַנָּשִׂיא מִשְּׁמֹאלוֹ יוֹתֵר**
19 **מֵחֲבֵרוֹ[23]. וְהֵם יוֹשְׁבִין בְּכֶמוֹ חֲצִי גֹּרֶן בְּעִגּוּל, כְּדֵי**
20 **שֶׁיִּהְיֶה הַנָּשִׂיא עִם אַב בֵּית דִּין רוֹאִין כֻּלָּן[24]. וְעוֹד**
21 **מַעֲמִידִין שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים**
22 **וּשְׁלֹשָׁה[25]: אֶחָד עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה[26], וְאֶחָד עַל פֶּתַח**
23 **הַר הַבַּיִת[27]. וּמַעֲמִידִין בְּכָל עִיר וָעִיר מִיִּשְׂרָאֵל, שֵׁשׁ**
24 **בָּה מֵאָה וְעֶשְׂרִים[28] אוֹ יוֹתֵר, סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[29].**
25 **וְיוֹשֶׁבֶת בְּשַׁעַר הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִצִּיגוּ בַּשַּׁעַר**
26 **מִשְׁפָּט[30]. וְכַמָּה יִהְיֶה מִנְיָנָם? עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים.**
27 **וְהַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁבְּכֻלָּן רֹאשׁ עֲלֵיהֶן. וְהַשְּׁאָר יוֹשְׁבִין**
28 **בְּעִגּוּל כְּמוֹ חֲצִי גֹּרֶן[31], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָרֹאשׁ רוֹאֶה אֶת**
29 **כֻּלָּן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"והוא שקורין אותו נשיא בכל מקום".

'נשיא' הוא על שם שמלמד תורה, וכן הוא במשיח שנאמרו בו שני העניינים "מלך עליהם" ו"נשיא להם" כי בו יתקיימו שניהם. עניינו כמלך המשיח הוא לפעול חידוש אמיתי בעולם, להפוך את כל העמים "לעבדו שכם אחד" והוא חידוש בהנהגת העולם, אבל בנוסף יהיה 'נשיא' כיון ש"ילמד תורה את כל העם", ועניין זה אינו חידוש ביחס

לענייננו כמלך, שהרי אחרי הכל לא יכול להיות שינוי בתורה - התורה הזאת לא תהיה מוחלפת".

(ע"פ לקר"ש חלק ל"ה עמ' 209)

14) מניין חבריהם שבכל בית דין. 15) בלשכת הגזית שבבית המקדש (סהדרין פו, ב) ובירושלמי מכות פרק ב, הלכה ו אמרו: מניין שהייתה סנהדרין גדולה אצל המזבח, שנאמר: ולא תעלה במעלות על מזבחי, וסמוך לו נאמר (שמות כא, א): ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. 16) סנהדרין - מועצה בלשון יוונית. "ובמושב זקנים יהללוהו" (תהלים קז, לב) מתורגם: ובסנהדרין דחכימיא ישבחון יתיה. והרע"ב בפירושו לסוטה פרק ט, משנה י"א אומר: סנהדרין - ששונאים הדרת פנים בדין. 17) משנה בסנהדרין ב, א ובגמרא שם טז ב. 18) כמו שאמרו (בבא בתרא קכ, א): "בישיבה הלך אחר חכמה; במסיבה (=של משתה) הלך אחר זקנה". 19) הוריות ט, א: יג, ב וכן בקידושין לב, ב ובאבות פרק ב, א ועוד. 20) סגן. 21) חגיגה טז, ב והוריות יג, ב. 22) בחכמה, אם היו שווים בשנים (כסף משנה). ובדפוס וינציאה שי"א וכן בכתב יד התימנים: "ישובים לפני שניהם (=הנשיא והאב"ד) כפי מעלתם". ולפי זה לא מדובר כאן בחשיבות השנים והגיל, אלא במעלת החכמה בלבד. 23) לא שכולם ישבו משמאל הנשיא, חוץ מהאב בית דין שישב מימינו, שאם כן החלה השורה מאב בית דין ואין זה כבוד לנשיא. אלא, שלושים וחמישה מגדולי הסנהדרין יישבו משמאל הנשיא ושאר שלושים וארבעה ישבו מימין האב־בית־דין, וכן שנינו בתוספתא סנהדרין פרק ח משנה א "הנשיא יושב באמצע וזקנים יושבים מימינו ומשמאלו" (רדב"ז). 24) משנה בסנהדרין לו, ב ושם מודגש: "כדי שיהיו רואים זה את זה" ומפרש רש"י: שאם היו יושבים בשורה אין פני הראשונים (=הקיצוניים) רואים זה את זה, אולם מקור רבינו מירושלמי שם פרק א הלכה ד: "והנשיא היה יושב באמצע כדי שיהיו רואים אותו ושומעים קולו" הרי שהכל מתייחס כלפי ההתאמה שבין הנשיא לזקנים (לחם משנה). 25) והטעם למניין זה מבואר בדברי רבינו לקמן פרק ה, הלכה ג. 26) חצר בית המקדש, ונזכרת במקרא יחזקאל מד, יד ובמשנה מידות פרק ב, משנה ו. 27) ההר שעליו הבית בנוי, והוא השטח שמחוץ לעזרה, וקדושתו קלה מקדושת העזרה, וכל ההר היה ת"ק אמה על ת"ק אמה, כמבואר בהלכות בית הבחירה, פרק ה, הלכה א (סנהדרין פח, ב). 28) והטעם למניין זה ראה להלן הלכה י. 29) שם. 30) ונאמר: שופטים... תיתן לך בכל שעריך (סמ"ג מצוות עשה צז). וב"ספרי" תצא אות רפט דרשו: "ועלתה יבמתו השערה - מצוה בבית דין שיהא בגובהה של עיר". 31) משנה בסנהדרין לו, ב "סנהדרין הייתה כחצי גורן עגולה" ומפרש רש"י: אף של כ"ג.

1 **ד. עִיר שֶׁאֵין בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים - מַעֲמִידִין בָּהּ**
2 **שִׁלְשָׁה דַּיָּנִים[32]. שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה, כְּדֵי**
3 **שֶׁיְּהֵא בָּהֶן רֹב וּמְעוּט, אִם הָיְתָה בֵּינֵיהֶן מַחְלֹקֶת**
4 **בְּדִין מִן הַדִּינִין[33].**

32) משנה בסנהדרין ב, ב "וכמה יהא בעיר ותהא ראוייה לסנהדרין, מאה ועשרים" וזה וודאי שאין משאירים אותה בלא בית דין ופחות שבבתי דין הוא של שלושה (כסף משנה). 33) ואז יכריע הרוב את המיעוט. וכן אמרו (סנהדרין ג, ב) "אשר ירשיעון אלהים - הרי כאן שניים ואין בית דין שקול, מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי כאן שלושה. וראה לקמן פרק ב, הלכה י"ג "אף על פי שבית דין של שלושה בית דין שלם הוא, כל זמן שהם רבים הרי זה משובח".

5 **ה. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ שְׁנֵי חֲכָמִים גְּדוֹלִים, אֶחָד רָאוּי**
6 **לְלַמֵּד וּלְהוֹרוֹת בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְאֶחָד יוֹדֵעַ**
7 **לִשְׁמֹעַ[34] וְיוֹדֵעַ לִשְׁאֹל וּלְהָשִׁיב[35] - אֵין מוֹשְׁבִין בָּהּ**
8 **סַנְהֶדְרִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל[36].**

34) להבין היטב דברי חבירו לאשורם. 35) לישא וליתן, להתווכח בדברי חבירו, שמתוך כך הוא מעמידם על אמיתתם. 36) סנהדרין יז, ב "כל עיר שאין בה שניים אחד לדבר ואחד לשמוע (כגירסת הכסף משנה) אין מושיבין בה סנהדרין" ומפרש רבינו: לדבר - ללמד ולהורות: לשמוע - לישא וליתן. והשאר וודאי צריך שיהיו יודעים לשאול ולהשיב בקצת הדינים, אף על פי שאינם יודעים להשיב בכל התורה, שאם לא כן איך יתמנו בסנהדרין (כסף משנה). ורש"י שם מפרש בעניין אחר.

9 **ו. סַנְהֶדְרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנַיִם אֵלּוּ, אֶחָד רָאוּי לִשְׁמֹעַ**
10 **וְאֶחָד רָאוּי לְדַבֵּר - הֲרֵי זוֹ סַנְהֶדְרִין[37]. הָיוּ בָּהּ**
11 **שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי זוֹ בֵּינוֹנִית. הָיוּ בָּהּ אַרְבָּעָה יוֹדְעִים**
12 **לְדַבֵּר - הֲרֵי זוֹ סַנְהֶדְרֵי חֲכָמָה[38].**

37) וכשרה בדוחק. 38) כדברי הירושלמי שקלים פרק ה, הלכה א, על פי התוספתא סנהדרין פרק ח, משנה א. ובסנהדרין יז, ב אמרו: "בביתר היו שלושה, וביבנה ארבעה: רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע".

13 **ז. כָּל סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה מוֹשִׁיבִין לִפְנֵיהֶן שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת**
14 **שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בְּכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה עֶשְׂרִים**
15 **וּשְׁלֹשָׁה אִישׁ. שׁוּרָה רִאשׁוֹנָה קְרוֹבָה לַסַּנְהֶדְרִין,**
16 **וְשׁוּרָה שְׁנִיָּה לְמַטָּה הֵימֶנָּה, וּשְׁלִישִׁית לְמַטָּה**
17 **הֵימֶנָּה. וְכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה יוֹשְׁבִין בָּהּ לִפְי מַעֲלָתָן**
18 **בְּחָכְמָה[39].**

39) וכל אחד ואחד מכיר את מקומו, כמפורש במשנה סנהדרין לז, א.

19 **ח. אִם נֶחְלְקוּ הַסַּנְהֶדְרִין[40], וְהֶצְרִיכוּ לִסְמֹךְ אֶחָד[41]**
20 **לְהוֹסִיף עַל מִנְיָנָן - סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה גָּדוֹל**
21 **שֶׁבָּהּ; וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבְּשׁוּרָה שְׁנִיָּה בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף**
22 **שׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, כְּדֵי לְמַלֹּאת חֶסְרוֹנָהּ, וְהָרִאשׁוֹן**
23 **שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה שְׁנִיָּה[42]; וּבוֹרְרִין**
24 **לָהֶן אֶחָד מִשָּׁאָר הַקָּהָל, וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בְּסוֹף שׁוּרָה**
25 **שְׁלִישִׁית[43]. וְכֵן אִם צָרְכוּ לִסְמֹךְ שֵׁנִי אוֹ שְׁלִישִׁי[44] -**
26 **עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה הֵם עוֹשִׂים[45].**

40) ויהיו שנים עשר מחייבים ואחד עשר מזכים, ואין הטייה לרעה על פי אחד (ראה לקמן פרק ח, הלכה א), וצריך להוסיף שניים עד שבעים ואחד (שם ורש"י). 41) ראה לקמן פרק ט, הלכה ב, שלעולם מוסיפים שניים. 42) שאומרים לו: מוטב שתהיה "זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים" (סנהדרין שם). 43) שם. נמצאו שלוש שורות אלו משלימות עד שבעים ואחד. ואף על פי שמספיקים ארבעים ושמונה להשלים עד ע"א, אולם אין זה מהנימוס לעשות שתי שורות של כ"ד כ"ד, שתהיינה שורות התלמידים מרובות משל הדיינים, שאינה אלא כ"ג, וגם אין זה הוגן לעשות שתי שורות של כ"ג ואחת של שני תלמידים בלבד, ולפיכך עושים שלוש שורות של כ"ג־כ"ג (רש"י שם). 44) כגון שחלה אחד מהשורות או מת. 45) שאינו יושב במקומו של הראשון, ראש בשורה, אלא בסוף השורה, שהוא המקום הראוי לו, "שהגרוע מן התלמידים שבשורות גדול מגדול שבקהל" (שם וברש"י). וראה לקמן פרק ב הלכה ח.

1 **ט. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַנְהֶדְרִין, יִהְיוּ שָׁם שְׁנֵי סוֹפְרֵי**
2 **דַּיָּנִים עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶם, אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן**
3 **הַשְּׂמֹאל. אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמַּחַיְבִין[46], וְאֶחָד כּוֹתֵב**
4 **דִּבְרֵי הַמְזַכִּים[47].**

46) פלוני חייב ומטעם זה. 47) פלוני זיכה ומטעם זה (שם לו, ב). ולדעת רש"י שם, שניהם כותבים דברי המזכים והמחייבים, שאם יטעה האחד יוכיח כתבו של חבירו. וראה לקמן פרק י"ב הלכה ג.

5 **י. וְלָמָּה אֵין סַנְהֶדְרִין אֶלָּא בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאָה**
6 **וְעֶשְׂרִים? כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֵהֶן סַנְהֶדְרִין שֶׁל עֶשְׂרִים**
7 **וּשְׁלֹשָׁה, וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[48],**
8 **וַעֲשָׂרָה בַּטְלָנִין שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת[49], וּשְׁנֵי סוֹפְרִים,**
9 **וּשְׁנֵי חַזָּנִים[50], וּשְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין[51], וּשְׁנֵי עֵדִים, וּשְׁנֵי**
10 **זוֹמְמִין[52], וּשְׁנֵי זוֹמְמֵי זוֹמְמִין[53], וּשְׁנֵי גַּבָּאֵי צְדָקָה,**
11 **וְעוֹד אֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה לְחַלֵּק צְדָקָה[54], וְרוֹפֵא**
12 **אֻמָּן[55], וְלַבְלָר[56], וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת. חֲרֵי מֵאָה**
13 **וְעֶשְׂרִים[57].**

48) ראה לעיל הלכה ח ובביאורנו שם. 49) בטלים מכל מלאכה להיות מזומנים לבית הכנסת שחרית וערבית (שם יז, ב וברש"י) והשווה הלכות מגילה פרק א, הלכה ח. 50) שמשים להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדין (שם). שאם אחד מלקה, יוכל השני להזמין (תוספות יום טוב שם). 51) שאם לא כן את מי הם דנים (רש"י שם). 52) שיתייראו העדים להעיד שקר שלא יזומו על ידי עדים אחרים (שם וברש"י). וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח הלכה א־ב דיני הזמה והגדרתה. 53) עדים אחרים להזים את הזוממים הקודמים, שמא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכור שניים להזימם, לפיכך צריך שיהיו שניים אחרים בעיר שיתייראו אלו הזוממים מהם, אם נבוא להזים העדים הראשונים, יבואו אלו השניים ויזימו אותנו (שם וברש"י). זוממי זוממין - המזימים את העדים הראשונים כשהם עצמם נעשו זוממים הרי הם זוממים של זוממים הראשונים (רש"י לסנהדרין עח, א). 54) שהצדקה נגבית בשניים ומתחלקת בשלושה, שהיא כדיני ממונות, שנותנים לכל אחד די מחסורו (הלכות מתנות עניים פרק ט, הלכה ה). 55) שיודע חכמת הרפואה וגם הוא אומן במלאכת יד במובן הטכני (כסף משנה). 56) כותב ספרים. 57) סנהדרין יז, ב. ורש"י שם מפרש: רופא - למול תינוקות; אומן - מקיז דם. וראה בהלכות דעות פרק ד, הלכה כ"ג שרבינו מונה עשרה דברים של צרכי העיר ומונה רופא לחוד ואומן לחוד, וייתכן כי הם שני דברים, אבל איש אחד מתעסק בהם, כדברי ה"לחם משנה" שם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הראויים לסנהדרין, השכלתם וסגולת מידותיהם, כשרות הדיינים הראויים לבית דין של שלושה, סמכותו של דיין יחיד מומחה. הזכות לאדם לעשות דין לעצמו.

14 **א. אֵין מַעֲמִידִין בְּסַנְהֶדְרִין, בֵּין בִּגְדוֹלָה[2] בֵּין**
15 **בִּקְטַנָּה[3], אֶלָּא אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים[4], מֻפְלָגִין[5]**
16 **בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, בַּעֲלֵי דֵּעָה מְרֻבָּה, יוֹדְעִים קְצָת**
17 **מִשְׁאָר חָכְמוֹת, כְּגוֹן רְפוּאוֹת[6] וְחֶשְׁבּוֹן וּתְקוּפוֹת[7]**
18 **וּמַזָּלוֹת וְאַצְטַגְנִינוּת[8] וְדַרְכֵי הַמְעוֹנָנִים[9] וְהַקּוֹסְמִים[10]**
19 **וְהַמְכַשְּׁפִים[11] וְהַבְלֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ[12], כְּדֵי**
20 **שֶׁיִּהְיוּ יוֹדְעִים לָדוּן אוֹתָם[13]. וְאֵין מַעֲמִידִין**
21 **בְּסַנְהֶדְרִין אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְיֻחָסִים**
22 **הָרְאוּיִים לְהִשִּׂיא לְכְהֻנָּה[14]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם**
23 **עִמָּךְ - בְּדוֹמִין לְךָ בְּחָכְמָה וּבְיִרְאָה וּבְחֵמֶס[15].**

2) של שבעים ואחד. 3) של עשרים ושלשה, כמבואר לעיל פ"א ה"ג. 4) מבינים דבר מתוך דבר. חכם - דומה לשולחני עשיר, כשמביאים לו דינרים לראות - רואה, וכשאין מביאים לו - יושב ותוהה; נבון - דומה לשולחני תגר, כשאין מביאים לו - הוא מחזר ומביא משלו (ספרי דברים אות יג), וראה עירובין ק, ב. 5) ובכת"י התימנים: מופלאים. 6) הדברים המרפאים בטבע שניתנה שבת לידחות בשבילם, אבל לא הדברים המרפאים בסגולה. וכן אם השקה אחד את חבירו סם מן הסמים ומת, אם ראוי אותו סם להמית וחייב או לא (רדב"ז). וכן לענין להאכיל לחולה ביום הכיפורים, שחכמת הרפואה קובעת בזה הרבה, ובעניני דם נדה להבחין בין דם נדה לדם מכה שהוא טהור (ראה הל' איסורי ביאה פ"ד, ה"כ). וכן המכה את חבירו באבן ומת, צריכין לאמוד אם יש באבן כדי להמית, כמבואר בסנהדרין עח, א (אוצר נחמד' לכוזרי מאמר ב אות סד). 7) בכת"י התימנים: וחשבון תקופות. וכן מצינו בשבת עה, א "חישוב תקופות ומזלות". חשבון תקופות - מהלך השמש והירח המקיפים את העולם, לדעת על פיו קביעת מולד החודש ועיבור שנים. מזלות - משורש נזל־הלך, והן קבוצות כוכבים שחילקום חכמים לשנים־עשר חלקים, ושמותם: טלה, שור, תאומים וכו' כמבואר בהל' יסודי התורה פ"ג, ה"ו. וגם במהלכם מחשב בית־דין לקבוע על פיו תאריך מולד הירח, כמבואר בהל' קידוש החודש פ"א, ה"ו; פ"ט, ה"ג; פי"א, ה"ז־ח; פי"ז, ה"ד. 8) בכת"י

התימנים: ואסטגנינות. חכמת אסטרולוגיה, חזון בכוכבים, ויש מגידים עתידות לאדם ע"פ ראות מזלו בכוכבים, ראה שבת קנו, א. 9) נותני עיתים, שאומרים יום פלוני טוב, יום פלוני רע (הל' ע"ז פי"א, ה"ח). 10) עושים מעשים משונים עד שאומרים דברים העתידים להיות (שם ה"ו).11) עושים מעשה כשפים, כגון שדה מליאה קישואים, והוא מלקטה כולה בכשפיו (שם הט"ו ובבאורנו). 12) כגון אוב וידעוני. וכל מעשי כשפים כולם דברי שקר והבל הם, כמבואר שם הט"ז, וכן הנביא אומר (ירמיה י, ט) "מוסר הבלים עץ הוא", ושם טז, יט "הבל ואין בם מועיל". 13) סנהדרין יז, א: ובעלי כשפים - מפרש רש"י: "להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית־דין ולגלות על המכשפים המסיתים ומדיחים בכשפיהם". וראה שם סח, א "לא תלמד לעשות - לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות". וראה מנחות סה, א ב'תוספות' דיבור־המתחיל: בעלי כשפים, "פירש רב האי גאון, כדי לידע את הדין". 14) את בנותיהם לכהנים (משנה בסנהדרין לב, א וברש"י). 15) שם לו, ב. וראוי להעיר, שבמסקנה שם, הוכיחו זה מהפסוק (שמות יח, כב) "ונשאו אתך" - אתך, בדומים לך. כי מהפסוק הקודם אין להוכיח, שמא משום כבוד השכינה שתשרה עליהם, ככתוב (במדבר יא, יז) "ואצלתי מן הרוח... ושמתי עליהם", הקפיד הכתוב שיהיו מיוחסים כמשה.

1 **ב. וּמְצָוָה לִהְיוֹת בְּסַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם,**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם. וְאִם לֹא מָצְאוּ,**
3 **אֲפִלּוּ הָיוּ כֻּלָּם יִשְׂרְאֵלִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[16].**

16) 'ספרי' שופטים אות קנג: "ואל השופט – אע"פ שאין בו כהנים ולויים - כשר". אל השופט - משמע כל שופט שהוא, ואפילו ישראל (רבינו הלל בפירושו שם).

4 **ג. אֵין מַעֲמִידִין בְּכָל סַנְהֶדְרִין לֹא זָקֵן מֻפְלָג[17]**
5 **בַּשָּׁנִים וְלֹא סָרִיס, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אַכְזְרִיּוּת[18]. וְלֹא**
6 **מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רַחֲמָן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין מעמידין... ולא זקן מופלג בשנים מי שיש בהן אכזריות".

ראה "דרך מצותיך" פט,ב. הלכה זו היא המשך להלכה א', בה נאמרו התנאים למי שראוי להיות דיין, ללמדך שגם אם היו הדיינים בעלי כל המעלות "אנשים חכמים ונבונים מופלאין בחכמת התורה, בעלי דעה מרובה וכו'" אין להושיב אותם בסנהדרין, כיון שיש בהם טבע של אכזריות ועלולים להטות את הדין לחוב.

(ע"פ לקו"ש חלק ח' עמוד 163 הערה 25)

17) רב ביותר. 18) סנהדרין לו, ב ומפרש רש"י: הזקן שכח כבר צער גידול בנים, ואינו רחמני. וכן סריס, שמתוך שנאמר במסית: "ולא תחמול... עליו" משמע שבאחדים צריך שיהיו הדיינים ראויים לחמול (קרית ספר), וראה לקמן פי"א, ה"ה.

7 **ד. וְאֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּסַנְהֶדְרִין, שֶׁאָסוּר**
8 **לַחֲלֹק עָלָיו[19] וְלַמְרוֹת אֶת דְּבָרוֹ. אֲבָל מוֹשִׁיבִין כֹּהֵן**
9 **גָּדוֹל, אִם הָיָה רָאוּי בְּחָכְמָה[20].**

19) שנאמר (שמות כג, ב) "ולא תענה על רב" - קרא בו: לא תענה על רַב (רְב חסר יו"ד כתוב), שאינך רשאי לסתור דברי המופלא שבדיינים, ואם יאמר המלך דברי חובה לנידון, שוב לא יוכלו הסנהדרין לראות לו זכות (סנהדרין יח, ב וברש"י). 20) ממשמעות הסוגיא שם, וכן שנינו שם עמ' א "כהן גדול דן ודנין אותו". וראה הל' קידוש החודש פ"ד הי"א שאין מושיבין כהן גדול לעיבור השנה, מפני הצינה. ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב "מכאן לסנהדרין גדולה של כל ישראל: ויקח שר הטבחים את שריה כהן הראש (ירמיה נב, כד)... הרי שבעים..." - מכאן שגם הכהן הגדול נמנה במנין הסנהדרין (אור שמח).

10 **ה. מַלְכֵי בֵּית דָּוִד[21], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָם**
11 **בְּסַנְהֶדְרִין - יוֹשְׁבִין[22] וְדָנִים הֵם אֶת הָעָם[23]. וְדָנִים**
12 **אוֹתָם, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן דִּין[24]. אֲבָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[25] -**
13 **אֵין דָּנִין וְאֵין דָּנִין אוֹתָם; לְפִי שֶׁאֵין נִכְנָעִים לְדִבְרֵי**
14 **תּוֹרָה, שֶׁמָּא תָּבוֹא מֵהֶן תַּקָּלָה[26].**

21) מלכי יהודה שהם מזרע בית דוד. 22) לבדם, שלא בחברת הסנהדרין. 23) סנהדרין יט, א, שנאמר (שם כא, יב) "בית דוד, כה אמר ה' דינו לבקר משפט". 24) שאם לא כן, גם הם לא יוכלו לדון את האחרים, שכלל הוא: "קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים" (שם). 25) מימי ירבעם ואילך, שנקרעה המלוכה מיד שלמה, וניתנו לו עשרה שבטים (מלכים־א יא, לא) ורחבעם בן שלמה לא מלך אלא על שבטי יהודה ובנימין (שם יב, כא). 26) כמסופר בסנהדרין שם: מעשה בעבדו של ינאי המלך (ממלכי ישראל) שהרג את הנפש, שלחו לו לבוא ולעמוד בפני הסנהדרין, וכשבא וישב, אמר לו שמעון בן שטח, עמוד! אמר לו ינאי, "לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבריך", וכבשו הסנהדרין פניהם בקרקע מפני היראה, ונענשו ומתו, באותה שעה אמרו: מלך לא דן ולא דנים אותו. והדבר ברור, שאם אין דנים אותו, גם הוא אינו דן את אחרים, כמבואר לעיל אות כב. והשווה הל' מלכים פ"ג ה"ז "מפני שלבם (של מלכי ישראל) גס בהם, ויבוא מן הדבר תקלה והפסד על הדת".

15 **ו. כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מְנַקִּין בְּצֶדֶק[27], כָּךְ צְרִיכִין לִהְיוֹת**
16 **מְנַקִּין מִכָּל מוּמֵי הַגּוּף[28]. וְצָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִבְדֹּק**
17 **וּלְחַפֵּשׂ, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן בַּעֲלֵי שִׂיבָה[29], בַּעֲלֵי קוֹמָה,**
18 **בַּעֲלֵי מַרְאֶה[30], נְבוֹנֵי לַחַשׁ[31], וְשֶׁיֵּדְעוּ בְּרֹב**
19 **הַלְּשׁוֹנוֹת[32], כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי**
20 **הַתַּרְגְּמָן[33].**

27) ששופטים בצדק, ללא הטיית דין כל שהיא, ככתוב (ויקרא יט, טו) "לא תעשו עול במשפט... בצדק תשפוט עמיתך". 28) סנהדרין לו, ב שנאמר: "כולך יפה רעיתי ומום אין בך", שאפילו הוא סומא באחת מעיניו - פסול הוא לסנהדרין, כמבואר בסמוך ה"ט. ובירושלמי שם פ"ח,

ה"ה "כשם שזקני בית־דין שלמים בצדק, כך הם צריכים להיות שלמים באבריהם". 29) אבל לא זקנים מופלגים, כמבואר לעיל ה"ג. 30) שתהא אימתם מוטלת על הבריות (סנהדרין יז, א וברש"י). 31) המבינים בחכמת הטענה והדיבור, שהדיבור צריך להיות בחשאי ובנחת (רד"ק לישעיה ג, ג). ובחגיגה יד, א דרשו: לחש - זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנה בלחש (=מפני השטן). ורש"י שם מגדיר: "כגון אב בית־דין ולבו דואג בקרבו". 32) שדבר זר הוא למצוא מי שיודע כל שבעים לשון (כסף־משנה), וזהו שדקדק רבי יוחנן (בסנהדרין יז, א) ואמר: "ושידעו בשבעים לשון", ולא אמר: שבעים (לחם־משנה). 33) כשבאים עדי לועזים, לא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם, והרי זה עד מפי עד (רש"י שם). ובמנחות סה, א מפרש רש"י: "שלא יחליף (התורגמן) טענותיו ויחייבוהו".

1 **ז. בֵּית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין**
2 **בָּהֶן בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּכָל אֶחָד מֵהֶן**
3 **שִׁבְעָה דְּבָרִים. וְאֵלּוּ הֵן: חָכְמָה, וַעֲנָוָה, וְיִרְאָה[34],**
4 **וְשִׂנְאַת מָמוֹן, וְאַהֲבַת הָאֱמֶת, וְאַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת לָהֶן,**
5 **וּבַעֲלֵי שֵׁם טוֹב[35]. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים מְפֹרָשִׁין הֵן**
6 **בַּתּוֹרָה. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים -**
7 **הֲרֵי בַּעֲלֵי חָכְמָה אָמוּר. וְיֹדְעִים לִשְׁטֵיהֶם[36] - אֵלּוּ**
8 **שְׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה מֵהֶם[37]. וּבַמֶּה יִהְיוּ אֲהוּבִים**
9 **לַבְּרִיּוֹת? בִּזְמַן שֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי עַיִן טוֹבָה, וְנֶפֶשׁ**
10 **שְׁפָלָה[38], וְחֶבְרָתָן טוֹבָה, וְדִבּוּרָן וּמַשָּׂאָן בְּנַחַת עִם**
11 **הַבְּרִיּוֹת[39]. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: אַנְשֵׁי חַיִל - אֵלּוּ שֶׁהֵן**
12 **גִּבּוֹרִים בְּמִצְוֹת[40], וּמְדַקְדְּקִים עַל עַצְמָם, וְכוֹבְשִׁין אֶת**
13 **יִצְרָן[41], עַד שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶן שׁוּם גְּנַאי[42] וְלֹא שֵׁם רַע,**
14 **וְיִהְיֶה פְּרָקָן נָאֶה[43]. וּבְכָלַל אַנְשֵׁי חַיִל, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן לֵב**
15 **אַמִּיץ לְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשְׁקוֹ[44]. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר:**
16 **וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשָׁעָן. וּמַה מֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עָנָו, אַף כָּל דַּיָּן**
17 **צָרִיךְ לִהְיוֹת עָנָו[45]. יִרְאֵי אֱלֹהִים - כְּמַשְׁמָעוֹ. שׂוֹנְאֵי**
18 **בָּצַע - אַף מָמוֹן שֶׁלָּהֶם אֵינָן נִבְהָלִין[46] עָלָיו, וְלֹא**
19 **רוֹדְפִין לְקַבֵּץ הַמָּמוֹן. שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא נִבְהָל לַהוֹן -**
20 **חֶסֶר יְבֹאֻנּוּ[47]. אַנְשֵׁי אֱמֶת - שֶׁיִּהְיוּ רוֹדְפִין אַחַר**
21 **הַצֶּדֶק מֵחֲמַת עַצְמָן בִּדְעָתָן[48]. אוֹהֲבִין אֶת הָאֱמֶת,**
22 **וְשׂוֹנְאִין אֶת הֶחָמָס, וּבוֹרְחִין מִכָּל מִינֵי הָעָוֶל.**

34) יראת שמים ויראת חטא. 35) וכן אמרו ב'מדרש רבה' דברים פרשה א: "צריכים הדיינים שיהיו בהם שבע מדות" וכו'. 36) מפרש רבינו: ידיעה = אהבה, ככתוב (בראשית יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה" וגו', ומפרש רש"י: לשון חיבה, "שהמחבב את האדם מקרבו ויודעו ומכירו". 37) סנהדרין פח, ב. 38) ירושלמי שם פ"א, ה"ד. 39) שעי"ז הם מתאהבים עליהם, כמבואר ביומא פו, א. 40) מדרש תנחומא פרשת שופטים אות ג "אנשי חיל - בתורה, ובמעשים טובים ובגבורה". 41) ירושלמי שם, "לב טוב יצר טוב". 42) תנחומא שם, "שלא יהא בשופט דבר של פסולת". 43) בגרותם יפה, שלא יצא עליהם שם רע אפילו בילדותם, כמפורש בתענית טז, ב. 44) פסיקתא רבתא פל"ד: "אמר איוב... כיון שהייתי דן את הדין, אני עומד הייתי על הגזלן ומשבר את שניו להוציא מתוכן את הגזל". זהו שאמר איוב (כט, יז) "ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף". 45) סנהדרין פח, ב. וכן בירושלמי פ"א, ה"ד. 46) חרדים. וכן אמרו במכילתא לפסוק זה: "שונאי בצע - ששונאים ממון עצמם בדין, וכל־שכן ממון אחרים". ובבבא־בתרא נח, ב אמרו: כל דיין שנתבע לדין ומוציאים ממנו ממון בדין - אינו דיין. ומפרש הרשב"ם: "שיעוות הדין בשביל שוחד". 47) מלשון הכתוב במשלי כח, כב. 48) מרצונם הם, ולא יחכו עד שיעוררום אחרים על כך, וכן פירש הרמב"ן לשמות יח, כא "כי יראו עושק וחמס, אין דעתם סובלת אותו". וכתב הרדב"ז, שלא נאמרו מידות אלו אלא לכתחילה, אבל אם לא נמצאו שלשה דיינים כאלה, יבקשו שנים. ואם לא נמצאו, יבקשו אחד. ואם לא נמצא, יבקשו שלשה שיצטרפו בהם המידות האלה בכל שלשתם, ולעולם יבחרו הרע במיעוטו. וכן אמרו ב'מדרש רבה' דברים פ"א "ולמה לא נכתבו שבע (=מדות) כאחת? שאם לא נמצאו משבע מביא מארבע... ואם לא נמצאו משלש מביא מאחת", שכך נאמר (שמות יח, כה) "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל".

23 **ח. אָמְרוּ חֲכָמִים[49]: שֶׁמִּבֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ שׁוֹלְחִים**
24 **בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבוֹדְקִין. כָּל מִי שֶׁיִּמְצְאוּהוּ חָכָם,**
25 **וְיֵרֵא חֵטְא, וְעָנָו, וְשָׁפוּי[50], וּפֹרְקוֹ נָאֶה, וְרוּחַ הַבְּרִיּוֹת**
26 **נוֹחָה הֵימֶנּוּ - עוֹשִׂין אוֹתוֹ דַּיָּן בְּעִירוֹ. וּמִשָּׁם מַעֲלִין**
27 **אוֹתוֹ לְפֶתַח הַר הַבַּיִת, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְפֶתַח**
28 **הָעֲזָרָה, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל[51].**

49) סנהדרין פח, ב ובירושלמי שם פ"א, ה"ד. 50) שפל. ובגמרא שם אמרו "שייף נכנס - שייף יוצא". שייף - שוחה. ובכת"י התימנים הנוסח: וענוי ושפל. 51) שם, וראה לעיל פ"א ה"ג.

29 **ט. בֵּית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן גֵּר - הֲרֵי**
30 **זֶה פָּסוּל[52], עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[53]. הָיָה אֶחָד**
31 **מֵהֶן מַמְזֵר[54], אֲפִלּוּ שִׁלְשְׁתָּן מַמְזֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין**
32 **לָדוּן[55]. וְכֵן אִם הָיָה כָּל אֶחָד מֵהֶם סוּמָא בְּאֶחָד**
33 **מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר[56]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסַנְהֶדְרִין[57]. אֲבָל**
34 **הַסּוּמָא בִּשְׁתֵּי עֵינָיו - פָּסוּל לַכֹּל[58].**

52) שנאמר (דברים יז, טו) "שום תשים עליך מלך... מקרב אחיך" - כל משימות שאתה משים אל יהיו אלא מקרב אחיך (יבמות מה, ב). ואע"פ שבסנהדרין לו, ב הכשירו גר לדון בדיני ממונות, סובר רבינו שאינו כשר אלא לדון גר חבירו, כסתימת הסוגיא ביבמות קב, א, וכמבואר בדבריו לקמן פי"א הי"א, וכן שיטת הרי"ף בסנהדרין סוף פ"ד. 53) יבמות קב, א. וכמו שאמרו שם מה, ב: כיון שאמו מישראל, אנו קוראים בו: מקרב אחיך. וכתבו ה'תוספות' (שם קב, א) דיבור־המתחיל לענין חליצה, שאם אביו מישראל, ודאי שהוא כשר לדון, ועדיף מגר שרק אמו מישראל היא. 54) שנולד מאיסור ערוה האמורה בתורה ויקרא יח, וכמבואר בהל' איסורי ביאה פט"ו, ה"א.

55) סנהדרין לו, ב, שהרי הוא בא מטיפה כשרה, ומקרב אחיך הוא. ובירושלמי שם פ"ד ה"ז, אמרו: "אפילו ממזרים". וכתב הכסף־משנה, שהוא־הדין לשלשה גרים שאמותיהם מישראל, שהם כשרים לדון, שהרי הם נקראים "מקרב אחיך", ועדיפים מממזר, שאינו כשר לבוא בקהל, ואילו גר כשר לבוא. 56) לדון דיני ממונות (סנהדרין לד, ב), שהרי שנינו במשנה שם לב, א "דיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה". והדבר ברור, שאין אנשים רואים בלילה כמו שהסומא באחת מעיניו רואה ביום, ולפיכך דין הוא, שידון ביום אפילו לכתחילה (רי"ף שם). 57) הדנה דיני נפשות, אין הסומא כשר לדון, שהרי בעל מום הוא, ובית־דין של עשרים ושלשה צריך להיות מנוקה מכל מום, כמבואר לעיל ה"ו. והוא־הדין לממזר וגר שפסולים להיות בסנהדרין, שאינם מיוחסים, ואפילו גר שאמו מישראל, שאפילו בחליצה פסול גר כזה לדון עד שיהיה ישראל מכל צדדיו, כמבואר בהל' יבום פ"ד ה"ה, כל־שכן בסנהדרין הדנה דיני נפשות, ואין מעמידים בה אלא מיוחסים, כמבואר לעיל ה"א, וכן נראה מדברי רבינו לקמן פי"א הי"א (כסף־משנה). 58) אפילו לדיני ממונות ובבית־דין של שלשה, שהרי הוא פסול להעיד, כמבואר לקמן הל' עדות פ"ט הי"ב, וכל שאינו כשר להעיד - פסול לדון, שהרי שנינו (נדה מט, ב) "כל הכשר לדון - כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון", וכדברי רש"י שם ד"ה: לאתויי סומא, "אבל בשתי עיניו - אפילו לעדות פסול". וכן ב'נמוקי יוסף' לסנהדרין סוף פ"ד, וראה ביאור הגר"א לחו"מ סימן ז ס"ק י.

1 **י. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוֹת מִשְּׁלשָׁה[59] - מֻתָּר**
2 **לְאֶחָד לָדוּן מִן הַתּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט**
3 **עֲמִיתֶךָ[60]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[61], עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלשָׁה[62];**
4 **וּשְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ - אֵין דִּינֵיהֶן דִּין[63].**

59) כמבואר לעיל פ"א, ה"ד. 60) הרי שאפילו היחיד שופט את חבירו (סנהדרין ג, א). 61) החכמים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה (קידושין ל, א), ובירושלמי פ"ה ה"א "שעשו התורה ספורות ספורות, חמשה לא יתרומו, חמשה דברים חייבים בחלה, חמש־עשרה נשים פוטרות צרותיהן" וכו'. 62) סנהדרין שם, "משום יושבי קרנות", תגרים שאינם בקיאים בטיב דינים, ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי. אבל כשהם שלשה, אי אפשר שלא יהיה אחד מהם יודע סברות הדין, ששמע מחכמים ומדיינים (רש"י שם). 63) כרבי אבהו (שם ו, א) ואע"פ ששמואל סובר (שם ה, ב) "דיניהם דין אלא שנקרא בית דין חצוף"? כבר אמרו בירושלמי שם פ"א ה"א "רבי יוחנן וריש לקיש, שניהם אומרים - אין דיניהם דין", וידוע שהלכה כרבי יוחנן לגבי שמואל (כסף־משנה). וכל זה כשהשנים דנים את הנתבע בעל כרחו, אבל אם קיבלם עליו כשלשה, דיניהם דין, ואפילו אחד שדן בהסכמת הנתבע - דינו דין, כמבואר בסנהדרין ו, א ובירושלמי שם, וכדברי רבינו לקמן פ"ו ה"ג, ופ"ז ה"ב.

5 **יא. אֶחָד שֶׁהָיָה מֻמְחֶה לְרַבִּים[64], אוֹ שֶׁנָּטַל רְשׁוּת**
6 **מִבֵּית דִּין[65] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לוֹ לָדוּן יְחִידִי[66], אֲבָל**
7 **אֵינוֹ חָשׁוּב בֵּית דִּין[67]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר, מִצְוָת**
8 **חֲכָמִים הוּא שֶׁמּוֹשִׁיב עִמּוֹ אֲחֵרִים; שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ[68]:**
9 **אַל תְּהִי דָּן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד[69].**

64) מומחה - שלמד תורה בכתב ושבעל־פה ויודע לסבור ולהשוות דבר לדבר. לרבים - שמפורסם ברבים שהוא כן, שבאמת בקי הוא בתורה שבכתב ושבע"פ, וכמו שאמרו (סנהדרין ה, א): כגון אני שלמדתי וסברתי (=יודע אני להוסיף וליישל טעמים מדעתי, רש"י) דן דיני ממונות ביחיד (ע"פ פירוש המשנה לרבינו שם פ"ג, מ"א). 65) שבארץ ישראל - לדון, כמבואר לקמן פ"ד, הי"ד. 66) אפילו כשהנתבע לא קיבלו עליו לדון, הרי זה כופהו לידון בפניו, כמבואר שם, הואיל והוא מומחה, ואע"פ שאינו מפורסם ברבים. אבל אם אינו מומחה, אין רשות בית־דין מועילה לו כלום, כמבואר לקמן פ"ד, הט"ו (כסף־משנה). 67) שתהא הודאתו בפניו כמודה בפני בית־דין של שלשה, שאינו יכול לחזור בו עוד, כמבואר לקמן פ"ה, הי"ח. 68) אבות פ"ד, מ"ח. 69) הקב"ה שהוא יחיד בעולמו (רע"ב שם). אבל בשר־ודם מוטב שידון בשלשה, כי ברוב משא ומתן יתברר הדבר יותר. ועוד, שאם הם שלשה, לא ידע המתחייב מי חייבו, שעל כל אחד יחשוב, שמא חבריו רבו עליו (תוספות יו"ט, שם). ואם קיבלוהו עליהם - דן אפילו יחידי, ועל זה סמכו ברוב הגלילות שאין להם אלא דיין אחד, וכן מנהג קדום במצרים (רדב"ז). ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א, אמרו: רבי אבהו היה דן יחידי. שאלוהו תלמידיו, והלא לימדתנו רבינו: אל תהא דן יחידי?! אמר להם: כיון שהם רואים אותי יושב יחידי, ומופיעים לפני לדון, הרי זה כאילו קיבלו אותי עליהם, ושנינו: "אבל אם קיבלו עליהם - דן אפילו יחידי". ומכאן ראיה לדעת הרע"ב באבות שם, שאם קיבלוהו עליהם - דן יחידי אפילו מדרך חסידות (משנה־למלך).

10 **יב. יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ[70], אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ**
11 **כֹּחַ[71]. הוֹאִיל וְכָהֳלָכָה הוּא עוֹשֶׂה, אֵינוֹ חַיָּב**
12 **לְטָרֵחַ וְלָבוֹא לְבֵית דִּין. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם**
13 **הֶפְסֵד בִּנְכָסָיו אִלּוּ נִתְאַחֵר[72] וּבָא לְבֵית דִּין. לְפִיכָךְ[73],**
14 **אִם קָבַל[74] עָלָיו בַּעַל דִּינוֹ וֶהֱבִיאוֹ לְבֵית דִּין, וְדָרְשׁוּ**
15 **וּמָצְאוּ שֶׁעָשָׂה כַּהֲלָכָה, וְדִין אֱמֶת דָּן לְעַצְמוֹ - אֵין**
16 **סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[75].**

70) אם רואה שלו ביד אחר שגזלו ממנו, יכול הוא ללקחו ממנו ללא כל דיון בבית־דין. 71) אפילו ע"י הכאה, כמפורש בברייתא (בבא־קמא כז, ב) "בן בג־בג אומר: אל תיכנס לחצר חברך ליטול את שלך שלא ברשות (=בגניבה ובסתר) שמא תיראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו ואמור לו, שלי אני נוטל" (=כלומר קח בחזקה, רש"י). וכן בשו"ע חו"מ סימן ד, סעיף א. 72) ממתין (בבא־קמא שם). 73) הואיל ואינו חייב לטרוח ולבוא לבית־דין. 74) התאונן, צעק חמס. "והיה כי יצעק אלי" (שמות כב, כו) מתרגם אונקלוס: ארי יקבל קדמי. 75) ואם נתברר שלא עשה כדין, חייב לשלם לו על הכאתו (לחם־משנה).

17 **יג. אַף עַל פִּי שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל שְׁלשָׁה בֵּית דִּין שָׁלֵם**

הוּא, כָּל זְמַן שֶׁהֵן רַבִּים - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[76]. וּמוּטָב שֶׁיְּהֵא הַדִּין בְּאַחַד עָשָׂר יוֹתֵר מֵעֶשְׂרָה. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַיּוֹשְׁבִים בֻּלָּם שָׁם בְּבֵית דִּין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[77] וּרְאוּיִין[78].

76) סנהדרין ז:, רב הונא כשבא דין לפניו, אסף והושיב עמו עשרה חכמים מבית המדרש, כדי שתגיענו נסורת קטנה מן הקורה. כלומר, שאם יטעה ישתלש העונש בין כולם ויקל לו (רש"י שם). 77) שיוכלו לדקדק ולברר הדין לאמיתו. 78) מצד מדותיהם המוסריות, כמבואר לעיל ה"ז, וכמו שאמרו (שבועות ל, ב) "מניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו, תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק".

יד. וְאָסוּר לְאָדָם חָכָם שֶׁיֵּשֵׁב בְּדִין עַד שֶׁיֵּדַע עִם מִי יֵּשֵׁב[79]. שֶׁמָּא יִצְטָרֵף עִם אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים, וְנִמְצָא בְּכְלַל קֶשֶׁר בּוֹגְדִים[80], וְלֹא בְּכְלַל בֵּית דִּין[81].

79) סנהדרין כג, א, והשווה לקמן פכ"ב, ה"י. 80) חֶבֶר, ומעין הכתוב (ירמיה ט, א) "עצרת בוגדים". 81) כמו שאמרו (שם כו, א) "קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המנין" ע"פ הכתוב (ישעיה ח, יב) לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר". וכתב הסמ"ע לחו"מ סימן ג ס"ק יג, שרבי יעקב וויל כתב למהרש"ל: אם תשמע לעצתי, לא תשב אצל הקהל בשום דין, שפסקי בעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) זמן ישיבת הסנהדרין ושעות ישיבת בית דין של שלושה. התחלת דין וקבלת עדות בלילה. העמדת דיין שאינו הגון, וכן היחס לדיין שנתמנה על ידי נתינת ממון.

א. עַד אֵימָתַי יוֹשְׁבִין הַדַּיָּנִים בְּדִין? סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[2] וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה - יוֹשְׁבִין מֵאַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר[3] עַד סוֹף שֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם[4]. אֲבָל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[5] הָיוּ יוֹשְׁבִין[6] מִתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[7]. וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שְׁבְּהַר הַבַּיִת[8].

2) של עשרים ושלשה דיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 3) שמתחלת עם הנץ החמה (הל' תפלה פ"ג, ה"א). 4) שזוהי שעת מאכל תלמידי־חכמים (שבת י, א), שנאמר (קהלת י, יז) "אשריך ארץ שמלכך (=הדיין) בן חורים ושריך בעת יאכלו". ומדובר, שכבר טעמו טעימת שחרית לפני ישיבתם לדין, שהרי אמרו שם "מכאן ואילך (מאחרי השעה הששית) כזורק אבן לחמת", שהיא קשה לגוף, אם לא כשהוא טעם משהו בבוקר (כסף־משנה). ובחו"מ סימן ה סעיף ג, הנוסח: "זמן ישיבת הדיינים מהבוקר עד סוף שעה החמישית". בהתאם לאמור בשבת י, א ששעה ששית היא זמן סעודה של תלמידי־חכמים, וכן דעת הרי"ף בסנהדרין פ"א. וראה בסמ"ע לחו"מ שם ס"ק י. 5) של שבעים ואחד (לעיל פ"א, ה"ג). 6) בלשכת הגזית שבבית־המקדש. 7) הקרב בכל יום בתשע שעות ומחצה, וזהו זמן תפילת מנחה (הל' תפלה ס"ג, ה"ב). 8) שקדושתו קלה מלשכת הגזית שבעזרה. וטעם שינוי מקום זה, "שלא יהיו נראים כיושבים בדין (ובשבת אסור לדון), שבלשכת הגזית היו דנים" (סנהדרין פח, ב וברש"י) אלא ששם הנוסח: "יושבים בחיל", אולם בתוספתא סנהדרין פ"ז מ"א, כתוב: בבית־המדרש שבהר הבית. וראה הל' שבת פכ"ג הי"ד, ולקמן פכ"ה ה"ט לענין דין בשבת ובערב שבת. והשווה לקמן פי"א, ה"ב־ג.

ב. אֵין בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ יוֹשְׁבִין כֻּלָּן כְּאֶחָד בְּמְקוֹמָן שֶׁמַּמְקְדָּשׁ; אֶלָּא בָּעֵת שֶׁיִּהוּ צְרִיכִין לְהִתְקַבֵּץ[9] - מִתְקַבְּצִין כֻּלָּן, וּבְשְׁאָר הָעִתּוֹת - כָּל מִי שֶׁהָיָה לוֹ עֵסֶק, יָצָא לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ וְחוֹזֵר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִין תָּמִיד כָּל זְמַן יִשְׁיבָתָן[10]. הִצְרִיךְ אֶחָד מֵהֶן לָצֵאת - הֲרֵי זֶה מִסְתַּכֵּל בַּחֲבֵרָיו הַנִּשְׁאָרִים: אִם יֶשְׁאֲרוּ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[11] - יֵצֵא; וְאִם לָאו - לֹא יֵצֵא עַד שֶׁיָּבוֹא אַחֵר[12].

9) לדון בדברים הצריכים הרכב של שבעים ואחד, כגון אלה המנויים לקמן פ"ה, ה"א. 10) סנהדרין לז, א, שנאמר (שיר ז, ג) "שורך אגן הסהר אל יחסר המזג", שורך - זו סנהדרין, שהיא יושבת בטיבורו של עולם (שורר - זה טבור). אל יחסר המזג - אל יחסרו מחלק שלישי שהוא כדי מזיגת יין במים (שליש יין, ושני שלישים מים), ועשרים ושלשה הם שליש משבעים סנהדרין (רש"י שם). 11) כנגד סנהדרי קטנה. 12) שם. וראה ב'תוספות' שם יד, ב דיבור־המתחיל אל יחסר המזג, שלא יחסר "גימטריא של מ'ד'ג'", שהוא חמשים, אבל אם יחסרו ארבעים ותשעה אין לחוש, שישארו עשרים ושנים, ואין בית־דין שקול, הוסף עליהם אחד והרי הם כ"ג.

ג. אֵין מַתְחִילִין אֶת הַדִּינִין בַּלַּיְלָה[13]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[14] לָמְדוּ, שֶׁהַדִּינִין כִּנְגָעִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל רִיב וְכָל נֶגַע; מָה רְאִיַּת נְגָעִים[15] בַּיּוֹם בִּלְבַד, אַף הַדִּינִין בַּיּוֹם בִּלְבַד[16].

13) משנה, בסנהדרין לב, א. 14) שקיבלו חכמינו איש מפי רבו. כל מקום שהדבר אינו מבואר היטב בכתוב, אלא מפני שקבלוהו בעל־פה, השתדלו החכמים לסמכו על הכתוב, למרות שהוא מדרש דחוק, קוראו רבינו: מפי השמועה (יד מלאכי, כללי הרמב"ם אות לט). 15) שהרי נאמר בהם (ויקרא יג, יד) "וביום הראות בו". 16) סנהדרין לד, ב, וירושלמי פ"ד, ה"ה אמרו: טעו הדיינים ודנו בלילה - דינם דין, שנאמר ושפטו את העם בכל עת. וכן בחו"מ סימן ה סעיף ב, אולם ראה ב'תוספות' יבמות קד, א ד"ה מר סבר, שמגיהים את הירושלמי הנ"ל וגורסים בו: מנין שגומרים בלילה, שזה כשר לדברי הכל, כמבואר בסמוך ה"ד.

ד. וְכֵן אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת[17] וְאֵין מְקַיְּמִין שְׁטָרוֹת[18] בַּלַּיְלָה[19]. וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת[20], אִם הִתְחִילוּ בַּיּוֹם - מֻתָּר לִגְמֹר הַדִּין בַּלַּיְלָה[21].

17) שחקירת העדים הרי היא כהתחלת דין (ראה השנה כה,

ב) וראה ב'תוספות' סנהדרין לד, ב דיבור־המתחיל יום לתחילת דין. 18) אישור חתימת העדים שבשטר, לקבוע שאינה מזוייפת, ראה לקמן הל' עדות פ"ו, ה"ב. 19) שהקיום הרי הוא כדין, כמבואר שם ה"א, ואין דנים בלילה. 20) זה חוזר אל התחלת הלכה ג, לומר: אע"פ שאמרנו: "אין מתחילים את הדינים בלילה", שמשמעה דוקא התחלה, ולא גמר דין - אין זה אלא בדיני ממונות בלבד. 21) סנהדרין לד, ב: כתוב אחד אומר (שמות יח, כב) "ושפטו את העם בכל עת" (אפילו בלילה), וכתוב אחד אומר (דברים כא, טז) "והיה ביום הנחילו את בניו" שמשמעו ביום בלבד (והנחלות כדין הן, ראה בסמוך ה"ה). הא כיצד? "יום לתחילת דין, ולילה לגמר דין, שתחילת דין היא העיקר ('תוספות' שם). אבל דיני נפשות אין גומרים אלא ביום, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכתב הסמ"ע לחו"מ סימן ה ס"ק ז, שאם נתרצו שני הצדדים לדונם בלילה, מותר להתחיל את דינם בלילה (=בדיני ממונות), שאין זה גרוע מקיבלו עליהם דיין קרוב או פסול לדונם, שדינו דין (ראה לקמן פ"ז, ה"ב), וכן הדין לענין קבלת עדות, כמבואר בשו"ע חו"מ סימן כח, סעיף כד. וכתב ב"תורה תמימה" דברים כא, אות קיב, שדין כזה הריהו כהוראת איסור והיתר, שמותרת גם בלילה.

1 **ה. הַנְּחָלוֹת[22] - כַּדִּינִין[23]; שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: לְחֻקַּת**
2 **מִשְׁפָּט[24]. לְפִיכָךְ אֵין מַפִּילִין[25] נְחָלוֹת בַּלַּיְלָה[26].**

22) שאדם מצווה ליתן מעזבונו ליורשיו או לאחרים. 23) הרי זה מושג דיני, ואין זה כחלוקת שותפים לעצמם שאינה נחשבת דין (רשב"ם לבבא־בתרא קיג, ב). 24) ומטעם זה אין דנים בהן אלא בשלשה. 25) מלשון הכתוב (במדבר לד, ב) "אשר תפול לכם בנחלה". 26) סנהדרין לד, ב. וכפי שיתבאר בהלכה הבאה. ובכל זאת אם התחילו הדיינים לדון דין נחלה ביום, גומרים אותו בלילה ככל דיני ממונות, וכמבואר לעיל ה"ד (רדב"ז).

3 **ו. שְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, וְצִוָּה בִּפְנֵיהֶם[27]**
4 **- כּוֹתְבִים[28] וְאֵין עוֹשִׂין דִּין[29]. וְאִם הָיוּ שְׁלשָׁה - רָצוּ**
5 **כּוֹתְבִין[30], רָצוּ עוֹשִׂין דִּין[31]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
6 **בַּיּוֹם[32]; אֲבָל בַּלַּיְלָה[33] - כּוֹתְבִין[34] וְאֵין עוֹשִׂין דִּין[35].**

27) הסדיר בפניהם צוואה בעל־פה, למי ואיך הוא מוריש נכסיו. 28) בלשון עדות, והיורשים יבואו לבית־דין, ובית־דין יעשה כפי הצוואה. 29) השנים עצמם אינם מוסמכים להחזיק את היורשים בנכסים בהתאם לצוואה, הואיל ושנים הם לא נראו מתחילה להיות דיינים אלא עדים בלבד. 30) בלשון עדות, וכנ"ל באות כז. 31) הם עצמם רשאים ושליטים להחזיק את כל אחד בשלו, כפי ששמעו, ואין עוד צורך בדיינים אחרים (סנהדרין לד, ב וברש"י). וכתב הרמ"א בחו"מ רנג: עושים דין - "להחזיק כל אחד במה שציוה ולדון בכל דברי ספק שנפל בצוואה, ואין אחד מן היורשים או המקבלים יכולים לומר לבית־דין אחר נלך". אין עושים דין - ואם יארע דבר ספק בצוואה, ישלחו כתיבתם לפני בית־דין אחר שידון ע"פ כתב הצוואה (סמ"ע שם ס"ק ב). 32) שהשלושה ביקרו את החולה ביום, שאז נחשבת צוואת המת לדין פסוק, ואלה השלושה הם הדיינים. 33) כשביקרוהו בלילה שאינו זמן דין. 34) בלשון עדות, וכתבם יובא לאחר זמן לפני בית־דין אחר. 35) אפילו למחר, שמתחילתם לא נראו לישב לשם דין אלא כעדים, ואין עד נעשה דיין, ראה לקמן בהל' עדות פ"ה ה"ח (רש"י שם). וכתב הרשב"ם בבבא־בתרא קיג, ב: אין השלשה נעשים דיינים אלא כשקנו מהחולה המצווה בקנין סודר, שאז אינו יכול לחזור בו. אבל כשלא קנו ממנו, הואיל ועדיין יכול לחזור בו, כשיקום מחליו - אין עושים דין, שאין לדיינים לעשות דין בדבר שאפשר להבטל, ואם דנו אין דיניהם דין. ומעין זה ב'תוספות' לסנהדרין לד, ב.

7 **ז. כָּל בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הָגוּן[36] - שְׁכִינָה**
8 **עִמָּהֶם[37]. לְפִיכָךְ צְרִיכִין הַדַּיָּנִים לֵישֵׁב בְּאֵימָה**
9 **וְיִרְאָה[38] וַעֲטִיפָה[39] וְכֹבֶד רֹאשׁ[40]. וְאָסוּר לְהָקֵל רֹאשׁ**
10 **אוֹ לְשַׂחֵק אוֹ לְסַפֵּר בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּבֵית דִּין, אֶלָּא**
11 **בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְחָכְמָה.**

36) שיש בו המידות והתכונות המנויות לעיל פ"ב, ה"ז. 37) סנהדרין ז, א שנאמר (תהלים פב, א) "אלקים נצב בעדת א־ל, בקרב אלקים ישפוט" שהשכינה שרויה בקרב הדיינים ושופטת עמהם, והשווה לקמן פכ"ג ה"ט. 38) מפני כבוד השכינה. 39) עטיפת הראש בטלית מאימת השכינה (שבת י', א וברש"י). 40) הכנעה (רש"י לברכות ל, ב). והשווה לקמן פכ"ג, ה"ח.

12 **ח. כָּל סַנְהֶדְרִין אוֹ מֶלֶךְ[41] אוֹ רֹאשׁ גּוֹלָה[42] שֶׁהֶעֱמִידוּ**
13 **לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, וְאֵינוֹ חָכָם בְּחָכְמַת**
14 **הַתּוֹרָה וְרָאוּי לִהְיוֹת דַּיָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֻּלּוֹ**
15 **מַחֲמַדִּים[43] וְיֵשׁ בּוֹ טוֹבוֹת אֲחֵרוֹת - הֲרֵי זֶה**
16 **שֶׁהֶעֱמִידוּ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַכִּירוּ**
17 **פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[44] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה מְדַבֵּר**
18 **כְּנֶגֶד הַמְמַנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין. אָמְרוּ חֲכָמִים[45]: שְׁמָא**
19 **תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי**
20 **גִּבּוֹר, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי, אוֹשִׁיבֶנּוּ**
21 **דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל לָשׁוֹן, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן.**
22 **נִמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי. לֹא מִפְּנֵי**
23 **שֶׁהוּא רָשָׁע, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ. לָכֵן נֶאֱמַר: לֹא**
24 **תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. וְעוֹד אָמְרוּ[46]: כָּל הַמַּעֲמִיד**
25 **לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן - כְּאִלּוּ הֵקִים מַצֵּבָה.**
26 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְיָ אֱלֹהֶיךָ.**
27 **וּבְמָקוֹם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - כְּאִלּוּ נָטַע אֲשֵׁרָה[47].**
28 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְיָ**
29 **אֱלֹהֶיךָ. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים: לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי**
30 **כֶסֶף - אֱלוֹהַּ הַבָּא בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב. זֶה הַדַּיָּן**
31 **שֶׁמִּנּוּהוּ מִפְּנֵי עָשְׁרוֹ בִּלְבַד[48].**

41) בארץ ישראל. 42) שהוא במקום מלך, וגם הוא מזרע בית דוד, והוא ממנה דיינים בגולה. וכפי שיתבאר לקמן פ"ד הי"ג, ובבאורנו שם. 43) מלא מדות טובות, ע"פ משקל הכתוב (שיר השירים ה, טז) "חכו ממתקים וכלו

מחמדים". 44) מפורש לעיל ה"ג אות יג. 45) 'ספרי' דברים אות יז, והשווה לקמן פ"ד, הט"ו. 46) סנהדרין ז' ב, אלא ששם אמרו, "כאילו נוטע אשירה בישראל. אולם בתרגום יונתן בן עוזיאל לפסוק: "ולא תקים לך מצבה", מתרגם: והיכמא דליתיכון רשאין למקמא קמא (מצבה) היכדין ליתיכון רשאין למנאה לפרנסא גברא זידנא דרחקיה ה'. 47) שם. וגירסתנו שם: "ובמקום שיש תלמידי־חכמים כאילו נטעו אצל מזבח, שנאמר אצל מזבח ה' אלקיך", ומפרש רש"י: שתלמידי־חכמים מכפרים ומגינים כמזבח. 48) שנתן ממון למלך על כך (שם, וברש"י).

1 **ט. כָּל דַּיָּן שֶׁנָּתַן פָּמוֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְמַנֶּה - אָסוּר לַעֲמֹד**
2 **מִפָּנָיו**[49]. **וְצִוּוּ חֲכָמִים לְהָקֵל אוֹתוֹ וּלְזַלְזֵל בּוֹ**[50].
3 **וְאָמְרוּ חֲכָמִים**[51]: **שֶׁהַתְּלִית שֶׁמִּתְעַטֵּף בָּהּ, תְּהִי**
4 **בְּעֵינֶיךָ כְּמַרְדַּעַת**[52] **שֶׁל חֲמוֹר.**

49) ירושלמי ביכורים פ"ג, ה"ג. 50) שם "ואין קוראים אותו רבי". ובשו"ע חו"מ סימן ח סעיף א: "שמצוה להקל ולזלזל בו". וחכמינו בסנהדרין ז ובירושלמי שם, קראו עליו את הפסוק (חבקוק ב, יט) "הוי אומר לעץ הקיצה. עורי לאבן דומם, הוא יורה? הנה הוא תפוש זהב וכסף, וכל רוח (של חכמה) אין בקרבו. 51) ירושלמי, שם. 52) שטיח שמתחת לאוכף של חמור.

5 **י. כָּךְ הָיָה דֶּרֶךְ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: בּוֹרְחִין**
6 **מִלְּהִתְמַנּוֹת**[53], **וְדוֹחֲקִין עַצְמָן הַרְבֵּה שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בַּדִּין,**
7 **עַד שֶׁיִּדְעוּ שֶׁאֵין שָׁם רָאוּי כְּמוֹתָם**[54], **וְשֶׁאִם יִמָּנְעוּ**
8 **מִן הַדִּין - תִּקָּלְקֵל**[55] **הַשּׁוּרָה**[56]. **אַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיוּ**
9 **יוֹשְׁבִין בַּדִּין אֶלָּא עַד שֶׁמַּכְבִּידִין עֲלֵיהֶם אֶת הָעָם**
10 **וְהַזְּקֵנִים**[57] **וּפוֹצְרִים**[58] **בָּהֶן.**

53) שם, ובסנהדרין יד, א שהרי אמרו חכמים: "לעולם היה אפל ותחיה", כלומר, התרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה (רש"י שם). וכן בהוריות י, א "שלח להם ולא באו" שברחו מן הגדולה (רש"י). וכן הכתוב אומר (שמואל־א י, כב) "הנה הוא (=שאול) נחבא אל הכלים". 54) כמו שאמרו (ברכות סג, א) "בשעת המכניסים (שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים) - פזר" (הגר"א לחו"מ ח, ס"ק יד). 55) ובכת"י התימנים: תתקלקל. 56) ע"ז יט, ב "ועצומים כל הרוגיה - זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה". עצומים - מתאפקים מלהורות (רש"י שם), ושורת הדין תתקלקל ע"י תלמידים שלא הגיעו להוראה וקופצים להורות (שם). 57) בכת"י התימנים: שמכבידים עליהם העם והזקנים. 58) מפצירים. מרבים לבקש.

יום שלישי כ"ד אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) סמיכת הסנהדרין והדיינים, ההסמכה לסמכות חלקית ומוגבלת. אפשרות של חידוש הסמיכה גם בזמן הזה. ההבדל בין ראשי גלויות שבבבל לנשיאי בתי הדין שבארץ ישראל. דיין שאינו הגון שנתמנה בטעות, או שעבר ראש הגולה והרשהו לדון למרות שאינו ראוי.

11 **א. אֶחָד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל**[2] **וְאֶחָד סַנְהֶדְרִין קְטַנָּה**[3] **אוֹ**
12 **בֵּית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אֶחָד**[4] **מֵהֶן סָמוּךְ**
13 **מִפִּי הַסָּמוּךְ**[5]. **וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ סָמַךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ. וְכֵן הַשִּׁבְעִים זְקֵנִים -**
15 **מֹשֶׁה רַבֵּנוּ סְמָכָם**[6], **וְשָׁרְתָה עֲלֵיהֶן שְׁכִינָה**[7]. **וְאוֹתָן**
16 **הַזְּקֵנִים סָמְכוּ לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים לַאֲחֵרִים. וְנִמְצְאוּ**
17 **הַסְּמוּכִין אִישׁ מִפִּי אִישׁ, עַד בֵּית דִּינוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ**
18 **וְעַד בֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ**[8]. **וְאֶחָד הַנִּסְמָךְ מִפִּי**
19 **הַנָּשִׂיא**[9] **אוֹ מִפִּי אֶחָד מִן הַסְּמוּכִין, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה**
20 **אוֹתוֹ סָמוּךְ בְּסַנְהֶדְרִין לְעוֹלָם**[10].

2) של שבעים ואחד. 3) של עשרים ושלושה, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ג. 4) בכתב יד התימנים: צריכים שיהיה כל אחד מהן, וכן הגיה התוספות יום טוב לסנהדרין פרק א, משנה ג בהתאם ללשון רבינו בפירושו שם: לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך. 5) נסמך על ידי סומך כזה, שאף הוא נסמך מפי אחר, ולא שיהיה סמוך על פי עצמו. 6) מינה אותם, כמו שדרשו במדרש בראשית רבה פרשה צ"ט, אות ו "האספו ואגידה לכם - שמינה אותם זקנים כמו שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (קריית מלך, בהגהותיו לרמב"ם). 7) ככתוב (במדבר יא, כה) "ויאצל מן הרוח אשר עליו... ויהי כנוח עליהם הרוח". 8) השווה הקדמת רבינו: "ויהושע ממשה רבינו ומשה רבינו מפי הגבורה נמצא שכולם מה' אלוקי ישראל". 9) ראש הסנהדרין, ראה לעיל פרק א, הלכה ג. 10) שהרי מצינו ברבה בר חנה שנסמך מפי רבי (סנהדרין ה, א), למרות שרבינו הקדוש היה לאחר החורבן ולא היה מן הסנהדרין.

21 **ב. וְכֵיצַד הִיא הַסְּמִיכָה לְדוֹרוֹת? לֹא שָׁסְמְכוּ**
22 **יְדֵיהֶן**[11] **עַל רֹאשׁ הַזָּקֵן**[12], **אֶלָּא שֶׁקּוֹרִין לוֹ רַבִּי,**
23 **וְאוֹמְרִים לוֹ: הֲרֵי אַתְּ סָמוּךְ, וְיֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן**
24 **אֲפִלּוּ דִינֵי קְנָסוֹת**[13].

11) בניגוד לסמיכת משה ליהושע, שהייתה ביד. 12) החכם, כמאמרם (קידושין לב:) "אין זקן אלא חכם". 13) סנהדרין יג, ב. דיני קנסות: כגון תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמישה, שאין דנים אותם אלא שלושה מומחים והם הסמוכים, כמבואר בלשון רבינו לקמן פרק ה, הלכה ח ובביאורנו שם.

25 **ג. וְאֵין סוֹמְכִין סְמִיכָה שֶׁהִיא מְנוּי הַזְּקֵנִים לְדַיָּנוּת**[14]
26 **אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה**[15]. **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֶחָד מֵהֶן סָמוּךְ מִפִּי**
27 **אֲחֵרִים**[16], **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**[17].

14) בניגוד לסמיכה מסוג אחר, שהיא סמיכת זקנים על פר העלם דבר של ציבור, ששלושה מן הסנהדרין סומכים עליו. כמבואר בהלכות מעשה הקרבנות פרק ג, הלכה י, שלא ידובר בה כאן. 15) סנהדרין יג, ב. 16) אבל השניים המצטרפים עימו אין הכרח שיהיו סמוכים, שכן מצינו ברבי יהודה בן בבא, שסמך חמישה זקנים, והיו עימו עוד שניים, ואינו חושב אותם, משום כבודו של רבי יהודה (שם יד, א), ואילו היו סמוכים לא היה נמנע מלמנותם יחד עם רבי

יהודה, שאין זו פגיעה בכבודו (רדב"ז). 17) לעיל הלכה א, שהסמיכה מוכרחה להיות רצופה איש מפי איש עד בית דינו של משה רבינו.

1 **ד. אֵין קָרוּי אֱלֹהִים[18] אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ**
2 **יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[19]. וְהֵם הָאֲנָשִׁים הַחֲכָמִים הָרְאוּיִין**
3 **לָדוּן[20], שֶׁבָּדְקוּ אוֹתָן בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִנּוּ[21]**
4 **אוֹתָם וְסָמְכוּ אוֹתָן.**

18) לדון דיני קנסות, ככתוב (שמות כב, ח) "אשר ירשיעון אלהים ישלם שניים". אלהים - לשון שררה ורבנות. "ראה נתתיך אלהים לפרעה" (שמות ז, א) מתרגם אונקלוס: "מניתיך רב לפרעה" (רש"י לסנהדרין ב, א). 19) סנהדרין יד, א. וכן בבבא קמא פד, ב "אלהים בעינן וליכא" - שאין מומחים בבבל. 20) בזכות חכמתם ומידותיהם. 21) בכתב יד התימנים: והמחו אותן, שקבעו שהם מומחים ובקיאים.

5 **ה. בָּרְאשׁוֹנָה הָיָה כָּל מִי שֶׁנִּסְמַךְ סוֹמֵךְ לְתַלְמִידָיו[22].**
6 **וַחֲכָמִים חָלְקוּ כָּבוֹד לְהִלֵּל[23] הַזָּקֵן, וְהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא**
7 **יְהֵא אָדָם נִסְמָךְ אֶלָּא בִּרְשׁוּת[24] הַנָּשִׂיא. וְשֶׁלֹּא יְהֵא**
8 **הַנָּשִׂיא סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אַב בֵּית דִּין עִמּוֹ[25].**
9 **וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה אַב בֵּית דִּין סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה**
10 **הַנָּשִׂיא עִמּוֹ. אֲבָל שְׁאָר הַחֲבוּרָה - יֵשׁ לְכָל אֶחָד**
11 **מֵהֶם לִסְמֹךְ בִּרְשׁוּת הַנָּשִׂיא. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם**
12 **עִמּוֹ[26], שֶׁאֵין סְמִיכָה פְּחוּת מִשְּׁלֹשָׁה[27].**

22) בכתב יד התימנים: סומך תלמידיו. 23) בכתב יד הנ"ל: כבוד לבית הלל הזקן, כלומר, לבית הלל, שהוא מבית דוד המלך. וכך הנוסח בירושלמי (סנהדרין פרק א הלכה ב): "בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון רבן יוחנן בן זכאי מינה את רבי אליעזר ואת רבי יהושע... חזרו וחלקו כבוד לבית הזה, אמרו: בית דין שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי". 24) בהסכמתו ומדעתו. 25) כדי שיחלקו כבוד זה לזה, על פי הירושלמי שם, ורבינו גורס שם "אב בית דין" במקום "בית דין" (רדב"ז). 26) אף על פי שאינם סמוכים. 27) כמבואר לעיל הלכה ג. וחידש כאן, שאפילו מינהו הסמוך ברשות הנשיא, עדיין צריך שיהיו שניים עימו, שאין סמיכה פחות משלושה (לחם משנה).

13 **ו. אֵין סוֹמְכִין זְקֵנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי**
14 **שֶׁאֵלּוּ הַסּוֹמְכִין נִסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[28]. אֲפִלּוּ הָיוּ**
15 **הַסּוֹמְכִין בָּאָרֶץ, וְהַנִּסְמָךְ חוּצָה לָאָרֶץ - אֵין**
16 **סוֹמְכִין[29]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיוּ הַסּוֹמְכִין בְּחוּצָה**
17 **לָאָרֶץ וְהַנִּסְמָכִין בָּאָרֶץ. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ - סוֹמְכִין**
18 **אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִם הַסּוֹמְכִים בְּמָקוֹם**
19 **אֶחָד[30]; אֶלָּא שׁוֹלְחִין לוֹ[31] אוֹ כּוֹתְבִין לוֹ שֶׁהוּא**
20 **סָמוּךְ, וְנוֹתְנִין לוֹ רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[32], הוֹאִיל**
21 **וּשְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ. וְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי**
22 **מִצְרַיִם[33] רְאוּיָה לִסְמִיכָה[34].**

28) סנהדרין יד, א. 29) בכתב או על ידי שליח. 30) מתוך שאמרו שם: סומכים בארץ ונסמכים בחוץ לארץ אין הסמיכה מועילה - אתה למד, שאם שניהם בארץ אף על פי שאינם במקום אחד סומכים (רדב"ז). 31) מודיעים לו על ידי שליח. 32) כמבואר לעיל הלכה ב. 33) אף על פי שלא החזיקו בה עולי בבל בימי עזרא וסיעתו. 34) אף על פי שאינה קדושה קדושת ארץ ישראל לעניין תרומות ומעשרות (ראה הלכות תרומות פרק א הלכה ה־ו) - לעניין סמיכה הרי היא בקדושת ארץ ישראל. וכן לעניין הדר בארץ ישראל והנקבר בה, שעוונותיו מחולים (ראה לקמן הלכות מלכים פרק ה הלכה י"א־י"ב) הרי היא בקדושתה (רדב"ז). ומקור דברי רבינו מסנהדרין ה, א, שרבה בר חנה נטל רשות לדון ולהורות בעיירות העומדות על הגבולין, שהן מחוץ לארץ, ואם להן מועילה הסמיכה - לארץ ישראל, שהחזיקו בה עולי מצרים לא כל שכן, שהסמיכה לה, ובה מועילה (כסף משנה). וראה לקמן הלכה י"ד, שאין רשות בית דין שבארץ ישראל מועילה לכוף את בעלי דין בחוץ לארץ. ובהלכות תרומות שם הלכה ז מגדיר רבינו גבולות הארץ שהחזיקו בה עולי מצרים.

23 **ז. יֵשׁ לַסּוֹמְכִין לִסְמֹךְ אֲפִלּוּ מֵאָה בְּפַעַם אַחַת[35].**
24 **וְדָוִד הַמֶּלֶךְ סָמַךְ שִׁלְשִׁים אֶלֶף בְּיוֹם אֶחָד[36].**

35) סנהדרין יד, א. רבי יהודה בן בבא סמך לחמישה זקנים בפעם אחת ומשה רבינו סמך שבעים זקנים בפעם אחת (קרית ספר למבי"ט). 36) ירושלמי סנהדרין פרק י', הלכה ב בקשר לפסוק (שמואל־ב ו, א) "ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלושים אלף", ורבינו גורס שם: שלושים, במקום תשעים אלף שבגירסתנו (לחם משנה).

25 **ח. וְיֵשׁ לָהֶן לְמַנּוֹת כָּל מִי שֶׁיִּרְצוּ לְדָבָרִים יְחִידִים.**
26 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְכָל הַדְּבָרִים. כֵּיצַד? חָכָם**
27 **מֻפְלָא[37] שֶׁרָאוּי לְהוֹרוֹת לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ - יֵשׁ לְבֵית**
28 **דִּין לִסְמֹךְ אוֹתוֹ וְלִתֵּן לוֹ רְשׁוּת לָדוּן[38], וְלֹא לְהוֹרוֹת**
29 **בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר[39], וְלֹא**
30 **לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת. אוֹ יִתְּנוּ רְשׁוּת לָזֶה וְלָזֶה, אֲבָל**
31 **לֹא לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת. אוֹ לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת, אֲבָל לֹא**
32 **לְהַתִּיר בְּכוֹרוֹת בְּמוּמִין[40]. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת לְהַתִּיר**
33 **נְדָרִים בִּלְבַד[41], אוֹ לִרְאוֹת כְּתָמִים[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
34 **בָּהֶן.**

37) מומחה ובקי. 38) בדיני ממונות. 39) שאם יטעה בהוראתו ויאסור את המותר ויפסידנו יהיה פטור מלשלם כמו שאמרו (סנהדרין לג, א) "פטור אתה, שכל המומחה לרבים פטור מלשלם", וראה בתוספות שם ה, ב דיבור המתחיל: אי גמיר. 40) שאם המום קבוע, מותר לשחטם במדינה כמבואר בהלכות בכורות פרק ב הלכה א, ואין שוחטים את הבכור אלא על פי מומחה שנתן לו הנשיא רשות, כלשון רבינו שם פרק ג הלכה א. 41) שאין מתירם אלא חכם מובהק, ראה הלכות נדרים פרק ד, הלכה ה. 42) כתמים אדומים, שנמצאו על בגד אשה, ספק אם הם והיא טמאה, או שמא צבע אדום הוא וטהורה, כמבואר בהלכות איסורי ביאה הלכה ל"ו [=ל"ט]. ואינו בודקם אלא החכם שנטל רשות לכך, כמבואר בירושלמי חגיגה פרק א

הלכה ח. ושם אמרו: "הראוי לכל הדברים ראוי לדבר אחד, ושאינו ראוי לכל הדברים אפילו לדבר אחד אינו ראוי".

1 **ט. וְכֵן יֵשׁ לַסּוֹמְכִין לִתֵּן רְשׁוּת עַד זְמַן, וְלוֹמַר**
2 **לַנִּסְמָךְ: יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן אוֹ לְהוֹרוֹת עַד שֶׁיָּבוֹא**
3 **הַנִּשְׁיא לְכָאן, אוֹ כָּל זְמַן שֶׁאֵין אַתָּה עִמָּנוּ**
4 **בַּמְּדִינָה[43]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

43) סנהדרין ה ב וכן בירושלמי חגיגה הנ"ל.

5 **י. חָכָם מֻפְלָא שֶׁהוּא סוּמָא בְּעֵינוֹ אַחַת, אַף עַל פִּי**
6 **שֶׁהוּא רָאוּי לְדִינֵי[44] מָמוֹנוֹת - אֵין סוֹמְכִין אוֹתוֹ**
7 **לְדִינֵי מָמוֹנוֹת[45], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְכָל הַדְּבָרִים[46].**
8 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[47].**

44) כמבואר לעיל פרק ב, הלכה ט. 45) שאם יטעה יהיה פטור מלשלם, ראה לקמן פרק ו, הלכה א. 46) שהרי הוא פסול להיות בסנהדרין, כדלעיל פרק ב הלכה ט. 47) ירושלמי חגיגה שם. רבי יהושע בן לוי היה מצטער על תלמיד אחד שרצה לסמכו ולא יכול, מפני שהיה סומא באחת מעיניו וכמבואר לעיל.

9 **יא. הָרֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סוֹמֵךְ[48] אֶחָד**
10 **- מוֹשִׁיב שְׁנַיִם בְּצִדּוֹ[49], וְסוֹמֵךְ שִׁבְעִים כְּאֶחָד, אוֹ זֶה**
11 **אַחַר זֶה, וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה הוּא וְהַשִּׁבְעִים בֵּית דִּין**
12 **הַגָּדוֹל, וְיִסְמְכוּ בָּתֵּי דִינִין אֲחֵרִים. נִרְאִין לִי**
13 **הַדְּבָרִים: שֶׁאִם הִסְפִּימוּ כָּל הַחֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ**
14 **יִשְׂרָאֵל[50] לְמַנּוֹת דַּיָּנִים וְלִסְמֹךְ אוֹתָם - הֲרֵי אֵלּוּ**
15 **סְמוּכִים, וְיֵשׁ לָהֶן לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[51], וְיֵשׁ לָהֶן[52]**
16 **לִסְמֹךְ לַאֲחֵרִים[53]. אִם כֵּן, לָמָּה הָיוּ הַחֲכָמִים**
17 **מְצָטַעֲרִין עַל הַסְּמִיכָה[54] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּטְלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת**
18 **מִיִּשְׂרָאֵל[55]? לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְפֻזָּרִין[56], וְאִי אֶפְשָׁר**
19 **שֶׁיִּסְפְּימוּ כֻּלָּן[57]. וְאִם הָיָה שָׁם סָמוּךְ מִפִּי סָמוּךְ -**
20 **אֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת כֻּלָּן, אֶלָּא דָּן דִּינֵי קְנָסוֹת לַכֹּל[58],**
21 **שֶׁהֲרֵי נִסְמַךְ מִפִּי בֵּית דִּין. וְהַדָּבָר צָרִיךְ הֶכְרֵעַ[59].**

48) ובכתב יד התימנים: סמוך. 49) שאין סמיכת דיינים אלא בשלושה וכמבואר לעיל הלכה ב. 50) אף על פי שאין ביניהם אפילו סמוך אחד. 51) שאין דנים אותם אלא הסמוכים בארץ, כמבואר לעיל הלכה ד ולקמן פרק ה הלכה ח. 52) לסמוכים, אלו שנתמנו בהסכמת כל חכמי ארץ ישראל. 53) ובפירוש המשנה (סנהדרין פרק א משנה ג) מנמק רבינו: "שאם לא תאמר כן, אי אפשר שתמצא בית דין הגדול לעולם, לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך... והקב"ה יעד (=הבטיח) שישובו כמו שנאמר: "ואשיבה שופטייך כבראשונה". וזה יהיה בלא ספק כשיכין הבורא יתברך ליבות בני אדם... ותגדל חכמתם לפני בוא המשיח". וכתב המבי"ט בקרית ספר: "והיום כמו עשר שנים בשנת ה'רח"ץ הסכימו רוב חכמי ישראל שבארץ ישראל לסמוך לגדול בדורו מורינו הרב רבי יעקב בירב ז"ל, והוא סמך קצת מתלמידיו המובהקים יבורכו מפי עליון, להחזיר העטרה ליושנה, אמן". 54) שלא תיבטל. 55) כמו שמצינו (סנהדרין יד, א) ברבי יהודה בן בבא שסיכן את עצמו למות וסמך חמישה זקנים, וכשהכירו בו האויבים דקרוהו והרגוהו על שעבר על גזירתם שלא לסמוך, לשם מה כל הסיכון הזה, והלא תמיד אפשר לחדש הסמיכה? 56) ברחבי הארץ. 57) שיתקבצו כולם למקום מעמד אחד. 58) כשמושיב שניים בצידו וסומכם, שאין דנים דיני קנסות אלא בשלושה סמוכים כמבואר לקמן פרק ה הלכה ח. 59) החלטה ברורה. רבינו מדגיש בזה, שעדיין הדבר בספק אצלו, וזה חוזר אל המשפט: "נראים לי הדברים" וכו'. שכל החידוש בדבר מינוי דיינים על ידי הסכמת כל חכמי ארץ ישראל, עדיין לא נתברר אצלו בירור סופי. בעוד שבפירוש המשנה הנ"ל, שחיברו בנעוריו כתב אותו חידוש כהחלטה וודאית. ונראה שחשש רבינו, שאותה ראייה שהביא בפירושו הנ"ל, יש לדחותה, שהרי ידוע שאליהו הנביא יבוא לפני המשיח כמבואר בכתובים (מלאכי ג כג), והרי הוא סמוך מפי אחיה השילוני, כמבואר בהקדמת רבינו לספר הזה, וממילא יסמוך אחרים לפני ביאת המשיח (רדב"ז). אולם אין זה כדאי לדחות את ראיית רבינו, שהרי בעירובין מג, ב אמרו: שאליהו יבוא תחילה לבית דין הגדול, הרי שבית דין הגדול יהיה קיים בארץ עוד לפני בוא אליהו ועל כורחך שנסמך בהסכמת החכמים כדברי רבינו (מהר"ץ חיות בהגהותיו לעירובין שם). וכדאי להעיר, שבנוסח המקור הערבי של פירוש המשנה לרבינו המוזכר לעיל אות נב כתוב: "ושמא תאמר, שהמשיח יעמידם ואף על פי שאינם סמוכים, הרי זה מוכחש, לפי שכבר ביארנו בהקדמת ספרנו זה, שהמשיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו אמר: ואשיבה שופטייך כבראשונה" וכו' (רבי בצלאל אשכנזי בהגהותיו לפירוש המשנה סנהדרין, דפוס וינציאה שפ"ו, בשם רבינו, וכן בקונטרס הסמיכה של רבי יעקב בירב).

22 **יב. בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיָצְאוּ חוּצָה**
23 **לָאָרֶץ - הֲרֵי הֵם דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60]**
24 **כְּדֶרֶךְ שֶׁדָּנִים בָּאָרֶץ; שֶׁסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ**
25 **וּבְחוּצָה לָאָרֶץ[61], וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ סְמוּכִים[62].**

60) סנהדרין יד, א. וכן אמרו (בבא קמא פד, ב): "שבאו חכמי ארץ ישראל לבבל והעידו את בעל השור התם שהזיק, בפניהם" ודיני קנסות אלה אינם אלא בפני מומחים. וראה לקמן פרק ה הלכה י"ב. 61) משנה במכות ו, א. 62) בכתב יד התימנים: סמוכים בארץ.

26 **יג. רָאשֵׁי גָּלְיוֹת שֶׁבְּבָבֶל[63] - בְּמָקוֹם מֶלֶךְ הֵן**
27 **עוֹמְדִים[64]. וְיֵשׁ לָהֶן לִרְדּוֹת[65] אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם,**
28 **וְלָדוּן עֲלֵיהֶן בֵּין רָצוּ בֵּין לֹא רָצוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָסוּר**
29 **שֵׁבֶט מִיהוּדָה[66] - אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלְיוֹת שֶׁבְּבָבֶל.**

63) שיש להם כוח ושלטון מאת מלכי פרס (רש"י לסנהדרין ה, א), והם מזרע מלכות בית דוד, כפי שיבואר להלן. 64) ועדיפים הם מהנשיאים שבארץ ישראל שאין להם תוקף מלכותי. 65) לשלוט ולמשול, ככתוב (מלכים־א, ה, ד) "כי

הוא (שלמה) רודה בכל עבר הנהר". 66) סנהדרין ה, א. שבט - לשון שררה. ויש להם רשות להפקיר ממונם, שהפקר בית דין הפקר (רש"י שם). ושם דרשו: "ומחוקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים", כלומר, בלימוד התורה ובדיני איסור והיתר, בני ארץ ישראל וחכמיה עדיפים, שמחוקק - זה חכם (רש"י להוריות יא, ב), אבל לעניין הפקעת ממון ראשי הגולה שבבבל עדיפים, והטעם מבואר בירושלמי (כלאים פרק ט, הלכה ג) שראשי הגולה הם בני דוד מהזכרים, ונשיאי ארץ ישראל הם מזרע דוד הנקבות, וכן בתוספות לסנהדרין שם דיבור המתחיל: דהכא שבט. והשווה פירוש המשנה לרבינו (בכורות פרק ד, משנה ד) שראש הגולה אינו צריך להיות חכם, ש"אין אנו חוששים לחכמתו אלא לייחוסו וממנים אותו בהסכמת אנשי מקומו בלבד".

1 **יד. וְכָל דַּיָּן הָרָאוּי לָדוּן[67], שֶׁנָּתַן לוֹ רֹאשׁ גָּלוּת**
2 **רְשׁוּת לָדוּן[68] - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל הָעוֹלָם אַף**
3 **עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ בַּעֲלֵי דִינִין, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה**
4 **לָאָרֶץ[69], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דָן דִּינֵי קְנָסוֹת[70]. וְכָל דַּיָּן**
5 **הָרָאוּי לָדוּן, שֶׁנָּתְנוּ לוֹ בֵּית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
6 **רְשׁוּת לָדוּן - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
7 **וּבָעֲיָרוֹת הָעוֹמְדוֹת עַל הַגְּבוּלִים[71] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
8 **רָצוּ בַּעֲלֵי דִינִין; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵין רְשׁוּתָן**
9 **מוּעֶלֶת לוֹ לָכוֹף אֶת בַּעֲלֵי דִינִין. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
10 **לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ דָן אֶלָּא לְמִי**
11 **שֶׁרוֹצֶה לָדוּן אֶצְלוֹ; אֲבָל לָכוֹף אֶת בַּעֲלֵי דִינִין וְלָדוּן**
12 **לָהֶם - אֵין לוֹ רְשׁוּת, עַד שֶׁיִּטֹּל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[72].**

67) שהוא חכם בתורה והגון במידות. 68) בעסקי ממון שבין אדם לחבירו. 69) סנהדרין ה, א. 70) שלדיני קנסות צריך הוא להיסמך על ידי בית דין של ארץ ישראל בלבד, לעיל הלכה ד ובסנהדרין יד, א. 71) הנמשכות אחרי ארץ ישראל (סנהדרין ה, א וברש"י). 72) סנהדרין שם. מבואר מדברי רבינו, שסמיכה לחוד ונטילת רשות לחוד. סמיכה - להיקרא סמוך לדון דיני קנסות אינה אלא בארץ ישראל, ונטילת רשות - לדון ולכוף את בעלי הדין, מועילה בין על ידי בית דין שבארץ ישראל ובין על ידי ראש הגולה שבבבל, כל אחד כדינו. וראוי להעיר שרבינו בפירושו למשנה בכורות פרק ד, משנה ד אומר: ראש ישיבה - ממונה בארץ־ישראל, אבל ראוי שיהא גדול בחכמת התורה מאוד, עד שלא יימצא גדול ממנו בשום פנים בארץ ישראל בזמן שממנים אותו.

13 **טו. מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹ מִפְּנֵי**
14 **שֶׁאֵינוֹ הָגוּן[73], שֶׁעָבַר[74] רֹאשׁ גָּלוּת וְנָתַן לוֹ רְשׁוּת, אוֹ**
15 **שֶׁטָּעוּ בֵּית דִּין[75] וְנָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת - אֵין הָרְשׁוּת**
16 **מוּעֶלֶת לוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיְּהֵא רָאוּי. שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בַּעַל**
17 **מוּם[76] לַמִּזְבֵּחַ - אֵין הַקְּדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו[77].**

73) במידות טובות. 74) בזדון, שחשוד הוא על כך. 75) שבארץ ישראל, שאינם חשודים לעבור על כך בזדון. 76) בהמה בעלת מום. 77) קדושת הגוף להיקרב על המזבח. אבל קדושה היא קדושת דמים וצריכה פדיון ותצא לחולין, כמבואר בהלכות איסור מזבח פרק א, הלכה י. והשווה לעיל פרק ג, הלכה ח־ט.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שאינם מבוצעים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. הרכב בית הדין לדיני נפשות, ומספר חברי בית הדין לדיני מכות, עיבור החודש והשנה. ההבדל בין דיני ממונות לדיני קנסות. גביית קנסות בחוץ־לארץ לפי מנהג הישיבות.

18 **א. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל**
19 **שִׁבְעִים וְאֶחָד[2]. וְאֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[3] לְכָל**
20 **שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט[4] וּלְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין**
21 **שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[5]. וְאֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשֵּׁבֶט שֶׁהֻדַּח[6]**
22 **כֻּלּוֹ[7] וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר[8] וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל בְּדִינֵי**
23 **נְפָשׁוֹת[9] אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל[10]; אֲבָל דִּינֵי מָמוֹנוֹת**
24 **[שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל] - בִּשְׁלֹשָׁה[11]. וְכֵן אֵין עוֹשִׂין[12] זָקֵן**
25 **מַמְרֵא[13], וְלֹא עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת[14], וְלֹא מַשְׁקִין אֶת**
26 **הַסּוֹטָה[15], אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל. וְאֵין מוֹסִיפִין עַל**
27 **הָעִיר[16] וְעַל הָעֲזָרוֹת[17], וְלֹא מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת**
28 **הָרְשׁוּת[18] וְלִמְדִינַת הֶחָלָל[19], אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין**
29 **הַגָּדוֹל. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ[20].**

2) תוספתא סנהדרין פ"ג מ"ב, ובהל' מלכים פ"א ה"ג מוסיף רבינו, שהמינוי צריך להיות גם על־פי נביא. "כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאול ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו". 3) שהיא בת עשרים ושלשה דיינים. 4) ראה לעיל פ"א, ה"ב בביאורנו אות יב. 5) סנהדרין טז, ב: "כמו שמצינו במשה שהעמיד סנהדראות (=בעצת יתרו), ומשה - במקום שבעים ואחד הוא". ומפרש רש"י: משה היה שופט על־פי הדבור (=השכינה) ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים. 6) לעבוד עבודה־זרה, מלשון הכתוב (דברים יג, יד) "וידיחו את יושבי עירם". 7) ולדעת רש"י בסנהדרין ב, א הוא־הדין ברובו של שבט, שכלל הוא: רובו ככולו. ויתכן, שרבינו מודה בזה, כנראה מדבריו בהל' עבודה זרה פ"ד, ה"ב. וראה בחידושי מהרש"א שם. 8) המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה, או מה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו (הל' ע"ז פ"ה, ה"ח). 9) שחטא חטא, שעונשו מיתת בית־דין. 10) סנהדרין ב, א, ובגמרא שם טז, א פירשו: "נאמר בתורה (דברים יז, ה) "והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך" - איש ואשה אתה מוציא לשעריך (=לבית־דין שבשעריך שהוא סנהדרי קטנה) ואי אתה מוציא כל השבט לשעריך" אלא בסנהדרי גדולה. נביא השקר - לומדים "גזירה־שוה" מזקן ממרא, מה זקן ממרא אינו נעשה ממרא עד שימרה את פי בית־דין הגדול שבירושלים, אף נביא אינו נידון אלא בבית־דין הגדול. כהן גדול, שנאמר: "כל הדבר הגדול יביאו אליך - דבריו של גדול" (כגון כהן גדול) יביאו אליך, ומשה - במקום שבעים ואחד הוא (רש"י שם). 11) שם. 12) בכת"י התימנים: אין נעשה. 13) בכת"י התימנים: ממרה. כלשון הכתוב (יהושע א, יח) "כל איש אשר ימרה את פיך", וגם זקן זה חולק על דברי חבריו החכמים, ומורה

לעשות שלא כהוראתם, ואינו נעשה ממרה עד שיחלוק על בית־דין הגדול (ראה לקמן הל' ממרים פ"ג, ה"ח). שנאמר (דברים יז, ח) "וקמת ועלית אל המקום" שהוא בית־דין הגדול שבירושלים (סנהדרין טז, א וברש"י). 14) שתושביה הודחו מעבודת ה' לעבוד אלהים אחרים, אין דנים אותה אלא בבית־דין הגדול, שנאמר: "והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך" - איש ואשה אתה מוציא לשעריך - לבית־דין שבשעריך, ואי אתה מוציא את כל העיר כולה לשעריך (שם). והשווה הל' ע"ז פ"ד, ה"ג. 15) לבדוק אם לא בגדה בבעלה וטהורה היא (במדבר ה, כז), שנאמר בה: ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת, ונאמר בזקן ממרא: על פי התורה אשר יורוך, מה שם בבית־דין הגדול, אף כאן בבית־דין הגדול (סוטה ז, ב). 16) ירושלים, שקדושתה גדולה משאר קדושת א"י. 17) חצרות המקדש, שקדושתן גדולה מקדושת ירושלים. 18) המלחמה שנלחם המלך כדי להרהיב את גבול ישראל ולהרבות בגדולתו. בניגוד למלחמת שבעה עממים, או עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם, הנקראת: מלחמת מצוה (הל' מלכים פ"ה, ה"א). 19) הרוג, שלא נודע מי הכהו, ומודדים אל הערים סביבותיו. והעיר הקרובה אל החלל, מביאה עגלה ערופה (דברים כא, ב). 20) ודרשו בסנהדרין טז, א "דבר גדול - דבר קשה". וענין הרציחה הוא דבר קשה, שהרי נאמר בו (דברים כא, ח) "כפר לעמך ישראל... ואל תתן דם נקי בקרב עמך" (רדב"ז). וכל אלו מקורם בסנהדרין טז, א ועמ' ב. הוספת העיר והעזרות, שנאמר (שמות כה, ט) "ככל אשר אני מראה אתך את תבנית המשכן... וכן תעשו" - כן תעשו לדורות הבאים, מה משכן ע"פ משה, שהוא כסנהדרי גדולה, אף לדורות ע"פ סנהדרי גדולה (רש"י). הוצאה למלחמת רשות, שנאמר (דברי הימים־א כז, לד) "ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו. אחיתופל - זה יועץ, בניהו בן יהוידע - זה סנהדרין", שנמלכים בסנהדרין ליטול מהם רשות לצאת למלחמה. מדידת החלל - שם יד, ב: רבי אליעזר בן יעקב אומר: ויצאו זקניך - זקניך זו סנהדרין (רדב"ז). אולם בהל' רוצח פ"ט ה"א כותב רבינו: "ויוצאים חמשה זקנים מבית־דין הגדול שבירושלים... ומודדים ממנו אל הערים שסביבות החלל". הרי שלא כולם יוצאים אלא חמשה מהם, שהם חברי בית־דין הגדול. וכך נראה מלשון המשנה בסוטה פ"ט מ"א, שלא יצאו אלא חמשה, שהם חברי בית־דין הגדול. וראה בלחם־משנה, שאלה החמשה יצאו ברשות בית־דין הגדול. ויש להעיר, שהשמיט רבינו כאן מה שכתב בהל' כלי המקדש פ"ד הט"ו: "אין מעמידים כהן גדול אלא בית־דין של אחד ושבעים", ומקורו בתוספתא סנהדרין פ"ג, מ"ב.

ב. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[21], שֶׁהֵן סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל אָדָם, בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל בְּהֵמָה[22]. לְפִיכָךְ, אֵין דָּנִין שׁוֹר הַנִּסְקָל[23] וְלֹא הַבְּהֵמָה הַנִּרְבַּעַת[24] אוֹ הָרוֹבֵעַ[25] אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[26]. אֲפִלּוּ אֲרִי וְדֹב וּבַרְדְּלָס[27], שֶׁהֵן בְּנֵי תַּרְבּוּת[28] וְיֵשׁ לָהֶן בְּעָלִים, שֶׁהֲמִיתוּ - מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. אֲבָל נָחָשׁ שֶׁהֵמִית - אֶחָד הוֹרֵג אוֹתוֹ[29].

21) הטעם מבואר בסמוך ה"ג. 22) סנהדרין ב, א שנאמר (שמות כא, כט) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת בעלים, כך מיתת השור. 23) שנגח אדם ומת, ודינו להסקל. 24) שנבעלה לאדם. 25) שור שבעל אשה. 26) שם, שנאמר (ויקרא כ, טו) "מות יומת, ואת הבהמה תהרגו" - כמיתת האדם, כך מיתת הבהמה בעשרים ושלשה. ובן בבהמה הרובעת נאמר (שם, טז): "והרגת את האשה ואת הבהמה מות יומתו". מה אשה בכ"ג, אף בהמה בכ"ג. 27) ובכת"י התימנים: ובורדלוס. ברדלס - ביוונית פרדלית. והיא חיה טורפת דומה לנמר, ולדעת הרע"ב בבא־קמא פ"א מ"ה, קוראים לה בערבית אלצב"ע. ויתכן שזהו הצבוע, ראה ב'תוספות' סנהדרין טו, ב. 28) אדם יכול לגדלם שלא יזיקו, והואיל ומותר לגדלם, שם בעלים נקרא עליהם ואינם כהפקר, ולפיכך אסור להרגם אם לא המיתו. 29) סנהדרין טו, ב. וכדעת רבי עקיבא שם, שכן סתמה המשנה (בבא־קמא פ"א, מ"ה) "והנחש מועד לעולם". והשווה הל' נזקי ממון פ"א, ה"ר.

ג. הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע[30] - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ תְּחִלָּה[31] אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּדִינוֹ צַד דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁמָּא יִהְיֶה הַדָּבָר אֱמֶת[32] וְתִסָּקֵל הַבַּת. לֹא נֶאֶמְנוּ[33] דִּבְרֵי הַבַּעַל, וּבָא הָאָב לְתוֹבְעוֹ בַּקָּנָס[34] - דִּינוֹ בִּשְׁלֹשָׁה[35]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה? אַף עַל פִּי שֶׁדִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן[36], הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה - עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת; עֵדָה שׁוֹפֶטֶת - וְהֵן הַמְחַיְּבִין, וְעֵדָה מַצֶּלֶת - וְהֵן הַמְזַכִּין; וְאֵין עֵדָה פָּחוֹת מֵעֶשְׂרָה[37] - הֲרֵי עֶשְׂרִים; וּמוֹסִיפִין שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּית דִּין שָׁקוּל[38], וְיִהְיֶה בּוֹ אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת[39].

30) על אשתו, וטוען שלא מצא לה בתולים (ראה דברים כב, יד). 31) כשבא רק להפסידה כתובתה ולא להרגה, שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו, בהיותה כבר ארוסה. 32) שיצא הקול, וישמעו עדים ויבואו להעיד שזינתה תחתיו (סנהדרין ח, א). 33) נתאמתו, כגון שהביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב (אבי האשה) עדים והזימום לעדי הבעל, ונתברר שהבעל הוא שקרן ומחזר אחרי עדי שקר. 34) מאה סלעים, ככתוב (דברים כב, יט). 35) שדין זה אין בו צד נפשות, ודיני קנסות בשלשה, כמבואר להלן ה"ח (שם עמ' ב). 36) שקיבלום חכמים איש מפי רבו עד למשה מסיני. 37) שנאמר (במדבר יד, כז) "עד מתי לעדה הרעה הזאת" = עדת המרגלים, יצאו יהושע וכלב, שצדיקים היו, נמצאת העדה הרעה - עשרה. 38) זוגי, שאם יתחלקו בדעותיהם לחצאים - לא יוכלו להכריע מחוסר רוב. 39) דרשו חכמינו (סנהדרין ב, א) "לא כהטייתך לטובה - הטייתך לרעה, הטייתך לטובה ע"פ אחד (ומטעם זה היה מספיק שיהיו רק עשרים ואחד, שזה האחרון יכריע לזכות), הטייתך לרעה (=לחובה) ע"פ

שנים". ומטעם זה היו מספיקים עשרים ושנים דיינים, שעשרה מזכים ושנים עשר מחייבים, ויש הטייה בשנים, אולם הואיל ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי עשרים ושלשה (שם עמ' ב). השווה לקמן פ"ח ה"א, ופ"ט ה"ב.

1 **ד. מַכּוֹת[40] - בִּשְׁלֹשָׁה[41], וְאַף עַל פִּי שֶׁאִפְשָׁר שֶׁיָּמוּת**
2 **כְּשֶׁמַּלְקִין אוֹתוֹ[42].**

40) מלקות ארבעים. 41) שנאמר (דברים כה, א) "ונגשו אל המשפט ושפטום" - ושפטום: שנים, ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי שלשה (סנהדרין י', א). 42) אין דנים אותו כדיני נפשות, בניגוד לרבי ישמעאל, הסובר שמטעם זה, מכות - בעשרים ושלשה (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב, וראה ב'תוספות' שם, דיבור־המתחיל: מלקות תחת מיתה עומדת).

3 **ה. עֲרִיפַת הָעֶגְלָה[43] - בַּחֲמִשָּׁה[44].**

43) האמורה בתורה (דברים כא, ד). 44) שנאמר: "ויצאו זקניך ושפטיך": זקניך - שנים; שופטיך - שנים, ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי חמשה (סנהדרין יד, א). אבל מדידת הערים סביבות החלל היא בבית־דין הגדול, כמבואר לעיל ה"א (רדב"ז). ולדעת הכסף־משנה והלחם־משנה עדיפה זו - פירושה המדידה האמורה לעיל ה"א, שהיא בחמשה היוצאים למדוד ברשות בית־דין הגדול, כמבואר בביאורנו לעיל אות יט, אבל העריפה עצמה אינה אלא בשלשה, כמבואר בהל' רוצח פ"ט ה"ב: "ובית־דין של אותה עיר מביאים עגלת בקר" וכו', וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין יד, א. ורבינו נמשך בזה אחרי לשון המשנה שם ב, א האומרת: "ועריפת העגלה", והכוונה למדידה.

4 **ו. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ[45] - בִּשְׁלֹשָׁה[46].**

45) שיהיה החודש שעבר שלשים יום, במקום עשרים ותשעה. 46) בית־דין של שלשה קובע אם החודש הוא מעובר או חסר (סנהדרין ב, א). וראה בנדרים עח, ב "מועדי ה' צריכים קידוש בית־דין". ובראש השנה כה, ב אמרו: החודש הזה לכם - אין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבינו, ואמר לו הקב"ה: עד שיהיה אהרן עמך. ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, כמפורש ב'תוספות' שם. והשווה הל' קידוש החודש פ"א ה"ה־ז.

5 **ז. עִבּוּר הַשָּׁנָה[47] - בִּשְׁבָעָה[48]. וְכָל אֵלּוּ[49] סְמוּכִין[50**
6 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[51].**

47) שמוסיפים בה חודש, ועושים אותה שני אדרים (הל' קידוש החודש פ"ד, ה"א). 48) בשלשה מתחילים, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרים בשבעה (משנה בסנהדרין ב, א) וכמבואר בהל' קידוש החודש פ"ד, ה"ט־י. 49) כל השבעה. 50) ומחברי בית־דין הגדול, כמבואר בהל' קידוש החודש שם. 51) הל' קדוה"ח שם. ומקורו בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב: "לעיבור הולכים אחר המינוי", ומינוי - זוהי סמיכה, כמבואר שם: "שם קוראים למינוי - סמיכה". וראה בכתובות קיב, א, שרבי אלעזר סמכוהו בא"י, ואח"כ הושיבוהו בסוד העיבור (קרית מלך).

7 **ח. דִּינֵי קְנָסוֹת, כְּגוֹן גְּזֵלוֹת[52] וְחַבָּלוֹת[53], וְתַשְׁלוּמֵי**
8 **כֶּפֶל[54] וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[55], וְהָאוֹנֵס**
9 **וְהַמְפַתֶּה[56] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין דָּנִין אוֹתָם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה**
10 **מֻמְחִים[57], וְהֵם הַסְּמוּכִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[58]. אֲבָל שְׁאָר**
11 **דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת[59] - אֵינָן צְרִיכִין**
12 **מֻמְחֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, וַאֲפִלּוּ אֶחָד**
13 **מֻמְחֶה דָּן אוֹתָן[60]. לְפִיכָךְ[61] דָּנִין בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת**
14 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין**
15 **שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֱלֹהִים[62], שְׁלִיחוּת בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ**
16 **יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין[63]; וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[64]**
17 **בִּשְׁלִיחוּתָן.**

52) כגון נפקד שכופר בפקדון שהפקידו אצלו, וכן החוטף מיד חבירו (רש"י לסנהדרין ב, א). 53) אדם המזיק את חבירו בגופו או בממונו. 54) שמשלם הגנב (שמות כב, ו). 55) שמשלם הגנב כשגנב שור או שה וטבחו או מכרו, חמשה לשור, וארבעה לשה (שם כא, לז). 56) שמשלם חמשים שקלים קנס לאבי הנערה (דברים כב, כט). 57) בקיאים בדינים. 58) סנהדרין ב, א וראה לעיל פ"ד, ה"ד. 59) שניהם על עסקי הלוואות, הודאות - שבא התובע לדון בעדי הודאה, המעידים: בפנינו הודה (הלווה) לו: הלוואות - שבא לדון בעדי הלוואה, המעידים: בפנינו הלוהו, והנתבע כופר בשתיהן (רש"י שם ב, ב). 60) שנאמר (ויקרא יט, טו) "בצדק תשפוט עמיתך" וכמבואר לעיל פ"ב ה"י, וראה שם הי"א. 61) הואיל ואין דיני ממונות צריכים מומחה וסמוך. 62) שהרי לא נסמכו, ואין סמיכה בחוץ לארץ, וראה לעיל פ"ד ה"ד, ש"אין קרוי אלהים אלא בית־דין שנסמך בא"י בלבד". 63) בבא־קמא פד, ב. ואע"פ שעכשיו אין מומחים גם בא"י, אנו פועלים בשליחותם של הראשונים שלפנינו ('תוספות' גיטין פח, ב דיבור־המתחיל: במילתא). וכבר הקשה הרמ"ך למה לרבינו לנמק את סמכות בית־דין לממונות מטעם שליחות, הלא אפילו בלי זה, אין כל צורך בדיני ממונות שיהיו סמוכים, כדברי רבינו עצמו, ש"אפילו שלשה הדיוטות" כשרים להם? ואולי נתכוון רבינו ליחיד מומחה, שכשר לדון ואפילו לא נסמך, וזה רק מטעם שליחות. 64) כגון תשלומי כפל, וארבעה וחמשה, ע"פ הכלל בבבא־קמא שם, כל דבר שאין בו חסרון כיס אין אנו עושים שליחותם, וכמבואר להלן ה"ט.

18 **ט. אֵין דָּנִין בֵּית דִּין שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֶלָּא דְּבָרִים**
19 **הַמְּצוּיִין תָּמִיד וְיֵשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת**
20 **וְהַלְוָאוֹת וּמַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ[65]; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁאֵין**
21 **מְצוּיִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן בְּהֵמָה**
22 **שֶׁחָבְלָה[66] בַּחֲבֶרְתָּהּ; אוֹ דְּבָרִים הַמְּצוּיִין, אֲבָל אֵין**
23 **בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל - אֵין דָּנִין אוֹתָן**
24 **דִּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[67]. וְכֵן כָּל הַקְּנָסוֹת שֶׁקָּנְסוּ[68] חֲכָמִים**
25 **בְּתוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ[69] וּבְסוֹטֵר[70] אֶת חֲבֵרוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**

אֵין גּוֹבִין אוֹתָן דֵּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[71]. וְכָל הַמְשַׁלֵּם חֵצִי נֶזֶק[72] - אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דֵּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[73]; חוץ מֵחֲצִי נֶזֶק צְרוּרוֹת[74], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָמוֹן וְאֵינוֹ קָנָס[75].

65) בבא־קמא שם, כדי להרחיק את הנזקים ולא ירבו מזיקים בישראל. ובהודאות והלוואות, כדי שלא תנעל דלת בפני לווים, שאם יכפור יצטרך המלוה לבקש מומחים ולא ימצא, וימנע מלהלוות (המאירי לסנהדרין ב, ב). 66) הזיקה. 67) אלא גובים ממנו הקרן בלבד, כמבואר לקמן הי"ג. 68) ובכת"י תימן: שקצצו. 69) שהכהו על אזנו, וקנסוהו לשלם סלע (בבא־קמא צ, א). 70) על הלחי, שקנסוהו לשלם מאתיים זוז (שם וברש"י). וכתב רבינו בהל' חובל ומזיק פ"ג, ה"ט: "יש הכאות רבות שיש בהן ביזוי וצער מעט ואין בהן נזק, וכבר פסקו להם חכמים דמים קצובים... וכולן קנסות הן... ואותו הממון הקצוב הוא דמי הצער והבושת". 71) בבא־קמא כז, ב. 72) כגון שור תם (בפעם הראשונה) שהזיק את שורו של פלוני, שמשלם חצי נזקו (שמות כא, לה). 73) סנהדרין ב, א שחיובו מדין קנס, שסתם שוורים אינם נוגחים, ואין לבעליהם לשמרם כל זמן שלא הועדו, אלא שהתורה קנסה אותם לשלם חצי נזק, כדי שירבו בשמירתם (בבא־קמא טו, א ועמ' ב, ורש"י לסנהדרין ג, א). 74) שדרכה הבהמה על צרורות (קיסמי עצים), והיו הצרורות מנתזים מתחת רגליה ושברו את הכלים (הל' נזקי ממון פ"ב, ה"ג). 75) שזוהי הלכה למשה מסיני, שהבעלים משלמים בתורת ממון (בבא־קמא טו, ב). והרי זה כלווה מחברו שחייב לשלם (לשון רבינו שם ה"ז).

י. כָּל הַנִּשּׂוֹם כְּעֶבֶד[76] - אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דֵּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[77]. לְפִיכָךְ, אָדָם שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ - אֵין גּוֹבִין הַנֶּזֶק וְהַצַּעַר וְהַבּשֶׁת[78] שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן דֵּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ; אֲבָל שֶׁבֶת[79] וּרְפוּי - גּוֹבִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס[80]. וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[81], וְאָמְרוּ: שֶׁמַּעֲשִׂים בְּכָל יוֹם לִגְבוֹת שֶׁבֶת וּרְפוּי בְּבָבֶל.

76) הנמכר בשוק, כגון החובל בחבירו חייב לשלם נזקו. כיצד? קיטע את ידו, רואים אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק, ושמים כמה היה יפה (=לפני החבלה) וכמה הוא יפה עכשיו, שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד עברי (בבא־קמא פג, ב וברש"י). 77) שם פד, א, הואיל ודבר שאין קצוב הוא, ויש צורך לשומו, אין דייני חו"ל מוסמכים לשומו (רש"י שם). ועיקר הטעם, מפני שאין זה מצוי, כמבואר שם עמ' ב. 78) שאין בהם חסרון כיס (שם), וראה הל' חובל ומזיק פ"ב ה"י, ופ"ג ה"א. 79) שיושב ומתבטל ממלאכתו כל ימי חליו, ראה שם פ"ב הי"ב. 80) והם שכיחים=מצויים יותר מדמי נזק, שהרבה פעמים אדם חובל בחבירו ואינו מחסרו אבר אלא נחלה ונופל למשכב, נמצא נזק אין כאן, וריפוי ובושת ישנם (רדב"ז). 81) הובאו דבריהם בהגהות אשרי ב"ק פ"ח אות ב בשם רבינו חננאל, וראה באור הגר"א חו"מ סימן א ס"ק יד.

יא. בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם - אֵין גּוֹבִין נִזְקוֹ דֵּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי[82]. אֲבָל

82) ב"ק פד, א. 83) שזה מצוי יותר, ובית דין פועל בשליחות בי"ד של ארץ ישראל, כמבואר לעיל ה"ח, וכלשון רבינו בפירושו למשנה ב"ק פ"ח, מ"א "כדי שלא יאבדו זכויות בני אדם". 84) שאכלה פירות להנאתה. 85) שנכנסה לרשות הניזק, ושברה כלים ברגליה דרך הילוכה. 86) רגילה להזיק. 87) אפילו בפעם הראשונה, בניגוד לנזקי קרן שאינה מועדת אלא אחרי שהועדה שלשה ימים, כמבואר בהל' נזקי ממון פ"ו, ה"א. 88) להנאתה. וזוהי תולדת השן, שיש הנאה להיזקה (ב"ק ג, א). 89) שדרכה עליהם והזיקתם דרך הילוכה, שהיזקה מצוי ואלו הם נזקי "רגל". 90) שם פד, ב. 91) אינה רגילה, ואין דרכה לעשות נזקים אלה. 92) העידו בבעליה, שבהמה זו נוגחת היא מתמול שלשום, ככתוב (שמות כא, כט) "והועד בבעליו ולא ישמרנו". 93) בשיניה. 94) בגופה. 95) בקרניה, וכל אלה אינה רגילה בהן מתחילתה. 96) מבואר בסמוך הי"ב. 97) לבוא שור מועד מא"י לחוץ לארץ (ב"ק שם).

יב. מִפְּנֵי מָה אֵין מוּעָד בְּחוּצָה לָאָרֶץ? לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לְהָעִיד[98] בּוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין[99], וְאֵין שָׁם בֵּית דִּין אֶלָּא הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ[100]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ בֵּית דִּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[101] - כְּשֵׁם שֶׁהֵן דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[102], כָּךְ מְעִידִים אֶת הַבְּהֵמָה בִּפְנֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[103].

98) להתרות בבעליו, שהוא נגח שלש פעמים ועליו לשמרו שמירה מעולה. 99) שאין עדות אלא בפני בית־דין (ב"ק כד, א וברש"י). 100) שבפרשת משפטים כתוב (שמות כב, ח) "עד האלהים יבוא דבר שניהם", ואין קרוי אלהים אלא בית־דין שנסמך בארץ, כדלעיל פ"ד ה"ד. 101) שיצאו מארץ לחו"ל. 102) ראה לעיל שם הי"ב. 103) ב"ק פד, ב.

יג. מִי שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל - גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דֵּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[104], אֲבָל אֵין גּוֹבִין אֶת הַכֶּפֶל[105].

104) שאלה הם דברים מצויים (ב"ק שם). 105) בדפוס

וינציאה ובכת"י תימן: "אין גובין את התוספת", ובצדק, שבגזל אין דין כפל, אבל תוספת יש בו, כגון הגוזל את חבירו ותבעו הנגזל, ונשבע לשקר, וחזר הגזלן והודה, שחייב לשלם חומש נוסף על הקרן, ככתוב (ויקרא ה, כד). ואע"פ שכתב רבינו לעיל ה"ח: דיני קנסות כגון גזילות... אין דנים אותם אלא... הסמוכים בארץ ישראל? יתכן, ששם הכוונה לגוזל ממש מיד חבירו, וזה לא מצוי, ולפיכך אין דנים אותם אלא מומחים. ואילו כאן מדבר רבינו בכופר בפקדון שהפקיד אצל חבירו, וזה מצוי יותר (נמוקי יוסף' לב"ק פ"ח). וכן מצינו בהרבה מקומות בש"ס, שדנו דיני גזילות בבבל, ראה ב"ק צו, ב באחד שגזל צמד בקר מחבירו, וכן בבבא־מציעא ה, א ברועה שמסרו לו בהמות וגזלן, ודנו בהן חכמי בבל. וראה ב'תוספות' גיטין פח, ב דיבור־המתחיל: אי הכי.

1 **יד. וְלֹא כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ גּוֹבִין מִמֶּנּוּ דַּיְנֵי**
2 **חוּצָה לָאָרֶץ[106]. שֶׁהֲרֵי הַפְּגָם[107] וְהַבּוּשֶׁת וְהַכְּפָר[108]**
3 **מְשַׁלֵּם אָדָם עַל פִּי עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: פִּתִּיתִי בִתּוֹ**
4 **שֶׁל פְּלוֹנִי[109] וְהֶמְיַת שׁוֹרִי אֶת פְּלוֹנִי[110], וְאֵין גּוֹבִין**
5 **אוֹתוֹ דַּיְנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[111].**

106) שאל נטעה לומר, הואיל ומשלם ע"פ עצמו בלא העדאת עדים, זה הופך אותו לדיני ממונות, שאינם צריכים מומחים, כי אילו היה זה חיוב קנס, אין אדם מתחייב קנס ע"פ עצמו, כמבואר בהל' נערה פ"ב, הי"ב. 107) שהאונס משלם לאבי הנערה כמה פחתה מדמיה בבעילתו (ראה שם ה"ו). 108) שהבעלים משלמים כופר נפש, כששורם הרג אדם, ככתוב (שמות כא, ל). 109) הרי זה משלם פגם ובושת (כתובות מא, א). 110) משלם את הכופר ע"פ הודאת עצמו (שם). 111) שאין אלה דברים מצויים, או שאין בהם חסרון כיס (רדב"ז). והשווה הל' חובל פ"ה, ה"ז־ח.

6 **טו. דַּיְנֵי גְּרָמוֹת[112] - אֵינָן כְּקְנָסוֹת, וְגוֹבִין אוֹתָן**
7 **וְדָנִין בָּהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ[113].**

112) כגון השורף שטרותיו של חבירו וגורם שלא יוכל להפרע החוב שבשטרות (ב"ק צח, א), או שזרק כלים מראש הגג על גבי כרים וכסתות, ובא אחר וקדם וסילק את הכרים מעל הארץ ונשברו הכלים, הרי זה חייב כאילו שברם בידו, שסילוק הכרים גרם להם שישברו (הל' חובל פ"ז, ה"ז). 113) שכן מצינו בתלמוד, שדנו דיני גרמות בבבל (ב"ק צח, ב; ק, א).

8 **טז. וְכֵן דִּין הַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ[114], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
9 **עָשָׂה מַעֲשֶׂה[115] - גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיְנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[116].**

114) בידי אנס. 115) שלא נתן ביד "אלא הרגיל (=הלשין) בלבד" (לשון רבינו הל' חובל פ"ח, ה"א). 116) בבא־קמא קיז, א והשווה הל' חובל שם ה"ג: "הרי שגזר המלך להביא לו יין... ועמד מוסר ואמר: הרי יש לפלוני אוצר יין... במקום פלוני והלכו ולקחו - חייב לשלם", וראה שם ה"י: "אסור למסור ישראל ביד גוי בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות... כל המוסר ישראל ביד גוי, בין בגופו בין בממונו - אין לו חלק לעולם הבא".

10 **יז. מְנַהֲגוּ הַיְשִׁיבוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[117]: אַף עַל פִּי**
11 **שֶׁאֵין גּוֹבִין שָׁם קְנָס, מְנַדִּין אוֹתוֹ[118] עַד שֶׁיְּפַיֵּס**
12 **לְבַעַל דִּינוֹ[119], אוֹ יַעֲלֶה עִמּוֹ[120] לְדִין לְאֶרֶץ**
13 **יִשְׂרָאֵל[121]. וְכֵיוָן שֶׁיִּתֵּן לוֹ שְׁעוּר[122] הָרָאוּי לוֹ[123] -**
14 **מַתִּירִין נְדוּיוֹ, בֵּין שֶׁנִּתְפַּיֵּס בַּעַל דִּינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא**
15 **נִתְפַּיֵּס[124]. וְכֵן אִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק שְׁעוּר מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ**
16 **לִטֹּל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[125].**

117) ישיבות הגאונים שבסורא ובפומבדיתא. 118) גוזרים עליו נידוי והוא מרוחק מהקהל, שאין יושבים עמו בארבע אמותיו, ראה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ד. 119) ויתפשר עמו. 120) הנתבע. 121) שיש שם בית־דין מוסמך הראוי לדון דיני קנסות. 122) סכום כסף. 123) כפי שבית־דין החליט בלבו, ואין מגלים אותו לבעלי הדין (רא"ש לב"ק פ"ח אות ג, בשם רב שרירא גאון). 124) ריי"ף לב"ק פ"ח. וכתב הרא"ש שם בשם רב צמח גאון: כדי שלא יהא חוטא נשכר, ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקין, כיון שיודעים שאין גובים דיני קנסות בבבל שולחים יד זה בזה, נהגו לנדותו עד שיפייסו בממון או ירבה עליו ריעים ויפייסנו בדברים. וראה בחו"מ סימן א, סעיף ה, בסמ"ע שם ס"ק יח, שמנהג זה נוהג רק בחבלות וגזילות, אבל לא לענין תשלומי כפל או ארבעה וחמשה, שאפילו אם לא יכפוהו אין לחוש שכל אחד יגנוב או יגזול, בהיותו יודע שיצטרך לפרוע לכל־הפחות את הקרן. 125) בבא־קמא טו, כ וכפירוש רש"י שם. ואם יתפוש הניזוק יותר מהראוי לו והמזיק צועק בפנינו, כופים לניזק שיחזיר המותר, ואין זה בכלל "דנים דיני קנסות", שאין זה אלא כמציל עשוק מיד עושקו (רדב"ז).

17 **יח. יָחִיד שֶׁהוּא מֻמְחֶה לְרַבִּים[126], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
18 **דָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת יְחִידִי[127] - אֵין הַהוֹדָאָה[128] בְּפָנָיו**
19 **הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין[129], וַאֲפִלּוּ הָיָה סָמוּךְ[130]. אֲבָל**
20 **הַשְּׁלָשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן סְמוּכִין, וַהֲרֵי הֵן**
21 **הֶדְיוֹטוֹת, וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן אֱלֹהִים - הֲרֵי הַהוֹדָאָה**
22 **בְּפָנֵיהֶם הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין[131]. וְכֵן הַכּוֹפֵר בִּפְנֵיהֶם[132],**
23 **וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים[133] - הֶחְזַק בַּפָּרָן[134], וְאֵינוֹ יָכוֹל**
24 **לַחֲזֹר וְלִטְעֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[135]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי**
25 **הֵן לְעִנְיַן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן כְּבֵית דִּין**
26 **הַסָּמוּךְ לְכָל הַדְּבָרִים[136].**

126) מפורש לעיל פ"ב, הי"א. 127) סנהדרין ה, א. 128) של בעל הדין. 129) שלא יוכל לחזור בו מטענותיו הקודמות. 130) אין ההודאה מחייבת, ויכול לחזור ולטעון טענות אחרות (סנהדרין ל, א), ששטר הודאה שנחתמה בחתימתו של רב אשי, אינה מועילה עד שיחתמו בה שלשה דיינים, כי אין ההודאה בפניו חשובה הודאה (ביאור הגר"א לחו"מ סימן ג ס"ק יד), וראה ב"ק עד, ב שההודאה בפני רבי יהושע שהיה אב בית־דין אינה חשובה הודאה, כל שלא היתה בבית־דין. וראה בבא־בתרא לא, א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) דיין שדן דיני ממונות וטעה בדבר משנה, או בשיקול הדעת. פשרה או קניין בטעות. המתעצם בדין לומר: לבית דין הגדול נלך, למרות שקיים במקומו בית דין עירוני.

1 **א. כָּל דַּיָּן[2] שֶׁדָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְטָעָה: אִם טָעָה**
2 **בִּדְבָרִים הַגְּלוּיִים וְהַיְדוּעִים, כְּגוֹן דִּינִין הַמְפֹרָשִׁין**
3 **בַּמִּשְׁנָה אוֹ בַּגְּמָרָא[3] - חוֹזֵר[4] הַדִּין, וּמַחֲזִירִין הַדָּבָר**
4 **כְּשֶׁהָיָה, וְדָנִין בּוֹ כַּהֲלָכָה[5]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר,**
5 **כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ זֶה שְׁנָטַל הַמָּמוֹן שֶׁלֹּא בַּדִּין לְמִדִּינַת**
6 **הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיָה אַלָּם[6], אוֹ שֶׁטִּמְּא[7] דָּבָר טָהוֹר, אוֹ**
7 **שֶׁהוֹרָה בִּכְשֶׁרָה שֶׁהִיא טְרֵפָה וְהֶאֱכִילָהּ לַכְּלָבִים[8],**
8 **וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה[9] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁגָּרַם לְהַזִּיק[10], לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק[11].**

2) בין שהוא מומחה, או שהם שלשה הדיוטות ואפילו לא קיבלום עליהם בעלי הדין, או יחיד הדיוט וקיבלוהו בעלי הדין עליהם (ראה לעיל פ"ה ה"ח, ולקמן פ"ז ה"ב). 3) ובדפוס רומי: בתלמוד. 4) נסתר ומתבטל. 5) סנהדרין לג, א. והוא־הדין אם טעה בדבר המפורש בפסוקים שאחרי תקופת התלמוד, וזהו שכתב רבינו: כגון (כסף־משנה). וכתב הרא"ש שם אות ו, כל מי שטעה בפסקי הגאונים או החכמים שאחריהם, וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה, הרי זה כטועה בדבר משנה, אבל אם לא ישרו בעיניו ומביא ראיות לדבריו, המקובלות לאנשי דורו, "יפתח בדורו כשמואל בדורו", ויכול לסתור דבריהם כי כל הדברים שאינם מבוארים בש"ס, אדם יכול לסתור ולבנות, אפילו לחלוק על דברי הגאונים. 6) איש תקיף ובעל זרוע. 7) לאחר שהורה שהוא טמא, לא דקדקו עוד בטהרתו והניחוהו להטמא שנית בשרץ (סמ"ע לחו"מ כה, ס"ק ג). 8) שהשואל האכילה לכלבים כדין כל טריפה (ראה שמות כב, ל), אבל האכילה הדיין בידיו חייב לשלם, שהרי זה מזיק ממש (כסף־משנה). וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין לג, א דיבור־המתחיל: השתא נמי. ולדעת ה'טור' חו"מ סימן כה בהבנת דברי רבינו, אפילו האכילה הדיין בידיו פטור, שאינו אלא גורם להזיק, כיון שכוונתו היתה להורות הלכה למעשה ולא להזיק (סמ"ע שם). 9) כגון שטיהר פירות חבירו ועירבם עם שאר הפירות הטהורים של הנשאל, ונמצא שטעה והרי הכל טמא (סנהדרין לג, ב). 10) וגורם להזיק חייב, כמבואר בהל' חובל ומזיק פ"ז, ה"ז. 11) וכך אמרו שם לג, א: "מעשה בפרה שניטלה האם שלה, והאכילה רבי טרפון לכלבים, ובא מעשה לפני חכמים והתירוה ...אמר לו רבי עקיבא: פטור אתה". ואמרו שם, שהואיל וטעה בדבר משנה, פטור רבי טרפון, אפילו אם לא היה מומחה לרבים. וראה לקמן ה"ג־ד.

ב. טָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת[12], כְּגוֹן דָּבָר שֶׁהוּא מַחֲלֹקֶת 10
תַּנָּאִים אוֹ אֲמוֹרָאִים[13], וְלֹא נִפְסְקָה הֲלָכָה כְּאֶחָד מֵהֶן 11
בְּפֵרוּשׁ, וְעָשָׂה כְּאֶחָד מֵהֶן, וְלֹא יָדַע שֶׁכְּבָר פָּשַׁט 12
הַמַּעֲשֶׂה[14] בְּכָל הָעוֹלָם כְּדִבְרֵי הָאַחֵר: אִם הָיָה זֶה 13
הַדַּיָּן מֻמְחֶה[15] וְנָטַל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[16], אוֹ שֶׁלֹּא 14
הָיָה נוֹטֵל רְשׁוּת אֲבָל קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין 15
עֲלֵיהֶן[17], הוֹאִיל וְהוּא מֻמְחֶה[18] - חוֹזֵר הַדִּין[19], וְאִם 16
אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר[20] - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[21]. אֶחָד הַנּוֹטֵל 17
רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[22] אוֹ הַנּוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין שֶׁל 18
אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, 19
כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23]. 20

12) עיון בדבר לשם הכרעה לכאן או לכאן. 13) חכמי התלמוד שלאחר תקופת התנאים. 14) נתקבל המנהג. 15) בקי בדיני התורה. 16) שמועילה לדון בכל העולם, אפילו לא רצו בעלי הדין (לעיל פ"ד, הי"ד). 17) ודן לפי הסכמתם, וגם זה מועיל, כמבואר בסנהדרין ה' עמוד א, ולקמן פ"ז ה"ב. 18) יש טעם לנטילת רשות מראש הגולה, אבל אילו לא היה מומחה - אע"פ שנטל רשות אינו בכלל דיין, ודינו מפורש לקמן ה"ד. 19) ודנים בו כהלכה, כדי שלא יפסיד בעל־דין הזכאי. 20) כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים. 21) הואיל ונטל רשות מראש הגולה, יש כח ביד בית־דין להפקיר ממון שלא כדין (רש"י לסנהדרין ה, א). וכן אם קיבלוהו בעלי הדין עליהם בין לדין בין לטעות, כמבואר בגמרא שם וברש"י דיבור־המתחיל: אי קבלוך. ואפילו נשא ונתן ביד, מידי בעל־דין זה לחבירו, הרי זה פטור, שהרי רבי טרפון פטרו רבי עקיבא לשלם (ראה לעיל אות י) מפני שהוא מומחה וקיבלוהו בעלי הדין, שהם באו אליו לשאול שאלת איסור והיתר, ולא כפאם שיבואו לשאול לפניו (כסף־משנה). 22) שרשותו מועילה לדון בכל העולם. 23) לעיל פ"ד הי"ד. רבינו נמשך בזה אחרי פסקי הרי"ף בסנהדרין פ"ד. והרא"ש שם אות ה חולק בזה. ולדבריו, כל שטעה בשיקול הדעת, אין הדין חוזר, כיון שפסק כאחד התנאים, אין בכח הדיין לבטל פסק דינו, הואיל ולא נפסקה הלכה כאחד מהם בפירוש (ראה סמ"ע חו"מ כח, ס"ק כג).

ג. הָיָה הַטּוֹעֶה מֻמְחֶה וְלֹא נָטַל רְשׁוּת וְלֹא קִבְּלוּ 21
אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻמְחֶה אֲבָל 22
קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן לָדוּן לָהֶן כַּדִּין[24], 23
וְטָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת: אִם נָשָׂא וְנָתַן בְּיָד[25] - מַה 24
שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[26], וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[27]; אִם לֹא נָשָׂא וְנָתַן 25

בַּיִת - יַחֲזֹר הַדִּין[28], וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר - יְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[29].

24) כדין תורה, וכיון שטעה - אין זה דין תורה (ראה רש"י לסנהדרין ו, א ד"ה: דין תורה). 25) שגבה מזה ונתן לזה. 26) ואין הדין חוזר, כיון שלא נפסקה הלכה כאחד מהם, יכול בעל הדין לומר: לא אחזיר את שלי, כי בדין נטלתי מה שנטלתי, בניגוד לטעה בדבר המפורש במשנה, שאין דינו דין כלל וחוזר (רש"י שם). 27) שהרי פשט המעשה כדברי האחר (שם). והואיל ולא נטל רשות, אין כוחו יפה להפטר מהתשלומין, ואפילו אם קיבלוהו לדון. הרי התנו שידון אותם כדין, וכיון שטעה לא דן כדין. ובכל זאת אם טעה בדבר משנה - פטור מלשלם (לעיל ה"א) מפני שזה קרוב לאונס הוא (ביאור הגר"א חו"מ סימן כח, ס"ק טז), כי לא היה לו להעלות על דעתו שיטעה בדבר מפורש כזה, ובוודאי לא נתכוון להזיק אלא מזלו הרע של הבעל־דין גרם שיפסיד. לא כן כשטעה בשיקול הדעת ואינו מומחה, היה לו להעלות בדעתו שמא יטעה, והרי זה דומה למתכוון להזיק וחייב (לחם־משנה). 28) כל עוד שלא נטל הבעל־דין, ודאי ראוי להחזיר הדין ולהורות כראוי. 29) כדעת הגאון, הובאו דבריו ברי"ף לסנהדרין פ"ד, שהלכה כרבי מאיר המחייב את כל הגורם להזיק, וזה גרם להזיק, שלא היה לו לדון כשאינו מומחה, או לא נטל רשות, שמא יטעה בשיקול הדעת, והרי זה קרוב למזיד (ביאור הגר"א, וכן בלחם־משנה).

ד. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה וְלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין, אַף עַל פִּי שֶׁנָּטַל רְשׁוּת[30] - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵינוֹ בִּכְלַל הַדַּיָּנִין[31]. לְפִיכָךְ אֵין דִּינוֹ דִּין, בֵּין טָעָה בֵּין לֹא טָעָה; וְכָל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין, אִם רָצָה, חוֹזֵר וְדָן בִּפְנֵי בֵּית דִּין[32]. וְאִם טָעָה, וְנָשָׂא וְנָתַן בַּדָּבָר - חַיָּב לְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[33], וְחוֹזֵר וְלוֹקֵחַ מִבַּעַל דִּין זֶה שֶׁנָּתַן לוֹ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲזִיר[34], אוֹ שֶׁטִּמְּאֵ[35], אוֹ שֶׁהֶאֱכִיל דָּבָר הַמֻּתָּר לַכֹּלְבִים - יְשַׁלֵּם, כְּדִין כָּל גּוֹרֵם לְהַזִּיק; שֶׁזֶּה מִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק הוּא[36].

30) שעבר ראש הגולה, או שטעו בית־דין שבא"י ונתנו לו רשות. 31) שאין הרשות מועילה עד שיהא ראוי, כמבואר לעיל פ"ד הט"ז. 32) אחר, ובכל זאת אם קיבלוהו בעלי־דין מה שעשה עשוי, כמבואר לקמן פ"ז, ה"ב. 33) שהרי מתכוון להזיק הוא. 34) כאן מדובר, כשלא נשא ונתן ביד, אז אומר הדיין לבעל־דין: לך והתדיין עם בעל דינך, והוצא ממנו הכסף שנתת לו על־פי פסק דיני שהיה בטעות, ובכל זאת אחרי שפנה לבעל־דין שכנגדו ואין לו להחזיר - אזי מחוייב הדיין עצמו לשלם (ריי"ף בסנהדרין פ"ד). 35) כשבא לשאול לפניו על דבר ספק טומאה הנולד לו בטהרותיו, אמר לו הדיין: טמאים הם, ונטל שרץ והשליך עליהם לוודא את טומאתם, והם היו טהורים בתחילה (רש"י לסנהדרין לג, ב). 36) שאם אינו מומחה, אל יהא לו עסק בהוראה ואל יטעה את בית־הדין להעניק לו רשות שלא כדין.

ה. דַּיָּן שֶׁטָּעָה וְחִיֵּב שְׁבוּעָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בָּהּ, וְעָשָׂה זֶה[37] פְּשָׁרָה[38] עִם בַּעַל דִּינוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע[39], וְאַחַר כָּךְ יָדַע שֶׁאֵינוֹ בֶּן שְׁבוּעָה[40], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[41] עַל הַפְּשָׁרָה - אֵינָהּ כְּלוּם[42]; שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו לִתֵּן לוֹ אוֹ לִמְחֹל לוֹ[43] אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּפָּטֵר מִשְּׁבוּעָה שֶׁחִיַּבוֹ בָּהּ הַטּוֹעֶה, וְכָל קִנְיָן בְּטָעוּת - חוֹזֵר[44]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[45].

37) הנתבע שנתחייב להשבע. 38) הסכם. פשרה - מלשון פושרים, אינו קר ואינו חם, כך שני הצדדים מוותרים זה לזה. 39) התחייב לתת לו סכום מה. 40) שהדיין טעה, נמצא הנתבע פטור משבועה, ואינו חייב לתת לתובע כלום. 41) שהקנו לתובע בקבלת קנין מידי הנתבע, שהתחייב לתובע כסף כדי להפטר מהשבועה. 42) ואינו צריך לתת לו כלום. 43) במקרה והוא התובע, ועליו להשבע שבעל דינו חייב לו. 44) ובטל (גיטין יד, א). וכן אמרו (בבא־מציעא סו, א) מחילה בטעות - אינה מחילה. ומקור דברי רבינו מתשובת הרי"ף הובאה ב'נמוקי יוסף' להתחלת מס' סנהדרין "מי שחייבוהו בית־דין שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואח"כ ראו שלא היה עליו אלא חרם סתם (יהיה בחרם מי שכופר לחבירו) - יכול הוא לחזור, שיש לו לומר אילו היה יודע שאין עליו שבועה לא היה עושה פשרה, והרי זה קנין בטעות". 45) השווה הל' מכירה פט"ו ה"ב.

ו. שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעַצְּמוּ[46] בְּדִין, אֶחָד אוֹמֵר: נָדוֹן כָּאן, וְאֶחָד אוֹמֵר: נַעֲל�ֶה לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל[47], שֶׁמָּא יִטְעוּ אֵלּוּ הַדַּיָּנִין וְיוֹצִיאוּ מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין - כּוֹפִין אוֹתוֹ[48] וְדָן בְּעִירוֹ[49]. וְאִם אָמַר: כְּתֻבוּ וּתְנוּ לִי מֵאֵי זֶה טַעַם דַּנְתּוּנִי, שֶׁמָּא טְעִיתֶם - כּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין לוֹ, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ[50]. וְאִם הֵצַרְךָ[51] לִשְׁאֹל דָּבָר מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם - כּוֹתְבִים וְשׁוֹלְחִין וְשׁוֹאֲלִין, וְדָנִין לָהֶם בְּעִירָם כְּפִי מַה שֶּׁיִּכָּא בִּכְתַב בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[52].

46) התעקשו, נעשו קשים זה לזה. 47) שבירושלים. 48) את הטוען לידון בבית־דין הגדול. 49) סנהדרין לא, ב. 50) שם. ואפילו נתרצו שניהם בתחילה לדון כאן, כל שהחייב תובע אח"כ לכתוב לו פס"ד מנומק - נותנים לו, כי אין לך התעצמות יותר גדולה מזה שאינו רוצה לפרוע עד שיתנו לו פס"ד מנומק (רדב"ז). וראה ב'תוספות' שם ד"ה: ואם אמר. 51) בית־הדין שבעירו. 52) לא שבית־הדין הגדול פוסק הדין, שהרי צריך שיהיו בעלי הדין עומדים לפני הדיינים, אלא בית־דין הגדול מודיע דעתו, ובית־דין שבעירו דן את הדין, ראה חו"מ סימן יג, סעיף ו. ומשמיענו רבינו, שאע"פ שבית־הדין שבעיר אינו יודע איך לדון דין זה, בכל זאת כופים אותו לידון לפניו, והוא יפנה לקבל חוות־דעת בית־דין הגדול (סמ"ע לחו"מ סי' יד, ס"ק ד), ושני בעלי הדין יפרעו שכר השליח (חו"מ יד, סעיף א).

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָר הַדִּינִין שֶׁזֶּה טוֹעֵן וְזֶה טוֹעֵן[53], אוֹ כְּשֶׁאָמַר הַמַּלְוֶה: נָדוֹן כָּאן, וְהַלְוֶה אוֹמֵר: גַּלְגֵּל לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל; אֲבָל אִם אָמַר הַמַּלְוֶה:

נֵלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל - כּוֹפִין אֶת הַלָּוֶה וְעוֹלֶה עִמּוֹ,
שָׁנֶאֱמַר: עֶבֶד[54] לוֶֹה לְאִישׁ מַלְוֶה[55]. וְכֵן אִם טָעַן זֶה
שֶׁהִזִּיקוֹ[56] אוֹ גְּזָלוֹ, וְרָצָה הַטּוֹעֵן לַעֲלוֹת - כּוֹפִין בֵּית
דִּין שֶׁבְּעִירוֹ אֶת הַנִּטְעָן לַעֲלוֹת עִמּוֹ[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
בָּזֶה.

53) כגון שחולקים על איזה דבר - של מי הוא, ואין אחד מהם מוחזק בו, נמצא שאין כאן תובע ונתבע אלא שניהם תובעים (ט"ז שם ס"ק א). 54) בכת"י התימנים: ועבד, כלשון הכתוב שם. 55) סנהדרין שם. 56) הניזק התובע, או הנגזל התובע. 57) כי כל שהתובע מתרעם על חבירו שהזיקו, הרי הנתבע כעבד לו עד שיסלק הזיקו או יברר שלא הזיקו (כסף־משנה), וכן נראה מדברי הסוגיא בסנהדרין שם בעובדה של עוקבן הבבלי וירמיה אחיו, שהכריחו את הנתבע לעלות לבית־הדין הגדול, ולא היה לווה אלא מזיק (ביאור הגר"א לחו"מ סי' יד ס"ק ח). וראה ב'תוספות' כתובות טז, ב ד"ה כותבים שובר, שלאו דוקא "לווה".

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים אוֹ
רְאָיָה[58] לַגְּנֵבָה אוֹ לַגְּזֵלָה אוֹ לַמַּלְוֶה; אֲבָל טַעֲנָה
רֵיקָנִית - אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַנִּטְעָן לָצֵאת כְּלָל, אֶלָּא
נִשְׁבָּע בְּמְקוֹמוֹ וְנִפְטָר[59].

58) הוכחה. 59) שאם לא כן, כל הרמאים יתבעו את העשירים לעלות לדון בבית־דין הגדול, וכדי שלא לטרוח יתפשרו עמהם, ונמצאו גוזלים זה את זה (רדב"ז).

ט. וְכֵן הַדִּין בִּזְמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין גָּדוֹל[60],
אֲבָל יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֲכָמִים גְּדוֹלִים מֻמְחִין
לְרַבִּים[61], וּמְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תַּלְמִידִים שֶׁאֵינָן
כְּמוֹתָן, אִם אָמַר הַמַּלְוֶה: נֵלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁבְּאֶרֶץ
פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַגָּדוֹל[62] וְנָדוּן לְפָנָיו בְּדִין זֶה
- שׁוֹפִין אֶת הַלָּוֶה וְהוֹלֵךְ עִמּוֹ[63]. וְכֵן הָיוּ מַעֲשִׂים
בְּכָל יוֹם בְּסַנְהֶדְרַי[64].

60) בירושלים. 61) ידועים לרבים במומחיותם ובבקיאותם. 62) בכת"י התימנים: "למקום פלוני שבארצו לפני פלוני הגדול", וכן ב'נמוקי יוסף' לסנהדרין סוף פ"ג. 63) שהרי אמרו (סנהדרין לב, ב): "צדק צדק תרדוף - הלך אחר בית־דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד ...אחר רבי מתיא בן חרש לרומי", הרי שאפילו ברומי נקרא בית־דין הגדול, כל שאין למעלה ממנו (כסף־משנה). 64) ובשו"ע חו"מ סימן יד, סעיף א: "התובע צריך לילך אחר הנתבע אם הוא בעיר אחרת, אע"פ שבעיר התובע, הבית־דין גדול יותר". וכן אמרו שם: "עשיר מוחזק ואלם בעירו, מוציאים אותו לדון בעיר אחרת, אע"פ שהבית־דין שבעירו יותר גדול".

יום רביעי כ"ה אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דיינים בוררים, שכל אחד מבעלי הדין בחר באחד, ושניהם בוררים להם דיין שלישי לדון בשלושה. הסכמת הצדדים לקבלת קרוב או פסול לדון או להעיד. הבאת עדים או ראיות לסתור הדין לאחר שנגמר.

א. אֶחָד מְבַעֲלֵי דִינִין שֶׁאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוּן לִי,
וְאָמַר בַּעַל דִּינוֹ[2]: פְּלוֹנִי יָדוּן לִי - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי
הַדַּיָּנִים, שֶׁבֵּרר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד, הֵם[3] בּוֹרְרִים לָהֶן
דַּיָּן שְׁלִישִׁי[4], וּשְׁלָשְׁתָּן דָּנִין לִשְׁנֵיהֶן; שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא
הַדִּין לַאֲמִתּוֹ[5]. אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד שֶׁבֵּרְרוּ בַּעֲלֵי הַדִּין[6]
חָכָם גָּדוֹל וְסָמוּךְ[7], אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אֶת בַּעַל דִּינוֹ
שֶׁיִּדּוֹן אֵצֶל זֶה, אֶלָּא גַּם הוּא בּוֹרֵר מִי שֶׁיִּרְצֶה[8].

2) הצד שכנגד. 3) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה וכן בשולחן ערוך חושן משפט סימן יג, א. 4) אבל אין צורך שבעלי הדין יסכימו על השלישי כי אינה קובעת כאן אלא דעת הדיינים שיבררו להם אדם הגון לישב עימהם (סנהדרין כג, א). 5) שם, שבעלי הדין יצייתו להם, שסובר החייב הרי אני בעצמי בירורתי האחד ואילו היה יכול להפך בזכותי היה מהפך (רש"י), ובירושלמי שם פרק ג, הלכה א אמרו: "מתוך שבירורו מרדף זכותו". וכתב הרא"ש שם אות ב: יש טועים וחושבים, שהדיין יש לו להפך בזכות שולחו ועומד במקומו לחפות דברים אשר לא כדין, ונהגו כמה אנשים לברור להם בעל תחבולות, וזוהי טעות, כי הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברה לזכותו אם לא שייראה לו דין גמור, ולא אמרו: "מרדף זכותו" אלא לומר, שהדיין המבורר מבין דבר לאשורו, ואם יש לו צד זכות נושא ונותן עם חבירו, וכן הדיין המבורר השני, נמצא, שלא נעלמה ונסתרה שום זכות משניהם, והשלישי שומע נימוקי שניהם ומכריע ביניהם ועל ידי כן יוצא הדין לאמיתו. 6) בכתב יד תימן: שבירר בעל הדין. וכן בחושן משפט שם. 7) ראה לעיל פרק ד, הלכה א. 8) סנהדרין שם, כדברי רב פפא: כגון בתי דין של רב הונא ורב חסדא. שלא היה רב חסדא גדול כרב הונא, ובכל זאת יכול הצד השני לבחור בו (רדב"ז). וכל זה כששני הדיינים גרים בעיר אחת, אבל כשהשני גר בעיר אחרת אינו כופה את בעל דינו לילך עימו לעיר אחרת, כמבואר לעיל פרק ו, הלכה ו (כסף משנה). וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: כגון, ואם הצד השני רוצה לברור לו דיין שאינו תלמיד חכם אינו רשאי, משום כבודו של חכם, שאין זה ראוי לישב עימו בדין, אלא כופים אותו לברור לו תלמיד חכם, או ידון לפני החכם שבירר חבירו (רדב"ז וכן בחושן משפט שם).

ב. מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל[9], בֵּין לְהִיוֹתוֹ דַּיָּן
בֵּין לְהִיוֹתוֹ עֵד עָלָיו, אֲפִלּוּ קִבֵּל אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים
בַּעֲבֵרָה[10] כְּשֶׁנֵּי עֵדִים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד עָלָיו[11] אוֹ
כְּשִׁלְשָׁה בֵּית דִּין מֻמְחִין לָדוּן לוֹ, בֵּין שֶׁקִּבֵּל עַל
עַצְמוֹ לְאַבֵּד זְכֻיּוֹתָיו וְלִמְחֹל מַה שֶּׁהָיָה טוֹעֵן[12] עַל
פִּיהֶן, בֵּין שֶׁקִּבֵּל[13] שֶׁיִּתֵּן כָּל מַה שֶׁיִּטְעַן עָלָיו חֲבֵרוֹ
בְּעֵדוּת זוֹ הַפָּסוּל אוֹ בְּדִינוֹ[14]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ[15] עַל זֶה
- אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[16]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ - יָכוֹל
לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין. נִגְמַר הַדִּין[17], וְהוֹצִיא
הַמָּמוֹן בְּדִין זֶה הַפָּסוּל[18] אוֹ בְּעֵדוּתוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל
לַחֲזֹר[19].

9) לדון או להעיד, כגון מלווה בריבית ומשחק בקוביא. 10) שפסולים להעיד, ראה הלכות עדות פרק י, הלכה א־ג. 11) שהסכים מראש שיהיה זה נאמן עלי לחייב אותו כשני עדים כשרים (סנהדרין כג, א). 12) כלפי חבירו הנתבע. 13) הנתבע. 14) ובכתב יד תימן: "בעדות זה הפסול או בדיניו". 15) שקבלו ממנו בקבלת קניין סודר שהוא מתחייב לקיים כנ"ל, ראה לעיל פרק ו, הלכה ה ובביאורנו שם. 16) ואפילו לפני גמר דין (סנהדרין כד, ב) "אין לאחר קניין כלום". 17) שאמר בית הדין: צא תן לו. 18) לדון. 19) שם. וכדעת רבא. ואין זה תלוי ב"הוצאת הממון" אלא בגמר הדין, ולא נתכוון רבינו לומר, אלא שאפילו הספיק להוציא הממון לפני גמר הדין עדיין יכול החייב לחזור בו (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה כוונת רבינו לומר: כל שנגמר הדין הרי זה כאילו הוציא הממון כבר. והשווה הלכות מלווה ולווה פרק ט"ו, הלכה ג־ד. וראוי להעיר, שב"לשונות הרמב"ם" להרדב"ז סימן פב מחליט שיש כאן טעות וצריך להיות: "נגמר הדין להוציא הממון" וכו'.

ג. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[20], וְאָמַר לוֹ[21]: הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ[22] וְהִפָּטֵר, אוֹ הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ וְאֶתֵּן לְךָ כָּל מַה שֶּׁתִּטְעָן[23]: אִם קָנוּ מִמֶּנּוּ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; אִם לֹא קָנוּ מִמֶּנּוּ - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין[25]. נִגְמַר הַדִּין וְנִשְׁבַּע כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם.

20) שבועה חמורה, שאוחז ספר תורה בזרועו ואומר: הריני נשבע בה' אלוקי ישראל (הלכות שבועות פרק י"א, הלכה ח־ט). 21) התובע לנתבע. 22) שזוהי שבועה קלה, שאינו מזכיר בה שם שמים. 23) שאמר הנתבע לתובע שנתחייב שבועה, כגון הפוגם שטרו, שטוען הלווה קבלת כבר את כל הסכום והמלווה טוען שלא קיבל אלא מקצתו (ראה הלכות מלווה פרק י"ד, הלכה א), ועל המלווה להישבע, כמבואר בשבועות מה, א. 24) סנהדרין כד, א ועמוד ב. 25) השבועה היא־היא הגמר דין כמו שאמרו (בבא בתרא קכח, א) "רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו". הרי שאם עדיין לא נשבע, יכול הוא לחזור בו. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: הכי גרסינן ונשבע.

ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת[26] וַהֲפָכָה[27], אִם קָנוּ מִמֶּנּוּ אוֹ אִם נִשְׁבַּע זֶה שֶׁנֶּהְפְּכָה עָלָיו - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[28].

26) שהיא מתקנת חכמי התלמוד, ונקראת היסת, שהשיאוהו החכמים להישבע שמא יודה, כגון כופר הכל, שמן התורה פטור הוא מלהישבע וחכמים חייבוהו להישבע (שבועות מ, ב) וראה בביאורנו להלכות אישות פרק י"ב. 27) על התובע, שיישבע וייטול. "ואין לך שבועה שתיהפך אלא שבועת היסת בלבד" (הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ו). 28) בבא בתרא קכז, ב "האומר לחברו עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי... אתה מכרתו לי... רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו" והרי אין נשבעים על עבדים מן התורה, וכל השבועה שם אינה אלא שבועת היסת, הרי שגם בה אינו יכול לחזור (לחם משנה).

ה. וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב שְׁבוּעָה, וְאָמַר אֶשָּׁבַע לְךָ שְׁבוּעָה[29]: אִם קָנוּ מִמֶּנּוּ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; וְאִם לֹא קָנוּ מִמֶּנּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל בְּבֵית דִּין[30] - חוֹזֵר עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְיִשָּׁבַע[31].

29) בכתב יד התימנים: שבועה חמורה. 30) שהתחייב. 31) כלומר, קבלתו כשלעצמה אינה נחשבת "גמר דין" אלא השבועה עצמה היא גמר דינו (סמ"ע לחושן משפט כב, סעיף קטן כב).

ו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין, וְהֵבִיא עֵדִים אוֹ רְאָיָה[32] לִזְכוּתוֹ - סוֹתֵר אֶת הַדִּין, וְחוֹזֵר הַדִּין[33]. אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נִגְמַר הַדִּין, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא רְאָיָה[34] - סוֹתֵר[35]. אָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִים: כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ, הָבֵא מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם; אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא רְאָיָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - סוֹתֵר אֶת הַדִּין. מַה יַּעֲשֶׂה אִם לֹא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[36]?

32) הוכחה שבכתב. 33) בית דינו סותר לו דינו שפסקו ומחייבים את שכנגדו (סנהדרין לא, א וברש"י). 34) שטר זכותו. 35) ירושלמי שם הלכה י"ב: אפילו לאחר גזר דין. ובשולחן ערוך חושן משפט סימן כ, סעיף א: "ואפילו אם פרע כבר". 36) סנהדרין שם, וכרבן שמעון בן גמליאל.

ז. אֲבָל אִם סָתַם[37] אֶת טַעֲנוֹתָיו - אֵינוֹ סוֹתֵר. כֵּיצַד? אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ לְךָ עֵדִים? אָמַר: אֵין לִי עֵדִים. יֵשׁ לְךָ רְאָיָה? אָמַר: אֵין לִי רְאָיָה. וְדָנוּ אוֹתוֹ וְחִיְּבוּהוּ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב, אָמַר: קִרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי! אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אַפֶּנְדָּתוֹ[38] - אֵין זֶה כְּלוּם, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל עֵדָיו וְעַל רְאָיָתוֹ[39].

37) סגר. 38) חגורתו, מלאה תפירות כעין כיסים. 39) כי חושש שמא שכרם להעיד שקר וזייף שטרותיו. והוא הדין אם אמרו לו: הבא עדים, ואמר אין לי ולאחר זמן הביא, אין זה כלום, כדעת החכמים שם, אלא שרבינו משמיענו, שאפילו אם אמר "קרבו פלוני ופלוני" דווקא אם הצהיר תחילה: אין לי עדים - אינו סותר, אבל אם שתק עד שנתחייב בדין ואחרי כן אמר: קרבו פלוני ופלוני והעידוני, והעידו, סותר הדין (לחם משנה). וכן מבואר להלכה בחושן משפט כ סעיף א וראוי להעיר שבסמ"ע לחושן משפט שם סעיף קטן ב מחליט, שיש בדברי רבינו כאן חיסרון הניכר, וכך הוא הנוסח הנכון: "יש לך ראייה, אמר אין לי ראייה, אף על פי שמצא אחרי כן אינו כלום. ואין צריך לומר אם אמרו... אמר אין לי ראייה ודנו אותו וחייבוהו". והמדפיס השמיט מן תיבת "ראייה" הראשונה עד תיבת "ראייה" השנייה. וכן הוא לשון השולחן ערוך, שכידוע הוא נמשך אחרי לשון רבינו.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הָרְאָיָה[40] אֲצָלוֹ[41] וְהָעֵדִים עִמּוֹ בַּמְּדִינָה; אֲבָל אִם אָמַר: אֵין לִי עֵדִים

1 וְאֵין לִי רְאָיָה, וּלְאַחַר מִכָּן בָּאוּ לוֹ עֵדִים מִמְּדִינַת
2 הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַחָמָת[42] שֶׁל אָבִיו שֶׁיֵּשׁ שָׁם
3 הַשְׁטָרוֹת מֻפְקֶדֶת בְּיַד אֲחֵרִים, וּבָא זֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן
4 אֶצְלוֹ וְהוֹצִיא לוֹ רְאָיָתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְסוֹתֵר[43].
5 וּמִפְּנֵי מָה סוֹתֵר? מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה
6 שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ
7 מְצוּיִין אֶצְלִי. וְכָל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה
8 שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ
9 מְצוּיִין אֶצְלִי, אוֹ מִפְּנֵי כָּךְ וְכָךְ אָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים
10 וְאֵין לִי רְאָיָה, וְהָיָה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - הֲרֵי זֶה לֹא סָתַם
11 טַעֲנוֹתָיו, וְסוֹתֵר. לְפִיכָךְ, אִם פָּרַשׁ וְאָמַר: אֵין לִי
12 עֵדִים כְּלָל, לֹא הָיָה וְלֹא בְּמִדְינַת הַיָּם, וְלֹא רְאָיָה
13 כְּלָל, לֹא בְּיָדִי וְלֹא בְּיַד אֲחֵרִים - אֵינוֹ יָכוֹל לְסָתְרוֹ[44].

40) שטר זכותו. 41) ברשותו. 42) שק עור.
43) סנהדרין לא, ב. 44) תוספתא שם פרק ו משנה ו. וכן בירושלמי שם הלכה י"ב: "עד שיכפור בראיותיו" ומפרש ה'פני משה' שאמר: אין לי ראייה כלל לא בידי ולא ביד אחרים, שוב אינו יכול לסתור.

14 ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? בְּגָדוֹל שֶׁנִּתְחַיֵּב[46], וְהֵבִיא
15 רְאָיוֹת וְהֵבִיא עֵדִים אַחַר שֶׁפָּתַם טַעֲנוֹתָיו; אֲבָל יוֹרֵשׁ
16 שֶׁהוּא קָטָן כְּשֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ, וּבָאוּ עָלָיו טְעָנוֹת מֵחֲמַת
17 מוֹרִישׁוֹ[47] אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, וְאָמַר: אֵין לִי עֵדִים וְאֵין
18 לִי רְאָיָה, וְאַחַר שֶׁיָּצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב אָמְרוּ לוֹ
19 אֲחֵרִים: אֲנוּ יוֹדְעִים לְאָבִיךָ עֵדוּת שֶׁתִּסְתֹּר בָּהּ דִּין
20 זֶה, אוֹ אָמַר לוֹ אֶחָד: מוֹרִישְׁךָ הִפְקִיד[48] רְאָיָה זוֹ -
21 הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִיָּד וְסוֹתֵר, שֶׁאֵין הַיּוֹרֵשׁ קָטָן יוֹדֵעַ
22 כָּל רְאָיוֹת מוֹרִישׁוֹ[49].

45) שאינו יכול לסתור. 46) מחמת עצמו. 47) נגד הנכסים שירש ממורישו. 48) בכתב יד תימן: הפקיד אצלי ראייה זו. 49) סנהדרין לא, א וכפסק רב נחמן שם. ואף על פי ששם כתוב: "ההוא ינוקא" - היה קטן, סובר רבינו כשנתבע לדין כבר היה גדול בשנים, שאם לא היה גדול לא היה רב נחמן נזקק לדונו כלל, שהרי זה כאילו מקבל עדות שלא בפני בעל דין, ומתוך שהיה קטן כשמת מורישו לפיכך קוראים לו: ינוקא (כסף משנה).

23 י. מִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[50], שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי
24 וְיִשְׁבַּע[51] - יִהְיֶה חֲבֵרוֹ נֶאֱמָן בְּטַעֲנָתוֹ וְיִטֹּל[52] כָּל מַה
25 שֶׁטָּעַן בְּלֹא שְׁבוּעָה, אוֹ שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי
26 וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל - אֹבֵד אֶת זְכוּתוֹ[53] וְאֵין לוֹ כְּלוּם וְיִפָּטֵר
27 חֲבֵרוֹ[54], וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא בָּא - נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִים,
28 וְאִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ[55]. וְאִם הֵבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה אָנוּס
29 בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[56] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקְּנָיָן זֶה, וְיִשָּׁבַע
30 כְּשֶׁיִּתְבָּעֲנוּ חֲבֵרוֹ, כְּשֶׁהָיָה מִקְּדָם[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
31 בָּזֶה[58].

50) שהתחייב בקבלת "קניין סודר" מידו בפני בית דין.
51) להכחיש את טענת התובע ולהיפטר מלשלם.
52) התובע. 53) כאן מדובר כשקנו מהתובע.
54) הנתבע. 55) זה מוסב על שניהם גם על התובע וגם על תנאי הנתבע (סמ"ע לחושן משפט כא, סעיף קטן ב). ומקור ההלכה בנדרים כז, א. ושם עמוד ב' התנו שיהא הקניין נעשה בבית דין חשוב, כי בלא זה אין זו אלא "אסמכתא" שסמך על דעתו וסבר שיכול לבוא ליום פלוני וכל "אסמכתא" אינה קונה "שהרי לא גמר בליבו להקנותו", כמבואר בהלכות מכירה פרק י"א, הלכה ב, ואמנם שם הלכה י"ג מדגיש רבינו: "אסמכתא שקנו מידו עליה בבית דין חשוב הרי זה קנה". וכנראה שרבינו סמך כאן על דבריו בהלכות מכירה (על פי לחם משנה). 56) ולפיכך לא בא.
57) לפני הקניין, שהנתבע נפטר בשבועה (נדרים כז, א) "אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטרו". ולדעת הסמ"ג מצוות עשה צז, הרי זו הוראת הגאונים. ומקורה בירושלמי קידושין פרק ג, הלכה ב: הַמַּתָּנָה אם לא אעשה כך ביום פלוני יהיה כך ואירע לו אונס - "רבי יוחנן אמר אונס כמאן דלא עבד". וראה בש"ך שם סעיף קטן ג. 58) השווה הלכות מכירה פרק י"א, הלכה י"ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שאין מטים בדיני נפשות לחובה, עד שיהיו המחייבים יתר על המזכים בשניים. בית דין של שלושה שנחלקו, שניים אומרים זכאי או חייב, והשלישי אומר: איני יודע. דיין האומר: איני יודע, אם צריך לנמק את טעמי ספיקו.

32 א. בֵּית דִּין שֶׁנִּתְחַלְקוּ, מִקְצָתָם אוֹמְרִים זַכַּאי,
33 וּמִקְצָתָם אוֹמְרִים חַיָּב - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[2]. וְזוֹ
34 מִצְוָה עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת.
35 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבִשְׁאָר דִּינֵי
36 אִסּוּר וּמֵתֶר[3] וְטָמֵא וְטָהוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4]; אֲבָל בְּדִינֵי
37 נְפָשׁוֹת[5], אִם נֶחְלְקוּ בְּזֶה הַחוֹטֵא אִם יֵהָרֵג אוֹ לֹא
38 יֵהָרֵג: אִם הָיוּ הָרֹב מְזַכִּים - זַכַּאי, וְאִם הָיוּ הָרֹב
39 מְחַיְּבִין - אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִין יָתֵר עַל
40 הַמְזַכִּים שְׁנַיִם[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ, שֶׁעַל זֶה
41 הִזְהִירָה תּוֹרָה וְאָמְרָה[8]: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לָרָעֹת.
42 כְּלוֹמַר: אִם הָרֹב נוֹטִים[9] לָרָעָה לַהֲרֹג - לֹא תִהְיֶה
43 אַחֲרֵיהֶם, עַד שֶׁיִּטּוּ הַטָּיָה גְּדוֹלָה וְיוֹסִיפוּ הַמְחַיְּבִין
44 שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת[10]. הַטָּיָתְךָ
45 לְטוֹבָה - עַל פִּי אֶחָד, לְרָעָה - עַל פִּי שְׁנַיִם. וְכָל
46 אֵלּוּ הַדְּבָרִים קַבָּלָה הֵם[11].

2) משנה בסנהדרין כט, א. 3) חולין יא, א. 4) כגון כשר ופסול. 5) שהם בעשרים ושלשה - סנהדרין קטנה, כמבואר לעיל פ"ה, ה"ב. 6) משנה בסנהדרין ב, א.
7) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 8) בכת"י תימן: שעל זה הזהיר בתורה, ואמר. 9) על־פי אחד בלבד.
10) אם אתה רוצה לנטות לרעה, אינה אלא אחרי הטייה מרובה, שהיא של שנים. 11) שקיבל משה מסיני, ובמשנה שם אמרו: "לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם־כן למה נאמר: אחרי רבים להטות? - לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה –

על־פי אחד, הטייתך לרעה על־פי שנים". והשווה לעיל פ"ה, ה"ג.

ב. בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעָה[12] **שֶׁנֶּחְלְקוּ: שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב**[13]**, וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁנַיִם זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ**[14] **- יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִים שְׁנַיִם**[15]**. נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּדָּבָר**[16]**. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה חַיָּב, וּשְׁנַיִם זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ**[17] **- מוֹסִיפִין שְׁנַיִם**[18]**. אֲבָל אִם אָמְרוּ אַרְבָּעָה זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ**[19]**, אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁלֹשָׁה זַכַּאי, וְאֶחָד חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ, בֵּין שֶׁהָיָה זֶה**[20] **שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ בַּתְּחִלָּה, בֵּין שֶׁאָמַר אַחַר - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב**[21]**. הָיוּ מֻחֶזָּה לְמֻחֶזָּה וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים**[22]**. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק הַדָּבָר**[23] **- מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד**[24]**. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, וְאָמְרוּ שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים עִמּוֹ עַד שֶׁיַּחֲזֹר לְדִבְרֵי הַצַּד הָאֶחָד, וְנִמְצְאוּ שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּים אוֹ מְחַיְּבִין**[25]**. וְאִם לֹא חָזַר לֹא הוּא וְלֹא אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, וּמַעֲמִידִין אֶת הַמָּמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו**[26].

12) הדן דיני ממונות. 13) שנאמר, אחרי רבים להטות (סנהדרין כט, א וברש"י). 14) נמצא זה שאמר: איני יודע, כאילו איננו במושב זה, ונשאר הדיון בשנים. וזה לא יתכן, שהרי צריכים שלשה דיינים (שם, וברש"י). 15) תוספתא שם פ"ו, מ"ד: "עד כמה מוסיפים - אין פחות משנים". 16) שאף זה שאמר תחילה: "איני יודע" יכול לחזור ולדון עמהם. ולא אמרו (סנהדרין יז, א) שאסור לו לחזור ולדון, אלא בדיני נפשות (ראה לקמן פ"ט, ה"ב), אבל בדיני ממונות אפילו המסתפק חוזר ודן, שאינו גרוע מאחד התלמידים, שמלמד בדיני ממונות בין זכות ובין חובה (לקמן פי"א, ה"א). וכן נראה מפירוש רבינו חננאל שם, שכל הסוגיא אינה עוסקת אלא בדיני נפשות (רדב"ז ולחם־משנה). 17) נמצא שאין כאן הטייה לא לזכות ולא לחובה. 18) כמו שאמרו בתוספתא הנ"ל "לעולם מוסיפים הדיינים עד שיגמר הדין". 19) אע"פ שהדיין "המסתפק" הוא כמי שאינו, בכל זאת נשאר עדיין בית־דין שלם, וכשמוסיפים דיינים עושים "בית־דין שקול" אפילו לכתחילה, כמבואר בסנהדרין יז, א. 20) זה החמישי מהם. 21) ירושלמי שם פ"ה, ה"ה: "למה מוסיפים דיינים, שאם היו שנים מן הראשונים מזכים ואחד מן האחרונים, ליגמר הדין בשלשה". ומפרש רבינו: "ואחד מן האחרונים" - שגם הוא מזכה, והשני מן האחרונים מחייב, והראשון נשאר בספיקו - בכל זה הולכים אחר הרוב (הרשב"א בהבנת דברי רבינו, וכן בביאור הגר"א לחו"מ סי' יח, סק"ו). ואם שנים אומרים זכאי, ואחד - חייב, ושנים אומרים איננו יודעים, צריכים להוסיף, כיון שאין כאן רוב נגד השנים המסתפקים, כי לדעת רבינו גם "המסתפקים" הרי הם כישנם (רשב"א הנ"ל, וכן בסמ"ע לחו"מ סי' יח ס"ק ה, ובש"ך שם). 22) כנ"ל אות טו, ולא חזר רבינו כאן אלא להשמיענו את סוף דבריו שמוסיפים עד שבעים ואחד. 23) שתמיד היו מחצה למחצה ואחד מסתפק. 24) שאין דיני ממונות עדיפים מדיני נפשות שאין מוסיפים בהם אלא עד שבעים ואחד, כמבואר בסנהדרין מ, א (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 25) שם, לענין דיני נפשות, וממנו למד רבינו לדיני ממונות (לחם־משנה). 26) שם מב, א "אומר בדיני ממונות נזדקן הדין" (הגר"א שם ס"ק יד).

ג. כָּל מִי שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - אֵינוֹ צָרִיךְ לָתֵת טַעַם לִדְבָרָיו וּלְהוֹדִיעַ מֵאֵי זֶה טַעַם בָּא לוֹ הַסָּפֵק[27]**, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְאֶה הַמְזַכֶּה מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה, וְהַמְחַיֵּב מֵאֵי זֶה טַעַם מְחַיֵּב**[28]**.**

27) סנהדרין יז, א: זה שאמר איני יודע - כמו שאינו הוא, ואם אמר טעם - אין שומעים לו. כלומר, אינו צריך לנמק את טעמי ספיקו, וראה ברש"י שם ד"ה: ואי אמר (לחם־משנה). 28) ראה לקמן פ"י, ה"א־ד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סנהדרין שראו כולם לחובה - פטור. סנהדרי קטנה שנחלקו בדיני נפשות, ואחד אומר: איני יודע. סנהדרי גדולה שנחלקו בדיני נפשות, שלושים וחמישה מזכים, ושלושים ושישה מחייבים, איך חותכים את הדין.

א. סַנְהֶדְרִין שֶׁפָּתְחוּ כֻּלָּם בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה[2]**, וְאָמְרוּ כֻּלָּן חַיָּב - הֲרֵי זֶה פָּטוּר**[3]**, עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם מְקֻצָּת מְזַכִּין שֶׁיַּהַפְכוּ בִּזְכוּתוֹ, וְיִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין, וַאֲחַר כָּךְ יֵהָרֵג**[4]**.**

2) מיד בהתחלת הדיון. 3) סנהדרין יז, א "סנהדרי שראו כולם לחובה - פוטרים אותו". והטעם, כיון שצריך להלין את דינו עד למחר, כדי לחפש אחריו זכות (ראה לקמן פי"א, ה"א), אלה שחייבוהו כולם פה אחד, שוב לא ימצאו לו זכות. וראה בסמוך אות ג. ומעניין פירושו של רבי מאיר הלוי (בן דורו של הרמב"ם) הובא בקהלת יעקב לר"י אלגזי, ערך פטור, שכוונת דבריהם: "פוטרים אותו" לומר, פוטרים אותו מיד למיתה, ואין מענים את דינו עד למחר כבשאר הנידונים. וכיוצא בזה שנינו (שבועות לט, א) "אם אמר (זה שנתחייב שבועה ואיימו עליו על חומר ענש השבועה) איני נשבע - פוטרים אותו מיד", ומפרש רש"י: אין משהים אותו, ועל כרחו ישלם מיד (תורה תמימה, שמות כג, ב). 4) כי בכל מקרה יש צדדים לזכות ע"פ אופנים רחוקים, כגון אולי לא היה שפוי בדעתו, וכדומה, כמו שמקובל היום באומות הנאורות, שמעמידים לכל פושע ורוצח סניגור להשתדל בהצלתו ולהפוך בזכותו, וכיון שבית־דין זה לא נודעה לו שום זכות להצילו, אפילו בדרך הרחוקה ביותר,

מוכח שאינו בקי בדינים, או שהחליט המשפט במהירות בלי עיון מספיק (מהר"ץ חיות בהגהותיו לסנהדרין שם).

ב. סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[5] שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[6]. שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי[7], אוֹ שֶׁאָמְרוּ אַחַד עָשָׂר זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אֲפִלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין, וְהָאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[8] - יוֹסִיפוּ שְׁנַיִם[9]. זֶה שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה[10]. וְנִמְצְאוּ אַחַר הַתּוֹסֶפֶת עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוץ מִזֶּה הַמַּסְתַּפֵּק. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[11]. אַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים[12] אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הַמַּחְיְבִין רַבּוּ בִּשְׁנַיִם. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[13] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[14]. וְכֵן מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין[15] עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְזַכִּין אֶחָד וִיהֵא זַכַּאי, אוֹ יִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר וִיהֵא חַיָּב[16]. הָיוּ אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17], אוֹ שֶׁהָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר אֶחָד בִּלְבַד[18] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי[19] - דָּנִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מֵהֶן דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ וּמְזַכִּין אוֹתוֹ[20] אוֹ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[21]. וְאִם לֹא רָאָה - גָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר: נְזַדַּקֵּן הַדִּין[22]! וּפוֹטְרִין אוֹתוֹ. שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[23]. אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים זַכַּאי, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי רַבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם[24].

5) שהיא של עשרים ושלשה. 6) שהטייתך לטובה מספיקה על־פי אחד (לעיל פ"ח, ה"א). 7) והטייה לרעה אינה אלא על־פי שנים (שם). 8) נמצא זה שאמר: איני יודע, כמי שאינו, ואין דנים דיני נפשות בפחות מכ"ג (סנהדרין מ, א וברש"י). 9) שם, נמצאו כולם עשרים וארבעה, י"א מהם יזכו וי"ג יחייבו, הרי הטייה לרעה על־פי שנים (שם יז, א וברש"י). 10) שם, משום חומר דיני נפשות אין לו לחזור וללמד חובה, אבל ודאי אם ירצה ללמד זכות - רשאי, שהרי אפילו מי שלימד חובה חוזר ומלמד זכות, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכן דעת ה'תוספות' שם, לג, ב ד"ה אחד. ומטעם זה פסק רבינו לעיל פ"ח, ה"ב: העוסק בדיני ממונות, שאפילו הדיין שאמר איני יודע - חוזר ודן (ראה בביאורנו שם אות טו), שהרי בדיני ממונות מה שהוא חובה לזה - הוא זכות לבעל־דין השני (כסף־משנה). 11) שספק נפשות להקל. ואע"פ שאין עושים בתחילה בית־דין שקול (=זוגי) – במוסיפים, עושים אפילו לכתחילה (סנהדרין יז, א). וכן אין כאן צורך בהטייה של אחד, כי זה לא נאמר אלא כשבית־הדין לא היה אלא עשרים ושלשה, וכשאחד מהם אמר איני יודע, נמצא בית־דין זה חסר הוא, ואין גומרים בו דיני נפשות, אבל כאן יש בית־דין שלם, מזכים את הנהרג מכח ספק נפשות ולהקל (לחם־משנה). וב'תוספות יו"ט' לסנהדרין פ"ה מ"ה, מגיה בדברי רבינו כאן: אמרו י"ג זכאי וכו', שכל כ"ה הדיינים השתתפו בדיון, וי"ג אמרו זכאי, כי זה שאמר תחילה איני יודע, חזר ולימד זכות, באופן שיש כאן הטייה לטובה על־פי אחד. 12) בין שהוא המסתפק הקודם, בין שהוא אחר, והמסתפק חזר ולימד זכות. 13) כאן מדובר, שמתחילה היו י"ב מחייבים וי"א מזכים, והוצרכו להוסיף שנים והרי הם כ"ה, ואחד מן השנים הנוספים אמר: איני יודע. 14) כיון שאחד מן הנוספים אמר "איני יודע", הרי הוא כאינו, ולעולם צריך שיוסיפו שנים, כמו ששנינו בתוספתא סנהדרין פ"ו, מ"ד: "שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד" (לחם־משנה). והטעם שאין מוסיפים אלא שנים, מפני שמעכשיו צריך להוסיף לישא וליתן מחדש, וכשיוסיפו שנים, כל דיין מהקודמים יעמיק במשאו ומתנו, בידעו ששנים חדשים נגדו, אבל אם לא יוסיפו אלא אחד, כל דיין מהקודמים לא יחוש לו, ויעמיד דעתו כפי סברתו הקודמת, באמרו: "גם לי לב כמוהו" (אור שמח). 15) בכל פעם כשאחד מן הנוספים יאמר: איני יודע. 16) כי בשעת גמר דין, יכול גם המלמד זכות לומר: חייב, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. ואז אפילו אחד מן הנוספים יאמר: איני יודע, אין צורך להוסיף שנים אחרים, כי כל שיש רוב, אין משגיחים במסתפק החדש מן השנים הנוספים (לחם־משנה). 17) כגון שבתחילה היו י"ב מחייבים כנגד י"א מזכים והוסיפו שנים, וזיכה האחד, והשני אמר: איני יודע, נמצאו אלו כנגד אלו, ואחד אינו יודע (אור שמח). 18) שבתחילה היו י"א כנגד י"א, והוסיפו שנים, וחייב האחד, והשני אמר: איני יודע, והוסיפו עוד שנים, וזיכה האחד, והשני - חייב, נמצאו המחייבים יותר אחד בלבד. 19) וכבר נתבאר (לעיל פ"ח ה"א) שאין הטייה לרעה על־פי אחד. 20) שאחד מן המחייבים יעבור למזכים, ויהיה לו רוב מזכים. 21) שאחד מן המזכים יעבור למחייבים, ויהיו שלשים ושבעה מחייבים, ול"ד מזכים, ויש כאן הטייה לרעה על־פי שלשה (סנהדרין מ, א וברש"י). 22) "זקן דין זה ועמוק וקשה, וצריך להמתין בו" (שם, מב, א וברש"י). 23) שספק נפשות להקל, ומדובר כאן בבית־דין הגדול שהוא של שבעים ואחד, ונחלקו הדעות מתחילה בהרכב כזה. 24) וזה שאמר: איני יודע, הרי הוא כמי שאינו.

ג. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבָּא[25] לָהֶם מַחְלֹקֶת, בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי תּוֹרָה[26] - אֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[27], אֶלָּא דָּנִין אִלּוּ כְּנֶגֶד אִלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁלָּהֶן. וְאִם בְּדִין אֶחָד מִן הַנֶּהֱרָגִין נֶחְלְקוּ[28] - דָּנִין אִלּוּ כְּנֶגֶד אִלּוּ, עַד שֶׁיִּפְטְרוּהוּ אוֹ יְחַיְּבוּהוּ[29].

25) בכת"י תימן: שבאה. 26) בכת"י הנ"ל: בדין מדיני התורה. כגון איסור והיתר, טמא וטהור. 27) שאין אנו מוצאים במשנה (סנהדרין מ, א) הוספה אלא עד שבעים ואחד ולא יותר, וכן אמרו (שם מב, א) "כשם שאין מוסיפים על בית־דין של שבעים ואחד" וכו'. 28) בכת"י הנ"ל: מן הנהרגים בפניהם. כלומר, שהדיון נוגע כלפי נאשם העומד להיהרג על פיהם, והשאלה נשאלת למעשה להחיותו או להרגו, ואז לא מספיק רוב רגיל, אלא צריך שירבו המחייבים שנים (רדב"ז בתשובותיו ח"ה אלף תרצ), והשווה לעיל פ"ח, ה"א: "אם נחלקו בזה החוטא אם יהרג או לא יהרג" הרי שרוב על־פי שנים, נדרש בעיקר כלפי מעשה מסויים, ולא ב"דין נפשות" שאינו אלא דיון הלכתי גרידא. 29) "שיראה אחד מהם דברי חברו", וכמבואר לעיל סוף ה"ב.

יום חמישי כ"ו אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק עֶשְׂרִי[1]

1) דיין הנוטה אחר דברי חבירו, לא על פי טעם עצמו. האיסור ללמד חובה בדיני נפשות, אחרי שלימד זכות מתחילה. מה מותר לתלמיד לענות בדיני נפשות. בית דין שטעה בדיני נפשות ורוצה לסתור את דינו.

1 **א. אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהָיָה מִן הַמְזַכִּין**
2 **אוֹ מִן הַמְחַיְּבִין, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ**
3 **בְּדַעְתּוֹ, אֶלָּא נָטָה אַחַר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר**
4 **בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב**
5 **לְנְטֹת[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר בִּשְׁעַת**
6 **מִנְיָן[4]: דַּי שֶׁאֶהְיֶה כְּאִישׁ פְּלוֹנִי; אֶלָּא אֱמֹר מַה**
7 **שֶּׁלְּפָנֶיךָ[5].**

2) לנטות אחר דעת אחרים. 3) שקיבלו חכמינו איש מפי איש. 4) מניין הדיעות לאן נוטה הרוב. 5) תוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ד "לנטות אחרי רבים - שלא תאמר בשעת הדין דיו לעבד שיהא כרבו, אמור מה שבדעתך". ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ז אמרו: "לא תענה אפילו אחר מאה" והכוונה כנ"ל כמבואר ב"מראה הפנים" שם. ורבינו בספר המצוות לא תעשה רפג מביא זה בשם המכילתא, והוא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי לפסוק זה.

8 **ב. וּבְכָלָל לָאו זֶה: שֶׁלֹּא יַחֲזֹר הַמְלַמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי**
9 **נְפָשׁוֹת לְלַמֵּד חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲנֶה עַל רִב**
10 **לְנְטֹת[6]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן[7];**
11 **אֲבָל בְּשִׁעַת גְּמַר דִּין - יֵשׁ לַמְלַמֵּד זְכוּת לַחֲזֹר**
12 **וּלְהִתְמַנּוֹת עִם הַמְחַיְּבִים[8].**

6) לנטות מדעתך הראשונה (רדב"ז). ומקור הדרש במכילתא פרשת משפטים: "אזהרה לדיין שלא יטה אלא לכף זכות" ומפרש רבינו, שהכוונה, אחר שלימד זכות לא ילמד חובה (מראה הפנים לירושלמי סנהדרין פרק ד, הלכה ז), והשווה ספר המצוות שם. ורש"י לסנהדרין לב, א אומר: סברה היא, שהרי אמרה תורה (במדבר לה, כה) "והצילו העדה". 7) מתוך שאתה אומר לו שלא לחזור, הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות (רש"י שם). 8) שחיפש כבר הכל, ועכשיו ראה שטעה (סנהדרין לד, א וברש"י).

13 **ג. תַּלְמִיד[9] שֶׁהָיָה מְזַכֶּה[10] וְאָמַת[11] - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ**
14 **הוּא מְזַכֶּה בְּמְקוֹמוֹ[12].**

9) היושב כמתמחה לפני שורות הדיינים, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ז. 10) שהוציא דבריו וטעמו לאור. 11) טרם שעמדו למניין. 12) שם מג, א "רואים אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו". ומכאן, שאם היה מחייב ומת אינו כלום, נמצא המת המזכה מצטרף עם המזכים, והמת המחייב אינו מצטרף עם המחייבים (רדב"ז).

15 **ד. אָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, וְנִשְׁתַּתֵּק[13]**
16 **אוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁילַמֵּד זְכוּת וְיֹאמַר מֵאַי זֶה טַעַם מְזַכֶּה**
17 **- הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ[14].**

13) נאלם. 14) סנהדרין שם.

18 **ה. שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ טַעַם אֶחָד, אֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת**
19 **- אֵין נִמְנִין אֶלָּא כְּאֶחָד[15].**

15) שם לד, א, שנאמר (תהלים סב, יב) "אחת דיבר אלוקים, שתיים זו שמעתי - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות" ומפרש רש"י: לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, ובוודאי אחד מהם (=מהדיינים) טועה. ואין צריך לומר אם שניהם אמרו טעם ממקרא אחד שאין נמנים אלא כאחד (כסף משנה).ובש"ך לחושן משפט כה, סעיף קטן יט, סובר שיש טעות בנוסח שלפנינו והגירסה הנכונה היא: "שניים שאמרו טעם אחד משני מקראות" וכו', ותיבת אפילו איננה. ולדבריו אין צורך שיהיו ל"ו טעמים לכל פסק דין, וכי יעלה על הדעת, אם יאמר אחד, פלוני חייב מיתה, שעבר על לא תרצח, וכן השני, וגם השלישי יאמר כמוהו, שלא יהרגוהו? וודאי שיחייבוהו, למרות שרובם דנוהו מכוח אותו פסוק. ולא נתכוין רבינו אלא לומר, שאם שניים אמרו אותו טעם משני מקראות, וודאי אחד מהם טעה, ואינם נמנים אלא אחד, וכאמור לעיל בשם רש"י.

20 **ו. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין מַתְחִילִין בְּדִינֵי**
21 **נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל[16]. שֶׁמָּא יִסְמְכוּ הַשְּׁאָר עַל דַּעְתּוֹ,**
22 **וְלֹא יִרְאוּ עַצְמָן כְּדָאִין[17] לַחֲלֹק עָלָיו[18]. אֶלָּא יֹאמַר**
23 **כָּל אֶחָד[19] דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ.**

16) אלא מן הקטנים שבהם. 17) בכתב יד התימנים: כדאי. 18) שם לו, א, שנאמר לא תענה על רב (=רב חסר יו"ד כתוב), לא תענה על רב, כלומר הגדול, שלא תחלוק על המופלא של בית דין. וסובר רבינו, שאין הכוונה, שאסור לענות אחרי הגדול, שהרי להיפך, אסור לו לשתוק, כמבואר בסמוך הלכה ח, אלא כוונת הכתוב, שראוי לעשות בסדר כזה, שלא יצריכו לענות אחרי הגדול, שמא יתביישו ממנו ולא ירצו לחלוק עליו (לחם משנה). וראה בספר המצוות לא תעשה רפג, שכל זה הוא איסור לאוו. 19) לפני שיפתח הגדול. והשווה לקמן פרק י"א, הלכה ו.

24 **ז. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין[20] בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, אֶלָּא**

1 **לִזְכוּת. כֵּיצַד? אוֹמְרִים לָזֶה שֶׁחָטָא: אִם לֹא עָשִׂיתָ**
2 **דָּבָר זֶה שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ עָלֶיךָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם**[21].

20) מתחילים במשא ומתן. 21) שם לב, ב, שכן מצינו בתורה (במדבר ה, יט) "והשביע אותה הכהן ואמר... אם לא שכב איש אותך... הינקי ממי המרים" (=תחילת התנאי לזכות) - מכאן שפותחים בדיני נפשות תחילה לזכות.

3 **ח. אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת: יֵשׁ לִי**
4 **לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ**[22]. **אָמַר: יֵשׁ לִי**
5 **לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - מַעֲלִין אוֹתוֹ עִמָּהֶן לַסַּנְהֶדְרִין**[23].
6 **אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם**
7 **לְעוֹלָם; וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם**
8 **כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ**[24]. **אֲפִלּוּ אָמַר הַנִּדּוֹן עַצְמוֹ: יֵשׁ לִי**
9 **לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת - שׁוֹמְעִין לוֹ**[25] **וְעוֹלֶה לַמִּנְיָן**[26]**;**
10 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו.**

22) שם מ, א, שנאמר (שם לה, ל) "ועד אחד לא יענה בנפש למות" (סנהדרין לד, א). ולעניין דיני ממונות ראה לקמן פרק י"א, הלכה א. 23) שם, וכמו שדרשו שם: "למות אינו עונה אבל לזכות עונה". 24) שם מב, א, "כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו" ומפרש רש"י: שאם יורידוהו היום לעין כל, בושה היא לו. 25) שם מ, א. 26) דבר זה קשה להולמו, שהרי אדם קרוב הוא אצל עצמו ואיך יעלה למניין הדיינים, ובהגהות הרש"ש לסנהדרין שם החליט, שיש כאן טעות סופר, וזה שייך למשפט הקודם העוסק באחד מן התלמידים, ושם צריך להיות: "שומעים לו ועולה למניין" וכו'. ויש להעיר, שרבינו לא מנה כאן ולא לקמן פרק י"א, שעידי דיני נפשות אינם ראויים ללמד לא זכות ולא חובה, כמבואר שם לד, א, ואולי סמך על מה שיכתוב דין זה לקמן הלכות עדות פרק ה, הלכה ח. ראה בביאורנו שם.

11 **ט. בֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְחִיְּבוּ אֶת הַפָּטוּר**
12 **וְגָמְרוּ דִּינוֹ לְחוֹבָה, וְנִרְאָה לָהֶם הַטַּעַם שֶׁיִּסְתְּרוּ בּוֹ**
13 **אֶת דִּינוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ - סוֹתְרִין, וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ**[27].
14 **אֲבָל אִם טָעוּ וּפָטְרוּ אֶת הַמְחַיֵּב הֲרֵיגָה - אֵין סוֹתְרִין**
15 **אֶת דִּינוֹ, וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ**[28]. **בַּמֶּה דְּבָרִים**
16 **אֲמוּרִים**[29]**? בְּשֶׁטָּעוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין**[30] **מוֹדִין**
17 **בּוֹ**[31]**; אֲבָל אִם טָעוּ בְּדָבָר שֶׁהַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ**[32] **-**
18 **מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְחוֹבָה**[33]. **כֵּיצַד? אָמְרוּ: הַבָּא עַל**
19 **הָעֶרְוָה**[34] **שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ**[35] **- פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - מַחֲזִירִין**
20 **אוֹתוֹ וּמְמִיתִין אוֹתוֹ**[36]**; אֲבָל אִם אָמְרוּ: הַמְעֶרֶה**[37]
21 **שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - אֵין מַחֲזִירִין**
22 **אוֹתוֹ**[38]**. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

27) שם לג, ב, שנאמר (שמות כג, ז) "ונקי ...אל תהרוג" ומפרש רש"י: נקי מן החטא ואף על פי שנתחייב בדין. 28) שם, שנאמר: "וצדיק אל תהרוג" ומפרש רש"י: שנצטדק בדין אף על פי שאינו נקי. 29) שאין מחזירים אותו. 30) הכופרים בתורה שבעל פה. 31) כגון, שטעו בדבר המפורש במשנה או בדברי האמוראים. 32) המפורש בתורה. 33) שהרי כל אדם יודע, שזוהי טעות, והוראתם - אינה הוראה. 34) אשה האסורה לו, כלשון הכתוב (ויקרא יח, ו) "לא תקרבו לגלות ערווה". 35) שלא במקום בתוליה. 36) שדבר זה מפורש בתורה (שם כ, יג), "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (סנהדרין עד, א). ודבר זה גם הצדוקים מודים בו, כמבואר בהוריות ד, א. 37) הכנסת ראש העטרה בלבד, כלשון הכתוב: את מקורה הערה (מלשון רבינו הלכות איסורי ביאה פרק א, הלכה י). 38) שבדבר זה אין הצדוקים מודים בו, והם סוברים: כדרכה - חייב אפילו בהעראה: שלא כדרכה - אינו חייב אלא בגמר ביאה, שהיא הכנסת כל האבר, כמבואר בהוריות שם (סנהדרין לג, ב וכפירוש התוספות דיבור המתחיל שטעה).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ההבדלים הדיוניים בין דיני ממונות לדיני נפשות. דרכי הדיונים במסית. השתתפות האב עם בנו במהלך הדיון. כשרות הגר לדיינות.

23 **א. מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת? דִּינֵי מָמוֹנוֹת**
24 **- בִּשְׁלֹשָׁה**[2]**; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה**[3]**. דִּינֵי**
25 **מָמוֹנוֹת - פּוֹתְחִין**[4] **בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי**
26 **נְפָשׁוֹת - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**[5]**, וְאֵין פּוֹתְחִין**
27 **לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד**[6] **בֵּין לִזְכוּת**
28 **בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת,**
29 **וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה**[7]**. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַחֲזִירִין**[8] **בֵּין**
30 **לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַחֲזִירִין לִזְכוּת,**
31 **וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**[9]**. דִּינֵי מָמוֹנוֹת -**
32 **הַכֹּל רְאוּיִין לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה, בֵּין הַדַּיָּנִים בֵּין**
33 **הַתַּלְמִידִים**[10]**; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת,**
34 **וַאֲפִלּוּ הַתַּלְמִידִים, וְאֵין מְלַמֵּד חוֹבָה אֶלָּא הַדַּיָּנִים**[11]**.**
35 **דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַדַּיָּן הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד**
36 **זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה; דִּינֵי**
37 **נְפָשׁוֹת - הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל**
38 **הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה**[12]**, אֶלָּא**
39 **בְּשָׁעַת גְּמַר דִּין יֵשׁ לוֹ לַחֲזֹר וּלְהָמְנוֹת עִם הַמְחַיְּבִין,**
40 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**[13]**. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין**
41 **בַּלַּיְלָה**[14]**; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם**[15]**.**
42 **דִּינֵי מָמוֹנוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם**[16] **בֵּין לִזְכוּת בֵּין**
43 **לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לִזְכוּת, וּבַיּוֹם**
44 **שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה**[17]**.**

2) מדברי סופרים, אבל מדין תורה דן אפילו אחד, כמבואר לעיל פ"ב, ה"י. 3) מבואר לעיל פ"ה, ה"ג. 4) משאו ומתנו של דין. 5) לעיל פ"י, ה"ז: "אומרים לזה שחטא, אם לא עשית דבר זה... אל תירא מדבריהם". 6) דיין אחד המכריע לצד זה או אחר, והולכים אחר הרוב. 7) מבואר לעיל פ"ח, ה"א. 8) אם ראה בית־דין שטעה בדין - סותרו וחוזר ודן. 9) פ"י, ה"ט. 10) היושבים בשלש שורות לפני הדיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 11) מבואר לעיל פ"י, ה"ח. 12) שנאמר "לא תענה על ריב לנטות", וכמבואר לעיל פ"י, ה"ב. 13) שם. 14) מותר לגמור,

שנאמר: "ושפטו את העם בכל עת", ועיקר משפט - זה גמר הדין (ראה לעיל פ"ג, ה"ד ובביאורנו). 15) סנהדרין לד, ב, שנאמר (במדבר כה, ד) "והוקע אותם לה' נגד השמש". 16) אם רצו. 17) אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון - אין פוסקין את דינו לחובה, אלא מלינים את דינו עד למחר, שמא ימצאו בלילה זכות (סנהדרין לב, א וברש"י). ושם לה, א דרשוהו מהפסוק (ישעיה א, כא) "צדק ילין בה", ומפרש רש"י: רגילים היו להלין את הדין כדי לצדקו. וכן דרשו: "אשרו חמוץ" (שם יז) - אשרו דיין שמחמץ את דינו. ומפרש רש"י: שמשהה ומלינו כדי להוציאו לאמיתו.

1 **ב. לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא עֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא**
2 **עֶרֶב יוֹם טוֹב; שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב, וְאִי אֶפְשָׁר לְהָרְגוֹ**
3 **לְמָחָר[18], וְאָסוּר לְעַנּוֹת[19] אֶת דִּינוֹ וּלְהַנִּיחוֹ אַחַר**
4 **הַשַּׁבָּת[20]. אֶלָּא אוֹסְרִין אוֹתוֹ[21] עַד אֶחָד בַּשַּׁבָּת,**
5 **וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ.**

18) שאין מיתת בית־דין דוחה שבת ויו"ט, כמבואר בהל' שבת פכ"ד, ה"ז: "שנאמר, לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת - זו אזהרה לבית־דין שלא ישרפו בשבת, מי שנתחייב שריפה, והוא־הדין לשאר עונשים". 19) להשהות. 20) שזהו צער לו, שמצפה כל שעה למיתה, אחרי שנגמר דינו (סנהדרין לה, א וברש"י). ושם אמרו, שלא יתכן לדונו בערב שבת ולגמור דינו בראשון בשבת, שמא ישכחו את טעמיהם שנשאו ונתנו ודקדקו בהם ביום ששי. 21) בבית הסוהר, כדברי רבינו בהל' רוצח פ"ד, ה"ג.

6 **ג. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁדָּנִין אוֹתָן בְּכָל יוֹם מִן**
7 **הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת,**
8 **מְדִבְּרֵיהֶם לָמְדוּ[22] שֶׁאֵין דָּנִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[23].**

22) בכת"י התימנים תיבה זו איננה, וכן מצא הכסף־משנה בכת"י ישן. 23) ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ו, משום כבוד השבת, שטרודים בו להכין צרכי שבת (פני משה). וגם הדיינים עצמם צריכים להיות מתונים בדין, ובערב שבת הם טרודים (סמ"ע לחו"מ סי' ה, ס"ק ג). ובנוגע לדיון דיני ממונות ביום השבת, כבר כתב רבינו בהל' שבת פכ"ג הי"ד, שאין דנים, גזירה שמא יכתוב.

9 **ד. אֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאֶחָד דִּינֵי מַלְקִיּוֹת וְאֶחָד דִּינֵי**
10 **גָלוּת[24] - הַדִּינִים הָאֵלּוּ[25] שָׁוִים בָּהֶן[26], אֶלָּא**
11 **שֶׁהַמַּלְקוּת בִּשְׁלשָׁה[27]. וְאֵין אֶחָד מֵהֶן[28] בְּשׁוֹר**
12 **הַנִּסְקָל, חוּץ מִדָּבָר אֶחָד: שֶׁדִּינוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה[29].**

24) לרוצח נפש בשגגה שגולה לערי מקלט. 25) שבין דיני נפשות לדיני ממונות, המנויים לעיל ה"א. 26) סנהדרין לג, ב. 27) בניגוד לדיני נפשות שהם בעשרים ושלשה, וראה לעיל פ"ה, ה"ד. 28) מכל הדינים המנויים למעלה הנוהגים בדיני נפשות. 29) שאמרו בו: "כמיתת בעלים, כך מיתת השור" כמבואר שם ה"ב. והטעם, שכל אלו הדינים מכוונים להצלת הנפש, ומה לנו לחוס על שור המועד, מוטב לקיים בו ובערת הרע מקרבך (לשון רש"י לסנהדרין לו. ב).

13 **ה. הַמְּסִית[30] - אֵין דִּינָיו כְּשְׁאָר דִּינֵי נְפָשׁוֹת:**
14 **מְכַמְּנִין[31] לוֹ אֶת הָעֵדִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[32] כְּשְׁאָר**
15 **הַנֶּהֱרָגִין[33]. וְאִם יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד:**
16 **יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. יָצָא חַיָּב,**
17 **וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - אֵין מַחֲזִירִין**
18 **אוֹתוֹ[34]. וְאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית[35]. וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ זָקֵן[36]**
19 **וְסָרִיס וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרַחֲמוּ עָלָיו[38].**
20 **שֶׁהָאַכְזְרִיּוּת עַל אִלּוּ שֶׁמַּטְעִין אֶת הָעָם אַחֲרֵי הַהֶבֶל**
21 **- רַחֲמִים הוּא[39] בָּעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יָשׁוּב יֶיְ**
22 **מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים[40].**

30) את חבירו לעבוד עבודה־זרה. 31) מעמידים לו מארבים אחורי הגדר לשמוע דבריו. "וארב לו" (דברים יט, יא) מתרגם אונקלוס "ויכמן ליה". וכל זה כשלא רצה המסית להסית לשנים, כי אילו הסית לשנים, הרי הם עדיו ואין צורך בהכמנה (הל' ע"ז פ"ה, ה"ג). 32) סנהדרין פח, ב "מסית דלא בעי התראה". 33) שאין ממיתים אותם בלא התראה, כמבואר לקמן פי"ב ה"ב, וכן אין מכמינים עליהם (שם סז, א). 34) שם, לג, ב. שנאמר (דברים יג, ט) "ולא תחמול ולא תכסה עליו". 35) אם לא מצא לעצמו זכות - אין בית־הדין טוענין לו, בניגוד לשאר דיני נפשות, שאלה פסולים לדון בהן, כמבואר לעיל פ"ב, ה"ג. 38) שם לו, ב, ככתוב: לא תחמול וגו'. 39) בכת"י התימנים: היא. 40) פסוק זה מדבר באנשי עיר הנדחת, ואמרו בסנהדרין קיא, ב "כל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם, אבדו רשעים... נסתלק חרון אף מן העולם" (השווה הל' ע"ז פ"ד, הט"ז). ובמו"נ ח"ג, פל"ט "שהרחמנות על העבריינים אכזרית היא על כל הברואים".

23 **ו. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְכֵן הַטְּמָאוֹת וְהַטְּהָרוֹת[41] - מַתְחִילִין**
24 **מִן הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים, וְשׁוֹמְעִין אֶת דִּבְרֵיהֶן[42]; וְדִינֵי**
25 **נְפָשׁוֹת - מַתְחִילִין מִן הַצַּד[43], וְאֵין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי**
26 **הַגָּדוֹל אֶלָּא בָּאַחֲרוֹנָה[44].**

41) אם בא אדם לשאול על דבר טהרות לידע אם טמא או טהור הוא. 42) משום כבודו. ובכל זאת, משום מדת ענוה - יותר כדאי להתחיל מן הצד, כמו שהעיד רב (סנהדרין לו, א): אני הייתי במניינו של רבי (=רבינו יהודה הנשיא) וממני היו מתחילים בראש. וראה ברש"י לגיטין נט, א שרב היה הקטן שבהם (על־פי לחם־משנה). 43) מן הקטנים. 44) משנה, שם לב, א. והטעם, מבואר לעיל פ"י ה"ו, ובביאורנו שם.

27 **ז. דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45], וְכֵן הַטְּמָאוֹת וְכֵן הַטְּהָרוֹת[46] -**
28 **הָאָב וּבְנוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בִּשְׁנַיִם[47]; וְדִינֵי**
29 **נְפָשׁוֹת וּמַכּוֹת, וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה[48] - אָב**
30 **וּבְנוֹ אוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בְּאֶחָד[49].**

45) שאינם צריכים מומחים, ומן התורה דן בהם אפילו דיין

אחד (לעיל פ"ב, ה"י). 46) בכת"י התימנים: וכן הטמאות והטהרות. שהוראתן ביחיד, ואין בהן מנין, אלא־אם־כן חולקים ביניהם, וצריך לעמוד למנין אם רבו המטמאים או המטהרים (רש"י שם לו, א). 47) אע"פ שהם קרובים זה לזה, מתקבלות סברותיהם ונמנות לשתי דיעות (סנהדרין לו, א). ורבינו גורס: דיני ממונות יחד עם טומאות וטהרות, ואולם בנוסח התלמוד שלפנינו הושוו דיני ממונות לדיני נפשות שאין מונים אותם אלא באחד, וכן גירסת הראב"ד שם. 48) שמנין שלהם אף בתחילת הדין - מן התורה, ואין היחיד דן בהם בשום פנים, ראה לעיל פ"ה, ה"ד־ז. 49) סנהדרין לו, א, כי מאחר שסברת התלמיד היא מחכמת רבו, הרי לבו ושכלו כלב רבו והם אחד, כי אילו "היתה חכמתו מפי רב אחר, היה אומר טעם אחר" (רש"י שם ע"ב). וראה בסמוך ה"י.

1 **ח. זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִין הָאָב עִם הַבֵּן בֵּין בְּאֶחָד בֵּין**
2 **בִּשְׁנַיִם[50], כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד מֵהֶן בַּסַּנְהֶדְרִין, וְהַשֵּׁנִי**
3 **הָיָה מִן הַתַּלְמִידִים[51] שֶׁאָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ**
4 **חוֹבָה[52]. שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ,**
5 **וְנִמְנִין עִמּוֹ[53].**

50) והלא הקרובים פסולים לדון?! 51) כי בסנהדרין אי־אפשר שישבו קרובים כאחד. 52) בדיני ממונות, כי בדיני נפשות אין התלמיד מלמד חובה (לעיל פ"י ה"ח, ולעיל ה"א). 53) לראות אם רבו המזכים או המחייבים, ודעתו נמנית בפני עצמה בדיני ממונות, ובדיני נפשות – אע"פ שאינה נמנית בפני עצמה, עכ"פ נושאים ונותנים עמו, אולי ע"י שכנועו ההגיוני יחזרו הדיינים מדעתם הקודמת, אולם כל זה הוא בשעת הוויכוח בלבד, ולא בשעת גמר דין (על־פי כסף־משנה).

6 **ט. וּבְשָׁעַת גְּמַר דִּין[54] - אֵין גּוֹמְרִין אֶת הַדִּין**
7 **בְּקְרוֹבִים; שֶׁהַדַּיָּנִין הַקְּרוֹבִים[55] פְּסוּלִין לְדִין, כְּמוֹ**
8 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[56].**

54) כשבית־הדין אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב. 55) שיהיו האב והבן במושב אחד, וכן אמרו בתוספתא שם פ"ז, ה"ב: "ולא יהא יושב בצדו ואפילו הוא שותק, אלא עומד והולך לו". ולדעת רבינו - אין זה אלא בשעת גמר דין. 56) בהל' עדות פט"ז, ה"ה: "אין סומכין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה".

9 **י. תַּלְמִיד שֶׁהָיָה חָכָם וּמֵבִין[57], וְהָיָה מְחֻסַּר קַבָּלָה[58]**
10 **- הֲרֵי רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהּ[59] בְּדִין**
11 **זֶה, וְהוּא דָּן עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[60].**

57) למצוא ראיות וליישב הטעמים מלבו. 58) השמועה שקיבל אף הוא מרבו. 59) שעל יסוד הקבלה, יש מקום לישא וליתן אם המקרא הנידון דומה בפרטיו לקבלה המסורה, או שיש חילוק ביניהם. 60) סנהדרין לו, ב, כגון רב כהנא ורב אסי תלמידי רב, לקבלתו הם זקוקים, שהוא בקי מהם ועשיר בידיעות יותר מהם, אבל לסברתו - לשכל ההגיוני וכח ההשוואה - אינם צריכים, ומפרש רש"י: הרי הם נמנים כאנשים נפרדים, כי אם תחוש לקבלת הידיעות ששמעו ממנו, הרי כל ישראל קיבלו ממשה. וראה לעיל אות מז.

12 **יא. הַכֹּל כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אֲפִלּוּ גֵּר[61];**
13 **וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[62]. וְגֵר דָּן אֶת חֲבֵרוֹ הַגֵּר,**
14 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[63]. וְכֵן הַמַּמְזֵר[64]**
15 **וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת[65].**
16 **אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם**
17 **וְיִשְׂרְאֵלִים הַמַּשִּׂיאִין לְכְהֻנָּה[66], וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן**
18 **סוּמָא אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].**

61) אע"פ שאינו בא מטיפה כשרה (שם לו, ב). 62) כפירוש הרי"ף שם. כי אם אין אמו מישראל, הרי אמרו (יבמות מד, ב) "שום תשים עליך מלך - כל משימות שאתה משים, לא יהיו אלא מקרב אחיך", וכשאמו מישראל הוא נחשב "מקרב אחיך" כמבואר שם. והוא־הדין אם אביו מישראל הוא כשר לדון, כמבואר ב'תוספות' יבמות קב, א ד"ה לענין. וכן בחו"מ סימן ז, סעיף א. 63) יבמות קב, א, כי לא אמרה תורה אלא: "עליך מלך, מקרב אחיך" ולא על הגר חבירו. 64) אע"פ שאינו כשר לבוא בקהל (סנהדרין לו, ב), והשווה לעיל פ"ב, ה"ט. 65) שם לד, ב, שהרי דיני ממונות גומרים בלילה, ולילה אינו זמן ראיה כסומא. אבל הסומא בשתי עיניו פסול לכל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. 66) מיוחסים הכשרים להשיא בנותיהם לכהנים, והגר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה, כמפורש במשנה קידושין עז, א (סנהדרין לב, א). והטעם מפורש שם לו, ב שנאמר (שמות יח, כב) "ונשאו אתך - בדומים לך". 67) לעיל פ"ב ה"ט, והשווה שם ה"ו ובביאורנו שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כיצד דנים דיני נפשות, תנאי ההתראה בעבריין, איומי בית דין על העדים. אשה מעוברת שנגמר דינה למות אם ממתינים לה עד שתלד. נגמר דינו למות, ועדיין לא הקריבו קרבנותיו, אם ממתינים לו עד שיקריבום.

19 **א. כֵּיצַד דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים לְבֵית דִּין**
20 **וְאוֹמְרִים: רָאִינוּ פְּלוֹנִי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית -**
21 **אוֹמְרִין לָהֶן: מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ?[2] הִתְרֵיתֶם בּוֹ?[3] אִם**
22 **אָמְרוּ[4]: אֵין אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָנוּ[5], אוֹ**
23 **שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[6].**

2) את העבריין, שמא נתחלף לכם באחר. ובסנהדרין (מ, ב) כתוב בברייתא: "מכירים אתם אותו, גוי הרג, ישראל הרג" וכו'. ובמשנה שם עמ' א, מפרש רש"י: מכירים אתם אותו - את ההרוג שמא גוי הוא" וכו'. ורבינו כנראה מפרש הכרה זו לענין העבריין גופו. ולענין הכרת ההרוג - ודאי שרבינו יודה, שזוהי בכלל בדיקת העדים, וכדבריו בהל' עדות פ"א, ה"ו: "כל המרבה בבדיקות - הרי זה משובח" (לחם־משנה). 3) שיפרוש מהעבירה, וכמבואר בסמוך ה"ב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: אמרו. 5) אם זהו העבריין. וראה בחולין צו, א: אמרו, פלוני שסימניו הם כך וכך הרג את הנפש - אין הורגים אותו, ומפרש רש"י: אין

אנו מכירים בו מעולם, אלא סימניו כך וכך היו, בגופו ובכליו של הורג. 6) ראה בסמוך אות ט.

ב. אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְרָאָה; שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, שֶׁמָּא שׁוֹגֵג הָיָה[7]. וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ? אוֹמְרִין לוֹ: פְּרֹשׁ, אוֹ אַל תַּעֲשֶׂה, שְׁזוֹ עֲבֵרָה הִיא, וְחַיָּב אַתָּה עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין[8] אוֹ מַלְקוּת. אִם פֵּרַשׁ - פָּטוּר. וְכֵן אִם שָׁתַק אוֹ הֶרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ[9] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי - פָּטוּר. עַד שֶׁיַּתְּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה וְיֹאמַר: עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[10]. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲבֹר וְיַעֲשֶׂה תֹּכַף לַהַתְרָאָה בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר[11]; אֲבָל אַחַר כְּדֵי דִבּוּר - צָרִיךְ הַתְרָאָה אַחֶרֶת. וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אֶחָד מִן הָעֵדִים וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אַחֵר[12] בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שָׁמַע קוֹל הַמַּתְרֶה וְלֹא רָאָהוּ[13], וַאֲפִלּוּ הִתְרָה בְּעַצְמוֹ[14] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג.

7) ואפילו תלמיד־חכם יכול לשגות, שלא ידע שחתיכה זו של חלב היא, או שהיום שבת ואסור במלאכה, וכן הוא יכול לומר חשבתי שלא ייעשה המעשה שנעשה וטעיתי (רדב"ז). והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ג: "אלא להבחין בין שוגג למזיד". ומפרש המגיד־משנה שם: להבחין המעשה אם נעשה בשלימות כוונה, אם הוא שוגג בשום דבר, כגון שלא ידע שזוהי ערוה וכו'. 8) אבל אין צורך שיודיעוהו באיזו מיתה יהרג (סנהדרין ח, ב) וכדעת החכמים. 9) נענע בראש לאות הסכמה. 10) תוספתא (סנהדרין פי"א, מ"א) וכן בירושלמי פ"ה, ה"א. ובסנהדרין מא, א אמרו: מנין להתראה מן התורה? שנאמר (שמות כא, יד) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו" - שהתרו בו ועדיין הוא מזיד, ומפרש רש"י: יזיד – משמע, תמיד הוא בזדונו. ומניין שאינו נהרג עד שיתיר עצמו למיתה? שנאמר (דברים יז, ו) "יומת המת", ומפרש רש"י: משמע, כבר הוא מת קודם שבא לבית־דין, שחייב עצמו מיתה בפיו. והשווה לקמן פי"ח ה"ה, לענין עונש מלקות. 11) שאם שהה כדי דיבור, יש לומר שכבר שכח ההתראה (שם מ, ב וברש"י). 12) בכת"י תימן: או שהתרה בו אחד. 13) מכות ו, ב. ושם אמרו: "ואפילו מן השד", ורבינו השמיטו, "לסיבה ידועה אצלו" (לשון הרדב"ז), שאינו מזכיר את השדים כלל בחיבורו, וכתב במקום זה: שמע קול המתרה ולא ראהו, שכן גם השדים אינם נראים. 14) שם, ומפרש רש"י: מפי עצמו - ההרוג עצמו התרה בהורג. והכסף־משנה מוסיף בזה עוד פירוש: שההורג עצמו היה מתרה בעצמו, ואומר: ראוי לי להמנע מלעשות זאת, שאם־כן יהרגוני בית־דין, ואח"כ גבר יצרו עליו ועבר.

ג. אָמְרוּ הָעֵדִים: הָיְתָה לוֹ הַתְרָאָה וּמַכִּירִין אָנוּ אוֹתוֹ - מְאַיְּמִין בֵּית דִּין עֲלֵיהֶן[15]. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת?[16] אוֹמְרִים לָהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד[17] וּמִשְּׁמוּעָה[18], עַד מִפִּי עֵד[19], מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שְׁמַעְתֶּם? אוֹ שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה?[20] הֱוֵי יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - אָדָם נוֹתֵן מָמוֹנוֹ וּמִתְכַּפֵּר לוֹ[21]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ[22] תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי בְּקַיִן נֶאֱמַר[23]: קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים[24] - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ. לְפִיכָךְ[25] נִבְרָא אָדָם יְחִידִי בָּעוֹלָם, לְלַמֵּד: שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִן הָעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא; וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת בָּעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. הֲרֵי כָּל בָּאֵי עוֹלָם בְּצוּרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן הֵם נִבְרָאִים[26], וְאֵין פְּנֵי כָּל אֶחָד מֻכָּנִין דּוֹמִין לִפְנֵי חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם[27]. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ וּלְעֵדָה זוֹ?[28] הֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע[29]. אוֹ שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה?[30] וַהֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה[31]. אִם עָמְדוּ בְּדִבְרֵיהֶן[32] - מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֵדוּת[33]. אִם נִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת[34] - מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּרִאשׁוֹן. אֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה עֵדִים - בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה[35]. נִמְצְאוּ דִבְרֵי כָּל הָעֵדִים מְכֻוָּנִים - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36], וְאוֹמְרִים: אִם לֹא חָטָאתָ - אַל תִּירָא מִדְּבְרֵיהֶם. וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד לְמָחָר[37]. וּבוֹ בַּיּוֹם מְזַדְּוְגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת[38] לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם[39]. וְנוֹשְׁאִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ. וְלַמָּחֳרָת מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בְּמִקּוֹמִי; וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בְּמִקּוֹמִי, אוֹ חָזַרְתִּי בִּי וַאֲנִי מְזַכֶּה. וְאִם טָעוּ בַּדָּבָר וְלֹא יָדְעוּ מִי הֵם שֶׁחִיְּבוּ אוֹ זִכּוּ מִטַּעַם אֶחָד, שֶׁאֵינָן נֶחְשָׁבִין אֶלָּא כְּאֶחָד כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40] - הֲרֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן[41], שֶׁהֲרֵי כּוֹתְבִין טַעַם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[42]. וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם הֶצְרִכוּ לְהוֹסִיף - מוֹסִיפִין[43]. רַבּוּ הַמְחַיְּבִין וְנִתְחַיֵּב - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְהֶרְגוֹ. וּמָקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בּוֹ בֵּית דִּין הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין[44], שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְיֵרֵאָה לִי, שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִילִין[45], כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֵּין בֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה לִפְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[46], וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[47].

15) מיירא אותם, שלא יעידו שקר. 16) בכת"י תימן: עידי נפשות. וכן לשון המשנה בסנהדרין לז, א. 17) מתוך השערה ואומד הדעת. 18) שמעתם אומרים, ואינכם

יודעים מי הוא האומר. 19) מפי עד אחר שהעיד בבית־דין אחר. 20) ככתוב (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת", ולקמן בהל' עדות פ"א, ה"ד יבואר שבשבע חקירות בודקים אותם. 21) אם העיד שקר, נותן ממון לזה שהפסיד על ידו ומתכפר. 22) שעתיד היה להוליד. ובכת"י תימן: ודם זרעותיו. 23) בכת"י הנ"ל: לקין נאמר. 24) "אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך" (משנה בסנהדרין לז, א). 25) כל זה מדברי האיום (רש"י שם). 26) להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם (שם). 27) כלומר, חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד עצמי מן העולם בעבירה אחת (רש"י שם). ולשון המשנה שם: "להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו". 28) להכניס ראשנו בדאגה זו ואפילו על האמת. 29) והפסוק מסיים: "אם לא יגיד ונשא עוונו", יש כאן נשיאות עוון אם לא תעידו. 30) להיות מתחייבים בדמיו, נוח לנו לעמוד ב"אם לא יגיד" (רש"י שם). 31) אם רשע הוא, אין כאן עונש. 32) שמוכנים הם להעיד, למרות האיום. 33) פ"א, ה"ד. 34) שיודע לכוון את הזמן והמקום ופרטי המעשה, כמבואר שם ה"ה. 35) שאם יכחיש בדבריו את דברי הקודמים - הרי כל העדות בטלה, וכדברי רבי עקיבא במכות ה, ב. וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה העדות כולה (סנהדרין ס, א), והשווה הל' עדות פ"ב ה"ג, פ"ה ה"ג. 36) לעיל פ"י ה"ז. 37) סנהדרין עח, ב, חבישה נלמדת ממקושש, שנאמר בו (במדבר טו, לד) "ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו" (אור שמח). 38) בבתיהם או בשוק, ונושאים ונותנים בדבר (רש"י סנהדרין מ, א). 39) שנאמר (משלי לא, ד) "ולרוזנים אַי שכר" - העוסקים ברזו של עולם (דיני נפשות) אל ישתכרו (שם מב, א). 40) לעיל פ"י, ה"ה. 41) שם מ, א. 42) ראה לעיל פ"א, ה"ט. וראה בסנהדרין לד, א "כדי שלא יאמרו שנים, טעם אחד משני מקראות". 43) כמבואר לעיל פ"ט, ה"ב: "היו אלו כנגד אלו או שהיו המחייבים יותר אחד בלבד, מוסיפים והולכים עד שבעים ואחד". וראה שם ה"ג. 44) סנהדרין מב, ב "שמא בעוד שמוליכים אותו לבית הסקילה ימצאו לו זכות (לקמן פי"ג, ה"א) ויפטר" (רע"ב שם). ובגמרא שם הוסיפו: כדי שלא ייראו בית־דין רוצחים. 45) מיל - הוא מידת ארץ של אלפים אמה (יומא סז, א וברש"י. וכן ברבינו חננאל שם). 46) באמצע מחנה שכינה. 47) שהיה שנים עשר מיל, נמצא שהיה בין משה לסוף המחנה מכל הצדדים ששה מילין. ולפי שהחצר, בה עומד המשכן, ממעטת ממחצית המחנה שיעור חציה, שהוא חמישים אמה על חמשים (החצר היתה מאה אמה על חמישים), לפיכך מדייק רבינו ואומר: "כמו" ששה מילין ('תוספות יו"ט' שם).

ד. מִשְּׁנִגְמַר דִּינוֹ אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא יֵהָרֵג בְּיוֹמוֹ[48]. אֲפִלּוּ הָיְתָה עֻבָּרָה - אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[49]. וּמַכְּפִין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הַהֲרָיוֹן עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד תְּחִלָּה[50]. אֲבָל אִם יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר[51] - מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[52]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁתְּהָרֵג - מֵתָה לְהָנוֹת בְּשְׁעָרָהּ[53].

48) סנהדרין לה, א, "נמצא אתה מענה את דינו" שכל היום הוא מצפה למיתה (רש"י שם). וכן שם פט, א "למה מענים דינו של זה, אלא ממיתים אותו מיד". 49) אלא הורגים ולדה עמה, שגוף אחד הוא (ערכין ז, א וברש"י). 50) שלא תבוא לידי ניוול (שם), שאם תהא חיות בוולד, יצא לאחר מיתת אמו וניוול הוא (רש"י שם). 51) הכסא שהיו מושיבים עליו את היולדת בשעת הלידה, מלשון הכתוב ישעיה לו, ג. 52) ערכין שם, כיון שעקר ונע הולד ממקומו - גוף אחר הוא (רש"י). 53) שם עמ' ב, אע"פ שהמת אסור בהנאה, שיער לאו בר מיתה הוא, שאינו עשוי להשתנות (רש"י). וכדברי רבינו לקמן בהל' אבל פי"ד, הכ"א: "חוץ משערו שהוא מותר בהנאה מפני שאינו גופו".

ה. מִי שֶׁיָּצָא לְהָרֵג וְהָיָה זְבוּחַ[54] - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ עַד שֶׁמַּזִּין עָלָיו[55] מִדַּם חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ[56]. וְאִם נִגְמַר דִּינוֹ וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁחַט הַזֶּבַח - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ עָלָיו קָרְבָּנוֹ, שֶׁאֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ[57].

54) זבח קרבנו. 55) זורקים על המזבח בשבילו. 56) שאינם קרבים לאחר מיתתו, אבל עולתו קרבה אפילו לאחר מיתתו (ערכין שם, וב'תוספות' ד"ה מזין). 57) שם, "נעשה כמי שחטא באותה שעה ואין נזקקים לו", והשווה הל' שגגות פ"ג, הי"ב.

יום שישי כ"ז אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יצא להיהרג, ונזכר שיש לו ללמד זכות על עצמו. הווידוי של הנידון לפני המתתו. הוצאת גזר דין למיתה בימי חול המועד, אניונות ואבלות על הרוגי בית דין, כיצד? נגמר דינו בבית דין שבחוץ לארץ וברח לבית דין שבארץ־ישראל.

א. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית דִּין, וְאֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוֹדְרִין[2] בְּיָדוֹ, וְהַסּוּס[3] רָחוֹק מִמֶּנּוּ[4]. וְהַכְּרוֹז[5] יוֹצֵא לְפָנָיו: פְּלוֹנִי יוֹצֵא לְהֵרָג בְּמִיתָה פְּלוֹנִית, עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בְּזְמַן פְּלוֹנִי[6], וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת - יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו. אָמַר אֶחָד[7]: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - זֶה[8] מֵניף בַּסּוּדָרִין, וְזֶה הָרוֹכֵב עַל הַסּוּס רָץ וּמַחֲזִיר אֶת הַנִּדּוֹן לְבֵית דִּין. אִם נִמְצָא לוֹ זְכוּת[9] - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - יַחֲזֹר וְיֵצֵא לַהֲרִיגָה. אָמַר הוּא בְּעַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה; שְׁמָא מִפְּנֵי הַפַּחַד נִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו, וּכְשֶׁיַּחֲזֹר לְבֵית דִּין - תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְיֹאמַר טַעַם. הֶחֱזִירוּהוּ וְלֹא נִמְצָא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר בַּשְּׁלִישִׁית: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו[10] - מַחֲזִירִין

1 **אוֹתוֹ אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. לְפִיכָךְ[11] מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי**
2 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[12] שֶׁשּׁוֹמְעִין דְּבָרָיו בַּדָּרָךְ. אִם יֵשׁ**
3 **מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - אֵין**
4 **מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אִם לֹא נִמְצָא לוֹ זְכוּת - מוֹצִיאִין**
5 **אוֹתוֹ. וְעֵדָיו הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּתְחַיֵּב**
6 **בָּהּ[13]. וְרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא הָרָגוּהוּ עֵדָיו - חַיָּבִין לַהֲמִיתוֹ**
7 **בְּיַד כָּל אָדָם[14]. רָחוֹק מִמְּקוֹם הַהֲרִיגָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת[15]**
8 **אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֵּה[16]! שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין**
9 **מִתְוַדִּין. וְכָל הַמִּתְוַדֶּה - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[17].**
10 **אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת - אוֹמְרִים לוֹ: אֱמֹר: תְּהֵא**
11 **מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. אֲפִלּוּ יָדַע בְּעַצְמוֹ**
12 **שֶׁשֹּׁקֶר הֵעִידוּ עָלָיו, כָּךְ הוּא מִתְוַדֶּה[18].**

2) מטפחות להניף בהן, כמבואר בסמוך. 3) ואדם רוכב עליו, כלשון המשנה שבמשניות (סנהדרין פרק ו, משנה א) "ואדם אחד רוכב הסוס". 4) בתוך תחום ראייתו, כדי שיוכל לראותו מניף בסודרין. 5) אדם מכריז. כלשון הכתוב (דניאל ג, ד) "וכרוזא קרא בחיל". 6) ביום פלוני ובשעה פלונית, ופלוני ופלוני עדיו, כדי שישמעו אחרים ויבואו להזים את העדים ויאמרו: והלא באותו יום ובאותה שעה עימנו הייתם במקום פלוני (סנהדרין מג, א). 7) מבית הדין. 8) העומד על הפתח. 9) שיש ממש בדבריו. 10) קצת ראייה הדומה לזכות. 11) הואיל ובפעם השלישית אין מחזירים עד שיראו אם יש ממש בדבריו. 12) בפעם השלישית, אבל בפעם הראשונה אין צורך שיהיו מוליכיו תלמידי חכמים. כי מתוך שהוא מבוהל ונפחד לא יוכל להטעים את דבריו ולנמקם (שם). 13) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו". 14) בכתב יד תימן: חייבים בית דין להמיתו ביד וכו' (שם מה, ב), שנאמר "מות יומת המכה - מכל מקום". אבל בשאר מחוייבי מיתת בית דין אין רשות להרגו אלא עדיו בלבד, ראה לקמן פרק י"ד, הלכה ח. 15) אבל קרוב לבית ההריגה יותר מזה, יש לחוש שמא תיטרף דעתו ולא יוכל להתוודות (רע"ב שם פרק ו, משנה ב). 16) על כל עוונותיך, הודה עליהם. 17) שם, "שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע (יהושע ז, יט) "בני שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה"... ומניין שכיפר לו וידויו? שנאמר (שם כה) "ויאמר יהושע... יעכרך ה' ביום הזה" - היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא". 18) לא כרבי יהודה האומר: אם היה יודע שהוא מזומם (=שעדיו הם זוממים) אומר, תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי חוץ מזה, אלא כחכמים, שהשיבו לו: "אם כן יהא כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו" (סנהדרין מג, ב), ויוציא לעז על העדים והדיינים (רש"י). וראוי להעיר שבספר המצוות לרבינו, עשה עג, נאמר: "יכול אף הנהרגים על פי זוממין? לא אמרתי אלא 'ואשמה הנפש ההיא', כלומר, שאינו חייב להתוודות אם ידע שלא חטא, אלא העידו עליו עדי שקר", וכנראה, ששם מדבר מדין תורה, וכאן הוא מדברי חכמים (פרי חדש).

13 **ב. וְאַחַר שֶׁמִּתְוַדֶּה מַשְׁקִין אוֹתוֹ קֻרְטּ[19] שֶׁל לְבוֹנָה[20]**
14 **בְּכוֹס שֶׁל יַיִן, כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו[21] וְיִשְׁתַּכֵּר,**
15 **וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ[22].**

19) גרגר קטן. 20) מין שרף חריף, ונזכר בתורה (שמות ל, לד). 21) ולא ידאג ויתמקמק בשרו (סנהדרין מג, א וברש"י). 22) שם, שנאמר (משלי לא, ו) "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש". והשווה מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "מביאים לו יין טוב וחזק ומשקים אותו, כדי שלא יצטער מן הסקילה".

16 **ג. זֶה הַיַּיִן וְהַלְּבוֹנָה, וְהָאֶבֶן שֶׁיִּסָּקֵל בָּהּ הַנִּסְקָל[23],**
17 **וְהַסַּיִף שֶׁיֵּהָרֵג בּוֹ הַנֶּהֱרָג[24], וְהַסּוֹדָר שֶׁחוֹנְקִין בּוֹ**
18 **הַנֶּחֱנָק[25], וְהָעֵץ שֶׁתּוֹלִין עָלָיו הַנִּתְלֶה, וְהַסּוּדָרִין**
19 **שֶׁמְּנִיפִין בָּהֶן לְפָנֵי הָרוֹגֵי בֵּית דִּין, וְהַסּוּס שֶׁרָץ**
20 **לְהַצִּילוֹ - הַכֹּל בָּאֵין מֹשֶׁל צִבּוּר[26]. וּמִי שֶׁיִּרְצֶה**
21 **לְהִתְנַדֵּב - יָבוֹא וְיִתְנַדֵּב[27].**

23) ראה לקמן פרק ט"ו, הלכה א. 24) שם הלכה ד. 25) שם הלכה ה. 26) סנהדרין מג, א. 27) כמו שאמרו שם: "נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן".

22 **ד. אֵין בֵּית דִּין יוֹצְאִין אַחַר הַנֶּהֱרָג[28]. וְכָל בֵּית דִּין**
23 **שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ - אֲסוּרִים לֶאֱכֹל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הֲרֵי זֶה**
24 **בִּכְלַל לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[29]. וְאֵין מַבְרִין הַקְּרוֹבִים[30]**
25 **עַל הָרוֹגֵי בֵּית דִּין, מִשּׁוּם לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[31].**
26 **וּדְבָרִים אֵלּוּ אֲסוּרִין[32] וְאֵין בָּהֶן מַלְקוּת[33].**

28) שם מב, ב, כדי שלא יראו בית דין רוצחים. 29) שם סג, א. 30) האבלים, שאסור להם לאכול סעודה ראשונה משל עצמם, אלא אחרים מברים ומאכילים להם, ראה הלכות אבל פרק י"ד הלכה ט. 31) על הנרצח, על מחוייבי בית דין שנהרגים על עונש, שלא ינהגו בהם כבוד, משום כפרה (רש"י לסנהדרין שם). 32) מן התורה. 33) שם, שאין לוקים על לאו שבכללות, לאו אחד שכולל עניינים הרבה, וכמבואר לקמן פרק י"ח, הלכה ג, והשווה ספר המצוות לרבינו הכלל התשיעי.

27 **ה. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[34] - מְעַיְּנִין**
28 **בְּדִינוֹ, וְאוֹכְלִין בֵּית דִּין וְשׁוֹתִין, וְאַחַר כָּךְ גּוֹמְרִין**
29 **אֶת דִּינוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ[35].**

34) שאסור לצום בו משום מניעת שמחת יום טוב. 35) מועד קטן יד, ב.

30 **ו. הָרוֹגֵי בֵּית דִּין - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[36]. וּבָאִין**
31 **קְרוֹבֵיהֶן וְשׁוֹאֲלִים אֶת שְׁלוֹם הָעֵדִים וְאֶת שְׁלוֹם**
32 **הַדַּיָּנִים, לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין בְּלִבָּם עֲלֵיהֶן כְּלוּם, שֶׁדִּין**
33 **אֱמֶת דָּנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין נוֹהֲגִין אֲבֵלוּת - הֲרֵי הֵן**
34 **אוֹנְנִים[37] עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[38].**

36) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (סנהדרין מו, ב וברש"י). ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: שאין ראוי להתאבל על הרוגי בית דין, לפי שאין עוונותיהם מכופרים עד שיתעכל

הבשר, והאבילות אין חיובה אלא כשסותמים הקבר, והואיל ונדחתה תידחה. והשווה לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. 37) מצטערים. 38) ואין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך (רש"י שם).

1 **ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח, וּבָא לְבֵית דִּין אַחֵר - אֵין**
2 **סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[39]. אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁעַמְּדוּ שְׁנַיִם**
3 **וְיֹאמְרוּ: מְעִידִין אָנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ**
4 **בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו - הֲרֵי זֶה**
5 **יֵהָרֵג[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[41] ? בְּרוֹצֵחַ[42] ; אֲבָל שְׁאָר**
6 **חַיָּבֵי מִיתוֹת - עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים וְיָעִידוּ**
7 **שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, וְיַהֲרְגוּהוּ בְּיָדָם[43]. וְהוּא שֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית**
8 **דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[44].**

39) לחזור ולישא וליתן אולי יזכה. 40) משנה במכות ז, א. 41) שאין צורך בביאת עדיו הראשונים. 42) שנאמר בו (במדבר לה, כא) "מות יומת המכה רוצח הוא" - מות יומת מכל מקום, ואפילו שלא על ידי עדיו הראשונים (סנהדרין מה, ב). 43) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו" (שם), וראה לקמן פרק י"ד הלכה ה בביאורנו. 44) כי אין דיני נפשות נחתכים אלא בבית דין של כ"ג, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ב. והואיל ובעדותם זו ייהרג הנאשם, אין מקבלים עדות זו אלא בית דין של כ"ג.

9 **ח. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁהָיָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ,**
10 **וּבָרַח לְבֵית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ**
11 **עַל כָּל פָּנִים[45]. וְאִם הָיוּ אוֹתָן בֵּית דִּין עַצְמָן שֶׁנִּגְמַר**
12 **דִּינוֹ בְּפָנֵיהֶם - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, אַף עַל פִּי**
13 **שֶׁגָּמְרוּהוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהֵם עַתָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[46].**

45) אפילו כשבאו עדיו הראשונים (מכות ז, א) "משום זכותה של ארץ ישראל" - אלי תועיל למצוא לו פתח של זכות (רש"י). 46) שם. כיוון שגמרו דינו לחובה, שוב לא יראו לו זכות, אלא יושיבו בית דין אחר לדונו שנית.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) ארבע מיתות המסורות לבית דין. נגמר דינו למות ונתערב עם שאר העם ולא נודע מיהו. מקום הקבורה להרוגי בית־דין, הזהירות והמתינות בהוצאת גזר־הדין למוות. הצמדת הדיון בדיני נפשות לזמן קיום בית המקדש. הקבלה, שבטבריה עתיד בית הדין הגדול לחזור תחילה.

14 **א. אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין[2] : סְקִילָה, וּשְׂרֵפָה,**
15 **וַהֲרִיגָה בְּסַיִף[3], וְחֶנֶק[4]. סְקִילָה וּשְׂרֵפָה - מִפֹּרָשִׁין הֵן**
16 **בַּתּוֹרָה[5] ; וּמִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לָמְדוּ, שֶׁכָּל מִיתָה**
17 **הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם - הִיא חֶנֶק[6], וְהַהוֹרֵג אֶת חֲבֵרוֹ**
18 **- מִיתָתוֹ בְּסַיִף[7]. וְכֵן אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת - מִיתָתָן**
19 **בְּסַיִף[8].**

2) משנה בסנהדרין מט, ב. 3) בחרב, ראה לקמן פט"ו, ה"ד. 4) שם, ה"ה. 5) סקילה - ויקרא כ, כז; שריפה - שם יד. 6) סנהדרין נב, ב. ושם נג, א אמרו: ארבע מיתות מקובלות הן למשה מסיני. 7) שם עו, ב. והוצרך רבינו לפרש שהרוצח הוא בסייף, שאל נטעה לומר הואיל וענשו אמור בתורה סתם (שמות כא, כ) "נקום ינקם", ודאי הכוונה למיתת חנק, כדין כל מיתה סתמית, משמיענו רבינו שנקימה זו נתפרשה למשה שהיא בסייף, כמבואר בסנהדרין נב, ב ובביאורנו לקמן פט"ו, אות סה. וכן הדגיש רבינו בהל' רוצח פ"א, ה"א: "מפי השמועה למדו שזו מיתת סייף". ועיר הנדחת נשנית כאן אגב דין רוצח (לחם־משנה). 8) שנאמר בהם (דברים יג, טז) "הכה... את יושבי העיר ההיא לפי חרב". ולקמן פט"ו, ה"י־יב, מונה רבינו את כל מחוייבי ארבע מיתות לסוגיהן ולמניינן המפורט.

20 **ב. כָּל מִיתָה מֵהֶם[9] - מִצְוַת עֲשֵׂה[10] הִיא לְבֵית דִּין**
21 **לַהֲרֹג בָּהּ מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ. וְאֵין רְשׁוּת לַמֶּלֶךְ לַהֲרֹג[11]**
22 **בְּאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבַד[12].**

9) בכת"י תימן: מהן. 10) כמו שאמרו (יבמות ז, א): "אבל מיתת בית־דין דוחה שבת, שבאה 'עשה' ודוחה לא־תעשה". והשווה ספר המצוות לרבינו, עשין רכו־רכט. 11) שהוא הורג את המורדים בו, כמבואר בהל' מלכים פ"ב, ה"ח. וכן יש לו רשות "להרוג ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה" (שם ה"י). 12) תוספתא סנהדרין פ"ט, ה"ג: "הרשות לא ניתן לה אלא סייף בלבד", וכן בירושלמי שם פ"ז, ה"א. רמז לכך, דברי הכתוב (מלכים־א ב, ה) "ואשבע לו... אם אמיתך בחרב". וראה לקמן פי"ח, ה"ו "או דין מלכות היה" ובביאורנו שם.

23 **ג. כָּל מְחֻיָּב מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁלֹּא הֵמִיתוּ אוֹתוֹ בֵּית**
24 **דִּין - בִּטְלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְלֹא עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא**
25 **תַּעֲשֶׂה[13]. חוּץ מִן הַמַּכַּשֵּׁף, שֶׁאִם לֹא הֱמִיתוּהוּ -**
26 **עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: מְכַשֵּׁפָה לֹא**
27 **תְחַיֶּה[14].**

13) שהרי לא נאמרה בהן כל אזהרה בלשון לא־תעשה. וכתב הרדב"ז, אם עמד הנידון על נפשו, והרגוהו עדיו במיתה אחרת שיכולים להמיתו (ראה לקמן ה"ח), הרי בית־דין זה קיים מצות־עשה, שזוהי מצוותו. 14) השווה ספר המצוות לרבינו, לא־תעשה שי.

28 **ד. סְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרֵפָה[15], וּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִן**
29 **הַסַּיִף[16], וְהַסַּיִף חֲמוּרָה מִן הַחֶנֶק[17]. וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב**
30 **בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[18]. בֵּין שֶׁעָבַר שְׁתֵּי**
31 **עֲבֵרוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, בֵּין שֶׁעָבַר עֲבֵרָה אַחַת שֶׁחַיָּב**
32 **עָלֶיהָ שְׁתֵּי מִיתוֹת[19]. אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ לַקֻּלָּה, וְאַחַר**
33 **כָּךְ עָבַר עַל הַחֲמוּרָה וְנִגְמַר דִּינוֹ - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[20].**

15) סנהדרין מט, ב, שכן ניתנה למגדף את ה' (ויקרא כד, יד) ולעובד ע"ז, וזה חטא חמור ביותר, שכן פושט ידו בעיקר. 16) שם נ, א. שכן ניתנה לבת כהן שזינתה (ויקרא כא, ט) וחטאה חמור, שכן מחללת את כבוד אביה. 17) שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת. וענשם חמור, שהרי גם ממונם אבד. 18) כגון נערה המאורסה בת כהן שזינתה, נידונה בסקילה החמורה ולא בשריפה הקלה ממנה (שם

עמוד ב). 19) כגון שבא על חמותו, שהיא אשת איש, איסור חמותו - בשריפה, ואיסור אשת איש - בחנק. 20) ואין אומרים שמאחר שנגמר דינו לקלה - הרי הוא כמת, ולא יענש על החמורה שעבר אח"כ (שם פא, א), רמז לכך הנביא (יחזקאל יח, י־יב) "והוליד בן פריץ שופך דם (=זה סייף), ואת אשת רעהו טמא (=בחנק), ואל הגילולים נשא עיניו" (=זו ע"ז, שבסקילה), והכתוב מסיים (שם יג) "מות יומת דמיו בו יהיה" - בסקילה (גמרא שם).

1 **ה. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה דָּנִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע**
2 **מִיתוֹת**[21].

21) קידושין לה, א, "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) - השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ה "שאין הפרש בין איש לאשה לעונשין, זולתי בשפחה חרופה בלבד".

3 **ו. כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה - נִדּוֹן כָּל אֶחָד**
4 **מֵהֶן בַּקַּלָּה שֶׁבָּהֶן**[22].

22) משנה בסנהדרין עט, ב. ומפרש רש"י: מאחר שאי־אתה מכיר מי המחוייב החמורה ומי - הקלה, אי אתה רשאי להחמיר עליו, למשכו למיתה החמורה שלא נתחייב בה, אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה.

5 **ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ**[23] **שֶׁנִּתְעָרֵב עִם שְׁאָר הָעָם וְלֹא**
6 **נוֹדַע מִי הוּא מֵאֵלּוּ**[24]**, אוֹ מִי שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ**
7 **שֶׁנִּתְעָרֵב עִם מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא -**
8 **כֻּלָּן פְּטוּרִין. לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא**
9 **בְּפָנָיו**[25].

23) למיתה. 24) והלא אי־אפשר להמית את הכשרים בגללו, לפיכך נפטר אף הוא. 25) וכיון שאין מכירים אותו, אפילו כשיעמוד לפנינו אין זה בפניו (שם, וברש"י). וטעם זה נצרך רק למי שנתערב עם מי שנגמר דינו, אבל נתערב עם שאר העם, אינו צריך לטעם זה, שהרי שאר העם אינו חייב מיתה, ואיך נמית את כולם בגלל החייב שנתערב (כסף־משנה). ואם רוצח שלא נגמר דינו, נתערב ברוצחים אחרים, כולם פטורים מן המיתה, ואוסרים את כולם בבית הסוהר, כמבואר בהל' רוצח פ"ד, ה"ז.

10 **ח. מִי שֶׁעָמַד עַל נַפְשׁוֹ וְלֹא יָכְלוּ בֵּית דִּין לְאָסְרוֹ**
11 **עַד שֶׁמִּיתּוּהוּ בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ - הוֹרְגִין אוֹתוֹ**
12 **עָדָיו בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּכּוֹלִין לַהֲמִיתוֹ בָּהּ, מֵאַחַר שֶׁנִּגְמַר**
13 **דִּינוֹ**[26]**. וְאֵין רְשׁוּת לִשְׁאָר הָעָם לַהֲמִיתוֹ תְּחִלָּה**[27]**.**
14 **לְפִיכָךְ, אִם נִקְטָעָה יַד הָעֵדִים**[28] **- פְּטוּר**[29]**. וְאִם הָיוּ**
15 **הָעֵדִים גְּדֵמִין מִתְּחִלָּה - יֵהָרֵג בְּיַד אֲחֵרִים**[30]**. בַּמֶּה**
16 **דְּבָרִים אֲמוּרִים?**[31] **בְּשֶׁאָר מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין חוּץ**
17 **מִן הָרוֹצֵחַ; אֲבָל הוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - רוֹדְפִין**
18 **אַחֲרָיו בְּכָל דָּבָר וּבְיַד כָּל אָדָם עַד שֶׁמְּמִיתִין אוֹתוֹ**[32].

26) כמו שאמרו (סנהדרין מה, ב) "מניין שאם אי־אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו? תלמוד־לומר: מות יומת המכה, מכל־מקום". 27) שנאמר (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה" (שם). 28) אחרי העדתם. 29) שאי־אפשר לקיים בו: "יד העדים תהיה בו". 30) שם, שלא מצינו שעדים גדמים יהיו פסולים לדיני נפשות, ועל־כרחך כוונת הכתוב לומר: יד העדים, שהיתה להם בשעת העדתם, תהיה להם בשעת המתתו (רש"י שם). 31) שאם נקטעה יד העדים אחר העדתם, הרי זה פטור. 32) שם, שהרי הוא מזיק, וחוששים שמא יהרוג עוד, ולפיכך מיתתו בכל אדם (רדב"ז), והשווה הל' רוצח פ"א, ה"ד: "ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים, שנאמר ולא תחניפו את הארץ כי הדם הוא יחניף את הארץ". ושם פ"ד, ה"ט: "שאע"פ שיש עוונות חמורים משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים".

19 **ט. כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין קוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרֵי**
20 **אֲבוֹתֵיהֶם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל**[33]**, אֶלָּא שְׁנֵי קְבָרוֹת מְתַקְנִין**
21 **לָהֶן בְּבֵית דִּין: אֶחָד לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין, וְאֶחָד**
22 **לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין**[34]**. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי**
23 **הַשְּׁמוּעָה**[35]**. נִתְאַכֵּל הַבָּשָׂר**[36] **- הָיוּ מְלַקְּטִין אֶת**
24 **הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וְיֵשׁ**
25 **לְקִרּוּבֵיהֶן לַעֲשׂוֹת לָהֶן**[37] **אָרוֹן וְתַכְרִיכִין**[38].

33) משנה בסנהדרין מו, א. וכפירוש הגמרא שם מז, א: "לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק". 34) שם, "אין קוברים רשע חמור אצל רשע קל", ונהרגים ונחנקים - קלים הם ביחס לנסקלים ונשרפים. 35) ששמעו מפי משה שקיבל מסיני, ולפיכך לא תיקנו ארבעה קברות לכל מחוייב מיתה לחוד, כי כך נתקבלה ההלכה (שם). 36) ולשון המשנה שם: נתעכל. ומפרש רש"י: כבר נתכפר במיתתו ובזיונו. 37) לעצמות, לאחר שנתעכל הבשר. 38) בגדים לכרוך בהם העצמות (שם מו, א) וראה לעיל פי"ג, ה"ו.

26 **י. צְרִיכִין בֵּית דִּין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּלְהַמְתִּין,**
27 **וְלֹא יְאִיצוּ**[39]**. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ בְּשִׁבְעָה שָׁנִים**
28 **- הֲרֵי אֵלּוּ חַבְּלָנִין**[40]**. אַף עַל פִּי כֵן, אִם אָרַע לָהֶם**
29 **לַהֲרֹג בְּכָל יוֹם וָיוֹם - הוֹרְגִין**[41]**. אֲבָל אֵין דָּנִין לְעוֹלָם**
30 **שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד**[42]**, אֶלָּא דָּנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר.**
31 **הָיוּ שְׁנֵיהֶם בַּעֲבֵרָה אַחַת וּמִיתָה אַחַת, כְּגוֹן נוֹאֵף עִם**
32 **נוֹאֶפֶת - דָּנִין שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם אֶחָד**[43]**. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה**
33 **הַנּוֹאֵף בּוֹעֵל בַּת כֹּהֵן, הוֹאִיל וְהוּא בְּחֶנֶק**[44] **וְהִיא**
34 **בִּשְׂרֵפָה**[45] **- אֵין הוֹרְגִין שְׁנֵיהֶן בְּיוֹם אֶחָד**[46].

39) ימהרו. 40) משחיתים ומזיקים (מכות ז, א). ובסנהדרין לה, א דרשו: "אשרו חמוץ (ישעיה א, יז) - אשרו דיין שמחמץ (משהה) את דינו". 41) שהרי אמרו (שם מה, ב) "אין דנים שנים ביום אחד" - הרי שבשני ימים דנים זה אחר זה (רדב"ז). 42) בבית־דין אחד, שלא יוכל להפוך בזכותם, שכל אחד מהדיינים צריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו (רש"י שם). 43) שאפשר לעיין בדין שניהם כאחד (שם מו, א), פרט למיתה אחת ושתי עבירות,

כגון חילול שבת ועבודה־זרה ששתיהן שתי עבירות נפרדות, וענשן סקילה (שם). 44) כדין בועל אשת איש. 45) שנאמר: היא מחללת - היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה (שם נא, א). 46) שם מו, א.

1 **יא. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בְּפְנֵי הַבַּיִת**[47]**. וְהוּא**
2 **שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שָׁם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ.**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָקֵן מַמְרֵא: לִבְלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן**
4 **וְגוֹמֵר**[48]**. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן**
5 **מַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - יֵשׁ דִּינֵי נְפָשׁוֹת**[49]**. וְהוּא**
6 **שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּמְקוֹמוֹ**[50]**.**

47) בזמן שבית המקדש קיים, ואז דנים בכל המדינה ואפילו בחוץ לארץ, כמבואר בסמוך הי"ד. 48) בכת"י תימן: אל הכהן או אל השופט. 49) שם נב, ב: "בזמן שיש כהן - יש משפט. בזמן שאין כהן - אין משפט". 50) שאם בית־הדין גלה ממקומו שבמקדש, אין דנים דיני נפשות, ככתוב (שם ח) "וקמת ועלית אל המקום" - מלמד שהמקום גורם (שם פז, א), וכמבואר בסמוך הי"ג.

7 **יב. בַּתְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ בֵּית דִּין**
8 **הַגָּדוֹל יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית**[51] **שֶׁהָיְתָה בְּעֶזְרַת**
9 **יִשְׂרָאֵל**[52]**. וְהַמָּקוֹם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בּוֹ - חֹל הָיָה**[53]**,**
10 **שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד**[54]**.**
11 **וּכְשֶׁנִּתְקַלְקְלָה הַשּׁוּרָה**[55]**, גָּלוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.**
12 **וְלַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת גָּלוּ, וְסוֹפָן לִטְבֶרְיָא**[56]**, וּמְשָׁם לֹא**
13 **עָמַד בֵּית דִּין גָּדוֹל עַד עַתָּה. וְקַבָּלָה הִיא, שֶׁבְּטִבֶרְיָא**
14 **עֲתִידִין לַחֲזֹר תְּחִלָּה, וּמִשָּׁם נֶעְתָּקִין לַמִּקְדָּשׁ**[57]**.**

51) שהיתה בנויה אבני גזית לכבוד הסנהדרין (תוספות יו"ט למדות פ"ה, מ"ד). 52) חצר המקדש, סמוכה לעזרת כהנים, ששם הכהנים עשו עבודת המקדש. 53) לא נתקדש בקדושת העזרה. 54) שנאמר בו (שמואל־ב, ז, יח) "ויבוא המלך דוד וישב לפני ה'". אבל אחרים אסור להם לשבת, ככתוב (דברים יח, ה) "לעמוד לשרת בשם ה'" (יומא כה, א וברש"י). ובסנהדרין (קא, ב) אמרו, שזוהי הלכה למשה מסיני, כדברי רש"י שם. וראה בהל' בית הבחירה פ"ה, הי"ז "לשכת הגזית... חציה היה קודש וחציה היה חול... ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבים". 55) כשגברו העוונות, ונתרבו רוצחים בישראל. 56) מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומשם לציפורי, ומשם לטבריא (ראש השנה לא, א), ובטבריא היו בימי אנטונינוס קיסר (רש"י שם). 57) שם.

15 **יג. אַרְבָּעִים שָׁנָה קֹדֶם חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי בָּטְלוּ דִּינֵי**
16 **נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם**[58]**;**
17 **מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין, וְלֹא הָיוּ שָׁם בְּמְקוֹמָן**
18 **בַּמִּקְדָּשׁ**[59]**.**

58) והכהן היה מקריב על גבי המזבח. 59) מכיון שראו שנתרבו הרוצחים, ולא יכלו לדונם, אמרו: מוטב שנגלה ממקום למקום כדי שלא יתחייבו מיתה, שהמקום גורם, כמבואר לעיל הי"א (עבודה זרה ח, ב).

19 **יד. בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דָּנִין**
20 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ**[60]**. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הַסַּנְהֶדְרִין**
21 **סְמוּכִין בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ**[61]**. שֶׁהַסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת**
22 **בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ.**

60) מכות ז, א. 61) לעיל פ"ד, הי"ב. ולא הזכירה רבינו כאן אלא לומר שכל אותן ארבעים שנה שבטלו דיני נפשות בא"י, בטלו גם בחוץ־לארץ. אע"פ שעדיין היה הכהן מקריב על המזבח (כסף־משנה).

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביצוע מצוות סקילה, ואלה שחייבים תלייה אחרי סקילתם. מצוות קבורת הרוגי בית דין ביום הריגתם. מספר חייבי סקילה שבתורה, וכן חייבי שריפה, הרג וחנק, סכום כולם שלושים ושישה.

23 **א. כֵּיצַד מְצַוֹת הַנִּסְקָלִין? רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה**
24 **אַרְבַּע אַמּוֹת מַפְשִׁיטִין אֶת הַמְחֻיָּב סְקִילָה בְּגָדָיו**[2]**,**
25 **וּמְכַסִּין עֶרְוָתוֹ מִלְּפָנָיו. וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֵרֻמָּה,**
26 **אֶלָּא בְּחָלוּק אֶחָד**[3]**. וּבֵית הַסְּקִילָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי**
27 **קוֹמוֹת**[4]**. עוֹלֶה לְשָׁם הוּא וְעֵדָיו, וְיָדָיו אֲסוּרוֹת**[5]**.**
28 **וְאֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו מֵאֲחוֹרָיו, וְהוּא**
29 **נֶהְפָּךְ וְנוֹפֵל עַל לִבּוֹ לָאָרֶץ**[6]**. אִם מֵת בָּהּ - יָצָא**[7]**.**
30 **שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: סָקֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה**[8]**. הִנֵּה הִשְׁוָה**
31 **הַנִּסְקָל שֶׁנָּפַל אֶת הָאֶבֶן עָלָיו**[9] **עִם הַנִּדְחָף שֶׁנָּפַל הוּא**
32 **בְּעַצְמוֹ עַל הָאָרֶץ**[10]**. וְאִם לֹא מֵת מִדְּחִיפָּה זוֹ -**
33 **מַגְבִּיהִין הָעֵדִים אֶבֶן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת שָׁם**[11]**, מַשָּׂא שְׁנֵי**
34 **בְּנֵי אָדָם, וְהָעֵד הַשֵּׁנִי מַרְפֶּה אֶת יָדוֹ**[12] **וּמַשְׁלִיךְ**[13]
35 **הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בּוֹ - יָצָא, וְאִם לָאו - רְגִימָתוֹ**
36 **בְּכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה**
37 **לַהֲמִיתוֹ**[14]**, וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה.**

2) שהוא ממהר למות כשהוא ערום (סנהדרין מד, ב ובפירוש המשנה לרבינו שם). ובגמרא שם מה, א דרשו: "ורגמו אותו" (ויקרא כד, יד) – "אותו" בלא כסותו. 3) שלא תתבזה, והתורה אמרה: "ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה" ולא תבזהו. ואע"פ שהיא שוהה למות עי"ז, נוח לה לסבול צער גופני ולא להתבזות (שם מה, א). 4) וקומתו של הנידון הרי כאן שלש, ומפילו משם לארץ, ומת מהר. אבל לא תיקנו שיהיה גבוה יותר, כדי "שלא יתנוול", שאם יפול מבנין גבוה יותר, יתפזר גופו, ואבריו מתפרקים, וכריסו נבקעת (שם וברש"י). 5) מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "ועוקרים לו ידיו ורגליו". 6) ובמשנה, שם מה, א כתוב: "נהפך על לבו - הופכו על מתניו", ומפרש רש"י: כשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר. ורבינו לא חשש לכתבו כי הוא סובר שכל הפיכתו על מתניו, אינה אלא לראות אם כבר יצאה נשמתו, וכיון שכתב: "אם מת בה יצא", הרי ההפיכה על מתניו בכלל זה, שע"י הפסקת דופק הלב בוחנים שהוא מת (לחם־משנה).

7) אע"פ שלא נרגם כלל באבן. 8) יושלך למטה לארץ (רש"י לתורה שם). 9) בכת"י תימן: "הנסקל שנפל האבן עליו". ותיבת: את, איננה. 10) ואע"פ שהסקילה הוזכרה בפסוק תחילה, עושים אותה בסוף, שמצינו שסמך הכתוב סקילה למיתה, שנאמר (דברים יז, ה) "וסקלתם באבנים ומתו" ('תוספות' שם מה, א ד"ה; "מניין שבדחיה). ומניין שאנו למדים מיתת בית־דין לדורות מסיני? תלמוד־לומר: סקול יסקל, לשון עתיד, לומר שאף לדורות יהא דין סקילה נוהג אף בדחיפה (שם מה, א). 11) לצורך זה. 12) כדי שחבירו ישליכנה בכל כוחו, ששנים אינם יכולים לכוון כוחם להשליך כאחד, כשזה משליך זה מעכב (שם מה, ב ורש"י). 13) חבירו הראשון. 14) שם עמ' א. וכתב רבינו בפירושו למשנה שם פ"ז, מ"ג: "וכבר ידעת שהעדים הם שממיתים בידים איזו מיתה שתהיה, לפי שאותו הדבר אצלם אמת, שהשיגוהו בחושיהם, והוא אצלנו סיפור דברים, שאין אנו יודעים אלא מה ששמענו מהם".

1 **ב. עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - אֵין סוֹקְלִין אוֹתוֹ אֶלָּא עַל**
2 **שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ**[15]**. וְאִם הָיְתָה עִיר שֶׁרֻבָּהּ עוֹבְדֵי**
3 **כּוֹכָבִים**[16] **- סוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּינָן**[17]**. וְדָבָר**
4 **זֶה קַבָּלָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: אֶל שַׁעֲרֵיךְ - זֶה שַׁעַר**
5 **שֶׁעָבַד בּוֹ**[18]**, וְלֹא שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בּוֹ.**

15) ואפילו נידון בעיר אחרת. 16) ויש חשש איבה, או שלא יתנו לסקול על שער עירם. 17) כתובות מה, ב. וכתבו ה'תוספות' שם, לאו דוקא ליד פתח בית־דין, אלא חוץ לבית־דין ורחוק ממנו, וכן מבואר לעיל פי"ב, ה"ג, שבית הסקילה היה רחוק מבית־הדין. 18) וכן דרשו שם: "נאמר שעריך למטה (=והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך... וסקלתם באבנים), ונאמר שעריך למעלה (=שם ב, כי ימצא בקרבך באחד שעריך... איש או אשה אשר יעשה את הרע... וילך ויעבוד אלהים אחרים), מה שעריך האמור למעלה - שער שעבד בו, אף שעריך האמור למטה - שער שעבד בו". וידוע שאין אדם דן "גזירה־שוה" אלא אם קיבלה מרבו, ורבו מרבו עד למשה מסיני, כמבואר בנדה יט, ב וברש"י שם. והשווה הל' איסורי ביאה פ"ג, הי"א.

6 **ג. מִצְוַת הַנָּשְׁרָפִין: הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בְּזֶבֶל עַד**
7 **אַרְכֻּבּוֹתָיו**[19]**, וְנוֹתְנִים סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ**[20]
8 **וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. וּשְׁנֵי עֵדָיו - זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ,**
9 **וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת פִּיו.**
10 **וּמַתִּירִים**[21] **אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעוֹפֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן,**
11 **וְהוּא זוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרֶפֶת אֶת בְּנֵי**
12 **מֵעָיו**[22]**.**

19) שלא יתהפך אנה ואנה, ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ. 20) שהרך אינו חונק לפתוח פיו, והקשה מחבל את גרונו ומנוולו, לפיכך קשה מבפנים - לחנוק, ורכה מבחוץ להגן (רש"י לסנהדרין נב, א). 21) ממסים. 22) משנה, שם נב, א. ובגמרא שם דרשו: נאמר כאן "באש תשרף", ונאמר בבני אהרן (ויקרא י, ו) "יבכו את השריפה אשר שרף ה'". מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים, שנאמר בהם: וימותו לפני ה' - כעין מיתה, כלומר: שהגוף נשאר שלם, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים.

13 **ד. מִצְוַת הַנֶּחֱרָגִין: מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף, כְּדֶרֶךְ**
14 **שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂים**[23]**.**

23) למורדים בהם (משנה, שם עמ' ב), וכן הכתוב אומר (שמואל־ב יב, ט) "ואותו הרגת בחרב". ובמלכים־א ב, ח נאמר: ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב". וכתב הרדב"ז, מהמשנה הנ"ל יש ללמוד, שאין הרוגי מלכות נהרגים אלא בסייף, כדברי רבינו לעיל פי"ד, ה"ב.

15 **ה. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: מְשַׁקְּעִין אֶת הַמְחֻיָּב בְּזֶבֶל עַד**
16 **אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ וְכוֹרְכִין עַל**
17 **צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁתֵּצֵא**
18 **נַפְשׁוֹ**[24]**.**

24) שם במשנה. וראה בביאורנו לעיל אות יט והשווה לכאן.

19 **ו. מִצְוַת עֲשֵׂה לְתְלוֹת אֶת הַמְגַדֵּף**[25] **וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת**
20 **כּוֹכָבִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי**[26] **- הֲרֵי**
21 **מְגַדֵּף אָמוּר. וּבְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נֶאֱמַר: אֶת יְיָ**
22 **הוּא מְגַדֵּף**[27]**. וְהָאִישׁ נִתְלֶה, וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית.**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת**
24 **וְתָלִיתָ אֹתוֹ**[28]**.**

25) המברך (=המקלל) את השם, כלשון הכתוב (במדבר טו, ל) "את ה' הוא מגדף", ודיניו נתפרשו בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז. 26) מפני שבירך את ה' - הוא נתלה. 27) סנהדרין מה, ב "מה מקלל זה שכפר בעיקר, אף כל שכפר בעיקר". 28) שם מו, א. "איש ולא אשה".

25 **ז. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּתְלִין? אַחַר שֶׁסּוֹקְלִין אוֹתָן**
26 **מְשַׁקְּעִין**[29] **אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ, וְעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה**[30]**,**
27 **וּמַקִּיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ לָזוֹ**[31]**, וְתוֹלֶהוּ**[32] **סָמוּךְ לְשִׁקִּיעַת**
28 **הַחַמָּה, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן - עוֹבְרִין עָלָיו**
29 **בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ**[33]**.**

29) נועצים. 30) כמין יתד היה יוצא מן הקורה סמוך לראשה. 31) סומך זו אצל זו. 32) בידיו (רש"י שם). 33) משנה שם, והכתוב מסיים: "כי קללת אלקים תלוי", פירשו במשנה שם: "כלומר, מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל" שמזכירין, שזה בירכו (רש"י). ובגמרא שם עמ' ב שנינו: "משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו, וממיתין אותו, ואח"כ תולים אותו, אחד קושר ואחד מתיר (=אין שהות בינתיים, רש"י), כדי לקיים מצות תליה". וביהושע ח, כט וכן שם י, כו משמע שדין זה נוהג אפילו בנתלים גויים, שנאמר שם: "ויהיו תלויים על העצים עד הערב". וכתב הרד"ק שם: "מפני טומאת הארץ, היו הנתלים נקברים, אע"פ שאינם מבני ישראל... כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ... וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר (יחזקאל לט, יב) "וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ". וראה ברד"ק שם ח, כט.

ח. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[34] בַּיּוֹם הַהוּא. וְלֹא הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַּעֲשֶׂה[35]. הֵלִינוּ לְכְבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין - אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו[36].

34) ירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור - זו מצוה־עשה" וכן ב'ספרי' לפסוק זה, ורבינו הביאו ב"ספר המצוות" מצוה רלא. והשווה הל' אבל פי"ב ה"א, שהקבורה בשאר מתים היא מצוה. 35) שנאמר "כי קבור תקברנו" לרבות שאר מתים (סנהדרין מו, ב). 36) שם עמ' א. וכן אם הלינו כדי לאסוף עליו עיירות להספידו או להביא לו מקוננות - אינו עובר עליו (שם מז, א).

ט. אֵין תּוֹלִין עַל אִילָן הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אֶלָּא עַל הַתָּלוּשׁ[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מְחַסֵּר קְצִיצָה[38]. שֶׁהָעֵץ שֶׁנִּתְלָה עָלָיו נִקְבָּר עִמּוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ זְכָרוֹן רַע וְיֹאמְרוּ: זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה עָלָיו פְּלוֹנִי[39]. וְכֵן הָאֶבֶן שֶׁנִּסְקָל בָּהּ, וְהַסַּיִף שֶׁנֶּהֱרָג בּוֹ הַנֶּהֱרָג, וְהַסּוּדָרִין שֶׁחוֹנְקִין בָּהֶן - הַכֹּל נִקְבָּרִים בִּתְפִיסַת הַנֶּהֱרָג[40], אֲבָל לֹא בַּקֶּבֶר עַצְמוֹ[41].

37) והוא נעוץ בקרקע, כמבואר לעיל ה"ז. 38) והתורה אמרה: "כי קבור" - מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה (המחובר) שמחוסר קציצה וקבורה" (שם מו, ב). ואף שגם עץ הנעוץ מחוסר תלישה, אין זה מחוסר מעשה, כקציצה מן המחובר (שם). 39) כמו שאמרו שם (נד, א) לגבי הבא על הבהמה, שגם היא נסקלת, משום "שלא תהא הבהמה עוברת בשוק, ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה". 40) בתוך ארבע אמותיו (רש"י שם מה, ב). וכן אמרו (סוטה מג, ב), "מת תופס ארבע אמות". 41) שם מה, ב וראה בירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור תקברנו - קבורה לו ולעצו ולאבנו".

י. כָּל הַנִּסְקָלִין שֶׁהַתּוֹרָה שִׁמּוֹנָה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל הָאֵם[42], וְעַל אֵשֶׁת אָב, וְעַל כַּלָּתוֹ[43], וְעַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה[44], וְעַל הַזָּכוּר[45]. וְהַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה[46]. וְהָאִשָּׁה הַמְבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ[47]. וְהַמְגַדֵּף[48]. וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[49]. וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ[50]. וּבַעַל אוֹב. וּבַעַל יִדְּעוֹנִי[51]. וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת[52]. וּמְקַלֵּל וְהַמַּכֶּשֵׁף[53]. וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת[54]. וּמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ[55]. וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[56].

42) ויקרא יח, ז "אמך היא, לא תגלה ערותה". דרשו חכמינו (סנהדרין נד, א) לרבות אמו שאינה אשת אביו (כגון אנוסה ומפותה) כאמו שהיא אשת אביו, ובאשת אביו נאמר (שם כ, יא) "ואיש אשר ישכב את אשת אביו... מות יומתו... דמיהם בם", וכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה, כשם שנאמר באוב וידעוני (שם כז) "מות יומתו, באבן ירגמו אותם דמיהם בם" (שם נד, א). 43) ויקרא כ, יב. 44) דברים כב, כד. 45) ויקרא כ, יג. 46) שם, טו, "ואת הבהמה תהרגו", ונאמר במסית (דברים יג, י) "כי הרוג תהרגנו", מה שם בסקילה, ככתוב (שם, יא) וסקלתו באבנים, אף כאן בסקילה (סנהדרין נד, ב). 47) ויקרא כ, טז, "דמיהם בם". וכבר הוכחנו באות מא, שכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה. 48) מברך את השם, וענשו מפורש בתורה (ויקרא כד, יד) "ורגמו אותו כל העדה". 49) דברים יז, ה. 50) לאליל ששמו מולך, שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים, ולא שהוא שורפו, אלא מעבירו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת, וכמבואר בהל' ע"ז פ"ו, ה"ג. וסקילה מפורשת בו (ויקרא כ, ב) "עם הארץ ירגמוהו באבן". 51) שניהם מפורשים שם פ"ו, ה"א־ב, וענשם מפורש בתורה ויקרא כ, כז "באבן ירגמו אותם דמיהם בם". 52) את היחיד לע"ז, וענשו מפורש בדברים יג, יא "וסקלתו באבנים ומת". 53) עיר שלימה אחרי עבודה־זרה, ומדיחי עיר הנדחת למדים ממסית שהוא בסקילה, שגם בו נאמרה לשון הדחה (שם, שם) "כי בקש להדיחך", ודנים "גזירה־שוה": הדחה - הדחה (סנהדרין פט, ב). 54) שנאמר (שמות כב, יז) "מכשפה לא תחיה", וסמוך לה נאמר (שם, יח) "כל שוכב עם בהמה מות יומת" מה שם בסקילה (ראה לעיל אות מה), אף כאן בסקילה (שם סז, ב). 55) במדבר טו, לה "מות יומת האיש, רגום אותו באבנים". 56) ויקרא כ, א "מות יומת... דמיו בו", וכבר נתבאר לעיל אות מא, שכל מקום שנאמר בו "דמיו בו" הרי זה בסקילה. 57) דברים כא, כא, "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת". וכל אלו הנסקלים מנויים במשנה סנהדרין נג, א.

יא. כָּל הַנִּשְׂרָפִין עֲשָׂרָה, וְאֵלּוּ הֵן: בַּת כֹּהֵן שֶׁזִּנְתָה תַּחַת בַּעֲלָהּ[58]. וּבָא עַל בִּתּוֹ[59], וְעַל בַּת בִּתּוֹ[60], וְעַל בַּת בְּנוֹ. וְעַל בַּת אִשְׁתּוֹ, וְעַל בַּת בִּתָּהּ, וְעַל בַּת בִּנָּהּ[61]. וְעַל חֲמוֹתוֹ[62], וְעַל אֵם חֲמוֹתוֹ, וְעַל אֵם חָמִיו[63]. וְהוּא שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ; אֲבָל לְאַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הֵן בְּכָרַת בִּלְבַד, בִּכְלַל הָעֲרָיוֹת[64].

58) כשהיא נשואה. אבל כשהיא ארוסה, הרי היא בסקילה, שסקילה חמורה משריפה, ונשואה יצאה לשריפה להחמיר עליה, ולא ארוסה, להקל עליה מסקילה לשריפה (סנה' ג, ב), וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פ"א, ה"ו; ופ"ג, ה"ג, ה. 59) מאנוסתו, שאינה בת אשתו. ואע"פ שלא נאמרה בתורה: "ערות בתך לא תגלה", מאחר שאסרה בת הבת (ויקרא יח, י) שתקה מן הבת, שהרי בת בתו אינה קרובה לו אלא מכח בתו (סנהדרין עו, א ולשון רבינו בהל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ו). 60) מאנוסתו, שאינה אשתו בקידושין. וראה בסמוך אות סא. 61) בשתיהן לא נאמרה שריפה בתורה, אלא אזהרה בלבד (ויקרא יח, י), וענשן נלמד ב"גזירה־שוה" מאשה ובתה, כמבואר באות הבאה. 62) ככתוב (שם כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זימה היא, באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, א) "אין לי אלא אשה ואמה, בת אשה ובת בתה ובת בנה מניין? נאמר כאן: זימה, ונאמר להלן (ויקרא יח, יז) ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה... שארה הנה זימה היא", מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה (בכלל האזהרה), אף כאן בתה ובת בתה ובת בנה"

(=לענין שריפה), ומכאן אתה למד גם לענין בת בתו ובת בנו מאנוסתו שהן בשריפה, נאמר כאן (ויקרא יח, י) כי ערותך הנה, ונאמר בשאר אשתו: שארה הנה, אני למד "גזירה־שוה" "הנה־הנה", מה להלן (בשאר אשתו) "זימה" עמו, אף כאן "זימה", כאילו כתוב כאן "זימה". ושוב אני למד "גזירה־שוה" "זימה־זימה" מאשה ואמה שכתוב בה: "זימה היא, באש ישרפו" מה להלן שריפה, אף כאן שריפה (שם עה, א ועמ' ב). 63) ככתוב (ויקרא כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה... באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, ב) "מנין לעשות שלשה דורות למעלה (=למעלה מאשתו, כגון אם חמיו שהיא דור שלישי לאשתו, וכן אם חמותו) כשלשה דורות למטה (כבת בתה ובת בנה המפורשים בתורה, ויקרא יח, יז), נאמר למטה: זימה, ונאמר למעלה: זימה, מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות". 64) שם עו, ב נאמר: "באש ישרפו אותו ואתהן" אתהן - שתיהן משמע, והרי אשתו אינה נשרפת? אלא לומר לך, כששתיהן קיימות. כלומר, אם אשתו חיה - תישרף חמותו, ואם לאו - אין כאן עונש שריפה. וכדברי רבי עקיבא שם. ואע"פ שאמרו שם "איסורא בעלמא", סובר רבינו שזהו איסור כרת. ולגבי שריפה שהיא בידי אדם, קורא לכרת: איסורא בעלמא, שאין בה מיתת בית־דין אלא עונש מן השמים בלבד. השווה הל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ח ובמגיד־משנה שם. והמאירי לסנהדרין שם מביא ראיה מסגנון התלמוד (קידושין סב, א) שאמרו שם: "אם שכב איש אותך - לא הנקי ולא הנקי, אלא איסורא בעלמא" - הרי שבאשת איש, קראו לאיסור כרת שבה "איסורא בעלמא". וכל אלו הנשרפים - מנויים במשנה סנהדרין עה, א.

1 **יב. הַנֶּהֱרָגִין[65] שְׁנַיִם: הָרוֹצֵחַ[66] וְהַנִּדָּח[67].**

65) בסייף. 66) שנאמר בו "נקום ינקם" (שמות כא, כ) "נקימה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ויקרא כו, כה), 'והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית' - הוי אומר נקימה, זו סיוף" (שם נב, ב). 67) ולשון המשנה שם עו, ב "הרוצח ואנשי עיר הנדחת", וסייף מפורש בהם בתורה (דברים יג, טז) "הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב".

2 **יג. הַנֶּחֱנָקִין שְׁנַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ.**
3 **הַחוֹבֵל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ[68]. וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזָקֵן**
4 **מַמְרֵא[69]. וְנָבִיא הַשֶּׁקֶר[70]. וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה**
5 **זָרָה[71]. נִמְצְאוּ כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין שְׁשָׁה וּשְׁלֹשִׁים[72].**

68) שעשה בהם חבורה, ראה לקמן הל' ממרים פ"ה, ה"ה. 69) שמסרב על דברי בית־דין הגדול, ומורה לעשות כנגדם. 70) מתנבא על מה שלא שמע, וראה הל' ע"ז פ"ה, ה"ח. 71) שאומר: אמרה ע"ז. אפילו כיוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור (משנה בסנהדרין פט, א). וראה בהל' ע"ז פ"ה, ה"ו. ובכולם נאמר בתורה "יומת" או "ומת", וכלל הוא: "כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק" (שם פד, ב). והשווה לעיל פי"ד, ה"א "ומפי משה רבינו למדו שכל מיתה... היא חנק" ובביאורנו שם. וכל אלו הנחנקים - מנויים במשנה, שם פד, ב. 72) רמז לדבר (תהלים ז, יח): "ול'ו' הכין כלי מות" (תפארת ישראל בסוף מס' סנהדרין, "סוגר העונשים", אות א). וב"קרית ספר" נותן בהם סימן: "חיוב". ח"י נסקלים; י' נשרפים; ו' נחנקים; ב' נהרגים.

יום ש"ק כ"ח אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאור מצוות הלקאת מי שמחוייב מלקות. דיני התראת ספק. המתחייב בדין גדול נפטר מדין קטן. שאין צורך בשני עדים להחזקת האיסור למלקות. סדר ההלקאה בפני בית דין.

6 **א. בְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לְהָמִית אֶת הַמְחֻיָּב מִיתָה, כָּךְ**
7 **מִצְוָה עֲשֵׂה לְהַלְקוֹת אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת. שֶׁנֶּאֱמַר:**
8 **וְהִפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו. וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁמַּלְקוּת**
9 **בִּשְׁלָשָׁה[2] - בִּמְקוֹם מִיתָה הִיא עוֹמֶדֶת[3].**

2) בניגוד לדיני נפשות, שהם בעשרים ושלושה, ראה לעיל פרק ה, הלכה ב, והלכה ד. 3) שהיא צריכה מומחים, עדים והתראה ודרישה וחקירה כדיני נפשות. וכן אמרו (סנהדרין י', א) "מלקות במקום מיתה עומדת" ומפרש רש"י: "כיוון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קנס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות".

10 **ב. מַלְקִין בִּזְמַן הַזֶּה[4] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה בִּפְנֵי**
11 **שְׁלֹשָׁה סְמוּכִין[5], אֲבָל לֹא בִּפְנֵי הֲדְיוֹטוֹת.**

4) אף על פי שאין בית המקדש קיים, בניגוד לדיני נפשות, שאין דנים אותם אלא בפני הבית, ראה לעיל פרק י"ד, הלכה י"א, ומצינו במכות טז, ב שרב יהודה חייב מלקות בזמנו לאחד שעבר על איסור תורה. 5) שנסמכו בארץ מפי חכמים מוסמכים, כמבואר לעיל פרק ד, הלכה ו, וראה לעיל פרק ה הלכה ד ובביאורנו.

12 **ג. וְכָל מַלְקֻיּוֹת שֶׁמַּלְקִין דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ בְּכָל**
13 **מָקוֹם[6], אֵינָהּ אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת[7].**

6) שאינם מוסמכים. 7) שאינה שלושים ותשע מלקות, אלא כפי ראות עיני הדיין וכפי צורך השעה (רע"ב לנזיר פרק ד, משנה ג). ובריב"ש תשובה צג כתב: מכת מרדות, היא ל"ט כשל תורה, אלא שאינן חזקות כמותן. וראה ב"מגן אברהם" לאורח חיים תצו סעיף קטן ב, שמרדות היא שלוש עשרה הכאות. מרדות - לשון מרד, שמייסרים אותו על שמרד בדברי חכמים. וראה רש"י חולין קמא, ב דיבור המתחיל: מכת מרדות.

14 **ד. אֵין אָדָם לוֹקֶה אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה[8]. וּבוֹדְקִין**
15 **הָעֵדִים בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בְּדִינֵי**
16 **נְפָשׁוֹת[9]. עָבַר עַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה[10], וְהִתְרוּ בּוֹ**
17 **וְאָמְרוּ לוֹ: אַל תַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה, שֶׁאִם תַּעֲשֶׂנּוּ וְלֹא**
18 **תְקַיְּמֵם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ[11] - תִּלְקֶה, וְעָבַר וְלֹא קִיֵּם הָעֲשֵׂה -**
19 **הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[12]. אַף עַל פִּי שֶׁהַהַתְרָאָה בְּסָפֵק הִיא[13],**
20 **שֶׁאִם יְקַיֵּם - יִפָּטֵר, הַתְרַאת סָפֵק הַתְרָאָה הִיא[14].**

8) כמבואר לעיל פרק י"א, הלכה ד, שהמלקות שווה בזה לדיני נפשות, על פי דברי התלמוד בסנהדרין לג, ב.

ובכתובות לב, ב, אמרו: "כאן שלא התרו בו", כלומר, ולפיכך אינו לוקה. 9) שנאמר (ויקרא כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם" - מכאן שכל הדינים צריכים דרישה וחקירה (סנהדרין לב, א), והשווה הלכות עדות פרק ג, הלכה ב. 10) שאמרה תורה אם עברת על הלאו, קיים העשה והיפטר, כגון "לא תיקח האם על הבנים" (דברים כב, ו) ואם לקחת: "שלח תשלח את האם" (שם ז). 11) כגון, שתמות האם ולא תוכל לקיים בה: "שלח תשלח". וכל שכן, אם שחט בעצמו האם, שביטל העשה בידיו. 12) מכות תט, ב וכגירסת הרי"ף שם: בדברי רבי יוחנן "קיימו (את העשה) פטור; לא קיימו חייב, כלומר, אף על פי שלא ביטל העשה, כיוון שלא קיימו, לוקה על הלא תעשה", ולפיכך, כל שמתה האם או ברחה מידו, לוקה. 13) בשעה שעבר על הלאו, והתרו בו, אין הדבר ידוע אם יקיים העשה או לא יקיים. 14) מכות שם, וראה בר"ן לחולין קמא, את הפירוש שמביא בשם "אחרים" (כסף משנה). וכתב הרדב"ז, אף על פי שבכל מקום אין לוקים על התראת ספק, כאן שונה, שבשעה שעבר על הלאו, הרי זה וודאי עבר, והספק אינו אלא ביחס לתיקון העשה, שמא יקיימה, וכל שלא קיים העשה הרי זה לוקה על הלאו, שלגביו הוא מותרה וודאי. והשווה הלכות שבועות פרק ה, הלכה ב ובביאורנו שם. וראה ב"נודע ביהודה" מה"ת לאבן העזר עז, שלא נתכוין רבינו לפסוק התראת ספק - שמה התראה, אלא בדיני מלקות, אבל בדיני נפשות - אינה התראה. תדע, שהרי לעיל פרק י"ב כשדן רבינו על התראה בדיני נפשות לא הזכיר כלום מדיני התראת ספק.

1 **ה. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַלְקוּת וּמִיתַת בֵּית דִּין**
2 **כְּאַחַת, כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה:**
3 **אִם הִתְרוּ בּוֹ לְמִיתָה - סוֹקְלִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ לוֹקֶה,**
4 **שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּדִין גָּדוֹל מִזֶּה[16]; וְאִם הִתְרוּ בּוֹ**
5 **לְמַלְקוּת בִּלְבַד - לוֹקֶה[17].**

15) שחייב מיתה משום עובד עבודה זרה, ומלקות משום איסור אותו ואת בנו, ראה ויקרא כב, כח. 16) והתורה אמרה (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות (מכות יג, ב). 17) שהרי לא יומת, ולא ייענש אלא על רשעה אחת (חולין פא, ב), והשווה הלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה ז.

6 **ו. אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְמַלְקוּת אֶלָּא בְּשָׁעַת**
7 **מַעֲשֶׂה[18]; אֲבָל הָאִסּוּר עַצְמוֹ - בְּעֵד אֶחָד יֵחָזֵק.**
8 **כֵּיצַד? אָמַר עַד אֶחָד: חֵלֶב כְּלָיוֹת הוּא זֶה[19], כְּלְאֵי**
9 **הַכֶּרֶם[20] הֵם פֵּרוֹת אֵלּוּ, גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה אִשָּׁה זוֹ[21],**
10 **וְאָכַל אוֹ בָּעַל בְּעֵדִים אַחֵר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[22] - הֲרֵי זֶה**
11 **לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בְּעֵד אֶחָד[23]. מֵאַחַר**
12 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִכְחִישׁ[24] הָעֵד בְּעֵת שֶׁקָּבַע**
13 **הָאִסּוּר; אֲבָל אִם אָמַר: אֵינוֹ חֵלֶב זֶה[25], וְזוֹ אֵינָהּ**
14 **גְּרוּשָׁה, וְאָכַל אוֹ בָּעַל אַחַר שֶׁהִכְחִישׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה,**
15 **עַד שֶׁיִּקְבְּעוּ הָאִסּוּר שְׁנֵי עֵדִים[26].**

18) בשעת העבירה. 19) והרי זה חלב, שאסרתו תורה (ויקרא ג, יז) ולוקים עליו. 20) מין ממיני התבואה שנזרע עם הגפן ושניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", כלומר, פן תתרחק ותאסור שניהם (לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ו), והאוכלם לוקה, כמבואר בביאורנו לקמן פרק י"ט, הלכה ד לאוו צו. 21) ואסורות לכהן. 22) בכתב יד תימן: שהותרה בו. 23) שכן אמרו (גיטין ב, ב) "עד אחד נאמן באיסורין" (כסף משנה). ומפורש הוא בירושלמי סוטה פרק ו, הלכה ב "אמר לו אחד חלב הוא, והתרו בו שניים, לוקה, ועיקר עדותו לא בעד אחד הוא"! והשווה הלכות שגגות פרק ג, הלכה ב. 24) העובר. 25) בכתב יד תימן: זה אינו חלב. כלומר, אין זה חלב אלא שומן ומותר. 26) וכן אמרו (קידושין סו, ב): אם הוא מכחישו כלום הוא נאמן?

16 **ז. שָׁתַק בְּעֵת שֶׁהֵעִיד הָעֵד הָאֶחָד בְּקִבְיעוּת הָאִסּוּר,**
17 **וְאַחַר שֶׁעָבַר וְהִתְרוּ בּוֹ טָעַן לְהַכְחִישׁ הָעֵד - אֵין**
18 **שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא לוֹקֶה[27].**

27) שם סה, ב "אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק נאמן". וסובר רבינו, שאפילו הכחישו אחרי כן, נאמן העד, שאם לא הכחישו כלל אין בזה כל חידוש (כסף משנה). ומדברי רבינו יש לדייק, שאם הכחישו קודם שעבר אפילו שתק בתחילה, הכחשתו מועילה ואינו לוקה (שם).

19 **ח. כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ? כּוֹפֶת[28] שְׁתֵּי יָדָיו עַל**
20 **הָעַמּוּד[29] אֵילָךְ וְאֵילָךְ, וְחַזָּן[30] הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו[31].**
21 **אִם נִקְרָעוּ - נִקְרָעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ[32] - נִפְרְמוּ. עַד**
22 **שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. שֶׁאֵינוֹ מַכֵּהוּ עַל כְּסוּתוֹ,**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּהוּ - וְלֹא לְכְסוּתוֹ[33]. וְהָאֶבֶן נְתוּנָה**
24 **מֵאֲחוֹרָיו[34], שֶׁהַחַזָּן הַמַּכֶּה עוֹמֵד עָלֶיהָ[35]. וּרְצוּעָה**
25 **שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם[36] לְאַרְבָּעָה.**
26 **וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל חֲמוֹר עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ[37]. וְרִחַב**
27 **הָרְצוּעָה טֶפַח, וְאָרְכָּהּ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מַגַּעַת עַד פִּי**
28 **כְּרֵסוֹ[38]. וְיָד[39] שֶׁל רְצוּעוֹת שֶׁאוֹחֵז בָּהּ אָרְכָּהּ טֶפַח[40].**

28) קושר. 29) עץ נעוץ בקרקע וגבוה כשתי אמות, והלוקה כפוף ומוטה עליו, כאדם הנסמך על בריח דלת (מכות כב, ב ובפירוש ריב"ן שם). 30) השמש, מלשון חוזה, שהוא רואה כל צרכי העיר. 31) בבית הצוואר. 32) נקרעו חוטי התפירה (שם). והרע"ב לסוטה פרק א, משנה ה מפרש: פרימה - מן הצדדים; קריעה - באורך. 33) ספרי שם אות רפו. 34) של הלוקה. 35) שתבוא ההכאה מלמעלה בכח. 36) כלומר, עוד רצועה אחת כפולה לשתיים והן שתי רצועות שהן ארבע (מכות כב, ב ובריב"ן שם). ובירושלמי (הובא בתוספות יום טוב שם) דרשו: והפילו השופט - אל תקרא והפילו, אלא והכפילו. וראה בגמרא שם כג, א. 37) כלומר, ברצועה. וכפירוש הריב"ן שם: כשמגביה ידו ומוריד, עולות הרצועות ויורדות. פירוש שני, כן דרך תפירת הרצועה, תוחב ראש רצועה בנקב (=של הידית) כנגד מטה, וחוזר ותוחב בנקב שני דרך מעלה, ונראה כמעלה ומוריד (שם). ובגמרא שם כג, א רמזו טעם

לרצועה של עגל וחמור, משום שנאמר (ישעיה א, ג) "ידע שור קונהו, וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע" וגו' - אמר הקדוש־ברוך־הוא יבוא מי שמכיר אבוס בעליו וייפרע ממי שאינו מכיר בעליו. ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: "שתי הרצועות של החמור, לפי שעשה מעשה הבהמות ייענש בעוורותיהן" וכו'. ותיקנו עגל במקום שור כי של עגל רך ונכפף יפה סביב גבו. 38) ומטעם זה אמרו בגמרא שם, צריך שיהיה בידית של הרצועה נקב והחזן המלקה יוכל להאריך ולקצר הרצועה כרצונו, שאין מכים אלא ברצועה שראשה מגעת על פי כרסו, שהוא טבורו (רע"ב שם). 39) הידית. 40) משנה שם כב, ב.

1 **ט. הָאִישׁ הַמַּכֶּה צָרִיךְ לִהְיוֹת יָתֵר בְּדֵעָה[41] וְחָסֵר**
2 **בְּכֹחַ[42]. וּמַגְבִּיהַּ אֶת הָרְצוּעוֹת בְּשִׁתֵּי יָדָיו, וּמַכֶּה בְּיָדוֹ**
3 **אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ[43]. וּמַלְקֵהוּ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו [עַל**
4 **חָזֵהוּ[44]] בֵּין דַּדָּיו, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵאֲחוֹרָיו: שְׁלִישׁ**
5 **עַל פָּתַח זֶה, וּשְׁלִישׁ עַל פָּתַח זֶה[45].**

41) משכיל במדע. 42) שם כג, א וכפירוש המשנה לרבינו שם, "אדם משכיל ממוצע בכוחו, לא יהיה איש מתעורר ולא משתגע שיכה מכת נקמה באיש ההוא". 43) שבשתי ידיו כאחת לא יוכל להכות בכל כוחו (שם כג, א). והשווה לעיל פרק ט"ו, הלכה א. 44) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן תיבות אלו אינן. 45) שפ כג, א, שנאמר (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו במספר - רשעה אחת מלפניו; שתי רשעיות מאחריו". ומפרש ב"תורה תמימה" כדי רשעתו - משמעה רשעה אחת, שהיא מכה אחת, ושוב כתוב: במספר, ואין מספר פחות משניים, מכאן, שלפניו - הכאה אחת; ולאחריו - שתיים.

6 **י. הַמַּכֶּה אֵינוֹ עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב, אֶלָּא מַטֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר:**
7 **וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט[46] וְהִכָּהוּ לְפָנָיו - שֶׁיְּהוּ עֵינָיו שֶׁל**
8 **שׁוֹפֵט בּוֹ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה מַבִּיט בְּדָבָר אַחֵר וּמַכֵּהוּ[47].**
9 **מִכָּאן, שֶׁאֵין מַכִּים שְׁנַיִם כְּאֶחָד[48].**

46) משנה מכות כב, ב, ואין לפרשו כפשוטו שיפילהו לארץ, שכבר נתבאר בהלכה הקודמת, שצריך להלקותו שליש מלפניו, וזה לא ייתכן אלא כשהוא מוטה וכפוף על העמוד (תורה תמימה). 47) ספרי פרשת תצא אות רפו. והטעם, כדי שלא יוסיף להכותו וימות (רבינו הלל שם). 48) שאז אין השופט יכול לרכז את כל ראייתו בכל אחד מהם. ובכתב יד התימנים הנוסח: "והיכהו - מכאן שאין מלקים" וכו'. ואמנם בספרי שם דורשו מ"יכנו" - אין מלקים שניים כאחד.

10 **יא. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים קוֹרֵא כָּל זְמַן שֶׁזֶּה לוֹקֶה: אִם**
11 **לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת, וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ. וּמִתְכַּוֵּן**
12 **שֶׁיִּגְמֹר הַפְּסוּקִים עִם הַמַּלְקִיּוֹת[49]. וְאִם לֹא גָּמַר -**
13 **חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא, וְקוֹרֵא וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא עַד**
14 **שֶׁתְּגַמֵּר כָּל הַהֲכָאָה. וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּדַּיָּנִים מוֹנֶה,**
15 **וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר לַחַזָּן: הַכֵּה! כָּל זְמַן שֶׁמַּכֶּה - עַל**
16 **פִּיו הוּא מַכֶּה[50].**

49) מכות כג, א. ובכריתות יא, א שנינו: "בקורת תהיה" (ויקרא יט, כ) - תהא בקריאה. והכוונה לקריאת הפסוקים שלפנינו. 50) מכות שם.

17 **יב. מֵת תַּחַת יָדוֹ - פָּטוּר[51]. וְאִם הוֹסִיף רְצוּעָה אַחַת**
18 **עַל הָאֻמָּד[52] וָמֵת - הֲרֵי הַחַזָּן גּוֹלֶה[53]. וְאִם לֹא מֵת -**
19 **הֲרֵי הַחַזָּן עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
20 **יֹסִיף[54]. וְהוּא הַדִּין לְכָל מַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא בְּלֹא**
21 **תַּעֲשֶׂה. וּמָה אִם זֶה, שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ,**
22 **צִוָּה הַכָּתוּב שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ עַל רִשְׁעוֹ[55]; קַל וָחֹמֶר**
23 **לְשָׁאָר כָּל הָאָדָם[56]. לְפִיכָךְ, כָּל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ,**
24 **אֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד, הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה -**
25 **לוֹקֶה[57]. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[58], הוֹאִיל וְהוּא**
26 **חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן - אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם וְלוֹקֶה[59], כְּמוֹ**
27 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[60].**

51) שם כב, ב. והטעם מבואר שם ח, א, שנאמר (דברים יט, ה): "ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים" וגו' - מה חטיבת עצים רשות (=אם רצה בא וחוטב, ואם לא רצה אינו בא), יצא... הרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין" המלקה ארבעים למחוייב מלקות. 52) שאמדוהו הדיינים, ראה לקמן פרק י"ז, הלכה ב. 53) לערי מקלט כדין כל רוצח נפש בשגגה, שהרי טעה חזן זה במניינו ושגג (מכות שם). 54) ספרי, הובא במכות כג, א. 55) בכתב יד תימן: יתר על רשעו. 56) סנהדרין פה, א, וראה שם נח, ב "המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא היכהו נקרא רשע", והשווה הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה א־ב. 57) מכות ה, ב "ישראל גולה ולוקה על ידי עבד", והעמידוה שם, כגון שהיכהו הכאה שאין בה שווה פרוטה. ומפרש רש"י: לוקה, משום "לא יוסיף - פן יוסיף". 58) כגון, תשלומי דמי ריפוי או צער. 59) כלל הוא, שמשלם ממון ואינו לוקה (כתובות לב, ב) שנאמר (ויקרא כד, יט) "כאשר עשה כן ייעשה לו... כן יינתן בו" - דבר שיש בו נתינה, וזה ממון. 60) הלכות חובל ומזיק פרק ד, הלכה ט; ובהלכות נערה פרק א, הלכה י"א. וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח, הלכה א. והטעם שאין לוקה ומשלם, משום שנאמר: כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו, משום שתי רשעיות (כתובות לז, א).

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) שאין מלקים את החוטא אלא לפי כוחו ובריאותו. המחוייב מלקיות הרבה כיצד אומדים אותו. הנפטרים ממלקות באמצע הלקאתם, מי אינו חוזר לשררתו אחרי הלקאתו.

28 **א. כֵּיצַד מַלְקִין אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת? כְּפִי כֹּחוֹ[2].**
29 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּדֵּי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר[3]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַרְבָּעִים**
30 **- שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַרְבָּעִים, אֲפִלּוּ הָיָה חָזָק**
31 **וּבָרִיא כְּשִׁמְשׁוֹן. אֲבָל פּוֹחֲתִין לְחַלָּשׁ; שֶׁאִם יַכֶּה**
32 **לְחַלָּשׁ מַכָּה רַבָּה[4] - בְּוַדַּאי הוּא מֵת[5]. לְפִיכָךְ[6] אָמְרוּ**
33 **חֲכָמִים[7]: שֶׁאֲפִלּוּ הַבָּרִיא בְּיוֹתֵר מַכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים**
34 **וְתִשַּׁע; שֶׁאִם יוֹסִיף לוֹ אַחַת, נִמְצָא שֶׁלֹּא הִכָּהוּ אֶלָּא**
35 **אַרְבָּעִים הֲרָאוּיוֹת לוֹ[8].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו תשעה ושלושים".

מהלכה זו רואים עד כמה יש לרבנן "בעלות" על התורה כביכול, ועד שיכולים לשנות ממה שכתוב, כי בתורה נאמר "ארבעים יכנו", וחכמים תיקנו שלושים ותשע. על כך אומרת הגמרא (מכות כב:) כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בספר־תורה כתיב ארבעים יכנו, ואתו רבנן - בצרו (הפחיתו) חדא".

דוגמא נוספת לכך אנו מוצאים ב'ירושלמי' שאומר על הפסוק "לא־ל גומר עלי כו'" שעל־ידי פסק בית־דין בקידוש החודש ועיבור השנה, נשתנה הטבע והמציאות של העולם.

הכח לשנות אינו רק בעניינים של "סור מרע", שם יש כח לחכמים להפחית את יסוריו של יהודי, אלא גם בענייני "עשה טוב" יש לרבותינו כח להוריד השפעה מלמעלה בריבוי טוב מופלג המבטל את כל המדידות, ואפילו את מדידות הברכה שבתורה.

(לקו"ש חלק ה' עמוד 128 הערה 31)

ב. כְּשֶׁאוֹמְדִין אֶת הַחוֹטֵא כַּמָּה הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל, אֵין אוֹמְדִין אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ[9]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיָּכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים - אֵין אוֹמְרִין: יִלְקֶה עֶשְׂרִים וְאַחַת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִין לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, אֶלָּא יִלְקֶה שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה[10]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, וּמִשֶּׁהִתְחִיל לְלְקוֹת רָאוּהוּ חַלָּשׁ, וְאָמְרוּ: אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר עַל אִלּוּ הַתֵּשַׁע אוֹ הַשְּׁתִּים עֶשְׂרֵה שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[11]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְאַחַר שֶׁלָּקָה רָאוּהוּ חָזָק וְיָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה יוֹתֵר עַל הָאֹמֶד[12].

9) לשלשה חלקים, שליש מלפניו, ושני שלישים מאחוריו, כמבואר לעיל פט"ז, ה"ט (מכות כב, א), וראה ברש"י לסנהדרין י, א. 10) סנהדרין שם, כי אין להלקותו יותר מכפי כוחו, שמא ימות בה. נמצא חסך המחוייב שתי מלקויות. 11) ואין אומרים ילקה לאחר זמן כשיתחזק, אלא מכיון שנתבזה בבית־דין ולקה קצת - די בזה (מכות כב, ב וברש"י). אבל אם עדיין לא לקה כלום, ימתין עד שיבריא וילקה כל הארבעים כפי שאמדוהו מתחילה (כסף־משנה). וראה בסמוך ה"ג. 12) מכיון שלקה, כבר נתבזה בבית־דין ונתכפר לו ואין לחייבו לפי אומד חדש (מכות שם).

ג. אֲמָדוּהוּ הַיּוֹם שֶׁיִּלְקֶה שְׁתִּים עֶשְׂרֵה[13], וְלֹא הִלְקוּהוּ עַד לְמָחָר, וַהֲרֵי הוּא לְמָחָר יָכוֹל לְקַבֵּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא שְׁתִּים עֶשְׂרֵה[14]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיִּלְקֶה לְמָחָר שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְלֹא לָקָה עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הוּא חָזָק לְקַבֵּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה - לוֹקֶה שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה; שֶׁהֲרֵי בְּשָׁעַת הָאֹמֶד לֹא אֲמָדוּהוּ לְלְקוֹת אֶלָּא לְאַחַר זְמַן[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[16].

13) היום. 14) אפילו כשעדיין לא לקה כלום, מכיון שהאומד הראשון היה לאותו יום, הרי זה כאילו לקה כבר, ואין לבטל את האומד הקודם (שם בברייתא). 15) והרי הוא כמי שאינו. ואם עדיין לא לקה, הולכים בו אחרי האומד השני בין להקל בין להחמיר. ולפי זה, מה שמצריך רבינו בהלכה הקודמת "משהתחיל ללקות ראוהו חלש" - הכוונה כשאמדוהו ללקות למחר, אבל אמדוהו שילקה היום, אפילו עדיין לא לקה, הרי זה כאילו "התחיל ללקות", ומכיון שהוא חלש, הרי זה פטור. והרי זה כאילו התחילו להלקותו מאתמול, ואמרו אינו יכול לקבל עוד (כסף־משנה). וכשאמדוהו ללקות למחר ולא לקה, וביום השני הרי הוא חזק לקבל י"ח, ג"כ לוקה שמונה־עשרה, שהרי הוברר שהאומד הראשון היה בטעות, ורבינו משמיענו שאפילו לא התחזק אלא ביום השלישי, ויש להניח שהאומד הראשון לא היה מוטעה, הרי הוא כמי שאינו, והולכים רק אחרי האומד האחרון. 16) בכל המספרים שהם, הולכים אחרי האומד האחרון אפילו להחמיר, וכל־שכן להקל.

ד. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת הַרְבֵּה[17], בֵּין עַל עֲבֵרוֹת הַרְבֵּה בֵּין עַל מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מַלְקוּת הַרְבֵּה: אִם אֲמָדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד[18] - לוֹקֶה וּפָטוּר; וְאִם לָאו - לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא, וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה[19]. כֵּיצַד? נִתְחַיֵּב שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וְאָמְדוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ נִפְטַר[20]. אֲבָל אִם אֲמָדוּהוּ לְמַלְקוּת אַחַת, וְהִכָּהוּ שָׁלֹשׁ אוֹ תֵּשַׁע אוֹ שְׁלֹשִׁים כְּמוֹ הָאֹמֶד[21] - הֲרֵי זֶה מִתְרַפֵּא, וְחוֹזְרִין וְאוֹמְדִין אוֹתוֹ לְמַלְקוּת שְׁנִיָּה[22], עַד שֶׁיִּלְקֶה לְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן.

17) כגון שחרש בשור ובחמור, ובחרישתו מחפה חיטה ושעורה וחרצן בעפר, נמצא עובר משום "לא תחרוש בשור ובחמור", ומשום "לא תזרע כרמך כלאים". 18) לשני הלאוים כאחד. 19) משנה, במכות כב, ב. 20) של"ט

מלקיות הן לעבירה אחת, והשש הנוספות הן לעבירה השניה. ובגמרא שם, אמרו כן לגבי מספר מ"ב, ל"ט - לעבירה אחת, והשלש הנוספות - לשניה, אולם רבינו נאמן לשיטתו לעיל ה"א, שמן התורה עליו ללקות ארבעים, והחכמים פיחתו אחת משום "פן יוסיף". וכל זה יוצדק כשלא לקה אלא מלקות אחת, אבל כשנתחייב שתים וילקוהו מ"ב, אזי כל הארבעים ההכאות יתייחסו למלקות הראשונה, ולא נשארו אלא שתיים, ואין זה אומד כלל, שהרי אינו ראוי להשתלש, ועל כרחו ילקה ויתרפא, ויחזור וילקה שנית. שכלל הוא, כל שאינו יכול ללקות שלש הכאות, אינו בר מלקות עכשיו על העבירה השניה. וכן אם אמדוהו לקבל מ"ג אינו לוקה שתים, שהרי מספר זה אינו ראוי להשתלש, ואין זה אומד, ולפיכך לא יתכן דין זה אלא כשאמדוהו למ"ה, ל"ט – לראשונה, ושש - לשניה, והכל ניתן להשתלש (אור שמח). 21) כפי האומד. 22) כל שלא לקה יותר מל"ט בבת אחת, נחשב הכל למלקות אחת.

1 **ה. מִי שֶׁאָמְדוּהוּ, וּכְשֶׁהִתְחִיל לְלָקוֹת נִתְקַלְקֵל[23] מִכֹּחַ**
2 **הַהַכָּאָה, בֵּין בִּרְעִי[24] בֵּין בְּמֵימֵי רַגְלַיִם - אֵין מַפְסִיקִין**
3 **אוֹתוֹ יוֹתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ - כְּיָון**
4 **שֶׁנִּקְלָה[25] פָּטוּר[26]. אֲבָל אִם נִתְקַלְקֵל מִן הַמַּכַּת מִקְדֶּם**
5 **הַהַכָּאָה, אֲפִלּוּ נִתְקַלְקֵל מִשֶּׁיָּצָא מִבֵּית דִּין לְלָקוֹת[27],**
6 **וַאֲפִלּוּ מִבָּעֶרֶב[28] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה כָּל הָאֹמֶד**
7 **שֶׁאָמְדוּהוּ. אֲמָדוּהוּ[29] לִשְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת[30], וְלָקָה[31]**
8 **וְנִתְקַלְקֵל, בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשְּׁנִיָּה - פָּטוּר[32].**
9 **נִפְסְקָה הָרְצוּעָה[33] בַּשְּׁנִיָּה - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[34]; נִפְסְקָה**
10 **בָּרִאשׁוֹנָה - נִפְטַר מִמַּלְקוּת רִאשׁוֹנָה, וְלוֹקֶה הָאֹמֶד**
11 **הַשֵּׁנִי[35].**

23) לשון זלזול, כלשון הכתוב "ונקלה אחיך". 24) שהוציא ריעי. 25) שנתבזה. 26) משנה, במכות כב, ב. 27) אין אומרים הרי זה כאילו נתקלקל בשעת ההלקאה ויפטר, שהתורה אמרה: "והכהו... ונקלה", ולא שנקלה לפני ההכאה (שם כג, א). 28) אור ליום הלקאתו, אין אומרים אדם חלש הוא זה ובוודאי לא יוכל לסבול את האומד שבית־דין אמדוהו. 29) כי פחד לחוד, וחולשת הגוף לחוד. יש אדם חזק ובריא ומחמת הפחד מתקלקל, ויש שהוא חלש בגופו ואינו מפחד ולא יתקלקל (רדב"ז). ולדעת הלחם־משנה, נתכוון רבינו לומר "אפילו מבערב" שהוא לילה, ואין ראוי ללקותו אלא למחר, ובכל זאת נכנס בו פחד גדול ונתקלקל, אין אומרים בוודאי יתקלקל בשעת הכאה יותר ויותר, ונפטרנו. וזהו מה שאמרו בגמרא שם: "ולא עוד אלא אפילו קלה (=נתבזה) בתחילה". הכוונה ליום אחד לפני ההכאה. 30) על שתי עבירות. 31) באומד אחד, כלעיל ה"ד. 32) אפילו כשנתקלקל בראשונה פטור אף מהשניה, כיון שהן באומד אחד, הרי נתקיים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (מכות כג, א). 33) של עגל, שמלקים בה. כלעיל פט"ז, ה"ח. 34) שכבר "נקלה לעיניך" ונפטר. 35) (מכות שם) שעדיין לא התחיל בו, ואין הפסקת הרצועה פוטרת אלא אחרי ההתחלה.

ו. כְּפָתוּהוּ עַל הָעַמּוּד לְלָקוֹת, וְכָרַת אֶת הַמֵּיתָרִים[36] 12
וּבָרַח - פָּטוּר[37], וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. 13

36) החבלים. 37) שנתבזה בבריחתו, ואנו קוראים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (שם), וכן בשבועת כח, א. וכתב ב"הגהות מיימוניות": "מעשה באחד שישב לארץ ללקות בבית הכנסת, ולא בא הממונה להלקותו ופטרו רבינו, כיון שלא הורגלו בכפיתה", כלומר: הרי זה ככפתוהו וברח, שהרי נתבזה, והממונה לא בא, ומה יש לו לעשות עוד.

ז. כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה - חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: 14
וְנִקְלָה אָחִיךָ[38] לְעֵינֶיךָ - כְּיָון שֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא אָחִיךָ. 15
אַף כָּל מְחֻיָּבֵי כָּרֵת שֶׁלָּקוּ - נִפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן[39]. 16

38) 'ספרי' כי־תצא אות רפו: "כל היום קורא אותו הכתוב רשע, שנאמר: והיה אם בן הכות הרשע, אבל כשלקה, הכתוב קוראו אחיך, שנאמר: ונקלה אחיך". והשווה הל' עדות פי"ב, ה"ד: "כל מי שנתחייב מלקות - בין שעשה תשובה, בין שלקה בבית־דין חוזר לכשרותו" וראה בביאורנו שם. ונראה שגם אם לקה יש לו לחזור בתשובה, שמלקות בלא תשובה אינה מכשירתו עדיין, שכן הם דברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ב, ה"י: "אם היו עליו עדים שלקה ועשה תשובה - יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועה", וראה רדב"ז בהל' עדות שם. 39) משנה, במכות כג, א. וכפירוש רבינו שם: "המלקות עם התשובה יכפרו הכרת". וראה לקמן פי"ח, ה"א ובביאורנו שם.

ח. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחָטָא - לוֹקֶה בִּשְׁלֹשָׁה[40], כְּשְׁאָר כָּל 17
הָעָם[41], וְחוֹזֵר לְגְדֻלָּתוֹ[42]. 18

40) דיינים, בניגוד לדיני נפשות שאין דנים אותו אלא בבית־דין הגדול, כלעיל פ"ה, ה"א. 41) כמבואר שם, ה"ד. וכן אמרו (סנהדרין יח, ב) "אם עבר על 'עשה' ועל 'לא תעשה' הרי הוא כהדיוט לכל דבריו" - ומפרש רש"י: לידון בשלשה. ובירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"א אמרו: מלקים אותו בשלשה, אם תאמר בעשרים ושלשה, נמצאת עלייתו יריד־תו. שמתבזה הוא בפני רבים, ואין זו עליה לו אלא יריד־ה. 42) ירושלמי שם. שנאמר (ויקרא כא, יב) "כי נזר שמן משחת אלקיו... אני ה' - מה אני בקדושתו, אף אהרן בקדושתו".

ט. אֲבָל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה[43] שֶׁחָטָא - מַלְקִין אוֹתוֹ[44], 19
וְאֵינוֹ חוֹזֵר לִשְׁרָרוּתוֹ[45]. גַּם אֵינוֹ חוֹזֵר לִהְיוֹת כְּאֶחָד 20
מִשְּׁאָר הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[46]. 21

43) זהו נשיא הסנהדרין, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 44) בבית־דין של שלשה (שם). 45) להיות ראש הסנהדרין (ירושלמי שם) שאם יחזירוהו יהרוג אותם, שיתנקם בהם. ובירושלמי הוריות פ"ג, ה"א הנוסח: מוטב שלא יחזירוהו, שהורגים אותו. ומפרש הכסף־משנה, כאילו הורגים אותו, מפני שיזלזלו בכבודו, ונוח לו שלא יחזרוהו. וראה בהל' רוצח פ"ז, הי"ד. 46) משנה, במנחות צט, ב. וכיוצא בזה אמרו (יומא יב, ב) "אירע בו (בכהן גדול) פסול, ומינו אחר תחתיו, ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו

ראוי לא לכהן גדול (=משום איבה), ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורידין", והשווה הל' כלי המקדש פ"ד הכ"א-כ"ב, וראה במוספנו "תשובות הרמב"ם".

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) הגדרות לסוגי לאוין שאין לוקים עליהם. עונש מיוחד למי שעבר שלוש פעמים על איסור לאו, שיש בו כרת. גזירת הכתוב לא לענוש עונש גופני על-פי הודאת העבריין.

1 **א. אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין: כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה**
2 **שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין[3], כְּגוֹן**
3 **אוֹכֵל חֵלֶב וָדָם וְחָמֵץ בְּפֶסַח[4]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא**
4 **תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5], כְּגוֹן אוֹכֵל**
5 **טֵבֶל[6] וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[7]. וְכֵן כָּל**
6 **הָעוֹבֵר עַל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן אוֹכֵל בָּשָׂר**
7 **בְּחָלָב אוֹ לוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[8]. אֲבָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה,**
8 **כְּגוֹן הוֹלֵךְ רָכִיל[9] וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר וְנוֹשֵׂא שֵׂמַע שָׁוְא[10] -**
9 **אֵינוֹ לוֹקֶה[11].**

2) שימות קודם זמנו, ונפשו נכרתת מחיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה פ"ח, ה"א. 3) מארבע מיתות שנמסרו לבית-דין, המנויות לעיל פי"ד, ה"א. 4) משנה במכות יג, א. ומדובר שהתרו בהם משום מלקות. ואין זה מחוייב "משום שתי רשעיות" - לפי שיכול לפטור עצמו מעונש כרת, שאם יעשה תשובה בית-דין של מעלה מוחל לו, וכבר נתבאר לעיל פי"ז, ה"ז: "כל מחוייבי כרת שלקו - נפטרו מידי כריתתם", אבל מחוייבי מיתת בית-דין אינם לוקים, שאי-אפשר לחייבם בשתי פורעניות. שאפילו ילקו, סופם להיהרג, ואפילו יעשו תשובה אין בית-דין של מטה מוחל להם, והתורה אמרה (דברים כה, ב) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ולא משום שתי רשעיות (שם עמ' ב). וראה לקמן פי"ט, ה"א, מנין כל לא-תעשה שיש בהן כרת. 5) שימות קודם זמנו, אבל אין נפשו נכרתת מחיי עולם-הבא (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פ"ט, מ"ו). 6) תבואה שלא הופרשו ממנה מתנותיה תרומות ומעשרות (מכות יג, א). 7) סנהדרין פג, א. וראה לקמן פי"ט, ה"ב אות ז ובביאורנו שם. ובתוספתא מכות פ"ד, מ"ח שנינו: "חייבי מיתה בידי שמים מלקים אותם". ומהטעם הנזכר לעיל אות ג, שהרי עונש מיתה בידי שמים קל מעונש כרת. ובוודאי אם עשה תשובה – בית-דין של מעלה מוחל לו (קרית ספר). 8) בגד מצמר ופשתים, ראה דברים כב, יא. ולוקה, כמפורש במשנה, מכות כא ב "אף הלובש כלאים". 9) שטוען דברים, והולך מזה לזה (הל' דעות פ"ז, ה"ב). 10) דיין השומע אחד מבעלי-הדין שלא בפני בעל-דינו חבירו (ראה לקמן פכ"א, ה"ז). 11) מכות טז, א, והטעם מבואר שם יג, ב שעונש מלקות נסמך אל לא-תעשה של "חוסם שור בדישו" (ראה דברים כה, ד) - לומר לך: כל לאו שאין בו מעשה ואינו דומה ל"חוסם שור" - אינו לוקה. וראוי להעיר, שעל הלאו של "לא תשא שמע שוא" ממילא אינו לוקה, שהרי הוא כולל ענינים הרבה (ראה לקמן פכ"א, ה"ז), ואין לוקים על "לאו שבכללות", כמבואר בסמוך ה"ג, ולא נקטו רבינו כאן אלא לדוגמא בלבד (לחם-משנה).

ב. כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה - אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ
מִנִּשְׁבָּע[12] וּמֵמֵר[13] וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם[14]. וְכָל לָאו
שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּגוֹן לֹא תְנָאֵף[15], לֹא
תַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת[16] - אֵין לוֹקִין עָלָיו[17]. וְכָל לָאו
שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, כְּגוֹן לֹא תִגְזֹל וְלֹא תִגְנֹב - אֵין
לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, כְּגוֹן לֹא תַקֵּם
הָאֵם עַל הַבָּנִים[19], לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ[20] - אֵין לוֹקִין
עָלָיו, אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן[21]. וְעַל לָאו
שֶׁבִּכְלָלוֹת[22] - אֵין לוֹקִין עָלָיו. וּשְׁאָר כָּל הַלָּאוִין
שֶׁבַּתּוֹרָה[23] - לוֹקִין עֲלֵיהֶן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל לאו שנתן לתשלומין אין לוקין עליו"

"אבל אין לוקין על לאו זה, שהרי הכתוב ניתקו לעשה". כאן הפריד דין גניבה וגזילה משאר הלאוין הניתקין לעשה, וכתב שהם לאוין הניתנים לתשלומין. ודייק בזה הגאון הרוגוצו'בי שבכל לאו הניתק לעשה, מרגע שקיים ה'עשה' התבטל ה'לאו', אבל גניבה וגזילה הם פעולה נמשכת כל זמן שלא השיב את החפץ, ולכן אינו לאו הניתק לעשה אלא לאו הניתן לתשלומין, כי התשלומין אינם מבטלים את פעולתו הנמשכת של הלאו אלא רק שאינו עובר על איסור גזל מכאן ולהבא. וצ"ע לשונו בהלכות גניבה (פ"א ה"א) "... שהרי ניתקו הכתוב לעשה".

(ע"פ לקו"ש חלק י"ז ע' 209 הע' 37)

12) שבועת שוא או שקר, שנאמר (שמות כ, ז) "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא" – בית-דין של מעלה אין מנקים אותו, אבל בית-דין של מטה מלקים אותו ומנקים אותו (שבועות כא, א). 13) ובכת"י התימנים: וממר. שמחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, והכתוב אומר (ויקרא כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", ולוקה עליה משום שבדיבורו עשה מעשה, שעושה מחולין קדשים (תמורה ג, ב). 14) בשמו של הקב"ה. שנאמר (דברים כח, נח), אם לא תשמור לעשות... ליראה את השם... והפלא ה' את מכותך - הפלאה - זוהי מלקות, ככתוב: והפילו השופט. ואזהרה למקלל: לא תקלל חרש (תמורה שם) וראה לקמן פכ"ו, ה"א, ג. וראוי להעיר, שגם עד זומם וכן מוציא שם-רע לוקה, ראה לקמן פי"ט, ה"ד אות קל, וקס"א, אלא מוציא שם-רע נקרא: יש בו מעשה, שאינו חייב עד שיבעל; ועד זומם - התורה קוראתו מעשה, ככתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (בבא-קמא ה, א. וראה בשבועות כא, א ב'תוספות' ד"ה: חוץ מנשבע). 15) שחייבים עליו חנק. 16) שחייבים עליו סקילה. 17) מכות יג, ב, כשהתרו בו למלקות בלא מיתה, לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך להזהירו, שאם לא כן - לא היה יכול לחייבו מיתה (רש"י שם). 18) שם טז, א, שנפטר בתשלומין. וכבר

נתבאר לעיל פט"ז, הי"ב "שאין אדם משלם ולוקה". וכן אמרו (משנה, במכות ד, א) "כל המשלם - אינו לוקה". 19) שכתוב אחריו: "שלח תשלח את האם" – לומר, זוהי תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו (רש"י שם, ד, ב). וראה במשנה, שם יז, א. 20) וכתוב אחריו: "לעני ולגר תעזוב אותם" - לומר לך: לא תכלה, ואם כילית - תעזוב אותם לעניים (שם טז, ב וברש"י). 21) כגון שנשחטה האם שלקח, או אכל העיסה שלא הפריש ממנה פאה, וראה לעיל פט"ז, ה"ד. 22) מבואר בסמוך ה"ג. 23) שהם לאוין מפורשים, לא שיבואו מכלל 'עשה', כגון איסור בעולה לכהן גדול, שמכלל שנאמר (ויקרא כא, יג) "והוא אשה בבתוליה יקח" אתה למד, שאינה בתולה - לא יקח, ולאו הבא מכלל 'עשה', הרי הוא כ'עשה' (ראה הל' אישות פ"א, ה"ח), ואין לוקים עליו, כמבואר ביבמות עג, ב. נמצאו ששה מיני לאוים שאין לוקים עליהם: אין בו מעשה; ניתן לאזהרה מיתת בית־דין; ניתן לתשלומין; ניתק ל'עשה'; לאו שבכללות; לאו הבא מכלל 'עשה' (פירוש המשנה לרבינו, מכות פ"ג, מ"א).

1 **ג. אֵי זֶהוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת? זֶה לָאו אֶחָד שֶׁכּוֹלֵל**
2 **עִנְיָנִים הַרְבֵּה, כְּגוֹן לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[24]. וְכֵן אִם**
3 **נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, הוֹאִיל וְלֹא**
4 **יְחֻד[25] לוֹ לָאו לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן - אֵין לוֹקִין עַל**
5 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא אִם כֵּן חִלֵּק אוֹתָהּ בְּלָאוִין**
6 **אֲחֵרִים, אוֹ נֶאֱמַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[26] שֶׁנֶּחְלְקוּ[27]. כֵּיצַד?**
7 **כְּגוֹן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל**
8 **- אֵינוֹ לוֹקֶה עַל הַנָּא וְהַמְבֻשָּׁל[28] שְׁתַּיִם[29] אֶלָּא**
9 **אַחַת[30]. וּבָחָשׁ[31] הוּא אוֹמֵר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא**
10 **תֹאכְלוּ, וְחַיָּב עַל שְׁלִשְׁתָּן שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת. מִפִּי**
11 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[32] שֶׁזֶּה לְחַלֵּק[33]. הֲרֵי נֶאֱמַר: לֹא**
12 **יְמָצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, קֹסֵם קְסָמִים. וְאַף**
13 **עַל פִּי[34] שֶׁכָּלַל כָּל הָעִנְיָנִים בְּלָאו אֶחָד, הֲרֵי חִלֵּק**
14 **אוֹתָם בְּלָאוִין אֲחֵרִים, וְאָמַר: לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא**
15 **תְעוֹנְנוּ. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ[35].**
16 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[36].**

24) שהוא כולל: לא לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה; לא לאכול בשר הקרבן ועדיין הדם במזרק; ואין מברים הקרובים על הרוגי בית־דין (ראה לעיל פי"ג, ה"ד); ובית־דין שהרג את הנפש אסור לאכול כל היום (שם), ואזהרה לבן סורר ומורה (הכל בסנהדרין סג, א). שכל אלה אינם דומים ללאו של "חוסם שור בדישו", שהוא לאו מיוחד לעצמו, וכבר נתבאר לעיל אות י' שעונש מלקות נסמך ללאו של חסימה, ללמוד ממנו עונש מלקות ללאוין הדומים בדיוק כמותו (פסחים מא, ב). 25) הכתוב. 26) שקיבלנו ממשה. 27) שיש להם דין של לאוין שנחלקו כל אחד לעצמו. 28) שאכלם כאחד. 29) הואיל ולא נאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ולא בשל מבושל". 30) והוא־הדין כשיאכל ממנו "נא" בלבד ילקה (פסחים מא, ב). וגירסת רבינו שם: "רבא אמר, אין לוקין על לאו שבכללות" (=ולא כגירסתנו: אביי אמר וכו'). כי כן העתיק הגירסא ב'ספר המצוות' כלל ט. והשווה הל' קרבן פסח פ"ח, ה"ד. וכאן הוא חייב מלקות אחת על־כל־פנים, בניגוד ללאו של: "לא תאכלו על הדם" שאין לוקין כלום על כל ענין שבו. כי כאן פירט הכתוב בעצמו את הענינים: נא ומבושל, וכאילו אמר על כל אחד מהם ילקה, ואילו ב"לא תאכלו על הדם" לא פירט הכתוב שום ענין מהם, ולפיכך אין לוקין על שום ענין הנכלל בלאו כולל זה. 31) באיסור אכילת התבואה החדשה לפני שהקריבו את העומר. 32) כריתות ה, א. 33) השווה הל' מאכלות אסורות פ"י, ה"ג. 34) חסר כאן, ובכת"י תימן הנוסח: ...קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף אע"פ וכו'. 35) "וכאן מעונן ומנחש לחלק - והזכירם באמצע - כך כל מה שלפניהם ואחריהם הם כמו מעונן ומנחש" (לשון רבינו ב'ספר המצוות' שם). ומקור הדברים בירושלמי סנהדרין פ"ז, ה"ה. 36) כגון: אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו (ויקרא כא, ז) "וכבר נתבאר (בקידושין עז, ב) שהוא חייב על כל אחת ואחת, אפילו באשה אחת" ('ספר המצוות' שם), והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז ה"י, וב'ספר המצוות' ל"ת קסא.

17 **ד. מִי שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין עַל אִסּוּר כָּרֵת[37], וְלָקָה פַּעַם**
18 **שְׁנִיָּה עַל אוֹתוֹ כָּרֵת עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל חֵלֶב וְלָקָה**
19 **עָלָיו, וְאָכַל חֵלֶב פַּעַם שְׁנִיָּה וְלָקָה עָלָיו, אִם אָכַל**
20 **פַּעַם שְׁלִישִׁית - אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ[38]. אֶלָּא מַכְנִיסִין**
21 **אוֹתוֹ לְכֶפָּה[39], וְהוּא מָקוֹם צַר כְּפִי קוֹמָתוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל**
22 **לִשְׁכַּב בּוֹ, וְנוֹתְנִין לוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַיִּן, עַד שֶׁיֵּצְרוּ**
23 **מֵעָיו וְיִכְלֶה[40]. וְאַחַר כָּךְ מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִים[41],**
24 **עַד שֶׁיִּפָּרְסוֹ נִבְקַעַת[42].**

37) שהתרו בו משום מלקות, כמבואר לעיל ה"א. 38) כיון שהפקיר עצמו כל כך, מקרבים מיתתו ואין ממתינים לו עד שיכרתוהו בידי שמים, כי סוף־סוף בן מות הוא (סנהדרין פא, ב). 39) חדר שגגו עגול ומקומר "ונתת אותו אל המהפכת" (ירמיה כא, כו) מתרגם יונתן: ותתן יתיה לכיפתא. 40) טעות דפוס, וצ"ל: ויחלה, וכן הוא בדפוסים קדומים ובכת"י. 41) שנופחות בתוך מעיו. 42) מתוך שנתכווצו מעיו, הן נבקעים (שם). ודוקא כשעבר על אותו איסור כרת עצמו שלש פעמים, אבל עבר על שתים ושלש כריתות נפרדות, טעם איסורים רצה לטעום, ועדיין לא הפקיר כל־כך (שם).

25 **ה. מִי שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין,**
26 **וְהִתְרוּ בּוֹ[43], וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק וְלֹא קִבֵּל עָלָיו**
27 **הַתְרָאָה[44] - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ[45], כְּמוֹ שֶׁשִּׁבְּאַרְנוּ[46], וְאֵין**
28 **מַלְקִין אוֹתוֹ[47]. חָזַר וְעָשָׂה כָּךְ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהִרְכִּין**
29 **בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאֵין מַלְקִין**
30 **אוֹתוֹ. חָזַר פַּעַם שְׁלִישִׁית וְעָבַר, וְהִתְרוּ בּוֹ, אַף עַל**
31 **פִּי שֶׁהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק[48] - כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכֶפָּה**
32 **עַד שֶׁיָּמוּת[49]. וְכָל אֵלּוּ שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן הַהַתְרָאָה**
33 **- מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[50], הוֹאִיל וְחָטְאוּ מִכָּל**
34 **מָקוֹם[51]. אֲפִלּוּ עַל אִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - מַכִּין**
35 **אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[52].**

43) למיתה, או למלקות - באיסור כרת. 44) נענע בראשו כמסכים. 45) שלא אמר: על־מנת־כן אני עושה. 46) לעיל פי"ב, ה"ב. 47) כמבואר לעיל פט"ז, ה"ד. 48) אין זו התראה להמיתו מיתת בית־דין באופן ישיר. 49) שהרי הוחזק רשע בשלוש עבירות של התראת מלקות (שם). וחכמינו שם מצאו רמז לכך "תמותת רשע רעה" (תהלים לד, כב), ומפרש רש"י: מי שהוחזק רשע - תמיתנו רעתו, הרי שמוחזק רשע - בר מיתה הוא. ועצם הדין של "כניסה לכיפה" הלכה למשה מסיני הוא, שמפורש ברש"י שם. והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"ח. 50) מפורשת לעיל פט"ז ה"ג בביאורנו שם. 51) והרי התרו בהם. 52) תוספתא מכות פ"ג, ה"י: כהן שנכנס לארץ העמים או שיצא לחוץ לארץ (=שגזרו עליה טומאה) מכים אותו מכת מרדות. ושם הוסיפו: "מכת תורה - ארבעים חסר אחת, אומדים אותו - אם יש לו ללקות לוקה, ואם לאו אינו לוקה; מכת מרדות - אינה כן, אלא מכים אותו עד שיקבל עליו (=לפרוש מהעבירה), או עד שתצא נפשו".

1 **ו. הַגּוֹנֵב כְּלִי שָׁרֵת מִן הַמִּקְדָּשׁ**[53], **וְהַמְקַלֵּל בְּקוֹסֵם**[54],
2 **וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית**[55] **- אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לָהֶן**[56] **; אֲלָא**
3 **הַגַּנָּאִין**[57] **פּוֹגְעִין**[58] **בָּהֶן, וְכֹל שֶׁהוֹרְגָן - זָכָה. וְכֵן כֹּהֵן**
4 **שֶׁשִּׁמֵּשׁ**[59] **בְּטֻמְאָה**[60] **- לֹא הָיוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין**
5 **אוֹתוֹ לְבֵית דִּין**[61]**, אֶלָּא פְּרִחֵי כְּהֻנָּה**[62] **הָיוּ מוֹצִיאִין**
6 **אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה**[63] **וּפוֹצְעִין אֶת מֹחוֹ בְּגִזִירִין**[64]**. גְּזֵרַת**
7 **הַכָּתוּב הִיא, שֶׁאֵין מְמִיתִין בֵּית דִּין וְלֹא מַלְקִין אֶת**
8 **הָאָדָם בְּהוֹדָאַת פִּיו**[65]**, אֶלָּא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים**[66]**. וְזֶה**
9 **שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ לְעָכָן**[67] **וְדָוִד לְגֵר עֲמָלֵקִי**[68] **בְּהוֹדָאַת**
10 **פִּיהֶם - הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה**[69]**, אוֹ דִין מַלְכוּת הָיָה**[70]**.**
11 **אֲבָל הַסַּנְהֶדְרִין - אֵין מְמִיתִין וְלֹא מַלְקִין הַמּוֹדֶה**
12 **בַּעֲבֵרָה. שֶׁמָּא נִטְרְפָה**[71] **דַּעְתּוֹ בְּדָבָר זֶה. שֶׁמָּא מִן**
13 **הָעַמַּלִּין מָרֵי נֶפֶשׁ הוּא, הַמְחַפִּים לָמוּת, שֶׁתּוֹקְעִין**
14 **הַחֲרָבוֹת בְּבִטְנָם וּמַשְׁלִיכִין עַצְמָן מֵעַל הַגַּגּוֹת. שֶׁמָּא**
15 **כָּךְ זֶה יָבוֹא וְיֹאמַר דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה, כְּדֵי שֶׁיְּהָרְגוּ**[72]**.**
16 **וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: גְּזֵרַת מֶלֶךְ הִיא**[73]**.**

53) ואיסורו רמוז בתורה (במדבר ד, כ) "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו" - לשון גניבה, שמבליע ומחביא (סנהדרין פא, ב וברש"י), וכן הכתוב אומר (איוב כ, טו) "חיל בלע ויקיאנו" - הרי שבלע - לשון גניבה. 54) מברך את השם (=הקב"ה) בשם עבודה־זרה (שם, ובפירוש המשנה לרבינו שם). והרי זה נראה כמברך את השם, שענשו סקילה, כמבואר בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז (שם פב, ב). 55) וענשו מפורש בנביאים (מלאכי ב, יא) "כי חילל יהודה קודש ה'... ובעל בת אל נכר" - זה הבא על הגויה, והכתוב מכריז: "יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה" (שם פב, א) והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ו. 56) להלקותם או לענשם עונש אחר. 57) בני אדם כשרים, המקנאים קנאתו של מקום (שם פא, ב וברש"י). 58) ממיתים, ככתוב (מלכים־א, ב, כט) "לך פגע בו", ודבר זה הלכה למשה מסיני, כמבואר ברש"י שם. וכתב רבינו בפירושו שם: "ובועל ארמית - שיבעול בת עובדי ע"ז בפרהסיא בעשרה מישראל... ובשעת מעשה, כגון פינחס (ראה במדבר כה, ח), אבל אחר שבא עליה ופירש... או שאינה עובדת ע"ז, אסור להרגו, לפי שהוא מחוייב בכרת... ואם ישאל לנו הקנאי אם יפגע בו אם לא - ואפילו הוא בשעת מעשה - אין מורים לו". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ד־ה.

נפשו וחייו של אדם נמסרו לו מהקב"ה רק בתור פיקדון ולא לבעלות שלו, וכפסק רבינו הזקן "אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו" (חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ד) היינו שאינו רק עניין של איסור אלא שגם מדיני הקניינים אין לו בעלות על גופו. משא"כ ממונו של אדם נמסר לו באופן שנעשה בעליו של ממון זה.

ויש להביא ראיה לחילוק זה, ממאמר חז"ל (ברכות לה.) "אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה... כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה". אבל אין חייבים בברכת הנהנין אלא על דבר שגופו נהנה ממנו, ולא תיקנו ברכה על קבלת ממון כי בנוגע לנפשו וגופו של האדם שהם "קנין הקב"ה" באופן שאין לאדם בעלות עליהם, גם ההנאות שלהם כמותם, ולכן הן "קדשי שמים" שאסור להנות מהם בלא ברכה.

מה־שאין־כן נכסי האדם וממונו, מלכתחילה אינם בגדר נכסי שמים, כי נמסרו לבעלותו של האדם, ולכן אין צריך ברכה להתיר הנאת ממון.

אמנם מצד הקב"ה, אין הבדל בין נפשו וגופו של אדם ובין ממונו, כי כל העולם ומלואו הוא של הקב"ה בשווה אלא שההבדל הוא מצד האדם. בנפשו וגופו ניכרת בעלותו של הקב"ה, ובכל יום מחדש הוא אומר: "נשמה שנתת בי" ומחוייב בתורה ומצוות ונרגשת קדושתה של הנשמה. אבל בממונו לא ניכרת בעלותו של הקב"ה, ולכן בדיני התורה יש לאדם רשות ובעלות על ממונו ונכסיו.

(ע"פ לקו"ש חלק ל"ד עמוד 106)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אלא הקנאין פוגעין בהם"

משמע מלשונו שאינו חיוב אלא רשות, וכן בהלכות איסורי ביאה (פי"ב ה"א) כתב "הבא לימלך אין מורין לו", וכן לדעת כמה וכמה ראשונים אינו ציווי כלל אלא רשות. ויש לומר שמטעם זה השמיטו השו"ע, ורק באה"ע כתבו ברמז "אם לא פגעו בו קנאים כו'" וגם הרמב"ם (שם) כתבו בדרך סיפור דברים "אם פגעו בו קנאין והרגוהו כו'". וה'טור' כתב "היו קנאין פוגעין בו כו'" כי כאמור אינו חיוב אלא רשות.

(ע"פ לקו"ש חי"ח עמוד 319 הערה 14)

~ נקודות משיחות קודש ~

"גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית־דין ואין מלקין את האדם בהודאת פיו כו'".

ע"פ סוגיית התלמוד בסנהדרין פב, א. 59) שעבד עבודת המקדש. 60) כשהוא טמא, וענשו מיתה בידי שמים, שנאמר (ויקרא כב, ב) "דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי", וזה החילול הוא כמו החילול האמור בתרומה (שם ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (פירוש המשנה לרבינו בסנהדרין פ"ט מ"ו, ע"פ הגמרא שם פג, ב). 61) להלקות מלקות ארבעים, כמבואר לקמן פי"ט, ה"ב, אות יג. 62) בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח בהם. 63) שלא יטמא את העזרה במותו. עזרה - חצר המקדש. 64) בקעיות של עצים (משנה בסנהדרין פא, ב). ובהל' ביאת המקדש פ"ד ה"ב, מסיים רבינו: "ואין ממחים עליהם בכך". 65) שאדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע (יבמות כה, ב), ומפרש רש"י: וזה שאמרו (בבא־מציעא ג, ב) "הודאת פיו כמאה עדים" - אין זה אלא בממון, אבל לקנס ולעונש מלקות ולהפסל - לא. וב'ספרי' פרשת שופטים אות קפח: "ומה במקום שאין פיו מצטרף עם עד אחד למיתה" וכו'. ובירושלמי קידושין פ"א, ה"א מנו החילוקים בין דיני ישראל לדיני הגוים, ואמרו: "רבי יודה בן פזי מוסיף: בחנק ומפי עצמו, מה טעם? כי דם באדם", כלומר, שמיתת בני נח אינה אלא בחנק, ועל־פי הודאת עצמו, שנאמר (בראשית ט, ו) "באדם דמו ישפך", באדם - אפילו ע"י הודאת עצמו, דמו ישפך (קרבן העדה, שם) הרי שבדיני ישראל אינו כן. 66) ככתוב (דברים יט, טו) "על־פי שני עדים... יקום דבר". 67) יהושע ז, כ, כה. 68) שמואל־ב א, טו. ושם טז: "דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר, אנכי מותתי את משיח ה'". 69) על־פי הדיבור, "שכן נאמר לו מפי הגבורה" ('מדרש רבה' במדבר פכ"ג, אות ו). 70) ואע"פ שכתב רבינו לעיל פי"ד ה"ב: "אין רשות למלך להרוג... אלא בסייף בלבד" - בכל זאת דן יהושע את עכן לשריפה. כי לעיל מדובר כשהמלך עושה לכבוד עצמו כשמורדים בו, וכאן מדובר כשהוא עושה סייג לתורה, לענוש את הפוקרים בה, הרשות בידו להרוג בכל המיתות (הגהות 'מנחת חינוך'). 71) נתבלבלה. 72) כמסופר ב'מדרש קהלת' פ"ב על הפסוק: ושנאתי את החיים, מעשה באחד שכתב מכתב גנאי לאדריאנוס קיסר, גזר הקיסר, שכל מי ששלח המכתב יפרסם עצמו למלך. הלך אחד ופרסם עצמו. ציוה המלך להוריד ראשו, אמר לו המלך, למה אמרת כן? ענהו, אתה פודה אותי משלש צרות. אין לי מה לאכול, ולא לאשתי ולא לבני. אמר המלך: הואיל והוא חי חיי צער, הניחו לו. קרא על עצמו: "ושנאתי את החיים". 73) אע"פ שטעם זה הגיוני הוא, אינו מספיק לגבי עונש מלקות, ולפיכך מחליט רבינו שזוהי גזירת המלך. והרדב"ז מוסיף: שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, ככתוב (יחזקאל יח, ד) "כל הנפשות לי הנה". ולפיכך אין הודאתו מועילה על דבר שאינו שלו, וגם מלקות היא חצי מיתה, אבל ממונו הוא שלו, ולפיכך אומרים בו: "הודאת בעל־דין כמאה עדים". ועם כל זה, אף הוא מסיים ואומר: גזירת המלך היא ואין להרהר.

שיעורי רמב"ם פרק א' ליום – כ"ב־כ"ח אלול תשע"ו

יום א' כ"ב אלול ה'תשע"ו

הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת[1]

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בהמה או חיה טמאה ששחטה או נחרה והיתה מפרכסת אם מטמאה טומאת נבילה. ודין חלק הבהמה לשנים או שניטלה ירך וחלל שלה, ובהמה שמת עוברה במיעיה. בשר או אבר הפורש מבהמה כשהיא חיה. ואם יש שיעור לאיברים. הבשר או האבר המדולדלים בבהמה או חיה שאינם יכולים לחיות. טריפה שנשחטה שחיטה כשרה. והשוחט בהמה ומצא בה עובר מת או בן שמונה חי. ודין השוחט את הבהמה ומצא בה בן ט' חי קודם שיהלך על גבי קרקע. טריפה שנשחטה אם מטמאה קודש. ובהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו וחתכה וכו'. ודין שחיטת נכרי וישראל עומד על גביו. וקולית נבלה שניקבה או חישב לנוקבה.

1 **א. בְּהֵמָה[2] אוֹ חַיָּה טְמֵאָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[3] - אֵינָהּ**
2 **מְטַמְּאָה מִשּׁוּם נְבֵלָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[4], עַד**
3 **שֶׁיַּתְּיז אֶת רֹאשָׁהּ[5], וַהֲרֵי הִיא כָּאֳכָלִין טְמֵאִין[6].**
4 **נְחָרָהּ[7] וַהֲרֵי הִיא מְפַרְכֶּסֶת - אֵין בָּהּ אַפְלוּ טֻמְאַת**
5 **אֳכָלִין[8] כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת. וְאֵיבָרִ[9] הַפּוֹרֵשׁ מִן**
6 **הַמְפַרְכֶּסֶת[10] - אָסוּר לִבְנֵי נֹחַ כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַי[11],**
7 **וּבָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה - כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַי. וְכֵן טְהוֹרָה**
8 **שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ וַעֲדַיִן הִיא מְפַרְכֶּסֶת, אוֹ שָׁחַט**
9 **בָּהּ אֶחָד[12] אוֹ רֹב אֶחָד - אֵין לָהּ טֻמְאָה כְּלָל עַד**
10 **שֶׁתָּמוּת[13]. חֵלֶק בְּהֵמָה לִשְׁנַיִם[14] אוֹ שֶׁנִּטְלָה[15] יָרֵךְ**
11 **וְחָלָל שֶׁלָּהּ[16] - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא וּבְמַגָּע,**
12 **אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲדַיִן בַּחַיִּים. וְכֵן אִם קָרְעָה מְגַבָּהּ**
13 **אוֹ שֶׁנִּשְׁבְּרָה מִפְרֶקֶת וְרֹב בָּשָׂר עִמָּהּ - הֲרֵי זוֹ כִּנְבֵלָה**
14 **לְכָל דָּבָר[17].**

2) משנה, חולין קיז, ב. 3) בידי ישראל, שחיטה המתירה בהמה טהורה לאכילה. 4) שם, קכא, ב - אמרו: "מפרכסת יצאה מכלל חיה, ולכלל מתה לא באה". 5) אם התיז את ראשה הרי היא כנבילה אף־על־פי שהיא מפרכסת. 6) אם נגעה באב הטומאה נטמאה ומטמאה אוכלין אחרים – אפילו של חולין – גם בעודה מפרכסת. ואם נגעה בוולד

הטומאה פוסלת את התרומה, מפני ששחיטה כזו מתירה בהמה טהורה לאכילה לישראל, היא מועילה בבהמה טמאה לעשותה כאוכל המקבל טומאה ומטמא. 7) אפילו ישראל (שם קכא, ב). 8) מפני שנחירה אינה מתירה לאכילה את המפרכסת, לא לישראל אפילו בטהורה ולא לגוי, אין עליה תורת אוכל. וכן גוי ששחט שחיטה כדינה, שהרי שחיטתו נבילה והרי היא כנחירה. 9) שלם. 10) אפילו מטהורה שנשחטה ע"י ישראל (רבינו בהל' מלכים פ"ט הי"ג), אע"פ שהיא מותרת לישראל. וטעמו של דבר, מפני שהשחיטה מתירה לישראל גם את המפרכסת, אבל לגויים שלא ניתנה להם מצוות שחיטה, לא יצאה הבהמה מכלל חיה כל זמן שלא מתה. 11) שאבר מן החי וכן בשר מן החי, הם משבע המצוות שנצטוו עליהם הגויים. 12) סימן אחד, וושט או קנה. 13) בהמה אינה ניתרת באכילה בשחיטת סימן אחד, ולכן אין עליה תורת אוכל. [ראה הל' טומאת אוכלין פ"ג ה"ד, פרטי דינים נוספים בענין זה. ודילג עליהם רבינו כאן, מפני שאינם נוגעים לטומאת נבילות, שבה אנו עוסקים כאן]. 14) גיסטרא בלשון הגמרא (שם כא, א). 15) שם. 16) כל הבשר החופה את עצם הקולית. 17) שם.

1 **ב. בְּהֵמָה[18] שֶׁמֵּת עֻבָּרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ וְהוֹשִׁיט הָרוֹעֶה**
2 **אֶת יָדוֹ וְנָגַע בּוֹ, בֵּין בִּבְהֵמָה טְמֵאָה בֵּין בִּטְהוֹרָה -**
3 **חֲרֵי זֶה הַנּוֹגֵעַ טָהוֹר[19], עַד שֶׁיֵּצֵא הַנֶּפֶל לַאֲוִיר**
4 **הָעוֹלָם.**

18) שם ע, ב. 19) בגמרא שם דרשו דין זה מהמקרא, אולם לדעת רבינו (בהל' טומאת מת פ"כ ה"א), שטומאה בלועה אינה מטמאה, דרשה זו מיותרת, ונאמרה שם אליבא דרבי עקיבא (שם עב, א) שעובר במעי אשה טמא. ולא נתברר לשם מה העתיק רבינו משנה זו.

5 **ג. בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִבְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשֶׁהֵן חַיִּין, בֵּין**
6 **טְהוֹרִין בֵּין טְמֵאִין - טָהוֹר וְאֵינוֹ מְטַמֵּא כְּנֶבֶלָה[20].**
7 **אֲבָל אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן - מְטַמֵּא[21] כְּנֶבֶלָה,**
8 **אֶחָד אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ אוֹ**
9 **אֵיבָר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשְּׁלִיל[22] שֶׁבְּבִטְנָהּ[23]. וְהָאֵיבָרִים אֵין**
10 **לָהֶן שִׁעוּר[24], אֲפִלּוּ הָיָה כְּשִׁעוֹרָה אוֹ פָּחוֹת - מְטַמֵּא.**
11 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֵיבָר כִּבְרִיָּתוֹ[25], בָּשָׂר וְגִידִין**
12 **וַעֲצָמוֹת[26], וְיִהְיֶה עָלָיו בָּשָׂר כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[27];**
13 **הָיָה הַבָּשָׂר פָּחוֹת מֵהַעֲלוֹת אֲרוּכָה בַּחַי אוֹ חָסֵר**
14 **עַצְמוֹ[28] - טָהוֹר[29].**

20) ברייתא, חולין קכח, ב. 21) משנה, שם קכז, ב. 22) עובר. 23) משנה, שם עב, א. 24) אהלות פ"א מ"ז. 25) בשלימותו הטבעית. ראה 'כסף משנה' הל' טומאת מת פ"ב ה"ג. 26) חולין קכח, ב. 27) כדי שיתרפא הפצע (כלים פ"א מ"ה). 28) ניטל קצת מן העצם. 29) אהלות פ"ב מ"ה, בדין אבר מן האדם. ובתוספתא שם (פ"א ה"ב) אמרו שגם בבהמה הדין כך (ראה הל' טומאת מת פ"ב).

15 **ד. הַכֶּלְיָא[30] וְהַלָּשׁוֹן וְהַשָּׁפָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי**

16 **שֶׁהֵן אֵיבָרִים וְאֵין עוֹשִׂין חֲלִיפִין[31], הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶם**
17 **עֶצֶם - חֲרֵי הֵן כִּבְשָׂר[32].**

30) חולין קכח, ב. 31) אם נחתכו, אין אחרים גדלים במקומם. 32) מן החי שאינו מטמא כלל. פסק כרבי שם (ראה כסף־משנה).

18 **ה. הַבָּשָׂר[33] אוֹ הָאֵיבָר הַמְדֻלְדָּלִין בִּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה**
19 **שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְחָיוֹת וּלְהִדָּבֵק בִּשְׂאָר הַגּוּף - אֵינָן**
20 **מְטַמְּאִין כִּנְבֵלָה[34] כָּל זְמַן שֶׁהַבְּהֵמָה בַּחַיִּים; וַחֲרֵי הֵן**
21 **כִּשְׂאָר אֲכָלִין, אִם הֶכְשִׁירוּ[35] - מְקַבְּלִין טֻמְאָה**
22 **בִּמְקוֹמָן[36]. נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה - הֶכְשֵׁרוּ בַּשְּׁחִיטָה[37]**
23 **וְאֵינָן מְטַמְּאִין כִּנְבֵלָה[38], שֶׁאֵין הַשְּׁחִיטָה עוֹשָׂה אוֹתָן**
24 **כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ מֵחַיִּים[39]. אֲבָל אִם מֵתָה הַבְּהֵמָה -**
25 **הַבָּשָׂר שֶׁהָיָה מְדֻלְדָּל בָּהּ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[40], וְהָאֵיבָר**
26 **מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן הַחַי[41] וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם**
27 **אֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה[42]. וּמַה בֵּין אֵיבָר מִן הַחַי לְאֵיבָר מִן**
28 **הַנְּבֵלָה? שֶׁהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵיבָר מִן הַחַי - טָהוֹר,**
29 **וְהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה - מְטַמֵּא בְּכַזַּיִת**
30 **בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. וְזֶה וָזֶה[43] שָׁוִין לַשְּׁעוּר[44].**

33) משנה, חולין קכז, א. 34) בשר מן החי אפילו פירש לגמרי מן הבהמה אינו מטמא (למעלה ה"ג), ונכתב כאן במדולדל להשמיענו שמטמא טומאת אוכלין אף־על־פי שעודנו מדולדל בבהמה חיה (ר"י קורקוס). 35) הורטבו באחד משבעת המשקין (ראה הל' טומאת אוכלין פ"א ה"ב) אחרי שנידלדלו. 36) בכת"י תימן, וכן בדפוס רומא: "במקומן", פירוש, כשהם תלויים בבהמה. 37) כרבי מאיר במשנה שם, נגד דעת רבי שמעון [בעירובין מו, ב שאלו: רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי? ולא נפשטה הבעיה, ולפיכך פסק רבינו לחומרא]. 38) גמרא, שם. 39) בלשון התלמוד: "שחיטה אינה עושה ניפול" (חולין עג, ב). ואסורים באכילה, שהשחיטה מועילה להם רק לטהרם אבל לא להתירם לאכילה (שם). 40) אם לא הוכשר לפני שמתה. 41) שמיתה עושה ניפול, והרי הוא כאילו פורש לגמרי מן הבהמה רגע לפני מיתתה. 42) מובן מאליו, שהבשר המדולדל אינו מטמא כלל אם לא נגע בטומאה. 43) אבר מן החי ואבר מן הנבילה. 44) מטמאים בכל שהוא, אם יש בהם גידים ועצמות ובשר כדי להעלות ארוכה, כלמעלה בה"ג.

31 **ו. טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[45] שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, אַף עַל פִּי**
32 **שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה - חֲרֵי הִיא טְהוֹרָה. וְכֵן**
33 **הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ עֻבָּר מֵת[46] - שְׁחִיטַת**
34 **אִמּוֹ מְטַהַרְתּוּ מִיְּדֵי נְבֵלָה[47]. מָצָא בָּהּ בֵּן שְׁמוֹנָה חַי[48]**
35 **- נִטְרָךְ[49]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחַט[50] אַחַר שֶׁנִּטְרַף - אֵין**
36 **שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוּ מִיְּדֵי נְבֵלָה, לְפִי שֶׁאֵין לְמִינוֹ**
37 **שְׁחִיטָה[51]. לְפִיכָךְ, וְלַד בְּהֵמָה[52] שֶׁלֹּא שָׁהָה שִׁבְעָה**
38 **יָמִים גְּמוּרִין, אִם שְׁחָטוֹ בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - אֵין שְׁחִיטָתוֹ**
39 **מְטַהַרְתּוּ מִיְּדֵי נְבֵלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנֶפֶל[53].**

45) משנה, שם עב, ב. 46) אפילו בן תשעה חדשים

(בהמה גסה טהורה יולדת לתשעה – כאדם). 47) משנה, שם עד, א. רבינו בהל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ג־י"ד פסק שמותר באכילה, וכתב כאן "מטהרתו מידי נבילה" משום סיפא: "מצא בה בן שמונה חי וכו' אין שחיטתו מטהרתו". ולא הקפיד רבינו להודיע שמותר באכילה, מפני שכאן אנו עוסקים בדיני טומאה וטהרה בלבד. 48) מדובר כשלא נשחטה אמו כדין, וקרעה והוציא ממנה עובר בן שמונה חדשים, אבל אם נשחטה אמו הותר העובר אפילו לאכילה, וכל־שכן שאינו מטמא. 49) פירש, נאסר באכילה כטריפה. 50) ואמרנו למעלה שטריפה שנשחטה – טהורה. 51) בן שמונה חדשים אין לו שחיטה כלל, אלא ניתר בשחיטת אמו. וזה שהוציאוהו לפני שחיטת אמו אין לו כל שחיטה, ולפיכך אינו דומה לטריפה ששחטה. 52) שנולד באופן טבעי. 53) כנולד לפני זמנו. [בשבת קלד, ב - אמרו שהוא ספק נפל. ונראה, שגם רבינו התכוון לכך]. ידעו חכמים, שנפל אינו חי שבעה ימים שלמים, ולכן אם עברו עליו שבעה ימים יצא מחשש נפל.

1 **ז. הַשּׁוֹחֵט[54] אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ בֵּן תִּשְׁעָה חַי,**
2 **קֹדֶם שֶׁיְּהַלֵּךְ עַל הַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין צָרִיךְ**
3 **שְׁחִיטָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55], שֶׁהֲרֵי שְׁחִיטַת אִמּוֹ**
4 **מְטַהַרְתּוּ, אִם נִטְמֵאת אִמּוֹ[56] - לֹא נִטְמָא הוּא[57], וְאִם**
5 **נִתְנַבְּלָה אִמּוֹ - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[58]; שֶׁאֵין הַחַי מִתְטַמֵּא**
6 **לֹא טֻמְאַת אֳכָלִין וְלֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת וְאַף עַל פִּי**
7 **שֶׁהוּא כְּאִבְּרֶיהָ[59]. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּפְרִיס[60]**
8 **עַל גַּבֵּי קַרְקַע - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[61], שֶׁשְּׁחִיטַת אִמּוֹ**
9 **טְהַרַתּוּ.**

54) משנה, שם עד, א. 55) בהל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ד. 56) נגעה בדבר המטמא אוכלין לפני שהוציאו מתוכה את העובר. 57) מפני שהוא גוף בפני עצמו. כרבי יוחנן בדעת חכמים במשנה (כסף־משנה). 58) לגמרי טהור, אין דנים אותו כנבילה כחלק מגוף הבהמה, וגם לא נטמא בנגיעה באמו. 59) שהרי שחיטתה מתיר אותו באכילה בלי שחיטת עצמו. 60) שהעמיד פרסותיו. 61) שם עד, א. מדובר בבהמה שנשחטה, בין כשירה ובין טריפה, אבל לאכילה יש הבדל ביניהן. כשאמו כשירה הוא מותר באכילה, ובטריפה אסור (ראה כסף־משנה).

10 **ח. טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[62], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה מִן**
11 **הַתּוֹרָה, אִם נָגַע בָּהּ הַקֹּדֶשׁ - נִטְמָא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**
12 **וְזוֹ מַעֲלָה יְתֵרָה שֶׁעָשׂוּ בַּקֹּדֶשׁ.**

62) שם עג, א.

13 **ט. בְּהֵמָה[63] הַמְקַשָּׁה לֵילֵד, וְהוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ**
14 **וַחֲתָכָהּ, וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת אִמּוֹ - הָאֵיבָר שֶׁנֶּחְתַּךְ**
15 **נְבֵלָה[64], וּשְׁאָר בְּשַׂר הָעֻבָּר טָהוֹר[65]. שָׁחַט אֶת אִמּוֹ**
16 **וְאַחַר כָּךְ חֲתָכָהּ[66] - הָאֵיבָר כְּטְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[67],**
17 **וּשְׁאָר בְּשַׂר הָעֻבָּר מַגַּע טְרֵפָה שְׁחוּטָה[68], שֶׁהִיא**
18 **מְטַמְּאָה אֶת הַקֹּדֶשׁ[69] אֲבָל לֹא אֶת הַתְּרוּמָה[70].**
19 **הוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ בֵּין שְׁחִיטַת סִימָן לִשְׁחִיטַת**
20 **סִימָן[71] וַחֲתָכוֹ - מִצְטָרֵף[72] שְׁחִיטַת סִימָן לְסִימָן**
21 **לְטַהֵר הָאֵיבָר מִידֵי נְבֵלָה.**

63) ברייתא, שם סח, א. 64) כלומר, מטמא כנבילה מפני שהוא אבר מן החי (ראה למעלה ה"ג). 65) מפני שלא נגע אחר שחיטה באבר מן החי. 66) שם. ומשנה, שם עב, א. 67) שהשחיטה מטהרתה מטומאת נבילות אף־על־פי שהיא אסורה באכילה. שם סח, א - דרשו מהכתוב (שמות כב, ל): "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו", שהאבר שיצא לפני שחיטה, דינו כטריפה. המילה "בשדה" נדרשה חוץ למקומו הטבעי. 68) כחכמים, שם. 69) כמבואר בה"ח. 70) חכמים גזרו אחת־עשרה מעלות יתירות בקודש שלא גזרון בתרומה, ומנאן רבינו לקמן בפי"ב. 71) בעיה של אילפא שם סט, א. שאל, אם אפשר לצרף לענין טומאה שחיטת הסימן הראשון שבא להתיר באכילה, לשחיטת הסימן השני שאינו מתיר באכילה את האבר היוצא. 72) כרבא, שם.

22 **י. שְׁחִיטַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[73] - נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא,**
23 **וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו וְשָׁחַט[74] בְּסַכִּין יָפָה**
24 **שְׁחִיטָה כָּרָאוּי. אֶחָד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֶחָד הַמּוּמָר[75]**
25 **אוֹ גֵּר תּוֹשָׁב[76] שְׁחִיטָתָן נְבֵלָה[77]. וְקָרוֹב בְּעֵינַי, שֶׁאַף**
26 **זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[78]. שֶׁהֲרֵי טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה**
27 **וְטֻמְאַת תְּקֻרְבָּתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[79], וּבְגִלַּל**
28 **עֲבוֹדָה זָרָה נִתְרַחֲקוּ הַכּוּתִים וְנֶאֶסְרָה שְׁחִיטָתָן. וְאִם**
29 **תֹּאמַר: וַהֲלוֹא הִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה דִּין תּוֹרָה! לֹא**
30 **כָּל הָאָסוּר בַּאֲכִילָה מְטַמֵּא, שֶׁהֲרֵי הַטְּרֵפָה אֲסוּרָה**
31 **וּטְהוֹרָה. וְאִי אֶפְשָׁר לְחַיֵּב כָּרֵת עַל טֻמְאָה זוֹ עַל**
32 **בִּיאַת מִקְדָּשׁ וַאֲכִילַת קָדָשָׁיו אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[80].**

73) משנה, שם יג, א. 74) אפילו שחט. 75) הגויים שהושיב סנחריב במדינת אפרים, שקיבלו עליהם מצוות כישראל ולא קיימו אותן. וחכמים השוו דינם לדין גויים (שם, ו, א). 76) שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ואפילו אם הוא מקיימן. 77) לאכילה ולטומאה. 78) הכוונה לטומאה, אבל באכילה כותב רבינו לקמן שאסור מן התורה (ראה הל' שחיטה פ"ד הי"א, שלוקים על אכילתה). [בתוספתא חולין פ"א ה"א, למדו מן הכתוב (דברים יב, כא) "וזבחת . . . ואכלת" ולא שזבח הגוי ולא שזבח הקוף. ורבינו בהל' שחיטה, מביא דרשה אחרת מהמקרא (שמות לד טו): "וקרא לך ואכלת מזבחו". ונראה שרבינו הביא את הכתוב "ואכלת מזבחו", כדי לנמק למה לוקה על אכילתה, הלא על 'עשה' אין לוקים, אולם בשמות שם כתוב "פן", ו"פן" דינו כלא־תעשה]. 79) לקמן פ"ו. 80) מלשון זה יש ללמוד, שרבינו עצמו מפקפק בדבר אם טומאתו מן התורה או מדבריהם (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

33 **יא. קוֹלִית הַנִּבְלָה[81] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ נוֹשְׂאָהּ טָהוֹר[82];**
34 **שֶׁכָּל דָּבָר[83] מִן הַנִּבְלָה שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּמַגָּע - אֵינוֹ**
35 **מִטַּמֵּא בְּמַשָּׂא. נִקְּבָה כָּל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ**
36 **נוֹשְׂאָהּ טָמֵא[84]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[85] כְּשֶׁהָיָה הַמַּח**
37 **שָׁבָה מִתְקַשְׁקֵשׁ[86], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מַעֲלָה אֲרוּכָה[87]; אֲבָל**

81) משנה, שם יג, א. 82) אפילו שחט. 83) הגויים שהושיב סנחריב במדינת אפרים, שקיבלו עליהם מצוות כישראל ולא קיימו אותן. וחכמים השוו דינם לדין גויים (שם, ו, א). 84) שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ואפילו אם הוא מקיימן. 85) לאכילה ולטומאה. 86) הכוונה לטומאה, אבל באכילה כותב רבינו לקמן שאסור מן התורה (ראה הל' שחיטה פ"ד הי"א, שלוקים על אכילתה). [בתוספתא חולין פ"א ה"א, למדו מן הכתוב (דברים יב, כא) "וזבחת . . . ואכלת" ולא שזבח הגוי ולא שזבח הקוף. ורבינו בהל' שחיטה, מביא דרשה אחרת מהמקרא (שמות לד טו): "וקרא לך ואכלת מזבחו". ונראה שרבינו הביא את הכתוב "ואכלת מזבחו", כדי לנמק למה לוקה על אכילתה, הלא על 'עשה' אין לוקים, אולם בשמות שם כתוב "פן", ו"פן" דינו כלא־תעשה]. 87) לקמן פ"ו. 88) מלשון זה יש ללמוד, שרבינו עצמו מפקפק בדבר אם טומאתו מן התורה או מדבריהם (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

1 **אִם הָיָה עוֹמֵד בְּמְקוֹמוֹ, אִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת**
2 **אֲרוּכָה לָעֻצֶם מִבַּחוּץ[88] - חֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה בְּמַגָּע**
3 **וּבְמַשָּׂא כְּכָל הָאֵיבָרִים[89]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ, שֶׁהַקּוֹלִית הִיא**
4 **הָעֶצֶם הַסָּתוּם מִכָּל צְדָדָיו.**

81) משנה, שם קכה, א. קולית = עצם הירך. 82) עצמות נבילה אינן מטמאות (שם עז, ב) ובמוח שבה אינו יכול ליגע, ולפיכך אינה מטמאה אפילו מדין שומר לטומאה. 83) נימוק למה אינה מטמאה במשא. 84) שם. ובברייתא (שם קכו, ב): "בנבלתה" ולא בקולית סתומה, יכול (יכול אתה לחשוב) אפילו ניקבה? תלמוד־לומר "הנוגע יטמא", את שאפשר ליגע – טמא, ואת שאי־אפשר ליגע – טהור. אם הקולית נקובה אפילו כל שהוא, אפשר להכניס שערה דרך הנקב ולנגוע במוח, ולפיכך גם הנגיעה בעצם הקולית מטמאה, שהרי היא כשומר לטומאה (ראה עוקצין פ"א מ"א). 85) שקולית שלא ניקבה טהורה. 86) המוח ניתק מחיבורו בעצם הקולית בפנים, ומקשקש כשמנדנדים את הקולית. 87) בחי. ידעו חכמינו ז"ל, שעצם שנקלף מעליה הבשר, ויש בו מוח בריא בפנים, היא מעלה ארוכה (מתרפאת), אבל מוח שניתק ממקומו בפנים העצם אינה מרפא את העצם. 88) כמותו ואיכותו מספיקות כדי לרפאות ולהעלות עליה בשר. 89) אפילו במגע, מפני שנגע באבר שלם. פסק כרבי יוחנן שם.

5 **יב. קוֹלִית[90] שֶׁחִשֵּׁב עָלֶיהָ לְנַקְּבָהּ וַעֲדַיִן לֹא נִקְּבָהּ -**
6 **חֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהּ סְפֵק טָמֵא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִי**
7 **מְחֻסַּר נְקִיבָה כִּמְחֻסַּר מַעֲשֶׂה אוֹ לֹא[91].**

90) שם קכו, ב - בעיה של רבי אושעיא. 91) בספרים שלנו, הגירסא שם "הדר פשטה (חזר ופשט בעצמו את בעייתו) מחוסר נקיבה לאו כמחוסר מעשה", ובספרי רבינו אין הסיום הזה.

יום ב' כ"ג אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שנבלת עוף טהור מטמאה מן התורה, וכיצד היא טומאתה. ודין נבלת עוף טהור אם צריכה מחשבה. ואם חישב עליה אם צריכה הכשר. תחב כזית נבלת בהמה למקום שנבלת העוף מטמא. הכורך כזית נבלת העוף בחזרת או בסיב ובלעו. הבולע נבלת עוף טהור ואחר שבלעה הקיאה. ואם בלע ממנה אבר שלם ואין בו כזית. ודין הדברים שמצטרפים לכזית עם הבשר בעוף והראויים לאכילה או לשתייה. נבלת העוף שנפסדה מאכילת כלב, ועוף שנטרף ונשחט. נבלת העוף הטמא, ואבר מן החי הפורש ממנה או מן הטהורה.

8 **א. נִבְלַת הָעוֹף[2] הַטָּהוֹר מְטַמֵּא מִן הַתּוֹרָה. מִפִּי**
9 **הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל**
10 **נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם -**
11 **אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאוֹכֵל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר בִּלְבַד,**
12 **שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[4]. וְכֵיצַד הִיא**
13 **טֻמְאָתָהּ? אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא וְלֹא**
14 **כְּשֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַפֶּה, אֶלָּא בְּתוֹךְ בֵּית הַבְּלִיעָה. שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל - אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא**
16 **בְּבֵית הַנֶּפֶשׁ[5]; וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'תֹּאכַל' - לָתֵת שִׁעוּר**
17 **לְטֻמְאָתָהּ כְּשִׁעוּר אֲכִילָה שֶׁהוּא כְּזַיִת. וַהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהּ:**
18 **וְכִבֶּס בְּגָדָיו - מְלַמֵּד, שֶׁהַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדָיו עַד**
19 **שֶׁיִּפְרֹשׁ מִמְּטַמְּאָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. כֵּיצַד? הַבּוֹלֵעַ כְּזַיִת**
20 **מִנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר וְנָגַע בִּכְלִים בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ -**
21 **טְמֵאִים וְנַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. הָיָה נוֹגֵעַ בְּאָדָם וּבִכְלֵי**
22 **חֶרֶס בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ - לֹא טִמְּאָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁאָר**
23 **אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. וְאַחַר שֶׁבָּלַע אֵינוֹ מְטַמֵּא שְׁאָר כֵּלִים[6],**
24 **שֶׁהֲרֵי הוּא כִּכְלִי רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ**
25 **מִמְּטַמְּאָיו, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָעוּן טְבִילָה וְהֶעֱרֵב**
26 **שֶׁמֶשׁ[7] - אֵינוֹ מְטַמֵּא כֵּלִים[8].**

2) כל הדינים שבהלכה זו מקורם בתורת כהנים פרשת אחרי פרק י"ב ומובאים במקומות שונים בש"ס. 3) איש מפי איש עד משה רבינו. 4) בתורת כהנים שם הלכה ז: יכול אף נבלת עוף הטמא ... תלמוד לומר "אשר תאכל נבילה וטריפה" ... נבילה שיש לה טריפה יצא עוף טמא שאין לו טריפה (איסור טריפה חל רק על עוף טהור). 5) עיקר הנאת הנפש היא בבית הבליעה. 6) פירוש, אפילו שאר כלים שאינם של חרס. 7) שקיעת החמה. טמא שטבל אינו טהור לכל דבר עד שתשקע החמה ונקרא "טבול יום". 8) מפני שכלים אינם מקבלים טומאה מראשון לטומאה אלא מאב הטומאה.

27 **ב. אֵין נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה[9] לְטַמֵּא**
28 **טֻמְאָה זוֹ הַחֲמוּרָה[10], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּלַע מְמֶנָּה כְּזַיִת**
29 **מִכָּל מָקוֹם - חֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה. חִשֵּׁב**
30 **עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - חֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין[11],**
31 **וַהֲרֵי הִיא כְּאֹכֶל רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע**
32 **בָּהּ טֻמְאָה אַחֶרֶת[12], וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר.**

9) ישנם סוגי אוכלין שאינם מטמאים טומאת אוכלין עד שהאדם יחשוב לאכלם (ראה לקמן) ומשמיענו רבינו שנבלת עוף טהור מטמאה בבית הבליעה בלי מחשבה כזו. 10) שמטמאה בגדים. 11) אם נגעה באוכלין - נטמאו, אבל אם לא חישב לאוכלה אין דינה כאוכל, מפני שאין דרכם של בני אדם לאכול נבלת עוף. [בעוקצין פרק ג משנה ג שנינו, שלא אמרו דין זה אלא בכפרים, אבל בשווקים שמתאסף שם עם רב, נאכלת (על ידי גויים), ולפיכך מטמאה גם בלי מחשבה מיוחדת. וכן פסק רבינו בהלכות טומאת אוכלין פרק ג הלכה ג]. 12) נידה נא, א: אינה צריכה לא הכשר שרץ ולא הכשר מים. פירוש, מטמאה טומאת אוכלין אפילו לא נגעה בשרץ (או בדבר טמא אחר) ואפילו לא נרטבה באחד משבעת המשקין שמכשירים את האוכלין לקבל טומאה, וטעמו של דבר, מפני שבבית הבליעה היא מטמאה טומאה חמורה לטמא בגדים, וכל דבר שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר. כתנא דבי רבי ישמעאל שם.

33 **ג. פָּרָה אֲדֻמָּה[13] וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים אֵינָן כֵּן. אַף עַל**

פִּי שֶׁהֵן מְטַמְּאִין הַמִּתְעַסֵּק בָּהֶן, אִם חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לַאֲכִילָה - צְרִיכִין שֶׁתִּגַּע בָּהֶן טֻמְאָה[14] וְאַחַר כָּךְ יִטַּמְּאוּ טֻמְאַת אֳכָלִין.

13) יש להוסיף: ופרים. 14) נבלת עוף טהור מטמאה אוכלין בנגיעה אפילו לא נגעה בטומאה, מפני שמטמאה טומאה חמורה בבית הבליעה כל אדם שהוא, אבל פרה ופרים שאינם מטמאים טומאה חמורה כל אדם, אלא את המתעסקים בהם, אינם מטמאים אוכלין אם לא נגעו בטומאה.

ד. כְּזַיִת מִנִּבְלַת הַבְּהֵמָה שֶׁתְּחָבוֹ בְּכוּשׁ[15] וְהִכְנִיס לְתוֹךְ מְעֵי הָאִשָּׁה מִלְמַטָּה, אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ בְּלִיעָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר מְטַמְּאָה - הֲרֵי זֶה טִמְאוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא[16], לֹא מִשּׁוּם נוֹגֵעַ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר.

15) בפלך. 16) רבינו לשיטתו, שמשא מטמא אפילו כשלא הזיז את הטומאה ממקומה. פסק כרבא שם, שמקומות אלה דינם כבית הסתרים שמטמא במשא ולא במגע בניגוד לדעת אביי שדינם כבלוע שאינו מטמא כלל.

ה. הַפּוֹרֵךְ כְּזַיִת מִבְּשַׂר נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר בַּחֲזֶרֶת וְכִיוֹצֵא בָּהּ וּבְלָעוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בִּגְרוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא[17]. כָּרְכוֹ בְּסִיב[18] וּבְלָעוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[19].

17) שדרך אכילה היא. דרכם של בני אדם לאכול בשר בחזרת, ולכן אין החזרת חוצצת. 18) כעין חוטים רכים הכרוכים על אילנות. 19) מפני שהטומאה לא נגעה בבית הבליעה והסיב חוצץ.

ו. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר וְאַחַר שֶׁבְּלָעָהּ הֵקִיאָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְעַכֵּל - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים כְּשֶׁתֵּצֵא לִגְרוֹנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמְּקִיאָהּ; שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַנָּפֶשׁ אֶלָּא בְּשָׁעַת בְּלִיעָה, לֹא בְּשָׁעָה שֶׁמְּקִיאָהּ.

ז. מְעֵי שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר שֶׁבְּלָעוֹ, מִקְצָתוֹ בְּבֵית הַבְּלִיעָה וּמִקְצָתוֹ בַּחוּץ לְתוֹךְ פִּיו: אִם יֵשׁ בְּבֵית הַבְּלִיעָה כְּזַיִת - הֲרֵי זֶה טָמֵא, וְאִם לָאו - טָהוֹר.

ח. בָּלַע[20] מִמֶּנָּה אֵיבָר שָׁלֵם שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא. אֲפִלּוּ נָטַל צְפּוֹר וַאֲכָלָהּ: אִם יֵשׁ בָּהּ כְּזַיִת - נִטְמָא, וְאִם לָאו - טָהוֹר.

20) תוספתא זבים פרק ה הלכה ו. נאמר בה "אשר תאכל" ופחות מכזית אינה אכילה.

ט. הַכְּנָפַיִם[21] וְהַנּוֹצָה[22], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כָּאֳכָלִים וּמִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין - אֵינָן מִצְטָרְפִין[23] בְּנִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר לְכְזַיִת. אֲבָל הַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים הַקְּרוֹבִים לַבָּשָׂר מִן הַחֲרָטוֹם וְהַצַּפָּרְנַיִם - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר וּמִצְטָרְפִין לְכְזַיִת. רָאשֵׁי אֲגַפַּיִם[24] וְרֹאשׁ הַזָּנָב וְהָעֲצָמוֹת, אֲפִלּוּ הָרַכּוֹת - אֵינָן מִצְטָרְפִין[25].

21) הנוצה הדקה הנשארת בעוף אחר מריטת הנוצה הגסה. 22) הדקה מן הדקה הנשארת אחרי מריטת הכנפיים. 23) אם אכל פחות מכזית בשר, והנוצה שאכל עימו משלימה לכזית - טהור. 24) יבשים הם ונוהגים לחתכם ולזרקם. 25) אבל מטמאים ומיטמאים. כל הלכה זו מקורה בטהרות פרק א משנה ב.

י. הָאוֹכֵל מִנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר מִן הָעֲצָמוֹת הָרַכִּין אוֹ מִן הַגִּידִין וּמִן הַשֵּׁלֶל שֶׁל בֵּיצִים[26] וּמִן הַדָּם וּמִבָּשָׂר מִן הַחַי[27] מְמֻנֶּה - טָהוֹר. אֲבָל הָאוֹכֵל מִן הָאֶשְׁכּוֹל[28] שֶׁל בֵּיצִים וּמִן הַקֻּרְקְבָן וּמִן בְּנֵי הַמֵּעַיִם, אוֹ שֶׁהִמְחָה אֶת הַחֵלֶב[29] בָּאוּר וּגְמָעוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם; שֶׁהַשּׁוֹתֶה בִּכְלַל אוֹכֵל. הִמְחָהוּ בַּחַמָּה וּגְמָעוֹ - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הִסְרִיחוֹ[30].

26) הביצים הקטנות כשהן דבוקות בשידרה. 27) חתך כזית בשר מעוף חי ואכלו. 28) הבשר שעל השידרה מבפנים. שהביצים דבוקות בו. 29) השומן. 30) שומן שניתך בחום השמש התקלקל ונפסל לאכילה.

יא. נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר[31] שֶׁנִּפְסְדָה מִלְּאֲכֹל הַכֶּלֶב - טְהוֹרָה. וְכֵן אִם יָבְשָׁה כְּחֶרֶס וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשָּׁרוֹת בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת לַחֲזוֹר לְכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה. וְהָאוֹכֵל נֶצֶל[32] שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

31) מבואר למעלה פרק א הלכה יג בדין נבלת בהמה. 32) למעלה (שם) כתב רבינו ניצל של בהמה טמא מספק מפני שבעייא היא שלא נפשטה, וכאן, בניצל של עוף, פסק שאינו מטמא מפני שהבעייא היא בניצל של בהמה בלבד, וסובר רבינו שניצל של עוף מאוס יותר משל בהמה.

יב. עוֹף טָהוֹר שֶׁנִּטְרַף וְנִשְׁחַט שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה - שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ, וַאֲפִלּוּ נִשְׁחַט בָּעֲזָרָה. וְאִם נִמְלַךְ וְנִמְצָא טְרֵפָה - אֵין מִלּוּקָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ[33]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר[34]: שֶׁהַשּׁוֹחֵט עוֹף טָהוֹר, בֵּין בַּחוּץ בֵּין בִּפְנִים, בֵּין קָדָשִׁים בֵּין חֻלִּין - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[35]; וְהַמּוֹלֵק חֻלִּין בִּפְנִים[36] אוֹ שֶׁמָּלַק קָדָשִׁים בַּחוּץ - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין[37] בְּגָדִים בְּבֵית הַבְּלִיעָה.

33) בין בפנים ובין בחוץ. 34) יוצא מזה. 35) ואף על פי שקדשים טעונים מליקה מפני שהשוחט עוף קדשים בחוץ חייב כרת (שם קז, א) הרי החשיבה תורה את שחיטת העוף בחוץ ולפיכך מטהרת מידי נבילה גם בפנים, שבפנים ובחוץ דינם שווה בכל ענייני טומאת נבלת העוף. 36) וכל שכן בחוץ, שלא מצאנו שם מליקה בכלל. 37) משנה שם סח, א. והטעם, מפני שאין מליקה מועילה לחולין בשום

מקום, וקדשים בחוץ נלמד (שם) מן הכלל המקובל: "לא היה פסולו בקודש, מטמא בגדים בבית הבליעה".

1 **יג. הַמּוֹלֵק**[38] **קָדָשִׁים בְּפָנִים, אִם הָיוּ רְאוּיִין לְקָרְבָּן**
2 **וְלֹא נִמְצְאוּ בָּהֶן מוּמִין שֶׁבַּאֲרָנוּ בְּמְקוֹמוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ**
3 **טְהוֹרִין. כֵּיוֹצֵא בּוֹ, עֶגְלָה עֲרוּפָה**[39] **שֶׁנֶּעֶרְפָה**
4 **בְּהֶלְכָתָהּ - טְהוֹרָה. כַּפָּרָה כְּתִיב בָּהּ**[40] **כְּקָדָשִׁים**[41]**. וְכֵן**
5 **אִם נִשְׁחֲטָה**[42] **אַחַר יְרִידָתָהּ לַנַּחַל, אַף עַל פִּי**
6 **שֶׁאֲסוּרָה בַּהֲנָאָה - הִצִּילָה אוֹתָהּ שְׁחִיטָתָהּ מִידֵי**
7 **נְבֵלָה.**

38) ברייתא שם. והיא מלמדת, שלא תאמר, אמנם התורה התירה מליקה בקדשים למזבח ולכהנים, אולם לאחרים לא יצאה מכלל נבילה. 39) שם ע, ב. אם נמצא אדם הרוג ולא נודע מי רצחו מביאים בית דין עגלה, מורידים אותה לנחל ועורפים אותה. 40) שם: כפר לעמך ישראל. 41) ועשיית מצוותה מטהרתה מידי נבילה כמו מליקה בעוף. 42) שם. מפני ששחיטתה מתירה בחולין, היא מועילה לטהר בעגלה ערופה.

8 **יד. נִבְלַת הָעוֹף הַטָּמֵא - טְהוֹרָה**[43] **וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה**
9 **בְּבֵית הַבְּלִיעָה**[44]**. וְאִם חִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה וְהֶכְשִׁירָה**[45]
10 **- הֲרֵי הִיא כָּאֳכָלִין טְמֵאִין שֶׁהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה**[46]**.**
11 **וּכְנָפַיִם וְהַנּוֹצָה וְהַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים מִן הַחֲרָטוֹם וּמִן**
12 **הַצִּפָּרְנַיִם שֶׁלָּהּ - הֲרֵי הֵן כִּבְשָׂרָהּ**[47]**.**

43) בברייתא חולין (ק, ב) למדו זה מן הכתוב "נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה" (ויקרא כב, ח) מי שאיסורו משום נבילה, יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טמאה. 44) שטומאה זו נאמרה בעוף טהור בלבד, כל דבר שאינו מיוחד למאכל אדם אינו מטמא טומאת אוכלין אלא אם חישב עליו לאכילת אדם (הלכות טומאת אוכלין פרק א) ונבלת עוף טמא רוב בני אדם אינם אוכלים אותה ולפיכך צריכה מחשבה. 45) לשון המשנה טהרות פרק א, ג: "צריכה מחשבה והכשר" ופירש הר"י קורקוס, שהכוונה להכשר מים והכשר שרץ, היינו, שתורטב במשקין ותיגע אחרי כן בשרץ. אולם בכסף משנה כאן כתב, שמלשון רבינו משמע שצריכה הכשר מים בלבד. 46) הר"י קורקוס פירש: כשנגעה באב. 47) מיתטמאים ומטמאים ומצטרפים (טהרות שם משנה ג'). בעוף טהור אמרנו למעלה (בהלכה ט) שהכנפיים והנוצה אינן מצטרפות. הרא"ש מנמק את ההבדל: נבלת עוף טמא אין אוכליה מצויים ולפיכך מניחים אותה כמו שהיא עם הכנפיים והנוצות עד שיימצאו אוכלים ולפיכך הם חשובים כחלק מן העוף.

13 **טו. אֶחָד הָעוֹף הַטָּהוֹר וְאֶחָד הָעוֹף הַטָּמֵא - אֵיבָר**
14 **מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם טָהוֹר, וְאֵין בּוֹ טֻמְאָה כְּלָל.**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְאֵלֶּה תִּטַּמְּאוּ, לְכָל הַבְּהֵמָה**[48] **- לְהוֹצִיא**
16 **אֶת הָעוֹף שֶׁאֵין לוֹ פֶּרְסָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ,**
17 **שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְטַמֵּא אֵיבָר מִן הַחַי שֶׁל**
18 **בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה**[49]**.**

48) והכתוב ממשיך: "אשר היא מפרסת פרסה". 49) ומפני שכתוב "פרסה" ממעטים אבר מן העוף.

19 **טז. אֵיבָר מִן הַמֵּת**[50] **מִן הָעוֹף - הֲרֵי הוּא כְּנִבְלַת**
20 **הָעוֹף שֶׁפֹּרֵשׁ מִמֶּנּוּ: אִם הָיְתָה נִבְלַת עוֹף טָהוֹר -**
21 **מְטַמְּאָה טֻמְאָה חֲמוּרָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה כְּבַזַּיִת; וְאִם**
22 **חִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין. וְאִם**
23 **הָיְתָה נִבְלַת עוֹף טָמֵא - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין, אִם**
24 **חִשֵּׁב עָלֶיהָ וְהֶכְשֵׁר. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֳכָלִין אֲחֵרִים עַד**
25 **שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּבֵיצָה, כְּשִׁעוּר כָּל הָאֳכָלִין לְטַמֵּא, כְּמוֹ**
26 **שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

50) אבר מן העוף אינו כלול במה שאמרו במשנה (אהלות פרק א משנה ז): "האיברים אין להם שיעור".

יום ג' כ"ד אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר טומאת שמונה שרצים האמורים בתורה ושיעורה וכל דיניה.

27 **א. שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, וְהֵן: הַחֹלֶד**[2]
28 **וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהָאֲנָקָה וְהַלְּטָאָה וְהַכֹּחַ וְהַתִּנְשֶׁמֶת**
29 **וְהַחֹמֶט - טֻמְאַת כֶּלֶן שָׁוֶה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין שֶׁרֶץ לְעִנְיַן**
30 **טֻמְאָה.**

2) לא עלה בידי אנשי המדע לקבוע בוודאות, שאפשר לסמוך עליה להלכה, את זהותם של שמונת השרצים ושמותיהם בזמננו.

31 **ב. הַשֶּׁרֶץ**[3] **- אָב מְאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. מְטַמֵּא אָדָם**
32 **וְכֵלִים**[4] **בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר**[5]**, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא**
33 **בְּמַשָּׂא**[6]**, וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים**[7] **בִּשְׁעַת**
34 **מַגָּעוֹ**[8]**. וְשִׁעוּר טֻמְאָתוֹ בְּכַעֲדָשָׁה**[9]**. וְכָל הַשְּׁרָצִים**
35 **מִצְטָרְפִין לְכַעֲדָשָׁה**[10]**.**

3) כלים פ"א מ"א. 4) ככל אב הטומאה. 5) אם השרץ היה תלוי בחוט והכניסוהו לאויר כלי חרס ולא נגע בדופנו - נטמא הכלי. 6) אם לא נגע (שם). 7) בתורה כתוב (ויקרא יא, לא): "הנוגע בהם במותם יטמא עד הערב", ולא נאמר "יכבס בגדיו" כמו שנאמר בטומאות אחרות. 8) כלומר, אפילו בשעת מגע בשרץ, ומכל־שכן אחר שפירש ממנו. 9) כשיעור תחילת ברייתו של החומט. ברייתא חגיגה יא, א. 10) חצי עדשה משרץ זה וחצי עדשה משרץ אחר - מצטרפים ומטמאים (מעילה טו, ב).

36 **ג. הָאֵיבָרִים**[11] **אֵין לָהֶן שִׁעוּר**[12]**. אֵיבָר מִן הַשֶּׁרֶץ**
37 **כִּבְרִיָּתוֹ**[13]**.**

11) אהלות פ"א מ"ז. 12) מטמאים בכל שהם. 13) כשהוא שלם, כמו שנברא (ראה למעלה פ"ב ה"ג).

38 **ד. בָּשָׂר**[14] **וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה,**
39 **בֵּין שֶׁפֹּרֵשׁ מִן הַחַי בֵּין שֶׁפֹּרֵשׁ מִן הַמֵּת - מְטַמֵּא**

טְמְאָתוֹ[15]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּבָּשָׂר שֶׁעָלָיו אוֹ בַּמַּחַ שֶׁבָּעֶצֶם כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[16].

14) זה פירוש להלכה הקודמת. 15) טומאת שרץ. 16) ראה למעלה פ"ב הי"א.

ה. בָּשָׂר[17] מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשֶּׁרֶץ - טָהוֹר[18]; שֶׁאֵין מְטַמֵּא אֶלָּא אֵיבָר הַדּוֹמֶה לַשֶּׁרֶץ כֵּילוֹ: מַה שֶּׁרֶץ - בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, אַף אֵיבָר הַפּוֹרֵשׁ - בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת.

17) בלי גידים ועצמות. 18) ברייתא חולין קכח, ב.

ו. הַכֶּלְיָא[19] וְהַכָּבֵד וְהַלָּשׁוֹן וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵיבָר וְאֵין עוֹשִׂין חֲלִיפִין[20] - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר, וְאִם פֵּרְשׁוּ מִן הַחַי - טְהוֹרִין.

19) חולין שם. ראה למעלה פ"ב ה"ד. 20) אם נחתכו אינם חוזרים וגדלים. ראה למעלה פ"ב ה"ד.

ז. דַּם הַשֶּׁרֶץ[21] - כִּבְשָׂרוֹ[22], וּמִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה כָּל זְמַן שֶׁהוּא מְחֻבָּר בַּבָּשָׂר[23].

21) משנה מעילה יז, א. 22) מטמא בכעדשה. 23) אבל אם פירש מן הבשר אינו מצטרף, כרב חנין בגמרא שם, וכפירוש ה'תוספות' שם ד"ה אמר.

ח. עַצְמוֹת הַשֶּׁרֶץ[24] וְגִידָיו וְצִפָּרְנָיו - טְהוֹרִין. וְעוֹר הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהַתִּנְשֶׁמֶת - טָהוֹר[25], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לַח וַעֲדַיִן לֹא עִבְּדוֹ וְלֹא הִלֵּךְ בּוֹ[26]. אֲבָל עוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְטָאָה וְהַחֹמֶט - כִּבְשָׂרָן, וּמְטַמֵּא כְּבַעֲדָשָׁה. וְאִם עִבְּדָן אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן כְּדֵי עֲבוֹדָה - טְהוֹרִין. וְכַמָּה הִיא כְּדֵי עֲבוֹדָה? כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבָּעָה מִילִין.

24) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"י ה"ב, שנינו: "וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא", לא מן העצמות ולא מן הציפורניים. ורבינו מוסיף גידים. 25) במשנה חולין קכב, א נמנו השרצים שעורותיהם מטמאים, ולא מנו תנשמת. ראה שם עמוד ב. 26) ראה למעלה פ"א ה"ט.

ט. קוּלִית הַשֶּׁרֶץ[27] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְלֵאָה מֹחַ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמֹּחַ מִתְקַשְׁקֵשׁ[28], שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה אֲרוּכָה; אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה בָּהּ מִבַּחוּץ - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא, כְּכָל הָאֵיבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[29]. נִקְבָּה הַקּוֹלִית בְּכָל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָמֵא[30].

27) משנה שם קכה, א. 28) ראה למעלה פ"ב הי"א. 29) שם. 30) חולין שם.

י. בֵּיצַת הַשֶּׁרֶץ[31] הִמְרִקֶּמֶת[32], אַף עַל פִּי שֶׁהַשֶּׁרֶץ נִרְאֶה מִתּוֹכָהּ[33] - טְהוֹרָה. נִקְבָּה כָּל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא.

31) שם קכו, ב. יש שרצים שמולידים ולדות חיים, ויש מהם (חומט צב ולטאה) שמטילים ביצים. 32) שהתרקמה בה תבנית בעל־חי. 33) דרך קליפת הביצה השקופה. [בתוספתא חולין פ"ח ה"ה, אמרו: "וכמה היא ריקומה? כדי שייראה השרץ מתוכה". ומפרש רבינו, שאפילו במצב שכזה – טהורה, כל זמן שלא ניקבה. והטעם נאמר בברייתא שם, מפני שאי־אפשר לנגוע בשרץ עצמו].

יא. שֶׁרֶץ[34] שֶׁחָצְיוֹ בָּשָׂר וְחָצְיוֹ אֲדָמָה - הַנּוֹגֵעַ בַּבָּשָׂר טָמֵא, וּבָאֲדָמָה טָהוֹר. וְאִם הִשְׁרִיץ עַל פְּנֵי כֵּלוֹ[35] - אַף הַנּוֹגֵעַ בָּאֲדָמָה, שֶׁעַדַיִן לֹא נִגְמְרָה צוּרָתוֹ, טָמֵא[36].

34) משנה שם. 35) לכל ארכו, אבל לא לכל רחבו. 36) כר' יהודה במשנה, לפי פירושו של ר' יהושע בן לוי שם.

יב. בְּשַׂר הַשֶּׁרֶץ שֶׁנִּפְסַד[37] וְהִבְאִישׁ וְנִפְסַל מֵלֶאֱכֹל הַכֶּלֶב - טָהוֹר. יָבֵשׁ[38] עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּחֶרֶשׂ: אִם יָכוֹל לְהִשָּׁרוֹת בְּפוּשָׁרִין מֵעֵת לְעֵת וְלַחֲזֹר לַח כְּשֶׁהָיָה - מְטַמֵּא; וְאִם לָאו - טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ כָּאֳכָלִים טְמֵאִים אֵינוֹ מְטַמֵּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִקְצָת הַשֶּׁרֶץ; אֲבָל שֶׁרֶץ שֶׁיָּבֵשׁ וְשִׁלְּדוּ קַיָּם[39], אוֹ שֶׁנִּשְׁרַף וְשִׁלְּדוּ קַיָּם, הוֹאִיל וְתַבְנִית כֻּלּוֹ עוֹמֶדֶת - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא[40]. וְקָרוֹב בְּעֵינַי[41], שֶׁטְּמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם.

37) ראה למעלה פ"א הי"ג בדין נבילה. 38) משנה, נדה נד, ב. 39) תבניתו נשארה שלימה וניכרת. 40) שם נו, א. 41) סברת עצמו, ללא מקור בתלמוד ובגאונים. בגמרא שם למדו זה מן המקרא, ודעת רבינו שהדרשה היא "אסמכתא בעלמא" (חכמים הסמיכו גזירתם על הכתוב).

יג. כְּזַיִת מִן הַנְּבֵלָה אוֹ כַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ שֶׁצָּמְקוּ וְחָסְרוּ - טְהוֹרִין[42]. פָּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ וּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִן הַנְּבֵלָה שֶׁתָּפְחוּ וְעָמְדוּ עַל כַּשְּׁעוּר - מְטַמְּאִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[43]. הָיוּ בַּתְּחִלָּה כַּשְּׁעוּר וְצָמְקוּ, וְחָזְרוּ וְתָפְחוּ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁעוּרָן - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין כְּשֶׁהָיוּ דִּין תּוֹרָה[44]. וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בִּכְזַיִת מִן הַמֵּת.

42) טהרות פ"ג מ"ד. 43) מנחות נד, א. 44) שם עמוד ב, נפרכה שיטת ר' שמעון ברבי וריש לקיש שאמרו יש דיחוי באיסורין. פירוש, אם ירד האיסור או הטומאה מחתיכה זו מפני שצמקה לפחות מכשיעור, שוב לא יחזרו אפילו אם תתפח ותחזור לשיעורה הקודם (ראה הלכות טומאת אוכלין פ"ד ה"ה וה"ו).

יד. הַשֶּׁרֶץ[45] אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שָׁיָּמוּת. הֵתִזוּ רָאשֵׁיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁעַדַיִן הָרֹאשׁ מְעֹרֶה בְּעוֹר הַגּוּף[46], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְפַרְכְּסִין כְּזָנָב הַלְּטָאָה[47] - מְטַמְּאִין. שְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים[48] כֵּלָן, כְּגוֹן הַצְּפַרְדֵּעַ וְהַנָּחָשׁ וְהָעַקְרָב וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין מִכְּלוּם, וַאֲפִלּוּ כָּאֳכָלִין

טְמֵאִין אֵינָן[49]. וְאֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁרָצִים מַה שֶּׁמְּטַמֵּא בְּמוֹתוֹ חוּץ מִשְּׁמוֹנַת הַמִּינִין הַמְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה.

45) אהלות פ"א מ"ו. 46) אבל נמלקו שני הסימנים (קנה ווושט). פסק כריש לקיש בחולין כא, א. ושם משמע, שריש לקיש מקפיד רק על מליקת שני הסימנים, אבל העור לא מעלה ולא מוריד. 47) שנחתך והופרד לגמרי מגוף הלטאה מפרכס עוד זמן מסוים, ואף־על־פי שאין בו כל חיות. 48) שלא נמנו בהלכה א בין השמונה. 49) אפילו אם נגעו בטומאה, אינם מטמאים אוכלין ומשקין.

יום ד' כ"ה אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר טומאת שכבת זרע הנוגע בה או הרואה אותה, ומתי היא מטמאה וכל דיניה.

א. שִׁכְבַת זֶרַע[2] - מְאֻבוֹת הַטֻּמְאָה. מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא[3], וְאֵין הַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים[4] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[5]. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[6] וְאֶחָד הָרוֹאֶה אוֹתָהּ בִּבְשָׂרוֹ[7] - שְׁנֵיהֶן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[8] דִּין תּוֹרָה. וְכַמָּה שָׁעוּרָהּ? לַנּוֹגֵעַ - כְּכַעֲדָשָׁה[9], וְלָרוֹאֶה - בְּכָל שֶׁהוּא[10]. וְאֵין הָרוֹאֶה טָמֵא עַד שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ[11] וְיַחְתֹּם מִמֶּנּוּ פִּי אַמָּה[12], שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע. לְפִיכָךְ[13], אֲפִלּוּ רָאָה בְּקֵיסָם[14], הוֹאִיל וְהִגִּיעָה לְפִי אַמָּה - נִטְמָא. וְאֶחָד הָרוֹאֶה מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ[15] אוֹ הָרוֹאֶה בְּאֹנֶס[16] - טָמֵא.

2) של אדם (כלים פ"א מ"א). 3) שם. 4) שם. 5) פירוש, אפילו בשעת מגעו. 6) בשכבת זרע של אדם אחר. בנדה מג, ב - למדו מהכתוב שהנוגע טמא. 7) האדם שיצאה ממנו. 8) זבים פ"ה מי"א. 9) נדה שם, מימרא של רבי חנילאי. למדו זה מנוגע בשרץ. 10) משנה, שם מ, א. 11) שם. 12) נקב האבר. רבינו דייק בלשונו וכתב: ויחתום "ממנו" פי אמה, ולא התכוון לומר שהחתים כל פי האמה אלא משהו ממנו הגיע עד לפי אמה וסתם חלק ממנו (ב'תורת כהנים' פרשת זבים פ"א ה"ג, דרשו: "החתים" אפילו כל שהוא. ומכאן שאפילו לא סתם את כל פי האמה, נקרא "החתים"), להוציא אם לא הגיע לפי האמה ולא נסתם כלום ממנו. פסק כ'סתם משנה' (שם מ, א) וכרב חנילאי (שם מג, ב) ולא כשמואל (ראה שם). ומיושבת בזה השגת הראב"ד (ראה כסף־משנה, וראה גם שתי ההערות הבאות). 13) מפני שמטמאה בכל שהיא. 14) הכניס קיסם לחלל האבר, ועבר עליו הזרע על לפי האבר. [ביאור הדברים: בגמרא שם כב, א שאל רבה: הרואה קרי (שכבת זרע) בקיסם מהו? ממנו אמר רחמנא (התורה אמרה "אשר תצא ממנו") עד דנפיק (שיצא) מבשרו ולא בקיסם, או דילמא (או אפשר) האי ממנו (תיבת "ממנו" זו) עד שתצא טומאתו לחוץ? אמר ליה, תיפוק ליה (יצא לו דין זה) דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האבר. ופירש רש"י, שדעת רבה כשמואל, שצריכה שיעור כחתימת פי האמה, והקיסם התופס מקום בפי האמה מקטין את שיעור הזרע שהגיע לשם, ואם כן הדבר פשוט שאינו מטמא. וגם רבינו מפרש כך, ומפני שדעתו שמטמא במשהו, פסק שרואה בקיסם – טמא. ביאור זה מיישב גם תמיהת הכסף־משנה ד"ה ומ"ש]. 15) מתוך קישוי אבר. 16) אכילה ושתיה מרובה, קפיצה, בהלה. אלה גורמים לפעמים להוצאת זרע (נדה לה, א).

ב. אֵין שִׁכְבַת זֶרַע[17] שֶׁל קָטָן מְטַמְּאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[18].

17) 'תורת כהנים' פרשת זבים פ"ו ה"א (וראה נדה לב, ב). 18) בהל' מטמאי משכב ומושב פ"א ה"ד והי"ב נתבאר, שזיבה של קטן בן יום אחד מטמאה.

ג. שִׁכְבַת זֶרַע אֲדָמָה - טְהוֹרָה[19], עַד שֶׁתְּהֶיֶה לְבָנָה וְנִמְשֶׁכֶת[20].

19) נדה לב, ב. 20) כלובן ביצה טריה (תוספתא, זבים פ"ב ה"ב).

ד. וְכָל שִׁכְבַת[21] זֶרַע שֶׁאֵין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם מַרְגִּישׁ בָּהּ - אֵינָהּ מְטַמְּאָה. לְפִיכָךְ, אִם רָאָה בְּלֹא קְשׁוּי וּבְלֹא תַּאֲוָה - אֵינָהּ מְטַמְּאָה מִשּׁוּם שִׁכְבַת זֶרַע. נֶעְקְרָה בְּהַרְגָּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁצָּתָה שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה - טְמֵאָה[22].

21) מימרא של שמואל (נדה מג, א). בלשון אחרון אמרו בשם שמואל, שאפילו בלא הרגשה מטמאה ואף־על־פי־כן פסק רבינו כלשון ראשון, מפני שרבא סובר כך (כסף־משנה). 22) כשמואל בלשון ראשון גירסא שנייה (ראה כסף־משנה).

ה. הַמְהַרְהֵר[23] בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִטָּה בַּחֲלוֹם וְעָמַד וּמָצָא בְּשָׂרוֹ[24] חַם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָצָא שִׁכְבַת זֶרַע - הֲרֵי זֶה טָמֵא. כֵּיצַד שֶׁהִרְגִּישׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּחֲלוֹם כְּבָר רָאָה בְּהַרְגָּשָׁה, וּלְפִיכָךְ מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם; וְהָיְתָה מְעַט וְנִתְקַנְּחָה בִּכְשָׂרוֹ אוֹ בְּכֵלָיו, וּלְפִיכָךְ לֹא מָצָא לַחְלוּחִית. הִרְהֵר וְלֹא מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם, אוֹ שֶׁמָּצָא בְּשָׂרוֹ חַם וְלֹא הִרְהֵר - טָהוֹר[25].

23) מקוואות פ"ח מ"ג, כפירושו של רב הונא, נדה שם. 24) אבר המין. 25) תוספתא, שם פ"ו ה"ג.

ו. הַמֵּטִיל מַיִם[26] וְרָאָה מַיִם חֲלוּקִין[27] אוֹ עֲכוּרִים בַּתְּחִלָּה[28] - טָהוֹר; רָאָה אוֹתָם בָּאֶמְצַע אוֹ בַּסּוֹף - הֲרֵי זֶה טָמֵא[29]. הָיוּ הַמַּיִם שֶׁהֵטִיל כֻּלָּם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף חֲלוּקִין אוֹ עֲכוּרִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. הָיוּ לְבָנִים וְנִמְשָׁכִין[30] - טָמֵא. וְהַמֵּטִיל טִפִּים עֲבוֹת מִתּוֹךְ הָאַמָּה - טָהוֹר[31].

26) משתין (שם מ"ב). 27) טיפות טיפות. נראה שמדובר באדם בריא שדרכו להטיל מים בקילוח, אבל כשהפסקת הזרם באה מחמת מחלה, שאין לה קשר לזיבה, טהור אפילו כשההפסקות באות בסוף. 28) בהתחלת ההטלה ואחר־כך

הטלה נורמלית כזרם בלתי נפסק. 29) השינוי הזה מוכיח ששכבת זרע יצאה עם השתן. 30) כלובן ביצה. 31) שם (מ"ג) שנינו: "טמא, דברי רבי אלעזר חסמא". ומזה למד רבינו, שחכמים חולקים עליו ומטהרים, ופסק כמותם (כסף־משנה).

1 **ז. בַּעַל קֶרִי שֶׁטָּבַל[32] וְלֹא הִטִּיל מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל -**
2 **כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם[33] טָמֵא, מִפְּנֵי צְחִצּוּחֵי שִׁכְבַת זֶרַע**
3 **שֶׁאֵינָן יוֹצְאִין אֶלָּא כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים**
4 **אֲמוּרִים?[34] בְּחוֹלֶה אוֹ בְּזָקֵן; אֲבָל יֶלֶד[35] בָּרִיא -**
5 **טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹרֶה שִׁכְבַת זֶרַע בְּחָזְקָה כְּחֵץ**
6 **וְהִיא כֻּלָּהּ נִנְהֶקֶת מִן הָאֻמָּה[36]. עַד כַּמָּה[37] הוּא יֶלֶד?**
7 **כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל רַגְלוֹ אַחַת וְנוֹעֵל אוֹ חוֹלֵץ**
8 **מִנְעָלוֹ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן מִפְּנֵי חָלְיוֹ[38] - הֲרֵי**
9 **זֶה חוֹלֶה לְעִנְיָן זֶה.**

32) שם מ"ד. 33) אחר הטבילה. 34) כרבי יוסי, שם. 35) אדם צעיר. 36) אבר המין. 37) חולין כד, ב. 38) חולשתו.

10 **ח. וְכָל אִשָּׁה[39] שֶׁשִּׁמְּשָׁהּ מִטָּתָהּ וְיָרְדָה וְטָבְלָה קֹדֶם**
11 **שֶׁתִּתְקַנַּח עַצְמָהּ יָפֶה יָפֶה - הֲרֵי הִיא בְּטֻמְאָתָהּ[40].**

39) מס' מקוואות, שם. 40) שאי־אפשר שלא תפלוט שכבת זרע, והפולטת – טמאה. ראה בהלכה הבאה.

12 **ט. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ מִטָּתָן -**
13 **שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים, וּשְׁנֵיהֶן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה דִּין תּוֹרָה[41].**
14 **וְאֵין הָאִשָּׁה טְמֵאָה מְשׁוּם נוֹגַעַת[42] בְּשִׁכְבַת זֶרַע,**
15 **שֶׁנִּגְּעָה בֵּית הַסְּתָרִים[43] אֵינָהּ נְגִיעָה, אֶלָּא הַמְשַׁמֶּשֶׁת**
16 **הֲרֵי הִיא כְּרוֹאֶה קֶרִי[44]. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים**
17 **וְיוֹם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: [וַיִּשְׁכַּב[45] אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ**
18 **אֹתָהּ]. הָיְתָה קְטַנָּה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֵינָהּ**
19 **מִתְטַמְּאָה בִּשְׁכִיבָתָהּ[46], אֲבָל מִתְטַמְּאָה בִּנְגִיעַת שִׁכְבַת**
20 **זֶרַע אִם נָגְעָה[47] בִּבְשָׂרָהּ מִבַּחוּץ. [לְפִיכָךְ, הַבּוֹעֵל**
21 **גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - טְהוֹרָה][48]; שֶׁלֹּא טְמֵא אוֹתָהּ**
22 **הַכָּתוּב בְּטֻמְאַת בֵּית הַסְּתָרִים אֶלָּא כְּדַרְכָּהּ.**

41) מן הכתוב (ויקרא טו, יח) ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע, ורחצו במים וטמאו עד הערב. 42) נדה מא, ב. 43) מקום שאינו נראה. נתבאר כבר (בהל' טומאת מת פ"א ה"ג), שנגיעת טומאה בבית הסתרים אינה מטמאה. 44) דינה כאיש שיצאה ממנו שכבת זרע. גזירת הכתוב היא (שם). 45) ב'תורת כהנים' פרשת מצורע (פ"ו ה"ד): "אשה", פרט לקטנה. יכול שאני מוציא בת שלוש שנים ויום אחד? תלמוד־לומר "ואשה". פירוש, סתם אשה משמע גדולה, והוא"ו המיותרת מרבה בת שלוש שנים ויום אחד, אבל למטה מגיל זה אינה ראויה לביאה. 46) מן הכתוב: ואשה אשר ישכב איש אותה וכו'. 47) צ"ל: נגעה. 48) יבמות לד, ב.

23 **י. הַבּוֹעֵל[49] אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא הוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע -**
24 **טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱרָה. וְכֵן הָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד**
25 **שֶׁיּוֹצִיא הָאִישׁ.**

49) 'תורת כהנים' שם ה"ח.

26 **יא. הָאִשָּׁה[50] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע[51], אִם פָּלְטָה אוֹתָהּ**
27 **בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[52] - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה כְּרוֹאֶה קֶרִי.**
28 **לְפִיכָךְ סוֹתֶרֶת יוֹם אֶחָד, אִם הָיְתָה זָבָה[53], כְּאִישׁ**
29 **שֶׁרָאָה קֶרִי[54]. וּמְטַמְּאָה בְּכָל שֶׁהוּא[55]. אַף עַל פִּי**
30 **שֶׁלֹּא יָצָאת לַחוּץ אֶלָּא נֶעֱקָרָה וְהִגִּיעָה לְבֵין הַשִּׂנַּיִם[56]**
31 **- נִטְמְאָה; שֶׁהֲרֵי שִׁכְבַת זֶרַע כְּדָמָהּ: מַה דָּמָהּ מְטַמֵּא**
32 **בְּפִנִּים[57], אַף שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁתִּפְלֹט תְּטַמֵּא אוֹתָהּ**
33 **בְּפִנִּים.**

50) מס' מקוואות שם מ"ג. 51) שקיבלה מזכר. 52) עונה – יום או לילה. שכבת זרע מטמאה כל זמן שהיא ראויה להיקלט בגוף האשה ולהוליד, ואחר זמן מסוים היא מתקלקלת ואינה "זרע" ואינה מטמאה. ונחלקו תנאים בדבר, כמה זמן יעבור ותתקלקל. ופסק רבינו כרבי אלעזר בן עזריה במשנה, שאמר: "הפולטת זרע ביום שלישי (מהבעילה) טהורה". ובפירושו למשנה הוא מבאר, כגון שנבעלה ביום ראשון, והעונה הראשונה מתחילה בליל שני, ואחריה יום שני וליל שלישי הרי שלוש עונות, ואם תפלוט ביום שלישי היא טהורה. ולמה העדיף דעת רבי אלעזר בן עזריה על דעת רבי עקיבא ורבי ישמעאל שם? מפני שבגמרא שבת (פו, ב) אמר רבי יוחנן, שכך היא דעת חכמים. [ויש ספרים שכתוב בהם שם "שש עונות", אבל רבינו גורס "שלוש"]. 53) אשה שראתה דם בשלושה ימים זה אחר זה בימים הראויים לזיבה, הרי זו זבה וטמאה וצריכה לספור שבעה ימים נקיים מראיית דם וטובלת ונטהרת. ואם ראתה דם באחד מימים אלה, היא סותרת את הימים הנקיים, ועליה לספור שבעה ימים נקיים אחרי יום הראייה האחרונה. ומלמדנו רבינו, שאם לא ראתה דם אלא פלטה זרע בתוך שבעת הימים, אינה סותרת את כל הימים הנקיים אלא אותו היום אינו נחשב במספר הנקיים, וצריכה להוסיף רק יום אחד בלבד, אפילו אם פלטה ביום השביעי (נדה מב, א). 54) כזב הסופר שבעה נקיים וראה קרי (ראה דיני זב וזבה בהל' איסורי ביאה פ"ו). 55) שם. 56) מקום בגוף האשה למעלה מבית החיצון. 57) אם נעקר ממקומו במקור ולא יצא לחוץ.

34 **יב. שִׁכְבַת זֶרַע עַצְמָהּ שֶׁנִּפְלְטָה בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת**
35 **מְטַמְּאָה אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁטְּמְאָה הָאִשָּׁה**
36 **שֶׁפָּלְטָה אוֹתָהּ. וְאִם פָּלְטָה אַחַר שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי**
37 **הָאִשָּׁה טְהוֹרָה, וְכֵן שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁנִּפְלְטָה טְהוֹרָה,**
38 **שֶׁכְּבָר נִפְסְדָה צוּרָתָהּ[58].**

58) ראה למעלה הערה נ.

39 **יג. וְכַמָּה[59] הִיא עוֹנָה? יוֹם אוֹ לַיְלָה. וְאֵין הָעוֹנָה**
40 **שֶׁנִּבְעֲלָה בָּהּ מִן הַמִּנְיָן. כֵּיצַד? נִבְעֲלָה בְּלֵיל הַשַּׁבָּת**
41 **- שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת שֶׁלָּהּ: יוֹם הַשַּׁבָּת, וְלֵיל אֶחָד בַּשַּׁבָּת,**
42 **וְאֶחָד בַּשַּׁבָּת. אִם פָּלְטָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - טְמֵאָה;**

פָּלְטָה מִלֵּיל שֵׁנִי וָהָלְאָה - טְהוֹרָה. וְהָאִישׁ שֶׁפֵּרְשָׁה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה עוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה[60] כָּל זְמַן שֶׁהִיא לַחָה, וְהַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא[61].

59) שבת פו, א. 60) מימרא של רב חסדא, שם. ופירשו רבינו חננאל ורבינו שם, שהכוונה בזכר שנרבע ופלט שכבת הזרע של הרובע. ונראה שגם רבינו מפרש כך. 61) נראה שכוונתו, שהאיש טמא כרואה קרי ולא כנוגע בלבד. ונפקא־מינה, שמטמאה בכל שהיא, ראה למעלה ה"א.

יד. שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא לַחָה[62]. יָבְשָׁה כְּחֶרֶס - טְהוֹרָה. וְאִם יְכוֹלָה לִשָּׁרוֹת מֵעֵת לְעֵת בְּפוּשְׁרִין וְלַחֲזֹר לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה.

62) משנה, נדה נד, ב.

טו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁהָרוֹאֶה קֶרִי וְהָאִשָּׁה שֶׁשָּׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע וְהַנּוֹגֵעַ בְּשִׁכְבַת זֶרַע טְמֵאִים מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן[63] הָאִשָּׁה שֶׁפָּלְטָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה מִן הַתּוֹרָה כְּרוֹאֶה קֶרִי. אֲבָל שְׁאָר הָאֲמוּרִין בְּפֶרֶק זֶה שֶׁהֵן טְמֵאִים, כְּגוֹן מְהַרְהֵר וּמֵטִיל מַיִם - אֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם טֻמְאָה אֶלָּא לְתִרוּמָה, אֲבָל לְחֻלִּין - טְהוֹרִין[64].

63) ברייתא, שם מא, ב. 64) תוספתא, מקוואות פ"ו ה"ד.

טז. נְכְרִית[65] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת, וְכֵן הַבְּהֵמָה[66] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי אוֹתָהּ הַנִּפְלֶטֶת טְמֵאָה[67]. פְּלָטָתוּ[68] לְאַחַר זְמַן זֶה - הֲרֵי הִיא סָפֵק נִסְרָחָה אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְרָחָה[69].

65) משנה, מקוואות פ"ח, ד. 66) שבת פו, ב. 67) רב פפא שואל שם, אם נפלטה אחר שלושה ימים מה דינה. ומשמע שבתוך שלושה ימים ברור שמטמאה. 68) הגויה או הבהמה. 69) בעיה של רב פפא, ונשארה בתיקו. [רב פפא שואל שם, מה דין נכרית שפלטה שכבת זרע של ישראל אחר שלושה ימים, והוא ממשיך ואומר: "אם תימצי לומר, כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו (גופם חם)" פירוש ודינן כדין ישראלית, "במעי בהמה מה היא?" ומכיון שרבינו פוסק בכל מקום הלכה כ'אם תימצי לומר', יש לתמוה למה פסק כאן הרי היא ספק?]

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[70], שֶׁשִּׁכְבַת זֶרַע שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים טָהוֹר מִכְּלוּם. לְפִיכָךְ, בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - טְהוֹרָה[71].

70) פ"ב ה"י. 71) מס' מקוואות פ"ח מ"ד.

יח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִרְגִּישׁ[72], וְנִתְגַּיֵּר וְיָרַד וְטָבַל[73], וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהִרְגִּישׁ בָּהּ אַחַר שֶׁטָּבַל[74] - הֲרֵי זֶה סָפֵק טָמֵא[75].

72) בעיה במס' נדה מג, א. 73) לשם גירות. 74) יצאה אחר שטבל. 75) הבעיה לא נפשטה.

יט. גְּדוֹלָה[76] שֶׁשָּׁכַב אוֹתָהּ קָטָן פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע [אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ בְּהֵמָה] - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[77]; שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ] - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַשּׁוֹכֵב אִישׁ וּמִישְׁרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78].

76) למעלה משלוש שנים. 77) 'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ו ה"ח. 78) בהלכה יז.

יום ה' כ"ו אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שארבע אבות הטומאות יש בעבודה־זרה, וכיצד היא טומאתם, ושקולי אבות הטומאות דנו בה. אב הטומאה שמטמא במגע ואינו מטמא במשא או שמטמא במגע ובמשא. הנוגע באב מאבות הטומאות המושלך בתוך המקווה. זב שדרס על המשכב שהוא מונח במקווה.

א. טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיֵשׁ לָהּ רֶמֶז בַּתּוֹרָה: הָסִרוּ[2] אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ[3] וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם. וְאַרְבָּעָה אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת יֵשׁ בָּהּ: עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[4], וְתִקְרֹבֶת שְׁלָהּ[5], וְיַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ. וְטֻמְאַת כֻּלָּן מִדִּבְרֵיהֶן.

2) במשנה עבודה זרה מז, ב הסמיכו על הכתוב (דברים ז, כו): "שקץ תשקצנו" (שקץ ושרץ היינו הך). ורבינו עצמו מביא רמז זה להלן בהלכה ב. 3) משמע שאלוהי הנכר מטמאים. 4) הכלים שמשתמשים בהם לצרכי עבודת אלילים. 5) הקרבנות שהקריבו לה. פרטי דיניהם מבוארים בהלכות הבאות.

ב. עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, בַּשֶּׁרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ[6]. וְשִׁעוּרָהּ כְּזַיִת. לֹא תִּהְיֶה זוֹ חֲמוּרָה מִן הַמֵּת[7]. אֲבָל אִם הָיְתָה הַצּוּרָה[8] פְּחוּתָה מִכְּזַיִת - טְהוֹרָה.

6) משמע שדינה כשקץ. 7) שאינו מטמא בפחות מכזית (הלכות טומאת מת פרק ב הלכה ב). 8) גוף הפסל.

ג. קָצַץ אֵיבָר מִמֶּנָּה, אֲפִלּוּ הָיָה כְּמַרְדֵּעַ[9] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים, אֶלָּא הַצּוּרָה כֻּלָּהּ כְּשֶׁהִיא שְׁלֵמָה. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּזְרֹם כְּמוֹ דָוֶה[10] - מַה דָּוֶה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים[11], אַף עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים. כְּקֻלֵּי אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת דָּנוּ בָּהּ[12], מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם. עֲשָׂאוּהָ כְּשֶׁרֶץ שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וּכְמֵת שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא בִּכְזַיִת[13], וּכְנִדָּה שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים.

9) איבר גדול כמו העץ שנותנים על צוואר החמור כדי לכוון הילוכו (ויש מפרשים: מחרישה, ולהלכה כאן אין הבדל בין שני הפירושים). 10) נידה. 11) אם נחתך אבר מנידה

אינו מטמא כנידה אלא ככל אבר מן החי. ראה פרק ח מהלכות טומאת משכב ומושב הלכה ד. 12) כל ההקלות שישנן באבות הטומאות השונות הקילו חכמים בטומאת עבודה זרה. 13) לא כשרץ שמטמא בכעדשה.

ד. נִתְפָּרְקָה[14] עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַהֶדְיוֹט[15] יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ וַהֲרֵי כָּל אֵיבָרֶיהָ קַיָּמִים[16] - אֵינָהּ מְטַמְּאָה[17].

14) פסל עשוי חוליות ונתפרקו (שם). 15) שאינו אומן. 16) וכל אדם יכול לחבר את החוליות ויחזור הפסל כמו שהיה. 17) בעייא שלא נפשטה. אולם נאמר שם שלפי דעת חכמים שאבר ממנה אינו מטמא אין מקום לבעייא זו, וברור שאינה מטמאה. ומכיוון שרבינו פסק בהלכה הקודמת כחכמים כתב כאן "אינה מטמאה" (ראה משנה למלך).

ה. כָּל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה - כְּשֵׁרִין. מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בְּאֲוִיר, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. וְשִׁעוּר טֻמְאָתָן בִּכְזַיִת. וַאֲפִלּוּ קָצַץ מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ כְּזַיִת מִן הַכְּלִי - מְטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ. זוֹ חֹמֶר בִּמְשַׁמְּשֶׁיהָ יוֹתֵר מֵעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ. וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמוֹ, אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרוֹ - מְטַמְּאִין בִּכְזַיִת[18] בְּמַגָּע כְּכָל הַמְשַׁמְּשִׁין.

18) משנה עבודה זרה מז, ב. ומכאן למדנו דין קצץ ממשמשיה.

ו. הַמַּכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא כְּנוֹגֵעַ. וְכֵן כְּלֵי חֶרֶס שֶׁהִכְנִיס אֲוִירוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא. סַפְסָלִים וְקַתֶּדְרָאוֹת[19] שֶׁהִכְנִיס רֻבָּן לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - טְמֵאִים. וְכֻלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[20].

19) כיסאות. 20) מפני שנגעו באב הטומאה.

ז. תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה[21] מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[22] כִּנְבֵלָה. וְשִׁעוּרָהּ בִּכְזַיִת. כָּל דָּבָר שֶׁמַּקְרִיבִין לָהּ, בֵּין בָּשָׂר בֵּין שְׂאָר אֲכָלִים וּמַשְׁקִין - הַכֹּל כִּנְבֵלָה, שֶׁהַכָּתוּב קָרָאָן זִבְחֵי מֵתִים[23]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל אֲכָלִין בְּטֵלִין[24] לְעוֹלָם לְהַתִּירָהּ בַּהֲנָאָה, אִם בָּטְלָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק לְטַמְּאָה[25]. אֲבָל כְּלֵי שֶׁהוּא תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבִּטְלוּ - טָהוֹר[26]. וְכֵן עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ שֶׁבִּטְלָן - טְהוֹרִין.

21) כל דבר שהוגש כקרבן לאליל. 22) אבל אינה מטמאה באוהל. כרבנן בעבודה זרה לב, ב וכלשון אחרון של רבא (חולין יג, ב) בפירוש המשנה. 23) "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים". והכוונה לתקרובת עבודה זרה (עבודה זרה כט, ב). 24) פסל של גוי שקטע ראש אזנה, ראש חוטמה או מעשים אחרים המוכיחים יחס של ביזוי, הותר הפסל בהנאה. מפני שביטל את איכותו כאליל והוא כגוש פשוט. וכן כלים ומשמשים אם שברם, הותרו בהנאה, אבל אוכלין אינם בטילים ואסורים בהנאה (הלכות עבודת כוכבים פרק ח הלכה ט והלכה י). 25) בעייא של רבי יוחנן (עבודה זרה נב, א) אם מה שאמרו אוכלין ומשקין אינם בטלים נוגע גם לעניין טומאה או לאיסור הנאה בלבד שהוא מן התורה, אבל טומאה שהיא גזירת חכמים - בטלה. הבעייא נשארה בתיקו ולכן אומר רבינו: "הרי זו ספק לטומאה". ואף על פי שספק דרבנן - להקל, החמיר רבינו בטומאת עבודה זרה. 26) גמרא שם. רש"י שם מפרש, שהכוונה למשמשים, ונראה שלדעתו כלים שהם תקרובת אינם בטלים, ורבינו מפרש כתוספות (שם עמוד ב דיבור המתחיל כיוון) שגם תקרובת בכלל (כסף משנה).

ח. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא[27] כִּנְבֵלָה, וְטֻמְאָתוֹ בִּכְזַיִת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֵלֶב זִבְחֵימוֹ יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם. הֲרֵי יֵין נְסִיכָם כְּחֵלֶב זִבְחֵימוֹ. וְאֵין מְטַמֵּא טֻמְאָה זוֹ אֶלָּא יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ בַּיָּד[28] לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל סְתָם יֵינָן[29] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - מְטַמֵּא טֻמְאָה קַלָּה כְּשְׁאָר כָּל מַשְׁקִין טְמֵאִין[30].

27) אבל לא באוהל. ורש"י כתב כאן שמטמא גם באוהל. 28) שהושיט ידו ליין ושכשך. 29) שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא. 30) ושיעורו ברביעית הלוג שהיא כשלושה זיתים (שם ל, א).

ט. מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁבַּאַרְנוּ מִתְּחִלַּת הַסֵּפֶר[31] עַד כָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת - מֵהֶן אָבוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּמֵהֶן אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

31) ספר טהרה.

י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מְחַמַּת אָב שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי הוּא וְלַד טֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה[32], וְכָל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל דִּבְרֵיהֶם.

32) בין כלים בין אוכלין ומשקין.

יא. כָּל אַב טֻמְאָה שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[33], בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[34], וְלֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁעַדַיִן לֹא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו. וְהִנּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו אוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפְרֹשׁ וָלָד, שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֲכָלִין וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שְׁנֵי לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן.

33) כגון שרץ. 34) פירוש אם נגע בבגדים בשעה שהוא נוגע בשרץ.

יב. וְכָל אַב טֻמְאָה שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה[35] בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[36] - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אוֹ הַנּוֹשְׂאוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[37] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ וּבִשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[38]. וְכֵן אִם נָגַע בְּאֲכָלִין - עַצְמָן רִאשׁוֹן כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו. פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה לְכָל דָּבָר, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[39], וְאִם נָגַע

1 **בָּאֲכָלִין - חֲרֵי הֵן שֵׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר**
2 **כָּל הָאָבוֹת חוּץ מִן הַנְּבֵלוֹת וְהַמֻּרְכָּב[40]. אֲבָל הַנְּבֵלָה**
3 **וְהַמֻּרְכָּב, אַף עַל פִּי שֶׁמְּטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא -**
4 **הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[41], וְאִם**
5 **נָגַע בָּאֲכָלִין - חֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[42]; וְהַנּוֹשֵׂא**
6 **מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[43], וְאִם נָגַע בָּאֲכָלִין עַד**
7 **שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ - הֲנָם רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.**

35) בכולם כתוב: "וכיבס בגדיו". 36) תיקנו כעין דאורייתא. 37) והוא הדין לכל כלים שהוא נוגע בהם. 38) כאילו נגעו הם עצמם באב. 39) מפני שראשון אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין בלבד. 40) דבר שרכב עליו הזב. 41) בנוגע לא כתבה תורה יכבס בגדיו אלא "יטמא עד הערב". 42) אבל אם נגע במשקין, בין בשעת מגעו ובין אחר שפירש נעשו ראשון מדרבנן. 43) בנושא כתבה תורה כיבוס בגדים.

8 **יג. מִי חַטָּאת[44] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי הַזָּאָה[45], אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁהֵן כִּנְבֵלָה וּכְמֻרְכָּב שֶׁאֵין מְטַמְּאִין בְּגָדִים אֶלָּא**
10 **הַנּוֹשְׂאָן - חֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת**
11 **מַגָּעוֹ מְשׁוּם נוֹשֵׂא; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּגַּע בַּמַּיִם שֶׁלֹּא**
12 **יָסִיט[46] אוֹתָן, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁאֶחָד הַנּוֹשֵׂא וְאֶחָד**
13 **הַמַּסִּיט. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בְּצֶמֶר הַנְּבֵלָה אוֹ שֶׁנָּגַע בִּנְיָמִי[47]**
14 **הַמֻּרְכָּב - מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ מְשׁוּם נוֹשֵׂא;**
15 **שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְנָגַע בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָסִיט אוֹתָן,**
16 **וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא בְּגָדִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כְּדִין הַנּוֹשֵׂא.**

44) מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה כדי להזות על טמאי מת. 45) בכלים פרק א משנה ב שנינו: "למעלה מהם (דרגת טומאה גבוהה יותר משרץ ושכבת זרע וכו') נבילה ומי חטאת שיש בהם כדי הזייה, שהם מטמאים את האדם במשא לטמא בגדים במגע (פירוש, האדם הנושאם מטמא בגדים במגעו בשעת המשא) וחשוכי בגדים במגע". ופירש רבינו שם "חשוכי בגדים במגע": בגדים נמנעים מליטמא כשהאדם נוגע בנבילה או במי חטאת, מלשון חשכת נפשי משחת (ישעיה לח, יז) [ובספרי התנ"ך שלנו כתוב "חשקת" בקוף. ותמוה הדבר, שרבינו דילג על הפסוקים שבתורה ואחשוך גם אני (בראשית כ, ו) ולא חשכת (שם כב, טו)]. ומלמדנו רבינו כאן שאינו מטמא בגדים מדין טומאת מגע אבל מטמאים מדין טומאת משא, מפני שאי אפשר לנגוע ולא להזיז. והרי"י קורקוס מובא בכסף משנה כאן, שואל, מה לי אם הטומאה היא משום נוגע או משום נושא, ומבאר שההבדל הוא במים קרושים בקור, שאפשר לנגוע בהם מבלי להסיטם. 46) יזיז. 47) השערות (חוטים דקיקים) הבולטות מן האריג.

17 **יד. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף הַטָּהוֹר - בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ**
18 **מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, וְהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[48].**
19 **וְכֵן אִם נָגַע בָּאֲכָלִין - חֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאַחַר**
20 **שֶׁבָּלַע[49] - חֲרֵי זֶה פֵּרֵשׁ מִמַּטְמְאָיו.**

48) במשנה שם: "מטמא שניים ופוסל אחד", פירוש, הבולע מטמא את הבגדים ונעשים ראשון והם מטמאים אוכלין להיות שני ואוכלין אלה פוסלים אחרים). ויוצא מזה, שהבולע מטמא שניים (את הבגדים ואת האוכלין שנגעו בהם) ונוסף על זה פוסל את התרומה שנגעה באוכלין. 49) במשנה שם: "הקיאה או בלעה מטמא אחד ופוסל אחד". נבלת עוף טהור מטמאה רק בזמן שהיא נמצאת בבית הבליעה של אדם (למעלה פרק ג הלכה א) ולפיכך אחר שבלעה, הרי זה כאילו פירש ממנה ודינו כראשון לטומאה, כמו שנתבאר למעלה בהלכה י"ב.

21 **טו. הַשּׁוֹרֵף פָּרָה אֲדֻמָּה וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים**
22 **וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר, אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן**
23 **מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אִם נָגְעוּ[50] בָּאֲכָלִין**
24 **אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן - חֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[51].**

50) השורף והמשלח. 51) וכן כתב רבינו בפירושו למשנה זבים פרק ה משנה ט: "ודע, כי שורף פרה ופרים והמשלח השעיר מטמאים בגדים כאשר ביארנו בפתיחה, אמנם עם זה אינם מטמאים שניים ופוסלים אחד אלא מטמאים אחד ופוסלים אחד כמו כל ראשון לטומאה (פירוש, האוכלין שנגעו בהם נעשים שני). ואל תחשוב שזה סותר הכלל שאמר רבי יהושע (שכל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא שניים ופוסל אחד), לפי שזה מבואר ואמר "כל המטמא בגדים בשעת מגעו" ולא אמר כל המטמאים בגדים גרידא (בלבד), ואלה (שורף ומשלח) לא במגע יטמאו בגדים אלא בהתעסקם עסק מיוחד, והבן זה". ברור, שרבינו מחלק בין דבר המטמא בגדים תמיד בנגיעה (או במשא) ובין דבר שמטמא בזמן עסק מסויים בלבד. המטמא בנגיעה או במשא עושה אוכלין ראשון, אבל אלה שטומאתם מוגבלת אינם מטמאים את האוכלין להיות כמותם אפילו בחיבורים, והם מיטמאים בנגיעתם בהאדם שהוא ראשון ועושה אותם שני לטומאה, ולמד הבדל זה מדיוק לשונו של רבי יהושע.

25 **טז. הַנּוֹגֵעַ בְּאַב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת הַמַּשְׁלָךְ בְּתוֹךְ**
26 **הַמְּקֻוֶה, כְּגוֹ נְבֵלָה אוֹ שֶׁרֶץ אוֹ מִשְׁכָּב[52] שֶׁהוּא**
27 **בְּמִקְוֶה[53] וְנָגַע בּוֹ - חֲרֵי זֶה טָמֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ מַעְיָן**
28 **וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר, וְנוֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא -**
29 **אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַמְּקֻוֶה מְטַמְּאִין. וּכְשֶׁיַּעֲלֶה מִן**
30 **הַמְּקֻוֶה זֶה הַנּוֹגֵעַ יִטְהַר[54]. [וְהַנּוֹשְׂאָן מְטַמֵּא בְּגָדִים**
31 **בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתָם, וְאִם נָגַע בְּאֻכָלִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ -**
32 **חֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ]. וְכֵן זָב**
33 **שֶׁדָּרַס עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁהוּא מֻנָּח בַּמְּקֻוֶה - חֲרֵי הַמִּשְׁכָּב**
34 **טָמֵא; וּכְשֶׁיַּעֲלֶה הַמִּשְׁכָּב מִן הַמְּקֻוֶה יִטְהַר[55], שֶׁהֲרֵי**
35 **עָלְתָה לוֹ טְבִילָה[56]. וְזֶה הַנּוֹגֵעַ בַּמִּשְׁכָּב כְּשֶׁהוּא**
36 **בַּמְּקֻוֶה, אִם פָּשַׁט יָדוֹ וְנָגַע חוּץ לַמְּקֻוֶה - חֲרֵי זֶה**
37 **מְטַמֵּא בְּגָדִים. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֻכָלִין**
38 **וּמַשְׁקִין.**

52) דבר ששכב עליו הזב והדומה לו. 53) ואפילו שניהם - הטומאה והאדם - בתוך המקווה. 54) אם יפרוש מן הטומאה כשכולו עודנו בתוך המים, אבל אם הוציא חלק מגופו לפני שפירש מן הטומאה לא נטהר. ודרך אגב

משמיענו רבינו שהטובל אינו נטהר עד שיעלה מן המקווה וכל זמן שהוא במקווה נשאר בטומאתו. 55) המשכב. 56) אחר פרישתו מן הזב. מובן שאם לא פירש מן הזב לפני שחלק ממנו יצא מן המים - לא נטהר (ראה הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ו הלכה ב).

יום ו' כ"ז אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שהאוכלין והמשקין מתטמאים, ואם מטמאים אוכלין או משקין, וכל דיניהם.

1 **א. דָּבָר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין**
2 **מִתְטַמְּאִין. שֶׁנֶּאֱמַר: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר**
3 **יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא, וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל**
4 **כְּלִי יִטְמָא. וְאֵין הָאֹכֶל שֶׁנִּטְמָא מְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר**
5 **מִן הַתּוֹרָה[2], וְלֹא הַמַּשְׁקִין שֶׁנִּטְמְאוּ מְטַמְּאִין דָּבָר**
6 **אַחֵר מִן הַתּוֹרָה[3]. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים גָּזְרוּ עַל**
7 **הָאֹכֶל הַטָּמֵא, שֶׁאִם נָגַע בְּאֹכֶל אַחֵר - טִמְּאָהוּ; וְכֵן**
8 **אִם נָגַע אֹכֶל הַטָּמֵא בְּמַשְׁקִין - טִמְּאָן[4]. וְאֵין אֹכֶל**
9 **מְטַמֵּא כְּלִי שֶׁנָּגַע בּוֹ לְעוֹלָם וַאֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם[5]. וְכֵן**
10 **גָּזְרוּ[6] עַל הַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִים שֶׁיְּטַמְּאוּ אֳכָלִין אוֹ**
11 **מַשְׁקִין אוֹ כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן[7].**

2) והוא־הדין שאינו מטמא משקין. 3) לכאורה אפשר ללמוד משינוי הלשון - גבי אוכל כתב: "אינו מטמא אוכל", וכאן כתב: "דבר אחר" - שאוכל טמא מטמא משקין. אולם אין הדבר כן, שהרי ממשיך וכותב: "מדברי סופרים גזרו וכו', וכן אם נגע אוכל הטמא במשקין - טימאן", ברור איפוא, שמטמא משקין מדברי סופרים בלבד. ולקמן בפ"י ה"י כתב: "וכן אם נגעו המשקין בוולד הטומאה, "בין אדם ובין כלים" נטמאו מדברי תורה", מכאן שאם נגעו באוכל ראשון - לא נטמאו מן התורה (ע' ביאורנו שם בענין שלישי ורביעי). [ודעת רש"י פסחים יט, א, שאוכל מטמא משקה מן התורה. ע' שם]. 4) צ"ל: טימאן (כת"י תימן). 5) נדה ז, ב. 6) שם. 7) הנימוק יבואר בהלכה ב.

12 **ב. אֵין לְךָ[8] וָלָד טָמֵא[9] שֶׁמְּטַמֵּא כֵּלִים אֶלָּא**
13 **מַשְׁקִין טְמֵאִים בִּלְבַד. וְטָמֵא זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[10].**
14 **וְהוּא[11] שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין מֵחֲמַת אָב**
15 **מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[12], בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל**
16 **דִּבְרֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ עַל הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין**
17 **שֶׁיְּטַמְּאוּ כֵּלִים? גְּזֵרָה מִשּׁוּם מַשְׁקֶה הַזָּב[13], שֶׁהוּא**
18 **אָב וּמְטַמֵּא כֵּלִים דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָרֹק**
19 **הַזָּב בַּטָּהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14].**

8) פרה פ"ח מ"ה. 9) כל דבר שנגע באב הטומאה - בין כלים בין אוכלין ומשקין - נעשה ולד הטומאה. 10) נדה שם. 11) וזה נאמר. 12) פירוש, הטומאה למשקין אלה הגיעה מאב הטומאה שהיה הראשון לשלשלת הטומאות, ואפילו מאה חוליות באותה השלשלת, כגון שנגעו משקין באב הטומאה, ונגעו המשקין בכלים ואחר־כך נגעו משקין אחרים באותם הכלים וכן הלאה, הרי זה בגדר "מחמת אב הטומאה", למעט משקין שנגעו בידיים שחכמים גזרו עליהם טומאה, משקין אלה אינם מטמאים כלים. ובהקדמתו לפירוש המשנה סדר טהרות, כותב רבינו: "אבל בתנאי שיהיו אלו המשקין יתטמאו מחמת השרץ, ר"ל שיהיה נסמך בטומאתו אליו (אל השרץ) כמו שיטמאוהו האב או הראשון או השני, כמו שקדם, לא שיהיה נטמא בידיים טמאות, לפי שידיים טמאות מטמאין את המשקין גם כן כמו שהתבאר . . . וזה ענין אמרם בתלמוד (שבת יד, ב) "דאיטמו מחמת שרץ", כאשר (כאילו) אמרו ז"ל שאלו המשקין טמאים לא יתטמאו בידיים טמאות וכו'". ברור שהתכוון למה שכתבנו למעלה. ורבינו שם מודיע שמקור דין זה בירושלמי חגיגה פ"ג ה"א. [בכסף־משנה מוסר מקור זה בשם עצמו, וכנראה לא הגיעה לידו הקדמה זו בתרגומה העברי]. 13) נוזלים היוצאים מגופו של זב, כגון רוקו ומימי רגליו. 14) בהלכות טומאת משכב ומושב פ"א הי"ד וט"ו.

20 **ג. כְּשֶׁגָּזְרוּ[15] עַל הַמַּשְׁקִין שֶׁיְּטַמְּאוּ אֶת הַכֵּלִים, גָּזְרוּ**
21 **שֶׁיִּהְיוּ מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים מִתּוֹכָן[16]. כֵּיצַד? אִם נָפְלוּ**
22 **לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס[17] - נִטְמָא כֻּלּוֹ וַהֲרֵי הוּא שֵׁנִי[18]; וְאִם**
23 **נָגְעוּ[19] בְּשִׂאָר כֵּלִים[20] מִתּוֹכָן - מְטַמֵּא כֻּלָּן וְנַעֲשׂוּ**
24 **שְׁנִיִּים. אֲבָל אִם נָגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִים בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי**
25 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ, בֵּין בִּכְלִי חֶרֶס בֵּין בִּכְלִי שֶׁטַח וּכְלִי**
26 **מַתֶּכֶת - נִטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בִּלְבַד[21], וַהֲרֵי אֲחוֹרָיו שֵׁנִי,**
27 **וְלֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְתִרוּמָה;**
28 **אֲבָל לְקֹדֶשׁ[22], כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו - נִטְמָא כֻּלּוֹ,**
29 **וַהֲרֵי כֻּלּוֹ שֵׁנִי לְטֻמְאָה.**

15) כלים פכ"ה מ"א. ראה פירוש רבינו שם. 16) אם נגעו בצד הפנימי של הכלי - נטמא כולו. 17) אפילו לא נגעו בדופנו. 18) גזרו שמשקין הם ראשון. 19) בדופן הכלי. 20) שאינם מטמאים מאוירם אלא בנגיעה ממש. 21) אף־על־פי שמשקה הזב אינו מטמא כלי חרס בנגיעה מגבו (מאחוריו), וכל עיקרה של טומאת משקין היא גזירה משום משקה הזב, החמירו חכמים גזירתם יותר משל תורה. רבינו למד דין זה, ממה שאמרו (בכורות לח, א): "מה כלי חרס נטמא גבו לא נטמא תוכו, אף כלי שטף נטמא גבו לא נטמא תוכו" (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 22) כלים שם מ"ט.

30 **ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[23], שֶׁהָאֳכָלִין אֵין מְטַמְּאִין כֵּלִים,**
31 **וְהַמַּשְׁקִין מְטַמְּאִין. וְלָמָּה עָשׂוּ בְּטֻמְאַת מַשְׁקִין הֶכֵּר**
32 **זֶה וְאָמְרוּ, שֶׁהַכְּלִי שֶׁנָּגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בַּאֲחוֹרָיו -**
33 **לֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ לִתְרוּמָה? לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאַת כֵּלִים**
34 **אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִשְׁרְפוּ עָלֶיהָ תְּרוּמָה**
35 **וְקָדָשִׁים[24].**

23) בהלכה א. 24) התורה אסרה לשרוף תרומה וקדשים טהורים.

36 **ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[25], שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁנָּגְעוּ בְּאָב**
37 **מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם**

נָגַע אֹכֶל בְּאָדָם אוֹ בִּכְלִי שֶׁנִּטְמָא בְּאָב - הֲרֵי אוֹתוֹ הָאֹכֶל שְׁנִי לְטֻמְאָה. וְאֹכֶל שֶׁנָּגַע בְּזֶה הַשֵּׁנִי - נִקְרָא שְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה. וְאִם נָגַע הַשְּׁלִישִׁי בְּאֹכֶל רְבִיעִי - הֲרֵי זֶה נִקְרָא רְבִיעִי לְטֻמְאָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בָּאֳכָלִין; אֲבָל הַמַּשְׁקִין, אֶחָד מַשְׁקֶה שֶׁנָּגַע בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ שֶׁנָּגַע בְּרִאשׁוֹן אוֹ שֶׁנָּגַע בְּשֵׁנִי - הֲרֵי אוֹתוֹ הַמַּשְׁקֶה תְּחִלָּה לְטֻמְאָה[26], וּמְטַמֵּא אֶת חֲבֵרוֹ, וַחֲבֵרוֹ אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[27], שֶׁאֵין מוֹנִין בְּמַשְׁקִין. כֵּיצַד? יַיִן שֶׁנָּגַע בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ בְּרִאשׁוֹן אוֹ בְּשֵׁנִי - הֲרֵי יַיִן זֶה כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם נָגַע יַיִן זֶה בְּשֶׁמֶן, וְשֶׁמֶן בְּחָלָב, וְחָלָב בִּדְבַשׁ, וּדְבַשׁ בְּמַיִם, וּמַיִם בְּיַיִן אַחֵר, וְכֵן עַד לְעוֹלָם - כֻּלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וּכְאִלּוּ כָּל אֶחָד מֵהֶן נִטְמָא בְּאַב תְּחִלָּה, וְכֻלָּן מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים[28]. וְכֵן כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בְּמַשְׁקִין[29], וְנָגְעוּ מַשְׁקִין אֲחֵרִים בַּאֲחוֹרֵי הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין, אֲפִלּוּ הָיוּ מַשְׁקִין חֻלִּין[30] - נַעֲשׂוּ הַמַּשְׁקִין הָאֲחֵרִים תְּחִלָּה לְטֻמְאָה, וּמְטַמְּאִין כֵּלִים אֲחֵרִים וְעוֹשִׂין אוֹתָן שְׁנַיִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֵן[31] מְטַמְּאִין אֳכָלִין וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים.

25) בהלכות טומאת מת פ"ה ה"ח. 26) משנה פרה פ"ח, ז: "כל הפוסל את התרומה, מטמא משקין להיות תחילה (ראשון)", ושני פוסל את התרומה. 27) תוספתא טבול-יום פ"א ה"ב. 28) בפרה פ"ח מ"ה, שנינו: "כל ולד הטומאות אינו מטמא כלים אלא משקה". כל ולד הטומאות - פירושו, ראשון ושני, ומסיימת המשנה: "נטמא משקה - טימאן", כלומר, אם נטמא משקה באלה - נטמא ומטמא כלים. 29) טהרות פ"ח מ"ז, מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע באוכלין שנגעו באחורי הכלים, ושניהם מטמאים את המשקין שנגעו באחורי כלים שנטמאו במשקין. 30) ומכל-שכן של תרומה או קודש. 31) המשקין.

וְאַחוֹרֵי הַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַשְׁקִין, וְנָגְעוּ אֳכָלִין[32] בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי הַטָּמֵא, אֲפִלּוּ אָכְלֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בִּלְבַד אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת הָאֳכָלִין אֶלָּא לְקֹדֶשׁ בִּלְבַד; שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו - הֲרֵי זֶה טָמֵא כֻּלּוֹ לְקֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33], וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא אֹכֶל הַקֹּדֶשׁ.

32) בזה נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע, ופסק כר' אליעזר, מפני שבנדה ז, ב אמרו: הלכה כר' אליעזר, ופירשו שם, שר' אליעזר מטמא משקין אפילו של חולין, ומטהר אוכלין אפילו של תרומה. 33) למעלה ה"ג. ומשמע בנדה שם, שגם תוכו מטמא אכלי קודש, אף-על-פי שהכלי נטמא ממשקין שנגעו באחוריו. ראה רש"י שם.

יום ש"ק כ"ח אלול ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הנוגע בידיו בראשון לטומאה, ושהידיים שניות מדברי סופרים. ודין הפיגול והנותר וצריד של מנחות ובשר קודש שיצא חוץ למחיצתו. אם יש טומאת ידיים במקדש, ומי שנטמאה ידו אחת ונגעה באחרת. ששלמה המלך ובית דינו גזרו על כל הידיים שיהיו שניות. לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נטילה. שגזרו על כל אדם שאכל או שתה אוכלין טמאים, שיהיו שני לטומאה. אם כל האוכלין מצטרפים לכחצי פרס וכל המשקין לרביעית.

א. כָּל הַנּוֹגֵעַ[2] בְּיָדָיו בְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[3], בֵּין שֶׁהָיָה אוֹתוֹ רִאשׁוֹן אָדָם אוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל אוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִין - נִטְמְאוּ יָדָיו בִּלְבַד עַד הַפֶּרֶק[4]. וְכֵן הַמַּכְנִיס יָדָיו[5] לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה, אוֹ שֶׁהִכְנִיס יָדָיו לְבַיִת מְנֻגָּע[6] - נִטְמְאוּ יָדָיו. וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

2) זבים פ"ה מי"ב: "אלו פוסלים את התרומה . . . והידים". פירוש, עושים את התרומה שלישי מפני שהידים שניות. ומדובר כשכל הגוף לא נטמא, כגון שנגעו בראשון לטומאה שאינו מטמא אדם וכלים. וטומאה זו היא אחד משמונה-עשר דבר שגזרו ביום שרבו בית שמאי על בית הלל (ראה משנה, שבת יג, ב). 3) אבל אם נגעו בשני לטומאה, לא נטמאו. כחכמים במשנה, ידים פ"ג, א. 4) מקום חיבור כף היד והזרוע. משנה, שם פ"ב, ג. 5) שם פ"ג מ"א. 6) בית שיש בו נגע והוסגר או הוחלט לטומאה על-פי כהן, הוא אב הטומאה ומטמא מן התורה את כל הבא לתוכו להיות ראשון (ראה הל' טומאת צרעת פט"ז). במה דברים אמורים, כשהכניס ראשו ורובו, אבל בפחות מזה לא נטמא מן התורה, וגזרו חכמים טומאה על הידים שהוכנסו.

ב. הַיָּדַיִם שְׁנִיּוֹת[7] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים לְעוֹלָם. שֶׁאֵין טֻמְאָתָן אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּזְרוּ טֻמְאָה עֲלֵיהֶן גָּזְרוּ שֶׁיִּהְיוּ כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה. אֲפִלּוּ הִכְנִיס יָדָיו לַבַּיִת הַמְנֻגָּע[8], אוֹ שֶׁנָּגַע בְּיָדָיו בְּאָדָם שֶׁמְּטַמֵּא בְּנָגְעִים[9] עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - הֲרֵי יָדָיו שְׁנִיּוֹת[10].

7) שם. 8) שהוא אב הטומאה, והנכנסים לתוכו נעשו ראשון. 9) כגון הנושא את הנבילה וכדומה, והבגדים נעשים ראשון. 10) אבל גופו לא נטמא, כמו שנתבאר למעלה פ"ו הי"א.

ג. הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר[11] וְצָרִיד שֶׁל מְנָחוֹת[12] - הֲרֵי הֵן כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וּמוֹנִין בָּהֶן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, לְפִיכָךְ[13] מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם בְּכִבְיצָה[14]. וְאֵין הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר מְצָרְפִין[15], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁעוּרָן שָׁוֶה בְּכִבְיצָה[16], הוֹאִיל וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם מִדִּבְרֵיהֶן[17]. אֲבָל שְׁאָר הָאֳכָלִין מְצָרְפִין[18]. שֶׁאֵין[19] אֳכָלִים טְמֵאִין מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם עַד שֶׁיִּהְיוּ כְּבֵיצָה.

11) משנה, פסחים קכ, ב. 12) קרטים דקיקים של קמח שנדבקו יחד לגושים עבים, שאינם סופגים את השמן שבמנחה ולא הוכשרו לקבל טומאה, מפני שלא נרטבו במשקה, אבל חיבת הקודש מכשירה אותם לקבל טומאה כשיגעו בדבר המטמא. ובמנחות (קב, ב) אמרו, שמדרבנן

מונים בהם ראשון ושני (ראה השלמות פי"ב הי"ד). 13) מפני שהם ראשון (ראה ה"א). 14) בפסחים שם, נחלקו אמוראים בשיעורם של פיגול ונותר, אם הוא בכזית כשיעור איסור אכילתם או כשיעור טומאת אוכלין בכל מקום – בכביצה. והלכה בכביצה. [לא נתבאר למה כלל רבינו צריד של מנחות עם פיגול ונותר, הלא שני ענינים נפרדים הם, פיגול ונותר טמאים מחמת עצמם, ובצריד של מנחות מדובר כשנגע בטומאה (ראה ראב"ד)]. 15) משנה, מעילה יז, ב. 16) וכלל אמר רבי יהושע (שם עמוד א): כל שטומאתו ושיעורו שווה, מצטרפים. 17) נימוק זה נאמר בגמרא שם בשם שמואל. 18) שם במשנה. 19) נימוק למה צריכים צירוף.

1 **ד. קוּלִית[20] הַפִּגּוּל אוֹ הַנּוֹתָר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
2 **סְתוּמָה[21] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ בְּיָדָיו נִטְמְאוּ יָדָיו[22];**
3 **שֶׁהֲעֲצָמוֹת שֶׁל קָדָשִׁים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ נוֹתָר אוֹ פִּגּוּל[23]**
4 **מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, הוֹאִיל וְנַעֲשׂוּ בָּסִיס לְדָבָר**
5 **הָאָסוּר[24].**

20) עצם הירך, ויש בה הרבה מוח. 21) ואמרנו למעלה (פ"ב הי"א), שקולית הנבילה אינה מטמאה במגע כשלא ניקבה. 22) משנה, חולין קכה, א. שנינו שם: "וקולית המוקדשים - הנוגע בהם, בין סתומים בין נקובים – טמא". ומפרש רבינו שם, שמדובר בנותר (וכן פירש רש"י). 23) שימש כבסיס למוח שהוא נותר או פיגול. 24) גמרא, שם.

6 **ה. בְּשַׂר קֹדֶשׁ[25] שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִיצָתוֹ[26] - הֲרֵי הוּא**
7 **סָפֵק אִם מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם אוֹ לֹא[27]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ**
8 **מְטַמֵּא, שֶׁסְּפֵק טֻמְאַת הַיָּדַיִם טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[28].**
9 **וְאִם בְּשַׂר פֶּסַח שֶׁיָּצָא חוּץ לַבַּיִת הוּא - הֲרֵי הוּא**
10 **טָהוֹר. בְּנֵי חֲבוּרָה[29] זְרִיזִין הֵן[30].**

25) פסחים פה, ב. 26) התורה קבעה מחיצות לבשר קודש, מחיצת עזרת ישראל לקדשי קדשים, ומחיצת חומת ירושלים לקדשים קלים, והבשר שיצא מחוץ למחיצות אלו – נפסל. בגמרא: "נפסל ביוצא". 27) בעיה שם שנשארה בתיקו. 28) לקמן פי"ד ה"א. 29) פסח אינו נאכל ביחיד אלא בחבורה של בני אדם שנמנו עליו, ונקראים "בני חבורה" (הל' קרבן פסח פ"ב ה"א). 30) גמרא, שם: "בפסח לא מיבעיא לן (אין אנו שואלים) דלא גזרו רבנן טומאה, מאי טעמא (מה הוא הנימוק)? בני חבורה זריזין הן". פירוש: הבעיה ביוצא, מנומקת שם בזה שגזרו טומאה על נותר, כדי שיזהרו הכהנים לאכול את הקודש בזמנו ולא יבוא לידי נותר, שהכהנים היו מקפידים מאוד על טומאה. ושאל השואל אם גם ביוצא גזרו. אפשר לומר שבנותר חששו שיתעצלו ולא יאכלו את הבשר בזמן הקבוע, אבל יוצא הוא מעשה בידים ולזה לא חששו. ומאידך אפשר לומר, שלא חילקו חכמים וחששו גם להוצאה בידים, ולא גזרו בפסח הנאכל בחבורה ומזרזים אחד את השני ואין יוצא שכיח, וחכמים לא גזרו בדבר שאינו שכיח. ויוצא מזה שנותר שכיח גם בפסח, כגון בחבורה קטנה שקשה להם לאכול הכול.

11 **ו. אֵין טֻמְאַת יָדַיִם בַּמִּקְדָּשׁ[31]. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁגָּזְרוּ טֻמְאָה**
12 **עַל הַיָּדַיִם, לֹא גָּזְרוּ בַּמִּקְדָּשׁ. אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ בָּאֳכָלִין**
13 **טְמֵאִים[32] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין שֶׁנָּגַע בַּמִּקְדָּשׁ בֵּין שֶׁנָּגַע**
14 **חוּץ לַמִּקְדָּשׁ, וְנָגַע בְּקָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ - לֹא טִמְּאָן.**
15 **וְאִם נָגַע חוּץ לַמִּקְדָּשׁ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אֶת הַקֹּדֶשׁ**
16 **וּפוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[33].**

31) פסחים יט, א: אמר רבי עקיבא, זכינו שאין טומאת ידים במקדש. 32) משמע, שאם נגע במשקין טמאים, ידיו מטמאות גם במקדש. 33) לקמן פי"א ה"ג-ד.

17 **ז. מִי שֶׁנִּטְמְאוּ[34] יָדוֹ אַחַת וְנָגְעָה בָּאַחֶרֶת[35] -**
18 **הָאַחֶרֶת טְהוֹרָה, וְנוֹטֵל[36] אֶת הַטֻּמְאָה וְדַיּוֹ[37]. בַּמֶּה**
19 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִתְרוּמָה[38]; אֲבָל לְקֹדֶשׁ, אִם**
20 **נִטְמְאוּ יָדוֹ אַחַת וְנָגַע בַּשְּׁנִיָּה - טִמְּאָהּ[39], וּשְׁתֵּיהֶן**
21 **צְרִיכוֹת טְבִילָה[40] לְקֹדֶשׁ. אֲבָל לִתְרוּמָה - בִּנְטִילַת**
22 **יָדַיִם בִּלְבַד[41] יִטְהֲרוּ יָדָיו[42].**

34) משנה, חגיגה כ, ב. 35) במשנה כתוב: "בתרומה, אם נטמאת אחת מידיו - חברתה טהורה". ופירושה: אם נגעה היד הטמאה ביד השניה, אין השניה מטמאה תרומה. 36) שופך עליה רביעית הלוג מים. 37) לטהר אותה לתרומה. 38) שם. 39) לקמן פי"ב הי"ב כותב רבינו, שלקודש מטמאה גם ידו של אדם אחר. 40) טבילת שתי הידים במקווה שיש בו ארבעים סאה מים. וכשלא נגעה בשנייה, מטביל את הטמאה בלבד. 41) אפילו אם נטמאו שתיהן. 42) משנה, שם יח, ב: "נוטלים לידים לחולין ולמעשר ולתרומה, ולקודש מטבילים".

23 **ח. שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ[43] וּבֵית דִּינוֹ גָּזְרוּ עַל כָּל הַיָּדַיִם**
24 **שֶׁיִּהְיוּ שְׁנִיּוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּטְמְאוּ,**
25 **מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[44]. וְלֹא גָּזַר שְׁלֹמֹה עַל הַיָּדַיִם**
26 **טְמֵאָה אֶלָּא לְקֹדֶשׁ[45], וַאֲפִלּוּ כָּךְ גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁאַחֲרָיו**
27 **אַף לִתְרוּמָה. וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם לִתְרוּמָה.**
28 **וְאִם נָגַע בִּתְרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִּטֹּל יָדָיו - פְּסוּלָה,**
29 **וְנִשְׂרֶפֶת עַל טֻמְאָה זוֹ[46].**

43) שבת יד, ב. 44) רגילות לנגוע ולהתעסק בכל דבר, וחוששים אנו שמא נגעו בדבר המטמא. [רש"י שם דחה פירוש זה, ומפרש שדרכן לנגוע בגוף ובמקומות מלוכלכים, וגנאי הוא לתרומה שתיגע בלכלוך, ומלשונו של רבינו משמע שחששו לנגיעה בטומאה, ואף-על-פי-כן לא גזרו אלא טומאת ידים ולא טומאת כל הגוף]. 45) שם טו, א. 46) נתבאר כבר, שאין שורפים תרומה וקדשים שנטמאו טומאה דרבנן, אבל בטומאת ידים גזרו חכמים בפירוש שריפה (מימרא של אילפא, שם).

30 **ט. לָט[47] אָדָם יָדָיו בְּמַפָּה וְאוֹכֵל תְּרוּמָה בְּלֹא נְטִילַת**
31 **יָדַיִם[48], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִגַּע[49]. אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן**
32 **בְּחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ אוֹ עַל טָהֳרַת**
33 **תְּרוּמָה[50], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִגַּע, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד**
34 **עֲלֵיהֶן[51].**

47) כורך. 48) חולין קז, ב: "התירו מפה לאוכלי תרומה, ולא התירו מפה לאוכלי טהרות". 49) בידים עצמם, מפני שכהנים זריזים הם, ונזהרים מלנגוע בתרומה בידים טמאות. 50) פרושים היו נוהגים להזהר בטהרת חולין כמו בטהרת תרומה או קודש. 51) אינו מקפיד על טהרתם כמו על טהרת קודש ממש או תרומה, ולפיכך יש לחשוש שיגע בידים ממש מתוך חוסר זהירות. מלשונו משמע שחולין שלא נעשו על טהרת הקודש או תרומה, מותר לאכול במפה. וכן כתב רבינו בפירוש בהל' ברכות פ"ו הי"ח (ראה ראב"ד וכסף־משנה שם).

1 **י. הוֹאִיל וְהַיָּדַיִם שְׁנִיּוֹת[52], אִם נָגְעוּ בְּמַשְׁקֶה -**
2 **עֲשָׂאוּם תְּחִלָּה. וְאִם נָגְעוּ מַשְׁקִין אֵלּוּ בָּאֳכָלִין -**
3 **עוֹשִׂין אוֹתָן שֵׁנִי, וְאִם נָגְעוּ בְּמַשְׁקִין אֲחֵרִים - עוֹשִׂין**
4 **אוֹתָן תְּחִלָּה; שֶׁהַמַּשְׁקִין תְּחִלָּה לְעוֹלָם, כְּמוֹ**
5 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[53]. אֲבָל אֵין מַשְׁקִין אֵלּוּ שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת**
6 **הַיָּדַיִם מְטַמְּאִין כֵּלִים[54], שֶׁעִקַּר טֻמְאַת הַיָּדַיִם**
7 **מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים[55] עַל כָּל אָדָם שֶׁיֹּאכַל**
8 **אֳכָלִין טְמֵאִין, בֵּין שֶׁאָכַל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ אֹכֶל שֵׁנִי,**
9 **וְעַל כָּל הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִים[56], שֶׁיִּהְיֶה שֵׁנִי**
10 **לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[57]. וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין - עֲשָׂאָן**
11 **שְׁלִישִׁי[58]; וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקִין, אֲפִלּוּ מַשְׁקֶה חֻלִּין -**
12 **עֲשָׂאָן תְּחִלָּה לְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים[59], אֲבָל**
13 **לֹא לְטַמֵּא כֵּלִים, הוֹאִיל וְעִקַּר טֻמְאַת אָדָם זֶה**
14 **מִדִּבְרֵיהֶם[60]. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ[61] טֻמְאָה עַל הָאוֹכֵל**
15 **אֳכָלִין טְמֵאִים? שֶׁמָּא יֹאכַל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ שֵׁנִי**
16 **וְיִשְׁתֶּה עָלָיו מַשְׁקֶה תְּרוּמָה, וְנִמְצָא הַמַּשְׁקֶה תְּרוּמָה**
17 **טָמֵא בְּאֹכֶל שֶׁבְּפִיו. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין -**
18 **שֶׁמָּא יֹאכַל עִמָּהֶן אֹכֶל תְּרוּמָה, וְנִמְצָא טָמֵא בַּמַּשְׁקִין**
19 **שֶׁבְּפִיו. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּתְרוּמוֹת[62], שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל**
20 **תְּרוּמָה טְמֵאָה.**

52) ונתבאר למעלה בפ"ז ה"ח, שמשקין הנוגעים בשני, נעשו ראשון. 53) למעלה, שם. 54) דין זה נאמר כבר למעלה (שם ה"ב) בקיצור, וכאן כפל הדבר בתוספת ביאור (ראה הערות שם). 55) טהרות פ"ב מ"ב. 56) זבים פ"ה, יב. 57) ואינו צריך הערב שמש (ראה פ"ט ה"א). 58) מכאן הוכחה שמדובר בתרומה, שהרי בחולין אין שלישי. 59) אף־על־פי שעיקר טומאת גוף האדם הוא מגזירת חכמים. 60) ואפילו אם אכל או שתה דברים שהם טמאים מן התורה. 61) שבת יד, א. 62) פ"ז ה"ג.

21 **יא. אֵינוֹ מִתְטַמֵּא[63] עַד שֶׁיֹּאכַל מַאֲכָלִים טְמֵאִים**
22 **כַּחֲצִי פְּרָס[64], שֶׁהוּא כְּבֵיצָה וּמֶחֱצָה שׁוֹחֶקֶת[65]. וְכֵן**
23 **הַשּׁוֹתֶה אֵינוֹ מִתְטַמֵּא עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה מִמַּשְׁקִין טְמֵאִין**
24 **רְבִיעִית[66]. וְכָל הָאֳכָלִין מִצְטָרְפִין[67] לְכַחֲצִי פְּרָס**
25 **לְפַסֵּל אֶת הַגּוּיָה[68], וְכָל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין**
26 **לִרְבִיעִית. וְאִם אָכַל אוֹ שָׁתָה פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה -**
27 **טָהוֹר. אָכַל מְעַט וְשָׁהָה וְאָכַל מְעַט: אִם יֵשׁ**
28 **מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס[69] - מִצְטָרְפִין,**
29 **וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין. וְכֵן אִם שָׁתָה מְעַט**
30 **וְשָׁהָה וְשָׁתָה מְעַט: אִם יֵשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי**
31 **אֲכִילַת פְּרָס - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין**
32 **מִצְטָרְפִין[70]. אָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר וְטָבַל[71] וְעָלָה,**
33 **וְאָכַל מְעַט מִיָּד, אִם לֹא שָׁהָה בֵּינֵיהֶן וַהֲרֵי בֵּין**
34 **אֲכִילָה שְׁלִפְנֵי טְבִילָה וְשִׁלְאַחַר טְבִילָה כִּכְדֵי אֲכִילַת**
35 **פְּרָס - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין[72].**

63) משנה, מעילה יז, ב. 64) דעת רבינו שפרס הוא שלוש ביצים. [ודעת רש"י (כריתות יב, ב) שפרס הוא כארבע ביצים]. 65) יותר קצת, בריווח. 66) רביעית הלוג. לוג = שש ביצים. 67) משנה, שם. 68) לטמא את הגוף ולעשותו שני. 69) זמן אכילה רגילה של שלוש ביצים. 70) כריתות יג, א. 71) שם. 72) ואין אנו אומרים, שהטבילה הועילה לבטל את פעולת חצי השיעור הראשון, ונשאר רק החצי השני ואין בו שיעור לטמא. והטעם, מפני שבחצי זית אינו מטמא כלל, לא עשתה הטבילה כל פעולה.

36 **יב. אִשָּׁה[73] שֶׁהִיא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ**
37 **- הֲרֵי הַבֵּן טָהוֹר[74], וְלֹא גָזְרוּ עָלָיו טֻמְאָה[75]. שֶׁאֲפִלּוּ**
38 **תֹּאמַר שֶׁיָּנַק רְבִיעִית, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף**
39 **יָתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹנֵק בְּבַת אַחַת[76].**

73) שם. 74) אינו מיטמא מנגיעת אמו, מפני שראשון אינו מטמא אדם. 75) משום שינק חלב טמא. 76) אלא לאט לאט, ובספק לא גזרו.

40 **יג. הַמְעַבֶּרֶת[77] הִתִּירוּ לָהּ לֶאֱכֹל אֳכָלִין טְמֵאִין פָּחוֹת**
41 **מִכַּשִּׁעוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת הַרְבֵּה, מִפְּנֵי**
42 **הַסַּכָּנָה. וְאֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא**
43 **טְהוֹרָה.**

77) ברייתא, שם: "התירו לה לעוברה לאכול פחות מכשיעור מפני הסכנה", ומוסיף רב פפא: אפילו טובא (הרבה). ומפרש רבינו, שהתירו לה לאכול ולא לטבול אחר־כך (כסף משנה). ולמה לא גזרו עליה טומאה? שמא תימנע מאכילה כדי שלא תיטמא – ותסתכן ('אור שמח'). ומה שאמר "פחות מכשיעור ואפילו אוכלת הרבה" נראה לפרש, שלכתחילה מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור, אבל גם כשהיא אוכלת הרבה אינה צריכה טבילה. [ואפשר גם לפרש, שמדקדקים להאכילה פחות פחות מכשיעור אף־על־פי שברור לנו שתצטרך לאכול הרבה. ראה השלמות].

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ב־כ"ח אלול תשע"ו

יום ראשון כ"ב אלול ה'תשע"ו

מצות עשה רמח.

הַמִּצְוָה הָרמ"ח — הַצִּוּוי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ [וְגוֹ']" (במדבר כז, ח). וּמִכְלַל דִּין זֶה בְּלִי סָפֵק, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּכוֹר יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, כִּי זֶה מִשְׁפָּט מִמִּשְׁפְּטֵי הַיְּרוּשִׁים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' וּפֶרֶק ט' מִ[בָּבָא] בַּתְרָא.

(כאן מביא הרמב"ם דברי סיכום למצוות עשה).

יום שני כ"ג אלול ה'תשע"ו

מצות עשה קעו.

מצות לא תעשה רפד. מצות עשה קעה.

הַמִּצְוָה הַקע"ו — הַצִּוּוי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת [דַּיָּנִים] שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים לְהוֹצִיא לַפֹּעַל צִוּוּיֵי הַתּוֹרָה, וְיַכְרִיחוּ אֶת־הַסּוֹטִים מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת לָלֶכֶת בָּהּ, וְיַצּוּ עַל הַטּוֹב וְיַזְהִירוּ מִן־הָרַע, וְיוֹצִיאוּ לַפֹּעַל אֶת־הָעֲנָשִׁים עַל הָעֲבָרִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצּוֹת הַתּוֹרָה וְאַזְהָרוֹתֶיהָ מְסוּרִים לִרְצוֹן כָּל־אָדָם וְאָדָם. וּמִתְּנֵאי מִצְוָה זוֹ, שֶׁהַמְמֻנִּים הָאֵלֶּה יִהְיוּ דָּרְגָה לְמַעְלָה מַדָּרְגָה, וְהוּא: שֶׁמְּמֻנִּים בְּכָל־עִיר עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים שֶׁמִּתְקַבְּצִים כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד בְּשַׁעַר הָעִיר (בעלת מספר אוכלוסין) הָרְאוּיָה לְמִנְיָן זֶה — וְזוֹהִי סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. וּמְמֻנִּים בִּירוּשָׁלַיִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים דַּיָּנִים, וּמְמֻנִּים אֶחָד עַל אוֹתָם הַשִּׁבְעִים — וְהוּא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה, וְהוּא שֶׁקּוֹרְאִים לוֹ חֲכָמִים גַּם 'נָשִׂיא' וְהַכֹּל יִתְקַבְּצוּ בִּמְקוֹמָם הַמְיֻחָד לָהֶם. וּמְקוֹם שֶׁאָנָשָׁיו מוּעָטִים, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, מְמֻנִּים בּוֹ עַל־כָּל־פָּנִים שְׁלֹשָׁה לְהוֹצִיא לַפֹּעַל אֶת־הַדִּינִים בִּדְבָרִים קְטַנִּים, וְאֵלֶּה מַעֲבִירִים אֶת־הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים לְמִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם. וְכֵן מְמֻנִּים שׁוֹטְרִים וְנִגָּשִׁים הַמְכַקְּרִים בַּשְּׁוָקִים וּבוֹדְקִים דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם בְּמַשָּׂאָם וּמַתָּנָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ עָוֶל אֲפִלּוּ בִּדְבָר מוּעָט. וְהַצִּוּוּי שֶׁנֶּאֶמְרָה בּוֹ מִצְוָה זוֹ הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ" (דברים טז, יח). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (ריש פרשת שופטים): "מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין אֶחָד לְכָל־יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ. וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין אֶחָד עַל גַּבֵּי כֻּלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: תִּתֶּן־לְךָ, וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין לְכָל־שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט? תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ — מִצְוָה עַל כָּל־שֵׁבֶט־וָשֵׁבֶט לְהָיוֹת דָּן אֶת־שִׁבְטוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם — עַל כָּרְחָם" וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי לְמַנּוֹת שִׁבְעִים זְקֵנִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְמֹשֶׁה: "אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ" (במדבר יא, טז) וְאָמְרוּ (ספרי פרשת בהעלותך) זְכרוֹנָם לִבְרָכָה: "כָּל־מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לִי — הֲרֵי הוּא קַיָּם לְעוֹלָם: וְכֹהֲנוּ־לִי וְגוֹ'" (שמות כח, מא) — כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּה צִוּוּי תְּמִידִי וְאֵינָהּ מִצְוָה לְפִי שָׁעָה, אֶלָּא חוֹבָה לְמֹשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת.

וְדַע, שֶׁכָּל־הַמְּנוּיִים הָאֵלֶּה, כְּלוֹמַר: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה וּשְׁאָר הַמְּנוּיִים — כֻּלָּם לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וְאֵין סְמִיכָה (הסמכה לדיינות) בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַף אִם נִתְקַיְּמָה הַסְּמִיכָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רַשָּׁאִים אוֹתָם הַסְּמוּכִים לָדוּן בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (מכות ז.): "סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ"; אֲבָל לֹא יָדוּנוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא בָּאָרֶץ וְלֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא אִם בֵּית הַבְּחִירָה עוֹמֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת הַמַּאֲמָר הַזֶּה (סוף הכלל הי"ד). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּמַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה: "וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם" (במדבר לה, כט), אָמְרוּ: "בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם — בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. יָכוֹל אַף עָרֵי מִקְלָט יִהְיוּ נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֵלֶּה — אֵלּוּ הַדַּיָּנִין נוֹהֲגִין בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְעָרֵי מִקְלָט אֵין נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הָרפ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אוֹ רֹאשׁ גָּלוּת מִלְּמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וְיִמַּנֶּה אוֹתוֹ בְּגָלַל מַעֲלוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, הֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּךְ; אֶלָּא אֵין מַבִּיטִים בַּמְּנוּיִים הַתּוֹרָנִיִּים אֶלָּא לְבַקִּיאוּת הָאָדָם בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וִידִיעַת צִוּוּיֶיהָ וְאַזְהָרוֹתֶיהָ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ בְּמַעֲשִׂים הַמַּתְאִימִים לְכָךְ. וְהָאַזְהָרָה מִלְּמַנּוֹת מִמֶּנָּה בְּגָלַל מַעֲלוֹת אֲחֵרוֹת הִיא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט" (דברים א, יז), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת דברים שם): "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט — זֶה הַמְמֻנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין", כְּלוֹמַר: שֶׁאַזְהָרָה זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא לָאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ הָרְשׁוּת לְמַנּוֹת דַּיָּנִין עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֻזְהַר מִלְּמַנּוֹתָם בִּגְלַל דָּבָר מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל. אָמְרוּ: שָׁמָּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי גִּבּוֹר אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי קָרוֹבִי אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי הֶלְוָנִי מָמוֹן אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל־לָשׁוֹן אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, וְנִמְצָא מְזַכֶּה אֶת־הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת־הַזַּכַּאי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ — לְכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט".

הַמִּצְוָה הַקע"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָלֶכֶת אַחַר הָרֹב, אִם נוֹפֶלֶת מַחֲלֹקֶת בֵּין הַחֲכָמִים בְּאֵיזֶה דִּין מִכָּל־דִּינֵי הַתּוֹרָה; וְכֵן נִנְהַג גַּם בַּדִּין הַפָּרָטִי, כְּגוֹן בְּדִין שֶׁבֵּין רְאוּבֵן לְשִׁמְעוֹן: אִם נוֹפֶלֶת מַחֲלֹקֶת בֵּין דַּיָּנֵי עִירָם, אִם שִׁמְעוֹן הוּא הַחַיָּב אוֹ רְאוּבֵן — גַּלְךְ אַחַר הָרֹב, וְהוּא אָמְרוֹ

יִתְעַלֶּה: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת" (שמות כג, ב) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (חולין יא.): 'רַבָּא — דְּאוֹרַיְתָא'. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְהִלְכוֹתֶיהָ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין.

יום שלישי כ"ד אלול ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רפב. רפג.
מצות עשה רכט. רכח.

הַמִּצְוָה הָרפ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַר הַדַּיָּן מִלְּנְטוֹת אַחַר דַּעַת הָרֹב אִם הָיָה הָרֹב אָדָם אֶחָד בִּלְבָד. וּפֵרוּשׁ הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁאִם נָפְלָה מַחְלֹקֶת בֵּין הַדַּיָּנִים בַּחוֹטֵא: מִקְצָתָם אָמְרוּ שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה וּמִקְצָתָם אָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, וְהָיוּ הַמַּחַיְבִים יְתֵרִים בְּמִנְיָן עַל הַמְזַכִּים אִישׁ אֶחָד — אָסוּר לַהֲרוֹג אוֹתוֹ הַחוֹטֵא, וְהִזְהִיר ה' אֶת־הַדַּיָּן מִלְּהָרְגוֹ עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמַּחַיְבִים יְתֵרִים עַל הַמְזַכִּים — שְׁנַיִם. וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת" (שמות כג, ב) כְּלוֹמַר: לֹא תִּתְּמֹךְ אַחַר כָּל־רֹב שֶׁיֵּאָרַע, בְּגִזַר דִּין הַמָּוֶת, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרוֹ בְּמֵיחָד "לְרָעוֹת". וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "אַחַד עָשָׂר מְזַכִּין וּשְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְבִין שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְהֵא חַיָּב — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת". וְשָׂם אָמְרוּ: "הַטּוֹתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, הַטּוֹתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִסַּנְהֶדְרִין (לב.).

הַמִּצְוָה הָרפ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַר הַדַּיָּן מִלְּנְטוֹת אַחַר סְבָרַת דַּיָּן אַחֵר דֶּרֶךְ הָסְמְכוּת עָלָיו בְּחִיּוּב הַמְחַיֵּב אוֹ זְכוּי הַזַּכַּאי. בְּלִי שֶׁיִּבְחוֹן הַדָּבָר בְּעַצְמוֹ לְפִי חֶקְרָתוֹ וּסְבָרָתוֹ מִתּוֹךְ יְסוֹדוֹת הַדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת" (שם). הַכַּוָּנָה בָּזֶה: אַל תְּבַקֵּשׁ בָּרִיב, הַנְּטִיָּה בְּלִבָּד, וְהוּא: שֶׁתִּטֶּה עִם הָרֹב אוֹ עִם הַגְּדוֹלִים, וְתִשְׁתּוֹק מִמַּה שֶׁיֵּשׁ בְּרַעְתְּךָ בְּאוֹתוֹ הַדִּין וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת, שֶׁלֹּא תֹּאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן: דַּיֵּי שֶׁאֶהְיֶה כִּרְבֵי אִישׁ פְּלוֹנִי — אֶלָּא אֱמוֹר מַה שֶּׁלָּךְ. יָכוֹל אַף דַּיְנֵי מְמוּנוֹת כֵּן — תַּלְמוּד לוֹמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת" (שם). וְגַם מִן־הַלָּאו הַזֶּה נִלְמְדָה הָאַזְהָרָה לְמִלְמַד זְכוּת שֶׁלֹּא יַחֲזוֹר וְיַלְמֵד חוֹבָה, אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת", כְּלוֹמַר: לֹא יְהֵא דְּבָרְךָ בּוֹ לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְחוֹבָה. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת". וְכֵן מַחֲזִירִין (הדין) לְזְכוּת וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. וְכֵן אֵין מַתְחִילִין מִן־הַגָּדוֹל — כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִלְמְדוּ מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִסַּנְהֶדְרִין (לו.).
וְשָׂם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הָרכ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְקוֹל אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת (חלק מ)הַמִּצְוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ" (דברים כב, כד) וְנָעִיר עַל הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב סְקִילָה, כְּשֶׁאַזְכִּיר מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה.).

הַמִּצְוָה הָרכ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁרוֹף אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בָּאֵשׁ יִשָּׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן" (ויקרא כ, יד), וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן שְׂרֵפָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (נב.).

יום רביעי כ"ה אלול ה'תשע"ו

מצות עשה רכו. רכז. רל. רלא.
מצות לא תעשה סו.

הַמִּצְוָה הָרכ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרוֹג אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת — בְּסַיִף, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "נָקֹם יִנָּקֵם" (שמות כא, ב). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן הַתָּזַת הָרֹאשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (נב:).

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחֲנוֹק אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסָיָמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מוֹת יוּמָת" (שם, טז). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְלוֹת מִקְצַת הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ" (דברים כא, כב). וְנַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב תְּלִיָּה בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מו.).

הַמִּצְוָה הָרל"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְבּוֹר הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הֲרִיגָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא" (שם, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וְכָךְ הוּא הַדִּין בְּשָׁאָר מֵתִים, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּקָּבֵר כָּל־מֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם מוֹתוֹ. וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים לְמֵת שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בְּקִבּוּרָתוֹ — מֵת מִצְוָה. עִנְיָנוֹ: הַמֵּת שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל־אֶחָד לְקָבְרוֹ, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלַּעֲזוֹב הַתָּלוּי, לָן עַל עֵצוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל־יְדֵי כָּךְ בִּרְכַּת הַשֵּׁם (בלשון סגי־נהור) בַּמַּחֲשָׁבָה כְּשֶׁיֵּרָאֶה (שהמביט נזכר בסיבת תליתו). כִּי אָנוּ לֹא נִתְלֶה זוּלַת מְגַדֵּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁגַּם בּוֹ נֶאֱמַר: "אֶת־ה' הוּא מְגַדֵּף" (במדבר טו, ל). וּלְשׁוֹן הַלָּאו הַזֶּה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ"

(דברים כא, כג) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה:).

יום חמישי כ"ו אלול ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שי.

מצות עשה רכד. מצות לא תעשה ש.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּחַיּוֹת מִכַּשָּׁף, וְהוּא אָמְרוֹ: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז), וּכְשֶׁנִּמְחוֹל (נוותר) לוֹ — נִהְיֶה עוֹבְרִים עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְלֹא רַק שֶׁבִּטַּלְנוּ מִצְוַת עֲשֵׂה בִּלְבָד כְּמוֹ אִלּוּ מָחַלְנוּ לְאֶחָד מִמְּחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹת בִּרְצוּעָה אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו" (דברים כה, ב). וּבְהַזְכִּירֵנוּ מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נָעִיר עַל אוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יג.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַכּוֹת אֶת־הַחוֹטֵא מַכּוֹת כְּבֵדוֹת הַמְּמִיתוֹת. בְּאוּר דָּבָר זֶה, שֶׁכָּל־מְחַיֵּב מַלְקוּת, תַּכְלִית (הכמות) מַה־שֶּׁמַּלְקִים אוֹתוֹ אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל. וְאֵין מַלְקִים שׁוּם אָדָם עַד שֶׁיַּאֲמִדוּ אֶת־הַמַּכּוֹת כְּפִי יְכֹלֶת הַלּוֹקֶה וְגִילּוֹ וּמִזְגּוֹ וְצוּרַת גּוּפוֹ. אִם יוּכַל לִסְבֹּל אֶת־עֹנֶשׁ הַמַּלְקוּת בְּכֻלָּהּוֹתוֹ — יִלָּקֶה; וְאִם לֹא יוּכַל לִסְבֹּל — מַלְקִים אוֹתוֹ כְּפִי מַה־שֶּׁיּוּכַל לְקַבֵּל, לֹא פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ מַכּוֹת. אָמַר יִתְעַלֶּה: "כִּדֵּי רִשְׁעָתוֹ" (דברים כה, ב). וְתַכְלִית הַמַּלְקוּת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהוֹסִיף לְהַלְקוֹתוֹ אֲפִלּוּ מַכָּה אַחַת נוֹסָף עַל מַה־שֶּׁאָמַד הַדַּיָּן שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל, וְהוּא אָמְרוֹ: "כִּדֵּי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (שם, ב־ג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "אִם הוֹסִיף — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמּוֹסִיף עַל הָאַרְבָּעִים, מְנַיִן (אם הוסיף) עַל כָּל־אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ בֵּית דִּין? (בגלל שאינו מסוגל לספוג ל"ט מלקות) תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף". וּמִן־הַלָּאו הַזֶּה הִיא הָאַזְהָרָה מִלְּהַכּוֹת שׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל: אִם הַחוֹטֵא הַזֶּה אָנוּ מְזֻהָרִין שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — שְׁאָר כָּל־אָדָם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! וּכְבָר הִזְהִירוּ (חכמים) מִלְּרַמּוֹז שֶׁיֵּשׁ אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכֶּה, אָמְרוּ (סנהדרין נח): "כָּל־הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ' (שמות ב, יג).

יום שישי כ"ז אלול ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רצד. רצ.

הַמִּצְוָה הָרצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲנִישׁ אֶת־הָאָנוּס בַּעֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה, כְּיָן שֶׁהוּא אָנוּס בַּעֲשִׂיָּתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלַנַּעֲרָה (שנאנסה) לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר" וְגוֹ' (דברים כב, כו). וּבְסַנְהֶדְרִין (נדרים סז. ועוד) אָמְרוּ: "אָנוּס רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ, שְׁנֶאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר".

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְתִשְׁעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַבֵּעַ אֶת־הָעֲנָשִׁים עַל פִּי אֹמֶד הַדַּעַת הֶחָזָק וַאֲפִלּוּ קָרוֹב לַוַּדַּאי, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אָדָם שֶׁשּׁוֹנְאוֹ רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ וְנִמְלַט מִמֶּנּוּ לַבַּיִת, וְנִכְנַס אוֹתוֹ הָרוֹדֵף אַחֲרָיו, וְנִכְנַסְנוּ אֲנַחְנוּ אַחֲרֵיהֶם וּמָצָאנוּ אֶת־הַנִּרְדָּף הָרוּג מְפֻרָפָר, וְשׁוֹנְאוֹ הָרוֹדְפוֹ עוֹמֵד עָלָיו כְּשֶׁהַסַּכִּין בְּיָדוֹ וּשְׁנֵיהֶם (ההרוג והסכין) מְגֹאָלִים (מלוכלכים) בְּדָם — הֲרֵי אֵין הַסַּנְהֶדְרִין הוֹרְגִים רוֹדֵף זֶה עַל דֶּרֶךְ קִיּוּם הָעִנְשׁ, כְּיָן שֶׁאֵין שָׁם בְּרוּר בְּעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת־הָרְצִיחָה. וּבָאָה הָאַזְהָרָה בְּתוֹרַת הָאֱמֶת מִלַּהֲרוֹג אֶת־זֶה וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג וְגוֹ'" (שמות כג, ז). וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם) אָמְרוּ: "רָאוּהוּ רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: יִשְׂרָאֵל הוּא, בֶּן־בְּרִית הוּא אִם הָרַגְתָּ אוֹתוֹ תֵּהָרֵג, וְהֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וּמְצָאוּהוּ הָרוּג וּמְפֻרְפָּר וְהַסַּיִף מְנַטָּף דָּם מִיָּד הַהוֹרֵג, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (חושב אני) יְהֵא חַיָּב? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג". וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ דָּבָר זֶה וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה דִּין עָוֶל — לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הָאֶפְשָׁרִיִּים (הסבירים, הבלתי מוכרחים) יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֶפְשָׁרוּתָם (שסבירותם) קְרוֹבָה מְאֹד, וּמֵהֶם שֶׁאֶפְשָׁרוּתָם רְחוֹקָה מְאֹד, וּמֵהֶם בֵּינוֹנִיִּים בֵּין אֵלּוּ, וְהָ"אֶפְשָׁר" רָחָב גָּדוֹל מְאֹד. וְאִלּוּ הִרְשָׁתָה תּוֹרָה לְקַיֵּם עֲנָשִׁים בְּאֶפְשָׁר הַקָּרוֹב מְאֹד, אֲשֶׁר כִּמְעַט קָרוֹב לְמְחֻיָּב הַמְּצִיאוּת כְּדַרְגַּת מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ — כִּי אָז הָיוּ מְקֻיָּמִים אֶת־הָעֲנָשִׁים (מתוך השוואה שאינה מדויקת ביותר) בְּמָה שֶׁהוּא יוֹתֵר רָחוֹק מִזֶּה וּבְמָה שֶׁהוּא עוֹד יוֹתֵר רָחוֹק, עַד שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת־הָעֲנָשִׁים וְיָמִיתוּ בְּנֵי אָדָם תָּמִיד בְּאֶמְתָּן קַל לְפִי דִּמְיוֹן הַשּׁוֹפֵט. לְפִיכָךְ סָתַם יִתְעַלֶּה אֶת־הַפֶּתַח הַזֶּה וְצִוָּה שֶׁלֹּא יְקֻיַּם שׁוּם עֹנֶשׁ אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים הַמְּעִידִים שֶׁבָּרוּר לָהֶם אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה, בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק וְלֹא (שאמרו כן העדים מצד הגיון או) הֶסְבֵּר כְּלָל. וְאִם לֹא נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד הֶחָזָק מְאֹד (גם אם טעינו) — הֲרֵי לֹא יוּכַל לְקָרוֹת יוֹתֵר מִשֶּׁנִּפְשַׁט אֶת־הַחוֹטֵא; אֲבָל אִם נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד וּבְדִמּוּי (מתוך השערה) אֶפְשָׁר שֶׁבְּיוֹם מִן־הַיָּמִים נַהֲרוֹג נָקִי — וְיוֹתֵר טוֹב וְיוֹתֵר רָצוּי לְפַשֵּׁט אֶלֶף חוֹטְאִים, מִלַּהֲרֹג נָקִי אֶחָד בְּיוֹם מִן־הַיָּמִים. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים בִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּב עַל

כָּל־אַחַת מֵהֶן מִיתָה, וְכָל־אֶחָד מֵהֶם לְבַדּוֹ רָאֻהוּ עוֹבֵר עַל
הָאַחַת וְלֹא רָאֻהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחֶרֶת — הֲרֵי זֶה לֹא יֵהָרֵג.
כְּגוֹן שֶׁיָּעִיד עָלָיו עֵד אֶחָד שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת וְהִתְרָה
בּוֹ, וְשֵׁנִי יָעִיד עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה וְהִתְרָה בּוֹ — הֲרֵי
זֶה אֵינוֹ נִסְקָל. אָמְרוּ (מכילתא פרשת משפטים שם): "הָיָה
עֵד אֶחָד מְעִידוֹ עוֹבֵד לַחַמָּה וְאֶחָד עוֹבֵד לְלְבָנָה, שׁוֹמֵע
אֲנִי (אפשר אולי ש)יִצְטָרְפוּ? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק
אַל־תַּהֲרֹג".

יום שבת קודש כ"ח אלול ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רעט. רעז ערה. רעח. רעג.

הַמִּצְוָה הָרע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל
(לרחם) עַל מִי שֶׁהָרַג אֶת־חֲבֵרוֹ אוֹ חִסְּרוֹ אֵבֶר מֵאֵבָרָיו,
כְּלוֹמַר: בְּתַשְׁלוּם הַקְּנָסוֹת. שֶׁלֹּא יֹאמַר: זֶה עָנִי וְקָטֵע
אֶת־יָדוֹ שֶׁל זֶה אוֹ אִבֵּד עֵינוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, וְיָחוֹן וִירַחֵם
עָלָיו מִלְּחַיְּבוֹ תַּשְׁלוּם דְּמֵי הֶזֵּקוֹ בִּשְׁלֵמוּת, וְהוּא אָמְרוֹ
בָּזֶה: "וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד
בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל" (דברים יט, כא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בָּזֶה
וְאָמַר: "לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבְעַרְתָּ דַּם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל"
(שם, יג).

הַמִּצְוָה הָרע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל
עַל הֶעָנִי בִּשְׁעַת הַדִּין עַד שֶׁיְּזַכֶּהוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לוֹ,
עַל דֶּרֶךְ הַחֶמְלָה עָלָיו אֶלָּא יִשָּׁוֶה בֵּין הֶעָשִׁיר לָעָנִי
וְהָאֶבְיוֹן וִיחַיְּבֵנוּ (גם את העני) לְשַׁלֵּם מַה־שֶּׁיִּקָּבַע עָלָיו,
וְהוּא אָמְרוֹ: "וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ג) וּכְבָר
כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "לֹא־תִשָּׂא
פְּנֵי־דָל" (ויקרא יט, טו), וּלְשׁוֹן סִפְרִי (פרשת קדושים):
"שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא זֶה הוֹאִיל וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר הַזֶּה
חַיָּבִין לְפַרְנְסוֹ אֲזַכֶּנּוּ וְנִמְצָא מְתְפַּרְנֵס בְּנְקִיּוּת — תַּלְמוּד
לוֹמַר: לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל".

הַמִּצְוָה הָרע"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּכַבֵּד
פְּנֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בִּשְׁעַת הַדִּיּוּן, אֲפִלּוּ הָיָה אָדָם נִכְבָּד
מְאֹד וּגְדָל־הַמַּעֲלָה, וְלֹא יְכַבְּדֶנּוּ הַדַּיָּן אִם בָּא לַדִּין עִם
בַּעַל דִּינוֹ וְלֹא יַרְאֶה שֶׁהוּא מְגַדְּלוֹ וּמְכַבְּדוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ
יִתְעַלֶּה: "לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל" (שם). וּבְסִפְרָא (פרשת
קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן־גְּדוֹלִים הוּא זֶה
הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁאֵינוֹ
מְבַיְּשׁוֹ — לָכֵן נֶאֱמַר: לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל". וּכְבָר
נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת
(ל.).

הַמִּצְוָה הָרע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַטּוֹת
אֶת־הַדִּין עַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אִם יָדַע שֶׁהוּא אָדָם רָשָׁע
בַּעַל עֲבֵרוֹת, הַזְהִיר יִתְעַלֶּה מִלְּהַעֲנִישׁוֹ בְּעִוּוּת הַדִּין, וְהוּא
אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ" (שמות כג,
ו). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "רָשָׁע וְכָשֵׁר
עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ לַדִּין, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא
(ולבטח משקר) אַטֶּה הַדִּין עָלָיו (לחובתו) — תַּלְמוּד
לוֹמַר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ", 'אֶבְיוֹן' הוּא
בְּמִצְוֹת", כְּלוֹמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת — לֹא
תַטֶּה אֶת־דִּינוֹ.

הַמִּצְוָה הָרע"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלַּעֲשׂוֹת
עָוֶל בַּדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא
יט, טו) וְעִנְיַן לָאו זֶה שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל הַחֻקִּים שֶׁגְּדָרָה תּוֹרָה
בְּחִיּוּב דָּבָר אוֹ בְּפִטּוּר מִמֶּנּוּ (שלא יחייב זכאי ויפטור חייב).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"ז
ברוקלין.

האברך יחיאל מיכל שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי"ג אלול מבשר טוב מפתיחת שיעור בדא"ח בביהכ"נ חפץ חיים, ויהי רצון שלא יסתפקו בהפעולות דעת עתה, ויוסיפו עליהם כהנה וכהנה ובפרט עתה דעת התעוררות הוא ימי הסליחות והימים נוראים עליהם נאמר דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, ומובן ופשוט שאין הנ"ל פוטר את המתעסקים בזה מהתמדה ושקידה בלימוד התורה וקיום המצות בהידור וכו' ובאופן דמוסיף והולך ומעלין בקדש ואין לך דבר העומד בפני הרצון, ויהי רצון שגם בזה יבשר טוב אליבא דאמת וגם על חבריו ישפיע בכגון דא.

בברכה לכוח"ט ולת"ת ביראת שמים,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

ישעיה פרק ל יז־כב

יז אֶלֶף אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת אֶחָד מִפְּנֵי גַּעֲרַת חֲמִשָּׁה תָּנֻסוּ עַד אִם־נוֹתַרְתֶּם כַּתֹּרֶן עַל־רֹאשׁ הָהָר וְכַנֵּס
עַל־הַגִּבְעָה: יח וְלָכֵן יְחַכֶּה יְהוָה לַחַנַּנְכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֲמְכֶם כִּי־אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יְהוָה אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי
לוֹ: (פ) יט כִּי־עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלַ‍ִם בָּכוֹ לֹא־תִבְכֶּה חָנֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ: כ וְנָתַן
לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא־יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ: כא וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה
דָּבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בּוֹ כִּי תַאֲמִינוּ וְכִי תַשְׂמְאִילוּ: כב וְטִמֵּאתֶם אֶת־צִפּוּי פְּסִילֵי כַסְפֶּךָ
וְאֶת־אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ:

רש"י

(יז) אלף אחד. מכם: **מפני גערת אחד.** מן האויבים או כולכם מפני גערת חמשה תנוסו: **אם נותרתם.** כמו אשר נותרתם: **כתורן.** עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינה שקורין מש"ט בלע"ז: **וכנס.** אף הוא כלונס גבוה שנותנים בראש הגבעה וכשרוא' הצופה גייסות באין נותן עליו סודר והרוח מוליכו והוא סימן שינוסו או יתקבצו: **(יח) ולכן.** על שלא אביתם לשמוע: **יחכה ה' לחננכם.** אינו מדלג לכם על הגזרה הרעה שנגזרה עליכם כדי למהר ולהביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בא קיצה: **ולכן ירום לרחמכם.** יתרחק לרחמכם: **כי אלהי משפט ה'.** ויפרע תחילה מן המורדים בו: **אשרי כל חוכי לו.** לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר: **(יט) כי.** עוד ימים באים אשר ישאר להיות יושב בציון ובירושלים צדיק יהיה: **בכו לא תבכה.** לא תצטרך לבקש בקש' מאת הקדוש ברוך הוא בבכי כי לקול זעקך ענך: **(כ) לחם צר ומים לחץ.** לא תהיו כרוכים אחר תענוגים כאשר אתם עתה כמה שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו') הנה ששון ושמחה (לעיל כב): **ולא יכנף.** לא יתכסה ממך בכנף בגדיו, כלומר לא יסתיר ממך פניו: **מוריך.** הקב"ה המלמדך להועיל: **(כא) ואזניך תשמענה וגו'.** לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מואסים בדברו ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו נטויות אף אחריך לשמוע דבר מאתי אולי יבא נביא ויורך דרך ללכת בין ימין ובין שמאל: **(כב) אפדת.** נוי: **כמו דוה.** יהיו מאוסי' בעיניך כנדה:

מצודת דוד

(יז) אלף אחד. אלף אנשים מכם אשר כל אחד יהיה מיוחד: **מפני.** חוזר על מלת תנוסו לומר אלף מכם תנוסו מפני גערת אחד מן האויבים ומפני גערת חמשה תנוסו כולכם: **עד אם.** תהיו מפוזרים עד אשר תשארו יחידים כתורן הספינה כאשר יעמידהו על ראש ההר שנראה למרחוק יחידית כי אין דבר נראה עמה: **(יח) ולכן.** הואיל ולא אביתם לשמוע: **יחכה וכו'.** לא ידלג על הגזירה הרעה למהר להביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בוא קיצה: **ירום.** יתרומם ויתרחק לרחמכם: **כי אלהי משפט ה'.** ולכן יפרע תחלה מן המורדים בו: **אשרי וכו'.** אבל אשרי לכל המקוים לו לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר: **(יט) כי עם בציון.** עוד ימים באים אשר העם הנשאר בציון והעם אשר ישב בירושלים לא יצטרכו לשאול בקשה מה בבכיה כי יחון אותם לשמוע קול זעקתם ואם תהיה בזולת הבכי: **כשמעתו.** מיד כשישמע את קול יענה לך: **(כ) ונתן וכו'.** רצה לומר המקום יתן בלבבכם להסתפק בלחם צר ומים לחץ כאילו דחוק לכם הלחם והמים ולא תהיו שטופים אחר התענוגים כמו עתה: **ולא יכנף עוד מוריך.** הקב"ה המלמדך להועיל לא יסתיר פנים ממך ואחז במשל כאדם המכסה פניו בכנף בגדו שלא יראוהו: **והיו עיניך.** כשלא יסתיר פניו אם כן יהיו עיניך רואות אותו ר"ל תוכל לשאול כל צרכיך כי ימלא משאלותיך: **(כא) ואזניך וכו'.** לא כמו שאתם מואסים עתה בדברי ותאמרו לא תחזו לנו נכוחות כי אז תהיינה אזניך נטויות לאחורך ולשמוע דבר מאתי אשר יאמר זה הדרך לכו בו: **כי תאמינו.** בין כשתרצו ללכת אל הימין בין אל השמאל תהיו תאבים לשמוע דבר ה' אם נכון הדבר: **(כב) וטמאתם וכו'.** רצה לומר בעיניכם יהיה טמא צפוי פסילי הכסף וחגורת מסכת הזהב: **תזרם כמו דוה.** תפזרם ותזרקם למרחוק כמו הנדה היושבת רחוק מבעלה בימי נדת דותה: **צא תאמר לו.** תאמר עליו צא חוצה וכן אמר חזקיה והוציאו את הנדה מן הקודש (דה"ב כט) ועל הפסל אמר:

מצודת ציון

(יז) גערת. ענין גערת נזיפה: **כתורן.** הוא העץ הגבוה הזקוף על הספינה וכן בל יחזקו כן תרנם (לקמן ל"ג): **וכנס.** הוא כלונס ארוך עשוי לתלות בו מפה לסימן לאנשי הצבא להתאסף ולבוא: **(יח) יחכה.** ענין איחור כי לדבר המתאחר מחכים ומקוים לה: **לחננכם.** מלשון חנינה: **ירום.** מלשון הרמה למעלה: **חוכי.** ענין תקוה: **(כ) צר. לחץ.** פתרון אחד להם מענין דחק: **יכנף.** מלשון כנף בגד והוא קצות הבגד: **מוריך.** מלמדך וכן יורה דעה (לעיל כח): **(כא) תאמינו.** מל' ימין ובאה האל"ף במקום הי"ד: **(כב) צפוי.** ענין חיפוי וכיסוי: **אפדת.** חגורה כמו ואפדת לו בחשב האפוד (שמות כ"ט): **מסכת.** פסל הניצוק ממתכת וכן אלהי מסכה (שם ל"ד): **תזרם.** ענין פזור למרחוק וכן זרה הלאה (במדבר י"ז): **דוה.** כן תקרא הנדה כמ"ש כימי נדת דותה (ויקרא יב):

איוב פרק ט א־טו

א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר: ב אָמְנָם יָדַעְתִּי כִי־כֵן וּמַה־יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל: ג אִם־יַחְפֹּץ לָרִיב עִמּוֹ לֹא־יַעֲנֶנּוּ
אַחַת מִנִּי־אָלֶף: ד חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ מִי־הִקְשָׁה אֵלָיו וַיִּשְׁלָם: ה הַמַּעְתִּיק הָרִים וְלֹא יָדְעוּ אֲשֶׁר
הָפָכָם בְּאַפּוֹ: ו הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ יִתְפַּלָּצוּן: ז הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח וּבְעַד כּוֹכָבִים
יַחְתֹּם: ח נֹטֶה שָׁמַיִם לְבַדּוֹ וְדוֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי יָם: ט עֹשֶׂה־עָשׁ כְּסִיל וְכִימָה וַחֲדְרֵי תֵימָן: י עֹשֶׂה גְדֹלוֹת
עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר: יא הֵן יַעֲבֹר עָלַי וְלֹא אֶרְאֶה וְיַחֲלֹף וְלֹא־אָבִין לוֹ: יב הֵן יַחְתֹּף
מִי יְשִׁיבֶנּוּ מִי־יֹאמַר אֵלָיו מַה־תַּעֲשֶׂה: יג אֱלוֹהַּ לֹא־יָשִׁיב אַפּוֹ (תחתו) תַּחְתָּיו שָׁחֲחוּ עוֹזְרֵי רָהַב: יד אַף
כִּי־אָנֹכִי אֶעֱנֶנּוּ אֶבְחַר דְּבָרַי עִמּוֹ: טו אֲשֶׁר אִם־צָדַקְתִּי לֹא אֶעֱנֶה לְמִשְׁפְּטִי אֶתְחַנָּן:

רש"י

(א) (מענה איוב): **(ג) לריב עמו.** להתווכח עמו: **(ד) חכם לבב.** הוא לריב: **ואמיץ כח.** להיפרע: **מי הקשה.** לבו והלך שלם פרעה הקשה ונחסר וכן כל המקשים: **(ה) המעתיק הרים.** המסלקם כהופכו סדום: **ולא ידעו.** עד שנהפכו: **(ו) המרגיז ארץ.** בהביטו אליה ותרעד: **(ז) האומר לחרס.** לשמש דום והוא שמר אמרת מלך ולא יזרח: **ובעד.** וכנגד הכוכבים יסגור מחיצה ולא יאירו: **(ח) נוטה שמים לבדו.** ומלאכים נבראו ביום שני שלא תאמר מיכאל מתח בצפון וגבריאל בדרום: **על במתי ים.** על גובהי ים ועל מעשה בראשית נאמר שגבהו המים התחתונים לרום למעלה ודרכם: **(ט) כסיל וכימה.** מזלות הם: **וחדרי תימן.** להכניס שם סופה כמו שאמר מן החדר תבוא סופה (לקמן לז): **(יא) הן יעבור וגו'.** ידעתי כי כל אשר יחפוץ יעשה: **יעבור עלי.** לפני ולא אראנו: **(יב) יחתוף.** יכה פתאום כמו (משלי כג) היא כחתף תארוב לשון פתאום הוא: **(יג) לא ישיב אפו.** מפני יראת (וצדקת ס"א) איש: **תחתיו שחחו.** צבא מרום שבאו לעזור את מצרים, מצרים נקרא רהב שנאמר לכן קראתי לזאת רהב הם שבת (ישעיה ל) על שם גאותם אשר אמרו מי ה' וגו' (שמות ג): **(יד) אף.** כ"ש: **(טו) לא אענה.** אירא להרים קול לפניו: **למשופטי.** כמו לשופטי:

מצודת דוד

(ב) אמנם וגו'. בא להשיב על דברי בלדד ואמר מה שאמרת האל יעות משפט וגו' הנה באמת ידעתי גם אני כי כן הוא בעבור זה שפטתי שהכל בא מצד המערכה אבל כל תלונתי מהו הגמול כאשר יצדק אנוש עם אל ללכת בדרכיו הלא גם הוא נעזב להנהגת המערכה והיה כצדיק כרשע ומקרה אחד להם: **(ג) אם יחפוץ.** אם הצדיק ירצה להתווכח עם המקום על קפחון שכרו הלא לא ישיב לו אף תשובה אחת מן אלף שאלותיו: **(ד) חכם לבב.** ועוד הלא הוא חכם לבב ואמיץ כח בתכלית השלימות ומי הוא אשר דבר קשות למולו ונשאר בשלוה כי הלא גבר עליו אם בחכמה אם בכח ובעבור זה מי הוא אשר לא ירעד להתווכח עמו (ועם כי היה מסתפק בהשגחה הנה על הרוב ידבר אבל יודע היה אשר בידו הכח לשדד המערכה כאשר ירצה): **(ה) המעתיק.** הלא הוא המעתיק את ההרים ממקומם והמון האנשים לא ידעו מי הוא אשר הפכם באפו כי נעלמה מכל סיבות הפיכתם: **(ו) המרגיז.** הוא המרעיד את הארץ לנוד ממקומה ועמודי הארץ יחרדון כי כאשר תעצר הרוח בבטן הארץ תרעד עמודיה הם תחתיות הארץ ואף פני האדמה ממעל: **(ז) האומר.** הוא הגוזר על השמש שלא יזרח ואינו זורח וסוגר מול הכוכבים לבל יאירו בעולם ועל ימי המבול יאמר כי לא שמשו אז המזלות: **(ח) נוטה שמים.** עם כי הוא מקיף כל העולם פרשו הוא לבדו: **ודורך.** בועט על גבהי הים לבל ישפכו לכסות הארץ כי מי אוקיינוס גבהו מן הארץ כן ארז"ל: **(ט) עש כסיל וכימה.** שמות מזלות הן: **וחדרי תימן.** יש בפאת הדרום חדרים אצור בהם רוח סופה כמ"ש מן החדר תבוא סופה (לקמן לז): **(י) עד אין חקר.** עד שא"א לחקור אחריהם להבינם: **עד אין מספר.** לגודל רבוים: **(יא) הן יעבור.** אף כי בכל עת יעבור אצלי כי מלא כל הארץ כבודו אבל לא אראהו: **ויחלוף.** עם כי יחלוף לפני לא אתבונן תמונתו: **(יב) הן יחתוף.** הוא חוטף את האדם בכח ובמהירות ומי ישיבנו ממעשיו מי יאמר אליו למה תעשה כזאת: **(יג) אלוה לא ישיב אפו.** ר"ל לא ימצא מוחה בידו אשר בעבור זה ישיב אפו ממי שכעס עליו כי תחת רגליו כספו קומתם כל העוזרים בהתחזקות ובגאוה ולא יעמדו נגדו למחות בידו: **(יד) אף כי אנכי.** ומכ"ש חלש כמוני איך אשיב אמרי לו איך אבחרה לברר דברי עמו (ואף כי רבת פעמים אמר שרצונו להתווכח עמו הנה מכאב לב יתהפך במליו פעם יאמר כך ופעם כך וכדרך בני אדם): **(טו) אשר אם צדקתי.** עם כי צדקתי לא אדע איך לדבר עמו להשיב אמרי לו כי הן קלותי מאד למולו: **למשופטי אתחנן.** וכי אתחנן להשופט אותי הלא מערכת השמים הם שפטו עלי היסורים ומה יועיל א"כ תחנון:

מצודת ציון

(ו) יתפלצון. יחרדון כמו ותכסני פלצות (שם נה): **(ז) לחרס.** לשמש כמו מלמעלה החרס (שופטי' ח): **יחתום.** יסגיר כמו כי חתום הוא (ישעיה כט): **(יא) ויחלוף.** ענין העברה כמו חלף הלך לו (ש"ה ב): **(יב) יחתוף.** כמו יחטוף בטי"ת וענינו מהירות הלקיחה וכן כחתף תארב (משלי כג): **(יג) שחחו.** כפפו כמו וישח אדם (ישעיה ב): **רהב.** ענין גאוה והתחזקות כמו ורהבם עמל (תהלים צ): **(טו) למשופטי.** כמו לשופטי:

ד אֵין תּוֹרְמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ; וְאִם תָּרַם, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. כָּל מִין חִטִּים אֶחָד. כָּל מִין תְּאֵנִים וּגְרוֹגְרוֹת וּדְבֵלָה אֶחָד, וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן, תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה; וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן, תּוֹרֵם מִן הַמִּתְקַיֵּם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם הוּא תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה.

ה תּוֹרְמִין בָּצָל קָטָן שָׁלֵם, וְלֹא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא כִי, אֶלָּא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל. וְכֵן הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תּוֹרְמִין בְּצָלִים מִבְּנֵי הַמְּדִינָה עַל הַכֻּפְּרִים, אֲבָל לֹא מִן הַכֻּפְּרִים עַל בְּנֵי הַמְּדִינָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכַל פּוֹלִיטִיקִין.

ו וְתוֹרְמִין זֵיתֵי שֶׁמֶן עַל זֵיתֵי כֶבֶשׁ, וְלֹא זֵיתֵי כֶבֶשׁ עַל זֵיתֵי שֶׁמֶן; וְיַיִן שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל עַל הַמְבֻשָּׁל, וְלֹא מִן הַמְבֻשָּׁל עַל שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁהוּא כִלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ, לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע; וְכָל

פירוש ברטנורא

ד כל מין חטים אחד. ואע"ג דאיכא שחמתית ולבנה: **וכל מין תאנים אחד.** ואע"ג דאיכא שחורות ולבנות. תאנים בעודן לחים קרויין תאנים, וכשיבשו קרויין גרוגרות, וכשנדרסין בענול קרויין ענול דבלה: **תורם מן היפה.** מן התאנים על הגרוגרות דתאנים יפים מן הגרוגרות: **תורם מן המתקיים.** מן הגרוגרות על התאנים, דגרוגרות מתקיימי טפי: **לעולם הוא תורם מן היפה.** דכתיב (במדבר יח) בהרימכם את חלבו לעולם בעינן חלבו, ואי פסיד יפסד. ואין הלכה כרבי יהודה:

ה תורמים בצל קטן שלם. לפי שהוא מתקיים: **ולא חצי בצל גדול.** אף על פי שהוא יפה ממנו: **רבי יהודה אומר לא כי.** ר' יהודה לטעמיה דאמר לעולם הוא תורם מן היפה: **מבני המדינה.** טובים לאכילה מן הכופרים הבצלים של בני הכפרים, אבל של בני הכפרים מתקיימים יותר: **מפני שהוא מאכל פוליטיקין.** בצלים של בני המדינה הוא מאכל לאנשים חשובים, והם יפים יותר מאותן של בני הכפרים. פוליטיקין, בני פלטרין של מלכים:

ו תורמין זיתי שמן. העומדים להוציא שמנן: **על זיתי כבש.** זיתים שאין עושים שמן, וכובשים אותן ביין או בחומץ לקיים אותן לאכילה. וזיתי שמן יפין מזיתי כבש הלכך מפרישים מזיתי שמן על זיתי כבש דה"ל מן היפה על הרע: **ויין שאינו מבושל.** יפה לשתיה מן המבושל: **כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה לזה.** דאמר קרא (במדבר יח) כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן, אמרה תורה תן חלב לזה וחלב לזה: **חוץ מן הזונין.** בערבי זוא"ן ובלע"ז

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ד

אֵין תּוֹרְמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ – כגון מחיטים על שעורים או מתמרים על תאנים, **וְאִם תָּרַם, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – יש למדים דין זה ממה שנאמר **(במדבר יח, כז)**: "כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב" **(רמב"ם הל' תרומות ה, ב)**. ויש למדים מן הכתוב **(שם שם, כו)**: "והרמותם ממנו" – ממין על מינו ולא ממין על שאינו מינו **("ספרי")**; ויש שדורשים: "ממנו" – קרא בו "ממינו" **("מלאכת שלמה" בשם ספר הפרפראות סוף פרשת קורח)**. ובבבלי **(בכורות נג, ב)** דורשים דין זה ממה שנאמר **(שם שם, יב)**: "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" — אמרה תורה: תן חלב לזה וחלב לזה (כלומר, הואיל וכתוב פעמיים "חלב", ביצהר ובתירוש, נמצאנו למדים, שיתן חלב לזה ולזה, שיפריש מן המובחר מכל אחד בפני עצמו, היינו מיצהר על יצהר ומתירוש על תירוש). למדנו ביצהר ובתירוש, שאין מעשרים מזה על זה; מניין שגם בתירוש ובדגן, וגם בשני מיני דגן שאין מעשרים מזה על זה? קל וחומר, ומה תירוש ויצהר שאינם כלאים זה בזה, אין מתעשרים מזה על זה, תירוש ודגן או דגן ודגן (שני מינים שונים), שהם כלאים זה בזה, אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה?! ובירושלמי אמרו: "הקיש דגן לתירוש, מה תירוש ויצהר שהם שני מיני אילן, אין תורמים ומעשרים מזה על זה, אף שני מיני דגן אין תורמים ומעשרים מזה על זה. **כָּל מִין חִטִּים** – כגון חיטים אדומות וחיטים לבנות, **אֶחָד** – כמין אחד הן לענין תרומה, ותורמים מאלו על אלו. **כָּל מִין תְּאֵנִים** – כגון תאנים שחורות ולבנות, **וּגְרוֹגְרוֹת** – תאנים יבשות, **וּדְבֵלָה** – תאנים דרוסות ודבוקות בעיגול, **אֶחָד** – מין אחד הם, **וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה** – כגון מתאנים על גרוגרות ודבלה. **כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן** – ואפשר לתת לו את התרומה מיד, **תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה** – כגון מן התאנים על הגרוגרות, שהתאנים יפות מן הגרוגרות (עיין ביכורים ג, ג), **וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן** – והתורם צריך לשמור על התרומה עד שיבוא כהן או שצריך להביאה לכהן במקום אחר, **תּוֹרֵם מִן הַמִּתְקַיֵּם** – כגון מן הגרוגרות על התאנים, שהגרוגרות מתקיימות זמן רב ואינן מתקלקלות, ואילו התאנים מתקלקלות מהר. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם הוּא תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה** – שנאמר **(במדבר יח, ל)**: "בהרימכם את חלבו ממנו" – לעולם יש להרים חלבו, כלומר לתרום את היפה, ואין חוששים להפסד כהן, ואין הלכה כרבי יהודה.

באור משנה ה

תּוֹרְמִין בָּצָל קָטָן שָׁלֵם, וְלֹא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל – אף על פי שחצי בצל גדול יפה מבצל קטן שלם, מכל מקום תורמים בצל קטן שלם, לפי שהוא מתקיים יותר, ומדובר כאן במקום שאין כהן, כדעת תנא קמא במשנה הקודמת; ויש מפרשים משנתנו, אפילו במקום שיש כהן, שכן בצל שלם, אף שהוא קטן, יפה וחשוב יותר מחצי בצל גדול **(רמב"ם)**. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא כִי** – אין תורמים בצל שלם, **אֶלָּא חֲצִי בָצָל גָּדוֹל** – שהוא יפה יותר; רבי יהודה הולך לשיטתו (במשנה הקודמת), שלעולם הוא תורם מן היפה. **וְכֵן הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תּוֹרְמִין בְּצָלִים מִבְּנֵי הַמְּדִינָה** – הגדלים בעיירות, שהם מין משובח יותר, **עַל הַכֻּפְּרִים** – על הבצלים בכפרים, שהם קטנים, אף שהם מתקיימים יותר, **אֲבָל לֹא מִן הַכֻּפְּרִים** – אין תורמים מן הבצלים של בני הכפרים, **עַל בְּנֵי הַמְּדִינָה** – על הבצלים של בני המדינה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא** – הבצל מבני המדינה, **מַאֲכַל פּוֹלִיטִיקִין** – מאכל אנשים חשובים ורמי המעלה, ומכאן שהוא יפה וחשוב מבצל הכופרי.

יום שני

באור משנה ו

משנתנו מוסיפה ללמד, שתורמים מן היפה על הרע ולא מן הרע על היפה.

וְתוֹרְמִין זֵיתֵי שֶׁמֶן – זיתים משובחים הראויים להוציא מהם שמן, **עַל זֵיתֵי כֶבֶשׁ** – שכובשים אותם במי מלח או בחומץ, ואין בהם שמן הרבה, **וְלֹא זֵיתֵי כֶבֶשׁ עַל זֵיתֵי שֶׁמֶן** – לפי שהוא מן הרע על היפה. **וְיַיִן שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל** – וכן תורמים יין שאינו מבושל, **עַל הַמְבֻשָּׁל** – שיין שאינו מבושל יפה יותר לשתיה מהיין המבושל, **וְלֹא מִן הַמְבֻשָּׁל עַל שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל** – יש מפרשים, שבבא זו היא המשך דבריו של רבי יהודה, והוא בא להשמיענו, שאפילו במקום שאין כהן, תורמים זיתי שמן ויין שאינו מבושל שהם משובחים ויפים יותר, ולא זיתי כבש ויין מבושל, אף על פי שאלה מתקיימים יותר. **זֶה הַכְּלָל** – משנתנו באה לסכם את שני הדינים ששנינו בשתי

שֶׁאֵינוֹ כְּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ, תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע, אֲבָל לֹא מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה. וְאִם תָּרַם מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה – תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה; חוּץ מִן הַזּוֹנִין עַל הַחִטִּים, שֶׁאֵינָן אֹכֶל. וְהַקְּשׁוּת וְהַמְּלָפְּפוֹן מִין אֶחָד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁנֵי מִינִין.

פ ר ק ש ל י ש י

א הַתּוֹרֵם קִשּׁוּת וְנִמְצֵאת מָרָה, אֲבַטִּיחַ וְנִמְצָא סָרוּחַ – תְּרוּמָה וְיֵחָזֵר וְיִתָּרֵם. הַתּוֹרֵם חָבִית שֶׁל יַיִן וְנִמְצֵאת שֶׁל חֹמֶץ: אִם יָדוּעַ שֶׁהָיְתָה שֶׁל חֹמֶץ עַד שֶׁלֹּא תְּרָמָה, אֵינָהּ תְּרוּמָה; אִם מִשֶּׁתְּרָמָה הֶחֱמִיצָה, הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה; אִם סָפֵק, תְּרוּמָה וְיֵחָזֵר וְיִתָּרֵם. הָרִאשׁוֹנָה אֵינָהּ מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ חֹמֶשׁ; וְכֵן הַשְּׁנִיָּה.

ב נָפְלָה אַחַת מֵהֶן לְתוֹךְ הַחֻלִּין, אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן. נָפְלָה שְׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר, אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן. נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם

פירוש ברטנורא

(א) ויצ"א, ואינו אוכל אדם ומקיימים אותו ליונים: **הקישות.** בערבי (ב) פאקו"ס: **והמלפפון.** בערבי (ג) כייא"ר: **מין אחד.** ותורמין מזה על זה: **שני מינים.** ואין תורמין מזה על זה, ואין הלכה כרבי יהודה:

ג א התורם וכו'. בשוגג אייר, ואפ"ה יחזור ויתרום דהוי קרוב למזיד משום דהוה ליה [למטעמיה]: **ונמצאת של חומץ** כו', שהתורם מן החומץ על היין אין תרומתו תרומה, דיין וחומץ שני מינים הן: **אם ספק.** עד שלא תרמה החמיצה או לאחר שתרמה החמיצה: **תרומה ויחזור ויתרום.** ונותן שתיהן לכהן וכהן נותן לו דמי הראשונה שהיא גדולה מן השניה שהשניה מתמעטת כפי מה שעולה תרומת הראשונה, ולפי שהכהן הוא המוציא מחבירו ואנן קיימא לן בכל דוכתא המוציא מחבירו עליו הראיה לפיכך אינו לוקח בלא דמים אלא הקטנה וצריך שיתן לו דמי הגדולה שהיא הראשונה: **הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה.** אם נפלה לפחות ממאה של חולין אין נעשית מדומע, דשמא אינה תרומה אלא השניה היא תרומה, וכן השניה אינה מדמעת בפני עצמה שמא הראשונה תרומה ולא השניה: **ואין חייבים עליה חומש.** זר שאכל הראשונה לבדה או השניה לבדה אינו משלם חומש כדין שאר אוכלי תרומה בשגגה:

משניות מבוארות – קהתי

המשניות הקודמות, שאין תורמים ממין על שאינו מינו, ושתורמים מן היפה על הרע ולא מן הרע על היפה: **כָּל שֶׁהוּא כְּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ** – שני מינים שונים שהם כלאים זה בזה, **לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע** – כמו שבארנו לעיל (משנה ד), שלמדים דין זה מן המקראות; ואפילו בדיעבד אין תרומתו תרומה, **וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ** – שני מינים שאינם כלאים זה בזה, כמבואר במסכת כלאים, **תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע** – מהמין המשובח על המין הגרוע, **אֲבָל לֹא מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה** – שבתרומה נאמר (**במדבר יח, יד**): "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" וכו'; **וְאִם תָּרַם מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – אף כשתרם במזיד, הואיל וראוי לאכילה (**תוספות רבי עקיבא איגר**). בבבלי אמרו (**יבמות פט, ב**): "מניין לתורם מן הרע על היפה, שתרומתו תרומה? שכתוב (**במדבר יח, לב**): "ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" (משמע, שאם לא תרימו את חלבו ממנו, תשאו חטא), ואם אינו קדוש (אם תרומתו אינה תרומה), נשיאת חטא למה? מכאן לתורם מן הרע על היפה, שתרומתו תרומה"; **חוּץ מִן הַזּוֹנִין עַל הַחִטִּים** – שהתורם מן הזונין על החיטים, אף על פי שאינם כלאים זה בזה, כמו שנינו (**כלאים א, א**): "החיטים והזונין אינן כלאים זה בזה", מכל מקום אין תרומתו תרומה, **שֶׁאֵינָן אֹכֶל** – שאין הזונין ראויים למאכל אדם; וכבר בארנו (במסכת כלאים), שזונין הוא מין גרעינים שחורים הגדלים בין החיטים, ויש שמקיימים אותם למאכל יונים. **וְהַקְּשׁוּת וְהַמְּלָפְּפוֹן** – שאינם כלאים זה בזה, כמו ששנינו (כלאים א, ב), **מִין אֶחָד** – נחשבים הם מין אחד אף לענין תרומה, ותורמים מזה על זה (וכבר בארנו שם, ש"מלפפון" היינו אבטיח צהוב, מה שאנו קוראים "מלון"). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁנֵי מִינִין** – הקישות והמלפפון שני מינים הם, ואין תורמים מזה על זה; וכן גם לענין כלאים סובר רבי יהודה שהם כלאים זה בזה, כמו ששנינו במסכת כלאים (שם).

באור משנה א

משנתנו עוסקת בדין ספק תרומה.

הַתּוֹרֵם קִשּׁוּת וְנִמְצֵאת מָרָה – ומבואר בירושלמי, שקישות מרה ספק אוכל הוא, **אֲבַטִּיחַ** – או התורם אבטיח, **וְנִמְצָא סָרוּחַ** – מקולקל ואינו ראוי לאכילה, ולא ידוע, אם כבר היה מקולקל בשעה שתרם, **תְּרוּמָה וְיֵחָזֵר וְיִתָּרֵם** – כלומר שמשום ספק צריך לתרום שנית, ונותן לכהן את שתיהן, והכהן משלם לו דמי התרומה הראשונה, שהיא גדולה מן השנייה, שהרי השנייה ניטלת ממה שנשאר לאחר הפרשת הראשונה, וכיון שיש כאן ספק, אין הכהן נוטל כתרומה בלא דמים אלא הקטנה, שהמוציא מחברו עליו הראיה (**ירושלמי**). ברם, בבבלי (**יבמות פט, א**) פירשו משנתנו בדרך אחרת, שהמדובר כאן בתורם בשוגג, ובאה המשנה להשמיענו, שאף על פי כן יחזור ויתרום, לפי שקרוב למזיד הוא, שהיה לו לטעום תחילה (ובכגון שיפריש תרומה ממה שיקח לטעום – **תוספות**), וכיון שלא עשה כן, קנסוהו חכמים. ולפי פירוש זה מסתבר אמנם, שצריך לתת שתי התרומות לכהן בחינם, שאם הכהן משלם לו דמי אחת מהן, הרי אין כאן קנס. אבל הרמב"ם כותב בפירושו למשנתנו, שהכהן משלם לו דמי הראשונה, כמו שבארנו (**עיין "משנה ראשונה"**). **הַתּוֹרֵם חָבִית שֶׁל יַיִן וְנִמְצֵאת שֶׁל חֹמֶץ** – ומבואר בירושלמי, שמשנתנו היא כרבי, הסובר שיין וחומץ שני מינים הם, ואין תורמים מזה על זה: **אִם יָדוּעַ שֶׁהָיְתָה שֶׁל חֹמֶץ עַד שֶׁלֹּא תְּרָמָה** – שקודם שתרמה היתה של חומץ, **אֵינָהּ תְּרוּמָה** – שהתורם מן החומץ על היין אינה תרומה, לפי ששני מינים הם, כמו שהזכרנו לעיל; **אִם מִשֶּׁתְּרָמָה הֶחֱמִיצָה** – אבל אם ידוע, שבשעה שתרמה היתה של יין, ולאחר שתרמה החמיצה, **הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה** – ויינו של כהן החמין; **אִם סָפֵק** – מתי החמיצה, קודם שתרמה או לאחר שתרמה, **תְּרוּמָה וְיֵחָזֵר וְיִתָּרֵם** – משום ספק, ונותן שתי התרומות לכהן, והכהן נותן לו דמי הראשונה, כמו שבארנו לעיל. **הָרִאשׁוֹנָה אֵינָהּ מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – אם נפלה התרומה הראשונה לתוך חולין, אף שאין בחולין מאה חלקים כנגדה, אין התערובת נעשית מדומע, שתהא אסורה לזרים, שמא זו אינה תרומה אלא השנייה היא התרומה. ברם, יוציא מהתערובת כשיעור מה שנפל לתוכה מהתרומה ויתן לכהן (**רמב"ם**), **וְאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ חֹמֶשׁ** – זר האוכלה בשוגג, אינו חייב לשלם חומש נוסף על דמי שווייה, כדין האוכל תרומה בשוגג, שמא אינה תרומה; **וְכֵן הַשְּׁנִיָּה** – וכן גם התרומה השנייה שתרם אינה מדמעת בפני עצמה, ואין חייבין עליה חומש, שמא הראשונה היתה התרומה, וזו אינה תרומה. אבל אם נפלו שתיהן כאחת הרי הן מדמעות, כמבואר להלן (משנה ב).

יום שלישי

באור משנה ב

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת והיא באה לפרש מה ששנינו שם: "הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה... וכן השנייה".

נָפְלָה אַחַת מֵהֶן – משתי התרומות ששנינו עליהן במשנה הקודמת,

אֶחָד, מְדַמְּעוֹת כַּקְּטָנָה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן.

ג הַשְּׁתָּרְמוּ זֶה אַחַר זֶה – רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תְּרוּמַת הָרִאשׁוֹן תְּרוּמָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשִּׁעוּר, אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה; וְאִם לֹא תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשִּׁעוּר, תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה.

ד בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא דִּבֵּר. אֲבָל הִרְשָׁה אֶת בֶּן בֵּיתוֹ, אוֹ אֶת עַבְדּוֹ, אוֹ אֶת שִׁפְחָתוֹ לִתְרוֹם – תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. בְּטֵל – אִם עַד שֶׁלֹּא תָּרַם בִּטֵּל, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה; וְאִם מִשֶּׁתָּרַם בִּטֵּל, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. הַפּוֹעֲלִים אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִתְרוֹם, חוּץ מִן הַדְּרוֹכוֹת, שֶׁהֵן מְטַמְּאִים אֶת הַגַּת מִיָּד.

פירוש ברטנורא

ב מדמעות כקטנה שבשתיהן. כשיעור השניה שהיא קטנה שבשתיהן, ואם יש בחולין מאה כנגד הקטנה אין נעשים מדומע, אלא נוטל מן החולין כשיעור אלו השתי תרומות שנפלו בהן ונותנן לכהן והשאר חולין כמו שהיו:

ג תרומת שניהם תרומה. היינו דתרומת כ"א מהן חציה תרומה וחציה חולין, נמצא כשתרמו שניהם מנ' סאין זה סאה וזה סאה, שלא קדשה תרומה כי אם חצי סא' בשל זה וחצי סא' בשל זה כ"א כפי חלקו: **אם תרם הראשון כשעור.** אחד מנ' כשעור שנתנו חכמים, תרומתו תרומה. והלכה כרבי יוסי דלפרושי מלתייהו דחכמים קאתי. ואית דמפרשי אם תרם הראשון כשעור מה שתרם חברו אח"כ תרומתו תרומה, דחזינן דהוה ניחא ליה להיאך בתראה במה שתרם הראשון שהרי היתה דעתו מסכמת עמו בשיעור התרומה. ופירוש ראשון נראה בעיני עיקר:

ד במה דברים אמורים. הא דפליג ר"ע לעיל ואמר תרומת שניהם תרומה: **בשלא דבר.** שלא נטל רשות מחבירו לתרום אלא תרם מדעתו: **אבל הרשה.** שנתן בעה"ב רשות לתרום תרומתו תרומה: **בטל.** אם לאחר שמינה שליח לתרום בטל שליחותו לאחר שהלך השליח מלפניו: **חוץ.** בעלים עמי הארץ שהשכירו פועלים חברים כדי להפריש תרומה בטהרה, רשאים לתרום עד שלא יגעו בו הבעלים ע"ה ויטמאו את התרומה, מפני שהן מטמאים את הגת, שהבעלים עמי הארץ מיד כשהתחילו הדורכים לדרוך והלכו בגת שתי וערב אינם נזהרים יותר מליגע בגתן ומטמאים אותה, לפי שהם חושבים שמיד כשהתחילו לדרוך הפרישו החברים תרומה גדולה. הילכך מפרישים החברים הדורכים מן היין כדי שיעור תרומה הצריכה לכל הגת מיד כשהלכו בה שתי

משניות מבוארות – קהתי

לְתוֹךְ הַחֻלִּין – שאין בהם מאה חלקים כנגדה, **אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן** – אינה עושה את החולין ל"מדומע", כמו שבארנו במשנה הקודמת. **נָפְלָה שְׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר** – לחולין אחרים, **אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן** – שמן התורה תרומה בטלה ברוב כשאר הדברים האסורים, אלא שחכמים החמירו בתרומה שהיא קודש, וגזרו שאינה בטלה אלא במאה ואחד, כלומר שאם נפלה לתוך חולין אינה בטלה אלא אם כן יש בחולין מאה חלקים כנגדה; הלכך בספק תרומה הקילו. וזהו ששנינו, שכל אחת מהן אינה מדמעת בפני עצמה אלא בטלה ברוב. **נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד** – והרי אחת מהן ודאי תרומה, **מְדַמְּעוֹת כַּקְּטָנָה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן** – כלומר שאף בזה הולכים לקולה, שאם אין מאה חולין כנגד התרומה השנייה, שהיא הקטנה שבשתיהן, כמו שבארנו במשנה הקודמת, הרי התערובת נעשית "מדומע", ואסורה לזרים; אבל אם יש מאה חולין כנגד התרומה השנייה, אינם נעשים מדומע, אלא נוטל מן החולין כשיעור שתי התרומות שנפלו לתוכן ונותנן לכהן, והשאר חולין כמו שהיו.

באור משנה ג

"פירות השותפים חייבים בתרומה ובמעשרות, ואין השותפים צריכים ליטול רשות זה מזה, אלא כל התורם מהם, תרומתו תרומה" (רמב"ם הל' תרומות ד, ח). – משנתנו באה ללמד בשותפים, שתרם אחד מהם, ואחר כך בא השני ותרם תרומה שנייה, שלא ידע שחברו תרם.

הַשְּׁתָּרְמוּ זֶה אַחַר זֶה – כגון שהיו להם חמישים סאה תבואה, והפריש אחד סאה לתרומה, ואחר כך בא השני והפריש גם הוא סאה לתרומה, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה** – כלומר, הואיל ולא סמכו זה על זה, מה שהפריש כל אחד, מחלקו הפריש, נמצאת הסאה שתרם כל אחד, חצייה תרומה וחצייה חולין, והרי זה מדומע, הלכך יתנו הכל לכהן, והכהן ישלם לכל אחד דמי חצייה; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תְּרוּמַת הָרִאשׁוֹן תְּרוּמָה** – מה שתרם הראשון זוהי התרומה, ותרומת השני כולה חולין, לפי שהופרשה בטעות. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשִּׁעוּר** – רבי יוסי בא לפרש דברי חכמים: אם הראשון הפריש כשיעור שקבעו חכמים, אחד מחמישים, **אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה** – שאנו אומרים שתרם בטעות, מפני שלא ידע שחברו תרם כבר; **וְאִם לֹא תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשִּׁעוּר, תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה** – כלומר אף תרומת השני תרומה.

("כסף משנה"; "תפארת ישראל"), כמו שבארנו בדברי רבי עקיבא. והלכה כרבי יוסי. ויש מפרשים בדברי רבי יוסי: אם תרם הראשון כשיעור שתרם חברו אחר כך, שבכגון זה גילה האחרון דעתו שניחא לו בשיעור שתרם הראשון, אין תרומת השני תרומה. – הרב מברטנורא מביא שני הפירושים והוא כותב, שהפירוש הראשון נראה בעיניו עיקר.

יום רביעי

באור משנה ד

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – שהשותפים שתרמו זה אחר זה, לדעת רבי עקיבא תרומת שניהם תרומה? ויש מפרשים שהכוונה כאן גם לדברי רבי יוסי: במה דברים אמורים שאם לא תרם הראשון כשיעור, אף תרומת השני תרומה? **בְּשֶׁלֹּא דִּבֵּר** – כלומר שלא נטל הראשון רשות מחברו לתרום, אלא תרם מדעתו **(ר"ש; ברטנורא)**. **אֲבָל הִרְשָׁה** – שותף אחד לחבירו לתרום, וכן גם אם הרשה אדם **אֶת בֶּן בֵּיתוֹ, אוֹ אֶת עַבְדּוֹ, אוֹ אֶת שִׁפְחָתוֹ לִתְרוֹם** – שנתן להם רשות לתרום בשבילו, **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – שיכול אדם לתרום על ידי שליח, כמו שהזכרנו כבר (לעיל א, א). **בְּטֵל** – את ההרשאה שנתן לשליח לתרום בשבילו, והשליח לא ידע על כך, **אִם עַד שֶׁלֹּא תָּרַם בִּטֵּל** – אם ביטל הרשאתו קודם שתרם השליח, **אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – לפי שתרם שלא ברשות הבעלים. בירושלמי מבואר, שהמדובר הוא בכגון שהשליח שינה ממה שנאמר לו, אבל אם לא שינה ועשה כמו שאמר לו המשלח, אין הביטול מועיל, ותרומתו תרומה. וכן פוסק הרמב"ם **(הל' תרומות ד, ט)**; **וְאִם מִשֶּׁתָּרַם בִּטֵּל** – אם המשלח ביטל את השליחות לאחר שהשליח כבר תרם, **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – שבשעה שתרם ברשותו תרם. **הַפּוֹעֲלִים אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִתְרוֹם** – כל זמן שאינם מקבלים הרשאה מבעל הבית, **חוּץ מִן הַדְּרוֹכוֹת** – הפועלים העוסקים בדריכת ענבים בגת, **שֶׁהֵן מְטַמְּאִים אֶת הַגַּת מִיָּד** – שהואיל והם יכולים לטמא את היין מיד, שהרי הוכשר לקבל טומאה, לפיכך אנו אומרים שאם בעל הבית מסר להם את הגת והאמין להם, הרי הם כשליחים שלו גם לענין התרומה, ואם תרמו תרומתם תרומה **(רמב"ם)**. ויש מפרשים, שמדובר כאן בבעלים עמי הארץ ששכרו

ה הָאוֹמֵר: תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה בְּתוֹכוֹ, וּמַעֲשְׂרוֹתָיו בְּתוֹכוֹ, תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר זֶה בְּתוֹכוֹ – רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: קָרָא שָׁם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיֹּאמַר בְּצָפוֹנוֹ אוֹ: בְּדָרוֹמוֹ. רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא אוֹמֵר: הָאוֹמֵר תְּרוּמַת הַכְּרִי מִמֶּנּוּ עָלָיו – קָרָא שָׁם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הָאוֹמֵר עֲשׂוּר מַעֲשֵׂר זֶה עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו – קָרָא שָׁם.

ו הַמַּקְדִּים תְּרוּמָה לַבְּכוּרִים, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לִתְרוּמָה, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה – מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, כח): "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר".

ז וּמִנַּיִן שֶׁיְּקַדְּמוּ הַבְּכוּרִים לַתְּרוּמָה; זֶה קְרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית, וְזֶה קְרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית? אֶלָּא יְקַדְּמוּ הַבְּכוּרִים,

פירוש ברטנורא

וערב. שאם יבואו בעלים ויטמאו הגת קודם שיגמרו יש להן יין מזומן להפריש על הכל בטהרה:

ה קרא שם. וצריך לתרום ולעשר מתוכו, ואינו יכול להפריש עליו ממקום אחר. ואע"ג דרחמנא קריה לתרומה ראשית ובעינן שיהיו שיריה נכרים, כיון דאמר בתוכו משמע באמצע הכרי תהא התרומה והא איכא סביביו שהם שיריה נכרים: **עד שיאמר בצפונו או בדרומו.** אע"ג דבתוכו משמע באמצעיתו, לא הוי מקום מסויים, והרי הוא כאילו לא אמר כלום עד שיאמר בצפונו או בדרומו. וכן הלכה: **תרומת הכרי ממנו עליו קרא שם.** דלא בעינן שיריה נכרים: **עשור מעשר זה** וכו'. ר"א בן יעקב פליג אר' שמעון דאמר תרומת מעשר זה בתוך הכרי קרא שם, וקאמר דתרומת מעשר זה בתוכו קודם שהופרש המעשר לא קרא שם, אבל לאחר שהופרש המעשר אם אמר תרומת מעשר עליו קרא שם. ולית הלכתא כחד מיניהו אלא כחכמים בלבד:

ו שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר. ה"ק אע"פ שהוא עובר בלא תעשה שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר, אעפ"כ מה שעשה עשוי. מלאתך אלו הבכורים שמתמלאים בבכיר, ודמעך זו תרומה, ומעשר ראשון נמי יש בו תרומת מעשר. לא תאחר, לא תשנה הסדר:

ז זה קרוי תרומה וראשית. בכורים קרויין תרומה דאמר מר [פסחים לח:] ותרומת ידך (דברים יב) אלו בכורים דכתיב בהו (שם כו) ולקח הכהן הטנא מידך.

משניות מבוארות – קהתי

פועלים חברים, ובאה המשנה ללמד שרשאים הפועלים הללו לתרום, אף שלא קיבלו הרשאה לכך, לפי שהבעלים מטמאים את הגת מיד בתחילת הדריכה, ונוח להם שהפועלים יפרישו את התרומה מהגת קודם שיטמאום, שהרי לשם כך שכרו פועלים חברים, כדי שיפרישו את התרומה בטהרה **(ר"ש; ברטנורא)**. ויש מבארים ש"הדרוכות" היינו הענבים הנדרכים, כלומר שבענבים הנדרכים בגת, הואיל והם נעשים מיד מוכשרים לקבל טומאה, נוח להם לבעלים, שהפועלים יזדרזו להפריש מהם תרומה קודם שיקבלו טומאה **(תפארת ישראל; ועיין השגות הראב"ד על הרמב"ם הל' תרומות ד, יג)**.

באור משנה ה

כבר למדנו (במסכת דמאי), שלפעמים אין אדם מפריש את התרומה והמעשרות, אלא קורא להן שם. משנתנו באה ללמד, כיצד מועילה קריאת שם.

הָאוֹמֵר: תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה בְּתוֹכוֹ, וּמַעֲשְׂרוֹתָיו בְּתוֹכוֹ, תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר זֶה בְּתוֹכוֹ – שלא הפריש מן הכרי את התרומה והמעשרות, אלא אמר: "תרומת הכרי הזה בתוכו ומעשרותיו בתוכו, תרומת מעשר זה בתוכו", **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: קָרָא שָׁם** – לתרומה ולמעשרות, וחייב להפרישם מאותו כרי, ושוב אינו יכול לתרום ולעשר עליו ממקום אחר. **בבבלי מבואר (עירובין לז, ב),** שאף על פי שכתוב "ראשית דגנך"... ודרשו: ראשית – שיהיו שיריה ניכרים, מכל מקום סובר רבי שמעון, שהואיל ואמר "בתוכו", הרי זה משמע באמצע הכרי, ונמצא המקום מסויים, וכל מה שמסביב שיירים ניכרים הם. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיֹּאמַר בְּצָפוֹנוֹ אוֹ: בְּדָרוֹמוֹ** – שאם אמר "בתוכו", הרי זה כאילו לא אמר כלום, שאין זה מקום מסויים, אלא אם אמר "תרומת הכרי הזה בצפונו או בדרומו", הואיל וציין את מקומה, הרי זה קרא שם. **רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא אוֹמֵר: הָאוֹמֵר תְּרוּמַת הַכְּרִי מִמֶּנּוּ עָלָיו** – אפילו לא אמר "בתוכו", **קָרָא שָׁם** – שלדעתו אין צורך שיהיו שיריה ניכרים. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הָאוֹמֵר עֲשׂוּר מַעֲשֵׂר זֶה עָשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עָלָיו** – אפילו לא אמר "בתוכו", **קָרָא שָׁם** – רבי אליעזר בן יעקב חולק על רבי שמעון, שכן ברישא שנינו: "האומר: "תרומת מעשר זה בתוכו" (בתוך הכרי), רבי שמעון אומר: קרא שם", ואומר רבי אליעזר בן יעקב, שאם אמר "תרומת מעשר זה בתוכו", לא קרא שם, אלא אם לאחר שהופרש המעשר הראשון אמר "עישור מעשר זה עשוי תרומת מעשר עליו", קרא שם **(ר"ש; ברטנורא; תפארת ישראל)**. ויש מפרשים, שאין רבי אליעזר בן יעקב חולק על רבי שמעון, אלא שהוא בא להוסיף, שאם הלוי אמר: "עישור מעשר זה עשוי תרומת מעשר עליו", אף על פי שלא אמר "בתוכו", קרא שם, כדרך שאמר רבי אלעזר חיסמא בתרומה גדולה **("משנה ראשונה")**. ואמנם רש"י מפרש דברי רבי שמעון (ברישא), שהפיסקה "תרומת מעשר זה בתוכו" ענין בפני עצמו הוא, כלומר: או אם היה כרי של מעשר ראשון, ואמר: "תרומת מעשר זה בתוכו", קרא שם **(עירובין לז, ב)**.

יום חמישי

באור משנה ו

פירות האילן והאדמה שהבשילו ראשונה נקראים "ביכורים", ומצוה להביאם לבית המקדש וליתנם לכהן, שנאמר (שמות כג, יט; לד, כו): "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' א־להיך"; וכן נאמרה מצוה זו בפרטות בפרשת תבוא (דברים כו, א־יא), ודיניה מבוארים להלן במסכת "ביכורים". – בענין הפרשת הביכורים שנינו שם: "כיצד מפרישין את הביכורים? יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שבכר, רימון שבכר – קושרו בגמי ואומר: "הרי אלו ביכורים" (ביכורים ג, א). מכאן, שהפרשת הביכורים, שהיא במחובר לקרקע, קודמת להפרשת התרומה, כמו שמבואר עוד להלן (משנה ז); וסדר הפרשת תרומה ומעשרות (כפי שהזכרנו כבר במקומות אחדים): תחילה תרומה גדולה, אחר כך מעשר ראשון, ואחר כך מעשר שני או מעשר עני. – משנתנו דנה במי שמפריש תרומה קודם לביכורים או מעשר ראשון קודם לתרומה וכיוצא בזה.

הַמַּקְדִּים – להפריש, **תְּרוּמָה לַבְּכוּרִים** – כגון שלא הפריש ביכורים במחובר לקרקע כמצוותם, אלא תלש את הפירות והפריש מהם תרומה ואחר כך ביכורים; או המקדים להפריש **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לִתְרוּמָה,** או המקדים **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן** – למעשר ראשון, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – כמבואר לקמן, **מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי** – תרומתו תרומה ומעשרו מעשר. ומניין שהוא עובר ב"לא תעשה"? **שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר"** – ופירשו חכמים: מלאתך – אלו הביכורים, ודמעך – זו תרומה, לא תאחר – להפריש מה שצריך להקדימו, כלומר שאין לשנות את הסדר, כפי שהוא מבואר (במשנה הבאה).

מה שפירשו: "מלאתך" אלו ביכורים, מבאר רש"י **(תמורה ד, א),** לפי שתיכף כשנתמלא הפרי, היינו משהבשיל, הוקבע לביכורים; "ודמעך" זו תרומה, מבואר בתוספות **(שם),** לפי שתרומה נוהגת בלח (תירוש ויצהר), ואילו ביכורים אינם אלא ביבש, שאין מביאים ביכורים אלא מפרי.

שֶׁהֵן בְּכוּרִים לַכֹּל, וּתְרוּמָה לָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא רֵאשִׁית, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵאשִׁית.

ח הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר "תְּרוּמָה" וְאָמַר "מַעֲשֵׂר"; "מַעֲשֵׂר" וְאָמַר "תְּרוּמָה"; "עוֹלָה" וְאָמַר "שְׁלָמִים"; "שְׁלָמִים" וְאָמַר "עוֹלָה"; "שֶׁאֵינִי נְהֶנֶה לְבַיִת זֶה" וְאָמַר "לָזֶה"; "שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָזֶה" וְאָמַר "לָזֶה" — לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיְּהֵא פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין.

ט הַנָּכְרִי וְהַכּוּתִי תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה, וּמַעֲשְׂרוֹתֵיהֶן מַעֲשֵׂר, וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין לַנָּכְרִי כֶּרֶם רְבָעִי; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֶשׁ לוֹ. תְּרוּמַת הַנָּכְרִי מְדַמַּעַת וַחַיָּבִים עָלֶיהָ חֹמֶשׁ; וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר.

פירוש ברטנורא

וקרויין ראשית, ראשית בכורי אדמתך (שמות כג). תרומה קרוי תרומה את משמרת תרומתי (במדבר יח) וקרויה ראשית דגנך (דברים יח): **בכורים שהן בכורים לכל.** לשון בכורים דריש לכך קרינהו רחמנא בכורים. אי נמי משום דכתיבי בפרשת כי תשא עד שלא נצטוו על התרומות: **שיש בו ראשית.** דבמעשר ראשון יש בו תרומת מעשר, והתרומה קרויה ראשית, לפיכך דין הוא שיקדים ראשון לשני:

ח עד שיהיו פיו ולבו שוין. דכתיב (שם כג) מוצא שפתיך תשמור וכתיב (שמות לד) כל נדיב לב, הא כיצד, בעינן גומר בלבו ומוציא בשפתיו:

ט הנכרי והכותי תרומתן תרומה. אם הפרישו תרומה מן התבואה שלהן, אבל אם תרם הנכרי משל ישראל בשליחותו אין תרומתו תרומה, כדדרשינן מכן תרימו גם אתם (במדבר יח) מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית: **וחכ"א יש לו.** והלכה כחכמים: **תרומת הנכרי מדמעת.** אם נפלה לפחות ממאה נעשה הכל מדומע ואסור לזרים: **וחייבין עליה חומש.** זר שאכלה בשגגה משלם קרן וחומש: **ור"ש פוטר.** מחומש אבל מודה הוא דמדמעת. ואין הלכה כר"ש:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ז

וּמִנַּיִן שֶׁיְּקַדְּמוּ הַבְּכוּרִים לַתְּרוּמָה – שצריך להקדים הפרשת הביכורים להפרשת התרומה, והלא **זֶה קְרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית** – ביכורים קרויים "תרומה", שנאמר **(דברים יב, ו):** "ואת תרומת ידכם", ודרשו: אלו הביכורים, שכן כתוב בביכורים **(שם כו, ד):** "ולקח הכהן הטנא מידך"; וקרויים "ראשית", שנאמר **(שמות כג, יט):** "ראשית בכורי אדמתך", **וְזֶה קְרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית** – ותרומה אף היא קרויה תרומה וראשית, שנאמר **(במדבר יח, ח):** "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי", ונאמר **(דברים יח, ד):** "ראשית דגנך"..., ואם כן מניין שיש להקדים הביכורים לתרומה? **אֶלָּא יְקַדְּמוּ הַבְּכוּרִים, שֶׁהֵן בְּכוּרִים לַכֹּל** – שלשון "ביכורים" משמע שהם ראשונים לכל שאר המתנות, והרי חיובם חל כשהם עדיין במחובר לקרקע, כמו שבארנו במשנה הקודמת, ואילו תרומה חיובה בתלוש, **וּתְרוּמָה לָרִאשׁוֹן** – תרומה קודמת למעשר ראשון, **שֶׁהִיא רֵאשִׁית** – שהתרומה קרויה "ראשית", כמו שהבאנו לעיל, **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי** – מעשר ראשון קודם למעשר שני, **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵאשִׁית** – שבמעשר ראשון יש תרומת מעשר, שאף היא בכלל תרומה הנקראת "ראשית". – ובמכילתא מובא: יקדמו ביכורים שהם קרויים ארבעה שמות: "ראשית", "ביכורים", "תרומה", "מלאה", לתרומה שאינה קרויה אלא שלושה שמות: "ראשית", "תרומה", "דמע". ויקדים תרומה למעשר ראשון, שאינו קרוי אלא שני שמות: "מעשר", ויש בו "ראשית" (תרומת מעשר). ויקדים מעשר ראשון למעשר שני, שאינו קרוי אלא שם אחד.

יום שני

באור משנה ח

משנתנו באה ללמד, שאם בשעת הפרשת תרומה ומעשרות טעה אדם בדיבורו ושינה ממה שנתכוון בלבו לומר, הואיל ולא נתקיימה מחשבתו שבלבו, אף דיבורו לאו כלום הוא, שבטעות הוא. ואגב תרומה הובאו במשנתנו גם ענין קדשים ונדרים, שאף בהם הדין כך.

הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר "תְּרוּמָה" – שיהא זה תרומה, **וְאָמַר "מַעֲשֵׂר"** – יהא זה מעשר; **"מַעֲשֵׂר"** – או המתכוון לומר: יהא זה מעשר, **וְאָמַר "תְּרוּמָה"** – יהא זה תרומה; **"עוֹלָה"** – המתכוון לומר, שבהמה זו תהא קרבן עולה, **וְאָמַר "שְׁלָמִים"** – בהמה זו תהא קרבן שלמים; או המתכוון לומר **"שְׁלָמִים" וְאָמַר "עוֹלָה"** – בהמה זו תהא קרבן עולה; **"שֶׁאֵינִי נְהֶנֶה לְבַיִת זֶה"** – המתכוון לידור שלא ייכנס לבית זה, **וְאָמַר "לָזֶה"** – היינו לבית אחר; או המתכוון לומר **"שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לָזֶה"** – שנודר הנאה מאדם זה, **וְאָמַר "לָזֶה"** – היינו לאדם אחר, **לֹא אָמַר כְּלוּם** – שהואיל וטעה אין דיבורו נתפס, **עַד שֶׁיְּהֵא פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין** – שיוציא בשפתיו מה שהוא גמר בלבו. ברם, המפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום, הרי זו תרומה, שנאמר **(במדבר יח, ל):** "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן" – במחשבה בלבד תהיה תרומה **(רמב"ם הל' תרומות ד, סז).** וכן בקדשים, כגון אם גמר בלבו שבהמה זו תהא עולה, או שיביא עולה, הרי זה חייב להביא, שנאמר בתרומת המשכן **(שמות לה, כב):** "כל נדיב לב הביאו" – בנדיבות לב יתחייב להביא **(רמב"ם הל' מעשה הקרבנות יד, יב).** ויש למדים זה מפסוק האמור בדברי הימים ב **(כט, לא):** "וכל נדיב לב עולות" **(תוספות שבועות כו, ב).** אבל בנדרי חולין אין הנשבע או הנודר נאסר בדבר עד שיוציא בשפתיו, ואם גמר בלבו ולא הוציא בשפתיו אין דבריו קיימים, שנאמר **(ויקרא ה, ד):** "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים", ומכאן אמרו **(שבועות כו, ב):** גמר בלבו, צריך שיוציא בשפתיו.

באור משנה ט

הַנָּכְרִי וְהַכּוּתִי (עיין הקדמתנו לבאור המשנה דמאי ה, ט), **תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה** – אם הפרישו תרומה מתבואתם, יש לה דין תרומה. ברם, אם תרם הנכרי משל ישראל, אפילו בשליחותו, שנינו (לעיל א, א), שאין תרומתו תרומה (עיין שם). **וּמַעֲשְׂרוֹתֵיהֶן מַעֲשֵׂר** – כשעישרו מתבואתם, הרי זה מעשר, **וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ** – הרמב"ם כותב **(בפירושו למשנתנו):** "הנכרים אף על פי שאינם חייבים במצוות, אם עשו מהם שום דבר, יש להם קצת שכר... וכיון שהם משתתפים עמנו בשכר, מעשיהם במצוות קיימים". וב"משנה תורה" **(הל' תרומות ד, טו)** הוא כותב: "העכו"ם שהפריש תרומה משלו, דין תורה שאינה תרומה, לפי שאינם חייבים, ומדבריהם גזרו שתהיה תרומה משום בעלי כיסים, שלא יהיה זה הממון של ישראל ויתלה אותו בעכו"ם כדי לפטרו". **ויש מבארים** טעם משנתנו, לפי שהתנא של משנתנו סובר: אין קניין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מתרומות ומעשרות **(רש"י גיטין כג, ב; קידושין מא, ב).** והקדש הנכרי הקדש, שלמדים ממה שנאמר **(ויקרא כב, יח):** "איש איש מבית ישראל... אשר יקריב קרבנו", ודרשו: "איש איש" – לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל **(בבלי חולין יג, ב).** **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין לַנָּכְרִי כֶּרֶם רְבָעִי** – כתוב **(ויקרא יט, כג-כד):** "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל... שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה'", היינו שדין הפירות של השנה הרביעית כדין מעשר שני. ובאה המשנה ללמדנו, שפירות כרמו של הנכרי בשנה הרביעית לנטיעתו אין להם

פרק רביעי

א הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת – מוֹצִיא מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה עָלָיו, אֲבָל לֹא לְמָקוֹם אַחֵר. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף מוֹצִיא הוּא לְמָקוֹם אַחֵר תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת.

ב מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו בַּמְּגוּרָה, וְנָתַן סְאָה לְבֶן לֵוִי וּסְאָה לֶעָנִי, מַפְרִישׁ עוֹד שְׁמוֹנָה סְאִין וְאוֹכְלָן; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ מַפְרִישׁ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן.

פירוש ברטנורא

ד א המפריש מקצת תרומה ומעשרות. כגון שהיה לו מאה סאין טבל והוציא מהן סאה תרומה ובדעתו להפריש עדיין השאר, חוזר ומוציא מאותו הכרי עצמו עד שישלים שני סאין כשיעור התרומה, דהטבל הוא שיעלה בידו ולא מה שכבר מתוקן: **אבל לא למקום אחר.** אם יש לו מאה סאין אחרים של טבל אינו יכול להפריש עליהן מאלו שהוציא מקצת תרומתן, דלגבי אחרים תלינן דלמא מן המתוקן הוא מוציא עליהן ולא מן הטבל שבו, ור"מ שרי אף למקום אחר. ואין הלכה כר"מ:

ב במגורה. באוצר, כדכתיב (חגי ב) העוד הורע במגורה: **ונתן סאה לבן לוי.** מתניתין אירי בפועל חבר הבא לסעוד אצל בעל הבית ואינו מאמינו על המעשרות וראה הפועל את בעל הבית נותן ממגורתו סאה לבן לוי וסאה לעני. ר"מ אומר דאותו פועל יכול לאכול מן המגורה שמנה סאים דמסתמא בתורת מעשר ראשון נתן ללוי ובתורת מעשר עני נתן לעני, והרי יש כאן ח' סאים מתוקנים ומעט יותר. ואע"פ שלא ראהו מפריש תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ על התרומה: **וחכ"א לא הפריש בעל הבית אלא לפי חשבון.** סעודה זו שרוצה הפועל לאכול אצלו, והשאר מתנה בעלמא הוא דיהיב ללוי ולעני, הלכך אין הפועל יכול לאכול אצלו עד שיכלו ח' סאין כדברי ר"מ, אלא אותה סעודה שהיה לו לאכול אצלו ותו לא. פירוש **אחר** ונתן סאה לבן לוי וסאה לעני והלכו להם, וכשבא להפריש שמנה סאין מן המגורה ולאכול אותם על סמך השני סאין שנתן לבן לוי ולעני אינו יודע אם אותן שני סאין קיימים אם לאו, ר"מ אומר מפריש שמונה סאין ואוכלן, על סמך אותן שני סאין שנתן לבן לוי ולעני בחזקת שהן קיימים. וחכ"א אינו מפריש אלא לפי חשבון, הקיימים, אם כל השני סאין קיימים מפריש עליהן ח' סאין ומעט יותר, ואם אין קיימים אלא חציין אינו מפריש עליהם אלא ארבע סאין, לפי חשבון מה שנמצא מהן קיימים כך מפריש עליהם ולא יותר. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

קדושת רבעי, ומותרים הם בלא פדיון. ברם בשלש השנים הראשונות יש לפירות דין ערלה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ** – יש לנכרי דין כרם רבעי; ובתוספתא מפורש, שאין רבי יהודה חולק על חכמים אלא בסוריא, אבל בארץ ישראל אף רבי יהודה סובר שיש לנכרי כרם רבעי. **תְּרוּמַת הַנָּכְרִי מְדַמַּעַת** – אם תרומת הנכרי נפלה לחולין, ואין מאה חולין כנגד התרומה, נעשה הכל "מדומע", ואסור לזרים, **וְחַיָּבִים עָלֶיהָ חֹמֶשׁ** – זר שאכלה בשוגג משלם קרן וחומש, כדין תרומת ישראל; **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר** – מן החומש, אבל מודה הוא שמדמעת. ובירושלמי מובאת ברייתא, שרבי שמעון חולק גם לענין דימוע, שלדעתו קדושת התרומה של הנכרי קלה היא ואינה מדמעת **("מלאכת שלמה").** ואין הלכה כרבי שמעון.

בענין "כותי" השנוי במשנתנו, מעיר בעל "משנה ראשונה", שצריך עיון, כי הרי הכותים מצווים וחייבים במצוות כישראל ומעשרים פירותיהם כישראל (עיין דמאי ה, ט), ולמה צריכה המשנה לשנות דין כותי? ולפרש משנתנו בכותים לאחר שגזרו עליהם להיות כגויים גמורים לכל דבר, הרי זה דוחק, שאין מוצאים במשנה שדיברה בהם אחר גזירה.

שבת קודש

באור משנה א

הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת – כגון שהיו לו מאה סאה טבל, והפריש מהן סאה אחת לתרומה גדולה, ובדעתו להפריש אחר כך את המותר, היינו עוד סאה, כדי להשלים את השיעור של תרומה גדולה (אחד מחמישים), **מוֹצִיא מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה עָלָיו** – מפריש הוא את שאר התרומה מאותו כרי עצמו, כפי שהיה בדעתו; ואין אומרים, שהואיל והפריש תחילה מקצת תרומה, נעשה מקצת הכרי מתוקן ומקצתו טבל, ומה שהוא מפריש עכשיו שמא מן המתוקן הוא ונמצא מפריש מן הפטור על החייב, אלא אנו אומרים, שאף מה שהוא מפריש עכשיו הרי הוא מוציאו מן הטבל, שיש ואדם אינו יכול להפריש את תרומת כל כריו בבת אחת, אלא מפריש חלק ממנה, וחוזר ומפריש את השאר, הלכך אפילו הפסיק בין ההפרשות יום או יומים אין לחשוש, שמה לי הפסק מועט ומה לי הפסק מרובה **(הר"ש),** **אֲבָל לֹא לְמָקוֹם אַחֵר** – אסור להפריש מכרי זה שמקצתו כבר מתוקן על כרי אחר שכולו טבל, שלגבי כרי אחר אנו אומרים, שמה שהוא מוציא מכרי זה מקצתו מתוקן ומקצתו טבל, ונמצא מפריש מן הפטור על החייב. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף מוֹצִיא הוּא לְמָקוֹם אַחֵר תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת** – שכשם שמוציא ממנו תרומה עליו, ואנו אומרים שמן הטבל הפרישה, כך תורם ממנו על כרי אחר, ואנו אומרים, שמה שהוציא מן הטבל הוציא, והתרומה שהפריש בתחילה, לא הפריש אלא על שאר הכרי. וכן לענין מעשרות.

הרמב"ם גורס במשנתנו: ממקום אחר (במקום גירסתנו "למקום אחר"), והוא מפרש את המשנה בדרך אחרת: המפריש מקצת תרומה ומעשרות – ה"מקצת" שהפריש אינו תרומה ולא מעשרות, אלא טבל כמו שהיה, וכאילו נטל חלק מן הפירות והניחם במקום אחר, ולכן מוציא ממנו תרומה עליו– מפריש מאותו "מקצת" את התרומה והמעשרות שהוא חייב בו, אבל לא ממקום אחר – אסור להפריש עליו מפירות טבל אחרים, הואיל והוציאו על דעת שהוא תרומה ומעשרות. ורבי מאיר אומר: אף מוציא עליו ממקום אחר – שהואיל וטבל הוא, מותר להפריש עליו אף מפירות טבל אחרים. ואין הלכה כרבי מאיר (עיין הל' תרומות ג, ז; הל' מעשרות א, טו).

באור משנה ב

מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו בַּמְּגוּרָה – באסם (מחסן לתבואה או לפירות), **וְנָתַן סְאָה לְבֶן לֵוִי** – לשם מעשר ראשון, **וּסְאָה לֶעָנִי** – לשם מעשר עני, **מַפְרִישׁ עוֹד שְׁמוֹנָה סְאִין וְאוֹכְלָן** – נוטל הוא אחר כך מן המגורה עוד שמונה סאים ואוכלן על סמך אותן שתי הסאים שנתן לבן לוי ולעני בתורת מעשרות על שמונה סאים אלו. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שלדעת רבי מאיר יכול הוא לסמוך על אותן שתי סאים שנתן לבן לוי ולעני בחזקת שהן קיימות. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ מַפְרִישׁ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן** – הקיים משתי הסאים באותה שעה, שאמנם אם הוא יודע ששתי הסאים כולן קיימות, מפריש עליהן שמונה סאין ואוכלן, אבל אם כבר אכלו מהן הלוי והעני, אינו מפריש עליהן אלא לפי חשבון הנשאר משתי הסאים, כגון שאם לא נשאר מהן אלא חציין, אינו מפריש עליהן אלא ארבע סאים, כלומר שלדעת חכמים אינו יכול לסמוך על שתי הסאים שהן בחזקת קיימות, אלא צריך הוא לברר כמה מהן קיים, ולפי מה שיתברר לו שקיים עדיין משתי סאים אלו, כך יפריש עליהן לפי חשבון.

בארנו את המשנה לפי הרמב"ם, וזהו הפירוש השני המובא בברטנורא. אבל הפירוש הראשון המובא בברטנורא הוא על פי הירושלמי, שבמשנתנו מדובר בפועל חבר הבא לסעוד אצל בעל הבית, ואינו מאמינו על המעשרות, ובאה המשנה ללמד, שאם ראה הפועל, שבעל הבית נתן ממגורתו סאה לבן לוי וסאה לעני, לדעת רבי מאיר יכול הפועל לאכול מן המגורה עד שמונה סאים, שמן הסתם נתן בעל הבית ללוי את הסאה בתורת מעשר ראשון, ולעני בתורת מעשר עני, והרי יש כאן שמונה סאים מתוקנות. וחכמים סוברים, שלא הפריש בעל הבית אלא לפי חשבון סעודה זו שרוצה הפועל לאכול אצלו, והשאר לא נתן להם אלא בתורת מתנה. הלכך אין הפועל יכול לאכול אצלו אלא סעודה זו ולא יותר.

רש"י

רבי יהושע בן חנניה — מן הלויים המשוערים היה, כדאמר בערכין (יא,ב): וכבר הלך ר' יוחנן בן גודגדא לסייע את ר' יהושע בן חנניה בהגפת דלתות. **מלקין אותו** — שנשבע לשוא. ומשעה שיצאת שבועה מפיו הרי הוא כנשבע על העמוד של אבן שהוא של זהב, שאף זה נשבע על דבר שאי אפשר. ובשבועות (כט,א) תנן דהיינו שבועת שוא, וחייבים על זדונה מכות — וכגון שהתרו בו. **תקעו והריעו** — זה סימן לילך למלאות המים לניסוך מן השילוח. **הגיעו לעזרה** — לקרקע עזרת נשים. **תקעו והריעו ותקעו** — ובראש השנה (לג,ב), יליף בכל תקיעות פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע. **והיו תוקעין והולכין** — באלו שלש אחרונות מאריכין עד שמגיעין לשער היוצא מעזרת נשים להר הבית, לשיפולו למזרח. והשער ההוא מכוון כנגד שער שמעזרת ישראל לעזרת נשים, ויורדין ממערב למזרח. וכשהיו נכנסין למקדש היו הולכין ממזרח למערב, דרך עלייה. **הפכו פניהם** — למערב, לצד העזרות וההיכל, לומר דבר זה. **אבותינו** — בבית הראשון היו כופרין, ולא היו פניהם לבית אלא "אחוריהם אל היכל ה'" וגו' — פסוק הוא ביחזקאל (ח). **שונין אותה** — כופלין אותה, כדמפרש "אנו ליה וליה עינינו".

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף נג עמוד א **תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה**, שהיה מן הלויים השוערים [וי"א משוררים], **כְּשֶׁהָיִינוּ שְׁמֵחִים שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה** במשך ימי חג הסוכות **לֹא רָאִינוּ שֵׁינָה בְּעֵינֵינוּ. בֵּיצַד** היה סדר היום, **שָׁעָה רִאשׁוֹנָה תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, מִשָּׁם לַתְּפִלָּה** של שחרית, **מִשָּׁם לְקָרְבַּן מוּסָף, מִשָּׁם לְתִפְלַת הַמּוּסָפִין, מִשָּׁם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ** ללימוד התורה, **מִשָּׁם לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, מִשָּׁם לִתְפִלַּת הַמִּנְחָה, מִשָּׁם לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, מִכָּאן וְאֵילָךְ לְשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה** שנמשכה כל הלילה כבמשנה לעיל (נא.).

מקשה הגמרא: **אֵינִי** - איך אפשר שלא ישנו במשך מספר ימים, **וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** אם נשבע אדם **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אִישַׁן שִׁלְשָׁה יָמִים, מַלְקִין אוֹתוֹ** מיד משום שבועת שוא, שכיון שדבר זה אי אפשר לקיימו הרי הוא כאילו נשבע על אבן שהוא זהב שלוקה משום שבועת שוא, **וְיָשֵׁן לְאַלְתַּר** אם ירצה לפי שלא חלה השבועה לאסרו בשינה. וכיצד אמר רבי יהושע בן חנניה שלא היינו ישנים במשך מספר ימים. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא הָכִי קָאָמַר** רבי יהושע בן חנניה, **לֹא טָעַמְנוּ טַעַם שֵׁינָה** - לא היינו ישנים על מיטותינו, אלא דֶּרֶךְ הֲווּ **מְנַמְנְמֵי אַכַּתְפָּא דַּהֲדָדֵי** - מנמנמים היו איש על כתף רעהו.

שמחה זו נמשכה כל הלילה ולפנות בוקר החלו בהכנות ליציאה למעיין השילוח לצורך שאיבת המים: **וְעָמְדוּ שְׁנֵי כֹּהֲנִים בַּשַּׁעַר הָעֶלְיוֹן** - שער ניקנור שֶׁדרכו **יוֹרֵד** - יורדים **מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל לְעֶזְרַת נָשִׁים, וּשְׁנֵי חֲצוֹצְרוֹת בְּיֵדֵיהֶן,** וכשהגיע הזמן שֶׁקָּרָא **הַגֶּבֶר** - הכרוז שהיה קורא בכל יום קודם עלות השחר, עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדכם, **תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ** - תקיעה תרועה ותקיעה, וירדו, וכשהִגִּיעוּ **לְמַעֲלֵה עֲשִׂירִית** שוב **תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ** פעם שניה, והמשיכו לירד עד שהִגִּיעוּ לְקרקע **הָעֲזָרָה** - עזרת נשים, ושוב **תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ** פעם שלישית, **(הִגִּיעוּ לַקַּרְקַע תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ).** ובתקיעות אלו **הָיוּ תּוֹקְעִין וְהוֹלְכִין** ומאריכין בתקיעות **עַד שֶׁמַּגִּיעִין לַשַּׁעַר הַיּוֹצֵא** מעזרת נשים לצד הר הבית **מִמִּזְרָח** - לכיוון צד מזרח, שמשם הולכים לשאוב את המים, וכאשר **הִגִּיעוּ לַשַּׁעַר הַיּוֹצֵא** מעזרת נשים להר הבית **מִמִּזְרָח** - למזרח, **הָפְכוּ** כולם את **פְּנֵיהֶן** מִצד **מִזְרָח** לְצד **מַעֲרָב** לכיוון העזרות וההיכל **וְכָךְ אָמְרוּ, אֲבוֹתֵינוּ שֶׁהָיוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה** בזמן בית המקדש הראשון, היו כופרים, והפנו את **אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הַהֵיכָל** וְאת **פְּנֵיהֶם** הפנו **קֵדְמָה** - לצד מזרח **וּמִשְׁתַּחֲוִים קֵדְמָה לַשֶּׁמֶשׁ,** כמבואר בגמרא לקמן (נג:) שפסוק הוא בספר יחזקאל (ח טז) וכוונת הפסוק שהיו מגלין אחוריהם ומתריזין רעי, **וְאָנוּ** איננו כמותם אלא פנינו לצד ההיכל למערב, **וְלֵיהּ עֵינֵינוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָיוּ שׁוֹנִין** וכופלין דבריהם, והיינו שהיו **אוֹמְרִין אָנוּ** מודים **לֵיהּ** על העבר, **וּלֵיהּ עֵינֵינוּ** מייחלות בבקשה על העתיד.

מקשה הגמרא: **אִינִי** - איך יתכן שכך אמרו, **וְהָאָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּל הָאוֹמֵר 'שְׁמַע' 'שְׁמַע'** - שאומר פסוק 'שמע ישראל' וכופלו, הרי הוא **כְּאִילּוּ אָמַר 'מוֹרִים' 'מוֹרִים'** ששנינו במשנה שמשתקין אותו, משום שנראה כאילו מתפלל לשתי רשויות, ואיך אמרו כאן 'אנו ליה וליה עינינו' הרי כיון שמזכירים פעמיים 'לֵיהּ' נראה כשתי רשויות. מתרצת הגמרא: שהמשנה קיצרה בלשונה **אֶלָּא הָכִי אָמְרִי** - ובאמת אמרו **הָמָּה מִשְׁתַּחֲוִים קֵדְמָה** לשמש, **וְאָנוּ לֵיהּ (אנחנו מודים) [מִשְׁתַּחֲוִים], וְעֵינֵינוּ לֵיהּ מְיַחֲלוֹת** ומצפות שהוא המספק כל צרכינו. וכיון שהזכירו 'לֵיהּ' על שני עניינים אין חשש בכפילות המלה ולא נראה כשתי רשויות:

אִי דִּינָא אִי קִנְסָא – מה חילוק יש לך אם הוא חייב מן הדין הוא משום קנס. אָמַר לֵיהּ רב הונא בר חייא, אִי דִּינָא – אם מן הדין הוא חייב, גְּמָרִינַן מִינֵּיהּ – למדים אנו מזה לשאר גרמי בנזיקין שחייב, אבל אִי אינו חייב אלא מִקְנָסָא, לֹא גְּמָרִינַן מִינֵּיהּ למקומות אחרים, שרק את אותו אדם הוא קנס כי הוא היזה רגיל בכך.

רב הונא בר חייא מוכיח שאין למדים מקנס לשאר מקומות: וּמְנָא תֵּימְרָא דְּמִקְנָסָא לֹא גְּמָרִינַן – ומהיכן למדנו שאין למדים מקנס למקומות אחרים, דְּתַנְיָא בברייתא, בָּרְאשׁוֹנָה הָיוּ חכמים אוֹמְרִים שהַמַּטְמֵא טהרותיו של חבירו וְהַמְנַסֵּךְ את יינו לעבודה זרה, אף שאין היזקו ניכר, חייב לשלם, חָזְרוּ חכמים לוֹמַר שאַף הַמְדַמֵּעַ – המערב תרומה בחולין ומעתה אינם נאכלים אלא לכהן, חייב, שהפסידו בכך שירד ערכם מלהמכר בשוק שהרי אינם ראויים להמכר אלא לכהנים בזול. מדייקת הגמרא: 'חָזְרוּ' אֵין, לֹא חָזְרוּ לֹא – אם לא היו חוזרים להוסיפו היזה המדמע פטור ולא היינו למדים לחייבו ממטמא ומנסך, מַאי טַעְמָא, האם לַאו מִשּׁוּם דְּחִיּוּבם של אלו קִנְסָא הוּא, וּקְנָסָא לֹא גַּמְרִינַן מִינֵּיהּ – ואין למדים מקנס למקומות אחרים. דוחה הגמרא: לָא – אין הטעם משום שאין למדים מקנס, אלא משום דְּמַעִיקָּרָא סָבְרֵי – מתחילה סברו חכמים שרק לְהַפְסֵד מְרוּבֶּה חָשְׁשׁוּ לקנוס, כמו מטמא תרומה שמעתה אינה ראויה לאכילה, וכן מנסך שהיין אסור לגמרי, אבל לְהֶפְסֵד מוּעָט כמו במדמע, שאינו אסור אלא לישראלים, וניתן למוכרו לכהנים בזול, לֹא חָשְׁשׁוּ ואין לקנסו על כך, וּלְבַסּוֹף סָבְרֵי לְהֶפְסֵד מוּעָט נַמִּי חָשְׁשׁוּ, וקנסו אף את המדמע.

הגמרא סבורה להביא ראיה מברייתא אחרת שאין למדים מקנס: אֵינִי – וכי ניתן ללמוד מקנס למקום אחר, וְהָא תָּנֵי אַבָּוּהּ דִּרְבִּי אָבִין – והרי אביו של רבי אבין שנה את הברייתא של היזק שאינו ניכר באופן אחר מכפי שהובאה לעיל, שבָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים הַמְטַמֵּא וְהַמְדַמֵּעַ חייב, אף שהוא היזק שאינו ניכר, וְשׁוּב חָזְרוּ לוֹמַר אַף הַמְנַסֵּךְ חייב. ומדוייק מברייתא זו, חָזְרוּ אֵין, לֹא חָזְרוּ לֹא – דוקא מפני שחזרו להוסיף את המנסך הוא חייב, אבל אם לא חזרו היה פטור, ואין למדים אותו ממטמא ומדמע אף שהפסידו מרובה משלהם, מַאי טַעְמָא, האם לַאו מִשּׁוּם דְּלֹא גְּמָרִינַן מִקְנָסָא – שאין למדים מקנס למקום אחר. דוחה הגמרא: לָא – אין הטעם מפני שאין למדים מקנס, אלא מטעם אחר, משום דְּמַעִיקָּרָא – מתחילה סָבְרֵי כְּרַבִּי אָבִין ולכן פטרו את המנסך, וּלְבַסּוֹף סָבְרֵי כְּרַבִּי יִרְמְיָה ולכן חייבוהו. מבארת הגמרא: מֵעִיקָּרָא סָבְרֵי כְּרַבִּי אָבִין, דְּאָמַר רַבִּי אָבִין, זָרַק חֵיץ בשבת מִתְּחִילַּת אַרְבַּע אמות (ולכסוף) [וְלִסּוֹף] אַרְבַּע אמות, וְקָרַע החץ שִׁירְאַיִן – בגדי משי של חבירו בַּהֲלִיכָתוֹ קודם שנח, ויש לנו לחייבו ממון על קריעת השיראין, ומיתה על העברת חץ בשבת ארבע אמות ברשות הרבים, הדין הוא שפָּטוּר הוא מתשלומי הנזק, שֶׁהָרֵי עֲקִירָה של החץ צוֹרֶךְ הַנָּחָה ברשות הרבים הִיא, כלומר, מעשה אחד הוא, ובעת שנעשה מעשה זה נעשה מעשה קריעת השיראין, וּמַתְחַיֵּיב הזורק בְּנַפְשׁוֹ, שחייב מיתה על מלאכת שבת, וכל המתחייב מיתה פטור על חיוב ממון שבא עם חיוב המיתה. ואין אומרים שמשעת עקירת החץחייב ממון על קריעת השיראין, וחיוב המיתה לא בא עד שעה שנח החץ בסוף ארבע אמות שאז הושלמה מלאכתו, וממילא לא באו שני החיובים ביחד ואין חיוב המיתה פוטר את חיוב הממון, אלא כיון שהעקירה צורך ההנחה הכל מעשה אחד הוא שנתחייב עליו מיתה וממון ופוטרת המיתה את חיוב הממון. וסברו חכמים בתחילה לומר שאף מנסך כן, שכיון שהוא חייב מיתה על עבודה זרה שעבדה בכך שניסך את היין לפניה, פטור מלשלם על היין שהפסיד לבעליו. ואף שעל היין הוא מתחייב משעת הגבהתו על מנת לגוזלו, ואילו מיתה אינו מתחייב עד שעת הניסוך, בכל זאת נחשבים הם כבאים כאחד ופוטר חיוב המיתה את חיוב הממון, כיון שהגבהת הכלי לנסכו היא צורך הניסוך והכל נחשב מעשה אחד שנתחייב עליו מיתה וממון, ולפיכך לא חייבוהו חכמים ממון. וּלְבַסּוֹף שחזרו לומר שאף המנסך חייב, סָבְרֵי חכמים כְּרַבִּי יִרְמְיָה, דְּאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה שמנסך חייב ממון, משום שמַשְׁעֵת הַגְּבָהָה של הכלי לניסוך, קַנְיֵיהּ – קנאו כדין גזלן, ובאותה שעה אִיתַּיֵּיב לֵיהּ מָמוֹן, ואילו מִתְחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ לֹא הָוֵי עַד שָׁעַת נִיסּוּךְ היין, ואין אומרים שהגבהה צורך ניסוך והכל מעשה אחד הוא, ולפיכך חזרו לומר שאף המנסך חייב.

הגמרא מביאה מעשה אודות חיוב של מוסר ממון חבירו לאנס: רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אִיקְּלַע – הזדמן לְבֵי אַבְּיוֹנֵי [– שם מקום]. לאחר מכן אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא – בא רב הונא לפני רבא, אָמַר לֵיהּ רבא, כְּלוּם מַעֲשֶׂה – דבר הלכה בָּא לְיָדֵךְ באותו מקום. אָמַר לֵיהּ רב הונא, מעשה בִּישְׂרָאֵל שֶׁאָנְסוּהוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְהֶרְאָה להם מָמוֹן חֲבֵירוֹ ולקחוהו, בָּא לְיָדַי, וְחִיַּיבְתִּיו לאותו מוסר לשלם לבעל הממון את מה שנטלו ממנו. אָמַר לֵיהּ רבא, אַהֲדַר עוּבְדָא לְמָרֵיהּ – החזר את הדין והשב את הממון מהנגזל לאותו מוסר, דְּתַנְיָא בברייתא, יִשְׂרָאֵל שֶׁאָנְסוּהוּ וכפוהו עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עד שענעה להם וְהֶרְאָה להם מָמוֹן חֲבֵירוֹ, וּלקחוהו, פָּטוּר מלשלם, וְאִם נָתַן להם את ממון חבירו פַּיָּיד, חַיָּיב לשלם, כדין מציל עצמו בממון חבירו. מוסיפה הגמרא: אָמַר רַבָּה, אִם הֶרְאָה להם את ממון חבירו מֵעַצְמוֹ, בלא שאנסוהו על כך, פְּטָרָה וְנָתַן פַּיָּיד דְּמֵי, וחייב לשלם.

הגמרא מביאה מעשה מענין 'נשא ונתן ביד': מעשה בהַהוּא גַּבְרָא – באותו אדם דַּאֲנָסוּהוּ וכפוהו עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְאַחֵוי אַהַמְרָא – והראה להם את יינו דְּרַב מָרֵי בְּרֵיהּ דְּרַב פִּנְחָס בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא. אָמְרוּ לֵיהּ – אמרו לו האנסים לאותו אדם, דְּרֵי וַאֲמְטֵי בַּהֲדַן – שא את היין בדרך זה שאנו הולכים והביאו עמנו לבית המלך. וכך עשה, דָּרֵא וַאֲמְטֵי בַּהֲדַיְיהוּ – נשאו והביאו עמם לבית המלך. לאחר מכן אָתָא לְקַמֵּיהּ – בא לפני דְּרַב אַשִׁי, פַּטְרִינֵיהּ – פטרו רב אשי מלשלם את דמי היין. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַב אַשִׁי, מדוע פטור הוא מלשלם, וְהָתַנְיָא בברייתא שאִם נָשָׂא את הממון וְנָתַן אותו בְּיַד לאנס, חַיָּיב לשלם, וכאן הלא נשא אותו בדרך בידיו והביאו להם. אָמַר לְהוּ – השיב להם רב אשי לחכמים, הָנֵי מִילֵּי – מה ששנינו בברייתא שאם נשא ונתן ביד חייב, אין זה אלא הֵיכָא דְּלָא אוֹקְמֵיהּ עֲיָלְוֵיהּ מֵעַיקָּרָא – באופן שלא העמידו אותו האנסים על ממון זה מתחילה באונס, אלא הלך ונטל ונתנו להם, אֲבָל הֵיכָא דְּאוֹקְמֵיהּ עֲיָלְוֵיהּ מֵעַיקָּרָא – אם האנסים העמידו אותו על ממון זה קודם לכן, מִיקְּלֵי קָלֵייהּ – הרי ממון זה כאילו כבר נשרף לבעליו, ומה שאחר כך נשא ונתן ביד אין זה אלא כאילו הביא להם את שלהם ואין לחייבו על כך.

רבי אבהו מקשה על דברי רב אשי מברייתא: אֵיתֵיבֵיהּ רַבִּי אַבָּהוּ לְרַב אַשִׁי, שנינו בברייתא, אִם אָמַר לוֹ אָנַס הוֹשֵׁט לִי פִּקְיַע עָמִיר – חבילת קש זֶה, אוֹ אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים זֶה, וְהוֹשִׁיט לו, חַיָּיב לשלם לבעליהם. וכאן הלא כבר נתן האנס עינו בממון זה והוא עומד עליו לקחתו, ואף על פי כן חייב על כך שמסרו לו בידו. דוחה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן מדובר בְּגוֹן דְּקָאֵי בִּתְרֵי עִבְרֵי נַהֲרָא – שאין האנס יכול להגיע לממון משום שהוא נמצא מצידו האחד של הנהר והממון מצידו השני, ולכן אין אומרים שהממון נחשב כאבוד עוד קודם שמסרו לו הישראל, כי לולי הישראל לא היה יכול האנס לקחתו, ומשום כך חייב הישראל על שמסרו לו ביד. מוסיפה הגמרא, דְּיָקָא נַמִּי – כן גם מדויק מלשון הברייתא, דְּקָתָנֵי – שנאמר בה 'הוֹשִׁיט לי פקיע זה', וְלֹא תָּנֵי 'תֵּן לי פקיע זה', משמע שאינו יכול להגיע אליו אלא אם יושיטנו לו הישראל. שְׁמַע מִינָּהּ – אכן מוכח כן מדברי הברייתא.

מעשה נוסף אודות מסירת ממון: הַהוּא שׁוּתָּא – מכמורת דגים או חיות, דַּהֲווּ מְנַצּוּ עֲלָהּ בֵּי תְּרֵי – שהתקוטטו עליה שני אנשים, הַאי אָמַר דִּידִי הוּא וְהַאי אָמַר דִּידִי הוּא – זה אמר שלי היא וזה אמר שלי היא. אֲזַל חַד מִנַּייהוּ – הלך אחד מהם וּמָסַר לְפַרְהַגְנָא דְּמַלְכָּא – למוכס של המלך, ונטלו. אָמַר אַבַּיֵי, אין עליו תביעת ממון משום שקָבוֹל לוֹמַר, אֲנָא כִּי מָסַרִי דִּידִי מָסַרִי – אני מה שמסרתי למוכס, את שלי מסרתי. אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, וְכָל כְּמִינֵיהּ – האם יכול הוא לעשות כן בממון המוטל בספק, אֶלָּא אָמַר רָבָא, מְשַׁמַּתִּינַן לֵיהּ עַד דְּמַיַּיתֵי לֵיהּ וְקָאֵי בְּדִינָא – מנדים אותו עד שישיב את המכמורת מהמוכס ויעמוד עליה לדין עם חבירו.

המשך בעמוד סד

אי דינא. הוא שמסור בשלם: נמרינן. מהאי מעשה דרב נחמן לשאר גרמי דנזקין דעלמא:
ואי קנסא. הוא דקנסיה רב נחמן משום דרגיל היה בכך לא גמרינן מיניה: המפסא.
טרחותיו של חבירו או מנסך יינו של חבירו לע"ז דאע"ג דקמיה מנח ואין רהזיקו ניכר
משלם: לא חזרו. לא היינו גמרי' מדמפע ממנסך: המדמע. ערב חולין בתרומה דהפחית דמי
החולין דלא חזו מהשתא אלא להמכר לכהנים:
להפסד מרובה. מטמא תרומה הפסד מרובה
הוא דתנו לא חזיא לאכילה מדמפע המפסד מועט
הוא דהא מוזבן לכהנים בדמי תרומה: אף
המנסך וכו' לא חזרו לא גמרינן מנסך אע"ג
דהפסידו מרובה ממדמע ומטמא דהפסידן מועט
לגבי מנסך: וזרק חיץ. בשבת: עקירה צורך הנחה.
דבין עקירה להנחה קרע נמצא מעשה
שבת ומעשה עקירה באין כאחד ולא אמרינן
משעת עקירה חייב ממון ומתחייב בנפשו לא היו
עד שעת הנחת חץ והכא נמי הגבהת יין צורך
ניסוך הוא ותשלומין וחיוב מיתה דע"ז באין
כאחד: לבי אבייני. מקום: נשא ונתן ביד חייב.
דהוציל עצמו בממון חברו: מעצמו. בלא אונס:
דרי ואמטי. שא והולך עמנו לבית המלך: ח"מ.
דאם נשא ונתן ביד חייב: היכא דלא אוקמינהו.
העובדי כוכבים על הממון מעקרא ע"י האונס
אלא הלך ונטל ונתנו להם אבל הכא דאוקמינהו
על היין קלייה ואההיא שעתא פטור כי אמטי תו
דידהו אמטי: פקיע. קשר: חייב. ואע"ג דקאי
עכו"ם ע"ג הממון הואיל ונשא ונתן ביד חייב:
בתרי עיברי נהרא. עכו"ם מצד זה והעמיר מצד
זה דאי לא יהיבה נהליה לא מצי אנפ
למשקליה: שותא. מכמורת לדגים או לחיות:
לקועיא. לצוארייה שבר מפרקתו: תואא. חיה והוא
שור הבר כדמתרגם (דברים יד) תוא וזמר
תורבלא תור שור בלא יער: אין מרחמין עליו.
ושפיר עבדת דקטליה: מסיים מתיבתא דיומא
לרבנן. היה מחזר ושונה להם מה שפירש רבי
יוחנן אותו היום לפי שר"ל חכם גדול היה
ולאחר ששמעו כולן מפי הרב חזר ומכוונה
בידם: בדרא קמא. שבע שורות תלמידים
יושבים לפניו זו לפנים מזו: בי סתרקי. תפי"ד
בלעז: מסרחי גבייהו. גבות עיניו גדולים ומכוסין
עיניו: פרטא שפתיה. נקרעה שפתו על ידי מכה:
הדרא

אי קנסא אי דינא נמרינן מיניה אי קנסא לא נמרינן מיניה ומנא תימרא דמקנסא לא גמרינן דתניא בראשונה היו אומרים המפסא וחוזרו לומר אף המדמע חוזרו אין לא חזרו לא מאי טעמא לאו משום דקנסא הוא וקנסא לא נמרינן מיניה לא מעיקרא סברי להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו ולבסוף סברי להפסד מועט היו אומרים המטמא והמדמע חוזרו לומר אף המנסך חזרו אין לא חזרו לא מאי טעמא לאו משום דלא נמרינן מקנסא לא מעיקרא סברי כרבי אבין ולבסוף סברי כרבי ירמיה מעיקרא סברי כרבי אבין דאמר רבי אבין זרק חץ מתחילת ארבע ולבסוף ארבע וקרע שיראין בהליכתו פטור ששהרי עקירה צורך הנחה היא ומתחייב בנפשו ולבסוף סברי כר' ירמיה דא"ר ירמיה משעת הגבהה קנייה איחייב ליה ממון מתחייב בנפשו לא היו עד שעת ניסוך רב הונא בר יהודה איקלע לבי אביוני אתא לקמיה דרבא א"ל כלום מעשה בא לידך א"ל ישראל שאנסוהו עובדי כוכבים והראה ממון חבירו בא לידי וחייבתיו א"ל אהדר עובדא לקמריה דתניא ישראל שאנסוהו עובדי כוכבים והראה ממון חבירו פטור ואם נטל ונתן ביד חייב אמר רבה אם הראה מעצמו בנשא ונתן ביד דמי הוא גברא דאנסוהו עובדי כוכבים ואחוי אהמרא דרב מרי ברישה דרב פנחס ברישה דרב חסדא א"ל דרי ואמטי בהדייהו אתא לקמיה דרב אשי פתרוניה א"ל רבנן לרב אשי והתניא אם נשא ונתן ביד חייב א"ל הני מילי היכא דלא אוקמיה מעיקרא אבל היכא דאוקמיה עילויה מעיקרא סיקלי קלייה איתיביה רבי אבהו לרב אשי אמר לו אנס הושיט לי פקיע עמיר זה או אשכול ענבים זה והושיט לו חייב הכא במאי עסקינן בגון דקאי בתרי עברי נהרא דייקא נמי דקתני הושיט ולא תני תן ש"מ: הראוה שותא דהוו מנצו עלה בי תרי האי אמר דידי הוא והאי אמר דידי הוא אזל חד מינייהו ומסרה לפרהנגא דמלכא אמר אבייי יכול לומר אנא כי מסרי דידי מסרי א"ל רבא וכל כמיניה אלא אמר רבא משמתינן ליה עד דמזייתי ליה וקאי בדינא הראוה נברא דהוה בעי אחויי אתיבנא דחברייה אתא לקמיה דרב א"ל לא תחוי ולא תחוי א"ל מחוינא ומחוינא יתיב רב כהנא קמיה דרב שמטיה לקועיה מיניה קרי רב עילויה בנין עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר מה תוא זה ביין שנפל במכמר אין מרחמין עליו אף ממון של ישראל ביין שנפל ביד עובדי כוכבים אין מרחמין עליו א"ל

לאו משום דקנסא הוא. והא דמעיקרא לא גזרו על זה כמו על זה למאי דלא מסיק אדעתיה
השתא שמעא דהפסד מועט איכא למימר דמעשה אירע במטמא ובמנסך לכך גזרו
עליהם בשעת מעשה: **כיון** שנפל בידי עובדי כוכבים אין מרחמים עליו. כלומר שפיר מיקרי
מסור שדבר ברור הוא שיקוחו מאחר שהראוהו: **השתא** יונני נינהו כו'. קשה לר"י דבפ"ב
דגיטין (דף טז: ושם יז. ד"ה הא) אמר רבה בר בר
חנה חלש על לגביה כו' אמר רחמנא או בטולך
וכו' ופריך למימרא דרומאי מעלי מפרסאי
אלמא משמע שאז עדיין היו פרסיים בבבל
ולבאורה משמע שאותו מעשה היה אחר מעשה
שבבאן ואור"י שהשרים והפקידים היו משתנים
והיו פעמים מפרסיים ופעמים מיוונים:
דילכון

רב כהנא עד האידנא הוו פרקאי דלא קפדי אשפיכות דמים והשתא איכא יונאי דקפדו אשפיכות דמים ואמרי מרדין קום
סק לארעא דישראל וקביל עלך דלא תקשי לרבי יוחנן שבע שנין אויל אשחחיה לריש לקיש דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא
לרבנן אמר להו ריש לקיש היכא אמרו ליה האי קושיא והאי פירוקא והאי פירוקא אמרו ליה לריש
לקיש אזל ריש לקיש א"ל לרבי יוחנן ארי עלה מבבל לעיין מר במתיבתא דלמחר אותבוה בדרא קמא קמיה דר' יוחנן אמר
שמעתתא ולא אקשי שמעתתא ולא אקשי אחוריי שבע דרי עד דאותביה בדרא בתרא א"ל רבי יוחנן לר"ש בן לקיש
ארי שאמרת נעשה שועל אמר יהא רעוא דהני שבע דרי להוו חילוף שבע שנין דאמר לי רב קם אפרעיה א"ל נהדר מר ברישא
אמר שמעתתא ואקשי אוקמיה בדרא קמא אמר שמעתתא ואקשי ר' יוחנן הוה יתיב אשבע בסתרקי שלפי ליה חדא בסתרקא
מתותיה אמר שמעתתא ואקשי ליה עד דשלפי ליה כולהו בסתרקי מתותיה עד דיתיב על ארעא רבי יוחנן גברא קבא הוה
ומסרחי גביניה אמר להו דלו לי עיני ואחזייה דלו ליה במכחלתא דכסכפא חזא דפרטיה שפותיה קבר אחוך קמחייך ביה חלש
דעתיה ונח נפשיה למחר אמר להו רבי יוחנן לרבנן חזיתו לבבלאה היכי עביד אמרו ליה דרכיה הכי על לגבי מערתא חזא דהוה

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום ראשון עמ' ב

שאף על פי שמטלטלין הן אבל אין גופן ממון, ושלשה אלו נתמעטו
מפרשה זו שאין נשבעים עליהם ואין דיני השבת גזילה חלים
עליהם, ולכן אין קרקע נגזלת ואם שטפה נהר אומר לו הרי שלך
לפניך.
מקשה הגמרא: והתניא – ומה ששנינו בברייתא, הגוזל את הפרה
ושטפה נהר, חייב הגזלן להעמיד לו פרה אחרת, דברי רבי אליעזר.

וחכמים אומרים, אומר לו הרי שלך לפניך, התם במאי עסקינן –
כיצד תבאר שם את מחלוקתם, הלא לכל הדעות פרה נגזלת ככל
המטלטלין, ובכל זאת סוברים חכמים שיכול לומר לו הרי שלך
לפניך. מתרצת הגמרא: אמר רב פפא, התם במאי עסקינן בגון שגנב
שדה מחבירו, והיתה

דילכון אמרי דילהון היא. פי' הקונטרס התורה היא של בני בבל וקשה בפרק לולב וערבה (סוכה דף מד. ושם ד"ה והא) גבי הא דקאמר ערבה יסוד נביאים היא ושכחום וחזרו ויסדום ופריך מי א"ר יוחנן הכי והא"ר יוחנן דילכון אמרי דילהון הוא ופירש בקונטרס אלמא לא שכחוה בגולה ומאי פירקא היא וכי מפני שהיו בעלי תורה אין יכול להיות ששכחו תורת ערבה ועוד בכמה דוכתין אמר שכחום וחזרו ויסדום ולא פריך עלה הכי ואור"ת בפר"ח שלתלמידיו מבבל שהיה בפניו היה מדבר וה"ק דילכון אמרי רב כהנא שהיה שלכם אמר שערבה דילהון הוא בלומר מנהג של נביאים ופריך אמאי דקאמר התם לעיל תסתיים דרבי יוחנן דאמר יסוד נביאים היא והאמר ר' יוחנן דילכון אמרי דילהון הוא ולשון דילהון משמע ליה מנהג נביאים ולא יסוד נביאים וכן צ"ל בהמגרש (גיטין פד: ושם ד"ה ר"י) גבי ההיא דא"ר יוחנן דילכון אמר הואיל וקנאתו להתגרש בן שלתלמידיו מבבל היה אומר כן על רב כהנא ובקונטי' פי' שם דלחזוקיה רבו שהיה חולק שם עליו היה אומר כן ואין נראה [ולומר] שבשעה שלמד רב כהנא לפני ר' יוחנן היה רבי יוחנן ראש ישיבה בעוד שרבו חזקיה היה בחיים:

(ועיין תוספות מנחות כג: ד"ה כיון):

ואי לאו אדעתא דכסקפא אתו. ואע"ג דאמר לעיל נשא ונתן ביד חייב אור"י דשאני שומר שלדעת כן הפקידוהו שיציל עצמו בו אם יבואו עליו אדעתא דכסקפא דכסקפא:

אין לך פדיון שבויים גדול מזה. אע"ג דמשמע דהוי אמיד מדלא מפליג בדמפליג לעיל מ"מ הואיל ולא היה לו באותה שעה מה ליתן להם חשיב פדיון שבויים:

וה"ל

הדרא ליה עכנא. נחש גדול עשה עצמו כגלגל ומקיף את פי המערה ונותן זנבו לתוך פיו ואין אדם יכול ליכנס: **פתח פיך.** הרחיבי פתחיך להסיר זנבך מפיך ועשה פתח ליכנס: **אי מצית למבעי רחמי דתו לא שכיבנא.** אי אקשינא לך אוליכא בהדך ואעמוד אצלך בבית המדרש: **ואי לא הואיל וחליף שעתא.** ואתרחיש ניסא חליף ולא אלך עוד עמך שמא תכעוס עלי ואמות עוד פעם אחרת אלא אלך לביתי חי ולא אעמוד עוד אצלך פן אמות פעם אחרת ואית דמפרש הואיל וחליף שעתא וקבלתי צער מיתה לא אקבל עוד פעם אחרת לילך מכאן ובפסחים (דף מט.) מוכח שהלך לביתו דאמר רב כהנא אי לאו דנסיבנא בהנתא לאו אנא גלאי אמרי ליה והא למקום תורה גלית א"ל לאו אנא גלאי בדגלו שאר אינשי שהרי לא בעבור מקום תורה גליתי אלא מאימת מלכות ברחתי אלמא בתר חי הוה ועוד אמרי' בברכות ירושלמי דפגע ביה ההוא גברא אמר ליה מאי עביד בשמיא בלומר שליעג עליו שהיה מת וחיה א"ל גזר דיניה דההוא גברא מחתם ומת ההוא גברא פגע ביה אחריינא אמר ליה הכי נמי ומית אתי לקמיה דר' יוחנן אמר ליה בר איניש דאמיה מבסרא ליה ואנתתיה דאבוה מיקרא כו': **תיריה.** הקיצו משנתו: **א"ל דילכון אמרי.** שלכם היתי אומר תורה של בני א"י היא: **דילהון היא.** של בני בבל: **ממבכא.** תכשיט משי: **וישלם מביתו.** דאדבורא בעלמא חייב: **שנשא ונתן ביד.** ובכולם מפרש שנשא ונתן ביד באחד דיני ממונות בסנהדרין: **אטיד.** עשיר: **אסיק חמריה למברא.** מכניס חמורו לסוכנה מעבר הנהר ויהיו בה אנשים: **בעא.** חמרא לטבועי מעברא מלה ליה. דיחפו לחמור והשליכו למים לשון אחר מלה ליה כמו המלחים (יונה א) התחיל המלח להציל הספינה ודיחפו והשליכו: [**האי**]. בעל החמור הוא להרוג נפשות: **ושיבר את הכלים.** בין של נרדף בין של כל אדם פטור מלשלם שהרי מתחייב בנפשו הוא ברדיפה זו ואפילו אין הורגו דתנן בפרק בן סורר ומורה ואלו ניתנו להציל בנפשו להרודף אחר חבירו למחרגו ונמצא תשלומין וחיוב מיתה באין באחד: **מגופו.** שהרי נרדף זה רשאי להרוג את רודפו שנאמר (שמות כב) אם במחתרת ימצא הגנב התורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו: **ולא** מן הדין. שהרי המציל עצמו בממון חבירו חייב כ"ש מציל אחרים בממון חבירו: **שטפה נהר.** שהיתה על שפת הנהר והגביהה שפתו והמים שוחקים וכורין תחת השפה ומתפשט בתוך השדה: **רבי** כולי. ואפילו קרקעות לשבועה ולהשבון: **מיעט שטרות.** שאין גופן ממון דיהיב ליה ניירא בעלמא:

פרה

הדרא ליה עכנא א"ל עכנא עכנא פתח פומיך ויכנס הרב אצל תלמיד ולא פתח יכנס חבר אצל חבר ולא פתח יכנס תלמיד אצל הרב ולא ואוקמיה א"ל אי הוה ידענא דדרכיה דמר הכי לא חלשא דעתי השתא ליתי מר בהדך א"ל אי מצית למיבעי רחמי דתו לא שכיבנא אזילנא ואי לא לא אזילנא הואיל וחליף שעתא חליף תייריה אוקמיה שייליה כל ספיקא דהוה ליה ופשטינהו ניהליה חיינו דאמר ר' יוחנן דילכון אמרי דילהון היא: **ההוא** דאחוי אמטכסא דר' אבא יתיב ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא ויתיב ר' אילעא גביהו סבור לחיובי מיא דתנן דן את הדין זיכה את החייב וחייב את הזכאי טמא טהור וטהר את הטמא מה שעשה עשוי וישלם מביתו א"ל ר' אילעא הכי אמר רב והוא שנשא ונתן ביד אמרי ליה זיל לגבי דר"ש בן אלקים ורבי אלעזר בן פדת דדייני דינא חייבי מומתני' אם מחמת הנזלן חייב להעמיד לו שדה אחר ואוקימנא דאחוי אחוויי: **ההוא** גברא דהוה מפקיד ליה כסא דכספא סליקו נגבי עילויה שקלה יהבה להו אתא לקמיה דרבה **פטריה** א"ל אביי היאך מציל עצמו בממון חבירו הוא א"ל אין לך פדיון שבויים גדול מזה: **אמיד** הוא אדעתא דידיה אתו ואי לא אדעתא דכספא אתו: **ההוא** גברא דהוה מפקיד ליה כסא דכספא סליקו נגבי עילויה שקלה יהבה לה להו אתא לקמיה דרבה **פטריה** א"ל אביי והא מציל עצמו בממון חבירו הוא א"ל אין לך פדיון שבויים גדול מזה: **ההוא** גברא דאקדים ואסיק חמרא למברא קמי דסליקו אינשי במברא בעי לאטבועי אתא **ההוא** גברא מלח ליה לחמרא דההוא גברא ושדייה לנהרא וטבע אתא לקמיה דרבה **פטריה** אמר ליה אביי והא מציל עצמו בממון חבירו הוא א"ל האי מעיקרא רודף הוה רבה למעמיה דאמר רבה רודף שהרג אחר חבירו להורגו ושיבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור שהרי מתחייב בנפשו ונרדף עשישבר את הכלים של רודף פטור שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו אבל של כל אדם חייב דאסור להציל עצמו בממון חבירו ורודף שהרג רודף אחר רודף להציל ושבר כלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור ולא מן הדין אלא שאם אי אתה אומר כן אין לך אדם שמציל את חבירו מן הרודף: **מתני'** שטפה נהר אומר לו חברי שליף לקניך: **גמ'** ת"ר הגוזל שדה מחבירו ושטפה נהר חייב להעמיד לו שדה אחר דברי ר' אלעזר וחכ"א אומר לו חברי שליף לקניך במאי קא מיפלגי ר"א דרש ריבויי ומיעוטי וכחש בעמיתו ריבוי בפקדון מיעט כל אשר ישבע עליו לשקר חזר וריבה ריבה ומיעט וריבה הכל ומאי רבי רבי כל מילי ומאי מיעט מיעט שטרות ורבנן דרשי כללי ופרטי וכחש בפקדון פרט או מכל חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כענין הפרט מה הפרט דבר המיטלטל וגופו ממון אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאין מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות שאע"פ שמטלטלין אין גופן ממון והדתניא הגוזל את הפרה ושטפה נהר חייב להעמיד לו פרה חייב דברי ר' אלעזר וחכמים אומרים אומר לו חברי שליף לקניך במאי קמיפלגי אמר רב פפא התם במאי עסקינן כגון שגנל שדה מחבירו והיתה

פרה

הַדְרָא לֵיהּ עֲבָנָא – ראה נחש גדול שעשה עצמו כגלגל והקיף את פתח המערה כשהוא נותן זנבו בפיו, ואין אדם יכול להכנס. אָמַר לֵיהּ לנחש, עֲבָנָא עֲבָנָא – נחש נחש, פָּתַח פּוּמְיךְ – פתח פיך, והוצא את זנבך מפיך ועשה פתח ליכנס, וְיָכְנֵם חָבֵר אצל חָבֵר, וְלֹא פָּתַח. פתח פָּתַח. חזר ואמר, פתח פיך וְיָכְנֵם חָבֵר אצל חָבֵר, וְלֹא פָּתַח. פתח פיך וְיָכְנֵם תַּלְמִיד אֵצֶל רַבּוֹ, פָּתַח לֵיהּ. בָּעָא רַחֲמֵי וְאוֹקְמֵיהּ – ביקש רבי יוחנן רחמים על רב כהנא והעמידו. אָמַר לֵיהּ לרב כהנא, אִי חֲזֵה יָדְעָנָא דְּדַרְכֵיהּ דְּמַר חָכְמָה– אם הייתי יודע שכן דרכו של מר, ששפתו שטועה ונראה כמחייך, לֹא חָלְשָׁא דַּעְתִּי, הַשְׁתָּא לֵיתֵי מַר בַּהֲדָן – עתה יבוא נא מר עמנו לבית המדרש. אָמַר לֵיהּ רב כהנא, אִי מָצִית לְמִיבְעֵי רַחֲמֵי דְּחִוְּיא לֹא שָׁכִיבְנָא, אֲוִילְנָא, וְאִי לֹא, לֹא אֲוִילְנָא – אם יכול אתה להתפלל שמכאן ולהבא לא אמות אף אם אקשה לך, אלך עמך לבית המדרש, ואם לא, לא אלך עמך אלא אלך לביתי, שמא תבעוט עלי ואמות שוב, והוֹאִיל וְחָלִיף שַׁעֲתָא חָלִיף – כיון שעברה השעה שהתרחש בה הנס, עברה, ושמא לא יארע עוד נס כזה. תַּיְירֵיהּ – הקיצו רבי יוחנן משנתו, אוֹקְמֵיהּ – העמידו, שַׁיְילֵיהּ כָּל סְפֵיקָא דַּהֲוָה לֵיהּ וּפַשְׁטִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ – שאלו רבי יוחנן כל הספיקות שהיו בידו, ופשטם לו רב כהנא. וְהֵיינוּ דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לתלמידיו, דִּילְכוֹן אֲמָרִי – הייתי אומר שהתורה שלכם היא, כלומר של בני ארץ ישראל, אולם רואה אני מחריפותו של רב כהנא שהִילְהוֹן הִיא – שלהם היא, כלומר של בני בבל.

מחלוקת על חיוב 'מוסר': הַהוּא דְּאַחֲוֵי אַמְטַכְּא – שהראה לאנס תכשיט משי דְּרַבִּי אַבָּא, ונטלו האנס. יָתִיב – ישבו רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, וְיָתִיב רַבִּי אִילְעָא נַמְּרֵיהוּ – אצלם. סָבוּר לְחַיּוֹבֵיהּ – רצו לחייבו מַהָא דְּתַנְיָן (סנהדרין לג.), שדיין שִׁדֵּן בדרכו, וְטָעָה וּזְכָּה אֶת הַחַיָּיב וְחִיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי, או שִׁטְּמֵיהּ אֶת הַדִּין וְטָעָה וּזְכָּה אֶת הַטָּהוֹר וְטִהֵר אֶת הַטָּמֵא, מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְיִשַּׁלֵּם הַדִּין מִבֵּיתוֹ לוזה שהפסידו לו שלא כדין, ואף שהזיקו בדבור בלבד, ואף אותו מוסר ישלם אף שלא הזזק בידים. אָמַר לְהוּ רַבִּי אִילְעָא, הָכִי אָמַר רַב, וְהוּא – מה שחייבה המשנה כְּשֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בַּיָּד – דוקא באופן שהדין נטל את המעות בידו ופרעו לבעל דין, ולא באופן שפסק את הדין בלבד. ואם כן אין להביא ראיה לענין מוסר זה. משקבלו את דבריו, אָמְרִי לֵיהּ לרבי אבא, זִיל לְגַבֵּי לך אצל דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְיָקִים וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, דְּדַיְינֵי – שהם סוברים שיש לדון הֵינָא דְּגַרְמֵי, כלומר, לחייב אדם על נזקי 'גרמי' שעשה שלא בידים, והם יחַיְּבוּהוּ. אָזַל לְגַבַּיְיהוּ – הלך אצלם, חַיְּבוּהּ למוסר, והביאו ראיה מִמַּתְנִיתִין שאומרת אִם מַחֲמַת הַגַּוָּלָן, חַיָּיב לְהַעֲמִיד לוֹ שֶׂדֶה אַחֵר, וְאוֹקִימְנָא – והעמדנוה לעיל (קטז:), דְּאַחֲוֵי אַחֲוּוֵי – שמדובר שלא גזל את השדה אלא שהראה לאנסים את שדה חבירו.

דין שומר שמסר ממון חבירו המופקד אצלו: הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה מַפְקִיד לֵיהּ כָּסְפָּא דְּכָסְפָּא – שהיתה מופקדת אצלו כוס של כסף. סְלִיקוּ גַּנְבֵי עִילּוֹיהּ, שַׁקְלָהּ יַהֲבָהּ לְהוּ – באו גנבים אצלו, נטלה לאותו כוס ונתנה להם, ועזבוהו. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה לשואלו אם חייב לשלם, וּפְטָרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, הַאי – אדם זה הלא מַצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵירוֹ הוּא, ודינו הוא שחייב לשלם לחבירו את מה שהפסידו. אֶלָּא אָמַר רַב אַסִּי, חֲזִינָן – רואים אנו, אִי אִינִישׁ אָמִיד הוּא – אם אותו שומר אדם עשיר הוא, אַדַּעְתָּא דִּידֵיהּ אָתוּ – ודאי שבאו הגנבים מחמתו, ואם הציל עצמו בממון חבירו חייב לשלם. וְאִי לֹא אדם עשיר הוא, הרי מה שבאו הגנבים אַדַּעְתָּא דְּכָסְפָּא אָתוּ – על דעת כוס הכסף באו, ומותר היה לו למוסרה להם ואינו חייב לשלם את דמיה.

מעשה נוסף מענין זה: הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה מַפְקִיד נַגְּדֵיהּ אַרְנָקָא – ארנק ובו דמים עבור צדקה דִּפְדְיוֹן שְׁבוּיִים. סְלִיקוּ גַּנְבֵי עִילּוֹיהּ, שַׁקְלָהּ יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ – באו גנבים אצלו, נטלו לאותו ארנק ונתן להם. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּא לשואלו אם מחוייב לשלם, וּפְטָרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, וְהָא מַצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵירוֹ הוּא. אָמַר לֵיהּ רבא, כיון שבאו עליו גנבים ולא יכל להיפטר מהם, אֵין לְךָ פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים גָּדוֹל מֵזֶה שהציל את עצמו בממון זה, ונמצא שלא פשע בו אלא אדרבה עשה כדין.

אופן נוסף שהמציל עצמו בממון חבירו אינו חייב לשלם: הַהוּא נַגָּרָא דַּאֲקַדִּים וְאַסִּיק חַמְרָא לְמַבָּרָא קַמֵּי דְּסָלְקוּ אֵינְשֵׁי בְּמַבָּרָא – שקדם והעלה את חמורו לספינה המעבירה אנשים ממקום למקום, קודם שעלו האנשים, בָּעֵי לְאַטְבּוּעֵי – בדרך עמד החמור להטביע את הספינה עם האנשים שעליה. אָתָא הַהוּא גַּבְרָא – בא לו אחד האנשים מנוסעי הספינה, מַלַּח לֵיהּ לְחַמְרָא דְּהַהוּא גַּבְרָא וְשַׁדְיֵיהּ לְנַהֲרָא – דחפו לחמור של אותו אדם לנהר, וְטָבַע. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה לשואלו אם עליו לשלם את דמי החמור לבעליו, וּפְטָרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, וְהָא מַצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵירוֹ הוּא. אָמַר לֵיהּ רבה, הַאי – בעל החמור, מֵעִיקָּרָא – מלכתחילה שהכניס את החמור, רוֹדֵף הָוֶה – נחשב כמי שרודף אחר נוטעי הספינה להטביעם, ונרדף שמזיק את ממון הרודף אינו חייב לשלם לו. רַבָּה לְטַעֲמֵיהּ – לשיטתו הוא הולך, דְּאָמַר רַבָּה, רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ לְהוֹרְגוֹ, וְשִׁיבֵּר תוך כדי רדיפתו אֶת הַכֵּלִים שהיו מונחים בדרכו, בֵּין היו אלו כליו שֶׁל נִרְדָּף וּבֵין שֶׁל כָּל אָדָם, פָּטוּר מלשלם, שֶׁהֲרֵי מִתְחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ – בעת רדיפתו חייב הרודף מיתה, שהרי מותר לכל אדם להורגו כדי להציל את הנרדף, ומי שעשה מעשה שמתחייב עליו מיתה ותוך כדי כך עשה גם מעשה המחייב ממון, אינו מתחייב אלא בעונש החמור שהוא מיתה ולא בעונש הקל שהוא ממון. וְנִרְדָּף שֶׁשִּׁיבֵּר אֶת הַכֵּלִים שֶׁל רוֹדֵף תוך כדי מנוסתו ממנו, פָּטוּר מלשלם לו, שֶׁלֹּא יְהֵא מָמוֹנוֹ של הרודף חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, שאם התירה התורה לנרדף להרוג את הרודף, כל שכן שהתירה לו להציל את עצמו בממונו. אֲבָל אם שיבר כלים שֶׁל כָּל אָדָם, חַיָּיב לשלם, דְּאָסוּר לְהַצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵירוֹ. וְרוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר רוֹדֵף לְהַצִּיל את הנרדף, וְשָׁבַר אותו אדם כֵּלִים שהיו בדרכו, בֵּין שֶׁל נִרְדָּף בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם, פָּטוּר, וְלֹא מִן הַדִּין הוא פטור, אֶלָּא מתקנת חכמים, שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, אֵין לְךָ אָדָם שֶׁמַּצִּיל אֶת חֲבֵירוֹ מִן הָרוֹדֵף אחריו, שלעולם יחשוש שמא יזיק במרוצתו ויתחייב לשלם.

משנה

משנתינו ממשיכה לדון בענין הגוזל שדה מחבירו: אם היתה השדה שגזל על שפת הנהר והגביה את השפה כדי שלא יציף את השדה, אבל מי הנהר חלחלו תחת השפה וְשִׁטְּפָה הַנָּהָר וקלקלה, אוֹמֵר לוֹ הגזלן לנגזל הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, ואינו חייב להעמיד לו שדה אחרת.

גמרא

ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, הַגּוֹזֵל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וְשִׁטְּפָה נָהָר, חַיָּיב הגזלן לְהַעֲמִיד לוֹ לנגזל שָׂדֶה אַחֵר, דִּבְרֵי רַבִּי (אלעזר) [אֱלִיעֶזֶר]. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אוֹמֵר לוֹ הגזלן הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ. מבארת הגמרא: בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי – במה נחלקו, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּרַשׁ בכל התורה רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי, ונאמר בפרשת שבועת שקר והשבת גזילה (ויקרא ה כא) 'וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ', והמשמעות היא שכיחש בכל דבר, הרי זה רִיבּוּי, 'בְּפִקָּדוֹן', שהכחישו בענין פקדון שהופקד אצלו, הרי מִיעֵט הכתוב, 'אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יִשְׁבַּע עָלָיו לַשָּׁקֶר' (שם פסוק כד), חָזַר הכתוב וְרִיבָּה כל דבר שהכחיש בו, רִיבָּה וּמִיעֵט וְרִיבָּה, רִיבָּה הַכֹּל, שכך היא המידה בזה, וּמַאי רַבִּי – ומה הוא מרבה, רַבִּי כָּל מִילֵּי – כל הדברים כולל קרקעות לענין שבועה והשבת הגזילה שנאמרו בפרשה, וּמַאי מִיעֵט, מִיעֵט שְׁטָרוֹת שאין נשבעים עליהם ואין חיוב השבה על גזילתם, מפני שאין גופן ממון אלא הם נייר בעלמא. וכיון שריבה קרקע גם כן, הרי היא נגזלת ויש עליה חיוב השבה ואם שטפה נהר חייב להעמיד לו שדה אחרת. וְרַבָּנָן דָּרְשֵׁי בכל התורה כְּלָלֵי וּפְרָטֵי, 'וְכִחֵשׁ' כְּלָל – שהכחישו בכל דבר, 'בְּפִקָּדוֹן' פְּרָט – שהכחישו רק בפקדון, 'אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יִשְׁבַּע עָלָיו לַשָּׁקֶר' חָזַר וְכָלַל, כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אי אַתָּה דָּן לרבות מהכלל אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט, מָה הַפְּרָט – פיקדון, הוּא דָּבָר הַמִּיטַלְטֵל, וְגוּפוֹ מָמוֹן, אַף אנו מרבים כָּל דָּבָר הַמִּיטַלְטֵל וְגוּפוֹ מָמוֹן, יָצְאוּ מהכלל קַרְקָעוֹת שֶׁאֵין הם מִטַּלְטְלִין, וכן יָצְאוּ עֲבָדִים שֶׁהוּקְשׁוּ לְקַרְקָעוֹת, וכן יָצְאוּ שְׁטָרוֹת,

המשך בעמוד קנא

פָּרָה רְבוּצָה בּוֹ – בשדה הגזולה, אך לא גזלה בידים, וּשְׁטָפָהּ נָהָר –את הפרה. דְּרַבִּי אֶלְעָזָר לְטַעְמֵיהּ – לשיטתו, שקרקע נגזלת, וממילא קנה הגזלן את הפרה אגב הקרקע והתחייב בהשבתה, וכיון ששטפה נהר עליו לשלם לנגזל פרה אחרת. וְרַבָּנָן לְטַעְמַיְיהוּ שקרקע אינה נגזלת, ולא קנה את השדה ולא את הפרה, ולכן אף אם שטפה נהר אומר לו הרי שלך לפניך:

משנה

משנתינו עוסקת באופני השבת גזילה, הלואה ופקדון:

הִגְוִיל אֶת חֲבֵירוֹ, אוֹ שֶׁהִלְוָה חֲמָנוּ – לוה ממנו מעות, אוֹ שֶׁהִפְקִיד לוֹ פקדון, ועשה אחד מדברים אלו בְּמָקוֹם יִשּׁוּב, לֹא יַחֲזִיר לוֹ את הממון שהתחייב לו בַּמִּדְבָּר בעל כרחו, אם אין חבירו תובעו שם, כיון שהוא מקום שאינו משתמר. אבל אם הלוהו או הפקיד בידו עַל מְנָת לְצֵאת בַּמִּדְבָּר, יַחֲזִיר לוֹ אפילו בַּמִּדְבָּר:

גמרא

הגמרא מקשה סתירה ממשנתנו על ברייתא. מקשה הגמרא: וְרָמֵינְהוּ – יש להקשות מהמשנה על מה ששנינו בברייתא, מְלָוֶה מִשְׁתַּלֶּמֶת – משלם אותה הלוה בְּכָל מָקוֹם, ומשמע אפילו במדבר, ואילו אֲבֵידָה וּפִקָּדוֹן אֵין מִשְׁתַּלְּמִין אֶלָּא בְּמִקּוֹמָן של הנפקד או מוצא האבידה. ואילו במשנה מבואר שגם הלואה אינה משתלמת בכל מקום, אלא אם הלוהו בישוב לא יחזיר לו במדבר. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר – כך הוא פירוש הברייתא, מְלָוֶה נִיתָּנָה לִיתָּבַע – המלוה רשאי לתבוע את ההלואה בְּכָל מָקוֹם, ואפילו במדבר, ואף שאין מעות ההלואה עצמם בידו, כיון שהוא יכול לפרוע גם במעות אחרות, אבל אֲבֵידָה וּפִקָּדוֹן לֹא נִיתְנוּ לִיתָּבַע – אינו רשאי לתובעם אֶלָּא בְּמִקּוֹמָן, כיון שהפקדון והאבידה נמצאים בביתם, שהרי אסור להם להשתמש בהם, ולכן החזרתם היא רק במקומם:

שנינו במשנה: 'עַל מְנָת לְצֵאת בַּמִּדְבָּר יחזיר לו במדבר': הגמרא הבינה עתה שהמשנה עוסקת באופן שהתנה הלוה או השומר שיחזיר לו את ההלואה או הפקדון במדבר. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שרשאי לעשות כפי שהתנה, ומה התחדש בזה. משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא, אלא כגון דְּאָמַר לֵיהּ המפקיד לשומר לֶיהֱוֵי הַאי פִּקָּדוֹן נָפֵךְ – יהא חפץ זה מופקד אצלך, דַּאֲנָא לְמִדְבָּר נָפֵיקְנָא – לפי שאני יוצא למדבר, וְאָמַר לֵיהּ אִיהוּ – השומר, אֲנָא לַמִּדְבָּר נָמֵי בְּעֵינָא לְמֵיפַּק – אף אני רוצה לצאת למדבר, וכוונתו לומר, דְּאִי בְּעֵינָא לְאַהַדְּרֵינְהוּ לָךְ הָתָם – אם ארצה להחזיר לך שם, מַהַדְּרֵנָא לָךְ – אחזיר לך. וחידשה המשנה שאף שלא התנה עמו בפירוש כן, כיון שהלה ידע שבדעתו לצאת למדבר הרי זה כאילו התנה עמו כן:

משנה

משנתינו עוסקת בטענות 'ברי ושמא' בגזילה, הלואה ופקדון:

הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ גָּזַלְתִּיךָ, או הַלְוִיתַנִי או הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לְךָ, אִם [–או] לֹא הֶחֱזַרְתִּי לְךָ, חַיָּיב לְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם גָּזַלְתִּיךָ, או אֵינִי יודע אִם הַלְוִיתַנִי, או אֵינִי יודע אִם הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם:

גמרא

אִיתְּמַר, אדם התובע את חבירו מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ אם אני חייב לך, רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה אָמְרֵי, חַיָּיב לשלם. וְרַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרֵי, פָּטוּר מלשלם. מבארת הגמרא את סברותיהם: רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה אָמְרֵי חַיָּיב, כיון שִׁבְרֵי וְשֶׁמָּא - כשטענת התובע ודאית וטענת הנתבע מסופקת, בְּרֵי עָדִיף – טענת התובע הודאית עדיפה, והנתבע חייב. רַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרֵי פָּטוּר, משום דְּאוֹקֵי מָמוֹנָא בְּחֶזְקַת מָרֵיהּ – העמד את הממון בחזקת בעליו, שהוא הנתבע, ואין בכח טענת ברי להוציא ממון, אף שהנתבע טוען טענת שמא.

מקשה הגמרא: תְּנַן במשנתנו, אֲבָל אִם אָמַר לוֹ הנתבע אֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתָּנִי, פָּטוּר. ויש לברר, הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא דְּלֹא קָא תָבַע לֵיהּ – אם המלוה לא תבעו כלל, ולכן פטור, אם כן בְּרֵישָׁא של משנתינו, שאמר גזלתיך ואיני יודע אם החזרתי, נַמִּי – גם כן מדובר באופן דְּלֹא קָא תָבַע לֵיהּ, ואם כן קשה, אַמַּאי חַיָּיב. אֶלָּא ודאי הרישא עוסקת באופן דְּקָתָבַע לֵיהּ, ולכן ברישא שאף הוא עצמו מודה שהתחייב אלא שאינו יודע אם פרע, חייב לשלם, ועל אופן זה קָתָנֵי סֵיפָא שאם הנתבע אומר שאינו יודע אם התחייב ממו, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, ומוכח שאף כשהתובע טוען ברי והנתבע שמא, פטור, וקשה על רב הונא ורב יהודה המחייבים. מתרצת הגמרא: לֹא, אין זה ביאור המשנה, אלא לְעוֹלָם מדובר דְּלֹא קָא תָבַע לֵיהּ, וְרֵישָׁא שחייבה את האומר התחייבתי ואיני יודע אם פרעתי, היינו כְּבָא לְצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם, שכיון שהוא יודע שהיה חייב ממון ואינו יודע אם נפטר, עליו לשלם, אבל אין בית דין מחייבים אותו בזה, כיון שחבירו אינו תובעו. אבל בסיפא ששניהם מסופקים אם התחייב לו, אינו חייב אפילו לצאת ידי שמים. ואין ראיה ממשנתינו לנידון של ברי ושמא.

מוכיחה הגמרא ששישי קצת טענת ברי אף הפוטר בדיני אדם מחייב בדיני שמים: אִיתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וְהִלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אף שבדיני אדם הוא פטור כיון שהמוציא מחבירו עליו הראיה, מכל מקום חַיָּיב לשלם כְּבָא לְצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם. וכך יבאר רב הונא את הרישא, שכיון שהוא יודע שהתחייב לחבירו הרי זה דומה קצת לטענת ברי, ואף שהוא מסופק שמא פרע, והלה אינו תובעו כלל, אם בא לצאת ידי שמים חייב לשלם:

משנה

משנתינו דנה באיזה אופן נפטר הגנב מאחריותו על ידי השבת הגניבה:

הַגּוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֶדֶר, וְהֶחֱזִירוֹ ללא ידיעת הבעלים, לֹא נפטר מחיובו, וְלכן אם מֵת הטלה אוֹ נִגְנַב, חַיָּיב הגנב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, וישלם טלה אחר. אך אם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵיבָתוֹ, וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ, וּמָנוּ הבעלים אֶת הַצּאן לאחר ההשבה, וּמצאו שֶׁשְּׁלֵימָה הִיא, הרי זו השבה, ואם מת הטלה או נגנב, פָּטוּר הגנב מלשלם:

גמרא

הגמרא מביאה ארבע שיטות אמוראים בביאור דברי המשנה: א. אָמַר רַב, אם נגנב הטלה לְדַעַת הבעלים, שנודעה להם הגניבה, צָרִיךְ הגנב את דַּעַת הבעלים כשהוא משיבה, כלומר עליו להודיע שהוא משיבה, ובלא זה אינו נפטר אפילו אם בעת המנין הבחינו בהשבה. אך אם גנב שֶׁלֹּא לְדַעַת הבעלים, הרי המְּנָיָן שמנו הבעלים את הצאן לאחר ההשבה ומצאוה שלימה, פּוֹטֵר את הגנב. וּלפי זה, כִּי קָתָנֵי במשנה 'וּמָנוּ אֶת הַצּאן וְהִיא שְׁלֵימָה פטור', כלומר שמנין הצאן על ידי הבעלים פוטר את הגנב, זה נאמר רק אֲפִיפָא, שלא ידעו הבעלים שנגנב. אך ברישא שידעו, אין המנין פוטר.

ב. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, בֵּין אם גנב לְדַעַת הבעלים, וּבֵין אם גנב שֶׁלֹּא לְדַעַת הבעלים, המְּנָיָן שמנו הבעלים ומצאוה שלימה פּוֹטֵר את הגנב. וְכִי קָתָנֵי במשנה 'וּמָנוּ וְהִיא שְׁלֵימָה פָּטוּר', דין זה נאמר אֲכוּלָּה – על כל המשנה, ואף על הרישא שגנב לדעת הבעלים. וכך מתפרשת המשנה, אם ידעו הבעלים בגניבה ולא ידעו כשהחזיר, ומת, חייב. וכן אם לא ידעו הבעלים לא בגניבה ולא בחזרה, ומת, חייב. ואם מנו את הצאן והיא שלימה, בשני האופנים המנין פוטר.

ג. וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אם גנב לְדַעַת הבעלים, מְנָיָן פּוֹטֵר, אך אם גנב שֶׁלֹּא לְדַעַת, אֲפִילּוּ מְנָיָן נַמִּי לֹא צָרִיךְ, אלא מיד כשמחזירו לעדר,

המשך בעמוד ג

פָּרָה רְבוּעָה כו'. וְגוֹזָל לֹא מְשַׁכְּחָה וְהָנֵי בְּקַרְקָעוֹת וְלֹ"א דְּאָמַר שְׂדֵה נְגוֹלָת קוֹנָה פָּרָה עִמָּהּ וְחַיָּיב לְשַׁלֵּם דְּמְטַלְטְלִין נִקְנִין אֹגֶב קַרְקַע וּלְרַבָּנָן לֹא קָנָה שָׂדֵה וְלֹא פָּרָה שָׁבָה: **מתני'** **לֹא יַחֲזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר.** אִם אֵין זֶה תּוֹבְעוֹ אֵין זֶה יָכוֹל לְכוֹפוֹ לְקַבֵּל חוֹבוֹ אוֹ פִּקָּדוֹנוֹ בְּמִדְבָּר דְּלַאו מְקוֹם שִׁימוּר הוּא: **עַל מְנָת לָצֵאת לַמִּדְבָּר.** קס"ד שֶׁאָמַר לוֹ לְזֶה זֶה עַל מְנָת שֶׁנֵּצֵא לַמִּדְבָּר וְשָׁם אֶפְרַע לְךָ לְהַכְרִיךְ פְּשִׁיטָא וְהָא מַתְנֶה בְּהֶדְיָא לְקַבְּלוֹ בַּמִּדְבָּר: **גמ'** נִיתְנֵה לִיתָּבַע. אִם יִרְצֶה מְלַוֶּה דַּיְדוֹ עַל הַלְּיוֹנָה: **אי בָּעֵית** לְאַהֲדוּרֵיהּ נִיהֲלָךְ הָתָם מְהַדְּרָנָא לָךְ. וְאַשְׁמוּעִינַן תַּנָּא דְּאַע"ג דְּלָא תְּנֵאי גְּמוּר הוּא דְּהָא אִי בָּעֵית קָאָמַר אַף"ה כֵּיוָן דְּיָדֵיע דְּאִיהוּ נָמֵי לְמִדְבָּר נָפֵיק עַל בְּרְחוֹ יְקַבְּלֵם: **רַב הוּנָא וְרַב** יְהוּדָה **אָמְרֵי חַיָּיב.** לְשִׁלּוּם: **פָּטוּר.** וּמֵיהוּ יִשְׁבַּע כִּדְאָמַר שְׁאֵין יוֹדֵע שֶׁחַיָּיב לוֹ כְּלוּם דְּלָא עָדִיף שְׁמָא מִבְּרֵי דְּהָא א"נ הָוֶה טָעִין לֵיהּ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם הָווּ מְשַׁבְּיעִין לֵיהּ שְׁבוּעַת הַיְסֵת: **דְּקָא תָבַע לֵיהּ.** וְא"ל גּוֹזְלְתָּנִי דְּהָווּ טָעֲנַת בְּרֵי: **לְצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם.** וְכֵיוָן דְּקָא מוֹדֵי דְּוַדַּאי גְּזָלֵיהּ לֹא נָפֵיק יְדֵי שָׁמַיִם עַד דְּעָבִיד הַשְׁבָּחָה אֲבָל סֵיפָא הוֹאִיל וְלֹא גָּזַל יָדַע וְלֹא נִגְזַל יָדַע לֵיכָּא שׁוּם טַעֲנַת בְּרֵי לֹא צָרִיךְ לְמֵיפַּק יְדֵי שָׁמַיִם: **אִתְּמַר נָמֵי.** דְּהֵיכָא דְּבָא לְצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם אֲפִילּוּ מֵאן דְּפָטַר לֵיהּ מִדִּינֵי אָדָם מוֹדֶה דְּחַיָּיב הֵיכָא דְּאֵיכָּא קְצָת טַעֲנַת בְּרֵי הִלְכָךְ רַב הוּנָא דְּאוֹקְמַהּ רֵישָׁא בִּדְלָא תָבַע הוֹאִיל וְאֵיכָּא קְצָת בְּרֵי דְּהָא גּוֹזֵל יָדַע דְּגוֹזֵלְיֵהּ מְעִיקָּרָא חַיָּיב בְּבָא לְצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם: **מתני'** **חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ.** דְּמִכִּי גָּבְתָה קָם לֵיהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ וְהַשְׁתָּא דְּעָבַד לְאו הַשְׁבָּחָה הִיא עַד שֶׁמּוֹדֵע לְהוּ לִבְעָלִים: **וּמְנוּ אֶת הַצֹּאן.** אֲחֵר שֶׁהֶחֱזִירוֹ וְהִיא שֶׁלֵּימָה חֲדֵי יֵשׁ כַּאן דַּעַת בְּעָלִים: **גמ'** **לְדַעַת צָרִיךְ דַּעַת.** אם הכירו הַבְּעָלִים שִׁנְּגְנַב מֵהֶן טְלֶה צָרִיךְ שֶׁיּוֹדִיעֵם כְּשֶׁיַּחֲזִירֶנָּה וְאִי לֹא הוֹדִיעַ אע"ג דְּמָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵימָה פְּטוּר אֲבָל בְּאַחֲרָיוּתָהּ דְּכֵיוָן דְּיָדַע הָוֶיָא לֵיהּ גְּוֵילָה גְּמוּרָה וּבְעִינַן הַשְׁבָּחָה מֵעֲלִיתָא: **שֶׁלֹּא לְדַעַת.** לא הכירו בְּעָלִים שִׁנְּגְנַב חֲסֵירָה כְּלוּם וּלְאַחַר חֲזָרָה מָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵימָה פּוֹטֵר מִנַּיָּן: **אַסֵּיפָא.** לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים בְּגֵנֵיבָתוֹ וּבְחֲזָרָתוֹ וּמָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵימָה פָּטוּר אֲבָל יְדְעוּ לֹא מְחַנֵּי מִנַּיָּן: **וְשָׁמוּאֵל אָמַר** בֵּין לְדַעַת בֵּין **שֶׁלֹּא לְדַעַת מִנַּיָּן פּוֹטֵר וְכִי קָתָנֵי מָנוּ אֶת הַצֹּאן אֲבוּלָה.** בֵּין יָדְעוּ בֵּין שֶׁלֹּא יָדְעוּ וְהָכִי מַשְׁמַע מַתְנִי' הַגּוֹנֵב טְלֶה וְרֵישָׁא בְּשֶׁהִכִּירוּ בָּהּ הַבְּעָלִים וְיָדְעוּ שֶׁנְּגְנְבָה מֵהֶן קַאי מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא לֹא יָדְעוּ מִכְּלַל דְּרֵישָׁא בְּיָדְעוּ וְהֶחֱזִירָהּ וּמֵת חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ וְכֵן לֹא יָדְעוּ בְּגֵנֵיבָתוֹ וּבְחֲזִירָתוֹ נָמֵי חַיָּיב אֲבָל מָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵימָה פָּטוּר בֵּין רֵישָׁא דְּיָדְעוּ בֵּין סֵיפָא דְּלֹא יָדְעוּ: **וְר' יוֹחָנָן אוֹמֵר** **לְדַעַת מִנַּיָּן פּוֹטֵר שֶׁלֹּא לְדַעַת אֲפִילּוּ מִנַּיָּן לֹא צָרִיךְ וּמָנוּ אֶת הַצֹּאן אֲרֵישָׁא.** טָלֶה דְּהֵיינוּ יָדְעוּ אַחֲרֵי כֵּן וְהֶחֱזִירוּ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן הֵיכָא דְּלֹא מָנוּ אֲבָל לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים בְּגֵנֵיבָתוֹ וּבְחֲזָרָתוֹ אֲפִי' אֵין מִנַּיָּן אוֹ שֶׁמָּנוּ אֲפִילּוּ הָווּ אֲפִי' אֵין מִנַּיָּן אוֹ שֶׁמָּנוּ אֲפִילּוּ מִנַּיָּן לֹא פּוֹטֵר שֶׁלֹּא לְדַעַת צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ. אם לא הוֹדִיעוֹ אע"ג דְּמָנוּ אֶת הַצֹּאן אֲרֵישָׁא וְהָכִי מַשְׁמַע מַתְנִי' חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּת בֵּין מָנוּ בֵּין לֹא מָנוּ אִימָּתַי בִּזְמַן שֶׁלֹּא יָדְעוּ בְּעָלִים בְּחֲזָרָתוֹ וּבְגֵנֵיבָתוֹ וְאִם מָנוּ הֲנָךְ דְּרֵישָׁא אֶת הַצֹּאן לְאַחַר חֲזָרָה פָּטוּר:

וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ. פִּי' אִם הִפְקִיד אֶצְלִי אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לְךָ חַיָּיב לְכ"ע כְּמוֹ רֵישָׁא דְּמַתְנִי' וּלְסֵיפָא דְּמַתְנִי' הוּא דְּמִדְּמָה לָהּ בְּקַמּוּחַ:

רַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרֵי פָּטוּר. וְקִ"ל כְּרַב נַחְמָן בְּדִינֵי וּפֵירֵשׁ בְּקוּנְטְרֵס דְּמִשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעַת הַיְסֵת שֶׁאֵין יוֹדֵעַ דְּלֹא עָדִיף מֵאִילּוּ הָיָה כּוֹפֵר לְגַמְרֵי וְנִרְאֶה דְּסוֹבֵר בְּקוּנְטְרֵס כְּלִשְׁנָא קַמָּא דְּרַב נַחְמָן דְּפָרֵק שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין (שבועות מ: ושם מא. ד"ה מאן) דְּאַרַאשְׁא דְּקָתָנֵי הָתָם מָנָה לִי בְּיָדְךָ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם פָּטוּר קָאָמַר רַב נַחְמָן וּמִשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעַת הַיְסֵת אֲבָל אֵיפָּא אֲמָנָה לִי בְּיָדְךָ וְאֵ"ל הֵן לְמָחָר א"ל הֵנַּחְתִּי לִי נִתְחַיֵּיב לְךָ פָּטוּר דְּדוּקָא בְּסֵיפָא דְּאֵיכָּא דְּרָא דְּמָמוֹנָא קָאָמַר ר"נ דְּמִשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעַת הַיְסֵת אֲבָל אֲרֵישָׁא לֹא וְכֵן נִרְאֶה הֲלָכָה כְּלִשּׁוֹן הָרִאשׁוֹן דִּלְשִׁנָּא קַמָּא סְתָמָא דְּגְמָרָא קָאָמַר אֲבָל לִישְׁנָא בְּתַרָא רַב חֲבֵיבָא הוּא דְּמַתְנֵי לָהּ וּבַפ"ק דְּב"מ (דף ה. ושם ד"ה אין) גַּבֵּי הַהוּא רַעְיָא מֵייתֵי נָמֵי לִישְׁנָא קַמָּא דְּר"ת אוֹמֵר דְּמִסְפָּק אֵין לְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה הֵיכָא דְּלֵיכָּא דְּרָא דְּמָמוֹנָא כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ ב' לְשׁוֹנוֹת וּבְפ"ק דְּב"מ (שם) לְאוֹ דַּוְקָא נָקֵט לִישְׁנָא קַמָּא דְּהָא הָתָם אֵיכָּא דְּרָא דְּמָמוֹנָא דְּאִתּוֹ סָהֲדֵי דְּאָבֵיל תְּרֵי מִינַּייהוּ וְשָׁמַע ר"י שֶׁר"ת הָיָה מַנִּיחַ לְדִינַיִן לְחַיֵּיב הֵיכָא דְּלֵיכָּא דְּרָא דְּמָמוֹנָא רַק שֶׁהוּא לֹא הָיָה רוֹצֶה לְדוֹן כֵּן הֵיכָא דְּמוֹדֶה שֶׁחַיָּיב לוֹ אֶלָּא שֶׁטּוֹעֵן לוֹ פָּרַעְתִּי רָאָה ר"י ר"ת לְחַיֵּיב שְׁבוּעָה אע"ג דְּלֵיכָּא עֵדִים בְּהֶהְיֵה הוֹדָאָה וְהָיָה יָכוֹל לִכְפּוֹר בְּשָׁעָה שֶׁטָּעַן שֶׁפָּרַעְתִּי וְאָמַר דְּחִשִּׁיב שֹׁפִיר דְּדָרָא דְּמָמוֹנָא כְּמוֹ הֶהְיֵה הִנַּחְתִּיהָ לָךְ אע"ג דִּבְהֶהְיֵה הוֹדָאָה יֵשׁ עֵדִים וּלְפִי פֶּשֶׁט הַלָּכָה מִשְּׁמַע דִּלְמַאן דְּמַתְנֵי אִסֵּיפָא חִשִּׁיב לָהּ דְּדָרָא דְּמָמוֹנָא מִשּׁוּם דְּאֵיכָּא עֵדִים בְּהוֹדָאָה שֹׁא"ל אַתְמוֹל הַך וְאַיִן יָכוֹל עַתָּה לְכַפּוֹר וְרַב הַאי גָּאוֹן פִּי' כְּמוֹ כֵן דְּלֹא מְשַׁבְּיעִין לֵיהּ הֵיכָא דְּלֵיכָּא דְּדָרָא דְּמָמוֹנָא וּמֵיהוּ מִשְּׁמַעְתִּין לֵיהּ עַל תְּנַאי שֶׁיְּהֵא בְּשִׁמְתָּא אִם הוּא חַיָּיב וְאֵינוֹ מוֹדֶה לוֹ:

שֶׁלֹּא לְדַעַת מִנַּיָּן נָמֵי לֹא צָרִיךְ. וְהָא דְּאָמַר ר' אֶלְעָזָר לְעֵיל בְּהַכּוֹנֵס (ד' נז.) הַכֹּל צְרִיכִין דַּעַת בְּעָלִים חוּץ מֵהַשְׁבַּת אֲבֵידָה אֵין צ"ל דְּפָלִיג אהָא אֶלָּא יֵשׁ לְפָרֵשׁ הַכֹּל צְרִיכִין דַּעַת בְּעָלִים הֵיכָא דְּהָווּ לְדַעַת חוּץ מֵהַשְׁבַּת אֲבֵידָה שֶׁאֵין צָרִיךְ אֲפִי' הָווּ לְדַעַת שֶׁיִּדְּעוּ שֶׁאִבְּדָה לוֹ אוֹתָהּ אֲבֵידָה:

מאי

מ"ט דְּרַב חִסְדָּא. בְּשִׁלְמָא טַעְמָא דְּכוּלְּהוּ נִיחָא דְּעָדִיף לְהוּ לְדַעַת וְעוֹד מֵתָנֵי׳ נִיחָא לְתִרּוּצֵי כְּוָותֵיהּ טְפֵי: **הוֹאִיל וְאַנְקְטֵהּ נַגְרֵי בְּרֵייתָא.** לְמִדָּה לְצֵאת חוּץ וּמַעֲתָה צְרִיכָה שִׁימּוּר יָפָה וְכֵיוָן דְּלֹא יָדְעוּ בָּעֲלִים לֹא מִדְּבְרֵי בָּהּ אֲבָל לְדַעַת מְנַיִן פּוֹטֵר שֶׁהֲרֵי הִכִּירוּ שְׁגִנְּבָהּ וְהֶחֱזִירָהּ וּמִעִכְשָׁיו יְזַכְּרוּ בָּהּ: **הָאי מַאן דְּחַזְיֵיהּ לְחַבְרֵיהּ דְּאַגְּבָהּ אִימְּרָא מַעֲדָרָא דִּידֵיהּ.** בְּדִי לְגוֹנְבָהּ: **אע"נ דְּמָנֵי.** אִלְמָא לְדַעַת צְרִיךְ דַּעַת: הֶחֱזִירוֹ לְעֶדֶר. שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְבַעַל הַבַּיִת בְּמִדְבָּר יָצָא וְאע"ג דְּלֹא לְדַעַת וְלֹא מָנְיָן וְרֹב לֹא סָגִי לֵיהּ בְּלֹאו הָכִי: **בְּרֹאשָׁהּ.** שֶׁהַטְּלָה נִיכָּר הוּא כְּשֶׁנִּגְנַב וְנִיכָּר הוּא לְרוֹעֶה בְּמִדְבָּר כְּשֶׁנִּיתּוֹסַף עַל צֹאנוֹ וַאֲפִי׳ לֹא מָנָה: **אִית לְהוּ דְּרַבִּי יִצְחָק.** וְהַבְּעָלִים יוֹדְעִין בְּגַנְבָתוֹ שֶׁמָּנוּ וְהִיא חֲסֵירָה וּלְאַחַר חֲזָרָה מָנוּ וְהִיא שְׁלֵימָה: **מַאי לָאו בְּסֶלַע.** פְּלִיגִי לְדַעַת כִּדְפַרִישׁית וְיִדְעוּ הַבְּעָלִים בְּגַנְבָתוֹ וְקָאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מָנְיָן שֶׁפּוֹטֵר שֶׁאָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ וּמָנָה וְהִיא שְׁלֵימָה פָּטוּר וְכִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר לְדַעַת מָנְיָן פּוֹטֵר וְר"ע בְּרַב דְּאָמַר לְדַעַת צְרִיךְ דַּעַת: **בָּמֶלָּה פְּלִיגִי שֶׁלֹּא לְדַעַת וּבְפִלּוּגְתָּא דְּרַב חִסְדָּא וְר'** יוֹחָנָן: דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּאָמַר לְמָקוֹם שֶׁגָּנַב יַחְזִיר כְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר שֶׁלֹּא לְדַעַת אֲפִילּוּ מָנְיָן לֹא צְרִיךְ וְר"ע כְּרַב חִסְדָּא דְּאָמַר שֶׁלֹּא לְדַעַת צְרִיךְ דַּעַת: **ה"ג א"ר זֵבִיד מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא בְּגוֹנֵב טַרְשׁוֹת בָּעֲלִים דְּמ"ע לֹא פְּלִיגִי.** דְּסְבִירָא לְהוּ כְּרַב חִסְדָּא כִּדְמְפָרֵשׁ טַעְמָא מִשּׁוּם דְּאִנְקְטֵהּ נִיחָא נַגְרֵי בְּרֵייתָא וְהָכָא בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא דְּלֹא עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ וְהָכָא בְּשׁוֹמֵר חִנָּם הוּא דְּעָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ וְאַף עַל גַּב דְּלֹא מָנָה וְהָא דְּאָמַר לְמָקוֹם שֶׁגָּנַב יַחְזִיר לְאַחַר שֶׁמָּנָה הוּא: **אֲבָל בְּגוֹנֵב טַרְשׁוֹת בָּעֲלִים.** דְּלֹא עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ לְפִיכָךְ אֵין מְנָיָן פּוֹטֵר: **דְּמ"ע.** דְּיָנָן שֶׁנַּעֲשָׂה גְּנֵבָה בְּלֹתָה שְׁמִירָתוֹ דְּתוֹ לֹא מְהֵימְנִי לְהוּ לְבַעֲלִים דְּהָא ה"ל גּוֹנֵב שֶׁלֹּא לְדַעַת צְרִיךְ דַּעַת וְלֹא אָמְרִינַן סָנְיָא בְּדַעַת שׁוֹמֵר וְהָא אִיהוּ יָדַע בְּחֲזִירָתוֹ: **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר.** עַדַיִן הוּא שׁוֹמֵר עָלָיו וְסָבַר בְּדַעַת דִּידֵיהּ: **וְהִבְלִיעַ לוֹ פְּחָשְׁבּוֹן.** לְאַחַר זְמַן לָקַח הַיְּמִנּוּ מָקַח וּבְשָׁנְתַן לוֹ דְּמֵים הוֹסִיף עֲלֵיהֶם מְעוֹת הַגְּזֵילָה וְהִבְלִיעַ בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁהָיָה בּוֹשׁ לוֹמַר הֲרֵי גְּזֵילָתְךָ יָצָא: **אָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ.** וְלִמְנוֹת בְּמֶה בְּכִיסוֹ וְזֶה מֵיד מָנָה אַחֲרָיו וּמָצָא יוֹתֵר מִדְּמֵי הַמָּקוֹם וְהִכִּיר שֶׁהַחֲזִיר לוֹ גְּזֵילָתוֹ: **לֵית לֵיהּ דְּר' יְצָחָק.** וְלֵיכָּא מְנָיָן: **הָא.** דְּקָתָנֵי לֹא יָצָא דְּמֵנֵי גְּזֵילָן וְרַבָּה לְכִיסֵיהּ דְּנָגוֹל הִלְכָּךְ אֵיכָּא לְמֵימַר דְּהַשְׁלִיכוֹ זֶה לְתִיבְתּוֹ וְלֹא מָנָאן: **וְהָא.** דְּקָתָנֵי יָצָא דְּמֵנֵי גְּזֵילָן וְרַבָּה לְכִיסֵיהּ דְּנָגוֹל וְכֵיוָן דְּאִית לָן דְּר' יְצָחָק מָנְיָן פּוֹטֵר: **אִית לֵיהּ זוּזֵי אֲחֵרִינִי בְּכִיסֵיהּ.** וְלֹא יָדַע בְּמֶה: **מתני' אֵין לוֹקְחִין מִן הָרוֹעִים.** דְּאֵיכָּא לְמֵימַר שְׁמָא גְּנָבוֹ מִצֹּאנוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת הַמְּסוּר לָהֶם: **צֶמֶר בֵּיהוּדָה וּפִשְׁתָּן בַּגָּלִיל.** זוּ הִיא מְלֶאכֶת הַנָּשִׁים וְהֵן עַצְמָן עוֹשׂוֹת וּמוֹכְרוֹת וּלְדַעַת בַּעֲלֵיהֶן הוּא: **וַעֲנָלִים.** הָרוֹעִים בִּשְׂרוֹן בִּרְחָבָה לְעֵין כֹּל מֵאַחַר שֶׁמּוֹכְרִין בְּפַרְהֶסְיָא לֹא גָּנְבוּם ל"א שָׁרוֹן שֵׁם מָקוֹם וּמָקוֹם גִּידּוּל עֲגָלִים הוּא וְלוֹקְחִין עֲגָלִים בְּזוֹל וּמְגַדְּלִין אוֹתָן וְשָׁלְקָן הֵן לְשׁוֹן זֶה עִקֵּר דְּתַנְיָא בְּמַנְחוֹת בְּפֶרֶק כָּל קָרְבָּנוֹת (דף פו.) אֵילִים מִמּוֹאָב וּכְבָשִׂים מֵחֲבֵרוֹן עֲגָלִים מִשָּׂרוֹן: **גמ' וְלֹא תְּלוּשִׁין.** שֶׁנִּתְלַשׁ הַצֶּמֶר שֶׁעַל הָרֶחֶל מֵעַט מֵעַט: **תְּפוּרִים.** בְּגָדִים תְּפוּרִים דְּאִי נַמִּי גְּנֵבוּ קְנֵנוּהוּ בִּשְׁינּוּי: **חָלָב וּגְבִינָה כְּמִדְבָּר.** דְּאֵין דֶּרֶךְ בָּעֲלִים לִילֵךְ שָׁם וְלִישְׁלֹם וְהָרוֹעֶה נִטְלָן: **אֲבָל לֹא בְּיִשּׁוּב.** שֶׁדֶּרֶךְ לְהָבִיאוֹ לְבֵית בַּעַל הַבַּיִת: **אַרְבַּע וְחָמֵשׁ צֹאן.** שֶׁחֶסְרוֹנָן נִיכָּר בְּעֵדֶר וְאֵין יְכוֹל לִישְׁמֹט וְלוֹמַר זֶאב טָרְפָהּ: **בְּיִתּוֹת** לוֹקְחִין מֵהֶן. שֶׁהֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת יוֹדֵעַ

1 **מַאי** לָא בְּסֶלַע בּוֹ וּבְטָלָה שֶׁלֹּא לְדַעַת. סְתָם כִּיס
2 רָגִיל לִהְיוֹת לְדַעַת בֵּיוָן שֶׁעָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ
3 בְּכִיסוֹ וְסָתָם טָלָה רָגִיל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא לְדַעַת לְהַכִּי
4 נָקֵט בָּהָא לְדַעַת וּבָהָא שֶׁלֹּא לְדַעַת:
5 **חָמֵשׁ** מִבָּעְיָא. מְסוֹרֶשׁ בְּמַסֶּ' שַׁבָּת בְּפֶרֶק בְּמֶה
6 אִשָּׁה (דף ס: ושם ד"ה השתא) גַּבֵּי
7 שְׁמַעְתָּא דְּסַנְדָּל הַמְסוּמָּר:

הַדָּרָן עָלָךְ הַגּוֹזֵל בַּתְּרָא
וְסֵלִיקָא מַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא

1 מ"ט דְּרַב חִסְדָּא הוֹאִיל וְאַנְקְטֵהּ נַגְרֵי בְּרֵייתָא וּמִי
2 אָמַר רָבָא הָכִי וְהָאָמַר רָבָא הָאי מַאן דְּחַזְיֵיהּ לְחַבְרֵיהּ
3 דְּאַגְּבָהּ אִימְּרָא מַעֲדָרָא דִּידֵיהּ וְרָמָא בֵּיהּ קָלָא וְשַׁדַּייהּ
4 וְלֹא יָדַע אִי הַדְּרֵיהּ אִי לֹא הַדְּרֵיהּ וּמֵת אוֹ נִגְנַב
5 חַייָב בְּאַחֲרָיוּתוֹ מַאי לָאו אע"ג דְּמָנֵי לֹא דְּלָא מָנֵי
6 וּמִי אָמַר רַב הָכִי וְהָאָמַר רַב הֶחֱזִירוֹ לְעֶדֶר שֶׁבַּמִּדְבָּר
7 יָצָא אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא מוֹדֶה רַב בִּרְקוּעָתָא לִימָא
8 כְּתַנָּאֵי הַגּוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֵדֶר וְסֶלַע מִן הַכִּיס לְמָקוֹם
9 שֶׁגָּנַב יַחֲזִיר דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל ר"ע אוֹמֵר צָרִיךְ דַּעַת

10 בָּעֲלִים סַבְרוּהָ דִּכּוּלֵי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַבִּי יִצְחָק דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ
11 בְּכִיסוֹ בְּכָל שָׁעָה מַאי לָאו בְּסֶלַע לְדַעַת וּבִפְלוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל (לא) בְּטָלָה שֶׁלֹּא לְדַעַת
12 וּבִפְלוּגְתָּא דְּרַב חִסְדָּא וְר' יוֹחָנָן אָמַר רַב זְבִיד מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא בְּגוֹנֵב מֵרְשׁוּת הָרַבִּים
13 כ"ע לֹא פְּלִיגִי כְּדְרַב חִסְדָּא וְהָכָא בְּשׁוֹמֵר שֶׁנִּגְנַב מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁיַּחֲזִיר לְמָקוֹם שֶׁנִּגְנַב קָמִיפְּלְגִי ר"ע
14 סָבַר כָּלְתָה לוֹ שְׁמִירָתוֹ וְר' יִשְׁמָעֵאל סָבַר לֹא כָּלְתָה לוֹ שְׁמִירָתוֹ לֵימָא מָנְיָן פּוֹטֵר תְּנַאי
15 הִיא דְּתַנְיָא הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵירוֹ וְהִבְלִיעַ לוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן תָּנֵי חִדָּא יָצָא וְתָנֵיא אִידָךְ לֹא יָצָא סָבַרוּהָ
16 דְּכ"ע אִית לְהוּ דְּר' יִצְחָק דְּאָמַר אָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה מַאי לָאו
17 בְּהָא קָמִיפְּלְגִי דְּמ"ד יָצָא סָבַר מָנְיָן פּוֹטֵר וּמַאן דְּאָמַר לֹא יָצָא סָבַר מָנְיָן אֵינוֹ פּוֹטֵר אָמְרֵי
18 אִי סְבִירָא לָן כְּר' יִצְחָק כ"ע לֹא פְּלִיגִי דְּמָנְיָן פּוֹטֵר אֶלָּא בִּדְרַבִּי יִצְחָק קָמִיפְּלְגִי מַר אִית
19 לֵיהּ דְּר' יִצְחָק וּמַר לֵית לֵיהּ דְּר' יִצְחָק וְאִי בָּעֵית אֵימָא דְּכ"ע אִית לְהוּ דְּר' יִצְחָק וְלֹא
20 קַשְׁיָא הָא דְּמָנֵי וְרָמָא לֵיהּ בְּכִיסֵיהּ וְהָא דְּמָנֵי וְרָמָא לְיַרְדֵּיהּ וְאִיבָּעֵית אֵימָא אִידֵי וְאִידֵי דְּמָנֵי
21 וְרָמָא בְּכִיסֵיהּ הָא דְּאִית לֵיהּ זוּזֵי אֲחֵרִינִי בְּכִיסֵיהּ הָא דְּלֵית לֵיהּ זוּזֵי אַחֲרִינִי בְּכִיסֵיהּ: **מתני'**
22 אֵין לוֹקְחִין מִן הָרוֹעִים צֶמֶר וְחָלָב וּגְדָיִים וְלֹא מְשׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת עֲצִים וּפֵרוֹת אֲבָל לוֹקְחִין
23 מִן הַנָּשִׁים כְּלֵי צֶמֶר בִּיהוּדָה וּכְלֵי פִשְׁתָּן בַּגָּלִיל וַעֲנָלִים בַּשָּׂרוֹן וְכוּלָּן שֶׁאָמְרוּ לְהַטְמִין אֲסוּר
24 וְלוֹקְחִין בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִין מִכָּל מָקוֹם: **גמ'** ת"ר אֵין לוֹקְחִין מִן הָרוֹעִים לֹא עִזִּים וְלֹא גְּדָיִים
25 וְלֹא גִּיזִּין וְלֹא תְּלוּשִׁין שֶׁל צֶמֶר אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן תְּפוּרִין מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁלָּהֶן וְלוֹקְחִין מֵהֶן חָלָב
26 וּגְבִינָה בַּמִּדְבָּר וְלֹא בְּיִשּׁוּב וְלוֹקְחִין מֵהֶן ד' וְה' צֹאן ד' וְה' גִּיזִּין אֲבָל לֹא שְׁתֵּי צֹאן וְלֹא שְׁתֵּי
27 גִּיזִּין ר"י אוֹמֵר בֵּיתוֹת לוֹקְחִין מֵהֶן מִדְּבָרִיּוֹת אֵין לוֹקְחִין מֵהֶן כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר כָּל שֶׁהָרוֹעֶה
28 מוֹכֵר וּבַעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ לוֹקְחִין מֵהֶן אֵין מַרְגִּישׁ בּוֹ אֵין לוֹקְחִין מֵהֶן אָמַר מַר לוֹקְחִין מֵהֶן
29 ד' וְה' צֹאן ד' וְה' גִּיזִּין הַשְׁתָּא יֵשׁ לוֹמַר אַרְבָּעָה זַבְנִינָן חֲמִשָּׁה מִיבָּעְיָא א"ר חִסְדָּא אַרְבָּעָה
30 מִתּוֹךְ חֲמִשָּׁה וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי א"ר חִסְדָּא אַרְבָּעָה מֵעֵדֶר קָטָן וְחָמֵשׁ מֵעֵדֶר גָּדוֹל הָא גּוּפָא
31 קַשְׁיָא אַמֵּרֶת ד' וְה' צֹאן ד' וְה' גִּיזִּין ד' וְה' אֵין אֲבָל שָׁלֹשׁ לֹא אֵימָא סֵיפָא אֲבָל לֹא שְׁתֵּי
32 צֹאן הָא שָׁלֹשׁ זַבְנִינָן לֹא קַשְׁיָא הָא בִּבְרִייָתָא הָא בְּבִבְרִייָתָא: ר"י אוֹמֵר בֵּיתוֹת לוֹקְחִין מֵהֶן
33 מִדְּבָרִיּוֹת אֵין לוֹקְחִין מֵהֶן כוּ': אִיבָּעְיָא לְהוּ ר"י אַרִישָׁא קָאֵי וְלִחוּמְרָא אוֹ דִלְמָא אַסֵּיפָא קָאֵי
34 וּלְקוּלָּא אַרִישָׁא קָאֵי וְלִחוּמְרָא דְּאָמַר לוֹקְחִין מֵהֶן אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה צֹאן חַנֵּי מִילֵּי בֵּיתוֹת אֲבָל
35 מִדְּבָרִיּוֹת אֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה קָאֵי וּלְקוּלָּא דְּאָמַר אֲבָל לֹא שְׁתֵּי
36 צֹאן וְלֹא שְׁתֵּי גִּיזִּין חַנֵּי מִילֵּי מִדְּבָרִיּוֹת אֲבָל בֵּיתוֹת שְׁתַּיִם נַמִּי לוֹקְחִין ת"ש דְּתַנְיָא ר"י אוֹמֵר
37 לוֹקְחִין בֵּיתוֹת מֵהֶן וְאֵין לוֹקְחִין מֵהֶן מִדְּבָרִיּוֹת וּבְכָל מָקוֹם לוֹקְחִין מֵהֶן אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה צֹאן
מדאמר

מְנַיְּינָם: **אַרְבַּע** מִתּוֹךְ **חָמֵשׁ.** מִבֵּין: **סַרְגִּישׁ.** אִם לֹא הָיָה לוֹ בְּעֵדֶר אֶלָּא חָמֵשׁ צֹאן וּמוֹכֵר מֵהֶן אַרְבַּע מִתּוֹךְ לִיקֵּחַ דְּכוּלֵּי הָאי לֹא גָּנַב מִדְּבָר מוּעָט: **בְּרֵייתָא.** בְּרֵיאוֹת עֵין בְּעַל הַבַּיִת תָּמִיד עֲלֵיהֶן וּמַרְגִּישׁ בְּשֶׁלֵּשׁ: **בְּחוּשׁוֹת.** אֵין חֲשׁוּבוֹת לוֹ וְאֵין עֵינוֹ עֲלֵיהֶם לְפִיכָךְ אֵין מַרְגִּישׁ כְּלוּמַר אֵין יוֹדֵעַ כְּשֶׁמּוֹכְרָם זֶה: **אַרִישָׁא קָאֵי.** אַרְבַּע וְחָמֵשׁ דְּשָׁרֵי ת"ק: **אַסֵּיפָא.** שְׁתֵּי צֹאן דְּקָאָסַר ת"ק:
מדקאמר

מַאי טַעְמָא דְּרַב חִסְדָּא שגניבה שלא לדעת הבעלים חמורה יותר מגניבה לדעת, וצריך הגנב להודיע לבעלים על ההשבה ואין המנין פוטר, הוֹאִיל וְאִנְקְטָהּ נְגֵרֵי בָּרַיְיתָא – לימד והרגיל הגנב את הבהמה לפסוע פסיעותיה אל מחוץ לעדר, ואם לא יודיע זאת לבעליה, אף שיראוה בעת המנין לא ידע שעליו להשגיח עליה באופן מיוחד שלא תברח.

הבינה הגמרא שרבא ביאר את דברי רב חסדא ואף פסק הלכה כמותו. שואלת הגמרא: וּמִי אָמַר רָבָא הָכִי - שהלכה כרב חסדא, וְהָאָמַר רָבָא, הַאי מַאן דְּחַזְיֵיהּ לְחַבְרֵיהּ – אדם שראה את חבירו דַּאֲנָבָה אִימְּרָא מֵעֲדְרָא דִּידֵיהּ – שהגביה טלה מעדרו כדי לגונבו, וּרְמָא בֵּיהּ קָלָא – וגער בו בעל העדר בקולו, וְשַׁדְרֵיהּ – וזרק הגנב את הטלה מידו, וְלֹא יָדַע בעל העדר אִי הַדְרֵיהּ – אם החזירו הגנב לעדר אִי לֹא הַדְרֵיהּ, אף אם באמת השיבו, וּמַת הטלה אוֹ נִגְנַב אחר כך, חַייֵב הגנב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. מַאי לָאו – האם לא אמר רבא את דינו אַף עַל גַּב דְּמָנֵי – אפילו באופן שבעל העדר מנה את צאנו ומצא שהשיבו, ומוכח שלדעת רבא בגניבה לדעת לא די במנין, ושלא כדברי רב חסדא שבגניבה לדעת מנין פוטר. דוחה הגמרא: לֹא, אין זו כוונת רבא, אלא רבא אמר את דינו רק באופן דְּלֹא מָנֵי בעל העדר את צאנו.

הגמרא מבארת את שיטת רב. מקשה הגמרא: וּמִי אָמַר רַב הָכִי – שבגניבה שלא לדעת אין הגנב נפטר אלא אם משיב מדעת הבעלים, או שמנה הבעלים את הצאן, וְהָאָמַר רַב, גנב טלה וְהֶחֱזִירוֹ לְעֶדֶר שֶׁיֵּשׁ לבעלים בַּמִּדְבָּר, ולא הכירו הבעלים בגניבה ולא בהשבה, יָצָא ידי חובת השבה, ומוכח שרב סובר שבגניבה שלא לדעת אין צורך אפילו במנין. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא, מוֹדֶה רַב שאין צורך בדעת או מנין, בְּ'רִקּוּעָתָא' – בטלה מנומר בחברבורות רחבות, שאף ללא מנין או ידיעה ניכר לרועה מיד שנגנב או הושב טלה זה לעדר, ובזה מודה רב שנפטר אף ללא מנין.

הגמרא מברירת אם נחלקו תנאים במחלוקת אמוראים זו. שואלת הגמרא: לֵימָא כְּתַנָּאֵי, שנינו בברייתא, הַגּוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֶדֶר וְסַלַּע מִן הַכִּיס, לְמָקוֹם שֶׁגְּנַב יַחֲזִיר, ונפטר, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אין הגנב נפטר בהשבת הגניבה למקומה, אלא צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים, ואם לא הודיעם ומת הטלה או נגנב הסלע, חייב הגנב לשלם. סַבְרוּהּ – סברו בני הישיבה, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – רבי ישמעאל ורבי עקיבא אִית לְהוּ את דינו דְּרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אדם שמצא מעות, אף שאינו יודע אם הבעלים התיאשו מהם, יכול ליטלם, כיון שֶׁאָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ בְּכָל שָׁעָה, ובודאי כבר הבחין שאבדו לו המעות והתיאש מהם. מַאי לָאו – האם לא מדובר בברייתא בְּסֶלַע שנגנבה מהכיס לְדַעַת הבעלים, שהרי לדברי רבי יצחק בודאי משמש הבעלים בכיסו והבחין שנגנב ממנו הסלע, וכשהשיב הגנב את הסלע הבחין הבעלים כשמשמש בכיסו שנוסף לו סלע, וכמו כן בטלה שנגנב מהעדר מדובר בגניבה מדעת בעלים, וְרבי ישמעאל ורבי עקיבא נחלקו בְּפְלוּגְתָּא דְּרַב יִשְׁמָעֵאל, שרבי ישמעאל שאמר 'למקום שגנב יחזיר' סובר כשמואל שבין בגניבה לדעת ובין שלא לדעת מנין פוטר, ורבי עקיבא שאמר 'צריך דעת בעלים' סובר כרב שבגניבה לדעת צריך דעת בעלים ומנין אינו פוטר.

דוחה הגמרא: [לֹא], אין זה ביאור מחלוקתם, אלא נחלקו בְּגנב טָלֶה שֶׁלֹּא לְדַעַת הבעלים, וכן בגונב סלע מהכיס שלא לדעת הבעלים, וּבְפְלוּגְתָּא דְּרַב חִסְדָּא וְרַבִּי יוֹחָנָן, שרבי ישמעאל שאמר 'למקום שגנב יחזיר' סובר כרבי יוחנן, שבגניבה שלא לדעת אפילו מנין לא צריך, ורבי עקיבא המצריך דעת בעלים סובר כרב חסדא, שבגניבה שלא לדעת צריך דעת בעלים.

מביאה הגמרא ביאור אחר במחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא: אָמַר רַב זְבִיד מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא, (בשומר שגנב) [בְּגוֹנֵב] מֵרְשׁוּת בְּעָלִים, כּוּלֵּי עָלְמָא – רבי ישמעאל ורבי עקיבא לֹא פְּלִיגִי, אלא סוברים כְּרַב חִסְדָּא שגניבה שלא לדעת בעלים צריכה דעת בעלים בהשבתה, וְהָכָא, מדובר בְּשׁוֹמֵר שֶׁגָּנַב את הפקדון מֵרְשׁוּתוֹ – מרשות עצמו, והניחו במקום אחר, האם די שֶׁיַּחֲזִיר את החפץ לְמָקוֹם שֶׁגָּנַב, קְמִיפַּלְגִי, רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, שבגניבת השומר את הפקדון כָּלְתָה לוֹ – הסתיימה שְׁמִירָתוֹ, ואינו נחשב עוד לשומר העומד במקום הבעלים, כיון שאינו נאמן עליהם, ונמצא שהגניבה היתה שלא לדעת הבעלים, והרי זו כגניבה שלא לדעת, המצריכה השבה מדעת הבעלים. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר שלֹא כָּלְתָה לוֹ שְׁמִירָתוֹ, ועדיין הוא נחשב כשומר ועומד במקום הבעלים, ודי בכך שהוא משיב את הגניבה לדעת עצמו.

הגמרא מנסה לתלות את מחלוקת האמוראים במחלוקת תנאים אחרת. שואלת הגמרא: לֵימָא – האם נאמר שהנידון אם מְנָיָן פּוֹטֵר, מחלוקת תַּנָּאֵי הִיא. דְּתַנְיָא, הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵירוֹ והתבייש הגזלן להשיב את דמי הגזילה, ולאחר זמן כשקנה מהנגזל דבר מה הוסיף את מעות הגזילה וְהִבְלִיעַ לוֹ אותם בְּחֶשְׁבּוֹן הקניה, תָּנֵי חֲדָא – בברייתא אחת שנינו שֶׁיָּצָא ידי חובת השבת הגזילה, וְתָנֵיָא אִידָךְ – ובברייתא אחרת שנינו שלֹא יָצָא. סַבְרוּהּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – שתי הברייתות אִית לְהוּ את דינו דְּרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר אָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה, ובודאי הרגיש הנגזל בהשבה, מַאי לָאו, הָכָא קְמִיפַּלְגִי, דְּמַאן דְּאָמַר – התנא בברייתא שאמר שיָּצָא, סָבַר שְׁמָנָיָן פּוֹטֵר, וכיון שהרגיש הנגזל בהשבה, נפטר הגזלן. וּמַאן דְּאָמַר שלֹא יָצָא סָבַר שְׁמָנָיָן אֵינוֹ פּוֹטֵר, אלא צריך דעת בעלים.

דוחה הגמרא: אָמְרֵי, אִי מְבָרְיָא לָן שהלכה כְּרַבִּי יִצְחָק שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, ודאי דכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּמְנָיָן פּוֹטֵר, אֶלָּא ששתי הברייתות בְּדִינוֹ דְּרַבִּי יִצְחָק קְמִיפַּלְגִי, מַר - התנא שאמר שיצא אִית לֵיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק, ולפיכך יש כאן מנין ופטור, וּמַר – והתנא שאמר לא יצא לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק, ואין כאן אפילו מנין, ולכן חייב.

מתרצת הגמרא באופן נוסף: וְאִי בָּעֵית אֵימָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַבִּי יִצְחָק, וְלֹא קַשְׁיָא – אין קושיא וסתירה בין הברייתות, ולא נחלקו כלל, אלא הָא – הברייתא שאמרה שיצא, עוסקת באופן דְּמָנֵי, וּרְמָא לֵיהּ בְּכִיסֵיהּ – שהגזלן מנה את המעות והטילם לכיסו של הנגזל, וכיון שאדם עשוי למשמש בכיסו, בודאי מצא שהוחזרה הגזילה. וְהָא – והברייתא שאמרה שלא יצא, עוסקת באופן דְּמָנֵי וּרְמָא לִידֵיהּ – שהגזלן מנה והטיל את המעות לידו של הנגזל, ויתכן שלא הניחם הנגזל בכיסו, אלא הניחם מיד בתיבתו עם שאר מעותיו ללא מנין, ואין כאן מנין לפטור. מתרצת הגמרא באופן נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, אִידֵי וְאִידֵי – שתי הברייתות עוסקות באופן דְּמָנֵי וּרְמָא בְּכִיסֵיהּ, אלא הָא – הברייתא שאמרה שלא יצא עוסקת באופן דְּאִית לֵיהּ – שיש לו לנגזל יוֹדֵי אַחֲרִינֵי בְּכִיסֵיהּ – מעות אחרות בכיסו ואינו יודע כמה, וממילא גם אם ימשמש בכיסו לא יבחין בהשבת הגזילה, וְהָא – הברייתא שאמרה שיצא עוסקת באופן דְּלֵית לֵיהּ יוֹדֵי אַחֲרִינֵי בְּכִיסֵיהּ, וממילא בשימשמש יבחין מיד בהשבת הגזילה, והרי זה מנין הפוטר:

משנה

המשנה שלפנינו מביאה כמה דברים שאסור לקנותם מחשש שהם גנובים:

אֵין לוֹקְחִין [–קונים] מִן הָרוֹעִים בהמות של אחרים, לֹא צֶמֶר וְלֹא חָלָב וְלֹא גְּדָיִים, שמא גנבום מצאנו של בעל הבית המסורים בידם. וְלֹא לוקחין מִשּׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת, עֲצִים וּפֵרוֹת שמא גנבום מבעל הבית. אֲבָל לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים כְּלֵי צֶמֶר בִּיהוּדָה וּכְלֵי פִשְׁתָּן בַּגָּלִיל, שבמקומות אלו רגילות הנשים לעסוק בעשיית הצמר או הפשתן ובמכירתן, ואין לחשוש שמא מוכרות שלא ברשות בעליהן. וְכֵן לוקחין עֲנָלִים מן הרועים בַּשָּׂרוֹן, שהוא מקום גידול עגלים, ורגילים שם הרועים לקנות עגלים בשתם קטנים ולגדלם ולמוכרן. וְכוּלָּן – כל אלו שהתירו ליקח מהן, באופן שֶׁאָמְרוּ לקונה לְהַמְתִּין את המקח, אֲסוּר ליקח מהם, שהדבר מוכיח שבגניבה בא לידם. וְלוֹקְחִין בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִין מִכָּל מָקוֹם, ואין חוששים שמא גנובים הם, לפי שאין מכניסים עצמם לחשש גניבה בשביל ריוח מועט כזה:

המשך בעמוד סא

פושטת הגמרא: **מְדָאָמַר** רבי יהודה **וּבְכָל מָקוֹם** לוקחין מהם ארבעה וחמשה צאן, הרי שהוא מתיר ליקח ארבעה וחמשה גם במדבר, ולא בא להחמיר ברישא יותר מתנא קמא, **שְׁמַע מִינָּה** – **אַפֵּיפָא קָאֵי וְלִקּוֹלָא** – שדברי רבי יהודה נאמרו על הסיפא, שאסר תנא קמא ליקח מהן שתי צאן או שתי גיזין, ובא רבי יהודה והיקל בבייתות ליקח מהן אפילו שתים, **שְׁמַע מִינָּה**.

שנינו במשנה, **וְלֹא** לוקחין **מְשׁוּמְרֵי פֵּירוֹת כו'** עצים ופירות:

הגמרא מביאה מעשה השייך לדין זה: **רַב זֵבִין שְׁבִישְׁתָּא מַאֲרִיקָא** – קנה חבילי זמורות מאריס [– מעבד שדה חבירו ונוטל בשכרו חלק מפירותיה], **אָמַר לֵיהּ אַבֵּי, וְהָא תְּנַן** במשנתינו, **וְלֹא** לוקחים **מְשׁוּמְרֵי פֵּירוֹת עֲצִים וּפֵירוֹת**, ואריס הרי הוא כשומר פירות, ויש לחשוש שמא גנב הזמורות מחלק בעל הבית. **אָמַר** לֵיהּ רב, **הָנֵי מִילֵּי בְּקנייה מִשּׁוּמַּר, דְּלֵית לֵיהּ בְּגוּפָא דְּאַרְעָא מִידֵּי** – שאין לו שום חלק במה שגדל בקרקע, שאינו נוטל שכרו אלא במעות, **אֲבָל אָרִיס דְּאִית לֵיהּ בְּגַוֵּויהּ** – שיש לו חלק בזמורות ובעצים ובגיזין, **אִימָּא מְדְּנַפְשֵׁיהּ קָא מְזַבֵּין** – אפשר לומר שהוא מוכר מחלקו, ולכך אין איסור ליקח ממנו.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת באיזה אופן מותר ליקח מהם: **תָּנוּ רַבָּנָן, שׁוֹמְרֵי פֵּירוֹת**, לוקחין **מֵהֶן** פירות **כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וּמוֹכְרִין וְהַפֵּלִין** של הפירות מונחים **לְפָנֵיהֶם וְאַף טוּרְטָנֵי** – מאזניים גדולים **לְפָנֵיהֶם**, שכיון שהם מוכרין בפרהסיא ודאי לא גנבום, **וְכוּלָּן** – כל אלו שהתירו ליקח מהם **שֶׁאָמְרוּ** ללוקח **הַטְמֵן** את המקח, **אָסוּר** ליקח מהם, לפי שהדבר מוכיח שהמקח גנוב בידם. וגם באופנים שמותר לקחת, אין **לוֹקְחִין מֵהֶן** אלא **מִפֶּתַח הַגִּינָּה**, שהוא כדרך שאדם מוכר משלו, **אֲבָל לֹא מֵאֲחוֹרֵי הַגִּינָּה**, שנראה שהוא דרך גניבה.

מחלוקת אמוראים בדין ממון מסור: **אִיתְּמַר, גַּוְלָן מֵאִימַת מוּתָּר** לְקָנוֹת **הֵימֶנּוּ, רַב אָמַר, עַד שֶׁתְּהֵא רוֹב** ממון שבידו **מְשֻׁלּוֹ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֲפִילּוּ אִם מִיעוּט שָׁלּוֹ. אוֹרֵי לֵיהּ** – הורה **לו רַב יְהוּדָה לְאַדָּא דַּיְילָא** – לאדא, השמש של החכמים, **כְּדִבְרֵי** שמואל **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל אֲפִילּוּ אִם מִיעוּט שָׁלּוֹ מותר.**

מחלוקת אמוראים בדין ממון מסור: **מָמוֹן מָסוּר**, והוא אדם הרגיל להראות לאנסים ממונם של ישראל, נחלקו בדינו **רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה, חַד מהם אָמַר, מוּתָּר לְאַבְּדוֹ** ולהזיקו **בְּיָד** ממש. **וְחַד אָמַר, אָסוּר לְאַבְּדוֹ בְּיָד.** מבארת הגמרא: **מַאן דְּאָמַר מוּתָּר לְאַבְּדוֹ בְּיָד**, משום שלא **יְהֵא מָמוֹנוֹ** של המסור **חָמוּר מִגּוּפוֹ**, וכיון שהותר לאבד את גופו ודאי שגם את ממונו. **וּמַאן דְּאָמַר אָסוּר לְאַבְּדוֹ** משום **דִּלְמָא חָוֶה לֵיהּ זַרְעָא מְעַלְיָא** – שמא יצא ממנו זרע כשר וירשו את ממונו, והמאבד את ממונו מפסיד את יורשיו, **וּכְמוֹ דִכְתִיב** (איוב כז יז) **'יָכִין רָשָׁע וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ'**, שמה שיכין האב הרשע ילבש בנו הצדיק.

מעשה בענין זה: **רַב חִסְדָּא, חָוֶה לֵיהּ הָהוּא אָרִיסָא** – היה לו אריס **דַּהֲוָה** מדקדק בשעת חלוקת הפירות שהיה **תָּקִיל וְיָהִיב** – שוקל ונותן לרב חסדא, **תָּקִיל וְשָׁקִיל** – שוקל ולוקח לעצמו, ואינו מוותר מחלקו לכלום. **סָלְקִיהּ** – העבירו רבי חסדא מלהיות אריסו, **וּקְרָא** רב חסדא **אַנַפְשֵׁיהּ** – על עצמו את הפסוק (משלי יג כב) **'וְצָפוּן לַצַּדִּיק חֵיל חוֹטֵא'**, שרב חסדא שהוא צדיק נטל חלקו של האריס שהוא חוטא.

הגמרא מביאה דברים אודות חומר עוון הגזל: נאמר (איוב כז ח) **'כִּי מָה תִּקְוַת חָנֵף כִּי יִבְצַע כִּי יַשָּׁל אֱלוֹהַּ נַפְשׁוֹ'**, ונחלקו **רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר** שהכוונה **לְנַפְשׁוֹ דְּנָגְזָל**, ופירוש הכתוב כי מה תקות הגנב לינצל מעונש, שאפילו ישיב הגזילה יתבע הקדוש ברוך הוא ממנו במה שהרג את נפשו של הנגזל, וזה לא ניתן להשיב. **וְחַד אָמַר נַפְשׁוֹ שֶׁל גָּזְלָן**, ופירוש הכתוב מה תקות הגנב להרויח מגניבתו והרי יטול ממנו הקדוש ברוך הוא את נשמתו. מבארת הגמרא: **מַאן דְּאָמַר נַפְשׁוֹ שֶׁל גָּזְלָן**, למד כן **מִדִּכְתִיב** (משלי א יט) **'כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח'** – דרך כל גוזל גזילה, נדמה לו שבחינם באה לידו, אבל באמת שהוא נוטל בזה את נפש הנגזל ועון ריציחה בידו. **וּמַאן דְּאָמַר נַפְשׁוֹ שֶׁל גָּזְלָן, דִּכְתִיב** (שם כב כב) **'אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא**, דהיינו אף שדל הוא ואין לו מה לגזול ממנו, **וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר** לעשוק ממנו מעשר עני ולקט שכחה ופיאה המתחלקים בשערים, **כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ'**, הרי שהקדוש ברוך הוא נוטל נפש הגזלן.

הגמרא מבארת מה ידרוש כל אחד מפסוקו של השני. שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ נַמִּי** – אף האמורא השני מדוע מפרש נפש הגזלן, והלא **הָכְתִיב 'נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח'** שמשמעו נפש הבעלים הנגזל. משיבה הגמרא: הוא יפרש **מַאי 'בְּעָלָיו', בְּעָלָיו דְּהַשְׁתָּא** – הגזלן, שעתה הוא הבעלים על הממון. שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ נַמִּי** – אף האמורא הראשון מדוע מפרש נפשו של נגזל, והלא **הָכְתִיב 'וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ'**. משיבה הגמרא: הוא יפרש שגם שם הכוונה לנפש הנגזל, **וּמַה טַּעַם קָאָמַר** – תיבת 'נפש' באה ליתן טעם למה שאמר בתחילה, ופירוש הכתוב כך הוא, **מַה טַּעַם 'וְקָבַע אֶת קוֹבְעֵיהֶם'** – מדוע נוטל הקדוש ברוך הוא את נפש הגזלנים, **מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי נָפֶשׁ** – מפני שהם נטלו את נפש הנגזל.

עוד אודות חומר עון גזילה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵירוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, כְּאִילּוּ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי א יט) **'כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח'**. וְעוד **אוֹמֵר** הכתוב (ירמיה ה יז) בענין מלכות בבל כשיבואו להילחם בישראל, **'וְאָכַל קְצִירְךָ וְלַחְמֶךָ [יֹאכְלוּ] בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ'** – בזה שאכל קצירך ולחמך הרי זה כאילו אכל בניך ובנותיך שאין לך שוב במה לפרנסם. וְעוד **אוֹמֵר** הכתוב (יואל ד יט) טעם למפלת מצרים ואדום, **'מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁפְכוּ דָם נָקִי בְּאַרְצָם'**, הרי שהחמס נחשב כשפיכות דמים. וְעוד **אוֹמֵר** הכתוב (שמואל ב' כא א) בסיבת הרעב שהיה בימי דוד, **'אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת הַגִּבְעֹנִים'**, ולא מצינו שהמית שאול את הגבעונים, אלא שבהריגת נוב עיר הכהנים נתקפחה פרנסתם ונחשב לו העון כאילו המיתם.

הגמרא מבארת מדוע הוצרך את כל הפסוקים. שואלת הגמרא: **מַאי 'וְאוֹמֵר'** – מדוע הוצרך להביא פסוקים נוספים מלבד הפסוק הראשון. משיבה הגמרא: **וְכִי תֵּימָא נֶפֶשׁ דִּידֵיהּ** – שאם תאמר שעדיין איננו יודעים אלא שנענש בנוטל נפשו של נגזל בלבד, **אֲבָל נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו לֹא** – אינו נענש עליהם, **לכן תָּא שְׁמַע** – בא ושמע מהפסוק **'וְאָכַל קְצִירְךָ וְלַחְמֶךָ [יֹאכְלוּ] בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ'** שנענש גם על נפש (בָּשָׂר) **בָּנָיו וּבְנוֹתָיו** של נגזל. **וְכִי תֵּימָא חַיֵּי מִילֵּי** שנחשב בנוטל נפש **הֵיכָא דְּלָא יָהֵיב דָּמֵי** – היכן שאינו נותן דמי החפץ, **אֲבָל הֵיכָא דְּיָהֵיב דָּמֵי לֹא** – אבל הנוטל מחבירו חפץ שאינו רוצה למוכרו ונותן לו דמיו אינו נענש עליו כאילו נטל נפשו, **תָּא שְׁמַע** מהפסוק **'מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁפְכוּ דָם נָקִיא (בארצכם) [בְּאַרְצָם]'**, שגם החמסן נחשב כשופך דמים. **וְכִי תֵּימָא חַיֵּי מִילֵּי הֵיכָא דְּקָעֲבִיד** – היכן שעשה את מעשה הגזילה **בְּיָדַיִם, אֲבָל גַּרְמָא לֹא** – אם רק גרם לחבירו שנתחסר ממונו אינו נענש עליו כנוטל נפשו, **תָּא שְׁמַע 'אַל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים [עַל] אֲשֶׁר הֵמִית אֶת הַגִּבְעֹנִים'**, **וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁהָרַג שָׁאוּל אֶת הַגִּבְעוֹנִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהָרַג** שאול את אנשי **נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים שֶׁהָיוּ מְכַפִּיקִין לָהֶן** – לגבעונים **מַיִם וּמָזוֹן מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הָרָגָן**, ומכאן שאף הגורם לחסר ממון חבירו חשוב כהורגו.

שנינו במשנה, **אֲבָל לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים** כלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגליל:

מביאה הגמרא ברייתא המונה אופני היתר ואיסור בלקיחת דבר מנשים ועבדים וקטנים:

תָּנוּ רַבָּנָן, לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים כְּלֵי צֶמֶר בִּיהוּדָה וּכְלֵי פִּשְׁתָּן בַּגָּלִיל, אֲבָל לֹא יֵינוֹת וּשְׁמָנִים וּסְלָתוֹת, שאין דרך ליתן דברים אלו לאשה למוכרן ושמא גנבתם מבעלה. **וְלֹא** לוקחין **מִן הָעֲבָדִים** כלום, שמא גנבום מאדוניהם, **וְלֹא מִן הַתִּינוֹקוֹת** שמא מוכרים שלא ברשות אבותיהם. **אֲבָא שָׁאוּל אוֹמֵר, מוֹכֶרֶת אִשָּׁה בְּשׁווי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה דִּינָר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת כְּפָּה** – מטפחת **לְרֹאשָׁהּ**, שאין הבעל מקפיד על דבר מועט כזה. **וכוּלָּן שֶׁאָמְרוּ** ללוקח **לְהַטְמִין, אָסוּר.**

נַבָּאֵי צְדָקָה לוֹקְחִין מֵהֶן – מהנשים ועבדים וקטנים **דָּבָר מוּעָט**

המשך בעמוד כט

רש"י

מִדְּקָאָמַר בְּכָל מָקוֹם. לוֹקְחִין אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה אִלְמָא הַאי דְּקָמְפַלֵּיג בֵּין בַּיִּתוֹת לְמִדְבָּרִיּוֹת אַשְׁתִּי צֹאן פְּלִיג וּלְקוּלָא קָאֵי: שֶׁבְּשׁוּקָא. חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת: שׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא נוֹטֵל בָּמְעוֹת וְאֵין לוֹ חֵלֶק בְּעֵצִים אֲבָל אָרִיס חוֹלֵק בַּזְּמוֹרוֹת וּבְעֵצִים וּבְיַיִן: וְהַמְּוֹרְטָנִי. מֵאוֹנְנִים גְּדוֹלִים וּמוֹכְרִין פֵּירוֹת בְּמִשְׁקָל בְּדֶרֶךְ הַתַּגָּרִים דְּכֵיוָן דְּמוֹכְרִין בְּפֵרְהֶסְיָא לֹא גָּנְבוּם: רוֹב. מִמּוֹנוֹ מִשָּׁלוֹ בְּלֹא גְּזֵילָה הוֹלְכִין אַחַר הָרוֹב וְנָתְנִין מִמֶּנּוּ: אֲפִילּוּ מִיעוּט מִשָּׁלּוֹ. תְּלִינַן וְאָמְרִינַן הַאי מִידֵּי דְּיָהִיב לֵיהּ מִדִּידֵיהּ הוּא: אַדָּא. שֵׁם הָאִישׁ: דַּיְילָא. שׁוֹמֵשׁ דִּרְבָּנָן: חֲמִיר מְגוּפֵיהּ. דְּקַיְימָא לַן בְּפֶרֶק שְׁנֵי דַּיְּינֵי (דף כו:) דְּמוּתָּר לְאָבֵד גּוּפוֹ בְּיָדִים דְּקָתָנֵי הַמִּינִין וְהַמְּסוֹרוֹת מוֹרִידִין אוֹתָן לְבוֹר וְלֹא מַעֲלִין: מְכוּר. מִלְּשׁוֹן הַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵירוֹ לְאַנְפְּסִים: תָּקִיל וְיָהִיב. לְרַב חִסְדָּא: תָּקִיל וְשָׁקִיל. לְנַפְשֵׁיהּ מְדַקְדֵּק בְּחַלּוּקָה וְאֵינוֹ מְוַותֵּר מַחֲלוֹקוֹ כְּלוּם לְשׁוֹן אַחֵר מְחֻצָּה הָיָה נוֹטֵל וְדֶרֶךְ שְׁאָר הָאֲרִיסִין לִיטּוֹל שְׁלִישׁ: [קְרָא אַנְפְּשֵׁיהּ]. רַב חִסְדָּא צַדִּיק וְהָאֲרִיס חוֹטֵא וְנִצְפָּן חֵילוֹ לְרַב חִסְדָּא דְּסִלְקוֹ וְנָטַל חֶלְקוֹ: כִּי יֵשׁ אֱלוֹהַּ נִפְשׁוֹ. מִשְׁלִיךְ הַקֹּב"ה נִשְׁמָתוֹ וּמְאַבֵּד מִמֶּנּוּ נְשָׁמָה אַחֶרֶת: אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא. אע"פ שֶׁדַּל הוּא וְאֵין לוֹ מֶה לְגוֹזְלוֹ: אַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר. מֵעֲשֹׂר עָנְיוֹ וְלָקַט שִׁכְחָה וּפֵאָה הַמִּתְחַלְּקִין בְּשַׁעֲרֵיךְ אַל תְּדַכְּאֵהוּ בָּהֶם: וְקֹבַע אֶת קוֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ. גּוֹזֵל נֶפֶשׁ גּוֹזְלֵיהֶם: בָּעֲלִים דְּהַשְׁתָּא. גְּזֵלָן שֶׁנַּעֲשָׂה מְעֻכָּשָׁיו בָּעֲלִים לְמָמוֹן: וְאֹכֵל קְצִירְךָ וְלַחְמְךָ. וְדוֹמֶה לְךָ כְּאוֹכֵל בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ לְפִי שֶׁאֵין לְךָ שׁוּב בְּמַה לְּפַרְנְסָם: מַחֲסֹם בְּנֵי יְהוּדָה. מִגְּזֵל שֶׁעָשׂוּ מְעֻכָּלָה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאִילּוּ שָׁפְכוּ דָּם נָקִי: הַמִּית הַגְּבָעוֹנִים. כִּדְמְפָרֵשׁ לְקַמָּיהּ שֶׁהַמִּית כֹּהֲנֵי נוֹב שֶׁהָיוּ מְסַפְּקִים מַיִם וּמָזוֹן לְגִבְעוֹנִים שֶׁהַגִּבְעוֹנִים הָיוּ מְשַׁמְּשִׁין לְמִזְבַּח חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם וּמַעֲלָה עֲלֵיהֶם כְּאִילּוּ הַמִּית הַגִּבְעוֹנִי: [אֲבָל נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו לֹא]. הָא מֵאַת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקַּח לֹא נִפְקָא לַן אֶלָּא נֶפֶשׁ הַגּוֹזֵל אֲבָל בָּנָיו וּבְנוֹתָיו לֹא נֶעֱנָשׁ גּוֹזְלָן אִנֶּפֶשׁ בָּנָיו

תוספות

הַנִּגְזָל: [דְּלֹא יָהִיב דְּמֵי]. חִמְטָן יְהִיב דְּמֵי וְזֶה לֹא הָיָה רוֹצֶה לִמְכּוֹר: אֲבָל לֹא יֵינוֹת וּשְׁמָנִים וּסְלָתוֹת. שֶׁדַּרְכָּן הָאִישׁ לִמְוֹכְרָן וְאֵין עוֹשֶׂה אֶת אִשְׁתּוֹ שְׁלִיחָ לְכָךְ וְשָׁמָא גָּנְבָתוּ מֵבַעְלָהּ: כָּפָה. צָעִיף וְאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד: וְהַבַּדְּדָן. בַּעֲלֵי בָּתִּים הַבַּד שֶׁתַּגְרָן הֵן בְּשֶׁמֶן לוֹקְחִין מִן נְשֵׁיהֶם זֵיתִים וְשֶׁמֶן בְּמִדָּה כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ מְכִירָה בְּפַרְהֶסְיָא וְדֶרֶךְ מְרוּבָּה דְּאֵין יְכוֹלָה לְגָנוֹב כָּל זאת וְלַעֲשׂוֹת בְּצִינְעָא אֲבָל לֹא בְּמוּעָט דְּגִבְתְּהוּ וְיכוֹלָה לַעֲשׂוֹת בְּצִינְעָא וְלֹא יַרְגִּישׁ בַּעֲלָהּ ל"א בְּמוּעָט בְּמַעֲטָן שֶׁנִּטְלָתָן מִן הַמַּעֲטָן וְאֵין דֶּרֶךְ לְמוֹכְרָן כָּךְ: בַּגְלִיל הָעֶלְיוֹן. שֶׁהַשְּׁמָן שָׁם בְּיוֹקֶר וּמַקְפִּיד עַל דָּבָר מוּעָט: רַבִּינָא. גַּבֵּאי צְדָקָה הָיָה: בַּבְלִי. שֶׁרְשָׁרוֹת וְהָבִי: וְשֵׁירֵי. צַמִּידִין. לְבָנִי מְחוֹזָא. עֲשִׁירִים הֵם: מתני' הַכּוֹתֵם מוֹצִיא. מִבְּגֵד צֶמֶר דָּבָר מוּעָט עַל יְדֵי שְׁטִיפָה וְאֵין הַבְּעָ"ה מַקְפִּיד וּמִן הַדַּיִן הֵן שָׁלוּ וְהַמַּקְפִּיד לֹא הָוֵי קַפְּדָן: שַׁהֲסוֹרֵק מוֹצִיא. ע"י הַקּוֹצִים שֶׁקּוֹרִין קרדונ"ש: כּוֹרֵק. פִּילוֹנ"ש כָּךְ שָׁם הָאוּמָּנוּת עַל שֵׁם שֶׁהוּא סוֹרְקוֹ בְּקוֹצִים בְּעֵין מִסְרֵק: שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. שֶׁדָּבָר חָשׁוּב הוּא וְלֹא מְחִילּ: הַכּוֹתֵם נוֹטֵל ג' חוּטִין. דֶּרֶךְ אוֹרְגֵי בִּגְדֵי צֶמֶר לֶאֱרוֹג שְׁלֹשָׁה חוּטִין מִמִּין אַחֵר בְּסוֹף הַבֶּגֶד וְהַכּוֹתֵם נוֹטְלָן וּמַשְׁוֶה הַבֶּגֶד וּמְיַפֶּהוּ: וְאִם הָיָה הַחוּט שָׁחוֹר. שֶׁאֵרְגוּ בְּבֶגֶד לָבָן רִשְׁאִי לִיטּוֹל הַכֹּל לְפִי שֶׁהַשָּׁחוֹר מְגֻנֶּה אֶת הַלָּבָן: הַחַיִּים שֶׁשַּׁיֵּיר מִן הַחוּט כְּדֵי לִתְפּוֹר בּוֹ. וּבִגְמָרָא מְפָרֵשׁ שִׁיעוּר תְּפִירָה: ה"ג וּמַטְלִית שֶׁהוּא ג' עַל ג'. חָיְיט שֶׁהִשְׁוָה אֶת תְּפִירָתוֹ וְקִיצֵּץ הַיְּתֵרוֹת מַטְלִית קְטַנָּה שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת עַל שֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת הֲרֵי אִלּוּ שֶׁל בעה"ב: מַעֲצַר. דילדיי"ר בְּלַע"ז קְטַנָּה וּמַחֲלִיק בָּהּ אֶת הַנְּסָרִים וּשְׁפָאִין שֶׁהוּא מְשֻׁוֶּה דִּקִּין הֵן טנב"ש בְּלַע"ז: בְּבַשְׁיל. קְרֵדוֹם וּמַפִּיל שְׁפָאִין גַּסִּין: אִצֵּל בַּעַל הַבַּיִת. שֶׁכִּיר יוֹם: נִסּוֹרֶת. אֲפִי' דִּק דַּק הֵיוֹצֵא מִתַּחַת הַמַּקְדֵּחַ שֶׁהִיא דִּק מְאֹד שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וְרִישָׁא בְּקִבְּלָן שֶׁקִּיבֵּל לִבְנוֹת הַבַּיִת בְּדָמִים קְצוּבִים: גמ' ולא

1 מִדְּאָמַר בְּכָל מָקוֹם ש"מ אַפֵּיפָא קָאֵי וּלְקוּלָא ש"מ
2 וְלֹא מְשׁוּמְרֵי פֵּירוֹת כו': רַב זַבִּין שְׁבִישְׁתָּא מַאֲרִיכָא
3 א"ל רַב אַבָּיֵי וְהָא תָּנֵן וְלֹא מְשׁוּמְרֵי פֵּירוֹת עֲצִים וּפֵירוֹת
4 א"ל ה"מ בְּשׁוֹמֵר דִּילֵית לֵיהּ בְּגוּפָא דְּאַרְעָא מִידֵּי אֲבָל
5 אָרִיס דְּאִית לֵיהּ בְּגַוֵּויהּ אִיכָּא מִדְּנָפְשֵׁיהּ קָא מְזַבֵּין
6 ת"ר שׁוֹמְרֵי פֵּירוֹת לוֹקְחִין מֵהֶן כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וּמוֹכְרִין
7 וְהַפַּלְיָן לְפָנֵיהֶם וְטוֹרְטָנִי לְפָנֵיהֶם וְכוּלָּן שֶׁאָמְרוּ הַטָּמֵן
8 אָסוּר לוֹקְחִין מֵהֶן מִפֶּתַח הַגִּינָּה אֲבָל לֹא מֵאֲחוֹרֵי
9 הַגִּינָּה אִיתְּמַר גָּזְלָן מֵאֵימַת מוּתָּר לִקְנוֹת הֵימֶנּוּ רַב
10 אָמַר עַד שֶׁתְּהֵא רוֹב מְשֻׁלּוֹ וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֲפִילּוּ
11 מִיעוּט שֶׁלּוֹ אוֹרֵי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְאַדָּא דַּיְילָא כִּדְבָרֵי
12 הָאוֹמֵר אֲפִילּוּ מִיעוּט שֶׁלּוֹ מָמוֹן מְסוּר רַב הוּנָא וְרַב
13 יְהוּדָה חַד אָמַר מוּתָּר לְאַבְּדוֹ בְּיַד וְחַ"א אָסוּר לְאַבְּדוֹ
14 בְּיַד מ"ד מוּתָּר לְאַבְּדוֹ בְּיַד לֹא יְהֵא מָמוֹנוֹ חָמוּר
15 מִגּוּפוֹ וּמ"ד אָסוּר לְאַבְּדוֹ דִּלְמָא הָוֶה לֵיהּ זַרְעָא
16 מַעֲלֶיהָ וּכְתִיב יָכִין רָשָׁע וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ: רַב חִסְדָּא הָוֶה
17 לֵיהּ הַהוּא אַרְמָא דַּהֲוָה תָּקִיל וְיָהִיב תָּקִיל וְשָׁקִיל
18 סַלְקֵיהּ קְרָא אַנַּפְשֵׁיהּ וְצָפוּן לַצַּדִּיק חַיִל חוֹטֵא כִּי מַה
19 תִּקְוֹת חָנֵף כִּי יִבְצַע כִּי יְשֵׁל אֱלוֹהַּ נַפְשׁוֹ רַב הוּנָא
20 וְרַב חִסְדָּא חַד אָמַר נַפְשׁוֹ דְּנָגְזָל וְח"א נַפְשׁוֹ שֶׁל
21 גַּזְלָן מ"ד נַפְשׁוֹ שֶׁל נִגְזָל דִּכְתִיב בֵּן אֹרְחוֹת כָּל בּוֹצֵעַ
22 בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקַּח מ"ד נַפְשׁוֹ שֶׁל גּוֹזֵל דִּכְתִיב
23 אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר כִּי
24 ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קוֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ וְאִידָךְ נַמִּי
25 הָכְתִיב נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקַּח מַאי בְּעָלָיו בְּעָלָיו דְּהַשְׁתָּא וְאִידָךְ נַמִּי הָכְתִיב וְקָבַע אֶת קוֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ מַה טַּעַם קָאָמַר מַה טַּעַם וְקָבַע
26 אֶת קוֹבְעֵיהֶם מְשׁוּם דְּקָבְעֵי נֶפֶשׁ א"ר יוֹחָנָן כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵירוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה כְּאִילּוּ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ מִמֶּנּוּ שֶׁנֶּאֱמַר כֵּן אָרְחוֹת כָּל
27 בּוֹצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקַּח וְאוֹמֵר וְאָכַל קְצִירְךָ וְלַחְמֶךָ בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ וְאוֹמֵר מֵהֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁפְכוּ דָם נָקִי בְּאַרְצָם
28 וְאוֹמֵר אַל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת הַגִּבְעוֹנִים מַאי וְאוֹמֵר וכ"ת נֶפֶשׁ הֵימִיהּ אֲבָל נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו לֹא ת"ש
29 בְּשֵׂר בָּנָיו וּבְנוֹתָיו וכ"ת הֲנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלֹא יְהִיב דְּמֵי אֲבָל הֵיכָא דְּיָהִיב דְּמֵי לֹא ת"ש מֵהֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁפְכוּ דָם נָקִי
30 (בְּאַרְצָם) [בְּאַרְצָם] וכ"ת ה"מ הֵיכָא דְּקָעֲבִיד בְּיָדַיִם אֲבָל גַּרְמָא לֹא ת"ש אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים [עַל] אֲשֶׁר הֵמִית אֶת
31 הַגִּבְעוֹנִים וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁהָרַג שָׁאוּל אֶת הַגִּבְעוֹנִים אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים שֶׁהָיוּ מְסַפְּקִין לָהֶן מַיִם וּמָזוֹן מֻעֲלָה
32 עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הֲרָגָן: אֲבָל לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים: ת"ר לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים כְּלֵי צֶמֶר בִּיהוּדָה וּכְלֵי פִשְׁתָּן בַּגְּלִיל אֲבָל לֹא יֵינוֹת
33 וּשְׁמָנִים וּסְלָתוֹת וְלֹא מִן הָעֲבָדִים וְלֹא מִן הַתִּינוֹקוֹת אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מוֹכֶרֶת אִשָּׁה בְּאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה דִינָר כְּדֵי לְעַשּׂוֹת כְּפָּה
34 לְרֹאשָׁהּ וְכוּלָּן שֶׁאָמְרוּ לְהַטְמִין אָסוּר גַּבֵּאי צְדָקָה לוֹקְחִין מֵהֶן דָּבָר מוּעָט אֲבָל לֹא דָּבָר מְרוּבֶּה וְהַבַּדְּדָן לוֹקְחִין מֵהֶן זֵתִים בְּמִידָּה
35 וְשֶׁמֶן בְּמִידָּה אֲבָל לֹא זֵתִים בְּמוּעָט וְשֶׁמֶן בְּמוּעָט רשב"ג אוֹמֵר לוֹקְחִין מִנָּשִׁים זֵתִים בְּמוּעָט בַּגְּלִיל הָעֶלְיוֹן שֶׁפְּעָמִים אָדָם בּוֹשׁ
36 לְמְכּוֹר עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ וְנוֹתֵן לְאִשְׁתּוֹ וּמוֹכֶרֶת רַבִּינָא אִיקְּלַע לְבֵי מְחוֹזָא אֲתוּ נָשֵׁי דְּבֵי מְחוֹזָא רְמוּ קַמֵּיהּ כַּבְלֵי וְשִׁירֵי קַבֵּיל מִינַּיְיהוּ
37 א"ל רַבָּה תּוֹסְפָאָה לְרַבִּינָא וְהָתַנְיָא גַּבֵּאי צְדָקָה מַקְבְּלִין מֵהֶן דָּבָר מוּעָט אֲבָל לֹא דָּבָר מְרוּבֶּה א"ל הָנֵי לְבָנֵי מְחוֹזָא דָּבָר מוּעָט
38 נִינְהוּ: מתני' מוֹכְרִין שֶׁהַכּוֹתֵם מוֹצִיא הֲרֵי אִלּוּ שֶׁלּוֹ וְהַסּוֹרֵק מוֹצִיא הֲרֵי אִלּוּ שֶׁל בעה"ב כּוֹתֵם נוֹטֵל ג' חוּטִין וְהֵן שֶׁלּוֹ יָתֵר
39 מִכָּן הֲרֵי אִלּוּ שֶׁל בעה"ב אִם הָיָה שָׁחוֹר ע"ג הַלָּבָן נוֹטֵל אֶת הַכֹּל וְהֵן שֶׁלּוֹ הַחַיְּיט שֶׁשִּׁייֵר אֶת הַחוּט כְּדֵי לִתְפּוֹר בּוֹ וּמַטְלִית
40 שֶׁהִיא ג' עַל ג' הֲרֵי אִלּוּ שֶׁל בעה"ב מַה שֶּׁהֶחְרִישׁ מוֹצִיא בְּמַעֲצָד הֲרֵי אִלּוּ שֶׁלּוֹ וּבִכְשִׁיל שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל
41 בעה"ב אַף הַנְּסָרִים שֶׁל בעה"ב: גמ' ת"ר לוֹקְחִין מוֹכְרִין מִן הַכּוֹתֵם מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ הַכּוֹתֵם נוֹטֵל שְׁנֵי חוּטִין הָעֶלְיוֹנִים וְהֵן שֶׁלּוֹ ולא

וְלֹא יָטִיל בּוֹ יוֹתֵר מִג' חוֹבִין. דֶּרֶךְ הַסּוֹרְקִים לְתַת לוּלְאוֹת שֶׁל טָוִי בְּמַחַט לְאוֹרְכּוֹ שֶׁל בֶּגֶד שְׁמוֹתְחוֹ בָּהֶן כְּשֶׁהוּא נָטָרְק וְחוֹבְטוֹ בְּמַקֵּלוֹת וּבוֹלְטִין אוֹתוֹ מִקּוֹם הַלּוּלְאוֹת שֶׁנִּמְתָּח שָׁם מִשְׁוֶה אוֹתָן וְנוֹטֵל אוֹתָן הַקְּצוּעִים לְעַצְמוֹ כִּדְאָמַר לְקַמָּן וְאִשְׁמוּעִינָן הָנָא שֶׁלֹּא יִתְפָּרֵם לְאוֹתָן לוּלְאוֹת בְּחִזְקָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְכוֹל לְמָתְחוֹ יוֹתֵר מִדְּאִי אֶלָּא ג' חֻבִין יפה"ר בְּלַעַז ג' תְּפִירוֹת בְּמַחַט: וּמַשְׁוִיהוּ. מְקוֹם הַבְּלִיטוֹת שֶׁנִּמְתָּח שָׁם נוֹטֵל בְּמִסְפָּרִים: **אֲפִילּוּ עַד טֶפַח.** לְבִטּוּל מִמֶּנּוּ רְצוּעוֹת רְחָבוֹת טֶפַח: **אַלְיְמֵי.** גִּסִּין שְׁנַיִם: **גְּלִימָא.** טַלִּית הָעֲשׂוּיָה לְכָל יוֹם וּכְשֶׁהוּא סוֹרֵג לְשָׁתְיוֹ נוֹתֵן לִיקָּרָא מַהֲרָ"ם: **סַרְבָּלָא.** עֲשׂוּי לְכָבוֹד וּלְגוּי וּכְשֶׁהוּא סוֹרֵג לְשָׁתְיוֹ נָאָה יותר: **גְּלִימָא מַשְׁוִיהוּ לְאָרְכּוֹ.** בְּדִפְרִישִׁית לְעֵיל: **הֶמְיוֹנָא.** אֵינוֹ נִרְאֶה אֶלָּא שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ הַתַּלוּיִין לְכָךְ מַשְׁוֶה לְרָחְבָּהּ ב' רָאשֶׁיהָ הַתַּלוּיִין: **ה"ג אַמְטוּיֵי וַאֲתוּיֵי חַד אוֹ דִּלְמָא אַמְטוּיֵי וַאֲתוּיֵי תְּרֵי.** מְנַהֵג תּוֹפֵר אוּמָּן לְהוֹלִיךְ וּלְהָבִיא הַמַּחַט בְּבֶגֶד קוֹדֶם שֶׁיְּמַשְׁוֵךְ כָּל הַחוּט וְקָא מַבְעֵיָא לֵיהּ הָנָךְ ג' חוּטִין דְּקָתָנֵי מִי חֲשִׁיבָא הוֹלְכָה וְהוֹבָאָה חַד דַּהֲווּ לְהוּ ג' הוֹלְכוֹת וְג' הוֹבָאוֹת א"ד הוֹלְכָה וְהוֹבָאָה תְּרֵי חֲשִׁיב לְהוּ: **אִירֵי.** דֶּרֶךְ הַגְּרָדִי לְהָנִיחַ צֶמֶר בְּקֻנָּה שֶׁל עֵרֶב כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הָעֵרֶב מִן הַקָּנֶה לְבַאן וּלְבַאן וְהוּא שֶׁל בעה"ב: **נִירִין.** לִיצִיי"ץ: **פַּקְעִיּוֹת.** לוּישִׁי"ל: **פּוּנְקְלִין.** טְרִימְי"ש שְׁעוֹשִׁין לִירִיעוֹת הַנֶּאֱרָגוֹת מְעוּפָּד וְאֵין עוֹשִׁין לְהוּ קֻנֶּה כְּדֶרֶךְ הַגְּרָדִין: **בֶּגֶד מְנוּפָּר.** כְּלוֹמַר אֲפִילּוּ מְנוּפָּר בִּצְבָעִים הַרְבֵּה אע"פ שֶׁרְגִילִים לְדַבֵּר שָׁנָּבוּ הַצְּמֶר מִן בְּגָדִים שֶׁאֵרַג לוֹקְחִין מֵהֶן דְּקֻנְיָנְהוּ בְּשִׁינּוּי: **טָווּי אֵרִיג.** וְהֵיכִי אֵירִין דְּאָמְרַן לֹא יִקַּח אִם טָלָאן הוּגְרְדִי לוֹקְחִין דְּקֻנְיָנְהוּ בְּשִׁינּוּי: **אֵרוּג מִבָּעֵי.** הָא ה"ל טָווּי קוֹדֶם לְאֵרִיג: **תִּיבִי.** שְׁרִשְׁרוֹת שרימ"ש דִּלְא טָווּאן קוֹדֶם לְכֵן: **אוֹתוֹת.** כְּשֶׁמְּבִיאִין לוֹ בֶּגֶד לְצַבּוֹעַ חוֹתֵךְ מִמֶּנּוּ מְעַט לְפָנָיו בְּעֵלְיוֹ לְיָדַע אִם יְקַלּוֹט אֶת הַצֶּבַע וּפְעָמִים שֶׁמְּעַכְּבוּ אֶצְלוֹ וְשָׁכְחוּ בְּעָלִים: **דּוּגְמָאוֹת.** שֶׁמְּבִיאִין לוֹ הַבְּעָלִים צֶמֶר לְצַבּוֹעַ וּמֵבִיא עִמּוֹ מְעַט צֶמֶר צָבוּעַ וְאוֹמֵר בָּזֶה צַבַּע לִי: **תְּלוּשֵׁי צֶמֶר.** שֶׁתָּלַשׁ מִן הַגִּזָּה הַצֶּמֶר מְעַט מְעַט: **אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶם בֶּגֶד צָבוּעַ.** דְּבֶגֶד שָׁלֵם לֹא גָּנֵב וְאִי נַמִּי גָּנֵב קַנְיֵיהּ בְּשִׁינּוּי: **טָווּי וּבָגֶד.** דּוּגְמָאוֹת שֶׁטָּווֹאן אוֹ עָשָׂה מֵהֶן בְּגָדִים לוֹקְחִין: **הַשְׁתָּא טָווּי שֶׁקְלִינַן בְּגָדִים מִבָּעֵיָא.** הָא אֵין בְּגָדִים אפ"ה נָטְווֹאן: **נַמְטֵי.** לְבָדִין פליטר"ש בְּלַע"ז וְאֵין שָׁם טָווּי: **חַקִּיצוֹעִין.** רוּנְיוֹר"ש בְּלַע"ז שֶׁמְּקַצַּע מִן הָעוֹר סָבִיב: **וְהַתְּלוּשִׁין.** צֶמֶר הַתָּלוּשׁ מִן הָעוֹר: **צֶמֶר מוֹעֵט הוּא וְאַפְקוּרֵי מִפְקַר לֵיהּ.** כַּצַּרְא שַׁכִּיחַ וְקַצְרָא שָׁקִיל לֵיהּ. הַכּוֹבֵס נִקְרָא קַצָּרְא שַׁכִּיחַ וְקַצְרָא שָׁקִיל לֵיהּ. הַכּוֹבֵס נִקְרָא קַצָּרְא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי וְקַצְרָא שֶׁהוּא מְקַצֵּר מִן הַבֶּגֶד אִיהוּ שָׁקִיל לֵיהּ וְדִידֵיהּ הוּא: **הֵכִי עוֹלִין לְמִנְיָן תְּכֵלֶת.** אוֹתָן שְׁלֹשָׁה חוּטִין אִם לֹא קִצְּרָן הַכּוֹבֵס עוֹלִין לְמִדַּת מִלֹּא קֶשֶׁר גּוֹדֶל שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְחִיק אֶת תְּכֵלֶת שֶׁל צִיצִית מִשִּׁפּוֹת הַבֶּגֶד בְּמִסֶּכֶת מְנָחוֹת (דף מב.): **קָפִיד עֲלֵיהֶן.** וְנוֹטְלָן: **מִלֹּא הַמַּחַט.** מִלֹּא אוֹרֶךְ הַמַּחַט: וְחוּץ לַמַּחַט. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֵין מִן הַחוּט אֶלָּא מִלֹּא הַמַּחַט מִצּוֹמְצָם אֵין יָכוֹל לְתוֹחֲבוֹ בְּבֶגֶד: בְּבְרַיְיתָא גַּרְסִינַן וּמִטְּלִית שֶׁהִיא פְּחוּתָה מג' על ג': **לְסִיפְתָא.** חֻבִּין שֶׁפִּירְשְׁנוּ לְמַעְלָה: **פָּחוֹת מִכָּאן לְמַאי חָזֵי.** הָא אֵין יָכוֹל לְהַפּוֹךְ הַמַּחַט וּלְתוֹחֲבוֹ: **מְגִירָה.** שייר"ה בְּלַע"ז וְסִכִּין הוּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּגִימוֹת הַרְבֵּה וְקוֹצְצַת מֵהֶם: **הִנַּפְקָן בְּמְגִירָה.** פִּסְקֵי עֵצִים שֶׁהֶעֱץ אָרוֹךְ וּפוֹסְקוֹ: **מַקְדֵּחַ.** טרי"ד"א וְהֵיכִי אָצֵי מִשָּׁם דֶּק בְּעָפְרָ: **רְחִיטָנֵי.** פלי"נ"א: **וְהַנְּגָרִין בְּמְגִירָה.** דֶּק דֶּק שֶׁהִיא מִשְׁתֶּרֶת בְּמָקוֹם חֻתָּךְ דֶּק בְּעָפְרָ: **חַד הוּא דְּאִיקָּא.** וְרַבָּתִי הִיא וּמִשְׁתֶּרֶת שְׁפָאנִי גִּסִּין: **מְסִתְּתֵי אֲבָנִים.** מְרַבֵּע אוֹתָן וּמְחַלִּיק אוֹתָן: **מְפַצְּעֵי אִילָנוֹת.** בְּשִׁישׁ בָּהֶן עֲנָפִים יוֹתֵר מִדַּאי קוֹצֵץ אֶחָת מִבֵּינְתַיִם וְהַיְינוּ פִּיסּוּג לְשׁוֹן דִּילּוּג וְהַרְחָבָה: **נִיקּוּף.** שֶׁיֵּשׁ בְּהַגִּיהָ כְּמוֹ וְנִקַּף כְּבֵכִי הַיַּעַר בְּבַרְזֶל (ישעיהו י): **הִיא.** סָנֶה: **וּמְנַכְּשֵׁי יְרָקוֹת.** נוֹטְלִים יְרָקוֹת מִבֵּינֵיהֶם: **וְעוֹדְרֵי יְרָקוֹת.** כְּשֶׁהֵן תְּבוּפוֹת יוֹתֵר מִדַּאי נוֹטֵל אַחַת מִבֵּינְתַיִם כְּדֵי שֶׁיִּהְא מָקוֹם לְהִתְרַחֵב וּלְהִתְפַּשֵּׁט: **חֲזִיז.** שִׁחַת שֶׁל תְּבוּאָה חָסֵן וּשְׁעוֹרִין בְּעוֹדָן יָרֹק: **פָּתָא מַחֲסָא.** מָקוֹם בְּהֲמוֹת הוּא וּצְרִיכִין לְמִרְעֶה טוֹב:

הַדָּרָן עֲלָךְ הַגּוֹזֵל בַּתְּרָא וּסְלִיקָא לָהּ מַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא

וְלֹא יָטִיל בּוֹ יוֹתֵר מִשָּׁלֹשָׁה חוֹבִין וְלֹא יִסְרוֹק הַבֶּגֶד לִשְׁתִּיוֹ אֶלָּא לְעֵרְבּוֹ וּמַשְׁוִיהוּ לְאָרְכּוֹ אֲבָל לֹא לְרָחְבּוֹ וְאִם בָּא לְהַשְׁווֹתוֹ עַד טֶפַח רַשָּׁאי אָמַר מַר שְׁנֵי חוּטִין וְהָאֲנַן תְּנַן שָׁלֹשׁ לֹא קַשְׁיָא הָא בְּאַלְיְמֵי וְהָא בְּקַטְנִיתֵי: וְלֹא יִסְרוֹק הַבֶּגֶד לִשְׁתִּיוֹ אֶלָּא לְעֵרְבּוֹ וְהָתַנְיָא אֵיפְכָא לֹא קַשְׁיָא הָא בְּגְלִימָא הָא בְּסַרְבָּלָא: וְלֹא יָטִיל בּוֹ יוֹתֵר מִשָּׁלֹשָׁה חוֹבִין בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה אַמְטוּיֵי וַאֲתוּיֵי חַד אוֹ דִּלְמָא אַמְטוּיֵי וַאֲתוּיֵי תְּרֵי תֵּיקוּ: וּמַשְׁוִיהוּ לְאָרְכּוֹ אֲבָל לֹא לְרָחְבּוֹ וְהָתַנְיָא אֵיפְכָא לֹא קַשְׁיָא הָא בְּגְלִימָא הָא בְּהֶמְיוֹנֵי ת"ר אֵין לוֹקְחִין מִן הַסּוֹרֵק מוֹכִין מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ וּבְמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִהְיוֹת שֶׁלּוֹ לוֹקְחִין וּבְכָל מָקוֹם לוֹקְחִין מֵהֶן כַּר מְלֵא מוֹכִין וְכֶסֶת מְלֵאָה מוֹכִין מַאי טַעְמָא קְנָנְהוּ בְּשִׁינּוּי ת"ר אֵין לוֹקְחִין מִזְּרֵדֵי לֹא אֵירִין וְלֹא נִירִין וְלֹא פּוּנְקְלִין וְלֹא שִׁיזְרֵי פִּקְיעוֹת אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן בֶּגֶד מְנוּפָּר עֵרֶב וּשְׁתִי טָווּי וְאָרִיג אָמְרֵי הַשְׁתָּא טָווּי שֶׁקְלִי אָרוּג מִבָּעְיָא מַאי אָרִיג תִּיבִי ת"ר אֵין לוֹקְחִין מִן הַצָּבָע לֹא אוֹתוֹת וְלֹא דּוּגְמָאוֹת וְלֹא תְּלוּשִׁים שֶׁל צֶמֶר אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן בֶּגֶד צָבוּעַ טָווּי בְּגָדִים מִיבָּעְיָא מַאי בְּגָדִים נַמְטֵי הַשְׁתָּא טָווּי שָׁקִיל בְּגָדִים מִיבָּעְיָא מַאי בְּגָדִים נַמְטֵי ת"ר הַנּוֹתֵן עוֹרוֹת לָעֲבָדָן הַקִּיצוֹעִין וְהַתְּלוּשִׁין הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ: אִם הָיָה שָׁחוֹר [וְכוּ']: א"ר יְהוּדָה קַצָּרָא שְׁמֵיהּ וְקַצָּרָא שָׁקִיל לֵיהּ אָמַר רַב יְהוּדָה הַכֹּל עוֹלִין לְמִנְיַן תְּכֵלֶת וַיִּצְחָק בְּרִי קָפִיד עֲלֵיהוּ: הַחַיָּט שֶׁשִּׁייֵר (מן) [אֶת] הַחוּט כּוּ': וְכַמָּה לְתִפּוֹר אָמַר רַב אַפֵּי מְלֹא מַחַט חוּץ לְמַחַט אִיבָּעְיָא לְהוּ מְלֹא מַחַט וְחוּץ לְמַחַט כְּמְלֹא מַחַט אוֹ דִּלְמָא מְלֹא מַחַט וְחוּץ לְמַחַט עֲלֵיהֶן הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ א"ר יְהוּדָה כְּשׁוּת וַחֲזִיז אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גֵּזֶל בְּאַתְרָא דְּקַפְּדֵי יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גֵּזֶל אָמַר רָבִינָא וּמָתָא מְחַסְיָא אַתְרָא דְּקַפְּדֵי הוּא:

הַדָּרָן עֲלָךְ הַגּוֹזֵל בַּתְּרָא וּסְלִיקָא לָהּ מַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא

מַשָּׁהוּ ת"ש דְּתַנְיָא הַחַיָּט שֶׁשִּׁייֵר אֶת הַחוּט פָּחוֹת מִכְּדֵי לְתִפּוֹר בּוֹ וּמַטְלִית שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִשָּׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ בִּזְמַן שֶׁבַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ אִי אַמְרַת בְּשֶׁלְּמָא מִלֹּא מַחַט וְחוּץ לְמַחַט כְּמִלֹּא מַחַט פָּחוֹת מִכָּאן חָזֵי לְסִיפְתָא אֶלָּא אִי אַמְרַת מִלֹּא מַחַט וְחוּץ לְמַחַט מַשְׁהוּ פָּחוֹת מִכָּאן לְמַאי חָזֵי אֶלָּא ש"מ מִלֹּא מַחַט וְחוּץ לְמַחַט כְּמִלֹּא מַחַט שְׁמַע מִינָּהּ: מַה שֶּׁהֶחָרֵשׁ מוֹצִיא בְּמַעֲצָד וְהַנִּפְקָם בְּמְגִירָה הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וְהַיּוֹצֵא מִתַּחַת מַקֵּדֵחַ וּמִתַּחַת רְחִיטָנֵי וְהַנִּגָּרִין בְּמְגִירָה הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ אָמַר רָבָא בְּאַתְרָא דְּתַנָּא דִּידַן אֵיפָא תְּרֵתֵי חֲצִינֵי לְרַבְּתֵי קָרֵי לָהּ כַּשִּׁיל וּלְזוּטְרֵתֵי קָרֵי לָהּ מַעֲצָד בְּאַתְרָא דְּתַנָּא בְּרָא חַד הוּא דְּאִיפָּא וְקָרוּ לָהּ מַעֲצָד: וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל כּוּ': ת"ר מְסִתְּתֵי אֲבָנִים אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גֵּזֶל מְפַצְּעֵי אִילָנוֹת מְפַקְּפְקֵנִי גְּפָנִים מְנַקְּפֵי הֵיגֵי מְנַכְּשֵׁי וְעוֹדְרֵי יְרָקוֹת בְּזִמַּן שֶׁבַּעה"ב מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גֵּזֶל אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ א"ר יְהוּדָה כְּשׁוּת וַחֲזִיז אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גֵּזֶל בְּאַתְרָא דְּקַפְּדֵי יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גֵּזֶל אָמַר רָבִינָא וּמָתָא מְחַסְיָא אַתְרָא דְּקַפְּדֵי הוּא:

וְלֹא יַסִּיל בּוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה חוֹבְיָן – כשהוא תופר לולאות בשפת הבגד למותחו בהם בשעת הסריקה, לא יתפור הלולאות בחוזק, שלא ימתחנו יותר מדי, אלא יתפרם על ידי שלש תחיבות של מחט ולא יותר. וְלֹא יִסְרוֹק הַבֶּגֶד לְשִׁתְּיוֹ – לאורך חוטי השתי שבו, שהבגד נוח ליקרע על ידי כן, אֶלָּא לְעֶרְבּוֹ – לאורך חוטי הערב שבו. וכשבא ליטול במספרים את הבליטות שנעשו בבגד על ידי המתיחה והסריקה, מַשְׁוֵיהוּ – חותך ממנו לְאָרְכּוֹ של בגד, אֲבָל לֹא לְרָחְבּוֹ. וְאִם בָּא לְהַשְׁווֹתוֹ – לחתוך ממנו רצועה בשפתו כדי ליישרו, אפילו עַד רוחב טֶפַח רַשַּׁאי.

אָמַר מַר, הכובס נוטל שְׁנֵי חוּטֵי העליונים. מקשה הגמרא: וְהָאָנַן תְּנַן במשנתינו שנוטל שָׁלֹשׁ[ה]. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא שהתירה לו ליטול רק שנים, מדברת בְּאַלִּימֵי – בחוטין עבים. וְהָא – משנתינו שהתירה ליטול שלשה, מדברת בְּקַטִּינֵי – בחוטין דקים.

שנינו בברייתא, וְלֹא יִסְרוֹק הַבֶּגֶד לְשִׁתְּיוֹ אֶלָּא לְעֶרְבּוֹ. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא אִיפְּכָא, שלא יסרוק הבגד לערבו אלא לשתיו. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא האומרת שיסרקנו לערבו, מדברת בְּגִלִּימָא – בטלית שלובשים אותה יום יום, שעיקר קפידתו הוא שלא תקרע מהר ואינו מקפיד כל כך על נויה, ואם יסרקנה לשתי תהא נוחה ליקרע מהר. ואילו הָא – הברייתא האומרת שיסרקנו לשתיו, מדברת בְּסַרְבָלָא – בבגד העשוי לכבוד ולנוי, ובשהוא סורקו לשתיו נאה יותר.

עוד שנינו בברייתא, וְלֹא יַסִּיל בּוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה חוֹבְיָן. מסתפקת הגמרא: בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה, אַמְטוּיֵי וַאֲתוּיֵי חַד – כשהוא תוחב המחט בבגד ושוב מחזירה האם זה נחשב לתפירה אחת, אוֹ דִלְמָא אַמְטוּיֵי וַאֲתוּיֵי תְּרֵי – או שמא הולכת והבאת המחט נחשב לשתי תפירות. תֵּיקוּ – דין זה נשאר בספק.

עוד שנינו בברייתא, וּמַשְׁוֵיהוּ לְאָרְכּוֹ אֲבָל לֹא לְרָחְבּוֹ. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא אִיפְּכָא. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא האומרת שמשויהו לאורכו, מדברת בְּגִלִּימָא, שכיון שסורקו לערבו נמצא שהבליטות שבו הן לאורך הבגד, הָא – הברייתא האומרת שמשויהו לרחבו, מדברת בְּהֶמְיוֹנֵי – אבנט, שכיון שאין נראה כשלובשו אלא שני ראשיו התלוים, לכך אין משויהו אלא לרחבו בשני ראשיו התלוים.

ברייתות בעניינים אלו: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין לוֹקְחִין מִן הַסּוֹרֵק מוֹכִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ שָׁלוֹ, כאמור במשנתנו, וחזקתן שגובבם מבעל הבית. וּבְמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהֵיוֹת שָׁלוֹ, לוֹקְחִין. וּבְכָל מָקוֹם לוֹקְחִין מֵהֶן כַּר מָלֵא מוֹכִין וְכֻסֶּת מְלֵאָה מוֹכִין. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא, לפי שֶׁקְּנָנָהוּ הסורק בְּשִׁינּוּי – על ידי שעשה מהם כר או כסת.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין לוֹקְחִין מְנַרְדִי – אומן האורג בגדים לבעל הבית, לֹא אִירִין – תחיבות צמר שנותנים בקנה הערב כדי שלא ישמט ממנו הערב, וְלֹא נִירִין – חוטין התלוים בקנה שבהם קושרין חוטי השתי, וְלֹא פּוּנְקְלִין – כמין נירין שעושים ליריעות הנארגות מעומד בלא קנה, וְלֹא שִׁיּוּרֵי פְּרִיעוֹת – מה שנשתייר מהעיגולים של חוטי השתי, שכל אלו חזקתן שגובבם מבעל הבית. אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן בֶּגֶד אפילו אם הוא מְנוּמָּר – צבוע בכמה גוונים, שמכך מוכח שעשאו מכמה מיני צמר שגובב, כיון שסוף סוף קנאו בשינוי. וכן עֶרֶב וּשְׁתִי, כלומר, אותם 'אירין' שנותנים בקנה הערב שאמרנו שאין לוקחין מהן, אבל לוקחין מהם כשהם טָווּי וְאָרִיג – אם טוואן או שארגם, לפי שקנאם בשינוי. אָמְרֵי – הקשו על כך בני הישיבה, הַשְׁתָּא טָווּי שָׁקְלֵי אָרִיג מַצָּעָא – אחר שאמרו שלוקחין מהן טווי וכי הוצרכו לומר שלוקחים ממנו אריג, והרי משטוואן כבר הותר ליקח ממנו. משיבה הגמרא, מַאי אָרִיג האמור כאן, תִּיכְי – שקלע מהם שרשרת ולא טוואן קודם לכן, והשמיענו הברייתא שבין אם טוואן לחוד או שארגם לחוד קנאם בשינוי.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין לוֹקְחִין מִן הַצַּבָּע, לֹא אוֹתוֹת – פיסות בד שחותכין מן הבגד כדי לבדוק בהן אם יקלוט הבגד את הצבע, וְלֹא דּוּגְמוֹת – חתיכות צמר צבוע שמביאין לצבע כדי להראות לו באיזה צבע לצבוע, וְלֹא תְּלוּשִׁים שֶׁל צֶמֶר – חתיכות צמר הנתלשות מעט מעט מן הגיזה, לפי שכל אלו מן הסתם נטלם הצבע בלא ידיעת בעל הבית. אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן בֶּגֶד צָבוּעַ, לפי שאין לחוש שגנב בגד שלם, ואף אם גנבו קנאו בשינוי על ידי שצבעו. וּטָווּי וּבְגָדִים – אותם דוגמות שאמרנו שאין לוקחין מהן, אם טוואן או עשה מהם בגדים לוקחים אותן ממנו, לפי שקנאן בשינוי. שואלת הגמרא: הַשְׁתָּא טָווּי שָׁקְלִי, בְּגָדִים מְיַצְּעָא – אחר שאמרו שלוקחין ממנו טווי וכי הוצרכו לומר שלוקחים ממנו בגדים, והרי משטוואן כבר הותר ליקח ממנו. משיבה הגמרא: מַאי בְּגָדִים, נַמְטֵי – בגדי לבדים, שאינם טוויים לפני עשייתם לבגד, והשמיענו הברייתא שבין אם טוואן לחוד ובין אם עשה מהן בגדים ללא שטוואן קודם לכן, קנאם בשינוי.

תָּנוּ רַבָּנָן, הַנּוֹתֵן עוֹרוֹת לָעַבְּדָן, הַקִּיצּוֹעִין – מה שהוא חותך מן העור סביב להשוותו, וְהַתְּלוּשִׁין – חתיכות צמר שנשתיירו על העור והוא תולש אותם, חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְהָעוֹלֶה וּמְשַׁטֵּחַ בַּמַּיִם – חתיכות קטנות של צמר העולות על ידי שטיפת המים, חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.

שנינו במשנה, אִם הָיָה החוט שָׁחוֹר [וְכוּ'] על גבי בגד לבן, נוטל הכובס את הכל:

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, קַסָּרָא' שְׁמֵיהּ של הכובס בארמית, וְקַצְרָא שָׁקִיל לֵיהּ – ואותן חוטין שהוא מקצר מן הבגד נוטלן והן שלו. אָמַר רַב יְהוּדָה, הַכֹּל עוֹלִין לְמִנְיַן תְּכֵלֶת – אם לא קיצר הכובס את אותן שלשה חוטין שבשפת הבגד, הרי הם עולין לחשבון מדת 'מלא קשר גודל' שצריך להרחיק משפת הבגד להטיל שם תכלת של ציצית, וְיִצְחָק בְּרֵי קָפִיד עֲלַיְיהוּ – אמנם יצחק בני מקפיד עליהם שלא לכוללם במדת קשר גודל, ולכן נוטלן משפת הבגד.

שנינו במשנה, הַחַיָּיט שֶׁשִּׁייֵר (מן) [אֶת] הַחוּט כּוּ' כדי לתפור בו וכו', הרי אלו של בעל הבית:

מבררת הגמרא: וְכַמָּה הוא כדי לְתַפּוֹר. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַסִּי, בשיעור כְּמִלֹּא אורך מַחַט [ו]שיצא עוד מן החוט חוץ לְאורך מַחַט, לפי שאם אין בחוט אלא מלא מחט בצמצום אינו יכול לתפור בו, שאינו יכול להופכו ולתוחבו בבגד.

אִיבַּעְיָא לְהוּ, מִלֹּא מַחַט וְעוד חוץ לְמַחַט כְּמִלֹּא מַחַט, אוֹ דִלְמָא מִלֹּא מַחַט וְעוד חוץ לְמַחַט רק מַשֶּׁהוּ כדי שיוכל לתפור בו לכל הפחות תחיבה אחת. פושטת הגמרא: תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, הַחַיָּיט שֶׁשִּׁייֵר אֶת הַחוּט פָּחוֹת מִכְּדֵי לִתְפּוֹר בּוֹ, וּמִטְּלִית שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִשָּׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, בְּזְמַן שֶׁבַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, ואם אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. ומבואר בברייתא שאף בפחות מכדי לתפור בו הוא ראוי לתפירה, ושייך שבעל הבית יקפיד עליו. אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא שישיעור 'כדי לתפור בו' הוא מְלֹא מַחַט וְחוּץ לְמַחַט כְּמִלֹּא מַחַט, לפי שגם חוט שהוא פָּחוֹת מִכָּאן חָזֵי לְסִיכְתָא – עדיין ראוי הוא לתחיבה אחת בבגד, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שהשיעור מְלֹא מַחַט וְחוּץ לְמַחַט מַשֶּׁהוּ, אם כן חוט שהוא פָּחוֹת מִכָּאן – משיעור זה לְמַאי חָזֵי – לאיזה דבר הוא ראוי, והרי אינו יכול להפוך המחט ולתוחבו בבגד, ומה שייך לומר שבעל הבית מקפיד עליו. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ מְלֹא מַחַט וְחוּץ לְמַחַט כְּמִלֹּא מַחַט, שְׁמַע מִינָּהּ.

שנינו במשנה, מַה שֶּׁהֶחְרִישׁ כּוּ' מוציא במעצד הרי אלו שלו, ובכשיל של בעל הבית:

מקשה הגמרא: וְרִמִּינְהִי, מַה שֶּׁהֶחְרִישׁ מוֹצִיא בְּמַעֲצָד – כמין גרזן קטן, וְהִנְפְּקָק בְּמִגֵּירָה – וחתיכות שהוא חותך ממנו במשור כשהעץ ארוך מדתו, חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְאילו חֲיוּצָא מַתָּחַת מַקֵּדֵחַ – פירורים דקים היוצאים כשהוא קודח בעץ לעשות בו נקב, וּמַתָּחַת רְחִיטָנֵי – נסורת היוצאת מן העץ כשהוא מחליקו במקצועה, וְהִנְּגָרָר בְּמִגֵּירָה – נסרים היוצאים מן העץ כשהוא חותך ממנו, חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. ואילו במשנתינו שנינו שהיוצא במעצד הרי אלו שלו. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, בְּאַתְרָא דְּתָנֵא דִּידָן אִיכָּא תַּרְתֵּי חֲצִינֵי – במקומו של התנא שבמשנתינו יש שני סוגי גרזנים, לְרַבָּתֵי – לגדול שבהם שמפיל קיסמין גסים קָרֵי לֵהּ כַּשִּׁיל, וּלְזוּטַרְתֵּי – ולקטן קָרֵי לֵהּ מַעֲצָד, וקיסמין דקים שהוא מפיל הרי הם של

המשך בעמוד קסב

פרק ראשון - שנים אוחזין

פרק זה עוסק בדיני מציאה, ומתחלק לארבעה ענינים: א. שנים שמתווכחים על מציאה, מי זכה בה בתחילה, ושניהם מוחזקין בה, וכן כשמתווכחים בחפץ כלשהו מי קנה אותו מן המוכר ושניהם מוחזקין בו. ב. כשברור שאחד מהם זכה במציאה ולא חבירו, אלא שהשני טוען שחבירו הגביה את המציאה עבורו. ג. כשבנו או בתו, אשתו, או עבדו זכו בה. ד. המוצא דבר שאין לו בו הנאה, ויש בהחזרתו זכות לאדם אחד וחובה לאדם אחר, כגון המוצא שטר חוב.

משנה

משנתינו עוסקת בשנים המחזיקים בחפץ, וכל אחד טוען שהחפץ שלו: **שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית** – בגד, **זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ תחילה, וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ תחילה.** או שזֶה **אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי.** זֶה **יִשָּׁבַע** שֶׁאֵין לוֹ חלק **בָּהּ** – בטלית **פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ,** וְזֶה **יִשָּׁבַע** שֶׁאֵין לוֹ חלק **בָּהּ** – בטלית **פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ, וְיַחֲלוֹקוּ,** כלומר, חולקים את הטלית בשוה בין שניהם, ותקנו חכמים שעל כל אחד מהם להשבע.

המשנה מביאה מקרה שטענותיהם אינן שוות: **זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ** – כל הטלית **שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר** חציה שלך **וְחֶצְיָהּ שֶׁלִּי. הָאוֹמֵר 'כּוּלָּהּ שֶׁלִּי' יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מִשִּׁלְשָׁה חֲלָקִים,** כלומר, חצי הטלית שחבירו מודה לו ועוד רבע מהטלית, שהוא חצי מחציה של הטלית שעליו הם דנים, **וְהָאוֹמֵר 'חֶצְיָהּ שֶׁלִּי' יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵרֶבַע, וְזֶה נוֹטֵל שִׁלְשָׁה חֲלָקִים** – רבעים, **וְזֶה נוֹטֵל רֶבַע.**

המשנה מביאה מקרה שהויכוח הוא לגבי בהמה: **הָיוּ שְׁנַיִם** באים **לבית דין** כשהם **רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה, אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד רוֹכֵב** על **הבהמה וְאֶחָד מַנְהִיג** – מוליך אותה, **זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי, זֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ** – **בבהמה פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ, וְזֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ, וְיַחֲלוֹקוּ.** והחידוש הוא שאין עדיפות למנהיג יותר מהרוכב.

המשנה מביאה מקרה שחולקים בלי שבועה: **בְּזְמַן שֶׁהֵם** – שני האוחזים **בטלית או בבהמה, מוֹדִים** שהגביהו את הטלית ביחד, **אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עֵדִים** על כך, **חוֹלְקִין בְּלֹא שְׁבוּעָה:**

גמרא

הגמרא מבארת את לשון המשנה 'אני מצאתיה' ו'כולה שלי'. מקשה הגמרא: **לָמָּה לִי לְמִתְנָא** – מדוע התנא כפל ושנה **זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ, זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי,** ליתני **חֲדָא** – שישנה רק טענה אחת, או 'אני מצאתיה' או 'כולה שלי'. מתרצת הגמרא: **חֲדָא קָתָנֵי** – התנא אכן שנה טענה אחת, והיא, **זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְלכן כּוּלָּהּ שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְלכן כּוּלָּהּ שֶׁלִּי.** מקשה הגמרא: **וְלִיתְנֵי כּוּלָּהּ שֶׁלִּי,** שהתנא ישנה רק **אֲנִי מְצָאתִיהָ, וַאֲנָא יָדַעְנָא** – ואני אדע מעצמי שכוונתו דְּממילא **כּוּלָּהּ שֶׁלִּי.** מתרצת הגמרא: **אִי תָּנָא** – אם התנא היה שונה רק **'אֲנִי מְצָאתִיהָ' הֲוָה אָמִינָא** – הייתי אומר **מַאי** – שמה שאמר **'מְצָאתִיהָ'** היינו **'רְאִיתִיהָ',** כלומר, שכל אחד מהם מודה שחבירו הגביה ראשון, אבל הוא טוען שראה את המציאה לפניו, וכיון שעל מקרה זה אמרה המשנה שהדין הוא 'יחלוקו', הייתי לומד **שאַף עַל גַּב דְּלֹא אֲתַאי לִידֵיהּ** – שהמציאה לא הגיעה לידו ולא הגביה אותה, מכל מקום **בְּרִאיָה בְּעָלְמָא** שאדם רואה את המציאה **קָנֵי** – קונה הוא אותה. ולכן **תָּנָא** – שנה התנא והוסיף **'כּוּלָּהּ שֶׁלִּי',** דהיינו שהגביה את המציאה, ללמדנו **דִּבְרִאיָה** בלא הגבהה **לֹא קָנֵי** – אין קונים דבר הפקר. מקשה הגמרא: **וּמִי מָצֵית אָמְרַתְּ** – וכי יכולת לומר **מַאי** – שמה שאמר **'מְצָאתִיהָ'** הכוונה ש**'רְאִיתִיהָ', וְהָא אָמַר (רבנא)** [**רַבִּינָא**] על הפסוק (דברים כב ג) 'לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ **וּמְצָאתָהּ',** שהמילה 'ומצאתה', **דַּאֲתַאי לִידֵיהּ מַשְׁמַע** – משמעותה שהאבידה הגיעה לידו **וּמִיהוּ** – אבל אם התנא לא היה מוסיף את טענת 'כולה שלי' הייתי טוענה שה**תָּנָא לִישְׁנָא דְּעָלְמָא נָקֵט** – כתב את טענותיהם בלשון בני אדם ולא בלשון התורה, **וּבלשון בני אדם מַהֲנֵי לֵיהּ** – כאשר אחד רואה אבידה, **אֲמַר אֲנָא אַשְׁכְּחֵית** – הוא אומר שמצאה, **וְאַף עַל גַּב דְּלֹא אֲתַאי לִידֵיהּ** – שלא הגיע לידו, וגם התנא כשכתב 'מצאתיה' דיבר כשהתכוין המחזיק לומר 'ראיתיה', ומכך שכתב התנא שהדין הוא יחלוקו, נלמד **שבְּרִאיָה בְּעָלְמָא קָנֵי.** לכן **תָּנֵי** – שנה התנא טענת **כּוּלָּהּ שֶׁלִּי,** דהיינו שעשיתי קנין גמור, ללמדנו **דִּבְרִאיָה בְּעָלְמָא לֹא קָנֵי לָהּ** – אין קונים מציאה. מקשה הגמרא: **וְלִיתְנֵי** – שישנה התנא רק טענת **כּוּלָּהּ שֶׁלִּי, וְלֹא בָּעֵי** – ולא יהיה צורך בטענת **אֲנִי מְצָאתִיהָ.** מתרצת הגמרא: **אִי תָּנֵי** – אם התנא היה שונה רק את טענת **כּוּלָּהּ שֶׁלִּי, הֲוָה אָמִינָא** – הייתי אומר **שבְּעָלְמָא דְּקָתָנֵי מְצָאתִיהָ** – שבכל מקום שכתוב במשנה או בברייתא שהמוצא מציאה קנה אותה, הכוונה **שבְּרִאיָה בְּעָלְמָא קָנֵי,** ולכן **תָּנָא** – שנה התנא **אֲנִי מְצָאתִיהָ וַהֲדַר תָּנָא** – וחזר ושנה את טענת **כּוּלָּהּ שֶׁלִּי, דְּמִמִּשְׁנָה יְתִירָה** – שמיתור לשון המשנה **אַשְׁמְעִינַן** – אנו לומדים **דִּבְרִאיָה לֹא קָנֵי** – אינה קונה. מקשה הגמרא: **וּמִי מָצֵית אָמְרַתְּ** – וכי אתה יכול לומר שהתנא **חֲדָא קָתָנֵי** – שנה טענה אחת 'אני מצאתיה וכולה שלי', **וְהָא** – והלא **זֶה וְזֶה קָתָנֵי** – התנא שנה שני פעמים זה וזה, והיינו **זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ, זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְכוּ'** וזה אומר כולה שלי, ומשמע שהם שני מקרים שונים. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים **שרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי** אמר זאת, **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים שחכם ששמו **'בְּרֵי'** אמר זאת, שאכן אלו שתי טענות בשני מקרים נפרדים, **בְּרֵישָׁא** מדובר **בְּמִציָאָה,** ולכן הטענות של כל אחד הן 'אני מצאתיה', **וּבְסֵיפָא** מדובר **בְּמָקוֹם וּמָמְכָּר,** שכל אחד טוען 'כולה שלי' מפני שאני קניתיה מהמוכר, והמשנה באה לומר שבשניהם הדין שיחלקו בשבועה. **וְצָרִיכָא** – וצריך היה התנא לנקוט את דינו גם לגבי מציאה, וגם לגבי מקח וממכר,

---

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שלישי עמ' ב

הַחרש. בְּאַתְרָא דְּתָנָא בָּרָא – במקומו של התנא של הברייתא, **חַד הוּא דְּאִיכָּא וְקָרוּ לָהּ מַעֲצָד** – לא היה אלא סוג אחד של גרזן שהיה מפיל קיסמין גסים, ולאותו היו קורין מעצד, ועליו אמר התנא שמה שהחרש מוציא ממנו הרי הוא של בעל הבית.

שנינו במשנה, **וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל כּוּ'** בעל הבית, אף הנסרים של בעל הבית:

ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, מְסִתְּתֵי אֲבָנִים** לרבעון ולהחליקן, **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גֵּזֶל, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַפְסִידוּ** – בחתיכות הנופלות מהם **מִשּׁוּם גֵּזֶל. מְפַסְּגֵי אִילָנוֹת וּמְפַסְּגֵי גְּפָנִים** – קוצצי ענפים מן האילנות או מן הגפנים כשיש מהם יותר מדאי, **וּמְנַקְּפֵי הֵיגֵי** – מלקטי קוצים הגדלים בין הזרעים, **וּמְנַכְּשֵׁי זְרָעִים** – מוציאי הירקות הגדלים בין הזרעים, **וְעוֹדְרֵי יְרָקוֹת** – שעוקרים מקצת מן הירקות בזמן שגדלים בצפיפות יותר מדאי,

כל אלו **בִּזְמַן שֶׁבַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גֵּזֶל, וּבִזְמַן שאֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כְּשׁוּת** – מין עשב שמטילין אותו בשכר, והוא גדל על ההגדרות או סמוך להם, **וְחָזִיז** – שחת של תבואה, שגוזזין חיטין ושעורין בעודן ירק למאכל בהמה וחוזר וצומח, **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גֵּזֶל,** לפי שסתם בני אדם אין מקפידים עליהם, אבל **בְּאַתְרָא** – במקום **דְּקַפְּדֵי, יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גֵּזֶל.**

אָמַר רַבִינָא, וְתָא – העיר **מְחַסְיָא, אַתְרָא דְּקַפְּדֵי הוּא,** לפי שיש להם הרבה בהמות וצריכין למרעה טוב.

הדרן עלך הגוזל בתרא וסליקא לה מסכת בבא קמא

שְׁנַיִם

שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית. דְּוָקָא אוֹחֲזִין דִּשְׁנֵיהֶם מוּחְזָקִים בָּהּ וְאֵין לָזֶה יוֹתֵר מִזֶּה שְׁאִילּוּ הָיְתָה בְּיַד אֶחָד לְבַדּוֹ חֲזִי אִידָךְ הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ וְעָלְיו לְהָבִיא רְאָיָה בְּעֵדִים שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ נֶאֱמָן זֶה לְיטול בְּשְׁבוּעָה: **זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי.** בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ לְמַאי תְּנָא תְּרֵתֵי: **זֶה יִשְׁבַּע.** מְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא (דף ג.) שְׁבוּעָה זוֹ לָמָּה: **שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ.** בְּגְמָרָא (דף ה:) מִמַּ' אַמַּאי תִּקּוּן כִּי הַאי לִישְׁנָא בְּהֶחָשׁ שְׁבוּעָה: **וְזֶה אוֹמֵר חֲצָיָהּ שֶׁלִּי.** מוֹדֶה הוּא שֶׁהַחֲצִי שֶׁל חֲבֵירוֹ וְאֵין דָּנִין אֶלָּא עַל חֲצִיָּהּ הִלְכָךְ זֶה הָאוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי יִשְׁבַּע כּוּ' בְּמִשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן מַה שֶּׁהוּ דָּנִין עָלָיו נִשְׁבָּעִין שְׁנֵיהֶם שֶׁאֵין לְכָל אֶחָד בּוֹ פָּחוֹת מֵחֲצִיוֹ וְנוֹטֵל כָּל אֶחָד חֲצִיוֹ: **הָיוּ שְׁנַיִם רוֹכְבִין כּוּ'.** לְאַשְׁמוּעִינָן אֶתְיָא דְּרָכוּב וּמְנַהֵיג שְׁנֵיהֶם שָׁוִין לִקְנוֹת בְּהֶמָּה מִן הַהֶפְקֵר:

גְּמָ' רְאִיתִיהָ. קוֹדֶם שֶׁהִגְבִּיהַּ אוֹתָהּ: **בְּרִאיָה כְּנֵי.** מִדְּקָתָנֵי יַחְלוֹקוּ: **תְּנָא כּוּלָּהּ שֶׁלִּי.** בְּחֶזְקָה גְּמוּרָה שֶׁהִגְבִּיהַתִּי תְּחִילָּה וְאַתָּה תְּפַסְתָּ מִיָּדִי מִשְׁקַל־יתי בַּהּ: **וְהָאָמַר רַבְּנָאי.** בְּבָבָא קַמָּא בְּהַגּוֹזֵל וּמַאֲכִיל : **וּמְצָאתָהּ דְּאָתָא לְיָדֵיהּ מַשְׁמַע.** וְאַפִּי' הָכִי אַחִיךְ וְלֹא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְלֹא תִּימָא כִּי מִיעֵט רַחֲמָנָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים הֵיכָא דְּלֹא אָתָאי לְיָדֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל לֹא מִיחַיֵּיב לְמִטְרַח עֲלָה וּלְאַהֲדוּרֵהּ אֲבָל אָתָא לְיָדֵיהּ מִיחַיֵּיב לְהַחֲזִירָהּ דַּאֲבִידְתֵּהּ אִסּוּרָה: **תְּנָא לִישְׁנָא דְּעָלְמָא נָקֵם.** אִי לָא הָדַר תְּנָא כּוּלָּהּ שֶׁלִּי הָוֶה אָמֵינָא מַאי מְצָאתִיהָ דְּקָתָנֵי תְּנָא לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם אִחוּ בְּמִשְׁנָתֵנוּ וְלֹא לְשׁוֹן מִקְרָא וְהִרְבֶּה בְּנֵי אָדָם קוֹרִין לָהּ מְצִיאָה מִשְׁעַת רְאִיָּה: **בְּעַלְמָא דְּקָתָנֵי מְצָאתִיהָ.** בְּכ"מ שֶׁשָּׁנִינוּ שֶׁהַמּוֹצֵא מְצִיאָה קָנְאָה הָוֶה אָמֵינָא דְּמְצִיאָה כְּנֵי לָהּ מִשְׁעַת רְאִיָּה דְּלֹא אַשְׁמְעִינָן שׁוּם תְּנָא דְּלֹא כְּנֵי לָהּ אֶלָּא בְּהַגְבָּהָה לְהָכֵי אַשְׁמְעִינָן הָכָא מִמִּשְׁנָה יְתֵירָה: **וְהָא** זֶה וְזֶה קָתָנֵי. גַּבֵּי מְצָאתִיהָ תְּנָא זֶה אוֹמֵר וְגַבֵּי כּוּלָּהּ שֶׁלִּי קָתָנֵי זֶה אוֹמֵר וְאִי חָדָא הוּא הֵיכִי אֲבָעֵי לֵיהּ לְמִתְנֵי זֶה אוֹמֵר מְצָאתִיהָ וְכוּלָּהּ שֶׁלִּי: **פְּלוּגוֹ וְדִקְא מַקֵּשׁ וּמְמַכֵּר הוּא דְּאַמְרִינַן יַחְלוֹקוּ** בְּשִׁבּוּעָה דְּאִיכָּא לְמֵימַר שְׁנֵיהֶם קָנְאוּהָ וְלִשְׁנֵיהֶם נִתְרַצָּה הַמּוֹכֵר אֲבָל זֶה אוֹמֵר אֲנִי אַרְגְּרִיתִיהָ וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי אַרְגְּרִיתִיהָ לֹא יַחְלוֹקוּ דְּוַדַּאי חַד מִינַּיְיהוּ רַמַּאי הוּא וּתְהֵא מוּחֶזֶקֶת עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ:

שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית. אַיְידֵי דְּאִיירֵי בְּהָגּוֹזֵל בְּתַרָא (ב"ק דף קיט.) מְחַלּוֹקֶת נְסוֹרֶת נָגָר וּבַעַל הַבַּיִת דְּקָתָנֵי בְּמַעֲצָד חֲרֵי אִלּוּ שֶׁלּוֹ וּבְכַשִּׁיל חֲרֵי אִלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת תָּנֵי הָכָא נַמִּי דִּינֵי חֲלוּקּוֹת וְאוֹ"א דְּבְתַרֵי מִסְכְּתָא אֵין סֵדֶר לְמִשְׁנָה וְאֵיכָּא מ"ד כּוּלָּהּ נְזִיקִין לְאוֹ חָדָא מִסְכְּתָא הוּא ה"מ לְעִנְיַן מְחַלּוֹקֶת וְאוֹ"א סְתָם לְפִי שֶׁרֹבִּי לֹא הָיָה לוֹמֵד כְּסֵדֶר אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁהָיוּ חֲפֵצִים הַתַּלְמִידִים אֲבָל בְּשִׁחְבְּרָם עַל הַסֵּדֶר חִבְּרָם וְצָרִיךְ בְּכָל מַסֶּכְתָּא טַעַם לְמָה נִשְׁנֵית אַחַר שֶׁלְּפָנֶיהָ כְּדַדְיֵיק בְּרֵישׁ מְסֶכֶת שְׁבוּעוֹת (דף ב.) מִכְּדֵי תְּנָא מִמִּכּוֹת קָסָלִיק כּוּ' וְכֵן בְּסוֹטָה (דף ב.):

וְיַחְלוֹקוּ. תַּיְמָה דְּמַאי שְׁנָא מֵהָהִיא דְּאַרְבָּא דְּאָמַר כָּל דְּאֵלִּים גְּבַר פָּרֵק חֲזָקַת הַבָּתִּים (ב"ב דף לד: ושם) וְי"ל דְּאוֹחֲזִין שְׁאנִי דְּחָשִׁיב כְּאִילּוּ כָּל אֶחָד בָּהּ בְּוַדַּאי הַחֲצִי דְּאֲנַן סָהֲדֵי דְּמַאי דְּתָפִיס הַאי דִּידֵיהּ הוּא וְכֵן בְּמָנֶה שְׁלִישִׁי דְּמַדְמֵי בְּגְמָרָא לְטַלִּית חָשִׁיב הָהוּא שֶׁהִנִּפְקַד תּוֹפֵס בְּחֶזְקַת שְׁנֵיהֶם כְּאִילּוּ הֵם עַצְמָם מוּחְזָקִים בּוֹ לָכֵךְ מְשַׁנֵּי דְּהָתָם וַדַּאי דְּחַד מִינַּיְיהוּ הוּא וְאֵין הַחֲזָקָה יְכוֹלָה לְהָיוֹת אֱמֶת וּלְכָךְ יְהֵא מוּנָּח אֲבָל טַלִּית דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּתַרְוַיְיהוּ הוּא יַחְלוֹקוּ וְכֵן שָׁנִים אֲדוּקִים בְּשִׂטְרֵי דְּמַדְמֵי לְקַמָּן (דף ז.). לְמַתְנֵי' מִשּׁוּם דִּשְׁנֵיהֶם אֲדוּקִים בּוֹ דְּהַחְלוֹקָה יְכוֹלָה לְהִיוֹת אֱמֶת שֶׁפָּרַע לוֹ הַחֲצִי בְּהֶמְנָה אֵין דֶּרֶךְ שֶׁיִּקָּנֶה לוֹ הַחֲצִי אַחֲרֵי שֶׁהוּא בְּיַד חֲבֵירוֹ אֲבָל בְּאַרְבָּא אע"ג דְּאֶפְשָׁר שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶם כֵּיוָן דְּאֵין מוּחְזָקִין בּוֹ הֲוֵי דִּינָא כָּל דְּאֵלִּים גְּבַר וּלְסוֹמְכוֹס אע"ג דְּאֵין מוּחְזָקִין בּוֹ וְאֵין הַחֲלוֹקָה יְכוֹלָה לְהִיוֹת אֱמֶת הֵיכָא דְּאֵיכָא דְּרָכוּב דְּמָמוֹנָא פֵּירוּשׁ שְׁבֵלָא טַעֲנוֹתֵיהֶם יֵשׁ סָפֵק לְבֵית דִּין יַחְלוֹקוּ:

וְזֶה נוֹטֵל רְבִיעַ. וא"ת יְהֵא נֶאֱמָן דְּחֲצִיוֹ שֶׁלּוֹ מִיגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי כִּדְאָמְרִי' בְּגְמָ' (לקמן דף ח.) הַאי מִיגּוֹ מְשַׁנֵּי לְפָטְרוֹ מִשְּׁבוּעָה אִי לֹא מִשּׁוּם דְּאִישְׁתְּמוֹעֵי קְמַמְעֵרִים וּמְפָרֵשׁ רִיב"ם דְּמִיגּוֹ לְהוֹצִיא לֹא אָמְרִי' דִּבְחֲצִיוֹ הַשֵּׁנִי מוּחְזָק זֶה כְּמוֹ זֶה וְהַהִיא דְּחֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב דף לב: ושם) דְּגְזִיזִין וְלָחִישׁ לֵיהּ לְרַבָּה אֵין שְׁטָרָא זְיֵיפָא הוּא וּמִיהוּ שְׁטָרָא מְעַלְיָא הָוֵה לִי בֵּידִי וְאַבַּד וְהֵימְנֵיהּ רַבָּה לְהוֹצִיא בְּמִיגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר שְׁטָרָא מְעַלְיָא הוּא שֶׁהָיָה מְזוּיָּף מִשּׁוּם דְּאָפֵי' הָוֶה שְׁתִיק רַק שֶׁלֹּא הָיָה מוֹדֶה שֶׁהוּא מְזוּיָּף הָיָה נֶאֱמָן כִּי הַהֶתֵּימָה הָיְתָה נִכְתֶּבֶת לְעוֹמְדִים שָׁם וְרֹב יוֹסֵף אֵית לֵיהּ דְּאָפֵילּוּ מִיגּוֹ לֹא הָוֵה כֵּיוָן שֶׁטָּעֲנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁהוּא טוֹעֵן בְּהַאי שְׁטָרָא הוּא שֶׁקֶר וְאֵין לוֹמַר מִיגּוֹ אֶלָּא הֵיכָא שֶׁטָּעֲנָתוֹ רִאשׁוֹנָה הִיא אֱמֶת מִיגּוֹ שֶׁהָיָה טוֹעֵן אַחֶרֶת וּלְכָךְ אֵינוֹ מִיגּוֹ אֲפִילּוּ לְהַחֲזִיק בְּגוֹן בְּעוּבְדָּא קַמַּיְיתָא וא"ת וְנֵימָא דְּאֵין סָפֵק מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי דְּהָאוֹמֵר חֲצִיָּהּ שֶׁלִּי סָפֵק אִם יֵשׁ לוֹ בָּהּ כְּלוּם כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק הַחוֹלֵץ (יבמות דף לח.) סָפֵק וְכָבֵד שֶׁקְּבָאוּ לְחַלּוֹק בְּנִכְסֵי סָבָא סָפֵק אָמַר אָבָא בֵּר מִתְנָא אָבָא וְאִית לִי פִּלְגָא וְכָבֵד אָמַר אַתְּ בְּרָא דִּידִי וְלִית לָךְ וְלֹא מִידֵי הָוֶה לֵיהּ

אוֹחֲזִין בְּטַלִּית זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ וְזֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ וְיַחְלוֹקוּ זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי הָאוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה חֲלָקִים וְהָאוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵרְבִיעַ זֶה נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים וְזֶה נוֹטֵל רְבִיעַ הָיוּ שְׁנַיִם רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה אוֹ שְׁהָיָה אֶחָד רוֹכֵב וְאֶחָד מַנְהִיג זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ וְזֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ וְיַחְלוֹקוּ בְּזְמַן שֶׁהֵם מוֹדִים אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עֵדִים חוֹלְקִין בְּלֹא שְׁבוּעָה: **גְּמ'** לָמָּה לִי לְמִתְנָא זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ זֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי לִיתְנֵי חָדָא חָדָא קָתָנֵי זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְכוּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְכוּלָּהּ שֶׁלִּי וְלִיתְנֵי אֲנִי מְצָאתִיהָ וַאֲנָא יָדַעְנָא דְּכוּלָּהּ שֶׁלִּי אִי תָּנָא אֲנִי מְצָאתִיהָ הָוֶה אָמֵינָא מַאי מְצָאתִיהָ רְאִיתִיהָ אע"ג דְּלֹא אָתָאי לְיָדֵיהּ בְּרִאיָה בְּעַלְמָא קָנֵי תָּנָא כּוּלָּהּ שֶׁלִּי דִּבְרִאיָה כְּנֵי וְהָא אָמַר רַבְּנָאי וּמְצָאתָהּ דַּאֲתָאי לְיָדֵיהּ מַשְׁמַע אֵין וּמְצָאתָהּ דְּקָרֵי דְּאָתָא לְיָדֵיהּ מַשְׁמַע וּמִיהוּ תָּנָא לִישְׁנָא דְּעָלְמָא נָקֵט וּמִדְּחָנֵי לֵיהּ אָמַר אֲנָא מַשְׁכָּחִית וְאע"ג דְּלֹא אָתָאי לְיָדֵיהּ בְּרִאיָה בְּעַלְמָא קָנֵי תָּנֵי כּוּלָּהּ שֶׁלִּי לֹא קָנֵי לָהּ וְלִיתְנֵי כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְלֹא בָּעֵי אֲנִי מְצָאתִיהָ אִי תָּנֵי כּוּלָּהּ שֶׁלִּי הֲוָה אָמֵינָא בְּעַלְמָא דְּקָתָנֵי מְצָאתִיהָ בְּרִאיָה בְּעַלְמָא קָנֵי תָּנָא אֲנִי מְצָאתִיהָ וְהָדַר תָּנָא כּוּלָּהּ שֶׁלִּי דִּמְמַשְׁנָה יְתֵירָה מַשְׁמְעִינָן דִּרְאִיָה לֹא קָנֵי וּמִי מָצִית אֲמַרְתְּ מַאי מְצָאתִיהָ רְאִיתִיהָ וְהָא אָמַר רַבְּנָאי וּמְצָאתָהּ דַּאֲתָאי לְיָדֵיהּ מַשְׁמַע אֵין וּמְצָאתָהּ דְּקָרֵי דְּאָתָא לְיָדֵיהּ מַשְׁמַע וּמִיהוּ תָּנָא לִישְׁנָא דְּעָלְמָא נָקֵט וּמִדְּחָנֵי לֵיהּ אָמַר אֲנָא מַשְׁכָּחִית וְאע"ג דְּלֹא אָתָאי לְיָדֵיהּ בְּרִאיָה בְּעַלְמָא

דיאי תנא מציאה היא אמינא מציאה הוא דרמו רבנן שבועה עליה משום דמורי ואמר חבראי לאו מידי חסר לכך תפיס אע"ג שיודע שחבירו חסר בה איזל אתפיס ואתפלגי בהדייה אבל מקח וממכר דליקא למימר הכי אימא מקח הוא דרמו רבנן שבועה עליה משום דמורי ואמר חבראי דמי קא יהיב ואנא דמי קא יהיבנא השתא דצריכא לדידי אשקליה אנא וחבראי ליזיל לטרח ליזבן אבל מציאה דליקא למימר הכי אימא לא צריכא מקח וממכר ולחזי וזוזי מפאן נקט צריכא דנקט מתרוייהו מחד מדעתיה ומחד בע"כ ולא ידענא מי הוא מדעתיה ומי הוא בעל כורחיה ליימא מתני' דלא כבן נגם דאי בן נגם האמר ביצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא אפילו תימא בן נגם התם ודאי איכא איפא שבועת שוא הכא איכא למימר דליקא שבועת שוא אימור דתרוייהו בהדי הדדי אגבהוה ליימא מתני' דלא כסומכוס דאי כסומכוס האמר ממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה ואלא מאי מאי א"ב רבנן הא אמרי המע"ה האי מאי הא רבנן התם דלא תפסי תרוייהו אמרו רבנן המוציא מחבירו עליו הראיה מ"מ מיקרי האחד תפיס מחמת חזקת מריה קמא ואית דגרס התם דחד מיניהו הוא: היכא דיאיכא דרך דממונא. פירוש שבלא טענותיהם יש ספק לב"ד דיש לאחד תביעה על חבירו בלא טענותם כגון בשור שנגח את הפרה (ב"ק דף מו.) ומחליף פרה בחמור אחרי שהספק נולד מעצמו דין הוא שיחלוקו אפילו בלא שבועה: **ומה** התם דאיכא דרך דממונא. ואיכא למימר כוהלה דמר. לא פריך אלא אי סומכוס ס"ל ברבנן דבן נגם דלא חיישי לשבועת שוא דלבן נגם אדרבה היכא דאיכא למימר כוהלה דמר פלגי בלא שבועה משום דאיכא בודאי שבועת שוא: **ומה** התם דאיכא דרך דממונא. בפרק ח"ה (ב"ב דף לה. ושם) גבי ארבא דאמר רב נחמן כל דאלים גבר פריך מהמחליף פרה בחמור דיחלוקו ומשני התם איכא דרך דממונא ולא פריך ומה התם דאיכא דרך דממונא ואיכא למימר כוהלה דמר יחלוקו גבי ארבא דאיכא למימר דתרוייהו הוא ואין חולקין אלא כל דאלים גבר בדפריך הכא היינו משום דלענין חלוקה סברת דרך דממונא היא טובה מאחר הוא בלא טענותם דין שיחלוקו אבל ארבא אע"ג דאפשר דתרוייהו היא כיון דליכא דרך דממונא ואין אוחזין הוי דינא כל דאלים גבר אבל לענין שבועה אין מועיל סברת דרך דממונא לחלוק בלא שבועה אחרי שהוא בודאי של אחד מהם סברא הוא שיחלוקו בשבועה אולי יודה אחד מהם:**

אי תנא מציאה. משום דמורה ואמר חבראי לאו מידי חסר לכך תפיס אע"ג שיודע שחבירו מצאה ורמו רבנן שבועה עליה כדי שיפרוש אבל מקח וממכר דליקא למימר הכי שאם יודע שחבירו קנאה לא היו תפיס ומדתפיס בה סבור שלו הוא ונתרצה המוכר בדמשיק לקמן דנקיט דוזי מתרוייהו אימא לא ישבע דמשום שבועה לא יפרוש שחברי סבור הוא לומר אמת קמ"ל דאפ"ה ישבע והיכא שוודאי אינו סבור לומר אמת מחזקת ודקא טעין בלא משקפו. **לאו מידי חסר.** אינו מפסיד כלום בהנאם באה לו ואף בלא טורח: **אבל מקח וממכר דליקא למימר הכי.** ואע"ג שזזה גם הוא נתן את המעות למוכר כדאוקמינן לקמן דנקט מתרוייהו חד מדעתיה וחד בע"כ וכשיחלוקו יטול זה חצי מעותיו וזה חצי מעותיו אפ"ה חסרון הוא אצלו דאי לא הוה צריך לה לא מהדר אבתרה למזבנה וזה שבא לחלוק וליתן חצי דמים שלא כדין מחסרו: **דמי קא יהיבנא.** דמים אני רוצה ליתן: **אבל מצאה דליקא למימר.** חברי ילך וימצא אחרת זה ודאי מחסרו ממון: **ולחזי וזוזי מפאן נקט.** נשאל את המוכר ממי קיבל דמיה דתניא בקדושין (דף עג:) נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מברתי ואע"ג דמסיים בד"א שמקחו בידו אבל אין מקחו בידו אינו נאמן שלא נתן לב לדבר כל כך להיות זכור מאחר ששניהם חזרו אחריו בפיסוק דמיה הא אוקימנא התם בדנקט זוזי מתרוייהו מחד מדעתיה ומחד בע"כ דכיון דלא עלויה רמיא לאסהודי לא דק כולי האי להיות נזהר משקלכו מלפניו הי מדעתיה והי בע"כ אבל היכא דלא קיבל דמים אלא מחד מידכר דכיר ליה: **לא צריכא דנקט זוזי מתרוייהו.** ה"ג ולא ידעינן מהי מדעתיה ומהי בעל כורחיה ולא גרסי' ולא ידע דאפי' ידע בזוז אין המוכר נאמן משהלכו כדמוכח התם: **מתני'.** דמשבע לתרוייהו וחד משתבע לשקרא: **דלא כבן נגם.** במסכת שבועות (דף מה. גבי חנוני על פנקסו אלו ואלו באין לב"ד על מנת לישבע אחד מהם לשוא אמר בעל הבית לחנוני תן לבני חטים בדינר ועלי לשלם או לפועלים בסלע מעות שאני חייב בשכרם ועלי ליתן סלע הוא אומר נתתי והוא אומר לא נטלתי ושניהם תולבעין את בעה"ב שניהם נשבעין ונוטלין מבעל הבית אמר בן נגם כיצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא אלא שניהם נוטלין בלא שבועה: **אימור בהדי הדדי אגבהוה.** למציאה וכל אחד ואחד סבור אני הגבהתיה תחילה וכולה שלי וכי משתבע על חציה קושטא משתבע ולענין מקח ומכר נמי שמא לשניהם נתרצה: **בסומכוס.** בבבא קמא גבי שור שנגח את הפרה ונמצא עומדה בצבתה (דף מו.): **עליו הראיה.** בעדים ואי לא לא גבי מידי והכא חולקין ובשבועה: ה"ג אי אמרת בשלמא רבנן התם דלא תפסי תרוייהו אמור רבנן כו' הכא דתפסי תרוייהו פלגי בשבועה אלא אי אמרת סומכוס ומה התם דלא תפסי תרוייהו אמר סומכוס פלגי בלא שבועה הכא דתפסי תרוייהו לא כל שכן: **תרוייהו תפסי.** ואין כאן מוציא מחבירו: **בשבועה פלגי לה.** כיון דמחסר גוביינא במה שחבירו תופס דהאי תפיס בכולה והאי תפיס [בכולה] לא קים להו לרבנן להוציא ממון מחזקתו בכדי דאמרי' התם לרבנן דבעי ראיה הצריכום שבועה: **שמא ושמא.** כי התם דקתני נמצא עונבה בצדדה ואין ידוע אם עד שלא ילדה ונגחה אם משילדה ונגחה ולא מת הולד מחמת הנגיחה אלא מאליו וכיון דכל חד שמא טעין ליכא למרמי עליהו שבועה: **דרבה בר רב הונא.** בפרק השואל לקמן (דף ק.): **דרא דממונא.** חסרון ממון שאם יפרע זה שלא בדין היו חסרון ממון ואם נפטרנו שלא בדין נמצא זה חסר ולד פרתו: **ומה התם דאיכא דרא דממונא כו'.** איזה מהן שמפסידו החצי שלא בדין אתה מחסרו ממון:

ואיכא

דלא תפסי תרוייהו אמר סומכוס פלגי בלא שבועה הכא דתפסי תרוייהו לא כל שכן: **תרוייהו תפסי.** ואין כאן מוציא מחבירו: **בשבועה פלגי לה.** כיון דמחסר גוביינא במה שחבירו תופס דהאי תפיס בכולה והאי תפיס [בכולה] לא קים להו לרבנן להוציא ממון מחזקתו בכדי דאמרי' התם לרבנן דבעי ראיה הצריכום שבועה: **שמא ושמא.** כי התם דקתני נמצא עונבה בצדדה ואין ידוע אם עד שלא ילדה ונגחה אם משילדה ונגחה ולא מת הולד מחמת הנגיחה אלא מאליו וכיון דכל חד שמא טעין ליכא למרמי עליהו שבועה: **דרבה בר רב הונא.** בפרק השואל לקמן (דף ק.): **דרא דממונא.** חסרון ממון שאם יפרע זה שלא בדין היו חסרון ממון ואם נפטרנו שלא בדין נמצא זה חסר ולד פרתו: **ומה התם דאיכא דרא דממונא כו'.** איזה מהן שמפסידו החצי שלא בדין אתה מחסרו ממון:

ואיכא

משום דְּאִי תָּנָא – שאם התנא היה שונה רק מקרה של מְצִיאָה, הֲוָה אֲמִינָא – הייתי אומר שדווקא במְצִיאָה הוּא דְּרָמוּ רַבָּנָן – הטילו חכמים שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ – על כל אחד מהאוחזים בטלית, ולא חששו שזה שתפס שלא כדין ישבע לשקר, מִשּׁוּם דְּמוֹרֵי – שהוא אינו מתכוין לגזול את חבירו אלא הוא מורה היתר לעצמו לתפוס אותה, וְאָמַר, חַבְרַאי – חבירי שזכה בטלית לַאו מִידֵי חָסַר בָּהּ – אינו מפסיד כלום אם אחלוק עמו במציאה זו, שהרי בחינם באה לו ובלי טורח, ולכן אֵיזַל אַתְפֵּיס וְאֶתְפַּלֵּיג בַּהֲדֵיהּ – אלך ואתפוס גם אני את המציאה ואתחלק עמו בה, ועתה שהטילו עליו חכמים שבועה, יודה כיון שלא ירצה להשבע לשקר. אֲבָל בְּמִקָּח וּמְמָכָר, דְּלֵיכָּא לְמֵימַר הָכִי – שאין לומר כן שהשקרן יורה היתר לעצמו, שהרי חבירו שילם למוכר עבור החפץ שקנה, אֵימָא – נאמר שלא נשביע אותם, כיון שזה שתפס שלא כדין הוא גזלן גמור, ומתוך שהוא חשוד על גזילת ממון הוא חשוד גם על שבועת שקר, ותהיה הטלית מונחת עד שיבא אליהו, ומחדשת המשנה שגם במקח וממכר יש הוראת היתר, כיון שמדובר באופן ששניהם נתנו דמים למוכר. וְאִי תָּנָא – ואם התנא היה שונה רק מקרה של מִקָּח וּמְמָכָר, הייתי אומר שדווקא במקח וממכר הוּא דְּרָמוּ רַבָּנָן – הטילו חכמים שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ – על כל אחד מהאוחזים בטלית, ולא חששו שזה שתפס שלא כדין ישבע לשקר, מִשּׁוּם דְּמוֹרֵי – שהוא מורה היתר לעצמו לתפוס את הטלית, וְאָמַר, חַבְרַאי – חבירי שקנה את הטלית דְּמֵי קָא יָהֵיב – נתן מעות למוכר תמורתה, וַאֲנָא דְּמֵי קָא יָהֵיבְנָא – וגם אני רוצה לתת למוכר מעות, וְהַשְׁתָּא דְּצָרֵיכָא לְדִידֵי – עתה שאני זקוק לטלית הזאת, אֶשְׁקְלֵיהּ אֲנָא – אקח אותה אני ואשלם לו, והמוכר יחזיר לחבירי את הכסף ששילם הוא, וְחַבְרַאי לֵיזֵיל לְטַרַח לְיזְבַּן – וחבירי ילך ויקנה טלית אחרת. וכיון שהוא לא חשוד לעבור על איסור גזל, הוא נאמן בשבועתו. אֲבָל בְּמְצִיאָה דְּלֵיכָּא לְמֵימַר הָכִי – שאין מקום להוראת היתר כזו שחבירו ילך וימצא טלית אחרת שאבדה לבעליה, אֵימָא – נאמר שלא נשביע אותם, כיון שזה שתפס שלא כדין הוא גזלן גמור, ומתוך שהוא חשוד על גזילת ממון הוא חשוד גם על שבועת שקר, ותהיה הטלית מונחת עד שיבא אליהו. צְרִיכָא – לכן הוצרך התנא להשמיענו שגם במציאה צריך להשבע, מפני שגם במציאה יש הוראת היתר.

הגמרא סברה שבמקח וממכר רק אחד נתן למוכר מעות, והויכוח הוא מי נתן את המעות, ולכן מקשה הגמרא: בְּמִקָּח וּמְמָכָר, וְלֶחֱזֵי מַאן נָקֵט – נשאל את המוכר ממי הוא לקח מעות, ובכך נדע מי קנה את החפץ. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, מדובר דְּנָקֵט מַתַּרְוַיְיהוּ – שהמוכר קיבל כסף משניהם, מֵחַד מִדַּעְתֵּיהּ – מאחד מהם מרצונו [של המוכר], וּמֵחַד בְּעַל כּוֹרְחֵיהּ – ומאחד מהם בעל כרחו, וְלָא יָדְעָנָא – ואיננו יודעים מִי הוּא זה שהמוכר קיבל ממנו את המעות מִדַּעְתֵּיהּ – מרצונו, וּמִי הוּא זה שהמוכר קיבל ממנו את המעות בְּעַל כּוֹרְחֵיהּ. ולכן צריך כל אחד מהם להשבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה שהמוכר לא התרצה לו הרי אין לו בה כלום, ובודאי לא ישבע לשקר אלא יודה.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בין חכמים לבן ננס, ומבררת האם משנתינו מתיישבת עם שיטת בן ננס: שנינו במשנה (שבועות מה.), בעל הבית שהעסיק פועלים וסיכם עם חנוני שיתן להם סלע עבור עבודתם, והוא יתן אחר כך לחנוני סלע. החנוני טוען שנתן לפועלים ובעל הבית צריך לשלם לו סלע, והפועלים טוענים שלא קיבלו מהחנוני ובעל הבית צריך לשלם להם סלע דמי עבודתם. חכמים סוברים שהחנוני ישבע שנתן מעות לפועלים, והפועלים ישבעו שלא קיבלו ממנו כלום, ושניהם נוטלים את המגיע להם מבעל הבית. ובן ננס סובר, שלא משביעים גם את הפועלים וגם את החנוני, שהרי אחד מהם ודאי שקרן ויש חשש שישבע לשקר, אלא שניהם נוטלים מבעל הבית בלי שבועה. מקשה הגמרא: לֵימָא – האם נאמר שמַתְנִיתִין דְּלֹא כְּבֶן נַנָּס – שמשנתינו אינה סוברת כבן ננס, דְּאִי – שאם משנתינו כְּבֶן נַנָּס, איך אומרת המשנה שכל אחד מהם נשבע שאין לו בה פחות מחציה, הָאָמַר – הלא בן ננס אמר 'כֵּיצַד אֵלּוּ וְאֵלּוּ בָּאִין לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא', כלומר שאין משביעים בעלי דינים בשבועות סותרות כיון שיש חשש שאחד מהם ישבע לשקר, והרי כאן רק אחד מהם הגביה תחילה את הטלית וזכה בכולה ואיך משביעים את חבירו לשקר שאין לו בה פחות מחציה. מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו אם תאמר שמשנתינו סוברת כְּבֶן נַנָּס, יש לחלק, שהָתָם – ששם בענין הפועלים והחנוני, אם שניהם ישבעו וַדַּאי אִיכָּא – ודאי יש שְׁבוּעַת שָׁוְא, שהרי או שהחנוני נתן או שלא נתן, אבל הָכָא – כאן בענין שנים אוחזים בטלית אִיכָּא לְמֵימַר – אפשר לומר דְּלֵיכָּא – שאין כאן ודאי שְׁבוּעַת שָׁוְא, מפני שקיימת אפשרות נוספת, והיא אֵימוּר דְּתַרְוַיְיהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי אַנְּפְּהוּהּ – שתאמר ששניהם הגביהו את הטלית ביחד, ובאמת מגיע לכל אחד חצי טלית, אלא שכל אחד סבור שהוא הגביה תחילה והטלית כולה שלו, וכן במקח וממכר יתכן שהמוכר התרצה לשניהם. וכיון שאין ודאות שאחד מהם ישבע לשקר מודה בן ננס שמשביעים אותם.

הגמרא מביאה את שיטת סומכוס (ב"ק מו.) ומבררת האם משנתינו מתיישבת עם שיטתו: במשנה שם נאמר, שור תם שנגח את הפרה ונמצא עוברה מת בצידה. בעל השור טוען שהפרה ילדה עובר מת קודם הנגיחה, ובעל הפרה טוען שהפרה ילדה את העובר אחרי הנגיחה ומת מחמת הנגיחה. הדין במשנה שיחלוקו, כלומר שעל המזיק לשלם לניזק על הריגת העובר רק רבע נזק. ואמר רב יהודה בשם שמואל, שמשנה זו היא בשיטת סומכוס הסובר שממון המוטל בספק חולקים, אבל חכמים סוברים שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ועל הניזק להביא עדים שהפרה ילדה אחרי הנגיחה. מקשה הגמרא: לֵימָא מַתְנִיתִין – האם נאמר שמשנתינו סוברת דְּלֹא כְּסוּמְכוֹס, דְּאִי – שאם היתה המשנה סוברת כְּסוּמְכוֹס, מדוע שנים האוחזין בטלית יחלוקו בשבועה, וְהָאָמַר – והלא אמר סומכוס שמָמוֹן הַמּוּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין בְּלֹא שְׁבוּעָה. שואלת הגמרא: וְאֶלָּא מַאי רַבָּנָן – לדבריך שמשנתינו אינה מתיישבת עם שיטת סומכוס, וכי אפשר להעמיד את המשנה בשיטת רבנן, הָא אָמְרֵי – והלא רבנן סוברים שהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, ואם כן היה לנו להניח את הטלית עד שיבואו עדים ויעידו מי הגביה ראשון, ואילו במשנה שנינו שחולקים את הטלית בלי שהביאו ראיה. דוחה הגמרא: הַאי מַאי – מהי טענתך, הלא אִי אָמְרַתְּ בְּשָׁלְמָא רַבָּנָן – אם תאמר שמשנתינו סוברת כרבנן, יש לחלק דהָתָם – שם בשור שנגח את הפרה דְּלֹא תָּפְסֵי תַּרְוַיְיהוּ – שאין שניהם מוחזקים בשור המזיק ורק המזיק מוחזק בו, אָמְרוּ רַבָּנָן שהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, אבל הָכָא דְּתַרְוַיְיהוּ תָּפְסֵי – כאן שניהם אוחזים בטלית וכל אחד נחשב מוחזק בכולה, אי אפשר להוציא את הטלית מחזקת שניהם ולחלקה בלי ראיה או שבועה, ולכן [פְּלִגִי] לְהוּ בְּשְׁבוּעָה – חולקים אותה בין שניהם בשבועה. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ – אבל אם תאמר שהמשנה היא כסוּמְכוֹס, קשה, הַשְׁתָּא – הלא הדברים קל וחומר, וּמָה הָתָם דְּלֹא תָּפְסֵי תַּרְוַיְיהוּ – מה שם לגבי מזיק שאף שאין שניהם מוחזקים אלא רק המזיק לבדו, סובר סומכוס שחוֹלְקִין בְּלֹא שְׁבוּעָה, הָכָא דְּתַרְוַיְיהוּ תָּפְסֵי לָהּ – כאן ששניהם תופסים בטלית לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיחלקו בלא שבועה, ומדוע שנינו שחולקים רק בשבועה.

הגמרא מנסה ליישב את משנתינו בשיטת סומכוס: אֲפִילּוּ תֵּימָא – גם אם תאמר שמשנתינו כסוּמְכוֹס, יש לחלק דכִּי אָמַר – באיזה מקרה אמר סוּמְכוֹס שממון המוטל בספק חולקים בלא שבועה, דווקא בְּשָׁמָא וְשָׁמָא – כששני הצדדים טוענים שמא, כלומר שגם המזיק וגם הניזק אינם יודעים בודאות מתי הפרה ילדה, אֲבָל בְּבָרֵי וּבָרֵי – אם שני הצדדים טוענים טענת ודאי, כמו במציאת טלית שכל אחד טוען שודאי לו שהוא הגביה את הטלית תחילה, בזה לֹא אָמַר סומכוס את דבריו וגם הוא מודה שחולקים בשבועה.

מקשה הגמרא: וְלִרְבָּה בַּר רַב הוּנָא דְּאָמַר, אָמַר סוּמְכוֹס שממון המוטל בספק חולקים, אֲפִילּוּ בְּבָרֵי וּבָרֵי – כששניהם טוענים טענת

המשך בעמוד יא

וְאִיבָּא לְמֵימַר – ועוד שבשור שנגח את הפרה אפשר לומר שכּוּלָּהּ לְמַר – למזיק שפטור, וְאִיבָּא לְמֵימַר – ואפשר לומר שכּוּלָּהּ לְמַר – לניזק, ואף שהחלוקה אינה יכולה להיות אמת אָמַר סוּמְכוֹס מָמוֹן הַמּוּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין בְּלֹא שְׁבוּעָה, ואם כן הָכָא – כאן במציאת טלית, דְּלֵיבָּא דְּרָבָּה דְּמָמוֹנָא – שאם נחלוק בלא שבועה אין זה ודאי שיש חסרון ממון לאחד הצדדים, ועוד דְּאִיבָּא לְמֵימַר דְּתַרְוַיְיהוּ הָיְא – שאפשר לומר שבאמת היא שייכת לשניהם כגון שהם הגבירו את הטלית ביחד, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיחלקו בלי שבועה. מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא – גם אם תאמר שהמשנה כסוּמְכוֹס, אין סתירה מדבריו, כיון שִׁשְׁבוּעָה זוֹ תקנה מִדְּרַבָּנָן הִיא, כִּדְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׁבוּעָה זוֹ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, כדי שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד [–ואוחז] בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, [ואוחז] וְאוֹמֵר שֶׁלִּי הוּא.

במשנה לקמן (לז.) נחלקו חכמים ורבי יוסי בשנים שהפקידו בספם אצל אחר, זה הפקיד מנה וזה הפקיד מאתים, וכשבאו ליטול את פקדונם, כל אחד טוען שהמאתים שלו. דעת חכמים שנותן לכל אחד מנה והמנה השלישי יהא מונח בידו עד שיבא אליהו. ורבי יוסי סובר שכיון שבאופן זה הרמאי לא מפסיד כלום, הכל יהא מונח עד שיבא אליהו. הגמרא מבררת האם משנתינו מתיישבת עם שיטת רבי יוסי.

מקשה הגמרא: לֵימָא – האם נאמר שמַתְנִיתִין – שמשנתינו דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי. דְּאִי – שאם היא כְּרַבִּי יוֹסֵי, הָא אָמַר לענין מנה שלישי שאם כֵּן שרק המנה השלישי יהיה מונח עד שיבא אליהו מַה הַפְסִיד הָרַמַּאי, אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. וגם בשנים אוחזים בטלית יש להניח את הטלית בבית דין כדי שהרמאי יפסיד. שואלת הגמרא: אֶלָּא מַאי, נעמיד את המשנה כְּרַבָּנָן, הלא כֵּיוָן דְּאָמְרֵי רַבָּנָן במנה שלישי שֶׁהַשְּׁאָר – המנה השלישי, יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ, הָא נַמִּי – גם הטלית כְּשֶׁאָר דָּמֵי – היא דומה למנה השלישי, דְּסָפֵיקָא הִיא – שהרי יש ספק של מי היא, והיה ראוי שתהא מונחת עד שיבא אליהו. משיבה הגמרא: הַאי מַאי – מהי טענתך, אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא רַבָּנָן – אם תאמר שמשנתינו כרבנן, יש ליישב את המשנה שֶׁהָתָם – ששם במנה שלישי דְּוַדַּאי הַאי מָנֶה – מנה זה דְּחַד מֵינַייְהוּ הוּא – שייך רק לאחד מהם, לכן אָמְרֵי רַבָּנָן שיְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ, אבל הָכָא – כאן דְּאִיבָּא לְמֵימַר – שאפשר לומר דְּתַרְוַיְיהוּ הוּא – שהטלית של שניהם כגון שהם הגבירו אותה ביחד, אָמְרֵי רַבָּנָן פָּלְגֵי בְּשִׁבוּעָה – שיחלוקו בשבועה. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ – אלא אם תאמר שמשנתינו כרַבִּי יוֹסֵי הִיא, קשה, הַשְׁתָּא – הלא קל וחומר הוא, וּמַה הָתָם – שם במנה שלישי דְּוַדַּאי אִיבָּא – מגיע מָנֶה לְמַר – לאחד, וְאִיבָּא – ומגיע מָנֶה לְמַר – לשני, וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי שהכל יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ, הָכָא – כאן דְּאִיבָּא לְמֵימַר – שאפשר לומר שהטלית דְּחַד מֵינַייְהוּ הוּא – שייכת רק לאחד מהם, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שתהא מונחת עד שיבא אליהו.

הגמרא מיישבת את משנתינו בשיטת רבי יוסי: אֲפִילּוּ תֵּימָא – גם אם תאמר שמשנתינו כרַבִּי יוֹסֵי, יש לחלק שהָתָם – שם במנה שלישי דַּאי אִיכָּא – יש רַמַּאי, ולכן קונס אותו רבי יוסי, אבל הָכָא – כאן בטלית, מִי יֵימַר דְּאִיבָּא רַמַּאי – מנין שיש רמאי, אֵימָא תַּרְוַיְיהוּ – הלא אפשר לומר ששניהם בַּהֲדֵי הֲדָדֵי אַגְּבְהוּהּ – הגביהוה ביחד, וכל אחד סבור שהוא הגביה קודם לחבירו. אִי נַמִּי – חילוק נוסף, הָתָם – שם במנה שלישי, קָנִים לֵיהּ – קונס רַבִּי יוֹסֵי לְרַמַּאי כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי – כדי שיודה על האמת, אבל הָכָא – כאן בטלית, מַאי פְּסֵידָא אִית לֵיהּ דְּלוֹדֵי – מה יפסיד הרמאי אם נניח את הטלית עד שיבא אליהו, הלא הטלית אינה שלו.

הגמרא מקשה על החילוק השני: תִּינַח – סברא זו נכונה רק בְּמְצִיאָה, שאכן הרמאי לא יפסיד, אבל בְּמָקָּח וּמִמְכָּר מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לחלק, הלא מדובר ששניהם נתנו מעות למוכר, ואם הכל יהיה מונח, בודאי הרמאי יפסיד. מסכמת הגמרא: אֶלָּא מְחַוְורְתָּא – ברור שיש לתרץ כְּדְשָׁנַיִן מֵעִיקָּרָא – כמו שתירצנו בחילוק הראשון, שבמנה שלישי יש ודאי רמאי ובטלית אין ודאי רמאי.

הגמרא דנה בענין חכמים ורבי יוסי החולקים במנה שלישי, מה תהיה שיטתם בחנוני על פנקסו. מקשה הגמרא: בֵּין לְרַבָּנָן וּבֵין לְרַבִּי יוֹסֵי, הָתָם – שם לגַבֵּי חֲנָנִי עַל פִּנְקָסוֹ שהחנוני טוען שנתן מעות לפועל והפועל טוען שלא קיבל, דְּקָתָנֵי שׁוֹמֵעַ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מבעל הבית וְהָא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מבעל הבית, מַאי שָׁנָא – במה שונה המקרה שם דְּלֹא אֲמַרִינַן נַפֵּיק לְמָמוֹנָא – נוציא את הממון מִבַּעַל הַבַּיִת וְיֵהֵא מוּנָּח בבית דין עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ, הָכָא – שהרי בְּוַדַּאי אִיכָּא רַמַּאי. מתרצת הגמרא: אֲמַרֵי, הָתָם – שם בחנוני, הֵיינוּ טַעֲמָא – זהו הטעם שהוא נוטל מבעל הבית בשבועה, כיון דְּאָמַר לֵיהּ חֲנָנִי לְבַעַל הַבַּיִת, אֲנָא שְׁלִיחוּתָא דִּידָךְ קָא עָבְדִינָא – אני עשיתי את שליחותך לתת לפועל מעות, מַאי אִית לִי גַּבֵּי שָׁכִיר – איזה ענין יש לי בערעורו של הפועל, כלומר דבריו אינם מקובלים עלי, וְאַף עַל גַּב דְּקָא מִשְׁתַּבַּע לִי – שהוא נשבע שלא קיבל, לֹא מְהֵימְנָן לִי בִּשְׁבוּעָה – איני מאמינו בשבועה כיון שלדעתי הוא רשע, אֶתְּ הֵאֵמַנְתִּיהּ – אתה הוא זה שהאמנת לו דְּלֹא אָמְרַתְּ לִי בְּסַהֲדֵי הַב לֵיהּ – שלא אמרת לי לתת לו בפני עדים, ומדוע יהא הכסף מונח ואפסיד. וְשָׁכִיר נַמִּי – וגם הפועל אָמַר לֵיהּ לְבַעַל הַבַּיִת, אֲנָא עָבְדִי עֲבִידְתָּא נַפְקֵהּ – אני עבדתי את עבודתי אצלך ולא קיבלתי תשלום עליה, מַאי אִית לִי גַּבֵּי חֲנָנִי – איזה ענין יש לי בטענת החנוני, כלומר לא מקובלים עלי דבריו, וְאַף עַל גַּב דְּמִשְׁתַּבַּע לִי – ואפילו שהוא נשבע שנתן לי, לֹא מְהֵימְנָן לִי – הוא לא נאמן עלי. הֵלְכָךְ תַּרְוַיְיהוּ מִשְׁתַּבְּעִי וְשָׁקְלֵי – ולכן שניהם נשבעים ונוטלים מִבַּעַל הַבַּיִת:

הגמרא עוסקת במקרה שיש עדים שמעידים על חלק מהתביעה, האם חייב שבועת מודה במקצת: תָּנֵי – שנה רַבִּי חִיָּיא, האומר לחבירו מָנֶה לִי בְּיָדְךָ שאתה חייב לי, וְהָלָה אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוב של חֲמִשִּׁים וּזוּז. נוֹתֵן לוֹ חֲמִשִּׁים וּזוּז, וְיִשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר שאינו חייב אותו, כשם שהיה נשבע אם הוא עצמו היה מודה בחמישים. משום שֶׁלֹּא יתכן שתְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה יותר מֵהַעֲדָאַת עֵדִים, ודבר זה נלמד מִקַּל וָחוֹמֶר כמבואר להלן. וְתָנָא תּוּנָּא – והתנא במשנתינו מסייע לדברי, שאמר שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְכוּ', זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה. וְהָא הָכָא – והרי כאן במשנה כֵּיוָן דְּתָפְסִי – שכל אחד מהם מוחזק בחצי טלית, אֲנַן סַהֲדֵי – כאילו אנו עדים דְּמַאי דְּתָפְסִי הַאי – שמה שזה מוחזק בו, דִּידֵיהּ – שלו הוּא, וּמַאי דְּתָפְסִי הַאי – וכן מה שהשני מוחזק בו, דִּידֵיהּ – שלו הוּא, וְקָתָנֵי שכל אחד מהם יִשָּׁבַע, וה'אנן סהדי' שהוא כמו עדים שמעידים שחצי טלית שלו מחייב אותם להשבע, ומוכח שהעדאת עדים על חצי מהתביעה מחייבת שבועת מודה במקצת. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא תְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה מֵהַעֲדָאַת עֵדִים, מִקַּל וָחוֹמֶר, כלומר, מה ההוה אמינא לומר שהודאת פיו גדולה מהעדאת עדים, עד שהוצרך רבי חייא ללמוד מקל וחומר להיפך. משיבה הגמרא: שֶׁלֹּא תֹּאמַר שרק בהוֹדָאַת פִּיו הוּא דְּרָמְיָא רַחֲמָנָא – הטילה התורה שְׁבוּעָה עָלֶיהָ, כְּרַבָּה, דְּאָמַר רַבָּה, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה מוֹדֶה מִקְצָת הַמַּעֲנָה יִשָּׁבַע ואילו כופר הכל פטור משבועה, ועוד, מדוע אין מאמינים למודה במקצת שאומר אמת, ולא פטרה אותו התורה כשם שפטרה משיב אבידה כיון שהיה יכול לכפור הכל. ומבאר רבה, כופר הכל פטור משבועה כיון שחֲזָקָה שאֵין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל חוֹבוֹ לשקר לו שאינו חייב לו כלום, משום שעשה לו טובה שהלוהו, ואם הוא כפר בכל, מסתמא אינו חייב לו. וְהָאי – וזה שמודה במקצת הטענה, כְּבוּיְיהּ דְּנָכְפְּרֵיהּ – היה רוצה לכפור בכל, וְהָא דְּלֹא כָּפְרֵיהּ – והסיבה שלא כפר היא מִשּׁוּם דְּאֵין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו בפני בעל חובו, ולכן אין להחשיבו כמשיב אבידה בזה שלא כפר הכל.

וְאֵיכָא לְמֵימַר כּוּלֵּיהּ דְּמַר. וְעוֹד עַל בָּרְחָךְ אוֹ כּוּלֵּיהּ דְּמַר אוֹ כּוּלֵּיהּ הָכֵי חוֹלְקִין בְּלָא שְׁבוּעָה: **הָכָא** דְּלֵיכָּא דְּרָא דְּמָמוֹנָא. וְעוֹד דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּתַרְוַיְיהוּ בְּהֲדֵי הֲדָדֵי אַגַּבְהוּהּ: **לֹא כ"ש.** דְּחוֹלְקִין בְּלָא שְׁבוּעָה; **וְתוֹקֵף.** אוֹחֵז: **דְּר' יוֹסֵי.** לְקַמָּן בְּהַמַּפְקִיד (דף לז.) שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֶצֶל אֶחָד זֶה מָנֶה וְזֶה מָאתַיִם וְזֶה אוֹמֵר מָאתַיִם שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר מָאתַיִם שֶׁלִּי וְקָאָמַר ת"ק נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וּלְזֶה מָנֶה וְהַשְּׁאָר יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ אָמַר ר' יוֹסֵי א"כ מַה הַפְּסִיד הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁבָּא חֲבֵירוֹ וְלָמָּה יוֹדֶה לוֹ הֲרֵי קִיבֵּל אֶת שֶׁלּוֹ אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מוּנָּח וְיַפְסִיד הָרִאשׁוֹן וְה"נ יְהֵא מוּנָּח: **הָא נְמֵי כְּשֶׁאֵר דָּמִיא.** דְּהָתָם עַל מָנֶה הַשֵּׁנִי הֵם דָּנִין וְאֵלּוּ דָּנִין עַל הַשְּׁלִישִׁי כּוּלָּהּ: **דְּחַד מִינַּיְיהוּ הוּא.** וְאֵין לוֹמַר יַחְלוֹקוּ: **הָכָא דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּחַד מִינַּיְיהוּ הוּא.** וְאֵין לְחַבֵּירוֹ חֵלֶק בָּהּ לֹא כ"ש דִּלְיֵת לֵיהּ יַחְלוֹקוּ: **מַאי פַּסֵּידָא אִית לֵיהּ.** לְמִי שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בָּהּ אִם תֹּהֵא מוּנַּחַת: דִּלְוַדֵּי. שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בָּהּ כְּשֶׁיּוֹדֶה מַה יִּטּוֹל: **מֶקַּח וּמֶמְכָּר מַאי אִיכָּא לְמֵימַר.** הָא אוֹקֵימְנָא דְּקִיבֵּל דְּמִים מִתְּרַוַיְיהוּ וְאִי אֲהָנֵי אֲמַרִינַן יְהֵא הַשְּׁלִישִׁית וְהַדָּמִים מוּנָּחִים אִית לֵיהּ פַּסֵּידָא לְרַמַּאי וְיוֹדֶה עַל הָאֱמֶת קוֹדֶם שֶׁיַּפְסִיד: **הָתָם הֵיינוּ טַעֲמָא.** דִּשְׁנֵיהֶם נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין דְּחָנְנִי אוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת אֲנָא שֶׁלִּיחוּתָא דִידָךְ עֲבַדִי וּנְתַתִּי לְפוֹעֲלֵךְ מִמָּמוֹן שְׁצִוִּיתָנִי: **מַאי אִית לִי נַמִּי שָׁבִיר.** לְעַרְעֵר: **לֹא מַחֲיָיכְנִי לִי.** אִינִי מַאֲמִינוֹ בִּשְׁבוּעָה אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא רָשָׁע וְאֵין לִי לְהַאֲמִין אָדָם בִּשְׁבוּעָה עַל כָּרְחִי אֶלָּא אִם כֵּן הֶאֱמַנְתִּיו מִתְּחִילָּה לְהַפְקִיד אֶצְלוֹ אוֹ לְהִתְנוֹת עִמּוֹ: **אַתְּ הֵימַנְתְּיהּ.** וְאַתָּה הוּא שֶׁקִּילְקֵלְתָּ וְאֵין לִי לְהַפְסִיד בְּקִלְקוּלְךָ שֶׁיִּהְיוּ מְעוּתַי מוּנָּחִין עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ: **וְיִשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר.** כְּדִין מוֹדֶה מִקְצָת הַטְּעָנָה שֶׁאֹמְרָה תּוֹרָה יִשָּׁבַע בְּדִילְפִינַן בִּשְׁבוּעוֹת (דף לט:) מִכִּי הוּא זֶה וְאִע"ג דְּזֶה לֹא הוֹדָה הֲרֵי יֵשׁ עֵדִים בְּמִקְצָת וְלֹא תְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה לְחַייְבוֹ עַל הַשְּׁאָר שְׁבוּעָה מֵהֶעָדֵאת עֵדִים: **מֻקָּח וְחוֹטֶר.** לְקַמָּן מְפֹרָשׁ מַאי ק"ו וְהָנֵי תְּרֵי וְהָנֵי תְּרֵי וְתָנֵא דִידָן סֵיּוּעְתָּא לְדִידִי: **זֶה אוֹמֵר כו'.** וְקַתְנֵי שְׁנֵיהֶם יִשָּׁבְעוּ: **אֲנִי סָהֲדֵי דָּמֵי הָאי: הֵיינוּ פְּלָגָא: דִּידֵיהּ הוּא.** שֶׁהֲרֵי מוּחְזָק הוּא בְּפֵנֵינוּ וְהָרֵי הוּא תּוֹבֵעַ אֶת כּוּלָּהּ וְחֲבֵירוֹ כּוֹפֵר אֶת כּוּלָּהּ שֶׁאוֹמֵר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וְאַף מַה שְׁאַתָּה תְּפוּס בְּיָדְךָ וְאָנוּ מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהּ מִקְצָת וּמַחֲזִיקִים אֶת חֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה עַל הַשְּׁאָר דְּהֵיינוּ חֲצִי שְׁעִיבּוּד לְעַצְמוֹ: **מַאי לֹא תְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה מֵהֶעָדֵאת עֵדִים.** מַהֵיכִי תֵּיתֵי לָן לְמִידַּק דְּתֵיסֵק אַדַּעְתִּין דְּתְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה מֵהֶעָדֵאת עֵדִים דְּאִיצְטְרִיךְ לְתָנָא לְמֵילַף מק"ו דִּלְא תְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה: **מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה כו'.** וְלֹא חָשְׁבוּ בְּמִשִּׁיב אֲבֵידָה לְקַטְרוֹ שֶׁלֹּא בְּפֶה בְּכוּוֹלוֹ: והאי

הָתָם וְדַאי אֵיכָּא רַמַּאי. לְכָךְ קָנְיֵס לֵיהּ גַּם בְּמָה שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ בְּוַדַּאי אֲבָל הָכָא אֵימוֹר תַּרְוַיְיהוּ בְּהֲדֵי הֲדָדֵי אַגַּבְהוּהּ דְּלֵיכָּא רַמַּאי בְּכָל חַד שֶׁבּוֹר שֶׁהוּא הַגְבִּיהּ קוֹדֶם: **אִי** נְמֵי הָתָם קָנְיֵס כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי. אֲבָל הָכָא אֲפִילּוּ אֵיכָּא וְדַאי רַמַּאי שָׁוֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ הַיּוֹם וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ אֶתְמוֹל מוּדָה דְּיִחְלוֹקוּ וְלֹא אֲמַרִינַן יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ דִּבְשֶׁבִיל כֵּךְ לֹא יִפְרוֹשׁ דָּהָא אֵינוֹ מַפְסִיד כְּלוּם:

אֶלָּא מַחֲווֹרְתָּא בְּדִשְׁנֵין מְעִיקָּרָא. נוֹבֵל לוֹמַר דְּהָדֵר בֵּיהּ וְלֹא סָגֵי בְּטַעְמָא דְּמַפְסִיד הַרְמַאי לְבַד דְּלֹא קָנְיֵס ר' יוֹסֵי אֶלָּא הֵיכָא דְּאֵיכָא וַדַּאי רַמַּאי וְאִית לֵיהּ פְּסִידָא אֲבָל הֵיכָא דְּאֵיכָא רַמַּאי וְלֵיכָּא פְּסִידָא לֹא יִקְנוֹס כְּדַמְשְׁמַע לִישָׁנָא דְּא"כ מַה הַפְּסִיד הַרְמַאי מֵידְהוּ לִשּׁוֹן אֶלָּא מְשַׁמַע דְּהָדֵר לְגַמְרֵי וְכֵן בְּסָמוּךְ דְּפָרִישׁ בֵּין לְרַבָּנָן בֵּין לְרַבִּי יוֹסֵי נִימָא יְהֵא מוּנָּח אַף עַל גַּב דְּהָתָם לֵית לֵיהּ פְּסִידָא לְרַמַּאי:

גַּבֵּי חָנְנִי נַמִּי יְהֵא מוּנָּח. לְר"ע דְּאָמַר (יבמות דף קיח:) בְּלָקַח מֵחֲמִשָּׁה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶם לָקַח נוֹתֵן לְכֹאן"א לֹא פָּרִיךְ אֲמַאי נוֹתֵן לְכֹאן"א יְהֵא מוּנָּח דְּהָתָם הָוֶה לֵיהּ לְמִדְּבַר וְאִידְּהוּ דְּאַפְסִיד אַנַּפְשַׁיְיהוּ:

וְלֹא אָמְרַת לִי הַב לֵיהּ בְּסַהֲדֵי. תִּימְהָה לֵימָא לֵיהּ בַּעַל הַבַּיִת לְתִקּוּנֵי שְׁדַרְתִּיךְ וְלֹא לְעִוּוּתֵי אע"ג דְּלֹא אָמַר לֵיהּ הַב לֵיהּ בְּסַהֲדֵי הָיָה לוֹ מֵעַצְמוֹ לְהִשַּׁיֵּם עַל לֵב כְּדַאֲמַרִינַן בְּפ' הַכּוֹתֵב (כתובות דף פה.) גַּבֵּי אֲבִימִי דְּהָוֵי מַסְקֵי בֵּיהּ זוּזֵי בֵּי חוֹזָאֵי וְשַׁדְּרִינְהוּ בְּיָד (רבא) וּפַרְעִנְהוּ וְאָמַר לְהוּ הַב לִי שְׁטָרָא וְאָמְרוּ לֵיהּ הָנֵךְ סְטָרַאי נִינְהוּ וּמַסְיְיק הָתָם דְּלֹא שְׁנָא א"ל שְׁקוֹל שְׁטָרָא וְהַב לְהוּ זוּזֵי וְלֹא שְׁנָא הַב זוּזֵי וּשְׁקוֹל שְׁטָרָא מַחֲיַיב הַשְׁתָּא מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ לְתַקּוּנֵי שְׁדַרְתִּיךְ וְלֹא לְעִוּוּתֵי וי"ל דְּהָתָם בֵּינוֹן דְּזִכּוּיֵי לְקִיחַת הַשְּׁטָר בְּאִילּוּ אוֹמֵר עֲשֵׂה בְּאוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁיָּבא הַשְּׁטָר לְיָדְךָ אֲבָל הָכָא לֹא הַזְכִּיר עֵדִים כְּלָל:

מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה כו'. פִּי' יְהֵא נֶאֱמָן בְּמִגּוֹ דְּאִי אִיכָּא בְּעֵי כּוֹפֵר הַכֹּל אוֹ נִילַף מֵהָכָא דְּלֹא נִימָא מִגּוֹ בְּעַלְמָא וּמִשְּׁנֵי דְּאִין זֶה מִגּוֹ דְּאִין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו לִכְפּוֹר הַכֹּל הוֹאִיל וְחֲבֵירוֹ מַכִּיר בְּשִׁקְרוֹ אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהֵעִיז בְּגוֹן בְּבֵנוֹ וְאָמַר מָנֶה לְאָבִיךָ בִּידִי וְהֵאֲבַלְתִּיו פֶּרֶס נֶאֱמָן בְּמִגּוֹ דְּאִי בְּעֵי כְּפַר הַכֹּל כְּדִאִיתָא פ"ב דִּכְתוּבוֹת (דף יח. ושם) וּבְפֶרֶק שְׁבוּעוֹת הַדַּיָּינִים (שבועות דף מב.) וְא"ת כּוֹפֵר הַכֹּל מִנָּלָן דְּפָטוּר וְאֵין לוֹמַר מִשֶּׁעָמַד חֻזְקָה דְּאֵין אָדָם מֵעִיז דְּהָא אֲפִי' בְּמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהֵעִיז פָּטוּר בְּגוֹן בְּבֵנוֹ וְאֲפִילּוּ מוֹדֶה מִקְצַת פָּטוּר הָתָם מִגּוֹ דְּאִי בְּעֵי כְּפַר הַכֹּל וְאֵין לוֹמַר דְּיִלְפִינַן מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב שְׁעַד אֶחָד מֵחַייְבוֹ שְׁבוּעָה וְאִי כּוֹפֵר הַכֹּל חַייָב דְּהָא מֵאי נִפְקָא מִינָּהּ מֵעַד אֶחָד הָא בְּלָאו הָכֵי חַייָב דְּהָא אִיצְטְרִיךְ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא אֵינוֹ תּוֹבֵעַ כְּלוּם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ וְהָעֵד מֵעִיד שֶׁהוּא גָּנֵב אוֹ שְׁאָבִיו הִלְוָה לוֹ וי"ל דְּמִכִּי הוּא זֶה מִשְּׁמַע דְּגִזֵּירַת הַכְּתוּב הוּא דְּדִוְקָא מוֹדֶה מִקְצַת הַטְּעָנָה חַייָב וְלֹא כּוֹפֵר הַכֹּל:

בכוליה

וְאֵיכָא לְמֵימַר כּוּלֵּיהּ דְּמַר אֲפִילּוּ הָכֵי חוֹלְקִין בְּלָא שְׁבוּעָה: אָמַר סוּמְכוֹס מָמוֹן הַמּוּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין בְּלֹא שְׁבוּעָה הָכָא דְּלֵיכָּא דְּרָא דְּמָמוֹנָא דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּתַרְוַיְיהוּ הֵיא לֹא כ"ש אֲפִילּוּ תֵּימָא סוּמְכוֹס שְׁבוּעָה זוּ מִדְּרַבָּנָן הִיא כְּדְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן שְׁבוּעָה זוּ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וְתוֹקֵף בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ וְאוֹמֵר שֶׁלִּי הוּא לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּאִי כְּרַבִּי יוֹסֵי הָא אָמַר א"כ מַה הַפְּסִיד רַמַּאי אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ אֶלָּא מַאי מַאן דְּאָמַר רַבָּנָן כֵּיוָן דְּאָמְרֵי רַבָּנָן הַשְּׁאָר יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ הָכָא דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּתַרְוַיְיהוּ הוּא אָמְרֵי רַבָּנָן הָתָם דְּוַדַּאי הַאי מָנֶה דְּאָמַר מִינַּיְיהוּ הוּא אָמְרֵי רַבָּנָן הָתָם מִכְּשֶׁבָּא אֵלִיָּהוּ אֶלָּא אִי אָמְרַת ר' יוֹסֵי הִיא הַשְׁתָּא וּמַה הָתָם דִּבְוַדַּאי אֵיכָא מָנֶה לְמַר וְאֵיכָא מָנֶה לְמַר אָמַר ר' יוֹסֵי יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ הָכָא דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּחַד מִינַּיְיהוּ הוּא לֹא כ"ש אֲפִי' תֵּימָא ר' יוֹסֵי הָתָם וַדַּאי אֵיכָא רַמַּאי אֲבָל הָכָא דְּאֵיכָא רַמַּאי אֵימָא תַּרְוַיְיהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי אַגַּבְהוּהּ אִי נַמִּי הָתָם קָנְיֵס לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי לְרַמַּאי כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי הָכָא מַאי פְּסִידָא אִית לֵיהּ דְּלוֹדֵי תֵּינַח מְצִיאָה מֶקַּח וּמֶמְכָּר מַאי אֵיכָּא לְמֵימַר אֶלָּא מַחֲוֹרְתָּא בְּרִשְׁנֵין מְעִיקָּרָא בֵּין לְרַבָּנָן וּבֵין לְר' יוֹסֵי הָתָם גַּבֵּי חָנְנִי עַל פְּנָקְסוֹ דְּקָתָנֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל וְזֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מ"ש דִּלְא אַמְרִינַן נַפְקֵיהּ לְמֶמוֹנָא מִבְעָה"ב וְיֵהָא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ דְּהָא בְּוַדַּאי אֵיכָא רַמַּאי אַמְרֵי הָתָם הֵיינוּ טַעֲמָא דְּאָמַר לֵיהּ חָנְנִי אֲנָא שְׁלִיחוּתָא דִידָךְ קָא עָבְדִינָא מַאי אִית לִי גַּבֵּי שָׁכִיר אע"ג דְּקָא מִשְׁתַּבַּע לִי לֹא מְהֵימַן לִי בְּשִׁבּוּעָה אַתְּ הֵאֲמַנְתְּיהּ דִּלְא אָמְרַת לִי בְּסַהֲדֵי הַב לֵיהּ וְשָׁכִיר נַמִּי א"ל לְבַעה"ב אֲנָא עָבְדִי עֲבִידְתָּא גַּבְהָּ מַאי אִית לִי גַּבֵּי חָנְנִי אע"ג דְּמִשְׁתַּבַּע לִי לֹא מְהֵימַן לִי הִלְכָךְ תַּרְוַיְיהוּ מִשְׁתַּבְּעִי וְשַׁקְלֵי מִבַּעַל הַבַּיִת: תָּנֵי רַבִּי חִיָּא מָנָה לִי בְּיָדְךָ וְהָלָה אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם וְהָעֲדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים זוּז נוֹתֵן לוֹ חֲמִשִּׁים זוּז וְיִשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר שֶׁלֹּא תְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה מֵהֶעָדֵאת עֵדִים מק"ו וְתַנָּא תּוּנָא שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ כו' וְזֶה הָכָא כֵּיוָן דְּתָפְסִי דְּאֵי אֲנָא מְצָאתִיהָ מִשּׁוּם דְּאֵי מָצֵית מַכְחֵשׁ מַאי אִית לִי גַּבֵּי חָנְנִי אֲפִילּוּ הָכֵי חוֹלְקִין בְּלָא שְׁבוּעָה: אָמַר סוּמְכוֹס מָמוֹן הַמּוּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין בְּלֹא שְׁבוּעָה הָכָא דְּלֵיכָּא דְּרָא דְּמָמוֹנָא דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּתַרְוַיְיהוּ הֵיא לֹא כ"ש אֲפִילּוּ תֵּימָא סוּמְכוֹס שְׁבוּעָה זוּ מִדְּרַבָּנָן הִיא כְּדְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן שְׁבוּעָה זוּ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וְתוֹקֵף בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ וְאוֹמֵר שֶׁלִּי הוּא לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּאִי כְּרַבִּי יוֹסֵי הָא אָמַר א"כ מַה הַפְּסִיד רַמַּאי אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ אֶלָּא מַאי מַאן דְּאָמַר רַבָּנָן כֵּיוָן דְּאָמְרֵי רַבָּנָן הַשְּׁאָר יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ הָכָא דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּחַד מִינַּיְיהוּ הוּא אָמְרֵי רַבָּנָן הָתָם מִכְּשֶׁבָּא אֵלִיָּהוּ אֶלָּא אִי אָמְרַת ר' יוֹסֵי הִיא הַשְׁתָּא וּמַה הָתָם דִּבְוַדַּאי אֵיכָא מָנֶה לְמַר וְאֵיכָא מָנֶה לְמַר אָמַר ר' יוֹסֵי יְהֵא מוּנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ הָכָא דְּאֵיכָא לְמֵימַר דְּחַד מִינַּיְיהוּ הוּא לֹא כ"ש אֲפִי' תֵּימָא ר' יוֹסֵי הָתָם וַדַּאי א

בכוליה בְּעֵי דְּלוֹדֵי לֵיהּ. מַה שֶּׁפֵּירֵשׁ רש"י כֵּיוָן דְּחָשִׁיד אַמְמוֹנָא הֵיכִי נִשְׁבָּע נִימָא מִגּוֹ דְּחָשִׁיד אַמְמוֹנָא חָשִׁיד אִשְׁבּוּעָתָא וְאַיִן לוֹמַר דְּהֵינוּ מִדְּרַבָּנָן לְפִי שֶׁרָאוּ שֶׁהֶיְתָה שְׁבוּעָה חֲמוּרָה עֲלֵיהֶם אֲבָל מִדְּאוֹרַיְיתָא לְזֶה חָשׁוּד לְזֶה דְּהָא לְקַמָּן מַיְיתֵי מֵרַב נַחְמָן דְּמִשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁלֹשׁ שְׁבוּעוֹת וְאֶחָד מֵהֶן שֶׁלֹּא שָׁלַחְתִּי בּוֹ יָד וּמִשְׁמַע בְּהָגּוֹזֵל קַמָּא (ב"ק דף קו: ושם) דְּהֲוֵי דְּאוֹרַיְיתָא וְכֵן בְּנִסְכָּא דְּרַ' אַבָּא (שבועות דף לב:) מִשְׁמַע דְּאִי אָמַר לֹא חָטַפְתִּי הָיָה נִשְׁבָּע לְהַכְחִישׁ אֶת הָעֵד שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא מִדְּאָמַר אִשְׁבּוּעָתָא וּמִשְּׁנֵי דְּמִשְׁתַּמְּטִי וְלֹא חָשִׁיד וְעַל זֶה תֵּימַהּ דְּהָא מסיק לְקַמָּן (דף ו.) דְּחָשִׁיד אַמְמוֹנָא לֹא חָשִׁיד אִשְׁבּוּעָתָא וְאַיִן לוֹמַר דְּהֵינוּ מִדְּרַבָּנָן לְפִי שֶׁרָאוּ שֶׁהֶיְתָה שְׁבוּעָה חֲמוּרָה עֲלֵיהֶם אֲבָל מִדְּאוֹרַיְיתָא לְזֶה חָשׁוּד לְזֶה דְּהָא אַמְמוֹנָא חָשִׁיד אִשְׁבּוּעָתָא: **פִּיו שֶׁאָמַר מְחַיֵּיבוֹ מָמוֹן.** בְּהוֹדָאָתוֹ וּלְקַמִּיה מְפָרֵשׁ לָהּ: **מְחַיֵּיבוֹ שְׁבוּעָה.** עַל הַשְּׁאָר: **עֵדִים שֶׁמְּחַיְּיבִין [אוֹתוֹ] מָמוֹן.** בְּמַה שֶׁהֵעִידוּ: **אֵינוֹ** דִּין **שֶׁיְּחַיְּיבוּהוּ שְׁבוּעָה.** עַל הַשְּׁאָר: **הוֹדְאַת בַּעַל** דִּין **כְּמֵאָה עֵדִים.** בְּרֵייתָא הִיא בְּתוֹסְפְתָּא דְּבָבָא מְצִיעָא בְּפ' ראשון: **פִּיו אֵינוֹ מְחַיֵּיבוֹ קָנָס.** דְּיִלְפִינַן (ב"ק דף עה.) מִקְּרַאי דְּמוֹדֶה בְּקָנָס פָּטוּר אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים פָּרַט לְמַרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ: **פִּיו מְחַיְּיבוֹ קָרְבָּן.** דִּכְתִיב וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא (ויקרא ה:) **עֵדִים אֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ קָרְבָּן.** אִם מִבְּחִישִׁין אוֹתוֹ דִּכְתִיב (שם ד) אוֹ הוֹדַע אֵלָיו וְלֹא שִׁיוְּדִיעוּהוּ אֲחֵרִים: **אָמְרוּ** לוֹ **שְׁנַיִם אֲכַלְתָּ חֵלֶב.** שׁוֹגֵג: **וְהוּא אוֹמֵר לֹא [אֲכַלְתִּי].** פָּטוּר שֶׁהֶיְתָה יְכוֹלָה לוֹמַר מֵזִיד הָיִיתִי וְיִפָּטֵר מִן הַקָּרְבָּן אַף כְּשֶׁאָמַר לֹא אֲכַלְתִּי פָּטוּר דְּמֵה פִּיו שֶׁאֵין מְחַיְּיבוֹ קָנָס מְחַיְּיבוֹ שְׁבוּעָה **עֵדִים שֶׁמְּחַיְּיבִין אוֹתוֹ מָמוֹן** קָנָס וּמַה פִּיו **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּחַיְּיבוּהוּ קָנָס** מְחַיְּיבוֹ שְׁבוּעָה עֵדִים שֶׁמְּחַיְּיבִין אוֹתוֹ מָמוֹן וְהָא הוֹדָאַת בַּעַל כְּמֵאָה עֵדִים דְּמֵי מַאי מָמוֹן קָנָס וּמַה פִּיו שֶׁאֵין מְחַיְּיבוֹ קָנָס מְחַיְּיבוֹ שְׁבוּעָה עֵדִים שֶׁמְּחַיְּיבִין אוֹתוֹ מָמוֹן קָרְבָּן הָא לֹא קַשְׁיָא רַבִּי חִייָא כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר סְבִירָא לֵיהּ דְּאָמַר עֵדִים מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ קָרְבָּן וְהוּא אוֹמֵר לֹא דִּתְנַן אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם אֲכַלְתָּ חֵלֶב וְהוּא אוֹמֵר לֹא אֲכַלְתִּי רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִים אָמַר רַבִּי מֵאִיר אִם הֵבִיאוּהוּ שְׁנַיִם לִידֵי מִיתָה חֲמוּרָה לֹא יְבִיאוּהוּ לִידֵי קָרְבָּן הַקֵּל אָמְרוּ לוֹ מָה אִם יֵרָצֶה לוֹמַר מֵזִיד הָיִיתִי יִפָּטֵר אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן מְחַיְּיבוֹ אָשָׁם הֵיינוּ קָרְבָּן אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן מְחַיְּיבוֹ חוֹמֶשׁ הָא לֹא קַשְׁיָא רַבִּי חִייָא כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ קָרְבָּן מִקְּ"ו וְהוּא חוֹמֶשׁ מִקַּל וְחוֹמֶר אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן אֵינוֹ בְּהַכְחָשָׁה וּבַהֲזָמָה תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁיְּשָׁנִין בְּהַכְחָשָׁה וּבַהֲזָמָה אֶלָּא מַעְתָּה מֵעַד אֶחָד וּמָה עֵד אֶחָד שֶׁאֵין מְחַיְּיבוֹ מָמוֹן מְחַיְּיבוֹ שְׁבוּעָה עֵדִים שֶׁמְּחַיְּיבִין אוֹתוֹ מָמוֹן אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּחַיְּיבוּהוּ שְׁבוּעָה מַה לְּעֵד אֶחָד שֶׁכֵּן עַל מַה שֶּׁהוּא מֵעִיד הוּא נִשְׁבָּע תֹּאמַר

וְהַאי בְּכוּלֵּיהּ בָּעֵי דְּלוֹדֵי לֵיהּ וְהַאי דִּלְא אוֹדֵי אִשְׁתַּמּוּטֵי הוּא דְּקָא מִישְׁתַּמֵּט מִינֵּיהּ סָבַר עַד דַּהֲווּ לִי זוּזֵי וּפָרַעְנָא לֵיהּ וְאָמַר רַחֲמָנָא רְמֵי שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי לֵיהּ בְּכוּלֵּיהּ אֲבָל הַעֲדָאַת עֵדִים אֵינוֹ יָכוֹל לְמֵימַר לְכִי אֵיתֵי מָמוֹן וְאֶפְרְעִינְהוּ לְהוּ דְּהָא לְמֵימַר הָכִי אֵימָא לֹא קַמַּ"ל ק"ו וּמַאי ק"ו וּמַה פִּיו שֶׁאֵין מְחַיְּיבוֹ מָמוֹן מְחַיְּיבוֹ שְׁבוּעָה עֵדִים שֶׁמְּחַיְּיבִין אוֹתוֹ מָמוֹן אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּחַיְּיבוּהוּ שְׁבוּעָה דִּכְמֵאָה עֵדִים דְּמֵי מַאי מָמוֹן קָנָס וּמַה פִּיו שֶׁאֵין מְחַיְּיבוֹ קָנָס מְחַיְּיבוֹ שְׁבוּעָה עֵדִים שֶׁמְּחַיְּיבִין אוֹתוֹ מָמוֹן קָרְבָּן הָא לֹא קַשְׁיָא רַבִּי חִייָא כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ קָרְבָּן מִקְּ"ו וְהוּא חוֹמֶשׁ מִקַּל וְחוֹמֶר אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן אֵינוֹ בְּהַכְחָשָׁה וּבַהֲזָמָה תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁיְּשָׁנִין בְּהַכְחָשָׁה וּבַהֲזָמָה אֶלָּא מֵעַד אֶחָד וּמָה עֵד אֶחָד שֶׁאֵין מְחַיְּיבוֹ מָמוֹן מְחַיְּיבוֹ שְׁבוּעָה עֵדִים שֶׁמְּחַיְּיבִין אוֹתוֹ מָמוֹן אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּחַיְּיבוּהוּ שְׁבוּעָה מַה לְּעֵד אֶחָד שֶׁכֵּן עַל מַה שֶּׁהוּא מֵעִיד הוּא נִשְׁבָּע תֹּאמַר

אֲבָל הַעֲדָאַת עֵדִים דְּיִלְפִיכָא לְמֵימַר. כָּל כָּךְ מִשְׁתַּמִּיט כֵּיוָן שֶׁכְּפֹר הַכֹּל אֵימָא כֵּיוָן דְּחָשׁוּד הוּא לְגָזוֹל חָשׁוּד נַמִּי אִשְׁבּוּעָתָא קמ"ל ק"ו דִּלְא הֲוֵי גָּזְלָן בְּהֵכִי דְּאִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מִשְׁתַּמִּיט דְּהַכּוֹפֵר בְּמִלְוָה כָּשֵׁר לְעֵדוּת וְאע"ג דְּאָמְרִי' לְקַמָּן (דף ו.) דְּלָא אָמְרִינַן מִגּוֹ דְּחָשִׁיד כו' מ"מ גַּם הַתְּנָא אִשְׁמְעִינַן דְּלָא אָמְרִינַן מק"ו מִפִּיו וְעַד אֶחָד וְאִם תֹּאמַר אַמַּאי אִצְטְרִיךְ לְטַעְמָא דְּאִשְׁתַּמּוּטֵי לֵימָא אִי לְאו ק"ו ה"א הוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה מֵהַעֲדָאַת עֵדִים מִשּׁוּם שֶׁכֵּן אֵינוֹ בְּהַכְחָשָׁה וּבַהֲזָמָה כִּדְפָרִיךְ לְקַמָּן וּלְקַמָּן נַמִּי הֲוָה לֵיהּ לְמִפְרַךְ מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן מִשְׁתַּמִּיט וְי"ל דְּהָכָא דְּאִיכָּא לְפָרוּשֵׁי דְּהוֹדָאַת פִּיו גְּדוֹלָה מֵהַעֲדָאַת עֵדִים נִיחָא לֵיהּ לְמִינְקָט טַעְמָא דְּמִשְׁתַּמִּיט דִּסְבָרָא הוּא דְּמִשְׁתַּעַם זֶה יִשְׁבַּע בְּהוֹדָאַת פִּיו וְלֹא בְּהַעֲדָאַת עֵדִים וְחוֹמֶר שֶׁאֵינוֹ בְּהַכְחָשָׁה וּבַהֲזָמָה נִיחָא לֵיהּ לְמִינְקָט לְקַמָּן לְסִתּוֹר ק"ו שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַגְּמָרָא לְמִפְרַךְ פִּירְכָא עַל קַל וְחוֹמֶר וְלֹא מִסְבְּרָא לְכָךְ לֹא מַיְיתֵי לְקַמָּן סְבָרָא דְּמִשְׁתַּמִּיט: **מַה** לְּפִיו שֶׁכֵּן מְחַיְּיבוֹ קָרְבָּן תֹּאמַר בְּעֵדִים כו'. פִּי' שֶׁכֵּן מְחַיְּיבוֹ קָרְבָּן תֹּאמַר בְּעֵדִים כו' עֵדִים נַמִּי מְחַיְּיבִין קָרְבָּן אִפִּילּוּ הָעֵדִים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ חֵלֶב הָוֶה אֶלָּא שׁוֹגֵג דְּאִי אֵין הָעֵדִים מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ הֵיכִי קָאָמַר תֹּאמַר בְּעֵדִים כו' עֵדִים נַמִּי מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ קָרְבָּן אִם אֵינוֹ מַכְחִישׁ אוֹתוֹ וְאִפִּילּוּ עַד אֶחָד אִם אֵינוֹ מַכְחִישׁוֹ מְחַיְּיבוֹ קָרְבָּן וְזֹאת הַסּוֹגְיָא סוֹבֶרֶת בְּלִישְׁנָא דְּפֶרֶק אָמְרוּ לוֹ (כריתות דף יב. ושם) דְּמִפֶּרֶשׁ טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן דִּלְקַמָּן דְּאָמְרוּ לוֹ אֲכַלְתָּ חֵלֶב וְהוּא אוֹמֵר לֹא אֲכַלְתִּי דְּפָטוּר מִשּׁוּם דְּאָדָם נֶאֱמָן עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מִמֵּאָה אִישׁ וּלְכָךְ פִּיו מְחַיְּיבוֹ קָרְבָּן אִפִּילּוּ עֵדִים מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ וְעֵדִים אֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ קָרְבָּן אִם מַכְחִישִׁין הֵיכִי דְּלִישְׁנָא דְּמִפֶּרֶשׁ טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן דִּיבּוּרִיהּ וְאָמַר דְּלָא אֲכַלְתִּי שׁוֹגֵג אֶלָּא מְזִיד וּמְיֵירִי דְּכִשְׁאָמַר לֹא אֲכַלְתִּי לֹא בְּדָקוּ אוֹתוֹ הֵיאַךְ הָיָה דַּעְתּוֹ אֲבָל לְהַכְחִישׁ הָעֵדִים אֵינוֹ נֶאֱמָן אע"ג חֲשִׁיבִי עֵדִים מִפִּיו שֶׁכֵּן חַיְּיבוּהוּ קָרְבָּן אַפִּי' מַכְחִישִׁין וְהוּא לֹא מְחַיְּיבִי עַצְמוֹ קָרְבָּן אִם הָיוּ מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ וְאָתֵי רַבִּי חִייָא אֶפִילּוּ כְּרַבָּנָן: **רַבִּי** חִייָא בַּר"מ סְבִירָא לֵיהּ. וא"ת א"כ נִימָא ק"ו דִּר"מ מִן הֲבִיאוּהוּ לִידֵי מִיתָה לֹא יְבִיאוּהוּ לִידֵי שְׁבוּעָה הַקְּלָה וְי"ל דְּאִיכָּא לְמִפְרַךְ דְּמָה לְמִיתָה שֶׁכֵּן עַל מָה שֶׁהוּא שׁוֹעֵל מִדְּאָמְרִי' לְקַמָּן: **מָה** אִם יְרֵצֶה לוֹמַר מֵזִיד הָיִיתִי. לְלִישְׁנָא דְּאָדָם נֶאֱמָן עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מִק' עֵדִים הָאֵי אִם יְרֵצֶה לוֹמַר לְדִבְרֵיהֶן דִּ"מ קָאָמְרִי (בְּדַתְנֵיָא) וּבְדַאֲיתָא) בְּפֶרֶק אָמְרוּ לוֹ (שם דף יב. ושם) דִּלְאִידָךְ לִישְׁנָא טַעְמָא דְּנִשְׁבָּעִין קָאָמְרִי וְאֵין לְפָרֵשׁ וּמָה אִם יְרֵצֶה לוֹמַר כו' שֶׁיְּהֵא נֶאֱמָן לוֹמַר לֹא אֲכַלְתִּי מִגּוֹ בְּמִקּוֹם עֵדִים הוּא אֶלָּא כְּלוֹמַר אַף מַה שֶּׁאָמַר לֹא אֲכַלְתִּי יָכוֹל לְחָרֵף דְּבָרִיו וְלוֹמַר לֹא אֲכַלְתִּי שׁוֹגֵג אֶלָּא מְזִיד וּמַיְירִי דְּכִשְׁאָמַר לֹא אֲכַלְתִּי לֹא בְּדָקוּ אוֹתוֹ אֵיךְ הָיָה דַּעְתּוֹ וּלְבְסוֹף אוֹמֵר שֶׁמְּזִיד הָיָה וְסִבְרִי רַבָּנָן דְּמֵה שֶׁאָמַר לֹא אֲכַלְתִּי כָּךְ הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁלֹּא אֲכַל שׁוֹגֵג אֶלָּא מְזִיד וּלְר"מ אע"פ שֶׁלְּבְסוֹף אָמַר מְזִיד הָיִיתִי אֵין בְּכָךְ כְּלוֹם דְּהָכִי אָמַר (בתורת כהנים) אָמַר רַבִּי מֵאִיר אִם בְּתְחִלָּה אָמַר מְזִיד הָיִיתִי שׁוֹמְעִין לוֹ אִם הָיָה דַּן עַצְמוֹ כָּל הַיּוֹם וּבְאַחֲרוֹנָה אָמַר מְזִיד הָיִיתִי אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ וְאִם תֹּאמַר וְהֵיאַךְ נֶאֱמָן לוֹמַר מְזִיד הָיִיתִי הָא אֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע כְּדְאָמַר בְּפ"ק דְּסַנְהֶדְרִין (דף ט: ושם) גַּבֵּי פְּלוֹנִי רַבְעוֹנִי לְרֵעוּנִי וי"ל דְּאֵין נֶאֱמָן לְפַסֵּל עַצְמוֹ אֲבָל הָכָא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהָבִיא חוּלִּין לְעֲזָרָה:

אָשָׁם הֵיינוּ קָרְבָּן. דִּלְרַבִּי מֵאִיר עֵדִים מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ אָשָׁם תְּמִימָה דִּבְמַתְנִי' דְּד' שׁוֹמְרִין (שבועות דף מט. ושם) תָּנֵן הֵיכָן שׁוֹרֵי נִגְנָב מִשְׁבִּיעֵךְ אֲנִי וְאָמַר אָמֵן וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁאָכְלוֹ מְשֻׁלָּם כָּפֶל הוֹדָאָה מַעֲצָמוֹ מְשֻׁלָּם קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ וְאָשָׁם אֲבָל עַל פִּי עֵדִים אֵין מְשֻׁלָּם חוֹמֶשׁ וְאָשָׁם וְכֵן תָּנֵן בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל קַמָּא (ב"ק דף קח.) וּמוֹקֵי לָהּ בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל קַמָּא בַּר"מ וְי"ל דְּסוֹגְיָא דְּהָכָא דִּלְרַבִּי מֵאִיר עֵדִים מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ אָשָׁם לֹא יַעֲמִיד הֲהִיא מִשְׁנָה בַּר"מ אֶלָּא כְּדִבָּעֵי לְאוּקְמָהּ הָתָם כְּשֶׁאָכְלוֹ טְרֵיפָה וְהַהִיא סוֹגְיָא דְּהָתָם דְּסָבַר דִּלְרַבִּי מֵאִיר עֵדִים לֹא מְחַיְּיבִי אָשָׁם מִשּׁוּם דְּגַבֵּי אָשָׁם כְּתִיב וְהִתְוַדָּה לֹא סָבַר כְּסוֹגְיָא דְּהָכָא דְּאָשָׁם הֵיינוּ קָרְבָּן וְיָלִיף מִבְּמָה תַּצֵּד מִפִּיו וְעַד אֶחָד כְּדִמְסִיק הָכָא:

ומה שהתורה מחייבת מודה במקצת להשבע, כלומר שיש חשד שהוא משקר, ואם כן קשה שכשם שאינו חושש מגזל כך אינו חושש משבועת שקר. משום שאינו חשוד על גזילת ממון, **וְהַאי דְּבָכוּלֵּיהּ בָּעֵי דְּלוֹדֵי לֵיהּ** – והוא היה רוצה להודות בכל הסכום, **וְהַאי דְּלָא אוֹדֵי** – והסיבה שהוא לא הודה היא מפני שאין בידו לפרוע את כל המעות, ולכן **אִשְׁתַּמּוּטֵי הוּא דְּקָא מִישְׁתַּמֵּט מִינֵּיהּ** – הוא משתמט מהמלוה, **וְכָתַב**, אני אכפור בחלק מהסכום **עַד דְּהָווּ לִי זוּזֵי** – עד שיהיו לי מעות **וּפָרַעְנָא לֵיהּ** – ואפרע הכל למלוה. **וְאָמַר רַחֲמָנָא, רְמֵי** – הטל **שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ** – עליו **כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי לֵיהּ בְּכוּלֵּיהּ** – כדי שיודה בכל. וכל זה במודה במקצת שאין פוסלים אותו משבועה, מאחר שהוא רק משתמט, **אֲבָל** כשיש **הַעֲדָאַת עֵדִים** שהוא חייב חלק מהסכום שדורש התובע, והוא כופר בכל, **דְּלֵיכָּא לְמֵימַר הָכִי** – שאי אפשר לומר שהוא משתמט שהרי הוא כופר בכל, **אֵימָא** – אולי נאמר **שֶׁלֹּא** מחייבים אותו שבועה כיון שכשם שהוא חשוד על הממון כך הוא חשוד על השבועה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאף על פי כן עדים מחייבים שבועת מודה במקצת, ולמד זאת מִקַּל וָחוֹמֶר.

הגמרא מבארת כיצד נלמד הקל וחומר: **וּמַאי קַל וָחוֹמֶר, וּמָה פִּיו שֶׁאֵין מְחַיְּבוֹ מָמוֹן** בהודאתו וכפי שיבואר להלן, אף על פי כן כשהוא מודה במקצת, פיו **מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה** על שאר התביעה, **עֵדִים שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן** האם **אֵינוֹ דִּין** שאם הם מעידים על מקצת התביעה **שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה** על שאר התביעה. מקשה הגמרא: **וְכִי פִּיו אֵין מְחַיְּבוֹ מָמוֹן, וְהָא** – והלא **הוֹדָאַת בַּעַל דִּין, כְּמֵאָה עֵדִים דָּמֵי** – היא דומה, ואינו יכול לחזור בו. מתרצת הגמרא: **מַאי** – מה שאמרנו שפיו אינו מחייבו **מָמוֹן**, הכוונה **לְקָנָס**, כגון חצי נזק של שור תם, או כפל וארבעה וחמשה בגנב, שאינו מתחייב בהם בהודאת פיו. וכך הוא הקל וחומר, **וּמָה פִּיו שֶׁאֵין מְחַיְּבוֹ קְנָס, מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה** של מודה במקצת, **עֵדִים שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ קְנָס, אֵינוֹ דִּין** שאם מעידים על מקצת התביעה **שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה** על השאר.

הגמרא דנה האם כח העדים גדול יותר מהודאת פיו. מקשה הגמרא: **מָה לְּפִיו שֶׁכֵּן מְחַיְּבוֹ קָרְבָּן** – שאם הודה שעבר עבירה שחייבים עליה קרבן, חלה עליו חובה להביאו, אפילו אם יש עדים שלא עבר עבירה זו, **תֹּאמַר בְּעֵדִים** שאם מעידים באדם שעבר עבירה שיש עליה קרבן, והוא מכחיש ואומר לא עברתי, **שֶׁאֵין** הם **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ קָרְבָּן**. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קָשְׁיָא** – זו אינה קושיא, כיון **שֶׁרַבִּי חִיָּיא בְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ**, **וְכִי הֵיכִי דִּמְחַיֵּיב לֵיהּ** – שהם מעידים על אדם שעבר עבירה שיש עליה קרבן, **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** גם אם הוא מכחיש את העדות, **שֶׁמָּא** הוא **מִתּוֹךְ שֶׁהוּא** מכחיש את עדותו, **שֵׁנִי עֵדִים שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן**, האם **אֵינוֹ דִּין** שאם הם מעידים על מקצת התביעה **שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה** של מודה במקצת על שאר התביעה.

הגמרא דוחה את הקל וחומר מעד אחד: **מָה לְּעֵד אֶחָד שֶׁכֵּן עַל מָה שֶׁהוּא** – [הנתבע] **מֵעִיד, הוּא** – [הנתבע] **נִשְׁבָּע**, אבל אין בכוחו של העד לחייב את הנתבע להשבע על מה שלא העיד, **לְהָבִיא קָרְבָּן, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִים** אותו מלהביא קרבן, כיון שמאמינים לו שלא אכל חלב. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר**, יש ללמוד בקל וחומר שחייב להביא קרבן, שהרי **אִם הֶחֱבִיאוּהוּ שְׁנַיִם** [–שני עדים] **לִידֵי מִיתָה חֲמוּרָה**, כגון שמעידים עליו שעבר עבירה שיש עליה מיתה, וכי אפשר לומר שלא **יְבִיאוּהוּ לִידֵי חִיּוּב קָרְבָּן חַטָּאת**. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, יש להאמין לאדם זה שלא אכל חלב, משום שיש לו מיגו, **מָה אִם יָרְצָה לוֹמַר מֵזִיד הָיִיתִי, יִפָּטֵר**, כלומר שאם הוא משקר, היה יכול לפטור את עצמו בטענה נוחה יותר, שאכלתי את החלב במזיד, ומה שאמרתי שלא אכלתי, התכוונתי שלא אכלתי בשוגג אלא במזיד, ולכן יש להאמינו גם כשאומר לא אכלתי.

הגמרא דוחה את הקל וחומר של רבי חייא באופנים אחרים: **אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן מְחַיְּבוֹ אָשָׁם** אם הודה שעבר עבירה שיש עליה קרבן אשם, אבל עדים אין בכוחם לחייב אדם בקרבן אשם, כמבואר במשנה (שבועות מט.). דוחה הגמרא: **אָשָׁם חַיֵּינוּ קָרְבָּן**, ואמרנו לעיל שרבי חייא סובר כרבי מאיר שעדים מחייבים קרבן.

דחיה נוספת: **אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן מְחַיְּבוֹ חוֹמֶשׁ** אם כפר בממון שנתבע עליו ונשבע, ואחר כך הודה שנשבע לשקר, שעליו להביא אשם ולשלם חומש מהממון שנשבע עליו, אבל עדים אינם מחייבים את החוטא בתשלום חומש אם הוא מכחיש אותם. דוחה הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא** – זו אינה קושיא כיון **שֶׁרַבִּי חִיָּיא בְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ**, **וְכִי הֵיכִי דִּמְחַיֵּיב לֵיהּ** – וכשם שרבי מאיר מחייב קָרְבָּן על ידי עדות של עדים אף אם האדם שמעידים עליו מכחיש, ולומד זאת מִקַּל וָחוֹמֶר כפי שהתבאר לעיל, כך הוא גם **מְחַיֵּיב לֵיהּ חוֹמֶשׁ** מֵאותו קַל וָחוֹמֶר, שאם הביאוהו שנים לידי מיתה החמורה ודאי שיביאוהו לידי חומש הקל.

דחיה נוספת: **אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן אֵינוֹ בְּהֶכְחֶשָׁה וּבַהֲזָמָה** – שאם הודה שחייב ממון לחבירו ועדים מכחישים אותו, אין מתחשבים בעדים אלא בהודאת פיו, **תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁשָּׁנָן בְּהֶכְחֶשָׁה וּבַהֲזָמָה** – שאם יעידו על הלוואה ביום פלוני, ויבואו עדים אחרים ויכחישו אותם ויעידו שלא היתה הלוואה באותו זמן, או שיזימו אותם ויאמרו שבאותו יום העדים היו במקום אחר ולא ראו את ההלוואה, אין הנדון מתחייב על פיהם. מיישבת הגמרא: **אֶלָּא אַתְיָא** – יש ללמוד את הקל וחומר **מֵעֵד אֶחָד**. וכך הוא הלימוד, **וּמָה עֵד אֶחָד שֶׁאֵין מְחַיְּבוֹ מָמוֹן** – שאם אדם תובע את חבירו ממון והנתבע מכחיש, והעד מעיד שהנתבע חייב, אין הנתבע חייב לממון, ואף על פי כן **מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה** להכחיש את עדותו, **שְׁנֵי עֵדִים שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן**, האם **אֵינוֹ דִּין** שאם הם מעידים על מקצת התביעה **שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה** של מודה במקצת על שאר התביעה.

הגמרא דוחה את הקל וחומר מעד אחד: **מַה לְּעֵד אֶחָד שֶׁכֵּן עַל מַה שֶׁהוּא** – [הנתבע] **מֵעִיד, הוּא** – [הנתבע] **נִשְׁבָּע**, אבל אין בכוחו של העד לחייב את הנתבע להשבע על מה שלא העיד, **לְהָבִיא קָרְבָּן, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִים** אותו מלהביא קרבן, כיון שמאמינים לו שלא אכל חלב. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר**, יש ללמוד בקל וחומר שחייב להביא קרבן, שהרי **אִם הֶחֱבִיאוּהוּ שְׁנַיִם** [–שני עדים] **לִידֵי מִיתָה חֲמוּרָה**, כגון שמעידים עליו שעבר עבירה שיש עליה מיתה, וכי אפשר לומר שלא **יְבִיאוּהוּ לִידֵי חִיּוּב קָרְבָּן חַטָּאת**. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, יש להאמין לאדם זה שלא אכל חלב, משום שיש לו מיגו, **מָה אִם יָרְצָה לוֹמַר מֵזִיד הָיִיתִי, יִפָּטֵר**, כלומר שאם הוא משקר, היה יכול לפטור את עצמו בטענה נוחה יותר, שאכלתי את החלב במזיד, ומה שאמרתי שלא אכלתי, התכוונתי שלא אכלתי בשוגג אלא במזיד, ולכן יש להאמינו גם כשאומר לא אכלתי.

הגמרא דוחה את הקל וחומר של רבי חייא באופנים אחרים: **אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן מְחַיְּבוֹ אָשָׁם** אם הודה שעבר עבירה שיש עליה קרבן אשם, אבל עדים אינם מחייבים את החוטא בתשלום חומש אם הוא מכחיש אותם. דוחה הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא** – זו אינה קושיא כיון **שֶׁרַבִּי חִיָּיא בְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ**, **וְכִי הֵיכִי דִּמְחַיֵּיב לֵיהּ** – וכשם שרבי מאיר מחייב קָרְבָּן על ידי עדות של עדים אף אם האדם שמעידים עליו מכחיש, ולומד זאת מִקַּל וָחוֹמֶר כפי שהתבאר לעיל, כך הוא גם **מְחַיֵּיב לֵיהּ חוֹמֶשׁ** מֵאותו קַל וָחוֹמֶר, שאם הביאוהו שנים לידי מיתה החמורה ודאי שיביאוהו לידי חומש הקל.

דחיה נוספת: **אֶלָּא מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן אֵינוֹ בְּהֶכְחֶשָׁה וּבַהֲזָמָה** – שאם הודה שחייב ממון לחבירו ועדים מכחישים אותו, אין מתחשבים בעדים אלא בהודאת פיו, **תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁשָּׁנָן בְּהֶכְחֶשָׁה וּבַהֲזָמָה** – שאם יעידו על הלוואה ביום פלוני, ויבואו עדים אחרים ויכחישו אותם ויעידו שלא היתה הלוואה באותו זמן, או שיזימו אותם ויאמרו שבאותו יום העדים היו במקום אחר ולא ראו את ההלוואה, אין הנדון מתחייב על פיהם. מיישבת הגמרא: **אֶלָּא אַתְיָא** – יש ללמוד את הקל וחומר **מֵעֵד אֶחָד**. וכך הוא הלימוד, **וּמָה עֵד אֶחָד שֶׁאֵין מְחַיְּבוֹ מָמוֹן** – שאם אדם תובע את חבירו ממון והנתבע מכחיש, והעד מעיד שהנתבע חייב, אין הנתבע חייב לממון, ואף על פי כן **מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה** להכחיש את עדותו, **שְׁנֵי עֵדִים שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן**, האם **אֵינוֹ דִּין** שאם הם מעידים על מקצת התביעה **שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה** של מודה במקצת על שאר התביעה.

הגמרא דוחה את הקל וחומר מעד אחד: **מַה לְּעֵד אֶחָד שֶׁכֵּן עַל מַה שֶׁהוּא** – [הנתבע] **מֵעִיד, הוּא** – [הנתבע] **נִשְׁבָּע**, אבל אין בכוחו של העד לחייב את הנתבע להשבע על מה שלא העיד,

---

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א

לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל

לקראת ראש־השנה, ה'תשכ"ו

לשנה טובה תכתבו ותחתמו.

מנחם שניאורסאהן

האם **תְּאַמַּר בְּעֵדִים** שהעידו על מקצת התביעה שיחייבו שבועת מודה במקצת החמורה, שֶׁהרי **עַל מָה שֶׁכָּפַר הוּא נִשְׁבָּע** – רוצה אתה להשביעו, וזאת מנין לך.

הגמרא מבארת באופן שונה את הקל וחומר: **אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא,** הקל וחומר **אֲתֵי** – נלמד **מִגִּלְגּוּל שְׁבוּעָה דְּעַד אֶחָד,** כלומר שאם אדם מחייב את חבירו שבועה על ידי עד אחד, ויש לתובע עליו תביעה נוספת, מגלגלים עליו שבועה גם על אותה תביעה. והקל וחומר נלמד כך, ומה עד אחד שאינו מחייב ממון, יכול לחייב את הבעל דין להשבע גם על מה שלא העיד, על ידי גלגול שבועה, קל וחומר שעדים שמחייבים ממון, שיכולים להשביע את הנתבע שבועת מודה במקצת שהיא שבועה על מה שלא העידו. דוחה הגמרא: **מַה לְּגִלְגּוּל שְׁבוּעָה דְּעַד אֶחָד שֶׁכֵּן** אינו בא מחמת כחו של העד, אלא **הַשְׁבוּעָה גּוֹרֶרֶת שְׁבוּעָה.** וכי **תְּאַמַּר** שגם **בְּעֵדִים דְּמָמוֹן קָא מַחַיְּבֵי** – שמחייבים ממון, שיוכלו לחייב גם שבועה על מה שלא העידו, והלא אין שם שבועה לגרור על ידה שבועה אחרת. הגמרא חוזרת בה ולומדת שהקל וחומר הוא משבועת עד אחד ולא מגלגול שבועה, ואם כן קשה שעד אחד משביע רק על מה שהוא מעיד, ואינו יכול ללמד שעדים יחייבו שבועה על מה שלא העידו. מתרצת הגמרא: **פְּיוֹ יוֹכִיחַ** שאף שהוא מודה על חלק אחד של התביעה הוא נשבע על החלק השני שכפר בו. דוחה הגמרא: **מַה לְּפִיו שֶׁכֵּן אֵינוֹ בְּהַכְחָשָׁה** – שאינו ניתן להכחשה, אבל עדים שניתנים להכחשה, אין בכחם לחייב שבועה. משיבה הגמרא: **עֵד אֶחָד יוֹכִיחַ שֶׁיִּשְׁנוֹ בְּהַכְחָשָׁה** על ידי עד אחד אחר, **וּמְחַיְּבוֹ** את הנתבע **שְׁבוּעָה.** ואם תקשה **מַה לְּעֵד אֶחָד שֶׁכֵּן עַל מַה שֶּׁמֵּעִיד הוּא נִשְׁבָּע,** וכי **תְּאַמַּר בְּעֵדִים שֶׁעַל מַה שֶּׁכָּפַר הוּא נִשְׁבָּע.** יש לדחות, **פְּיוֹ יוֹכִיחַ** שאף שכחו קל, הוא מחייב את עצמו שבועה על מה שכפר, **וְחָזַר הַדִּין שֶׁלֹּא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה** – המעלה שיש בעד אחד אינה המעלה שיש בפיו, והמעלה שיש בפיו אינה המעלה שיש בעד אחד, ומוכח שלא מעלות אלו הן שגורמות את חיוב השבועה, אלא מעלה אחרת, והיא **הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶּׁבָּהֶן, שֶׁעַל יְדֵי טַעֲנָה** של התובע **וּכְפִירָה** של הנתבע, **הֵן בָּאִין לבית דין וְנִשְׁבָּע** הנתבע, **אַף אֲנִי אָבִיא** – אלמד בקל וחומר **עֵדִים, שֶׁעַל יְדֵי טַעֲנָה** של התובע **וּכְפִירָה** של הנתבע **הֵם בָּאִין** לבית דין **וְנִשְׁבָּע.**

מקשה הגמרא: **מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶּׁבָּהֶן** – בעד אחד ובהודאת פיו **שֶׁכֵּן** הנתבע **לֹא הוּחְזַק כַּפָּרָן** מחמתם, שהנתבע לא מוחזק לשקרן בגלל עדותו של עד אחד, וכן אם כפר בתביעת חבירו וחזר והודה ששיקר אינו נפסל בכך לעדות ולשבועה, וכי **תְּאַמַּר בְּעֵדִים שֶׁכֵּן הוּחְזַק כַּפָּרָן** מחמתם, ואיך נאמין לו בשבועה.

הגמרא תמהה על הקושיא: **וּבְעֵדִים** המכחישים את הנתבע, **מִי הוּחְזַק כַּפָּרָן** – וכי הוא נעשה מוחזק לשקרן, **וְהָאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין אָמַר רַב חִסְדָּא, הַכּוֹפֵר בְּמִלְוָה** בין בכל ההלוואה ובין במקצתה, וקודם שנשבע העידו עדים שחייב הכל, אין אומרים שכיון שהוכחש על ידי עדים, מעתה הוא נחשב לגזלן, וגזלן פסול לעדות, אלא הוא **כָּשֵׁר לְעֵדוּת,** משום שאנו מניחים שלא רצה לגזול את חבירו, אלא לא היה בידו מעות לפרוע, והשתמט מלהודות עד שיהיה בידו מעות. אבל הכופר **בְּפִקָּדוֹן** שהפקידו אצלו ואומר שלא היו דברים מעולם, ועדים מעידים שראו את הפקדון מונח בביתו בשעת התביעה, **פָּסוּל לְעֵדוּת** על ידי הכחשה זו, משום שמוכח שהתכוין לגזול. ואם כן אפשר ללמוד שבועת מודה במקצת על ידי עדים, מהצד השוה של הודאת פיו ועד אחד.

הגמרא דוחה הקל וחומר בדרך אחרת: **אֶלָּא פָּרִיךְ הָכִי** – כך תפרוך, **מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶּׁבָּהֶן** – בעד אחד ובהודאת פיו, **שֶׁכֵּן אֵינָן בְּתוֹרַת הֲזָמָה,** שאם עדים הזימו עד אחד, אין העד חייב לשלם את מה שזמם לחייב את הנדון. וכן אדם שהודה שלוה ביום פלוני מעות מחבירו ובאו שנים והזימו אותו, לא שייך לקיים כאשר זמם, ואף אין הודאתו מתבטלת על ידי כך. וכי **תְּאַמַּר בְּעֵדִים שֶׁיְּשָׁנָן בְּתוֹרַת הֲזָמָה** – שעדותם ניתנת להזמה ומתחייבים לשלם את מה שזממו לחייב. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קָשְׁיָא** – זו אינה פירכא, כיון שלדעת **רַבִּי חִיָּיא, תּוֹרַת הֲזָמָה לֹא פָּרִיךְ** – החומרא שמקיימים בעדים עונש של 'כאשר זמם' ובעד אחד לא, אינה נחשבת פירכא על הקל וחומר, כיון שהזמה מבטלת את עדותו של עד אחד כמו את עדותם של שני עדים, ומה שהעדים חייבים לשלם את מה שזממו לחייב, ועד אחד אינו חייב לשלם את מה שזמם לחייב, זו ראיה לחולשתו של עד אחד, שכיון שאינו מחייב ממון אין מקום לחייב אותו לשלם את מה שזמם.

הגמרא מקשה על ראיית רבי חייא ממשנתינו: **אֶלָּא** אם יש להקשות על דברי רבי חייא, כך יש להקשות, **דְּקָאָמַר וְתָנָא תּוּנָא** – שאמר שהתנא במשנה מסייע לדינו, **מִי דָּמֵי** – וכי יש דמיון בין משנתינו לדינו של רבי חייא, הלא **הָתָם** – שם בעדים שהעידו על מקצת התביעה, **לְמַלְוֶה אִית לֵיהּ סָהֲדֵי** – למלוה יש עדים על חלק מתביעתו, ואילו **לְלוֶה לֵית לֵיהּ סָהֲדֵי (דְּלֹא מְסִיק לֵיהּ וְלֹא מִידֵּי)** – אין עדים שאינו חייב יותר מחמשים. **דְּאִי** אמרת **חַוּוּ לֵיהּ סָהֲדֵי לְלוֶה (דְּלֹא מְסִיק לֵיהּ וְלֹא מִידֵּי)** – שהרי אם היו לו עדים שאינו חייב יותר מחמשים, **לֹא בָּעֵי רַבִּי חִיָּיא לְאַשְׁתַּבּוּעֵי** – לא היה רבי חייא מצריכו להשבע. אבל **הָכָא** – כאן במשנתינו, **כִּי הֵיכִי דַּאֲנַן סָהֲדֵי בְּהַאי** – כשם שאנו עדים שחצי טלית שייכת לזה, **אֲנַן סָהֲדֵי בְּהַאי** – כך אנו עדים שחצי הטלית שייכת לחבירו, ואין מקום כלל לשבועת מודה במקצת, **וַאֲפִילּוּ הָכִי מִשְׁתַּבְּעִי** – שניהם נשבעים, ועל כרחך אין זו שבועת מודה במקצת אלא תקנת חכמים שלא יהא כל אחד הולך ותוקף טליתו של חבירו.

הגמרא מסיקה שהראיה מהמשנה נאמרה על דין אחר של רבי חייא: **אֶלָּא כִּי אִיתְּמַר** – כשנאמר **וְתָנָא תּוּנָא** – שהביאו ראיה ממשנתינו, **אַאֲדָדֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא אִיתְּמַר** – לגבי דין אחר שאמר רבי חייא הדברים נאמרו, **דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא,** האומר לחבירו **מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וְהַלָּה** – הנתבע **אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים זוּז, וְהֵילֵךְ** – ועדיין לא השתמשתי בהם והם שלך בכל מקום שהם, **חַיָּיב** להשבע. **מַאי טַעֲמָא,** כיון **שֶׁהֵילֵךְ נַמִּי** – שגם 'הילך', **כְּמוֹדֶה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה דָּמֵי** – הוא דומה, ולא רואים את הסכום שעליו הודה כאילו כבר פרעו, ועל החלק של הכפירה דינו ככופר הכל, אלא דינו כמודה במקצת. **וְתָנָא תּוּנָא** – והתנא במשנתינו ששנה **שְׁנַיִם אוֹחְזִין בְּטַלִּית** וכו', מסייע לדין זה. ומבארת הגמרא את הראיה: **וְהָא הָכָא** – והרי במשנה **בֵּיוָן דְּתָפְסִי** – שכל אחד מוחזק בחצי טלית, **[אֲנַן סָהֲדֵי דְּמַאי דְּתָפְסִי] הֵילֵךְ הוּא** – כאילו אנו עדים שיש לכל אחד חצי טלית, והשני נחשב כופר הכל והעדים מעידים אותו שחייב חצי, וכאילו כל אחד אמר הילך על החצי שחבירו מוחזק בו, **וְקָתָנֵי שִׁשָּׁבַע,** ומוכח שגם ב'הילך' יש שבועת מודה במקצת.

הגמרא מביאה שיש חולקים על רבי חייא בענין הילך: **וְרַב** שֵׁשֶׁת **אָמַר,** שנתבע שאמר לתובע **הֵילֵךְ, פָּטוּר** משבועה. מבארת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא, כֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ הֵילֵךְ, הָנֵי זוּזֵי דְּקָא מוֹדֵי בְּנַוְיֵיהוּ** – אותם המעות שהוא מודה בהם, **כְּמַאן דְּנָקִיט לְהוּ מַלְוֶה דְּמֵי** – יש לראותם כאילו המלוה כבר גבה אותם, ואילו **בְּאִינָךְ חֲמִשִּׁים** – בחמישים האחרים **הָא לֹא מוֹדֵי** – הרי אינו מודה כלל, **הִלְכָךְ לֵיכָּא** – ולכן אין כאן **הוֹדָאַת מִקְצָת הַטַּעֲנָה** אלא כופר הכל. מקשה הגמרא: **וְלֵרַב** שֵׁשֶׁת **קַשְׁיָא מַתְנִיתִין** – קשה המשנה, שהרי הבאנו ראיה ממשנתינו שהילך חייב. מתרצת הגמרא: **אָמַר לְךָ רַב** שֵׁשֶׁת, השבועה שבמַתְנִיתִין אינה שבועת מודה במקצת אלא **תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא,** שלא יהא כל אחד הולך ותוקף בטליתו של חבירו. מקשה הגמרא: **וְאִידָךְ** – מה יענה על כך רבי חייא, הלא הוכחנו שהשבועה במשנה אינה שבועת מודה במקצת. מתרצת הגמרא: **אִין** – אכן גם רבי חייא מודה שהשבועה במשנה **תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, וּמֵיהוּ** – אבל עדיין יש ראיה שהילך חייב. מפני **שֶׁאִי אֲמָרַתְּ בִּשְׁלָמָא** – שזה מובן אם תאמר **שְׁמַדְּאוֹרַיְיתָא הֵילֵךְ חַיָּיב, שְׁמַתָּקְנִי רַבָּנָן** – שחכמים יתקנו **שְׁבוּעָה** במשנה **כְּעֵין השבועה דְּאוֹרַיְיתָא,** שרואים כאילו יש כאן מודה במקצת על ידי אמירת הילך. **אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ** – אבל אם תאמר **שְׁמַּדְּאוֹרַיְיתָא הֵילֵךְ פָּטוּר** משבועה, האם יתכן **שְׁמַתָּקְנִי רַבָּנָן שְׁבוּעָה, הֵילְתָא דְּכְוָותָהּ בְּדְאוֹרַיְיתָא** – שאין דומה לה בשבועות התורה.

הגמרא מקשה על רבי חייא שאמר שהילך חייב שבועה. מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי** – שנינו בברייתא,

תאמר. בְּשִׁבּוּעָה דְּעֵדִים שֶׁאֵינוֹ נִשְׁבָּע עַל מַה שֶּׁהֵעִידוּ אֶלָּא עַל מַה שֶּׁלֹּא הֵעִידוּ וְעַל כְּפִירָתוֹ הוּא נִשְׁבָּע וְלֹא אַהֵעֲדָאָתָן, וּמִנַּיִן לְךָ לְהַחֲמִיר כָּל כָּךְ: **מִגַּלְגּוּל שְׁבוּעָה דְּעֵד אֶחָד.** אִם נִתְחַיֵּב לוֹ שְׁבוּעָה ע"י עֵד אֶחָד כִּדְאָמְרִינַן וְהָיְתָה עָלָיו טַעֲנָה אַחֶרֶת שֶׁלֹּא הָיְתָה מוּטֶלֶת עָלָיו שְׁבוּעָה מְגַלְגְּלִין אוֹתָהּ עִם שְׁבוּעָה זֹאת וְנִשְׁבָּע עַל שְׁנֵיהֶן דְּגִלְגּוּל שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא הִיא דִּילְפִינַן לָהּ בְּקִדּוּשִׁין (דף נז:):

עֵד אֶחָד יוֹכִיחַ שֶׁיִּשְׁנוֹ בְּהִכָּחֲשָׁה וּבַהֲזָמָה. שֶׁפִּיר גָּרַס הָכָא וּבַהֲזָמָה כֵּיוָן שֶׁע"י הֲזָמָה דְּבוּרוֹ בָּטֵל וְאֵין לְהַקְשׁוֹת מַה לְּפִיכָךְ שֶׁכֵּן אֵינוֹ מְשֻׁלָּם בַּהֲזָמָה תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁמְּשַׁלְּמִין בַּהֲזָמָה וְאֵו לֹא יָכוֹל לוֹמַר עַד אֶחָד יוֹכִיחַ שֶׁמְּשֻׁלָּם כִּי מַה שֶּׁהֵעֵד אֵינוֹ מְשֻׁלָּם בְּשֶׁהוּא מוּזָם אֵינוֹ חוֹמֵרָא אֶלָּא לְפִי שֶׁבְּעֵדוּתוֹ אֵינוֹ מְחַיֵּבוֹ מָמוֹן לָכֵן הוֹאִיל וְדִיבּוּרוֹ בָּטֵל חְשִׁיב יֶשְׁנוֹ בַּהֲזָמָה וּבִסְמוּךְ עַל מַה הֵצַד פָּרְכִינַן לֵיהּ מִשּׁוּם דְּעֵל מַה הֵצַד פָּרְכִינַן פִּירְכָא בָּל דְּהוּ וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר מִשּׁוּם דְּמָה שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁלָּם הָעֵד הֵצַד לֹא פָּרִיךְ לֵיהּ מִשּׁוּם דְּמָה שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁלָּם הָעֵד כְּשֶׁמּוּזָם וְהוּא גְּרִיעוּתוֹ לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה כֹּחַ בְּעֵדוּתוֹ לְחַיֵּב מָמוֹן:

הַצַּד הַשָּׁוֶה (שֶׁבָּהֶן) שֶׁע"י טַעֲנָה כו'. וא"ת כּוֹפֵר הַכֹּל יוֹכִיחַ שֶׁע"י טַעֲנָה וּכְפִירָה פְּטוּר וְיֵשׁ לוֹמַר דִּבְהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן יֵשׁ טַעֲנָה חֲשׁוּבָה דְּכִשְׁמוֹדֶה מִקְצָת אוֹ עַד מִבְּחִינַת נָרָאֶה דְּמִשְׁקַר וְלָכֵן יֵשׁ שְׁבוּעָה:

וְתָנָא תּוּנָא אַאֵידָךְ דְּר' חִיָּיא. אֲנַן סְהֲדֵי דְּמַאי דְּתָפֵיס הַאי כּוֹ' פְּרִישׁ"י בֵּיוָן דַּהֲוֵי כְּהַעֲדָאת עֵדִים מִשְׁתַּבֵּעַ מִדְּרַבִּי חִיָּיא קַמַּיְיתָא וְקָשָׁה בֵּיוָן דְּלֹא מְצֵי לְאוּכוּחֵי הָךְ בְּרַיְיתָא דְּהָלְךָ אֶלָּא מִכֹּחַ קַמַּיְיתָא לֵימָא וְתָנָא תּוּנָא אַקַּמַּיְיתָא לְכָךְ י"ל דְּאֲנַן סְהֲדֵי לְאוּ דְּוָקָא דְּמַאי דְּתָפֵיס מֵהַשְׁבִּינַן לֵיהּ הַשְׁתָּא טְפֵי מֵהַעֲדָאת עֵדִים וְחָשִׁיב כְּאִילּוּ מוֹדָה לֵיהּ דְּדִידֵיהּ הוּא אַךְ קָשֶׁה דְּמ"מ אֵיכָא לְמֵימַר דְּמִתְנִי' כִּי הֵיכִי דְּהַאי מוֹדֶה לְהַאי לְעֵדוּת בְּפִקְדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת אֶלָּא פָּרִיךְ הָכִי מַה הַאי נַמִי מוֹדֶה לְהַאי וְאַפ"ה אַקַּמַּיְיתָא מְשַׁתְּבְעֵי כְּדַפָּרִיךְ טַעֲמָא דְּמַאי תִּיקּוּ וְי"ל דְּהַשְׁתָּא נַמִי מוּכְחָא מִכֹּחַ שְׁבוּעָה דְּאַקַּמַּיְיתָא וְלֹא מִכֹּחַ עֵדוּת וְלֹא הָוֵי מוּכְחָא וְלֹא מְצֵי לְאוּכוּחֵי הָךְ בְּרַיְיתָא דְּהָלְךָ אֶלָּא מִכֹּחַ קַמַּיְיתָא וְלֹא מְצֵי לְאוּכוּחֵי הָךְ בְּרַיְיתָא דְּהָלְךָ אֶלָּא מִכֹּחַ קַמַּיְיתָא וְלֹא מְצֵי לְאוּכוּחֵי הָךְ בְּרַיְיתָא דְּהָלְךָ אֶלָּא מִכֹּחַ קַמַּיְיתָא

וי"ש"מ דְּהַיְינוּ דְּפָטוּר. וְא"ת יְהָא נֶאֱמָן בְּשֶׁלֹּשׁ דְּמִיגּוֹ דְּבָעֵי אָמַר שְׁתֵּים וי"ל כְּיָון דְּהָלְךָ פְּטוּר מִכֹּחַ הוֹדָאָה כּוֹפֵר הַכֹּל וְאֵין אָדָם מֵעִיז וְלֹא"ע לֹא הֲוֵי עִזּוּת דְּמִסְתַּיֵּע לֵיהּ שְׁטָרָא:

תאמר בְּעֵדִים שֶׁעַל מַה שֶּׁכָּפַר הוּא נִשְׁבָּע אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא אָתֵי מִגַּלְגּוּל שְׁבוּעָה דְּעֵד אֶחָד מַה לְּגַלְגּוּל שְׁבוּעָה דְּעֵד אֶחָד שֶׁכֵּן שְׁבוּעָה גּוֹרֶרֶת שְׁבוּעָה תֹּאמַר בְּעֵדִים דְּמָמוֹן קָא מְחַיְּבֵי פִּיו יוֹכִיחַ מַה לְּפִיו יוֹכִיחַ שֶׁכֵּן אֵינוֹ בְּהַכְחָשָׁה עֵד אֶחָד שֶׁיְּשִׁישְׁנוֹ בְּהַכְחָשָׁה וּמְחַיְּבִינַן שְׁבוּעָה מַה לְּעֵד אֶחָד שֶׁכֵּן עַל מַה שֶּׁמֵּעִיד הוּא נִשְׁבָּע תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁעַל מַה שֶּׁכָּפַר הוּא נִשְׁבָּע פִּיו יוֹכִיחַ וְחָזַר הַדִּין לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה וְלֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁעַל יְדֵי טַעֲנָה וּכְפִירָה הֵן בָּאִין וְנִשְׁבָּע אַף אֲנִי אָבִיא עֵדִים שֶׁעַל יְדֵי טַעֲנָה וּכְפִירָה הֵם בָּאִין וְנִשְׁבָּע מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁכֵּן לֹא הוּחְזַק כָּפְרָן תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁכֵּן הוּחְזַק כָּפְרָן וּבְעֵדִים מִי הוּחְזַק כָּפְרָן וְהָאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין אָמַר רַב חִסְדָּא הַכּוֹפֵר בְּמִלְוֶה כָּשֵׁר לְעֵדוּת בְּפִקְדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת אֶלָּא פָּרִיךְ הָכִי מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁכֵּן אֵינָן בְּתוֹרַת הֲזָמָה תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁיְּשִׁישְׁנָן בְּתוֹרַת הֲזָמָה הָא לֹא קָשְׁיָא רַבִּי חִיָּיא תּוֹרַת הֲזָמָה לֹא פָּרִיךְ אֶלָּא דְּקָאָמַר וְתָנָא תּוּנָא מִי דָּמֵי הָתָם לְמַלְוֶה אִית לֵיהּ סָהֲדֵי לְלֹוֶה לֵית לֵיהּ סָהֲדֵי לְלֹוֶה דְּלֹא מַסִּיק לֵיהּ וְלֹא מִידֵי דְּאִי הָווּ לֵיהּ סָהֲדֵי לְלֹוֶה דְּלֹא מַסִּיק לֵיהּ וְלֹא מִידֵי לֹא בָּעֵי רַבִּי חִיָּיא לְאִשְׁתַּבּוּעֵי הָכָא כִּי הֵיכִי דַּאֲנַן סָהֲדֵי בְּהַאי אֲנַן סָהֲדֵי בְּהַאי וַאֲפִילּוּ הָכֵי מִשְׁתַּבְּעֵי אֶלָּא כִּי אֵיתְמַר וְתָנָא תּוּנָא אַאֵידָךְ דְּרַבִּי חִיָּיא אֵיתְמַר דְּאָמַר ר' חִיָּיא מָנָה אַחַת וּמָאתַיִם לִי בְּיָדְךָ וְהִלְוָה אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא נ' זוּז וְהֵילָךְ חַיָּיב מַאי מַעְמָא הֵילָךְ פָּטוּר מִכְּמוֹ הָא לֹא מִדֵּי הִלְכָּךְ לֵיכָּא מִקְצַת הַטַּעֲנָה וּלְרַב שֵׁשֶׁת דָּמֵי וְתָנָא תּוּנָא שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטָלִית וְהָא הָכָא בֵּיוָן דְּתָפֵיס [אֲנַן סָהֲדֵי דְּמַאי דְּתָפֵיס] הֵילָךְ הוּא וְקָתָנֵי יִשְׁבַּע וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר הֵילָךְ פָּטוּר מ"ט בֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ הֵילָךְ הָנֵי זוּזֵי דְּקָא מוֹדֵי בְּנַנְיֵיהוּ כְּמַאן דְּנָקִיט לְהוּ מַלְוֶה דָּמֵי בְּאִינָךְ חֲמִשִּׁים הָא לֹא מוֹדֵי הִלְכָּךְ לֵיכָּא מִקְצַת הַטַּעֲנָה וּלְרַב שֵׁשֶׁת קַשְׁיָא מַתְנִיתִין אָמַר לָךְ רַב שֵׁשֶׁת מַתְנִיתִין תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא וְאִידָךְ אֵין תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא וּמֵיהוּ אִי אֲמָרַתְ בִּשְׁלָמָא מִדְּאוֹרַיְיתָא הֵילָךְ חַיָּיב מִתַּקָּנֵי רַבָּנַן שְׁבוּעָה כְּעֵין דְּאוֹרַיְיתָא אֶלָּא אִי אֲמָרַתְ מִדְּאוֹרַיְיתָא הֵילָךְ פָּטוּר מִתַּקָּנֵי רַבָּנַן שְׁבוּעָה דְּלֵיתָא דְּכִוָּותָהּ בְּדְאוֹרַיְיתָא מֵיתִיבִי

סלעים

לְהוּ מַלְוֶה דָּמֵי בְּאִינָךְ חֲמִשִּׁים הָא לֹא מוֹדֵי הִלְכָּךְ לֵיכָּא מִקְצַת הַטַּעֲנָה וּלְרַב שֵׁשֶׁת מִמּוֹן הַמּוּטָל עַל שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטָלִית הֲרֵי הוּא כְּשֶׁלּוֹ וְלָמָּה הִצְרִיכוּהוּ חֲכָמִים שְׁבוּעָה ש"מ טַעֲמָא לַאו מִשּׁוּם מוֹדֶה מִקְצַת הַטַּעֲנָה הוּא כְּרַב וְאַיְּתָא שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא הִיא דְּקָמוֹדֵי לֵיהּ בְּגַוַּיְיהוּ הוֹאִיל וְאִיתְּנְהוּ בְּעִינַיְיהוּ כְּמַאן דְּנָקִיט לְהוּ דְּמֵי מַלְוֶה לְהָכִי הוּא דְּקָתָנֵי יִשְׁבַּע וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר הֵילָךְ פָּטוּר מ"ט בֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ הֵילָךְ הָנֵי זוּזֵי דְּקָא מוֹדֵי בְּנַנְיֵיהוּ כְּמַאן דְּנָקִיט לְהוּ דְּמֵי מַלְוֶה לְהָכִי הוּא דְּקָתָנֵי יִשְׁבַּע וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר הֵילָךְ פָּטוּר מִתַּקָּנֵי רַבָּנַן שְׁבוּעָה דְּלֵיתָא דְּכִוָּותָהּ בְּדְאוֹרַיְיתָא מֵיתִיבִי

סלעים

דְּתָפֵיס הַאי מִשּׁוּם דְּמַאי הוּא וְלֹא עֵדוּת וְלֹא הָוֵי מִשְׁתַּבֵּעַ מִדְּרַבִּי חִיָּיא קַמַּיְיתָא וְקָשֶׁה דְּמ"מ אֵיכָא לְמֵימַר דְּמִתְנִי' כִּי הֵיכִי דְּהַאי מוֹדֶה לְהַאי לְעֵדוּת בְּפִקְדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת אֶלָּא פָּרִיךְ הָכִי מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁכֵּן אֵינָן בְּתוֹרַת הֲזָמָה תֹּאמַר בְּעֵדִים שֶׁיְּשִׁישְׁנָן בְּתוֹרַת הֲזָמָה הָא לֹא קָשְׁיָא רַבִּי חִיָּיא תּוֹרַת הֲזָמָה לֹא פָּרִיךְ אֶלָּא דְּקָאָמַר וְתָנָא תּוּנָא מִי דָּמֵי הָתָם לְמַלְוֶה אִית לֵיהּ סָהֲדֵי לְלֹוֶה לֵית לֵיהּ סָהֲדֵי לְלֹוֶה דְּלֹא מַסִּיק לֵיהּ וְלֹא מִידֵי דְּאִי הָווּ לֵיהּ סָהֲדֵי לְלֹוֶה דְּלֹא מַסִּיק לֵיהּ וְלֹא מִידֵי לֹא בָּעֵי רַבִּי חִיָּיא לְאִשְׁתַּבּוּעֵי הָכָא כִּי הֵיכִי דַּאֲנַן סָהֲדֵי בְּהַאי אֲנַן סָהֲדֵי בְּהַאי וַאֲפִילּוּ הָכֵי מִשְׁתַּבְּעֵי אֶלָּא כִּי אֵיתְמַר וְתָנָא תּוּנָא אַאֵידָךְ דְּרַבִּי חִיָּיא אֵיתְמַר דְּאָמַר ר' חִיָּיא מָנָה אַחַת וּמָאתַיִם לִי בְּיָדְךָ וְהִלְוָה אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא נ' זוּז וְהֵילָךְ חַיָּיב מַאי מַעְמָא הֵילָךְ פָּטוּר מִכְּמוֹ הָא לֹא מִדֵּי הִלְכָּךְ לֵיכָּא מִקְצַת הַטַּעֲנָה וּלְרַב שֵׁשֶׁת קַשְׁיָא מַתְנִיתִין אָמַר לָךְ רַב שֵׁשֶׁת מַתְנִיתִין תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא וְאִידָךְ אֵין תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא וּמֵיהוּ אִי אֲמָרַתְ בִּשְׁלָמָא מִדְּאוֹרַיְיתָא הֵילָךְ חַיָּיב מִתַּקָּנֵי רַבָּנַן שְׁבוּעָה כְּעֵין דְּאוֹרַיְיתָא אֶלָּא אִי אֲמָרַתְ מִדְּאוֹרַיְיתָא

לְעוֹלָם שְׁתַּיִם חַיָּיב. וְאע"ג דִּשְׁתַּיִם חַיָּיב חָשִׁיב לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא מַשִּׁיב אֲבִידָה דִּכְשֶׁאָמַר שְׁתַּיִם נִרְאֶה יוֹתֵר נֶאֱמָן לְפִי שֶׁהַשְׁטָר מְסַיְּיעוֹ: **לְעוֹלָם** שְׁתַּיִם פְּטוּר וְהִילְךְ חַיָּיב. וְא"ת בֵּיוָן דְּהִילְךְ חַיָּיב כִּי אָמַר נְמֵי שְׁתַּיִם אֵינוֹ כּוֹפֵר הַכֹּל וְכִי אָמַר שָׁלֹשׁ יְהֵא נֶאֱמָן בְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר שְׁתַּיִם וּמֵאִי טַעְמָא דְּרשב"א וְי"ל דְּסָמְכָה שְׁהַשְׁטָר מְסַיְּיעוֹ אֵינוֹ טוֹעֵן בְּרִצּוֹן לְפִי שֶׁנִּרְאֶה שֶׁמַּחֲמַת הַשְּׁטָר מוֹדֶה וְאִם לֹא הָיָה הַשְּׁטָר הָיָה כּוֹפֵר הַכֹּל:

אֵין נִשְׁבָּעִין עַל בְּפִירַת שְׁעִבּוּד קַרְקָעוֹת. וְא"ת לְמ"ד בָּפֶרֶק גֵּט פְּשׁוּט (ב"ב דף קעה:) שְׁעִבּוּדָא דְאוֹרַייְתָא מוֹדֶה מִקְצַת הַטַּעֲנָה לְמָה נִשְׁבָּע הָא כּוֹפֵר שְׁעִבּוּד קַרְקָעוֹת וְי"ל שֶׁמָּחַל לוֹ הַשְׁעִבּוּד אוֹ שֶׁאֵין לוֹ כְּלָל מִשְׁעִבּוּדֵי קַרְקָעוֹת אֲפִי' מִשְׁעִבּוּדֵי אֲבָל לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר בְּפ' שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן (שבועות דף לז: ושם ד"ה ואין) כּוֹפֵר בְּמָמוֹן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים חַיָּיב קָרְבָּן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שְׁטָר פָּטוּר מִשּׁוּם דְּכוֹפֵר שְׁעִבּוּד קַרְקָעוֹת דִּבְעֵדִים לֹא חָשִׁיב כּוֹפֵר שְׁעִבּוּד קַרְקָעוֹת אע"ג דְּסָבַר ר' יוֹחָנָן שְׁעִבּוּדָא דְאוֹרַייְתָא הַיְינוּ מִשּׁוּם דַּיָּנִין שֶׁהַפְּקִיעוּ חֲכָמִים הַשְׁעִבּוּד בְּמִלְוָה ע"פ מִשּׁוּם פְּסִידָא דִּלְקוּחוֹת הַשְׁתָּא כְּאִילּוּ מָחַל לוֹ הַשְׁעִבּוּד וּמַיְירִי דְּאִית לֵיהּ מְשַׁעְבְּדֵי וְלֵית לֵיהּ בְּנֵי חֲרֵי דְּאִי אִית לֵיהּ בְּנֵי חֲרֵי אֲפִי' יֵשׁ עָלָיו עֵדִים פָּטוּר וְאִי לֵית לֵיהּ אֲפִי' מְשַׁעְבְּדֵי אֲפִילּוּ יֵשׁ עָלָיו שְׁטָר חַיָּיב:

אֵין נִשְׁבָּעִין עַל בְּפִירַת כּוּ'. לְסַפְּרִים דְּגַרְסִי בְּבַרַייְתָא ר"ע אֵין לְהַקְשׁוֹת הָא ר"ע דְּרִישׁ רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי פ"ק דְּשָׁבוּעוֹת (דף ד: ושם ד"ה רבי) וּבְפֶרֶק ג' מְנִיִּם (נזיר לה. ושם) וּמֵאן דְּדָרִישׁ רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי אֵינוֹ מְמַעֵט קַרְקָעוֹת כ"א שְׁטָרוֹת כְּדִמּוּכָח בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל בְּתָרָא (ב"ק דף קיז:) וְהֵיכִי קָאָמַר הָכָא אֵין נִשְׁבָּעִין עַל בְּפִירַת שְׁעִבּוּד קַרְקָעוֹת וְי"ל שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוּם מִיעוּט לְמַעֵט קַרְקָעוֹת וְכֵן צ"ל לְקַמָּן בְּפ' הַשּׁוֹאֵל (דף ק: ושם ד"ה ר"מ) אַלִּיבָּא דְר"מ דְּאִית לֵיהּ נִשְׁבָּעִין אֵעֲבָדִים וְלֹא אַקַּרְקָעוֹת וְאע"ג דְּעֲבָדִים הוֹקְשׁוּ לְקַרְקָעוֹת לְכ"ע דְּמַהֲאי טַעְמָא עֶבֶד נִקְנֶה בִּכְסָף בְּפ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף כב:) אֶלָּא דְּר"מ דָּרִישׁ רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי לְהוֹצִיא שְׁטָרוֹת וְיֵשׁ לוֹ שׁוּם מִיעוּט אֵין לְמַעֵט עֲבָדִים וְאע"ג דְּרשב"א הָיָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל ר"ע אֵין לְחוּשׁ מַה שֶּׁחוֹלֵק עִמּוֹ וְהוּזְקַק קוֹדֶם דְּבָעֵין זֶה מְצִינוּ לְקַמָּן (דף ז.) גַּבֵּי שְׁנַיִם אֲדוּקִים בְּשְׁטָר דְּפְלִיג רַבִּי עִם רשב"ג אֲבִיו וְיֵשׁ סְפָרִים דְּגַרְסִי הָכָא ר' יַעֲקֹב. **הָא** בֵּלִים וְכֵלִים חַיָּיב. הֲוָה מְצִי לְשַׁנּוּיֵי בְּחִפֵּר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת כְּדִבְסָמוּךְ: **הוֹדָה** בְּמִקְצַת כֵּלִים חַיָּיב. וְא"ת יֵהא נֶאֱמָן בְּמִיגּוֹ דְּאִי בָּעֵי בְּפֹר בְּכֵלִים וְהָיָה מוֹדֶה בְּמִקְצַת קַרְקָעוֹת וְי"ל שֶׁמָּא חֵפֶץ בְּקַרְקָעוֹת יוֹתֵר) ס"א: לְמ"ד

סְלָעִים דִּינָרִין מַלְוֶה אוֹמֵר חָמֵשׁ וְלוֶה אוֹמֵר שָׁלֹשׁ ר"ש בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר הוֹאִיל וְהוֹדָה מִקְצַת הַטַּעֲנָה יִשְׁבַּע ר"ע אוֹמֵר אֵינוֹ אֶלָּא כְּמֵשִׁיב אֲבִידָה וּפָטוּר קָתָנֵי מִיהַת רשב"א אוֹמֵר הוֹאִיל וְהוֹדָה מִקְצַת הַטַּעֲנָה יִשְׁבַּע טַעְמָא דְּאָמַר שָׁלֹשׁ הָא שְׁתַּיִם פָּטוּר וְהַאי שְׁטָר דְּקָמְזֵי בֵּיהּ הִילְךְ הוּא וּשְׁמ"ז הֵילְךְ פָּטוּר לֹא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ שְׁתַּיִם חַיָּיב וְהַאי דְּקָתָנֵי שָׁלֹשׁ לַאֲפוּקֵי מִדְּר' עֲקִיבָא דְּאָמַר מֵשִׁיב אֲבִידָה הוּא וְחַיָּיב וְהַאי דְּקָתָנֵי הַמּוֹצֵא תְּנַן הַשְׁבוּעָה דִּתְנַן הַמּוֹצֵא אֶת הַמְּצִיאָה לֹא יִשָּׁבַע וְכוּ' (גיטין דף מח:): **טַעֲמָא** דְּאָמַר שָׁלֹשׁ. קס"ד הַשְׁתָּא דְּמַיְּיתֵי תִּיוּבְתָּא מִדְּנָקֵט פְּלוּגְתַּיְיהוּ בְּשָׁלֹשׁ וְחָמֵשׁ וְלֹא נָקֵט וְלוֶה אָמַר שְׁתַּיִם ש"מ בְּשְׁתַּיִם לֹא מְחַיֵּיב לֵיהּ רשב"א וְכִדְמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל דַּיְינִין דְּכָל הוֹדָאוֹתָיו בִּשְׁטָר כְּתוּבָה דִּשְׁטָר נְמֵי שְׁתַּיִם מִשְׁמַע וְכָל מִשְׁמָעוּת הַשְׁטָר הֵילְךְ הוּא שֶׁהֲרֵי הַקַּרְקָעוֹת מְשׁוּעְבָּדִים עַל כָּךְ אֲבָל כִּי אָמַר שָׁלֹשׁ סְלָעִים שְׁלִישֵׁי מִלְוֶה ע"פ הוּא דְּלֵאו בִּשְׁטָר כְּתוּבָה וְאֵין הַקַּרְקָעוֹת מְשׁוּעְבָּדִים וְלֵאו הֵילְךְ הוּא: ה"ג וּשְׁטָרָא דְּקָמְזֵי הֵילְךְ הוּא וְל"ג בֵּיוָן דְּקָמְזֵי בֵּיהּ דִּבְלֵאו הוֹדָאוֹתוֹ נְמֵי כָּל שְׁטְרֵי הֵילְךְ הוּא וְה"פ וּמֵאי דְּקָמְזֵי בֵּיהּ דְּכָתוּב בִּשְׁטָר הֵילְךְ הוּא: **לַאֲפוּקֵי** מִדְּר"ע כו'. דְּאִי תְּנָא שְׁתַּיִם לֹא הָוֵה פְּלִיג ר"ע: **א"ה**. דִּבְשְׁתַּיִם נְמֵי חַיָּיב אַמַּאי תְּנָא הוֹאִיל וְהוֹדָה מִקְצַת הַטַּעֲנָה יִשְׁבַּע רשב"א אוֹמֵר אַף זֶה יִשְׁבַּע מִבְּעִי לֵיהּ וְשַׁאנִי הָכָא דְּקָתָנֵי חַיָּיב וְהֵילְךְ פָּטוּר לְעוֹלָם שְׁתַּיִם פָּטוּר וְהֵילְךְ חַיָּיב וְשַׁאנִי הָכָא דְּקָא מְסַיַּיע לֵיהּ שְׁטָרָא. הָעֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַשְׁטָר מְעִידִין כְּדִבְרֵיהֶן שֶׁלֹּא הָיוּ אֶלָּא שְׁתַּיִם וּלְכָךְ לֹא פֵּירֵשׁ מִנַּיְינָן הִלְכָךְ א"צ שְׁבוּעָה: **א"נ**. לְהַכִּי לֹא הָוֵי שְׁתַּיִם הוֹדָאָה לְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה לְפִי שֶׁהַשְׁטָר אוֹמֵר כֵּן וּשְׁטָר הָוֵי שְׁעִבּוּד קַרְקָעוֹת וּכְשֵׁם שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עַל בְּפִירַת קַרְקָעוֹת כָּךְ הוֹדָאָתָן אֵינָהּ מְבִיאָה לִידֵי שְׁבוּעָה דְּקַרְקָעוֹת אַמְעוּט מִתּוֹרַת שְׁבוּעָה בְּמַשׁ' שְׁבוּעוֹת פ' שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין (מב:) אֲבָל כִּי אָמַר מִלְוֶה חָמֵשׁ וְלוֶה שָׁלֹשׁ אֵיכָא בְּפִירָה וְהוֹדָאָה בְּמָה שֶׁאֵין כְּתוּב בִּשְׁטָר: **הָא** שְׁתַּיִם. דִּלְיכָא מֵשִׁיב אֲבִידָה: **חַיָּיב**. מִדְּלָא תְּנָא פָּטוּר בִּשְׁתַּיִם וְנֵימָא טַעְמָא מִשּׁוּם הֵילְךְ: **מוֹדֶה מִקְצַת הַטַּעֲנָה**. וְאֵינוֹ מֵשִׁיב אֲבִידָה דְּאִיעֲרוּמֵי קְמֵעֲרִים דְּלִחְזוּקֵיהּ בְּנֶאֱמָן: **קמ"ל**. בֵּיוָן דִּבְשְׁתַּיִם נְמֵי פָּטוּר לֵיכָא לְמֵימַר אִיעֲרוּמֵי מְעָרִים אֶלָּא מֵשִׁיב אֲבִידָה הָוֵי: **הָכִי נְמֵי מִסְתַּבְּרָא**. דִּבְשְׁתַּיִם פָּטוּר: **וְאֶלָּא קָשְׁיָא לְרַבִּי חִיָּיא**. דְּהָא אֵיכָא לְמֵימַר מִיגּוֹ דְּשָׁתַּיִם פָּטוּר בְּדַאֲמְרִינַן דְּאִי ס"ד כו': **שַׁאנִי הָכָא**. דְּאִי אָמַר שָׁתַּיִם פָּטוּר טַעְמָא לְאו מִשּׁוּם הֵילְךְ אֶלָּא דְּקָא מְסַיַּיע לֵיהּ שְׁטָרָא: **פָּטוּר**. חֲבִירוֹ בְּב"ד כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת: **פָּטוּר**. דְּלֹא בְּפִירְתּוֹ וְלֹא הוֹדָאָתוֹ מְבִיאָתוֹ לִידֵי שְׁבוּעָה: **חַיָּיב**. אַף עַל הַקַּרְקָעוֹת לִישָׁבַע כִּדְאַמְרִינַן לְקַמָּן שֶׁהִנִּיחַ שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת זוֹקְקִין אֶת הַקַּרְקָעוֹת לִישָׁבַע עֲלֵיהֶן מִשְּׁנִתְחַיֵּיב לִישָׁבַע עַל הַמִּטַּלְטְלִין זוֹקְקִין וּמְגַלְגְּלִין עִמָּהֶם שְׁבוּעַת

כֵּלִים חַיָּיב אַף עַל הַקַּרְקָעוֹת מַאי קמ"ל זוֹקְקִין תְּנִינָא זוֹקְקִין הַנִּכְסִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת **אֶת הַנִּכְסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת לִישָׁבַע עֲלֵיהֶם הָכָא עִיקָּר הָתָם אַגַּב גְּרָרָא נִסְבְּהּ** לְמַאי

קַרְקַע: **דּוּמְיָא דְּכֵלִים** וְקַרְקָעוֹת. שֶׁכֵּלִים שֶׁהוֹדָה עֲלֵיהֶם מוּנָּחִים לְפָנָיו וְא"ל הֵילְךְ: זוֹקְקִין. הַמִּטַּלְטְלִין זוֹקְקִין הַקַּרְקָעוֹת לִישָׁבַע ע"י גִּלְגּוּל: **תְּנִינָא**. בְּקִדּוּשִׁין (דף כו.) הַנִּכְסִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת זוֹקְקִין אֶת הַנִּכְסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת לִישָׁבַע עֲלֵיהֶם: **הָכָא עִיקָּר**. שֶׁמִּשְּׁנָה זוֹ שָׁנוּיָה בְּמֻסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף לח.): **אַגַּב גְּרָרָא נִסְבְּהּ**. דְּאִיירִי הָתָם נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת זוֹקְקִין אֶת הַנִּכְסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת לִישָׁבַע עֲלֵיהֶם: **הָכָא עִיקָּר**. שֶׁמִּשְּׁנָה זוֹ שָׁנוּיָה בְּמֻסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף לח.): **אַגַּב גְּרָרָא נִסְבְּהּ**. דְּאִיירִי הָתָם נְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת זוֹקְקִין עִם נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת בְּכֶסֶף בִּשְׁטָר וּבְחֲזָקָה וְאַגַּב דְּאִיירִי דְּנִקְנִין עִמָּהֶם תָּנָא בַּהֲדֵיהּ זוֹקְקִין אוֹתָן לִישָׁבַע עֲלֵיהֶם:

שטר שכתוב בו שפלוני לוה מפלוני סְלָעִים או דִּינָרִין ולא כתוב כמה, הַמַּלְוֶה אוֹמֵר שההלוואה היתה חֲמֵשׁ, וְלוֶֹה אוֹמֵר שלוה רק שָׁלֹשׁ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הוֹאִיל וְהוֹדָה בְּמִקְצָת הַמַּעֲנָה שהרי הודה למלוה בשלש, יִשָּׁבַע שבועת מודה במקצת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ אֶלָּא כְּמֻשָּׁשׁ אֲבֵידָה שתקנו חכמים שלא ישבע, מכיון שאם היה רוצה לשקר לא היה אומר בכלל שמצא, ואף כאן יכל להודות רק בשתים, והשטר מסייעו, ואם הודה בשלש מוכח שהוא אומר אמת, וּפָטוּר משבועה. ומקשה הגמרא: קָתָנֵי מִיהַת – נאמר מכל מקום בברייתא שרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר הוֹאִיל וְהוֹדָה מִקְצָת הַמַּעֲנָה יִשָּׁבַע, ויש לדייק, טַעֲמָא – שהטעם שנשבע הוא מפני דְּאָמַר שָׁלֹשׁ, הָא – אבל אם היה מודה רק בִּשְׁתַּיִם, היה פָּטוּר משבועה. וְהטעם משום שהָאי שְׁטָר דְּקָמּוֹדֵי בֵּיהּ – ששטר זה שההוא מודה בו, הֵילֵךְ הוּא, כיון שעל ידי השטר יכול המלוה לגבות מקרקעות המשועבדות להלוואה, והקרקעות נמצאות בעין, וּשְׁמַע מִינָּהּ שהֵילֵךְ פָּטוּר משבועה.

מתרצת הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ – אומר לך שגם אם הודה בִּשְׁתַּיִם חַיָּיב שבועה, וְהָאי דְּקָתָנֵי – והטעם שהתנא שנה שָׁלֹשׁ, כדי לְאַפּוֹקֵי – להוציא מִשיטתו דְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר מֻשָּׁשׁ אֲבֵידָה הֲוֵי וּפָטוּר, ואם היה התנא כותב שהודה בשתים לא היה רבי עקיבא פוטר, קָא מַשְׁמַע לָן רבי שמעון בן אלעזר דְּמוֹדֶה מִקְצַת הַמַּעֲנָה הֲוֵי, וְחַיָּיב שבועה. מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כן מדוע נאמר בברייתא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר הוֹאִיל וְהוֹדָה מִקְצַת הַמַּעֲנָה יִשָּׁבַע, שמשמע שרק בגלל שהודה בשלש, נשבע, אבל אם הודה בשתים אינו נשבע, הלא אַף זֶה שמודה בשלש יִשָּׁבַע מִכְּעִי לֵיהּ – היה צריך התנא לכתוב.

הגמרא מבארת את הברייתא באופן אחר: אֶלָּא לְעוֹלָם אם הודה בִּשְׁתַּיִם פָּטוּר משבועה, וְהטעם אינו משום הילך, שהרי תמיד הֵילֵךְ חַיָּיב, וְשַׁאנִי הָכָא – ושונה כאן הדין משום דְּקָא מְסַיַּיע לֵיהּ שְׁטָרָא – שהעדים החתומים על השטר מסייעים לטענת הלוה שחייב שתים, מפני שכתוב בו סתם סלעים ומיעוט רבים שנים. אִי נַמִי – תירוץ נוסף, שאם הודה בשתים פטור מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ שְׁטָר שְׁעָבּוּד קַרְקָעוֹת, כלומר שעל ידי השטר יכול המלוה לגבות מקרקעות המשועבדות להלוואה, ונמצא שהלוה מודה בשעבוד קרקעות, וְאֵין נִשְׁבָּעִין עַל כְּפִירַת שְׁעָבּוּד קַרְקָעוֹת, וכן הודאה בשעבוד קרקעות אינה מביאה לידי שבועה. אבל כשמודה בשלש הוא מודה גם בסלע שלא כתוב בשטר, והוא מחייב אותו בשבועה.

הגמרא מביאה שיש שהקשו מהברייתא על רב ששת: אִיכָּא דְּמוֹתִיב מֵהָכָא – יש שהקשו על רב ששת מהסיפא, שרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שכיון שהודה בשלש אֵינוֹ אֶלָּא כְּמֻשָּׁשׁ אֲבֵידָה וּפָטוּר משבועה. מדייקת הגמרא: טַעֲמָא – הטעם שפטור משבועה הוא משום דְּאָמַר שָׁלֹשׁ, הָא – אבל אם הודה בִּשְׁתַּיִם שאינו כמשיב אבידה, חַיָּיב שבועה, וְהָא שְׁטָר (כיון) דְּקָא מְזֵי בֵּיהּ – והרי השטר שהוא מודה בו כְּהֵילֵךְ דָּמֵי, כיון שעל ידו יכול המלוה לגבות מהקרקעות המשועבדים להלוואה, והקרקעות נמצאות בעין, וּשְׁמַע מִינָּהּ שהֵילֵךְ חַיָּיב.

מתרצת הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ – אומר לך שאם היה מודה בִּשְׁתַּיִם, נַמִי – גם היה פָּטוּר, וְהָאי דְּקָתָנֵי – והתנא שכתב מקרה שהודה בְּשָׁלֹשׁ בא לְאַפּוֹקֵי – להוציא מִשיטתו דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר דְּאָמַר שהמודה בשלש מוֹדֶה בְּמִקְצַת הַמַּעֲנָה הֲוֵי, וְחַיָּיב שבועה, קָא מַשְׁמַע לָן – רבי עקיבא דְּמֻשָּׁשׁ אֲבֵידָה הֲוֵי וּפָטוּר משבועה.

הגמרא מוכיחה שכוונת הברייתא לפטור משבועה כשמודה בשתים: הָכִי נַמִי מִסְתַּבְּרָא – כך גם מסתבר, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – שאם תעלה בדעתך שהילך חייב ואם היה מודה בִּשְׁתַּיִם היה חַיָּיב שבועה, עתה שהוא מודה בְּשָׁלֹשׁ, הֵיכִי פָּטַר לֵיהּ – מדוע פטר אותו רַבִּי עֲקִיבָא משבועה, הלא יתבן שהָאי – הלוה אֲעֵרוֹמֵי קָא מַעֲרִים עלינו, וְכָבַר – חשב לעצמו אִי אֲמִינָא – אם אומר שהשטר היה על שְׁתַּיִם, בְּעִינָא אִשְׁתַּבּוּעֵי – אצטרך להשבע, ולכן אֵימָא – אוֹמֵר שָׁלֹשׁ, דְּאֲחֵוֵי – שאהיה כְּמֻשָּׁשׁ אֲבֵידָה וְאִיפְּטַר – ואפטר משבועה, אֶלָּא שְׁטַר מִינָּהּ שהמודה בִּשְׁתַּיִם נַמִי פָּטוּר משבועה, ולכן אם הודה בשלש החשיב אותו רבי עקיבא כמשיב אבידה ופטרו משבועה.

מקשה הגמרא: אֶלָּא אם כן קַשְׁיָא לְרַבִּי חִיָּיא הסובר שהילך חייב. מתרצת הגמרא: לעולם אפשר לומר שהילך חייב, וּשַׁאנִי הָתָם – שונה הדין במודה בשתים, משום דְּקָא מְסַיַּיע לֵיהּ שְׁטָרָא – שהעדים החתומים על השטר מסייעים לטענתו שחייב רק שתים, מפני שכתוב בו סתם סלעים ומיעוט רבים שנים. אִי נַמִי – תירוץ נוסף, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ שְׁטָר שְׁעָבּוּד קַרְקָעוֹת, כלומר שעל ידי השטר יכול המלוה לגבות מקרקעות המשועבדות להלוואה, ונמצא שהלוה מודה בשעבוד קרקעות על שתי סלעים, וְאֵין נִשְׁבָּעִין עַל כְּפִירַת שְׁעָבּוּד קַרְקָעוֹת, וכן הודאה בשעבוד קרקעות אינה מביאה לידי שבועה.

הגמרא מוכיחה שהילך חייב: מָתִיב – הקשה מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן על רב ששת ממשנה (שבועות לח:), טָעָנוּ – תבע אדם את חבירו בבית דין על כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת שחייב לו, והנתבע הוֹדָה בִּכְלִים וְכָפַר בְּקַרְקָעוֹת, או שהוֹדָה בְּקַרְקָעוֹת וְכָפַר בִּכְלִים, פָּטוּר משבועת מודה במקצת. וכן אם הוֹדָה בִּמְקְצָת קַרְקָעוֹת, פָּטוּר, כיון שאין נשבעים על כפירת קרקעות, וכן הודאה בקרקעות אינה מביאה לידי שבועה. אבל אם הודה בִּמְקְצָת כֵּלִים, חַיָּיב שבועת מודה במקצת על הכלים, שהרי הודה במקצת כלים וכפר במקצת כלים, ומגלגלים עליו שבועה גם על הקרקעות.

מדייקת הגמרא: טַעֲמָא – הטעם שאינו נשבע במקרה דִּכְלֵים וְקַרְקָעוֹת, כיון דְּקַרְקַע לַאו בַּת שְׁבוּעָה הִיא, הָא – אבל אם תבע את חבירו כֵּלִים וְהודה במקצת הַכֵּלִים, והכלים שהודה בהם היו מונחים לפניו בבית דין, דְּוִמְיָא – שזה דומה למקרה דִּכְלֵים וְקַרְקָעוֹת שגם שם הקרקעות שהודה בהם נמצאות בעין והן כמונחות לפניהם, חַיָּיב בשבועת מודה במקצת. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי, לַאו – האם לא דְּאָמַר לֵיהּ הֵילֵךְ, וּשְׁמַע מִינָּהּ שהֵילֵךְ חַיָּיב. מתרצת הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ – אומר לך שגם בִּכְלִים וְכֵלִים ואמר על הכלים שהודה בהם הילך, נַמִי – גם פָּטוּר, וְהָא דְּקָתָנֵי – והטעם שהתנא שנה מקרה של כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת, הָא קָא מַשְׁמַע לָן – משום שרצה להשמיע לנו את הדין האחרון במשנה שם, שאם תבעו כלים וקרקעות והוֹדָה בִּמְקְצָת כֵּלִים, חַיָּיב שבועה אַף עַל הַקַּרְקָעוֹת.

שואלת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן – מה התנא מחדש לנו בדין זה, וכי יתכן שכוונתו לחדש בזה דין של 'זוֹקְקִין', כלומר גלגול שבועה, והרי תָּנִינָא – כבר שנינו זאת במשנה (קידושין כו.) שזּוֹקְקִין – מצריכים הַנְּכָסִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת, כלומר מטלטלין, אֶת הַנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת – קרקעות לְיִשָּׁבַע עֲלֵיהֶם על ידי גלגול. משיבה הגמרא: הָכָא – המשנה בשבועות היא הַעִקָּר ששם נשנו כל דיני שבועות, אבל הָתָם – שם בקידושין אין זה מקומו של דין זה, אלא כיון שנזכר שם הדין שמטלטלין נקנים אגב קרקע בכסף שטר וחזקה, אַגַּב גְּרָרָא – אגב דין זה נגרר התנא וְנָקְטֵהּ – ונטל גם את הדין גלגול שבועה ושנאו.

אגרות קודש

[שלהי תש״כ]

... לכתבו במכתבו הסיבה שהפסיק לימוד התניא מובן שתמוה ביותר וביותר, שהרי בהנוגע לכל חלקי תורתנו נאמר לא יגעת ומצאת אל תאמין, ומה פלא אם לימוד הנ״ל בכלל זה, ולכתבו שלא

המשך בעמוד הבא

מקשה הגמרא: **וְלִמַּאן דְּאָמַר** – רב ששת הסובר שהֵילְךְ **פָּטוּר**, **אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמַעוּטֵי קַרְקַע מְשֻׁבָּעָה** – מדוע צריך פסוק ללמד שאין נשבעים על הקרקעות, **הָא כָּל קַרְקַע** קיימת ומזומנת היא לגבותה, **וַהֵילְךְ הוּא**, ולכן פטור משבועה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לְךָ** רב ששת, **אִיצְטְרִיךְ קְרָא** – יש צורך בפסוק זה **הֵיכָא** – למקרה שתובע את חבירו שתי קרקעות והנתבע מודה לו בקרקע אחת, ומדובר **דְּהָפֵר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת**, ואין זה הילך כיון שהנתבע הזיק אותה ועליו לשלם את הנזק. ולמדנו הכתוב שכל הודאה בקרקע אינה מחייבת שבועה. **אִי נָמֵי** – תירוץ נוסף, שצריך את הפסוק **לְהֵיכָא** – למקרה **דְּטָעֲנוּ** – שתבע ממנו **כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת, וְהוֹדָה הנתבע בִּכְלִים** ולא אמר עליהם הילך, **וְכָפַר בְּקַרְקָעוֹת**, ואין זה הילך כיון שלא הודה בקרקעות, ומלמדנו הפסוק שאין נשבעים על כפירת קרקעות.

הגמרא מוכיחה מברייתא שהילך חייב: **תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי** – ששנה **רַבִּי בַּר חָמָא, אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין** שפוטרים את עצמם בטענת פטור, **צְרִיכִין** שיזכה בטענתם **בְּפִירָה בְּמִקְצָת וְהוֹדָאָה בְּמִקְצָת**, ורק אז הם נשבעים שבועת השומרים שהבהמה אינה ברשותם. וארבעת השומרים הם, **שׁוֹמֵר חִנָּם** שחייב רק בפשיעה, **וְהַשּׁוֹאֵל** שפטור רק אם הבהמה מתה מחמת מלאכה, **נוֹשֵׂא שָׂכָר** – שומר הנוטל שכר עבור שמירתו, שחייב בגניבה ואבידה ופטור באונסים, **וְהַשּׂוֹכֵר** בהמה כדי לעבוד בה ומשלם עבור השכירות, יש אומרים שדינו כשומר חינם ויש אומרים שדינו כשומר שכר. וכיון שצריך בפירה במקצת והודאה במקצת, ויש עוד בהמה שעליה אנו דנים האם הוא חייב או פטור, נמצא ששבועת השומרים היא רק באופן שהמפקיד טוען שנתן לשומר שלש בהמות לשמור. ועל בהמה אחת מודה הנפקד, וזו הודאה במקצת, ועל הבהמה השניה טוען הנפקד שלא היו דברים מעולם או שהחזירה כבר, וזו בפירה במקצת, ועליה הוא נשבע שבועת מודה במקצת. ועל הבהמה השלישית טוען השומר שנגנבה, ועליה הוא נשבע שבועת השומרים שאינה ברשותו. ומבררת הגמרא, **הֵיכִי דָּמֵי** – כיצד מדובר, **לַאו דְּאָמַר לֵיהּ הֵילְךְ** – האם לא באופן שהשומר מודה שהבהמה הראשונה קיימת, ואם כן זה הילך, ומבואר שהילך חייב.

דוחה הגמרא: **לֹא**, מדובר **דְּאָמַר לֵיהּ** המפקיד לשומר **שָׁלֹשׁ פָּרוֹת מָסַרְתִּי לְךָ וּמֵתוּ בּוֹלְהוּ בַּפְּשִׁיעָה, וְאָמַר לֵיהּ אִיהוּ** – השומר, **חָדָא** – פרה אחת **לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם**, ולא קיבלתי ממך לשמירה אלא שתי פרות, **וְחָדָא** – ופרה אחת **מֵתָה בְּאוֹנֶס** ועליה הוא נשבע שבועת השומרים, **וְחָדָא** – ופרה אחת אני מודה **שֶׁמֵּתָה בְּפִשִּׁיעָה דִּבְעֵינָא שַׁלּוּמֵי לָךְ** – ועלי לשלם לך עבורה, **דְּלַאו הֵילְךְ הוּא**, שהרי אינו מודה בפרה אלא בחיוב ממון עבור הפרה.

הגמרא מקשה על דינו הראשון של רבי חייא (לעיל ג.) שאם יש עדים שמעידים על מקצת התביעה, צריך הנתבע להשבע שבועת מודה במקצת: **תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי** – ששנה **אֲבוּהּ דְּרַבִּי אַפְּטוֹרִיקִי** ברייתא שיקשה ממנה **לְרַבִּי חִיָּיא קַמַּיְיתָא** – על דינו הראשון של רבי חייא. האומר לחבירו **מָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ חֲמִשִּׁים זוּז, יָכוֹל** – האם **יִשָּׁבַע** שבועת מודה במקצת **עַל הַשֶּׁקֶר, תַּלְמוּד לוֹמַר** (שמות כב ח) 'עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה', כלומר שאומר שרק את זה הוא חייב ובשאר הוא כופר, ולמדו חכמים שכוונת הפסוק לחייבו שבועה על מה שכפר. ויש לדייק מלשון הפסוק 'אשר יאמר' שרק **עַל הוֹדָאַת פִּיו אַתָּה מְחַיְּבוֹ** שבועה, **וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ** שבועה **עַל הַעֲדָאַת עֵדִים**.

מתרצת הגמרא: **מַתְנִיתָא קָא רָמֵית עָלֵיהּ** – וכי מברייתא יש לסתור את דברי **דְּרַבִּי חִיָּיא, רַבִּי חִיָּיא תַּנָּא הוּא וּפָלִיג** על הברייתא. מקשה הגמרא: **וְהָא קְרָא קָאָמַר** – הלא הברייתא למדה זאת מפסוק. מתרצת הגמרא: לדעת רבי חייא, **הַהוּא** – פסוק זה בא ללמד חיוב שבועה **לְנִתבע שֶׁמּוֹדֶה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה**, ולומדים בקל וחומר שגם עדים מחייבים שבועה כשמעידים על מקצת הטענה, שהרי אין פסוק למעט שבועה בהעדאת עדים.

מבארת הגמרא: **וַאֲבוּהּ דְּרַבִּי אַפְּטוֹרִיקִי** ששנה את הברייתא **אָמַר לָךְ**, שבפסוק ההוא יש שתי תיבות, **כְּתִיב 'הוּא' וּכְתִיב 'זֶה'**, חַד – תיבה אחת באה **לְחַייֵב מוֹדֶה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה** בהודאת פיו, **וְחַד** – והתיבה השניה באה **לְמֵילַף עַל הַעֲדָאַת עֵדִים** במקצת מהטענה **דְּפָטוּר** הנתבע משבועה.

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – רבי חייא מה ילמד משתי תיבות אלו. משיבה הגמרא: **חַד** – תיבה אחת באה **לְחַייֵב מוֹדֶה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה** בהודאת פיו, **וְחַד** – ותיבה אחת באה **לְמֵילַף** שכדי **לְחַייֵב** שבועת מודה במקצת צריך הנתבע **לְהִיוֹת מוֹדֶה מִמִּין הַטַּעֲנָה**, אבל אם תבעו חיטים והודה לו בשעורים פטור אף משעורים.

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – התנא של הברייתא מנין הוא ילמד שצריך שתהא הודאה ממין הטענה. משיבה הגמרא: **מוֹדֶה מִמִּין הַטַּעֲנָה לֵית לֵיהּ** – התנא של הברייתא סובר שאין צורך בהודאה ממין הטענה כדי לחייב שבועת מודה במקצת, **וְסָבַר לֵיהּ כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, דְּתָנַן** (**שבועות** לח:), **טָעָנוּ חִטִּין וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִין פָּטוּר**, זו שיטת חכמים. **וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מְחַייֵב** שבועה על כפירת החיטים:

הגמרא מביאה מעשה שפסקו הלכה כדיני הראשון של רבי חייא: **הַהוּא רַעְיָא** – מעשה ברועה **דַּהֲווּ מָסְרֵי לֵיהּ כָּל יוֹמָא חֵיוָתָא בְּסַהֲדֵי** – שהיו מוסרים לו בני העיר בכל יום את בהמותיהם בפני עדים, ואמרו לו שלא יחזיר את הבהמות אלא בפני עדים. **יוֹמָא חַד מָסְרוּ לֵיהּ בְּלָא סַהֲדֵי** – יום אחד מסרו לו בהמות שלא בפני עדים, **לְסוֹף** היום כשבאו הבעלים לקחת את הבהמות, **אָמַר לְהוּ** הרועה **לָא הֲוָה לִי דְּבָרִים מֵעוֹלָם**, כלומר היום לא קיבלתי בהמות לשמירה. **אָתוּ סַהֲדֵי** – באו עדים, **אַסְהִידוּ בֵּיהּ** – והעידו ברועה **דְּאָכַל תַּרְתֵּי מִינַייְהוּ** – שאכל שתים מהבהמות שנמסרו לו באותו יום. **אָמַר רַב זֵירָא, אִם אִיתָא לִדְרַבִּי חִיָּיא קַמַּיְיתָא** – אם הלכה כדינו הראשון של רבי חייא שבהעדאת עדים על מקצת הטענה מתחייב הנתבע שבועת מודה במקצת, **מִשְׁתַּבַּע אַשְׁאָרָא** – צריך הרועה להשבע שלא קיבל יותר משתי הבהמות שאכלם, שהרי יש עדים על שתי בהמות. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, אִם אִיתָא מִשְׁתַּבַּע** – וכי אם הלכה כרבי חייא חייב הרועה להשבע, **וְהָא גַּוְלָן הוּא**, שהרי עדים העידו שאכל בהמות שאינם שלו, **וכיצד** יהיה נאמן בשבועה. **אָמַר לֵיהּ** רב זירא, **שְׁבָנְגְדוֹ קָאֲמִינָא** – כוונתי היתה שישבע התובע שכך וכך בהמות הפקיד בידו ויטול, **וכתקנת חכמים** שבמקרה שמוטלת שבועה על חשוד, מעבירים את השבועה לתובע שכנגדו.

מקשה הגמרא: מדוע הוצרך רב זירא לדינו של רבי חייא כדי לחייב את הרועה שבועה, **הַשְׁתָּא נַמִּי דְּלֵיתָא לִדְרַבִּי חִיָּיא** – הלא גם בלי דינו של רבי חייא **נְחַייְבֵיהּ** שבועה **מִדְּרַב נַחְמָן, דְּתָנַן**, האומר לחבירו **מָנֶה לִי בְּיָדְךָ** והנתבע אומר **אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, פָּטוּר** משבועה. **וְאָמַר רַב נַחְמָן**, שמדרבנן **מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעַת הַיֶּסֶת** שאינו חייב לחבירו כלום, וגם כאן נחייב את הרועה להשבע שבועת היסת, ונעביר את השבועה לתובע שכנגדו. מתרצת הגמרא: השבועה **דְּרַב נַחְמָן תַּנָּאֵי** של **חַכְמִים הִיא**,

---

המשך מהעמוד הקודם

הבין אף דבר, גוזמא גדולה בזה, אלא שכרגיל אצל רבים, בטח התחיל ללמוד בסדר הפוך [כי בסוג שלו לימוד האמור צריך להתחילו בחלק של אגרת התשובה ואחר כך חלק ב דתניא ואחר כך חלק ראשון], ועכ״פ יעשה זה כנ״ל עתה, או מתאים יותר שלאחרי שילמוד אגרת התשובה ילמוד קונטרס ומעין, ובהשתדלות יבינהו גם כשילמוד בעצמו, וישיגו אם בלוד או אצל צעירי אגודת חב״ד, אלא שמובן וגם פשוט שבפעם הראשונה שלומדים אין מדייקים על כל תיבה כ״א תופסים כללות הענין ואח״כ לדייק יותר ועל דרך לימוד הגמרא, ויהי רצון שיעשה כהאמור, והשי״ת יצליחו.

רש"י

לְמַאי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמֵעוּטֵי קַרְקַע מִשְּׁבוּעָה. דְּיָלְפִינַן לָהּ מִכְּלָל וּפָרָט בִּשְׁבוּעוֹת (דף מב:)
וּלְקַמָּן בְּפֶרֶק הַזָּהָב (דף נז:): וְחָפֵר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת. דְּלְאו הֵילֵךְ הוּא וְאִשְׁמוּעִינַן דְּאֵינוּ נִשְׁבָּע אִבְּפִירָת (שְׁעִבּוּד)
קַרְקָעוֹת: ר' שִׁמְרִין. שְׁבוּעָה הָאֲמוּרָה בְּהֶן הֵימֶנּוּ וְשׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁנִּגְנְבָה הֵימְנוּ שָׁקַר
שְׁנַאֲנָסָה וּבְשׁוֹאֵל שֶׁמֵּתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה: צְרִיכִין
כְּפִירָה בְּמִקְצָת וְהוֹדָאָה בְּמִקָּצָת. כְּפִירָה לֹא
הָוְיָא אֶלָּא בְּכוֹפֵר מִמָּשׁ אוֹ לֹא הָיָה דְּבָרִים
מְעוֹלָם אוֹ הֶחֱזַרְתִּי לְךָ הוֹדָאָה לֹא הָוְיָא אֲ"כ
הוֹדָה מִמָּשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּיָדוֹ שְׁחַיָּיב לְהַחֲזִיר לוֹ
נִמְצָא שֶׁאֵין חִיּוּב שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִים בָּאָה אֶלָּא
אִם כֵּן טָעַן שֶׁלֹּשׁ פְּרוּטוֹת בְּאַחַת כְּפַר לוֹ וּבְאַחַת
הוֹדָה לוֹ שֶׁיִּשְׁנָה בְּיָדוֹ וְהַשְּׁלִישִׁית אוֹמֵר לוֹ
נֶאֱנַסְתָּ אוֹ אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא אוֹמֵר לוֹ
בַּשְּׁלִישִׁית נִגְנְבָה דְּחַיָּיב עָלֶיהָ שְׁבוּעָה הָאֲמוּרָה
בַּפָּרָשָׁה (שמות כב) שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ בְּמְלֶאכֶת
רֵעֵהוּ דְּאִילּוּ שְׁבוּעָה דִּכְפִירָה אֵין זוֹ שְׁבוּעָה
הָאֲמוּרָה בְּשׁוֹמְרִים וּבְלֹא כְּפִירָה נַמִּי לֹא
תְּחַיֵּיבֵיהּ שְׁבוּעַת שׁוֹמְרִים דִּכְתִיב בְּשׁוֹמֵר חִנָּם כִּי
הוּא זֶה דִּמֵּינַהּ נַפְקָא לָן (שבועות לט:) שְׁמוּדָה
בְּמִקְצָת וְכָפַר בְּמִקְצָת וְלִאֲפוּקֵי מִמַּ"ד בְּבָבָא קַמָּא
בְּהַגּוֹזֵל (קמא) (דף קו.) עֵירְבוּ פְּרָשִׁיּוֹת כְּתוּב כָּאן
וְכִי כְּתִיב כִּי הוּא זֶה לֹא אֹשֶׁמֶר חִנָּם דִּכְתִיב
גַּבֵּיהּ קַאי אֶלָּא אֲפִילּוּ כֶּסֶף תִּלְוֶה וְאַשְׁמוּעִינַן הַאי
תְּנָא דִּבְשׁוֹמְרִים נַמִּי בְּעִינַן כְּפִירָה וְהוֹדָאָה
וְהַשְׁבוּעָה הָאֲמוּרָה בְּפָרָשָׁה עַל פָּרָה שְׁלִישִׁית:
הֵיכִי דָּמֵי. פָּרָה שֶׁל הוֹדָאָה: לְאו. דְּקָיְימָא קַמָּן
וְאָמַר לֵיהּ קָחֻנְהָ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא דְּהֵיינוּ הֵילֵךְ:
אֵידֵךְ מָתָה לְהּ בְּאוֹנֶס. וְעָלֶיהָ הוּא נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת
שׁוֹמְרִין: וְחָדָא מָתָה לְהּ בְּפִשָּׁיעָה. הִיא שֶׁל
הוֹדָאָה וְלְאו הֵילֵךְ הוּא: ת"ש דְּתָנֵי אֲבוּהּ דְּרַבִּי
אֶפְטוֹרִיקִי. ת"ש מִינָּהּ תִּיּוּבְתָּא: לְרַבִּי חִיָּיא
קַמַּיְיתָא. כְּלוֹמַר ת"ש לְדִרַבִּי חִיָּיא קַמַּיְיתָא
דְּאָמַר לְעֵיל שֶׁלֹּא תְּהֵא הוֹדָאת פִּיו גְּדוֹלָה
מֵהַעֲדֵאת עֵדִים כו': אֲשֶׁר יֹאמַר וְגוֹ'. מוֹדֶה לוֹ
בְּמִקְצָת מִכְּלָל דְּכוֹפֵר בְּמִקָּצַת וְכָתַב בְּהַהוּא
לְעֵיל מִינַּיהּ וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים
וְדִרְשִׁינַן לְקַמָּן (דף מא:) וְנִקְרַב לְשִׁבּוּעָה: הַהוּא.
מִיבָּעֵי לֵיהּ לְהוֹדָאת מִקָּצַת דְּמִחַיֵּיבְא עֲלֵיהּ
שְׁבוּעָה וְאָתְיָא הַעֲדֵאת עֵדִים מִינָּהּ בְּקַל וְחוֹמֶר
כְּדִלְעֵיל דִּילְיָיבָא קְרָא יְתִירָא דְּתַדְרוֹשׁ מִינָּהּ
מִיעוּטָא: וְחָד לְהַעֲדֵאת עֵדִים. לְמֵעוּטָהּ: וְחָד
לְהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה. דִּבְעִינַן שֶׁתְּהֵא הוֹדָאָה
מִמִּין טַעֲנַת כְּפִירָה שֶׁאִם טָעָנוּ סְאָה שֶׁל חִטִּים
וְהוֹדָה לוֹ בְּשְׂעוֹרִים פְּטוּר: אִם אֵיתָא לְדִרַבִּי חִיָּיא.
אִם הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ: אֲמַר לֵיהּ אֲבַיֵּי וְאִם אֵיתָא
לְדִרַבִּי חִיָּיא מְשַׁלַּם הַאי. בִּתְמִימֵי: וְהָא נָזְלוּ הוּא.
וְכִי אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּמִלְוָה אִי נַמִּי בְּפִקָּדוֹן שֶׁלֹּא
שָׁלַח בּוֹ יַד וְאָבַד מִמֶּנּוּ דְּאֵיבָא לְמֵימַר אִשְׁתַּמּוּטֵי
מִשְׁתַּמִּיט: לְשַׁכְּנֵדוּ קָאֲמִינָא. אִם שְׁבוּעָה מוּטֶלֶת עָלָיו נִשְׁבַּע שְׁכִנְּגֵדוּ וְנוֹטֵל בִּדְאָמְרִינַן
בְּשְׁבוּעוֹת (דף מד:) שֶׁהַחִשּׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה תִּקְּנוּ חֲכָמִים שְׁכִנְּגֵדוּ וְנִשְׁבָּע: הִשְׁתָּא נַמִּי. כִּי
לֵיתָא לְדִרַבִּי חִיָּיא וְאִין כֵּאן הוֹדָאָה בְּמִקָּצַת: נְחַיְּיבֵיהּ. שְׁבוּעַת הַיְּסֵת מִדְּרַב נַחְמָן וְיִשָּׁבַע
שְׁכִנְּגֵדוּ וְיִטּוֹל: הַיְּסֵת. שְׁבוּעָה שֶׁהַיְּסִיתוּ חֲכָמִים לְכָךְ לְהַיְּסִירוֹ לְהוֹדוֹת וְיִטְעֲנָה מִפָּרֵשׁ
בְּשְׁבוּעוֹת (דף מ:) חֲזָקָה אֵין אָדָם טוֹעֵן אַ"כ יֵשׁ לוֹ בְּיָדוֹ: דְּר"נ תַּקָּנָתָא הִיא. דְּקָא
מִדְּאוֹרַיְיתָא לֹא רָמֵי שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ:

תוספות

לְמ"ד הֵילֵךְ פְּטוּר קְרָא אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ כו'. תִּימַה גַּם לְמ"ד הֵילֵךְ חַיָּיב אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ
קְרָא לְמֵעוּטֵי הָא בְּקַרְקַע לֹא שַׁיָּיךְ מִשְׁתַּמִּיט וְכֵן [פר"י] לְקַמָּן דְּכִי כּוֹפֵר בְּמִקָּצַת
קַרְקַע פָּטוּר הוּא דְּנֶאֱמָן הוּא מִטַּעַם דְּאֵין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו בְּיוֹם דְּלֹא שַׁיָּיךְ הָכָא אִשְׁתַּמּוּטֵי קָא
מִשְׁתַּמִּיט וְשָׁמָא גַּם בְּקַרְקַע שַׁיָּיךְ קָצַת אִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מִשְׁתַּמִּיט כִּי שְׁמָא מִשְׁכְּנָה וְסָבַר עַד
דְּחָזֵי לִי וְזִוֵּי וּפָרֵעְנָא לֵיהּ:

אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמֵעוּטֵי. תִּימַה הָא לֵיכָּא
קְרָא מִיּוּתָּר לְמֵעוּטֵי קַרְקָעוֹת אֶלָּא
מִכְּלָל וּפָרָט וּמִכְּלָל מִמַּעֲטִינַן לְהוּ וּמִכְּלָל וּפָרָט וּמִכְּלָל
אִצְטְרִיךְ לְמֵעוּטֵי שְׁטָרוֹת וְי"ל דְּקִשְׁיָא לֵיהּ אַמַּאי
אִיצְטְרִיךְ תְּנָא לְמֵילַף קַרְקָעוֹת מִכְּלָל וּפָרָט בְּיוֹן
דְּהֵילֵךְ פְּטוּר וְאַ"ת לֵימָא דְּאִיצְטְרִיךְ לְמֵעוּטֵי
מִשְׁבוּעָה דְּעֵד אֶחָד מִיהוּ י"ל מִשּׁוּם דְּמַתְנִי' דְּאֵין
נִשְׁבָּעִין עַל הַקַּרְקָעוֹת מְיֻירֵי בִּשְׁבוּעָה דְּמוֹדֶה
בְּמִקְצָת: א"נ דְּטָעֲנוּ כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת. מֵהָכָא
מְשַׁמַע דְּטָעֲנוּ חִטִּין וּשְׂעוֹרִים וְהוֹדָה בְּאֶחָד מֵהֶן
דְּחַיָּיב דְּדוֹקָא כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת פָּטוּר הָא חִטִּין
וּשְׂעוֹרִים חַיָּיב וְכֵן סַבְרִי שְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן לְחַד
לִישְׁנָא פֶּרֶק שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין (שבועות דף מ.):
שׁוֹמֵר חִנָּם. פָּטוּר מִכֹּל חוֹרֵץ מִפְּשִׁיעָה וְשׁוֹאֵל
חַיָּיב בְּכֹל חוֹרֵץ מִמַּתָּה מֵחֲמַת מְלָאכָה וְנוֹשֵׂא שָׂכָר
וְהִשּׁוֹכֵר בְּמִקְצָת חַיָּיב וּבְמִקְצָת פָּטוּר וּלְכָךְ תָּנָא
לֵיהּ בְּסֵדֶר זֶה וְלֹא שָׁנָאם בְּסֵדֶר בְּתִיבְתָּם וְאַ"ת
וְאַמַּאי לֹא מַקְשֶׁה מִבְּמָה מְשֻׁנִּיּוֹת דְּזֶה אוֹמֵר עַד
הֵיזֶה וְזֶה אוֹמֵר עַד הַחֹלוֹן וְעַשָּׂרָה גְּפָנִים דְּשְׁבוּעוֹת
(דף מב:) וּמַתְנִיתִין דְּהַשּׁוֹאֵל (לקמן דף צו: ושם)
דְּזֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׂכוּרָה דְּמִיּרֵי
בְּפִקָּדוֹן הָא הֵילֵךְ הוּא וְי"ל דְּנִיחָא לֵיהּ לְאַקְשׁוּיֵי
מִכְּלָל ד' שׁוֹמְרִין:

רַבִּי חִיָּיא תְּנָא הוּא וּפְלִיג. אִי גָּרֵס לְעֵיל (ג.) א"ר
חִיָּיא א"ש וְאַפִּילּוּ אִי גָּרְסִינַן תָּנֵי ר' חִיָּיא
י"ל דְּרַבִּי קָאָמַר דְּאַפִּילּוּ לֹא הָוָה בְּרֵייתָא תְּנָא
הוּא וּפְלִיג: וְהוֹדָה בִּשְׂעוֹרִים פָּטוּר. אַף מַן
הַשְּׂעוֹרִים דְּרַמּוּכָּה שֶׁלְּהֵי הַמֻּנִּיחַ (ב"ק דף לה: ושם
ד"ה לימא): מַסְרֵי לֵיהּ בְּהַהֲדֵי. וּמִיּרֵי דְּאָמְרֵי לֵיהּ
אַל תַּחְזִיר אֶלָּא בְּעֵדִים דְּאל"כ הָא קי"ל (כתובות
יח.) הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ בְּעֵדִים אֵ"צ לְפָרְעוֹ בְּעֵדִים:

אי אֵיתָא לִדְרַבִּי חִיָּיא. נִרְאֶה דְּהֵילְכָךְ כְּרַבִּי חִיָּיא
דְּהָא לֵיעֵל מוֹקֵי לָהּ כְּרַבָּנָן דְּר"ג דְּהֵילְכָה
כְּוָותֵיהוּ כְּדִפְרִיךְ שִׁלְהֵי הַמֻּנִּיחַ (ב"ק שם) מַאי
קַמַּ"ל תְּנִינָא וְכֵן בְּפ' הַשּׁוֹאֵל (לקמן ק. ושם) פָּרִיךְ
אַמַּאי טָעֲנוּ חִטִּין וְהוֹדָה לוֹ בְּשְׂעוֹרִים הוּא וְכֵן
סַבְרֵי רַב וּשְׁמוּאֵל בְּפ' שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין (שבועות דף
מ. ושם) אע"ג דְּקָאָמַר הָכָא אם אֵיתָא הָכִי נַמִּי
אַשְׁכְּחָנָא פ' (אע"פ) (כתובות דף נט) דְּקָאָמַר אִם
אֵיתָא לִדְרַב הוּנָא דְּאָמַר יְכוֹלָה אִשָּׁה שֶׁתֹּאמַר
לְבַעְלָהּ אֵינִי נִיזּוֹנֶת וְכוּ' וּבְפֶרֶק שְׁנֵי דַּיָּנֵי גְּזֵירוֹת
(שם דף קז:) פְּסִיק בְּרֵב הוּנָא תַּיְמָה אַפִּי' אִי אֵיתָא
לִדְרַבִּי חִיָּיא לֹא מְשַׁתְּבַע הָכָא דְּאַסְהִידּוּ עֲלֵיהּ
דְּאֵכֶל תְּרֵי מִינַּייהוּ דְּמֵה לְהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבֶּהֱן שֶׁכֵּן לֹא הוּחְזַק בְּפֶרֶן תַּאמַר הָכָא דְּהוּחְזַק בְּפֶרֶן
כִּדְפָרִיךְ לְעֵיל (ד.). וְהָכָא לֹא שַׁיָּיךְ מִשְׁתַּמִּיט וְשָׁמָא י"ל אַחֲרֵי שֶׁלֹּמֶד שֵׁשׁ שְׁבוּעוֹת בְּהַעֲדֵאת
עֵדִים מְעֻלָּה מֵעִדָּה אֵין לְחַלֵּק בֵּין מִלְוָה לְפִקָּדוֹן: שֶׁכְּנֶגְדּוֹ. דְּהַחְשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל אַמַּאי לֹא אָמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁא"י לִישָׁבַע מְשֻׁלָּם
כִּדְאָמַר גַּבֵּי חֲמִשָּׁה יְדֵעָנָא וְחֲמִשָּׁה לֹא יְדֵעָנָא (לקמן דף צח.) וּבְנִסְקָא דַּיְרֵי אַבָּא (שבועות דף)
וְי"ל הָכָא אִי אָמְרִי' מִשּׁוּם לֹא שַׁבְּקַת לֵיהּ חַיֵּי דְּכָל הָעוֹלָם יְבִיאוּהוּ לִידֵי שְׁבוּעָה וְיִשָּׁלוּ כָּל
אֲשֶׁר לוֹ וְעוֹד דְּהָתָם אָמַר לֵיהּ שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא אִית לִי עָלָיךְ אוֹ תִּשָּׁבַע אוֹ תִּשָּׁלֵם אֲבָל

וּלְמַאן דְּאָמַר הֵילְךְ פָּטוּר אַמַּאי אִיצְטְרִיךְ קְרָא
לְמֵעוּטֵי קַרְקַע מִשְׁבוּעָה הָא כָּל קַרְקַע הֵילְךְ הוּא
אָמַר לְךָ אִיצְטְרִיךְ קְרָא הֵיכָא דְּחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת
שִׂיחִין וּמְעָרוֹת א"נ הֵיכָא דְּטָעֲנוּ כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת
וְהוֹדָה בִּכֵלִים וְכָפַר בְּקַרְקָעוֹת ת"ש דְּתָנֵי רַמִּי בַּר
חָמָא אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין צְרִיכִין כְּפִירָה בְּמִקְצָת וְהוֹדָאָה
בְּמִקְצָת שׁוֹמֵר חִנָּם וְהַשּׁוֹאֵל נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר
הֵיכִי דָּמֵי לַאו דְּא"ל הֵילְךְ לֹא דְּאָמַר לֵיהּ ג'
פָּרוֹת מָסַרְתִּי לְךָ וּמֵתוּ בּוּלְהוֹן בְּפִשָּׁיעָה וְא"ל אִיהוּ
חָדָא לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם וְחָדָא מֵתָה בְּאֹנֶס
וְחָדָא מֵתָה בְּפִשָּׁיעָה דְּבָעְיָא שְׁלוּמֵי לָךְ דִּלְאו הֵילְךְ
הוּא ת"ש דְּתָנֵי אֲבוּהּ דְּרַבִּי אֶפְטוֹרִיקִי לְדִרַבִּי חִיָּיא
קַמַּיְיתָא מָנֶה לִי בְּיָדְךָ וְהָלָה אוֹמֵר אֵין לְךָ בְּיָדִי
כֻּלּוֹם וְהָעֲדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ חֲמִשִּׁים זוּז
יָכוֹל יִשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר ת"ל עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר
יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַל הוֹדָאַת פִּיו אַתָּה מְחַיְּיבוֹ
וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ עַל הַעֲדָאַת עֵדִים מַתְנִיתָא קָא
רָמֵית עָלֶיהָ דְּר' חִיָּיא ר' חִיָּיא תְּנָא הוּא וּפְלִיג וְהָא
קָאָמַר הָהוּא לְמוֹדֶה מִקְצַת הַטַּעֲנָה וַאֲבוּהּ דְּר'
אַפְטוֹרִיקִי אָמַר לְךָ כְּתִיב הוּא וּכְתִיב זֶה חַד לְמוֹדֶה
מִקְצַת הַטַּעֲנָה וְחַד לְהַעֲדָאַת עֵדִים דְּפָטוּר וְאִידָךְ
חַד לְמוֹדֶה מִקְצַת הַטַּעֲנָה וְחַד לְמוֹדֶה מִמִּין הַטַּעֲנָה
וְאִידָךְ מוֹדֶה מִמִּין הַטַּעֲנָה לֵית לֵיהּ וְסָבַר לֵיהּ כְּר"ג
דְּתָנַן טָעֲנוּ חִטִּין וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִין פָּטוּר וְר"ג
מְחַיֵּיב: הָהוּא רַעְיָא דַּהֲווּ מַסְרֵי לֵיהּ כָּל יוֹמָא חֵיוָתָא
בְּסַהֲדֵי יוֹמָא חַד מָסְרוּ לֵיהּ בְּלֹא סַהֲדֵי לְסוֹף אָמַר
לְהוּ לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם אָתוּ סַהֲדֵי אַסְהִידוּ בֵּיהּ
דְּאָכַל תַּרְתֵּי מִינַּייהוּ א"ר זֵירָא אִם אֵיתָא לְדִרַ' חִיָּיא
קַמַּיְיתָא מִשְׁתַּבַּע וְהָא גַּזְלָן הוּא א"ל שֶׁכְּנֶגְדּוֹ קָאָמִינָא הַשְׁתָּא
מִשְׁתַּבַּע וְהָא גַּזְלָן הוּא א"ל שֶׁכְּנֶגְדּוֹ קָאָמִינָא הַשְׁתָּא
נַמִּי דְּלֵיתָא לִדְרַ' חִיָּיא נַחְיַיבֵיהּ מִדְּרַב נַחְמָן דְּתַנְיָן
מָנֶה לִי בְּיָדְךָ אֵין לְךָ בְּיָדִי פָּטוּר וְאָמַר רַב נַחְמָן
מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעַת הַיֵּסֶת דְּרַב נַחְמָן תַּקָּנָתָא הִיא

ותקנתא

הָכָא הוּא בְּרָצוֹן יִשָּׁבַע אִם נִנַּיחֵנוּ וּלְכָךְ לֹא יִשָּׁלֵם: אֵין לְךָ בְּיָדִי פָּטוּר וְא"ר נַחְמָן. מֵהָכָא מִשְׁמַע דְּהֵלְכָה כַּלִּישְׁנָא קַמָּא דְּפ' שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין (שם דף מא. ושם ד"ה מאן) דְּלֹא בָּעֵי דְּדָרְא דְּמָמוֹנָא
אֶלָּא אֲפִי' כּוֹפֵר הֵלֵךְ חַיָּיב שְׁבוּעַת הַיֵּסֶת מִדְּלֹא מַיְיתֵי הָכָא סֵיפָא דְּנַתְּתִיו לָךְ פָּטוּר וְכֵן פֵּירֵשׁ בִּשְׁעָרִים דְּרֶב הַאי וְאִי טָעִין אֵינִי יוֹדֵעַ בְּכֹל יִשָּׁבַע שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ:

ותקנתא

וְתַקָּנְתָּא לְתַקָּנְתָּא. וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישָּׁבַע מְשֻׁלָּם לֹא שַׁיָּךְ הָכָא בִּדְפַרְישׁית: **עַל** דְּאִית לֵיהּ מְשַׁתְּבַע כּוּ'. וְאוֹ"ג דְּעַל דַּעַת ב"ד מְשַׁבִּיעִין אוֹתוֹ מ"מ לֹא הוֹ"ל לְתַקֵּן שְׁבוּעָה בְּלָשׁוֹן דִּלְא מְשַׁתְּמֵע שֶׁחֲצָיָהּ שֶׁלּוֹ: **וְנִימָא** שְׁבוּעָה שְׁכוּלָּהּ שֶׁלִּי. לְרַבָּנָן דְּבָן נַנָּס פָּרִיךְ דִּלְא חֲיִישִׁי לִשְׁבוּעַת שָׁוְא:

כּוּלָּהּ שֶׁלִּי וּלְדִבְרֵיכֶם כּוּ'. אַף עַל גַּב דְּקָאָמַר כּוּלָּהּ שֶׁלִּי לֹא מְשַׁתְּבַע שֶׁחֲצָיָהּ שֶׁלּוֹ שֶׁמָּרַע לְדִיבּוּרֵיהּ:

דְּחָשִׁיד אֲמָמוֹנָא לֹא חָשִׁיד אִשְׁבוּעָתָא. נִרְאֶה דְּהֵיינוּ טַעְמָא מִשּׁוּם דְּשְׁבוּעָה חֲמוּרָה כְּדַאִיתָא בְּיוֹמָא (דף פו.) וּבִשְׁבוּעוֹת (דף לט.) שֶׁהָעוֹלָם נִזְדַּעְזֵעַ עַל לֹא תִּשָּׂא וְא"ת א"כ אַמַּאי גּוֹזְלָן פָּסוּל לִשְׁבוּעָה דְּאָמַר שַׁכְּנְגְּדוֹ נִשְׁבַּע וְנוֹטֵל וְי"ל דְּגוֹזְלָן לֹא פָּסוּל לִשְׁבוּעָה אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן אוֹ מִדִּכְתִיב מִשּׁוּם אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עַד וְי"מ בְּשֵׁם ה"ר יְהוּדָה חָסִיד הָא דְּחָשִׁיד אֲמָמוֹנָא בְּשֵׁר לִשְׁבוּעָה מִשּׁוּם דְּשָׁמְא ע"י שְׁבוּעָה יִפָּרֵשׁ מִגֶּזֶל אֲבָל גּוֹזְלָן וַדַּאי כְּמוֹ שְׁמַמְמוֹן אֵינוֹ פּוֹרֵשׁ ה"ה מִשְּׁבוּעָה וְלֹא קָשֶׁה מֵהָהוּא רָעָיָא דְּאִסְהִידוּ בֵּיהּ דְּאָכַל מִינַּיְיהוּ אַמַּאי פָּסוּל דִּבְדִנְהָךְ תְּרֵי דְּאָכַל צָרִיךְ לְשַׁלֵּם וּמֵהֲשְׁאֵר יִפָּרֵשׁ עַל יְדֵי שְׁבוּעָה דְּמֵה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם עַל יְדֵי עֲדִים אֵין זֶה הַשְׁבָּעָה מֵעִלָּיא דְּעַל כָּרְחוֹ מְשַׁלֵּם וְהֵיינוּ טַעְמָא דְּכוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת:

הַהִיא שְׁעָתָא דְּאִיתֵיהּ בְּבֵיתֵיהּ. ל"ג דְּאִשְׁתְּבַע דְּאִי אֵיכָא סַהֲדֵי דְּנִשְׁבַּע לְשֶׁקֶר בְּמִלְוָה נַמִּי פָּסוּל וְכֵן מִשְׁמַע בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (ב"ק דף קז:) דְּמְיַירֵי בְּלֹא שְׁבוּעָה: **בְּלֹא** דְּמֵי מִשְׁמַע לְהוּ. וְא"ת תִּיפּוֹק לֵיהּ מִלֹּא תַגְזֹול וְי"ל לְעִבּוּר עָלָיו בְּשֵׁנֵי לְאוִין וְא"ת וְהָא כִּי יְהִיב דְּמֵי נַמִּי חָמְסָן הָוֵה כְּדִמּוּכָח שִׁלְהֵי הַכּוֹנֵס (שם דף סב. ושם) וְחָמְסָן פָּסוּל לְעֵדוּת כְּדִכְתִיב אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיוֹת עֵד חָמָס וְהַפָּסוּל לְעֵדוּת פָּסוּל לִשְׁבוּעָה דְּכָל הַנֶּהֱנֶה דְּחִשּׁוּב בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת בְּפֶרֶק זֶה בּוֹרר (סנהדרין דף כה: ושם) פּוֹסֵל לְהוּ לִשְׁבוּעָה בְּפֶרֶק כָּל הַנִּשְׁבָּעִין (שבועות דף מה.) וְי"ל דְּחָמְסָן לֹא פָּסוּל לְעֵדוּת אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן מִדְּתָנֵי בְּפֶרֶק זֶה בּוֹרר הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם הַחָמְסָנִין וְלֹא פָּרִיךְ חָמְסָן דְּאוֹרַיְיתָא הוּא כְּדִפָּרִיךְ אַגַּזְלָן וְחָמְסָן דִּקְרָא דְּלֹא יְהִיב דְּמֵי וְשִׁלְהֵי הַגּוֹזֵל (ב"ק דף קיט.) דְּמַיְיתֵי קְרָא דְּמָחֳמָס בְּנֵי יְהוּדָה אֲפִי' אִי יְהִיב דְּמֵי אִסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא וְאע"ג דְּהוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם הַחָמְסָנִין לְפָסוּל לְעֵדוּת וְה"ה שֶׁפָּסוּל לִשְׁבוּעָה הֵיינוּ חָמְסָן שֶׁחָצוּף לְחַטּוֹף מִיָּד לְיָד בִּידִיעַת הַבְּעָלִים אֲבָל הָכָא לֹא חָצִיף אֶלָּא מַעֲלִים חָמְסָנוּתוֹ וְאָמַר שֶׁנָּאֱבְדָה לוֹ לֹא פָּסִיל:

אלא

1 וְתַקָּנְתָּא. דִּכְשֶׁבִּנְגְּדוֹ יִשְׁבַּע וְיִטּוֹל דְּהָוְיָא נַמִּי תַּקָּנְתָּא דְּמִן הַתּוֹרָה מִי שֶׁעָלָיו לְשַׁלֵּם הוּא יִשְׁבַּע וְיִפָּטֵר מִן הַתַּשְׁלוּמִין וְאֵין נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מִן הַתּוֹרָה וְאוֹתָן הַמְּנוּיִין בִּשְׁבוּעוֹת (דף מד:) תַּקָּנַת חֲכָמִים הֵן וְלִשְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְיתָא עָבוּד רַבָּנָן תַּקָּנְתָּא אֲבָל תַּקָּנְתָּא לְתַקָּנְתָּא לֹא עֲבַדִינַן: דְּוַותֵיפּוּק לֵיהּ דַּהֲוָה לֵיהּ רוֹעֶה. אַדְאָבֵיי קָא מַתְמַהְּ דְּקָשְׁיָא לֵיהּ וְהָא גּוֹזְלָן הוּא וְתֵיפּוּק לֵיהּ דִּבְלֹאו הָכִי גּוֹזְלָה פָּסוּל לִשְׁבוּעָה: **דְּאָמַר** רַב יְהוּדָה סָתָם רוֹעֶה. אֲפִילּוּ לֹא הוֹעַד עָלָיו שֶׁגּוֹזֵל: **פָּסוּל**. לְעֵדוּת דְּסָתָמֵיהּ גּוֹזְלָן הוּא שֶׁמָּרַעָה בַּהֲמוֹתָיו בְּשָׂדוֹת שֶׁל אֲחֵרִים: דִּידֵיהּ. רוֹעֶה בְּהֲמוֹת שֶׁלּוֹ פָּסוּל דְּבִשְׁבִיל הֲנָאָתוֹ רוֹעֶה אוֹתָן בְּשָׂדוֹת אֲחֵרוֹת אֲבָל רוֹעֶה בְּהֲמוֹת הָעִיר בְּשָׂכָר כְּשֵׁבִיל הֲנָאַת אֲחֵרִים אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְהַרְעוֹת עַד שֶׁיִּוָּעֵץ לְמַרְעֵה הַמּוּפְקָר לְכֹל: **דְּאִי לֹא תֵּימָא** חֲכִי. דְּלֹא אָמְרִינַן עַל רוֹעֶה בְּהֲמוֹת דְּעַלְמָא שֶׁהוּא גּוֹזֵל אֲנַן חֵיזְקֵיהּ לְרוֹעֶה הֵיכִי מְסָרִינַן: **עַל דְּאִית לֵיהּ מְשַׁתְּבַע אוֹ עַל דְּלֵית לֵיהּ מְשַׁתְּבַע.** הָבָא לְיִשָּׁבַע וְלִיטּוֹל חֲצִיָּה צָרִיךְ הוּא לְיִשָּׁבַע שֵׁישׁ לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָה וְכִי מַאַחַר שֶׁזֶּה תָּפוּס וְעוֹמֵד וְזֶה תָּפוּס וְעוֹמֵד שְׁבוּעָה זוּ לָמָּה אָמַר ר' יוֹחָנָן שְׁבוּעָה זוּ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וְתוֹקֵף בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ וְאוֹמֵר שֶׁלִּי הוּא וְנִימָא מִיגּוֹ דְּחָשִׁיד אֲמָמוֹנָא חָשִׁיד נַמִּי אַשְׁבוּעָתָא לֹא אַמְרִינָן מִיגּוֹ דְּחָשִׁיד אֲמָמוֹנָא חָשִׁיד אַשְׁבוּעָתָא דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי הַאי דְּאָמַר רַחְמָנָא מוֹדֶה מִקְצַת הַטַּעֲנָה יִשָּׁבַע וְיִטֹּל מִיגּוֹ דְּחָשִׁיד אֲמָמוֹנָא חָשִׁיד אַשְׁבוּעָתָא דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי הַאי דְּאָמַר רַב אִידִי קָא מִשְׁתַּמִּיט לֵיהּ כְּרַבָּה תֵּדַע דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אַבִין אָמַר רַב חִסְדָּא הַכּוֹפֵר בְּמִלְוֶה כָּשֵׁר לְעֵדוּת פָּסוּל לְעֵדוּת אֲפִילּוּ בְּפִקָּדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת אֲפִילּוּ בְּמִלְוֶה חָמָא אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין צְרִיכִין כְּפִירָה בְּמִקְצָת וְהוֹדָאָה בְּמִקְצָת שׁוֹמֵר חִנָּם וְהַשּׁוֹאֵל נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר נַיְמָא מִיגּוֹ דְּחָשִׁיד אֲמָמוֹנָא חָשִׁיד אַשְׁבוּעָתָא הָתָם נַמִּי אִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מִשְׁתַּמִּיט סָבַר מְשַׁכְּחָנָא לְגַנָּב וְתָפְסְנָא לֵיהּ א"נ מְשַׁכְּחָנָא לֵיהּ בַּאֲגַם וּמֵיתֵינָא לֵיהּ אִי הָכִי הַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן אַמַּאי פָּסוּל לְעֵדוּת נַיְמָא אִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מִשְׁתַּמִּיט סָבַר עַד דְּמַשְׁכַּחְנָא לֵיהּ אַמְרִינַן הַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת דְּאָתוּ סַהֲדֵי וְאַסְהִידוּ בֵּיהּ דְּהַהִיא שַׁעְתָּא אֲמַר רַב הוּנָא מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵינָהּ בִּרְשׁוּתוֹ נַיְמָא מִיגּוֹ דְּחָשִׁיד אֲמָמוֹנָא חָשִׁיד אַשְׁבוּעָתָא הָתָם נַמִּי מוֹרֶה וְאָמַר דְּמֵי קָא יָהֲבְנָא לֵיהּ אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּיפְתִּי לְרָבִינָא וְהָא קָא עָבַר עַל לָאו דְּלֹא תַּחְמוֹד לֹא תַּחְמוֹד לְאִינְשֵׁי בְּלֹא דְּמֵי מַשְׁמַע לְהוּ ואלא

34 שַׁעְתָּא אִיתֵיהּ לְפִקָּדוֹן בְּבֵיתֵיהּ וַהֲוָה יָדַע א"נ דַּהֲוָה נָקִיט לֵיהּ בִּידֵיהּ אֶלָּא הָא דְּאָמַר
35 רַב הוּנָא מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵינָהּ בִּרְשׁוּתוֹ נַיְמָא מִיגּוֹ דְּחָשִׁיד אֲמָמוֹנָא חָשִׁיד
36 אַשְׁבוּעָתָא הָתָם נַמִּי מוֹרֶה וְאָמַר דְּמֵי קָא יָהֲבְנָא לֵיהּ אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּיפְתִּי
37 לְרָבִינָא וְהָא קָא עָבַר עַל לָאו דְּלֹא תַּחְמוֹד לֹא תַּחְמוֹד לְאִינְשֵׁי בְּלֹא דְּמֵי מַשְׁמַע לְהוּ
ואלא

בְּשִׁמְירָתָהּ וְחַיָּב לְשַׁלֵּם אוֹנְסֵיהּ וְסָבַר עַד דַּהֲוֵי לֵיהּ זוּזֵי וּפָרַעְנָא לֵיהּ אֶלָּא הֵהִיא דְּכוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן הוּא וּמִשְׁקַר וְהֵיכִי מְשַׁבְּעִינַן לֵיהּ עֲלָהּ: **הָתָם נַמִּי אִשְׁתַּמּוּטֵי מְשַׁתַּמִּיט.** שְׁאִבְדָתָהּ מִמֶּנּוּ וְסָבַר מְשַׁכְּחָנָא לְגַנָּב כּוּ': **אִי הָכִי.** בְּפִקָּדוֹן אֵיכָא לְמֵימַר מְשַׁתַּמִּיט: **דְּבָעֵי** לְמֵימַר דְּהַהִיא שַׁעְתָּא דְּאִשְׁתְּבַע. **דְּאָמַר רַב הוּנָא.** לְקַמָּן בְּהַמַּפְקִיד גְּבִי שִׁילֹם וְלֹא רָצָה לִישָּׁבַע אָמַר רַב הוּנָא אִם בָּא לְשַׁלֵּם מְשַׁבִּיעִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה שְׁאֵינָהּ בִּרְשׁוּתוֹ חַיִּישִׁינַן שְׁמָא עֵינָיו נָתַן בָּהּ: **הָתָם.** לֹא חָשִׁיד אֲמָמוֹנָא דְּמוֹרֵי הֵיתֵּירָא לְמֵימַר דְּמֵי בְּעֵינָא לְמֵימַר: **הָא קָא עָבַר בְּלֹא תַּחְמוֹד.** מַה לִּי חְשׁוּד עַל לֹא תַּחְמוֹד מַה לִּי חְשׁוּד עַל לֹא תַגְזוֹל נַיְמָא מִיגּוֹ דְּחָשִׁיד אַשְׁבוּעָתָא:

משבועין

וְתַקַּנְתָּא לְתַקַּנְתָּא **לֹא** עֲבְדִינַן – ואין חכמים מתקנים תקנה כדי לחזק תקנה אחרת. וכיון ששבועת היסת היא תקנה דרבנן, לא תיקנו חכמים שאם המחוייב שבועה אינו יכול להישבע, שכנגדו נשבע ונוטל.

הגמרא חוזרת לדון בדברי אביי שאמר שאי אפשר להשביע את הרועה ביון שיש עדים שגזל, וגזלן פסול לשבועה. מקשה הגמרא: וְתֵיפּוֹק לֵיהּ – יכול היה אביי ללמוד שהרועה אינו יכול להישבע משום דַּהֲוָה לֵיהּ רוֹעֶה, וְאָמַר רַב יְהוּדָה, סְתָם רוֹעֶה פָּסוּל לשבועה, משום שהוא רועה בהמותיו בשדות אחרים. מתרצת הגמרא: **לֹא** קַשְׁיָא, **הָא** – רב יהודה שאמר שסתם רועה פסול לשבועה, דיבר על אדם שרועה בהמות יְדִידֵיהּ – של עצמו, שנוח לו שבהמותיו ירעו בשדות אחרים המשובחות יותר ממרעה של הפקר, אבל **הָא** – כאן מדובר ברועה בהמות דְּעָלְמָא – של אחרים, ויש להניח שהוא לא חוטא ומרעה אותם בשדות אחרים, כיון שאין לו תועלת מכך. דְּאִי **לֹא** תֵּימָא **הָכִי** – שאם לא תאמר כך, אֲנַן חֵיוָתָא לְרוֹעֶה הֵיכִי מַסְרִינַן – כיצד מותר לנו למסור בהמות לרועה, והלא אנו מכשילים אותו באיסור גזל, וְהָא כְּתִיב (ויקרא יט יד) 'וְלִפְנֵי עִוֵּר **לֹא** תִתֵּן מִכְשֹׁל', אֶלָּא על כרחך יש חֲזָקָה שאֵין אָדָם חוֹטֵא וְלֹא לוֹ – אם אין לו הנאה מהחטא, ולכן רועה שמקבל מאחרים בהמות לרעות, מסתבר שלא יתן להם לרעות אלא במרעה של הפקר.

שנינו במשנה (לעיל ב.): שנים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה, וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי, וזה אומר כולה שלי, וְזֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו [וכו']:

הגמרא דנה על איזה חצי הם נשבעים. מבררת הגמרא: כשכל אחד מהם נשבע ונוטל חצי טלית, האם עַל דְּאִית לֵיהּ מִשְׁתַּבַּע – האם הוא נשבע על חצי הטלית שיש לו, ונוסח השבועה הוא 'שבועה שיש לי בה חציה', אוֹ עַל דְּלֵית לֵיהּ מִשְׁתַּבַּע – או שנשבע על מה שאין לו בטלית, כלומר שאין לו בה שליש או רבע, ונוסח השבועה הוא 'שאין לי בה פחות מחציה'. אלא שבנוסח הזה יש פתח לרמאות, שהרי הוא יכול גם להתפרש שאין לו כלום. פושטת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא, המשנה קיצרה בלשונה, דְּאָמַר – וכך הוא נוסח השבועה, שְׁבוּעָה שֶׁיֵּשׁ לִי בָּהּ, ואם תאמרו שמא כוונתי שיש לי בה רק שליש או רבע, על כן אני מוסיף וְנשבע שאֵין לִי בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ.

שואלת הגמרא: וְנֵימָא – ונאמר שישבע שְׁבוּעָה שֶׁכּוּלָּהּ שֶׁלִּי. משיבה הגמרא: וּמַי יַהֲבִינַן לֵיהּ כּוּלָּהּ – וכי אם ישבע כך ניתן לו את כל הטלית, הלא גם חבירו תופס בטלית, ואם אחרי שישבע שכולה שלו ניתן לו רק חצי טלית, יצא לעז על בית דין שאינם נוהגים בשורה שהרי הבעל דין נשבע שכולה שלו ומקבל רק חצי טלית.

שואלת הגמרא: וְנֵימָא שישבע שְׁבוּעָה שֶׁחֶצְיָהּ שֶׁלִּי, כמו שיקבל אחר כך מבית דין. משיבה הגמרא: אם הוא ישבע בנוסח זה, מָרַע לֵיהּ לְדִיבּוּרֵיהּ – הוא סותר בזה את טענתו שאמר כולה שלי. מקשה הגמרא: חַשְׁתָּא נַמִּי – גם עכשיו בנוסח שתיקנו חכמים הוא מָרַע לֵיהּ לְדִיבּוּרֵיהּ, שבתחילה טען שכולה שלו ועתה הוא אומר שרק אין לו בה פחות מחציה. מתרצת הגמרא: דְּאָמַר אני יודע שכּוּלָּהּ שֶׁלִּי, וּלְדִבְרֵיכֶם שאינכם מאמינים שכולה שלי והראיה שאינכם נותנים לי את כולה, שְׁבוּעָה – אני נשבע שֶׁיֵּשׁ לִי בָּהּ, וְאֵין לִי בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ.

הגמרא דנה במי שחשוד על ממון האם הוא חשוד גם על שבועה: כפי שהתבאר בסוגיות לעיל, השבועה במשנתינו אינה שבועת התורה, ושאל רבי יוחנן, וְכִי מַאַחַר שֶׁזֶּה תָּפוּס וְעוֹמֵד – מחזיק בטלית, וְגם זֶה תָּפוּס וְעוֹמֵד – מחזיק בטלית, שְׁבוּעָה זוֹ לָמָּה יש צורך בה, ומדוע לא נחלק את הטלית בין שניהם בלי שבועה. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁשְּׁבוּעָה זוֹ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, כדי שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וְתוֹקֵף בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ וְאוֹמֵר שֶׁלִּי הוּא. ומקשה הגמרא: וְנֵימָא מִינּוֹ דְּחֲשִׁיד אַמְמוֹנָא – נאמר על כל אחד מהם שמתוך שהוא חשוד על ממון, חֲשִׁיד נַמִּי אַשְׁבּוּעֲתָא – חשוד הוא גם על שבועה, ומה הועילו חכמים בתקנתם. מתרצת הגמרא: **לֹא** אַמְרִינַן מִינּוֹ דַּחֲשִׁיד אַמְמוֹנָא חֲשִׁיד אַשְׁבּוּעֲתָא, כיון שאיסור שבועת שקר חמור אצל בני אדם יותר מאיסור גזילה. דְּאִי **לֹא** תֵּימָא **הָכִי** – שאם לא תאמר כך, הַאי דְּאָמַר רַחֲמָנָא – הדין שהתורה אמרה שמּוֹדֶה מִקְצָת הַטַּעֲנָה יִשָּׁבַע, אינו מובן, שהרי יש להקשות נֵימָא מִינּוֹ דַּחֲשִׁיד אַמְמוֹנָא חֲשִׁיד אַשְׁבּוּעֲתָא – שנאמר שמתוך שהוא חשוד על הממון יהיה חשוד גם על שבועה. ומוכח שחשוד על הממון אינו חשוד על השבועה.

דוחה הגמרא: הָתָם אִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ – שם במודה במקצת הוא לא חשוד על הממון לגזלו, אלא הוא רק משתמט מלהודות כיון שאין לו עתה מעות לפרוע, כְּדְרַבָּה – וכמו שביאר רבה לעיל (ג:). הגמרא מביאה ראיה לדחייה זו: תֵּדַע שלא חושדים אדם בגזילה אם אפשר לתלות את טענתו בהשתמטות, דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין אָמַר רַב חִסְדָּא, הַכּוֹפֵר בְּמִלְוָה שלא היו דברים מעולם, ובאו עדים והעידו שלוה, פָּשֵׁר לְעֵדוּת, אבל הכופר בְּפִקָּדוֹן ואמר שלא קיבל מעולם חפץ לשמירה, ובאו עדים והעידו שקיבל, פָּסוּל לְעֵדוּת. ועל כרחך החילוק הוא, שבמלוה אנו תולים שאין לו עתה מעות לשלם את החוב ולכן הוא משתמט, אבל כשיהיו לו מעות יפרע אותו, אבל בפקדון אסור לו להשתמש בו ואם הוא נמצא בביתו עליו להודות בכך, וגם אם הפקדון אבד ואין לו כסף לשלם אותו, ישבע שאבד ויפטר.

הגמרא מביאה הוכחה אחרת שחשוד על הממון אינו חשוד על השבועה: אֶלָּא יש להוכיח מֵהָא דְּתָנֵי – ממה ששנה רַבִּי בַּר חָמָא בברייתא, שאַרְבָּעָה הַשּׁוֹמְרִין שיפורטו להלן, שקיבלו בהמה לשמור, ובאשר בא המפקיד ליטול את פקדונו הם טוענים שהבהמה אינה ברשותם וארע לה דבר מה שהם פטורים עליו, כדי שיוכל המפקיד להשביעם בשבועת השומרים הכתובה בתורה, שהבהמה אינה ברשותם, צְרִיכִין שתהיה בטענתם כְּפִירָה בְּמִקְצָת התביעה וְהוֹדָאָה בְּמִקְצָת התביעה. וכפי שהתבאר לעיל (ע"א) מצב זה יתכן בשקיבל שלש בהמות לשמור, באחת הוא מודה, בשניה הוא כופר וטוען שלא היו דברים מעולם, ועל השלישית הוא אומר שנאנסה. ואלו הן השומרים, שׁוֹמֵר חִנָּם וְהַשּׁוֹאֵל נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר. וקשה, נֵימָא – שנאמר מִינּוֹ דַּחֲשִׁיד אַמְמוֹנָא חֲשִׁיד אַשְׁבּוּעֲתָא – שמתוך שהוא חשוד על הממון הוא חשוד גם על השבועה, אלא מוכח שחשוד על ממון אינו חשוד על שבועה.

דוחה הגמרא: הָתָם נַמִּי – גם שם בשומר שכופר באחת הבהמות, אין הוא חשוד לגזול אותה, אלא יש להניח שהבהמה נגנבה ממנו או אבדה לו, וְאִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מִשְׁתַּמֵּיט משום שכָּבַר מַשְׁכַּחְתָּא לְגַנָּב וְתָפְסֵיהּ לֵיהּ – אמצא את הגנב ואתפוס את הפקדון ואשיב אותו למפקיד. אִי נַמִּי – או אם אבדה לו, אומר השומר לעצמו מַשְׁכַּחְתָּא לֵיהּ בַּאֲגַם – אמצא את הבהמה באגם במקום המרעה, וּמַיְיתֵינָא לֵיהּ – ואביאנה למפקיד.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כן שגם בפקדון קיימת סברת משתמט, הַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן וטוען שלא קיבל פקדון, ובאו עדים שקיבל, אַמַּאי – מדוע הוא פָּסוּל לְעֵדוּת, נֵימָא אִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מִשְׁתַּמֵּיט – נאמר שאינו מתכוין לגזול את הפקדון, אלא אולי נגנב ממנו והוא משתמט מלהודות, וְכָבָר להכחיש עַד דְּכָהַשְׁנָא וּמַשְׁכַּחְנָא לֵיהּ – עד שאחפש את הפקדון ואמצאנו ואשיבנו למפקיד. מתרצת הגמרא: כִּי אֲמְרִינַן – מה שאמרנו שהַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת, מדובר באופן שודאי לנו שהוא לא משתמט, כְּגוֹן דַּאֲתוּ סָהֲדֵי וְאַסְהִידוּ בֵּיהּ – שבאו עדים והעידו בו דַּהֲהִיא שַׁעֲתָא אֵיתֵיהּ לְפִקָּדוֹן בְּבֵיתֵיהּ – שבאותה שעה שכפר בבית דין בפקדון, היה הפקדון בביתו וַהֲוָה יָדַע – והוא ידע מזה. אִי נַמִּי – תירוץ נוסף, דַּהֲוָה נָקֵיט לֵיהּ בִּידֵיהּ – שבשעה שטען בבית דין לא היו דברים מעולם הוא החזיק את הפקדון בידו.

הגמרא מביאה הוכחה אחרת שחשוד על ממון אינו חשוד על שבועה: אֶלָּא יש להוכיח מֵהָא דְּאָמַר רַב הוּנָא, בענין שומר שכר

המשך בעמוד יח

אגרות קודש

ב״ה, ט״ו אלול, תשי״ז
ברוקלין.

הרה״ג וו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ
מו״ה יהודא זרחי׳ מרדכי ליב חיים שי׳

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הארוך נתקבל מכתבו מיום הרביעי, ובטח מכבר קבל מכתבי מענה על מכתבו הקודם אף שאינו מזכיר עד״ז, בו כותב שבימי החופש עזרו אנ״ש בעניני החינוך שבסביבתו, ובודאי ניצל הזדמנות זו כדי להתקרב אתם יותר, והרי על כל חלקי ועניני התומ״צ נאמר בהם שהתועלת הוא דבוק חברים ומרובה מדה טובה בזה שהרבה חברות עושה וכמבואר הענין בארוכה בקונטרס החלצו הידוע, וסיסמא היא בפתגם אדמו״ר האמצעי, שכששני יהודים מתדברים יחד, הרי זה שתי נפשות אלקית על נפש טבעית אחת, וק״ל.

במ״ש אודות לסדר ספר מדריך לנשואין בקשר עם השאלות השונות אשר במחיצתן במקצוע זה, נכון הדבר, כי בתקופתנו נפגשו שתי הקצוות, בעיות ושאלות מסובכות ביותר ומאידך גיסא בהדור הכי אחרון נתמעט ביותר הלימוד בהנוגע להוראה להלכה למעשה בפוסקים האחרונים דוקא, דהלכה כבתראי ובהם באו הדברים מבוארים יותר, וק״ל. ולכן מובן שקובצים המבארים צדדי שאלות ומעוררים עליהם ומה טוב מורים ג״כ הספרים בם נדונה שאלה זו מהספרים ששעה זו מכריחה העסק בהם.

דא״ג זה הי׳ ג״כ אחד הטעמים בהדפסת השדי חמד בו נקבצו מכמה ספרי פוסקים האחרונים בהנוגע להלכה למעשה וכמו״כ ג״כ מאשר סו״ס עמדו על הנחיצות להוציא אוצר הפוסקים על אבן העזר אף שחבל שהולך הענין לאט כ״כ.

בעת רצון אזכיר את כל אלו שכותב אודותם על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע כאו״א להמצטרך לו מתאים לתוכן כתבו.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

ב״ה, י״ט אלול, תשי״ז
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

... מובן וגם פשוט שאין זה אומר שכל הנהגת מי שיהי׳ בישראל יש להצדיקו במאה אחוז, מפני שיודעים שכמה מעשים טובים עשה, אבל מובן ג״כ שח״ו וח״ו לבטל פעולה טובה של מי שהוא בישראל, ובפרט פעולה ברבים ועל הרבים בישראל, מפני שהנהגה פ׳ שני׳ ושלישית אינה כדבעי. ומה לנו ראי׳ יותר מוכחת מימים אלו ימי אלול, אשר ציוו רז״ל לכ״א מישראל לאמר פעמים בכל יום ה׳ אורי וישעי שמע ה׳ קולי אקרא, וחנני וענני, ואם יתאספו כו״כ ויאמרו אשר לפב״פ אין לומר זה, וככל הביטוים שבמכתב כת״ר, תקותי שגם כת״ר יפסוק ההלכה שבטלים דבריהם... ואף שכמובן אין כת״ר מחוייב להתחשב במחאתי, אבל כיון שאין זה מחאה שלי מדעת עצמי, כ״א מבוססת על ציווי תוה״ק ובפרט בימי אלול חדש הרחמים הכנה לימי הדין ולימים הנוראים אשר יעברון במשפט כל יצורי עולמים, ומדתו של הקב״ה מדה כנגד מדה כהודעת חז״ל, זה מחזק מחאתי עוד יותר כיון שעל כ״א להתנהג כמו שרוצה שיתנהגו עמו, ופס״ד בתורה דעלך סני לחברך לא תעביד...

בברכה לבשו״ט בכל האמור ולכוח״ט.

אגרות קודש

ב״ה, י״ט אלול, תשי״ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

באיחור זמן נתקבל מכתבו בו מודיע טובות אשר לקח חלק וגם הצליח במבצע הפצת ספרי דא״ח תורת החסידות וכן מיום הולדתו אשר חזר דא״ח ברבים חלק מהמאמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה.

ויהי רצון אשר מתאים לכתבו זה הנה גם בחייו ובעניניו הוא יעשה ככל יכולתו שיקבע הענין, אשר מים רבים הם כל עניני עוה״ז ומובן שהנה״ב בכללם ולכל לראש לא יוכלו ח״ו לכבות את האהבה שישנה בכל אחד מישראל אהבה טבעית לאבינו שבשמים, אשר אהבה זו שרש היא לקיום רמ״ח מ״ע ומצות היראה בכללה שהיא שרש לשס״ה ל״ת, והיא המביאה לידי עשיית המצות בפועל וקרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, וכמבואר בתניא פרק י״ז ואילך. ואין הדבר תלוי אלא ברצון וכיון שאמרו רז״ל שישראל הם עז שבאומות, תקותי שינצל התוקף שיש לו שלא להתרשם מכל מניעות ועכובים וללמוד בהתמדה ושקידה גדולה וקיום המצות בהידור, והשי״ת יצליחו.

בברכה לבשו״ט ולכוח״ט,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

מזכיר

ב״ה, י״ט אלול, תשי״ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בו שואל אם יש כבר אתחלתא דגאולה או לא.

ולפלא השאלה בדבר הפשוט ונפסק בהלכה ע״י המורה הגדול הוא הרמב״ם סוף הלכות מלכים מיוסד על כמה כתובים בתורה ובנביאים ורז״ל, שיעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה (והוא דוקא) ויקבץ נדחי ישראל, עי״ש, ובהלכות תשובה סוף פרק ט׳, ונמצאים עתה בגלות חשך כפול ומכופל עוד יותר מדורות שלפנינו, כיון שכמה מגדולי ישראל הלכו למנוחות וכו׳ ולא די בהחשך מצד עצמו, הנה נתקיים גם החזון דשמים חשך לאור ואור לחשך.

ויהי רצון אשר תחת שאלות בעניינים האמורים, ינצל את זמנו להתמדה ושקידה לימוד תורתנו הק׳ בנגלה ובחסידות ויוסיף בהידור בקיום המצות, שכל פעולה כזו מוסיפה אור בעולם ומעט אור דוחה אפילו הרבה חשך ומקרב עי״ז קץ הגלות המר.

בטח יודע משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא בכל יום, ועכ״פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

בברכה לכוח״ט,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

מזכיר

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **א** הִנְהִיגוּ חֲכָמִים לְהָרִיחַ בְּבָשָׂמִים בְּכָל מוֹצָאֵי שַׁבָּת[א] כְּדֵי לְהָשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא דּוֹאֶבֶת לִיצִיאַת הַשַּׁבָּת
2 בְּשִׁבְיל הַנְּשָׁמָה יְתֵירָה שֶׁהָלְכָה[2] לְפִיכָךְ מְיַשְּׁבִים וּמְשַׁמְּחִין[3] אוֹתָהּ בְּרֵיחַ טוֹב[4] בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁיֵּשׁ
3 לוֹ בְּשָׂמִים אֲבָל הוּא צָרִיךְ לְהָרִיחַ בָּהֶם אֲבָל אִם אֵין לוֹ אֵין צָרִיךְ לְחַזֵּר אַחֲרֵיהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַזְּרִים אַחַר
4 הַמִּצְוֹת[ב-ג] הוֹאִיל וְאֵינָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְהָשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ:

חלק ב סימן רצז דין בשמים להבדלה סעיף א

ביאורי הלכה

א] מוצאי שבת - כשמבדילים ביום ראשון - אין מברכים על הבשמים[1].
ב] אחר המצוות - ויבדיל ללא ברכת הבשמים[6].
ג] אחר המצוות - היינו שאין צריך לחזר אחריהם במקום אחר, אבל אם יש בשמים בביתו חובה לברך עליהם[7].

ציונים והוספות

1) וכן מי שהבדיל במוצאי שבת ללא בשמים יברך עליהם אם יזדמנו לו - עד יום ראשון בבוקר (סי' רצט ס"ט).

2) וראה גם לקמן **סי' תעג סוף ס"ו** (לגבי יו"ט שחל במוצש"ק): אין מברכין על הבשמים בכל מוצאי שבת ליו"ט לפי שמה שמברכין על הבשמים בכל מוצאי שבת הוא כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת ליציאת הנפש השבת מחמת נשמה היתירה שניטלה ממנו וביו"ט אין צריך לבשמים שתענוג יום טוב ושמחתו משיב את הנפש. **ובסי' תצא ס"א** (לענין מוצאי יו"ט): ועל הבשמים גם כן אין צריך לברך אלא במוצאי שבת כדי להשיב את הנפש שכואבת על הנשמה יתירה שהיתה בו בשבת והלכה ממנו במוצאי שבת אבל ביום טוב אין לאדם נשמה יתירה כלל. ולהלן ס"ב לענין יום הכיפורים.

3) **ביאור בשוע"ר על פי שינויו מלשון הרמב"ם**: ברמב"ם כתב "(מפני שהנפש דואבת כו') משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב"; ואילו אדה"ז כ' "כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת כו' לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב", היינו שהרמב"ם הקדים "משמחין" ל"מיישבין", ואדה"ז מקדים "מיישבים" ל"משמחין":
לפי הטעם שברכת בשמים היא משום יציאת הנשמה יתירה, הרי עיקר פעולת הבשמים היא השבת הנפש - כי נטילת נשמה יתירה גורמת חלישות החיות כו' (כמבואר בראשונים), ולכן צריכים להשיב הנפש; אלא שאח"כ מוסיף אדה"ז גם "משמחין אותה" - לבאר מהות השבת הנפש ע"י הבשמים, כי סו"ס אין כאן השבת הנפש ממש (שהרי אין פעולת הבשמים להשיב הנפש כמו שהיתה בשבת לפני שניטלה הנשמה יתירה) אלא רק "משמחין" את הנפש (סתם);
משא"כ להרמב"ם (שלא הזכיר יציאת הנשמה יתירה אלא צער על יציאת השבת) עיקר ענין ברכת הבשמים הוא לשמח את הנפש, היפך דאבון הנפש (צערה וכו') על "יציאת השבת", כדי שיציאת השבת תהי' מתוך שמחה, ולכן מתחיל בהעיקר - "משמחין אותה כו'".
(לקוטי שיחות חל"א פ' תשא שיחה ב ע' 199)

4) **פעולת הנשמה היתירה והבשמים**: אף שהנשמה היתירה בשבת הוא המשכת נשמה נוספת רוחנית, מכל־מקום היא נרגשת ופועלת בגוף (כמ"ש רש"י (ביצה טז, א) בפירוש "נשמה יתירה", רוחב לב למנוחה ושמחה, ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה (מרחיבים דעתו לאכילה ושתיה) ואין נפשו קצה עליו), לכך גם השבת הנפש נעשית על ידי ריח של בשמים שבא ע"י האף הגשמי דוקא. ובפרט על פי המבואר בחסידות שביום השבת גם חיות הגוף הוא חיות אחר לגמרי מאשר החיות בימות החול, משא"כ ביו"ט שתוספת הקדושה שנמשכת לנשמה אינה נרגשת ופועלת בגוף (ע"פ תורת מנחם מא התוועדות יום שמח"ת ס"ז ע' 611).

5) עד"ז לקמן סי' רחצ ס"א לענין נר.

6) אפילו אם יודע שיזדמנו לו בשמים לאחר מכן, יכול להבדיל - ואין צריך להמתין.

7) אף שאינו אלא מנהג בלבד (קו"א ס"ק ב), מכל־מקום כשיש לו בשמים בביתו חייב להריח בהם ויש בזה מצוה (כדלהלן ס"ו), ואף גדר של חובה (שלכך יכול להוציא אחרים ידי חובה (סי' ריג ס"ה)).
יתירה מכך המצווה אינה הרחת הבשמים בלבד - אלא גם הברכה עליהם (כדלהלן ס"ג), ובתוך סדר הבדלה (כמבואר בריש סי' רצו מקום וזמן הברכה) ולכך גם אם בירך על הבשמים קודם הבדלה, יברך שוב בשעת ההבדלה.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת – לפי לוח "רב יומי"

1 **יט** במה דברים אמורים כשמצא חטים מבוקעות אז אסור
2 לו להנות מחטים הללו שמצא וכן אם ידוע לו בבירור
3 שיש בבור זה חטים מחומצות חימוץ גמור אזי אסור לו
4 למכור כלום מן האוצר אפילו לנכרי עד שיברור ממנו
5 החטים המחומצות אבל מן הסתם שאין ידוע לו בבירור
6 שיש חטים מחומצות חימוץ גמור מותר לו ליקח חטים מן

האוצר ולמכור אפילו לישראל ואינו חושש שמא יש בתוכן חטים מבוקעות שאף אם נתבקעו מקצתן קרוב הדבר לומר שאין זה חימוץ אלא עיפשות והפסד שכן דרך החטים שבקרקעית הבור ושבקירותיו להתבקע מחמת עיפוש והפסד ואינו חמץ כלל וגם יש לתלות שלאחר הפסח נתחמצו וכל ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה כמו שיתבאר בסי' תמ"ח:

[ואין צריך לומר שמותר ליקח חטים מן האוצר ולטחנן ולאכלם ואפילו אם ראה בהם חטים מחומצות חימוץ גמור אין צריך להסיר קודם הטחינה שעל ידי הטחינה מתערב כל הקמח ונבלל יפה קמח החמץ בתוך שאר הקמח ומתבטל ברוב או בס', עיין סימן תמ"ז ובסימן תנ"ג ובסימן תס"ז.]

כ ישראל שהיה דר בבית של נכרי ורוצה לצאת ממנו לדור בבית אחר בעיר זו או באחרת והנכרי יכנס לביתו קודם הפסח אפילו הוא יוצא בתוך ל' יום לפני הפסח שכבר חל עליו חובת הביעור אף על פי כן אין צריך לבדוק את בית הנכרי שהוא יוצא ממנה ואפילו יש שם ודאי חמץ הרבה אין צריך לבערו משם שהרי יוכל לקיים מצות ביעור באותו בית שידור בו בפסח ואפילו אם ידור בבית אחר עם אדם אחר ואותו אדם הוא הבעה"ב ויבדוק את ביתו ויבער החמץ בעצמו, מכל־מקום כיון שאותו בעה"ב יבדוק ויבער גם החמץ שנשתמש זה בביתו מיום בואו עד הפסח הרי אותו בעה"ב הוא שלוחו של זה לבדוק ולבער חמצו ושלוחו של אדם כמותו והרי זה כאילו בעצמו ביער חמצו ועל חמצו שנשאר בבית הנכרי אינו עובר עליו כלום אף אם יהיה מונח שם כל ימי הפסח דכיון שיצא מבית הנכרי ועזב שם חמצו ולא נטלו עמו הרי נתייאש ממנו והפקירו שהרי בודאי יטלנו הנכרי לעצמו.

ולא גזרו חכמים שאין ביטול והפקר מועיל לחמץ אלא כשהחמץ לאחר שהפקירו הוא מונח בפסח בגבול המיוחד לישראל זה בעל החמץ או בגבול המיוחד לישראלים אחרים או אפילו בגבול המיוחד לנכרי אלא שאין הנכרי יודע שהפקירו הישראל ולא יטלנו לעצמו אבל כשהדבר ידוע שהנכרי יטלנו לעצמו כשימצאנו בגבולו הרי אין לך הפקר גדול מזה ולא גזרו חכמים אלא שמה שהאדם מפקיר החמץ בפיו ובלבו זה אין מועיל כלום אבל כשהחמץ הוא הפקר מאליו כגון שהניחו ברה"ר או שהניחו ברשות המיוחדת לנכרי בענין שהוא מופקר מאליו לנכרי זה בעל הרשות בהפקר גדול כזה לא גזרו חכמים אם הפקירו קודם שעה ששית בערב פסח עיין סימן תמ"ה:

[אף אם כשהגיע הפסח עדיין לא מצאו הנכרי או שמצאו ולא נטלו עדיין כיון שאם היה רוצה ליטלו היה נוטלו בין שהיה נוטלו מחמת שהוא יודע שנתייאש ממנו הישראל והפקירו ובין שהיה נוטלו מחמת שהוא תקיף ואלם.]

כא אבל אם לאחר שיוצא מבית זה דעתו לפרש לים או לצאת בשיירא קודם הפסח בענין שלא ידור בבית בפסח ולא יוכל לקיים מצות תשביתו שאור מבתיכם יש אומרים שהוא חייב לבדוק בית הנכרי שהוא יוצא ממנו ולבער החמץ מתוכו אם הוא יוצא ממנו בתוך שלשים יום ואין ישראל אחר נכנס תחתיו לדור בבית זה שהוא יוצא ממנו אלא הנכרי בעל הבית בעצמו או נכרי אחר (אבל אם ישראל אחר נכנס תחתיו האחרון חייב לבדוק ולבער חמצו של ראשון כמו שיתבאר בסימן תל"ז עיין שם) אף על פי שלאחר בדיקתו יכנס הנכרי לתוכו ויכניס בו חמץ כל ימי הפסח אין בכך כלום שאין הישראל מוזהר שלא יהיה חמץ בבתי הנכריים בפסח ואין הישראל בודק ומבער החמץ מבית זה שהוא יוצא ממנו אלא כדי לקיים מצות תשביתו שאור מבתיכם שכבר נתחייב בה משהגיע ל' יום שלפני הפסח אם לא יוכל לקיימה כשיגיע הפסח שכל ל' יום אלו חייב הוא להזהר בצרכי הפסח דהיינו שכל מצוה ממצות הפסח שלא יוכל לקיימה כשיגיע זמנה ואפשר לו לקיימה בתוך ל' יום אלו חייב הוא לקיימה מדברי סופרים.

ויש אומרים שאין צריך לבודקו כלל ואפילו יש שם חמץ ודאי הרבה אינו זקוק לו שאף שהגיעו ל' יום לא חלה עליו מצות תשביתו וגו' כיון שיהיה פטור ממנה כשיגיע הפסח ולא ידור בבית שמצות תשביתו אינה חובת הגוף שיתחייב אדם להיות לו בית לבער החמץ מתוכו אלא אם יש לו בית ובתוכו חמץ יש עליו מצות תשביתו ואם אין לו בית אין עליו מצוה כלל ואף אם בתוך ל' יום יש לו בית ובתוכו חמץ וידוע לו שכשיגיע הפסח לא יהיה לו אינו מחוייב אפילו מדברי סופרים לבער החמץ מביתו קודם זמן שתיקנו חכמים כיון שכשיגיע הפסח לא יהיה עליו מצות תשביתו כלל ואם יהיה לו אז חמץ בלא בית יבערנו אז כמצותו.

(ולענין הלכה יש להקל כסברא האחרונה ומי שרוצה להחמיר יחמיר על עצמו אבל לא יורה כן לאחרים):

כב וכל זה כשהנכרי נכנס לתוכו קודם הפסח שכשנכנס הנכרי לביתו נעשה חמצו של ישראל המונח שם הפקר מאליו לנכרי זה שכשירצה ליטלו יטלנו אבל אם לא יכנס לתוכו עד לאחר הפסח או עד תוך הפסח או עד שתגיע שעה ששית בערב פסח שאז אף אם נעשה החמץ הפקר לנכרי זה בכניסתו לביתו אין זה מועיל דכיון שכבר הגיע שעה ששית קודם שנעשה הפקר מאליו הרי כבר נתחייב חמץ זה בביעור מן העולם לגמרי ואין הפקר מועיל לו עוד כמו שיתבאר בסי' תמ"ה.

לפיכך חייב הישראל לבדוק בית הנכרי שהוא יוצא ממנו אף אותן חדרים שאין צריכים בדיקה כי־אם מדברי סופרים אפילו אם ידור בבית בפסח בעיר זו או בעיר אחרת שאף שיוכל לקיים שם מצות תשביתו מכל־מקום אם לא יבדוק ומבער החמץ מבית זה שהוא יוצא ממנו יעבור עליו בפסח בבל ימצא מדברי סופרים שגזרו שמה שהאדם מבטל ומפקיר החמץ בפיו ובלבו אין מועיל כלום*:

[ואימתי יבדקם אם יוצא לדור בבית בעיר אחרת או שהוא מפרש לים או יוצא בשיירא חייב לבודקה בלילה שלפני יציאתו מבית הנכרי אם הוא יוצא ממנה בתוך ל' יום שאז חל עליו חובת ביעור ואם הוא נכנס בבית לדור בעיר זו אפילו הוא יוצא מבית הנכרי קודם ל' יום הרי הוא חייב

לבודקה בשעה שהוא חייב לבדוק ביתו שידור בו בפסח דהיינו בליל י"ד כדי שלא יעבור על החמץ שבתוכה בבל ימצא מדברי סופרים.]

כג כל שלשים יום לפני הפסח טוב ליזהר ולעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח:

חלק ב סימן תלו דין המפרש בים והיוצא בשיירא:

א המשכיר בית לחבירו קודם תחלת ליל י"ד וקנאו השוכר באחד מהדרכים ששכירות בית נקנה בו דהיינו בכסף או בשטר או בחזקה או בקנין סודר והמשכיר יצא מן הבית וסגרו ולא מסר את המפתח ליד השוכר עד לאחר שכבר נכנס ליל י"ד חייב המשכיר לבדוק את הבית שהשכיר אע"פ שהוא לא יכנס בו כל ימי הפסח ואם כן לא יבא לאכול מחמץ שבתוכו וגם אינו עובר עליו בבל ימצא לפי שבודאי נתייאש ממנו והפקירו כשיצא מן הבית ועזב שם חמץ, מכל־מקום כיון שגוף הבית של המשכיר (ואינו קנוי להשוכר אלא לדור בתוכו וגם החמץ היה שלו ובתחלת ליל י"ד שאז הוא עיקר זמן חיוב הבדיקה כמו שנתבאר בסי' תל"א) היה הבית עדיין מעוכב אצל המשכיר שלא היה השוכר יכול ליכנס לתוכו מחמת שהמפתח היה עדיין ביד המשכיר לפיכך בשעה זו דהיינו תחילת כניסת הלילה חל חיוב הבדיקה על המשכיר ושוב לא נפקע ממנו אף לאחר שנכנס השוכר לתוכו.

ולאחר שיגמור המשכיר מלבדוק יבטל כל החמץ שלא מצא בבדיקתו ואעפ"י שכבר הפקירו בלבו כשיצא מן הבית אעפ"י כן חייב הוא לחזור ולבטלו בפירוש אחר הבדיקה כתיקון חכמים שתקנו להוציא הביטול בפיו.

וגם השוכר חייב לבטל כל החמץ שבבית ואפילו אם אינו נכנס לדור בתוכו עד אחר הפסח לפי שמיד שקנה הבית באחד מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו זכה גם כן בחמץ שעזב שם המשכיר שהרי כבר הפקירו המשכיר וכל דבר הפקר המונח בבית המושכר לשוכר זכה בו השוכר כמ"ש בחו"מ סי' ר"ס וא"כ מה שהמשכיר מבטל אין מועיל כלום לצאת ידי חובת תקנת חכמים שתקנו לבטל אחר הבדיקה שהרי אין החמץ שלו אלא של השוכר לפיכך חייב השוכר לבטלו:

ב אבל אם מסר לו המפתח קודם כניסת תחלת ליל י"ד אפילו אם חזר השוכר והפקיד המפתח אצל המשכיר מחויב הוא ליטלו מיד המשכיר ולבדוק אפילו אם לא יכנוס לדור בו עד לאחר הפסח כיון שאין המשכיר מעכב על השוכר מליכנס לבית שהרי כבר מסר לו המפתח וכן אם הוא בית שאינו נעול שאין צריך מפתח חייב השוכר לבדוק.

ואחר הבדיקה יבטל כתקנת חכמים וגם המשכיר יבטל בפירוש אף שכבר הפקירו בלבו:

ג וכל זה כשכבר קנאו השוכר באחד מהדרכים ששכירות בית נקנה בו קודם כניסת ליל י"ד שהוא עיקר זמן חיוב הבדיקה אבל אם לא קנאו עד לאחר כניסת ליל י"ד ואפילו קנאו קודם הלילה אלא ששכרו לצורך יום י"ד וממנו ואילך דהיינו שמיום י"ד ואילך הוא רשאי לכנוס להבית ולדור בתוכו עד סוף משך זמן שכירתו ונמצא שבליל י"ד שהוא עיקר זמן חיוב הבדיקה לא היה עדיין הבית קנוי להשוכר כלל לפיכך חל על המשכיר חובת הבדיקה:

ד וכל זה במשכיר אבל המוכר בית לחבירו ויצא מהבית וסגרו והלוקח קנאו באחד מהדרכים שהבית נקנה בו קודם ליל י"ד אע"פ שלא מסר המפתח ליד הלוקח עד לאחר כניסת ליל י"ד אף על פי כן לא חל על המוכר חובת הבדיקה כיון שכבר נקנה גוף הבית להלוקח הוא חייב לבדוק ולבטל והמוכר די לו בביטול בלבד:

ה השוכר בית מחבירו ביום י"ד או בתוך ליל י"ד לאחר שכבר עבר זמן שהיה יכול המשכיר לבדוק ביתו באותו זמן והשוכר אינו יודע אם בדקו המשכיר אם לאו אם המשכיר או אשתו ובני ביתו בעיר ישאל להם אם בדקו אע"פ שדרך הכשרים לבדוק בתחלת ליל י"ד כתיקון חכמים וכל אחד ואחד מישראל בחזקת כשר הוא ומן הסתם בדק כבר אף על פי כן חייב לשאול לפי שכל השנה היה הבית בחזקת שיש בו חמץ ובחזקה זו שמן הסתם בדקו אתה בא להוציאו מחזקת חמץ אין אנו סומכין על החזקה לכתחלה במקום שאפשר לברר.

ואם אין המשכיר ולא אחד מבני ביתו בעיר סומכין על החזקה ואין צריך לבדוק אלא מבטלו ודיו.

ואם יש מבני ביתו בעיר אפילו אם ידוע לנו שהמשכיר בעצמו לא בדק ואחד מבני ביתו אומר שבדק הוא אפילו הוא עבד או קטן שיש בו דעת לבדוק או אשה הרי אלו נאמנים ואין צריך לחזור ולבדוק דכיון שבדיקת חמץ הוא מדברי סופרים האמינום חכמים:

ו במה דברים אמורים כשהשוכר ביטל כל החמץ שבתוך החדרים המושכרים לו אבל אם לא ביטל וכבר הגיעה שעה ששית שאינו יכול עוד לבטל אין לו לסמוך על בדיקת נשים ועבדים וקטנים וחייב הוא לחזור ולבדוק בכל החדרים הצריכים בדיקה מן התורה (עי' סי' תל"ג).

ואע"פ שהנשים נאמנות אפילו באיסורי תורה כל שהיה בידן לתקן האיסור כגון נדה נאמנת לומר שטבלה הואיל והיה בידה לטבול וכן נאמנת על השחיטה ועל הניקור לומר ששחטה ונקרה כהלכתם הואיל והיה בידה לשחוט ולנקר כהלכתם, מכל־מקום אינה נאמנת לומר שבדקה כהלכות הבדיקה אע"פ שהיה בידה לבדוק כהלכה לפי שהבדיקה כהלכתה יש בה טורח גדול והנשים עצלניות הן והן בודקות קימעא ואומרות יפה בדקנו לפיכך לא האמינו להן חכמים אלא במקום שאין צריך בדיקה כי־אם מדברי סופרים:

ז המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק דהיינו שהתנה עמו בפירוש על מנת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק אף על פי שהשכיר לו ביום י"ד ונמצא שכבר נתחייב המשכיר בבדיקה, אפילו הכי אם אומר המשכיר איני רוצה לעשות מצוה או שאינו לפנינו שהלך לדרכו חייב השוכר לבדוק

ואינו יכול לחזור ממקחו ולומר שמקחו היה בטעות אפילו אם הוא מקום שאין נוהגין שם לבדוק כל איש בביתו אלא שוכרין להן אנשים אחרים שיבדקו להם ונמצא ששוכר זה יש לו מזה הפסד ממון שיצטרך לשכור מי שיבדוק לו בית זה אף על פי כן אינו יכול לחזור בו לפי שודאי בדעתו היה שאף אם לא יהיה בדוק יתקיים המקח שמן הסתם נוח לאדם לעסוק במצות בין בגופו בין בממונו ומה שחזר בו עכשיו הוא מפני דבר אחר.

ויש אומרים שמכל־מקום חייב המשכיר להחזיר מה שיצטרך להוציא שכר בעד הבדיקה הואיל והתנה עמו בפירוש שיהא בדוק ואע"פ שדעתו היה שאף אם לא יהיה בדוק יתקיים המקח, מכל־מקום לא היה בדעתו למחול שכר הבדיקה שאין נוח לאדם לעשות מצוה בגופו או בממונו אלא במקום שאין חסרון כיס כגון לברך על טלית שלו אבל בחסרון כיס אין נוח לו כלל.

ולענין הלכה יכול המוחזק לומר קים לי כסברא הראשונה:

חלק ב סימן תלז המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור:

א עכבר שנכנס לבית בדוק וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין (ואם מצא ככר שלם יתבאר בסי' תל"ט) אפילו מצא כדי כל הככר צריך לחזור ולבדוק כל הבית או עד שימצא אותו הככר שהכניס העכבר (פי' שמכיר בטביעות עין שזהו הככר שהכניס) לפי שאין דרכו של עכבר לפרר ואלו פירורין בודאי היו שם מתחלה ולא מאותו ככר הן.

ואפילו אם הככר שהכניס היה קטן מאד שיש לתלות ולומר שהעכבר אכלו ואפילו אם כבר ביטל חמצו שאין כאן אלא ספק דברי סופרים אף על פי כן אין ספק אכילת העכבר מוציא מידי ודאי חמץ שראינו שהכניס לשם:

ב ומכל־מקום אין צריך לבדוק אלא אותו חדר שראינו שנכנס לשם אבל שאר החדרים אף על פי שפתוחים לאותו חדר אינם צריכים בדיקה אם כבר ביטל כל חמצו או שעדיין לא הגיעה שעה ששית ורוצה עדיין לבטל שאז הבדיקה אינה אלא מדברי סופרים וספק דברי סופרים להקל ותולין לומר שלא נכנס העכבר עם הככר אלא לאותו חדר שראינו שנכנס לשם ואם בדק כל אותו החדר ולא מצא הככר אין חוששין שמא גררו לשאר חדרים הבדוקים אלא תולין לומר שגררו משם לרשות הרבים או לחצר או לשאר מקומות שאינן בדוקין כלל הסמוכים לאותו חדר או שגררו באותו חדר עצמו לחור עמוק שאינו יכול להתגלות משם ולא יבא לאכלו בפסח:

ג ואם הככר היה קטן בענין שיש לתלות שמא אכלו העכבר כולו אפילו אם לא ביטלו וככר הגיעה שעה ששית שאינו יכול עוד לבטלו אף על פי כן אין צריך לבדוק שאר החדרים מפני שיש כאן ב' ספיקות להקל שמא לא הכניס העכבר מעולם את הככר לשאר החדרים ואם תמצא לומר הכניס שמא אכלו כולו ולא נשתייר ממנו כלום וכל ב' ספיקות הולכין בהם להקל אף בשל תורה:

ד ואם נכנס אחריו (לאותו חדר) ומצא ככר ומכיר בטביעת עין שזהו הככר שנטל אע"פ שנחסר ממנו קצת אנו תולין שהעכבר אכל קצתו ואין צריך לחזור ולבדוק אפילו אם לא ביטל:

חלק ב סימן תלח עכבר שנכנס למקום בדוק וככר בפיו:

תורה אור

וזהו ויגברו המים מאד כו', חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים כו', שהוא בחינת תגבורת נפש הבהמית על בחינת נפש האלקית בעסק הפרנסה ועניינים הגשמיים.

זהו גם הפירוש הפנימי בכתובים דסיפור המבול:

בתחילה נאמר "ויגברו המים מאד גו' גברו המים", היינו שהמים עלו מעל התיבה, ובעבודה הרוחנית לשון זה מורה על התגברות הנפש הבהמית על הנפש האלקית בטרדות הפרנסה ועניינים הגשמיים, כמו שנתבאר לעיל, דהיות ששורש הנפש הבהמית גבוה יותר משורש הנפש האלקית לכן ביכולתה להתגבר על הנפש האלקית.

אך על־ידי־זה נעשה אחר־כך יתרון אור כו' כנ"ל.

וזהו וילך התבה על פני המים דוקא, ותרם התבה כו', שעל־ידי המים דוקא מתעלות תיבות התפילה ועולה למעלה מעלה כנ"ל.

אך, לאידך, נאמר "וישאו את התבה ותרם גו', ותלך התבה על פני המים", לשון המורה על כך שה"מים רבים" גרמו לתיבה עלי', וכשם שלפי פשוטו המים פעלו "עלי" בתיבה, שהתיבה התרוממה "על פני המים", כך גם ברוחניות הענין, שעל־ידי ה"מים רבים" דטרדות הפרנסה, "תיבות התפילה" מתעלות ומתרוממות למדריגה נעלה מאד, בחינת אהבה "בכל מאדך", יתרון האור הבא מן החושך דוקא.

וזהו טעות הבעלי עסקים שבדעתם שאין יכולים להתפלל כל־כך כמו היושבי אוהלים.

- מהותה של עבודת התפילה על פי החסידות

היא להתעורר באהבת ה' ולהגיע לידי דביקות אמיתית בו יתברך, ובלשון אדמו"ר הרש"ב "כל העבודה והיגיעה של עובדי ה' בתפילה הוא לבוא למדת האהבה . . לקשר ולדבק נפשו באלקות".

ואפשר שיעלה על דעת בעלי עסק שהיושבים באהלה של תורה ושקועים תמיד בתורת ה' ועבודתו יכולים להגיע לאהבת ה' בתפלתם הרבה יותר מבעלי עסקים.

אך טעות היא בידם -

כי אדרבה נהפוך הוא, שהם יכולים להתפלל יותר, כי יתרון האור הוא מתוך החושך דוקא כו'.

אך ע"פ המבואר לעיל דיתרון האור בא מן החושך דוקא נמצא, דאדרבה, בעלי עסקים יכולים להגיע בתפלתם למדריגה גבוהה ונעלית הרבה יותר מאשר יושבי אהלים.

והמעלה שבתפלת בעלי עסקים אינה רק מחמת שמאחר שיותר קשה להם להעמיק דעתם בתפלתם לפיכך שכרם גדול יותר (כמאמר חז"ל, "לפום צערא אגרא") - אלא שעצם תפלתם היא במעלה ומדריגה גבוהה יותר מתפלתם של יושבי אהלים, כי מדריגת אהבת ה' שיכולה להתעורר בלב בעל עסק בעת תפלתו היא גדולה ועצומה יותר מאהבת ה' של היושב אהל, מאחר שדוקא מתוך מצב של חושך דטרדות הפרנסה נולדה מדריגה עליונה יותר באהבת ה' (יתרון אור), והיא אהבה בלתי מוגבלת.

וזהו שנקראים מי נח, נייחא דרוחא, שהוא בחינת השבת, כמו שכתוב כי בו שבת מכל מלאכתו כו'.

ובזה מובנת השייכות בין "מי נח" (ה"מים רבים" דטרדות הפרנסה) לענין השבת - כמובא לעיל ד"נח" הוא לשון מנוחה ושביתה (כתרגום "וישבות" - "ונח"), כי עבודה זו של הפיכת טרדות הפרנסה מדבר המפריע לעבודת ה' לדבר המביא לידי תוספת אור וקדושה - היא היא "בחינת השבת", כענין שנאמר "כי בו שבת מכל מלאכתו".

[ועומק הענין יובן על פי ביאור התוכן הפנימי של שביתת הקב"ה ביום השבת:]

שבו' ימי המעשה הוא בחינת התפשטות והמשכת מלכותו ית' למטה, כמו ביום הראשון נאמר ויאמר אלקים יהי אור כו', [ביום השני] יהי רקיע, [ביום השלישי] תדשא הארץ דשא כו', שנקראים ימי המעשה.

ההבדל בין ששת ימי המעשה (ימות החול) ליום השבת, שבו שובת הקב"ה ממלאכת שמים וארץ, בפנימיות הענינים, הוא:

בששת ימי המעשה מתפשטת ונמשכת חיות אלקית מאתו יתברך לעולמות שלמטה, כדי להחיותם ולקיימם (ונקראת "המשכת מלכותו יתברך למטה" - כי חיות כל העולמות היא ממדת המלכות).

וזהו ענין עשרת המאמרות שבהם נברא העולם - ביום ראשון נאמר "ויאמר אלקים יהי אור", וכן בשאר ימים - כי "מאמר" הוא ענין התפשטות והמשכת החיות למטה (כמו עד"מ דיבור האדם להבדיל, שענינו - השפעה אל הזולת, בניגוד למחשבה שהיא בתוך האדם עצמו).

ולכן, ענין ימי המעשה הוא שהחיות האלקית יורדת ונמשכת ממקורה ושרשה על־ידי צמצומים רבים להתלבש בעולמות להחיותם ולקיימם. וכמו אומן העושה כלי (להבדיל), שבעת העשי' כוחותיו הנפשיים (חכמתו ומחשבתו) יורדים ומתצמצמים לתוך כח המעשה שבידיו ושקועים באומנות.

ובשבת הוא בחינת שביתה ממלאכה ונייחא דרוחא, שהוא עליית העולמות למעלה, כאדם השובת ונח ממלאכתו.

וביום השבת, שאז שובת הקב"ה ממלאכתו, הרי זה כמו השביתה של בשר־ודם להבדיל, שבעת עשיית המלאכה כוחותיו מלובשים במלאכתו ואילו כאשר הוא נח אזי כוחותיו חוזרים ועולים למקורם ושרשם, וכך למעלה, כביכול, שביום השבת החיות האלקית חוזרת ועולה אל שרשה ומקורה.

וזהו ענין "עליית העולמות" בשבת המובא בספרי הקבלה:

"עלי'" ו"ירידה" ברוחניות משמעם שינוי מדריגה, ו"עליית העולמות" היינו שהחיות האלקית המחי' ומקיימת את העולם עולה

ממדריגתה (שירדה אלי' בימות החול) ונכללת בשרשה ומקורה, ועל־ידי־זה גם העולם עצמו מתעלה ומתקרב לאלקות.

כמו כן הוא בחינת טרדת ועסק הפרנסה בענינים גשמיים שנקראים מים רבים, כשמתהפכים ועולים אחר כך בבחינת אלקות על־ידי התפילה כנ"ל, נקרא בחינה זו בחינת נייחא דרוחא, שהוא בחינת שבת כנ"ל.

וזהו גם הקשר בין "מי נח" - ה"נייחא דרוחא" הבאה על־ידי "מים רבים" דטרדות הפרנסה - לענין השבת (יום מנוחה ונייחא דרוחא):

כשם ששבת הוא זמן "עליית העולמות", היינו שהעולמות עצמם עולים ומתקרבים לאלקות, כך על־ידי התפילה כל הענינים הגשמיים של האדם (שבהם הוא עסוק וטרוד) נהפכים ועולים לה'.

זאת אומרת, לא זו בלבד שעל־ידי התפילה האדם "עולה" ומתקרב לאלקות, אלא שהתפילה ממשיכה קדושה גם בעניניו הגשמיים של האדם, כי מאחר ש"יתרון האור" ועוצם התעוררות האהבה לה' בעת התפילה באים על־ידי שהאדם מתבונן בריחוקו מה' מחמת טרדותיו בענינים גשמיים כנ"ל, לפיכך, על־ידי התפילה הם עצמם עולים לה', הואיל ועל ידם בא האדם לאהבה רבה זו.

ונמצא שה"מים רבים" עצמם נהפכים ונעשים "בחינת נייחא דרוחא" (שהם עולים בבחינת אלקות) - מעין "נייחא דרוחא" דשבת, הזמן שבו העולמות עצמם עולים ומתקרבים לאלקות.

כידוע שכל תפילה מו' ימי המעשה היא הארה מבחינת שבת כנ"ל.

הכח המיוחד של התפילה להפוך את כל הענינים הגשמיים של האדם ולהעלותם לה' נובע מכך שבכל תפילה, גם בששת ימי החול, יש הארה מבחינת השבת.

אך כל זה הוא שבת תתאה. ויש עוד בחינת שבת עילאה שהוא מה שיהיה לעתיד, שנקרא יום שכולו שבת.

הובא לעיל (בתחילת המאמר), דמה שנאמר בכתוב "נח נח" שתי פעמים, קאי על "נייחא לתתא" ו"נייחא לעילא", שהם בחינות "שבת תתאה" ו"שבת עילאה", שנק' "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

[והם שני האופנים שישנם בענין המנוחה - מנוחה שבאה אחר מלאכה, ומנוחה "בעצם" (הנקראת "מנוחה בעצם"), שלמעלה לגמרי מגדר "מלאכה"].

ומבאר רבינו שה"נייחא דרוחא" הנפעל על־ידי ה"מים רבים" (של טרדות הפרנסה, כנ"ל) הנקראים "מי נח" - כי על ידם מגיעים לדרגא בלתי מוגבלת באהבת ה', בחינת "בכל מאדך" (כנ"ל באריכות) - הנה כל זה הוא "נייחא לתתא" שהוא בחינת "שבת תתאה";

אבל יש עוד בחינה גבוהה יותר באהבה ד"בכל מאדך", שהיא בבחינת "שבת עילאה" - ובחינה זו תתגלה לעתיד, ונקראת "יום שכולו שבת".

וזהו אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ, כי הנה אף שהם באו לטהר אך לא בכל זמן צריך טהרה כל כך, כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך.

ענין זה - שיש בחינה באהבת "בכל מאדך" שלמעלה מזו הבאה על־ידי "מי נח" - נרמז במ"ש בייעודים דלעתיד־לבא "אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ, כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך", היינו שהקב"ה נשבע "שלא יהי' עוד שעבוד מלכיות", כמו שלא יהי' עוד מבול ("מי נח").

והקשר הפנימי בין הדברים מובן ע"פ הנ"ל:

מי נח ענינם טרדות הפרנסה, שהוא הוא תוכן הענין דשעבוד מלכיות. ומאחר שהתוכן הפנימי של מי המבול ("מי נח") הוא ענין של טהרה, צריך לומר שלעתיד־לבוא, כאשר לא יהי' עוד שעבוד מלכיות, לא יהי' צורך בטהרה זו (שעל־ידי טרדות הפרנסה).

וטעם הדבר, כי טהרה זו ד"מי נח" היא בחינת "נייחא תתאה", אבל לעתיד־לבוא נזכה "ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים", בחינת "שבת עילאה" ו"נייחא עילאה", שהיא למעלה מעלה מבחינת הטהרה ד"נייחא תתאה", והיא אהבה רבה וגבוהה יותר מזו הבאה על־ידי "מי נח" ו"מים רבים".

[ומעתה הולך ומבאר מעלת בחינת "שבת עילאה" - דשבת עילאה היא אהבה רבה לה' בדרגא גבוהה ביותר, למעלה אף מהאהבה הבלתי מוגבלת הנולדת באדם על־ידי "מים רבים" דטרדות הפרנסה:]

כי הנה אף שמבואר למעלה שעל־ידי בחינת מים רבים הנ"ל נעשה יתרון אור כו', שהוא בחינת אהבת בכל מאדך כנ"ל, עם כל זה יש עוד בחינת אהבה רבה הבאה מלמעלה, שהיא למעלה מעלה אף מבחינת האהבה שבאה על־ידי מים רבים הנ"ל.

והוא מה שכתוב וימינו תחבקני כו'.

האהבה רבה המתעוררת על־ידי "מים רבים", היא אמנם בתגבורת גדולה, והיא אהבה בלתי מוגבלת, כנ"ל, אך מכל־מקום היא עדיין "אהבה שמצד הריחוק", היינו מה שאדם צמא ומשתוקק להתקרב אליו ית', בצמאון עז ונורא;

אך יש אהבה נעלית יותר, הבאה בדרך מתנה מלמעלה, שעלי' נאמר "וימינו תחבקני", היינו שהקב"ה קרוב אל האדם ו"מחבק" אותו, כביכול, ועל־ידי־זה מתעורר האדם באהבה רבה מאד, ונקראת גם כן "אהבה בתענוגים, דהיינו שמתענג על ה' עונג נפלא בשמחה רבה ועצומה שמחת הנפש וכלותה, בטעמה כי טוב ה' ונעים נעימות עריבות עד להפליא".

ובחינת האהבה זו יתגלה לעתיד, וכמ"ש כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה, וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט כו', שהוא בחינת חסד עליון ואהבה רבה הבאה מלמעלה להיות וימינו תחבקני.

אהבה זו תתגלה בכל ישראל לעתיד־לבוא, ועלי' נאמר "וחסדי מאתך לא ימוש", היינו שבאותו הזמן חסדו של הקב"ה ("חסד עליון") יאיר מלמעלה על נשמות ישראל לנצח, בבחינת "וימינו תחבקני" (דימין הוא חסד), ועל־ידי "חיבוק" זה יתעוררו באהבה רבה לה' שנובעת מחמת עוצם הקירוב להשי"ת.

(וזהו וגבה מאד, שבחינת בכל מאדך יהיה מבחינת גבוה יותר כו'):

במשיח נאמר "הנה ישכיל עבדי גו' וגבה מאד", והפירוש הפנימי בזה הוא שה"מאד" יהי' גבוה יותר, היינו שבימות המשיח האהבה לה' ד"בכל מאדך" תהי' גבוהה יותר מהאהבה ד"בכל מאדך" בזמן הזה, כי בזמן הזה היא "נייחא דלתתא" (אהבה מצד הריחוק) ולעתיד־לבוא תהי' "נייחא דלעילא" (אהבה מצד הקירוב), בתענוג באלקות בלי גבול.

ד"ה מים רבים פרק ו

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(יא) **ברוך** משלם שכר טוב ליראיו. הנה מרחם על הבריות הוא בחי' מקיף דרוח דיצי' ומרחמנות זו נמשך ג"כ מזון וטרף לכל חי כנראה בחוש שכל חי למינהו יומשך לו סיבה להמצאות מזונו כו' אבל יראיו הן הנשמות שלמעלה מן המלאכים שנקר' חיות ובהמות והוא ההפרש בין יצי' לבריא' כו' כי המלאכים נמשכו רק מבחי' דיבור דיצי' כמ"ש וברוח פיו כל צבאם ע"כ אמר עושה מלאכיו רוחות כו' והנשמות שרשם בבחי' מחש' דבריא' בבחי' אדם שהוא מבחי' מוחי' העליונים (דבחי' ז"א דבריא' שהוא בחי' אדה"ר בכלל) והאדם הוא העובד את האדמה לתקן ולברר בחי' רפ"ח כו' והיינו מ"ש באדה"ר ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה שהן רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת כו' שע"י זה ניתוסף האור העליון בג"ע מידי יום ויום והיינו משלם שכר טוב בתוס' אור בג"ע ליראיו דוקא. כי הנה ידוע בענין זיו השכינה בג"ע שזהו מבחי' זיווא עילאה דע"י שהוא בחי' אור התענוג העליון שבחו"ב דמל' דאצי' שנק' עדן וכידוע בפי' ונהר יוצא מעדן וזי"ו הזה הוא הנקרא טוב וכמ"ש וירא את האור כי טוב שהזיו והאור נקרא טוב ושורש האור הטוב הזה הוא בבחי' התענוג שבתחילת הרצון הפשוט הנ"ל (כמ"ש בע"ח דמתחילה היה מצד חפץ חסד בעצמותו כו' ואח"כ תלוי במעשה התחתוני' בבחי' הבירורים דרפ"ח כו' שהוא ענין העבודה בג"ע לברר הקוצים

ולתקן הטוב כמ"ש אשר ברא אלקים לעשות לתקן
וז"ש לעבדה ולשמרה כידוע) ופי' שכר טוב היינו שכר
העבודה בג"ע כי להיות שמעשה העבודה הזאת
בבירורים כו' עולה בתחילת המחשבה והרצון הפשוט
דהיינו לפי שלזה הסוף מעשה הוא שעלה כל עיקר
התעוררות הרצון הזה כנ"ל וא"כ נמצא מובן ממילא
דגדול כח התענוג הזה שמסוף מעשה שעולה בתחילת
המחשבה הרבה יותר מגופו של אור התענוג ברצון
בתחילתו מאחר שמחמתו נתעורר ברצון וכענין במי
נמלך בנשמתן כו' כמ"ש במ"א וע"כ נקרא בשם שכר
טוב שלפי ערך מעשה העבודה דוקא שעל ידו יוסיף
אור התענוג הנעלם בעצמו שמחמתו נתעורר ברצון
הפשוט בהשתלשלות דאבי"ע וזהו עיקר ענין זיו
השכינה בג"ע שניתוסף ע"י העבודה דוקא מדי יום ויום
כנ"ל כי מ"ש ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם כו' היינו
כמו שהיה בחי' הארת אור התענוג העליון שברצון
מאיר מקדם בסוף מעשה זה שבבחי' מל' הנקרא גן עדן
כו' בבחי' אור ישר בלבד כנ"ל בענין ברוך שאמר כו'
עד עושה בראשית כו' באריכות וזהו מקדם מקדמון
לכל הקדומי' שזהו בבחי' עצמות אא"ס מי שאמר והיה
כו' בעל הרצון הפשוט הנ"ל. אך הנה אנו או' מחדש
בכל יום מע"ב פי' חידוש זה במעשה בראשית הרי הוא
ברצון וחכמה שבמעשה שמתחדש ממקור הרצון
הפשוט שהוא בעל הרצון מי שאמר והי' כו' ומאין יבוא
חידוש זה במעשה בראשית ממקורא דכולא הנה לזה
א' דמחדש בטובו דוק' מע"ב מידי יום כו' כי גם שבחי'
אור התענוג שהוא בחי' חפץ חסד שברצונו הפשוט
כשאמר והי' כו' נק' ג"כ טובו וחסדו אבל להוסיף
ולחדש האור הטוב הזה תמיד מידי יום ויום (ובפרט
בתוס' מרובה על העיקר האור שכבר נמשך כמשית') כי
מתחלה היה מצד עצמו חפץ חסד ואח"כ צריך לבוא
ע"י התעוררות מלמטה כנ"ל הנה זהו הנקרא טובו ל'
נעלם שהוא אור התענוג הנעלם בעצמותו שמחמתו
נתעורר תחלת הרצון גם שלא נפסק הארת טובו וחסדו
זה ג"כ אבל גם טובו זה הנעלם צריך התחדשות מבעל
הטוב והוא עצם טובו שכלול בעצמותו ממש כמו
שמטבע הטוב להטיב הרי רק אור פרטי מעצם טובו
הכלול בו נמשך בדבר רצון פרטי וכדי שיחודש הארת
אור טוב זה בהכרח שמעצם טובו יחודש וזהו מחדש
הטוב שכבר נמשך מטובו העצמי כו' ואם לאו היה
נפסק אור הטוב הראשון שהיה חפץ חסד שמחמתו
עלה ברצונו כו'. אך הנה מאחר שמחדש מעצמו בכל
יום בטובו כל מע"ב למה צריך לעבודת האדם בג"ע או
במעשה הבירורים שע"י המצות וכה"ג ואמנם ידוע שיש
ב' מיני התחדשות א' לחדש את הישנות בלבד ולא בחי'
אור חדש לגמרי כמו לחדש השפעות חיות העולמות
דאבי"ע שיהיו חיים וקיימים שזה רק שלא יופסק אור
שפעם ואין כאן חידוש אור לגמרי רק שמחדש לחיות
אור שיש להם מכבר שיתקיים עוד כדמיון חיי נפש
האדם בגופו שמתחדש בכל יום כידוע אבל בחי'
המשכת אור חדש לגמרי שלא היה עדיין וזהו הנקרא
תוס' מרובה על עיקר האור שנמשך בכל יום כו' הנה
זהו נקרא חידוש גמור (וכמ"ש חדשים לבקרים כו'
שבכל יום נמשך בחי' מוחין חדשים לגמרי בכל
הפרצופים מעצמות המאציל כו') וזהו הנקרא שכר טוב
שבחי' חידוש אור הנוסף בתוס' מרובה הוא ענין
הוספת אור התענוג הנעלם שברצון שמחמתו רצה כנ"ל
ונמצא שזהו בחי' תוס' אור חדש לגמרי בהאי טוב דאור
וזיו השכינה שכבר מאיר מקדם (הנק' בחי' מוחי'
חדשים לגמרי) וע"ז לא אמר מחדש בכל יום מעצמו
שלא ע"י העלא' מ"ן מבירורים דרפ"ח כו' מלמטה אלא
רק על מע"ב הוא מחדש בכל יום בטובו העצמי כנ"ל
מעצמו כי חפץ חסד הוא לעולם ולא ישנה טבע עצם
טובו למנוע הארת הטוב להטיב כו' וכמ"ש טוב ה' כו'
רק שאינו מוסיף אור חדש אלא מחדש את האור שכבר
מאיר שלא יופסק כנ"ל אבל על בחי' אור וזיו השכינה
שבגן עדן ששם מאיר בתוס' אור חדש מעצמי' טובו
הנעלם הנה לזה צריך התעוררות מלמטה בהעלאת מ"ן
דבירורים דרפ"ח כו' ועי"ז דוקא יתוסף אור חדש בזיו
השכינה שבג"ע שיאיר בזיו זה הארה והמשכה חדשה
לגמרי וזהו הנקרא שכ"ר טו"ב לנשמות בג"ע שנהנין
מזיו השכינ' מידי יום ויום בבחי' תוס' אור חדש דוקא
וכמו שאנו אומרים וקדושים בכל יום יהללוך סלה כו'
פי' קדושים הן הנשמות שבג"ע שכבר נסתלקו כנשמות
הצדיקים כולם שמאדם הראשון עד עכשיו שעבודתם
תמידי ילכו מחיל אל חיל לחזות בנועם ה' בתוס' אור
חדש מידי יום ויום ממש. וזהו יהללוך סלה בעילוי אחר
עילוי בלי הפסק לפי שבחי' תוס' או"ח זה שנהנין בו
מזיו השכינה הנקרא שכר טוב הרי הוא בא ומאיר
מעצמות אא"ס ממש שנקרא טה"ע שלפני הצמצום
הראשון כו' שאין לו שיעור למעלה ולמטה כו' כידוע
ולהיות שסיבת זה החידוש אור בתוס' מן העצמות בא
על ידי בחי' הבירורים דרפ"ח בבחי' או"ח דוקא
מלמטה למעלה כאשר סוף מעש' עלה כו' ע"כ אמר
ברוך משלם שכר טוב על עבודת הבירורים שנמשך
ומתצמצם לזה לשלם שכר טוב מידי יום לנשמות בג"ע
וזהו למעלה מחידוש אור השפע ומזון לבריאות וחידוש
חיות דומם וצומח שאינו רק כדי קיומם ולא בבחי' תוס'
כמו שכר טוב לנשמות (ולמעל' היינו לזו"נ שנק' יריעו
נמשך מהעצמות שכר טוב זה מבירורי' שלהם דמ"ה

וב"ן דזו"נ שמבררי' לנוגה דבי"ע כו') ומ"ש בע"ח דמתחילה היה רק חפץ חסד ואח"כ כו' קאי דוקא על בחי' תוס' אור בג"ע ולא על מע"ב לפ"ז ולא משמע פשט הענין בע"ח כן למעיין שם וד"ל.

שנער התפילה. אחרי ה"א תלכו. מג"פ

קונטרס קטן בענין בחירה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

והנה זהו בין הבנים, אך צריך להבין מהו דודי בין הבנים, צ"ל מתחילה מהו כתפוח בעצי היער, כי הנה איתא במדרש מה שיש בעולם יש באדם, יש בעולם יער יש באדם שערות, יש ביער חיות יש באדם כינים, נמצא השערות נקראים בשם יער, והנה למעלה יש ג"כ בחי' שערות אשר מהם יש יניקה לחיצונים כמו עשו איש שעיר וכמ"ש וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ופי' שהתורה זרחה משעיר וכמשארז"ל חזר על כל אומה ולשון ולא קיבלו עד שבא אצל ישראל וקיבלו, וזהו כתפוח בעצי היער קאי על מ"ת כי היער הם האומות ולמעלה הוא ע' שרים שהם בחי' שערות ונקראים יער, ותפוח הוא התורה כי אורייתא מחכ' נפקת וחכמת אדם תאיר פניו והפנים הוא חלק משערות וזהו יעקב איש חלק שזהו פנימי', הגם שיש שערות בקדושה ג"כ וזהו המשכת התורה מעצמו' א"ס הוא ע"י צמצומי' ושערות כי א"א להשיג רק ע"י בחי' שערות וצמצומי', אבל יש בחי' שערות בלעו"ז שמהם נמשכים גבו' דמזה יש מקום ליניקת חיצוני'. וזהו מה דאיתא במדרש מה תפוח אין לה צל והכל בורחים ממנה כך ברחו אוה"ע מן התורה שנקר' תפוח, והפי' תפוח אין לה צל, כי ענין הצל הוא דבר ברור כמ"ש ע"כ באו בצל קורתי א"א להניח אותם, נמצא דהצל הוא פי' שצריך להיות הדבר כך בבירור אבל התורה אין לה צל כי היא על תנאי אם בחוקתי תלכו ונתתי גשמיכם וכו' ובא"ל אזי להיפך ח"ו, וזהו אין לה צל, אבל לאוה"ע יש להם צל היינו דבר ברור שהם השפעה גשמי' שזהו אצלם בצל ובלי ספק וכמ"ש מאז חדלנו לקטר וכו', ומחמת זה ברחו שלא רצו לקבל השפעה רוחני שזהו על תנאי רק דווקא השפעה גשמי', וזהו כמ"ש וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק שהם הערב רב עמדו מרחוק ולא רצו לקבל את התורה שהיא על תנאי ואין לה צל. וזהו מה תפוח אין לה צל והכל בורחי' ממנה כך אוה"ע יש להם צל וברחו מהתורה שנק' תפוח שאין לה צל רק על תנאי. ויש עוד פי' מה תפוח אין לה צל שהאין לה צל, וכמו אין מזל לישראל שיש ג"כ בזה ב' פי', אין מזל לישראל רק לאוה"ע יש מזל כי הם עובדי כומ"ז ומקבלים השפעה מהמזלות ע"י שעובדי' להם אזי מקבלי' מהם השפעה גשמי' אבל לישראל אין מזל כי הם מקבלי' השפעה רוחני' למעלה מהמזלות ואין עובדי' לכומ"ז. ועוד פי' אין מזל לישראל שהאין גופא מזל לישראל שהם מקבלים מבחי' אין וכמ"ש והחכ' מאין תמצא זהו בחי' אין שלמעלה מהחכ' משם מקבלי' ישראל, וזהו אין מזל לישראל. וזהו ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל, והקושי' היא איך אפשר שלא יהי' מותר האדם מן הבהמה הנה כתי' נעשה אדם בצלמנו בצלם אלקי' עשה את האדם. אך הענין הוא מותר האדם מן הבהמה הוא בחי' אין, כי האדם מקבל מבחי' אין, כי אין מזל לישראל, כי הכל הבל ז' הבלים אמר קהלת נגד שבעה מדות אבל לגבי עצמו' אוא"ס . . ממדות אלו ויש הבלים . . אבל יש הבל בקדושה כמ"ש וישע הוי' אל הבל ואל מנחתו, וזהו הפי' ומותר אדם מן הבהמה הוא בחי' אין והוא בחי' הבל וישע הוי' אל הבל. וזהו הפי' ג"כ אין לה צל, שהאין לה צל, כי אורייתא מחכ' נפקת וחכ' מאין תמצא, וזהו יש לה צל אבל מהו הצל בחי' אין, וכמו בצל כנפיך יחסיון וכמ"ש בצלו חמדתי וכמו בצל כנפיך אחסה עד יעבור, נמצא שבקדושה יש ג"כ צל, וזהו מה תפוח שהיא התורה האין לה צל הכל בורחים ממנה והן האוה"ע שהם מקבלי' דווקא מבחי' יש ולגרמי'.

והקרבתם

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ובזה יובן ג"כ הנוסח שאנו אומרים אלקי אברהם כו', לכאורה הי' צריך לומר רבותא יותר אלקי השמים והארץ שהוא כללות ולא על פרט, ואיתא בדרושים שלכן אומרים אלקי אברהם מפני שהי' מרכבה למדת החסד, אך לפי זה המאמר אתי שפיר ומתורץ היטב כי מזה דוקא ניכר גדולת הבורא שהאבות היו נשמות דאצי' ממש ובהם מתייחד ביחוד גמור אלקות ואעפ"כ הקב"ה נק' אלקה עליהם שהוא בורא אותם והם נקראים בשם בריאה כי גם חכ' נק' לגבי א"ס בשם בריאה, כמ"ש בורא קדושים, וגם א"ק נק' ג"כ בשם בריאה, והוא ע"ד מ"ש הודו לאלקי האלקים, כי ה' אלקיכם הוא אלקי האלקים, ואלקים הוא מלאכים שהם שלוחי השפע והקב"ה אל עליהם, כי הם אינם כ"א כגרזן ביד החוצב בו. כי הנה איתא במד"ר ר"י אמר בב' נבראו המלאכים כו' ר"ח אמר בחמישי נבראו הה"ד ועוף יעופף על הארץ רבי יצחק אמר בין על דעתי' דר"ח ובין על דעתי' דר"י הכל מודים שלא נברא ביום א' כלום שלא יאמרו מיכאל הי' מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונו והקב"ה ממדד באמצעו אלא אנכי כו' עושה כל כו' מאתי, מי אתי כתיב מי הי' שותף עמי בברייתו של עולם, ולמ"ד בה' למד זאת מעוף יעופף להורות דכמו שפריחת העוף אינו תופס מקום כלל כן כל העולמות אינם תופסים מקום לגבי', כי לגבי א"ס שוים ממש מלאך מיכאל ושלשול קטן שבים. ויובן זה במ"ש כי כל אלקי העמים אלילים והוי' שמים עשה, אלקי הוא לשון כח כמ"ש במד"ר ע"פ חלקי ה' יש מהם שעובדים לחמה ויש מהם ללבנה שלהם ניתן הכח שע"י עובר ההשפעה מ"מ הם אינם כלום, מפני שהוי' שמים עשה שהוא בכבודו ובעצמו ברא ויצר הכל והוא השגחה פרטית להשגיח בכבודו ובעצמו על כל פרט ופרט הן ההתהוות והן החיות, וזהו שהוא אלקה על האלקים שהם נבראים הגדולים כמ"ש מה רבו מעשיך כו' וכתיב מה גדלו כו', ומה רבו קאי על ריבוי התהוות הנבראים שיש ריבוי פרטים בדומם וכן בצומח וכן בחי, ומה גדלו קאי על נבראים הגדולים כמ"ש שוקי החיות כנגד כולם רגלי החיות כנגד כולם והוא מחי' ומהוה אותם. וכמ"כ הוא מה שאומרים אלקי אברהם כו' הגם שהם נשמות דאצי' ממש אשר בהם מתייחד א"ס ממש, מ"מ לגבי א"ס העצמי שוה ממש נשמה דאצי' ממש עם שלשול קטן שבים, הרי דזה הוא רבותא יותר גדולה לאין שיעור מאלקי השמים כי מזה דוקא ניכר גדולת הבורא, והוא ע"ד מאמרם ז"ל במדרש תהילים ע"פ השמים מספרים משל לגבור שנכנס למדינה ואין אנו יודעין גבורתו, מן האבן שמתגושש בו אנן יודעין גבורתו, אך זהו בנבראים וכן בנאצלים. ומזה יובן פי' המד"ר שמפסוק ויקרא לו אל זכו לק"ש, כי ר"פ מפרש שאל קאי על יעקב שהוא נשמה דאצי' ממש וע"י הירידה וע"י תומ"צ ה"ה נק' אל ממש ובורא עולמות, ואמר אלעזר בן אחוי שהקב"ה נק' אל, היינו שאע"פ שנשמת יעקב הי' נשמה דאצי' ממש אעפ"כ נק' הקב"ה אל, כי קמי' שוה כמו שלשול קטן, וא"כ מזה זכו לק"ש לידע שאין עוד וכמ"ש וידעת היום כו' אין עוד, וזהו מצות השיתוף כי שיתוף למדו מפ' שמע ישראל שהוא ק"ש, ובני נח אין מצווים על השיתוף, ויעקב ציוה לבניו על השיתוף לכן אמר להם אע"פ שאני נקרא אל מ"מ הקב"ה אל עלי, וזהו מצות ק"ש.

הקבצו ושמעו (א)

בס"ד, פ' ויחי, תרל"ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

והגם דההתהוות העולמות בפועל הוא גם כן מידיעה זו הנבראים היא מאור הסובב דוקא שהרי ידיעה זו היא חיות הנברא כו' והתהוותו מאין ליש כו'[11], ואם כן כיצד

11. **וזה לשונו שם:** ולקרב אל השכל יותר הוא בדרך משל. כמו האדם שמצייר בדעתו איזה דבר שראה או שרואה הנה אף שכל גוף עצם הדבר ההוא וגבו ותוכו ותוך תוכו כולו מצוייר בדעתו ומחשבתו מפני שראהו כולו או שרואהו הנה נקראת דעתו מקפת הדבר ההוא כולו. והדבר

אומרים שההתהוות במחשבת הבורא היא במדרגת הכח בלבד?

זהו כשעלה ברצונו יתברך להיות מזה ההתהוות כו' - כלומר, בשלב הראשון יש ידיעה כפי שהיא בדרגה של 'אדם קדמון' ושם נעשית התהוות בכח כפי שהוא בדרגת 'אדם קדמון', ולאחר מכן עולה רצון נוסף חדש להתהוות מאין ליש ובו נעשית ההתהוות בפועל. אבל אם לא היה עולה רצון נוסף להתהוות בפועל לא היתה נמשכת ההתהוות מהרצון שבידיעה של מחשבה הקדומה ד'אדם קדמון'.

(וגם זה - המעבר מהרצון כפי שהוא ב'אדם קדמון' לרצון להתהוות בפועל - **על ידי כמה צמצומים וכמו שנתבאר בספר של בינונים שם** פרק מ"ח, לאחר שכותב שהתהוות הנבראים מכח ידיעתו יתברך, וזה לשונו: רק **שלא היה מתהווה כמו שהוא עתה כו'** בעל גבול ותכלית וחיות מועטת מאד כדי בחינת דומם וצומח. **אם לא על־ידי צמצומים** רבים ועצומים **כו'** - עד כאן לשון אדמו"ר הזקן שם).

אך הרי היה הרצון והידיעה עוד קודם שנתהוו העולמות - כלומר מכל זה משמע, שיש רצון קדום לרצון שבו התהוות בפועל **וכמו שכתוב**[12] **מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשה כו'**, כלומר שגם בדרגה של "מקדם" היינו לפני ההתהוות בפועל, הכל נמצא שם "מראשית אחרית" - היינו כל דרגות סדר ההשתלשלות, ולמרות שזהו באופן אשר "לא נעשה", שאין עדיין התהוות בפועל.

אלא שעל זה לכאורה קשה - **והרי לא נתהוו בפועל מידיעה זו כו'**. כלומר, אם הכל נמצא בידיעתו יתברך בדרגת 'אדם קדמון', מדוע לא נתהוו הנבראים בפועל מידיעה זו?

אלא שזהו גם כן מכח הכל יכול - זה עצמו שיכול להיות ידיעת הבורא ושהעולמות יתהוו שם כפי שהם בכח אך לא כפי שהם אחר־כך במציאות יש, זה מחמת שהבורא הוא כל יכול.

דכשם שכחו הכל יכול הוא שתהיה ההתהוות מידיעתו יתברך, עצם ההתהוות של העולמות שזה חידוש עצום 'יש מאין' היא מחמת שהבורא הוא כל יכול, **כמו כן כחו הכל יכול הוא שהגם שיודע כל ההתהוות** והכל **נתהווה שם בכח ומכל־מקום לא תהיה מזה ההתהוות בפועל כו'**, [ועל דרך מה שמסביר האדמו"ר הזקן בשער היחוד והאמונה פרק ד', שכשם שיש לבורא את מידת החסד המהווה יש מאין כך יש לו את מידת הגבורה, הפועלת שהעולמות לא ירגישו את מקורם]. **והיינו מפני שהידיעה היא בבחינת הבדלה לגמרי על כן אינה מכרחת ההתהוות כו'.**

וכמו כן - כפי שהידיעה לא מכריחה את עצם ההתהוות, כך **אחר שנתהוו הנבראים אין הידיעה** של הבורא **מכרחת את הבחירה** של הנבראים, **דהגם שיודע כל מעשה האדם ופעולותיו קודם שעשה (ומשם** - מהידיעה - **באמת מקור הכח לפעולת האדם כו'**, כפי שהתבאר לעיל מפרק מ"ח בתניא, שידיעת הבורא היא מקור החיות של כל הנבראים, **ולא בבחינת מקור שהרי אינו בגדר מקור** - כלומר המושג 'מקור' הוא שלדרגה זו יש איזה שייכות לדרגה שנמשכת ממנה, אבל בחינה זו של הידיעה הקדומה אינה בבחינת שייכות אלא בבחינת מקיף והבדלה, ולכן לא שייך לקרוא לה אפילו בשם 'מקור', **רק שמשם שרשו האמיתי כו'**), והיינו ששייך לקרוא לזה 'שרש', כי הם נמצאים משם, אך לא 'מקור' שמראה שיש ביניהם איזה שייכות.

ולכן הידיעה של הבורא **אין זה מכריח את הבחירה לפי שהידיעה מובדלת בערך ואינה מכרחת אותו בפעולתו והרי הוא עושה בבחירתו בכח עצמו כו'.**

וכשם שהוא בידיעה ובחירה, כמו כן הוא בהביטול שכל הנבראים בטלים מצד בחינת ציור קומה ד'אדם קדמון' אין זה מורגש כלל בנבראים, עד שעם היות שבאמת הוא בטל במציאות מצד הביטול דציור קומה ד'אדם קדמון' וכיון שהנברא כלול בו הרי גם הנברא בטל שם במציאות, מכל־מקום יכול להיות שבבחירתו יהיה להיפך חס־וחלילה ויהיה נפרד לגמרי מאלקות רחמנא־ליצלן. כיון שהרצון לא מורגש שם.

ולכאורה מכאן משמע שהביטול העצמי לא משפיע כלל על המציאות הפנימית הגלויה. הנה על זה מבהיר הרבי נ"ע -

וזהו רק שאינו מורגש הביטול שהרי אם הנברא היה מרגיש את הביטול כפי שהוא כלול ב'אדם קדמון', לא היה מוסגל לבחור משהו אחר מהביטול, ורק בגלל שלא מרגיש את הביטול יש לו בחירה, **אבל מכל־מקום הרי**

ההוא מוקף בדעתו ומחשבתו רק שאינו מוקף בפועל ממש רק בדמיון מחשבת האדם ודעתו. אבל הקדוש ברוך הוא דכתיב ביה כי לא מחשבותי מחשבותיכם כו' הרי מחשבתו ודעתו שידוע כל הנבראים מקפת כל נברא ונברא מראשו ועד תחתיתו ותוכו ותוך תוכו הכל בפועל ממש. למשל כדור הארץ הלזו הרי ידיעתו ית' מקפת כל עובי כדור הארץ וכל אשר בתוכו ותוך תוכו עד תחתיתו הכל בפועל ממש שהרי ידיעה זו היא חיות כל עובי כדור הארץ כולו והתהוותו מאין ליש רק שלא היה מתהוה כמות שהוא עתה בעל גבול ותכלית וחיות מועטת מאד כדי בחינת דומם וצומח. אם לא ע"י צמצומים רבים ועצומים שצמצמו האור והחיות שנתלבש בכדור הארץ להחיותו ולקיימו בבחינת גבול ותכלית ובבחינת דומם וצומח בלבד.

12. ישעיה מו, י.

הם בטלים על־כל־פנים כו', - למרות שהביטול לא מורגש בהם, הוא קיים בהם.

ויש לומר דביטול זה מועיל על־כל־פנים שיוכלו לקבל חיות מאלקות כו', כלומר עצם זה שהנבראים קיימים הוא מחמת החיות האלקית שבתוכם, והיכולת של הנברא לקבל את החיים הוא בגלל שהנברא בשורשו בטל לאלוקות.

ובנודע דהכלי לקבלת החיות מאלקות הוא הביטול דוקא וכמו שכתוב[13] **יראת ה' לחיים** שהפירוש הפנימי **בפסוק זה הוא דהכלי לחיות הוא יראה וביטול כו'** (**ולכן גם בקליפות ומסטרא אחרא** (- וצד אחר, הצד של היפך הקדושה) **בהכרח שיהיה בהם קצת ביטול על־כל־פנים** דקרי ליה (שקורים לו - לקדוש ברוך הוא) **אלקא דאלקיא** אלקי האלקים **כו'**), כלומר שמכירים שהוא האלקים הגדול ביותר, אך חושבים שגם הם בחינת "אלקים". אך על־כל־פנים יש להם איזה ביטול שמכירים בו.

ועל ידי הביטול שבהם מצד הציור קומה ד'אדם קדמון' יכולים לקבל קצת חיות על־כל־פנים מאלקות כו', כלומר הביטול העצמי כפי שהוא בשרש משפיע על כל הנבראים, כדי שמציאותם תהיה על־כל־פנים. כי כל קיום הנברא היא רק על ידי שיש בו ביטול לקדושה. ולכן זה עצמו שהנבראים קיימים הוא מחמת הביטול העצמי שקיים בהם מצד שרשם ב'אדם קדמון'.

אך זהו בהעלם לגמרי. שהרי הנבראים לא מרגישים את הביטול כפי שהוא בשרש שלהם בעולם 'אדם קדמון', והשפעתו עליהם מתבטאת בעצם הקיום שלהם.

קיצור.

והנה פעולת המקיפים כללים בעולם, הנה בחינת 'אדם קדמון' שהוא בבחינת ביטול במציאות באור־אין־סוף הרי כל העולמות והנבראים הכלולים בו בטלים באמת במציאות,

רק שאינו מורגש כלל בהנבראים, כמו שהידיעה ד'אדם קדמון' אינה מכרחת הבחירה (כשם שידיעתו יתברך אינה מכרחת התהוות העולמות בפועל) ותועלת הביטול הוא שיוכל הנברא לקבל חיות מאלקות.

שבת פרשת תבוא

13. משלי יט, כג.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים חלק א

חודש אלול – חשבון צדק על כל השנה. ההתעוררות היא בלב, ולכן – לך אמר לבי. בקשו פני – להתבונן בפנימיות כוונה העליונה, ושדוקא האדם בחיר הנבראים, מזונותיו באים אליו ביגיעה עצומה

ה) **וְזֶהוּ** "לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי", דְּהִנֵּה חֹדֶשׁ אֱלוּל הוּא חֹדֶשׁ הַחֶשְׁבּוֹן[21], דִּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת הִנֵּה הַ'בַּעַל עֶסֶק' כָּל הַשָּׁנָה עוֹסֵק בְּמִסְחָרוֹ בְּקִנְיָן וּמְכִירָה בְּמַשָּׂא וּמַתָּן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִפַּרְנָסָתוֹ לִהְיוֹתוֹ טָרוּד בְּעֶסֶק מִסְחָרוֹ, אָמְנָם בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָעֶסֶק כִּדְבָעֵי וְיִתֵּן רֶוַח רַב צְרִיכִים מִזְמַן לְזֶמַן לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן וּלְתַקֵּן אֶת כָּל הַחֶסְרוֹנוֹת, וְאָז הִנֵּה יִהְיוּ הָרְוָחִים בְּיוֹתֵר, אֲשֶׁר כֵּן הוּא גַּם בְּהָעֲבוֹדָה הָרוּחָנִיּוּת בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, דְּכָל הַשָּׁנָה הִנֵּה כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹות וּבְמִדּוֹת טוֹבוֹת, וּבְחֹדֶשׁ אֱלוּל הוּא חֹדֶשׁ הַחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כָּל חַד וְחַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ[ג], הֵן הַיּוֹשֵׁב אֹהֶל, וְהֵן הַבַּעֲלֵי עֲסָקִים, צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן צֶדֶק בְּנַפְשָׁם מִכָּל אֲשֶׁר עָבַר עֲלֵיהֶם בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה, וְלִידַע הַמַּעֲלוֹת בַּעֲבוֹדָתָם וּלְחַזְּקָם, וְאֶת הַחֶסְרוֹנוֹת שֶׁבָּם וּבַעֲבוֹדָתָם לְתַקְּנָם. וְזֶהוּ "לְךָ אָמַר לִבִּי", לִהְיוֹת עִנְיַן הַהִתְעוֹרְרוּת הִנֵּה זֶה מִתְיַחֵס אֶל הַלֵּב, וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י

21) ראה גם ספר המאמרים תרח"ץ סוף עמ' סו. ספר המאמרים - אידיש עמ' 75. שם עמ' 129. ועוד. וראה לקוטי מהרי"ל הלכות ימים הנוראים. מטה משה סימן תשעח. לקוטי תורה להאריז"ל על הפסוק (תצא כא, יג) ובכתה גו' ירח ימים. טור אורח חיים ריש סימן תקפא.

ג. כל אחד ואחד לפי השיעור שלו (כפי יכולתו).

"בִּשְׁלִיחוּתְךָ", דְּהֶרְגֵּשׁ זֶה ד"לְךָ אָמַר לִבִּי" הוּא בָּא מִנְּקֻדַּת הַיַּחֲדוּת שֶׁהִיא נְקֻדַּת אֱלקוּת שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיְּשְׂרָאֵל, וְעִנְיַן בַּקָּשַׁת הַפְּנִימִית הִיא דִּבְכָל הַנְּהָגָה וְהַנְּהָגָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְנַהֵג עִם הָאָדָם וּמַנְהִיגוֹ, צָרִיךְ הָאָדָם לְהִסְתַּפֵּל וּלְהָבִין הַפְּנִימִית שֶׁבְּהַנְּהָגָה הַהִיא, דְּכַאֲשֶׁר הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה גּוֹזֶרֶת עַל הָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה, הִנֵּה כַּמָּה דְּרָכִים לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לְהָבִיא אֶת הָאָדָם הַהוּא אֶל הַמָּקוֹם שֶׁגָּזְרָה הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה, הִנֵּה הָאָדָם צָרִיךְ לָתֵת אֶת לִבּוֹ וּמֹחוֹ לְהַפְּנִימִית הַפְּנִימִית דְּגְזֵרַת הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהוּא דַּוְקָא צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּמָּקוֹם הַהוּא, וְהַגַּם דְּהַטַּעַם הַגָּלוּי הוּא לְפִי דְּשָׁם הוּא עִסְקוֹ וְהַדּוֹמֶה, אֲמְנָם כָּל זֶה הֵם דְּבָרִים חִיצוֹנִיִּים בִּלְבָד, כִּי הֲלֹא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָכוֹל לְסַבֵּב לוֹ פַּרְנָסָתוֹ בְּמְקוֹמוֹ שֶׁהוּא, וְלָמָּה נִגְזַר עָלָיו שֶׁצָּרִיךְ לָלֶכֶת מִמּוֹלַדְתּוֹ וּמֵאֶרֶץ מְגוּרוֹ בִּשְׁבִיל קְבִיעַת מְקוֹמוֹ אוֹ בִּשְׁבִיל מְזוֹנוֹתָיו וּפַרְנָסָתוֹ, וּבְכְלָלוּת הָעִנְיָן הִנֵּה צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן לָמָּה נִשְׁתַּנָּה אֹפֶן הַשָּׁגַת מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם מֵהַשָּׁגַת מְזוֹנוֹתֵיהֶם וּפַרְנָסָתָם שֶׁל כָּל הַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים, דְּכָל הַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים הִנֵּה לְבַד זֹאת אֲשֶׁר מְזוֹנוֹתֵיהֶם בָּאִים לָהֶם שֶׁלֹּא בִּיגִיעָה, הִנֵּה לְבַד זֹאת הֲרֵי מְזוֹנוֹתֵיהֶם נִמְצָאִים לָהֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, בָּעִיר, בַּשָּׂדֶה וּבַיַּעַר, וְגַם בְּמִדְבַּר שְׁמָמָה, וְהָאָדָם הִנֵּה לְבַד זֹאת דְּמְזוֹנוֹתָיו בָּאִים לוֹ בִּיגִיעָה רַבָּה וַעֲצוּמָה בְּעָמָל רַב, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ג' י"ט) "בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם", וְהַיְנוּ דְּלְבַד זֹאת עַד אֲשֶׁר נִגְמַר הַלֶּחֶם צָרִיךְ יְגִיעָה עֲצוּמָה בַּחֲרִישָׁה, זְרִיעָה, קְצִירָה, טְחִינָה, לִישָׁה וַאֲפִיָּה, הִנֵּה עוֹד זֹאת צָרִיךְ יְגִיעָה עַל הַשָּׁגָתָם, אִם מָקוֹם לַחֲרֹשׁ וְלִזְרֹעַ כּוּ' אוֹ בְּמַה לִקְנוֹת, וְחוּץ לָזֶה הִנֵּה לָאו בְּכָל מָקוֹם מְזַדְּמֵן פַּרְנָסָתוֹ, וְצָרִיךְ לָלֶכֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּשְׁבִיל הַשָּׂגַת פַּרְנָסָתוֹ, וְלִפְעָמִים צָרִיךְ לִהְיוֹת נָע וָנָד, דְּלִכְאוֹרָה הִנֵּה נִפְלָא הַדָּבָר בִּמְאֹד מְאֹד, דְּהָאָדָם שֶׁהוּא בְּחִיר הַנִּבְרָאִים וּבִשְׁבִילוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קל"ט ה') "אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי"[22], שֶׁהָאָדָם הוּא קֶדֶם לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, הֵינוּ עִקַּר הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם, וּבִשְׁבִילוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, וְנִבְרָא אָחוֹר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, דִּבְרִיאַת הָאָדָם הָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי בִּכְדֵי שֶׁהָאָדָם יִמְצָא הַכֹּל מוּכָן לְפָנָיו, הִנֵּה אַחַר כָּל זֶה הֱיוֹת הָאָדָם חָשׁוּב בַּחֲשִׁיבוּת נִפְלָאָה כָּזוֹ, הִנֵּה עָלָיו דַּוְקָא גְּזֵרָה הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה לִהְיוֹת מְזוֹנוֹתָיו וּפַרְנָסָתוֹ בָּאִים בְּצַעַר וּבִיגִיעַת אַפַּיִם, וְאַף גַּם זֹאת אֲשֶׁר לֹא בְּכָל מְקוֹם הֱיוֹתוֹ נִמְצָאִים מְזוֹנוֹתָיו וּפַרְנָסָתוֹ כִּי־אִם עוֹד צָרִיךְ לִהְיוֹת נָע וָנָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.

ד"ה לָךְ אָמַר לִבִּי

כ"א אלול תרצ"ו

22) ראה בראשית רבה פרשה ח, א.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

ט. לכ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" היתה קביעות זמן בכל יום ללמוד עם כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שיעור קבוע בנגלה קבלה וחסידות, והיה מוסר לו מה ששמע וקיבל מרבינו הזקן. באחת הרשימות ביומן שלי כתוב בארוכה אודות זמני וסדר הלימוד של כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" עם כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מהר"ש והסיפורים שהרבי ה"צמח צדק" סיפר.

פעם אחת דיבר הרבי ה"צמח צדק" אודות מעלת הצדקה, מה גדול הוא הענין של מתן עזרה ליהודי בפרנסה, ואיך שזה עוזר בעבודה של פתיחת המוח והלב לקבלת הגילוים שלמעלה.

והרבי ה"צמח צדק" מספר לסבא שבדידי הוה עובדא:

כשנסעתי מדובורמיסלא לליובאוויטש, הייתי במצב רוח מרומם ביותר מהקירוב הפנימי של הסבא, וציפיתי שבבואי לליובאוויטש תהיה לי הזכות לראות את הסבא בפנים מאירות. בתוך כך התעוררו אצלי כמה שאלות בעניני נגלה ובעניני חסידות, וסידרתי לעצמי את הענינים במחשבה.

בבואי לליובאוויטש ניגשתי מיד למקום, עליו סיפר לנו הסבא כשנסענו לליאדי, בבית הכנסת שבאותו מקום – בו למד. כפי שסיפרתי היה אז המקום ריק אחרי השריפה שהיתה שם.

כ"ק חותני אדמו"ר האמצעי סיפר באותו מקום, שלפני חמישים ושבע שנים עשה כ"ק רבינו הגדול את ליובאוויטש למקום מוכשר להנהלת חסידי חב"ד באריכות ימים ושנים ובקיום נצחי עד ביאת משיח צדקנו.

מהמאורע, שבבואי לליובאוויטש מתעלם הרבי ממני – אומר הרבי "צמח צדק" – הייתי שבור מאד וברגשי נחיתות. חשתי שנפלתי ח"ו מאיגרא רמה

לבירא עמיקתא. הכנתי את עצמי לקירוב פנימי, ולמעשה היה לי ריחוק כזה. הצטערתי מאד, פשפשתי במעשיי מה היה יכול לגרום לריחוק זה, כדי לעשות תשובה ולזכות לראות פני קדשו של הסבא ולשמוע ממנו עניני תורה ועבודה.

ש"פ אמור, בסעודת הלילה

אגרות קודש

ב"ה, ד' דחנוכה, תש"ב

ברוקלין

אל הנכבד אי"א מר שמואל שי'

ווייסבערג

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מיום כ' לחודש זה על א[ו]דות מכתבי למר מעקלער שי' בדרישה וחקירה על מהותו של "ועד החנוך החרדי", ואם כשמו כן הוא אשר פעולותיו מתאימות לשמו "חרדי" הנני מברכו, ובסגנון מכתבי הזה רואה הוא שהנני משבח את המוסד הזה שאיננו מתאים לשמו ואינו כלל במציאות כ"א על הנייר ומבאר ס[י]בת ומטרת הועד.

הנה אנכי מתענין מאד בשאלת חנוך בני ובנות ישראל בלי הבדל גיל, וכששמעתי שנוסד ועד חנוך חרדי פניתי למר מעקלער שי' בשאלה האמורה שא"א למצא בה שום דברי שבח להועד ובטח כבר קרא את מכתב מזכירי בה"טאג" במחאה על אשר הוסיפו מעצמם את הכותרת שמשבחים את הועד.

כאמור הנני מתענין במצב החנוך, ובשימת לב הראוי קראתי את דבריו אל א[ו]דות ועד הנזכר ואתענין לדעת מהות התלמוד תורה שתחת הנהלתו ומהותם של הת"ת שתחת השפעתו הפרטית, ועם זה יואיל לבאר לי כמה ועדי חנוך יש בנויארק ומהלך רוחם וכמה ת"ת או ישיבות קטנות נכנסות תחת השפעת כל אחד מהם.

במענה על מכתבו מכ"ו לחודש זה על א[ו]דות נעישאנאל ישיבות פעדערעישאן, הנה על הצעתו בנדון זה אינני משיב מאומה אבל כאמור הנה כל ענפי החנוך מעניינים אותי מאד ומובן הדבר שמענין אותי לדעת בפרטיות מהות המוסד ועל התועלת ממנו אבל כל זה אינו אלא לשם אינפורמצי' ואינו מחייב אותי לשום ענין שהוא.

ההרצאה בענין הנ"ל אפשר רק בכתב.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרת קודש מאת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

תרגום חפשי מאידיש ללא אחריות כלל וכלל

חלק ז

כאשר שמע ר' מרדכי את כל הדברים הללו, החל לחקור ביתר שאת מהיכן הוא (=הפרוש), האם הוא יליד רעסאסנע או שרק הגיע לכאן מרעסאסנע. על שאלה זו לא קיבל ר' מרדכי מאף אחד מכל הנוכחים כל מענה.

תוך כדי דיבור, נחפז אחד הקברנים והכניס בול עץ נמוך ועבה שתקועים בו מסמרים גדולים, ראשם בולט, והכריז בקול רם: הנה הכסא שעליו יושב 'הפרוש הקדוש' בעת עריכת 'תיקון חצות' בכל לילה בחצות.

מיום שבעה עשר בתמוז - מכריז עוד אחד מיהודי בית המדרש - עד לאחרי תשעה באב, וכן מראש־חודש אלול עד מוצאי יום הכיפורים אין 'הפרוש' יוצא מבית המדרש, פרט להלוויית המת, רחמנא־ליצלן. בזה - בהלוויית המת - הרי הוא (= הפרוש) מאד נזהר.

בינתיים, ראה ר' מרדכי איך שמחדר שני, יוצא אדם המוביל בידו אדם נוסף. ולשאלתו (= של ר' מרדכי) מי הוא האדם העיוור? נענה - על ידי היהודים הנוכחים - זהו הפרוש ר' חיים שלנו, בתוך בית המדרש הוא הולך בעינים עצומות, ובלילה ברחוב הרי הוא גם הולך בעינים עצומות, אלא שבצהרי היום הריהו קושר את עיניו.

ר' מרדכי החליט להישאר ללון במקום ולעקוב אחר התנהגותו של 'הפרוש', לקח גמרא והחל ללמוד.

הנוכחים התפזרו כבר מזמן, ו'הפרוש' נשכב על הרצפה בבגדיו ונמנם, כל הזמן הזה למד ר' מרדכי. תיכף לאחר חצות הלילה התעורר 'הפרוש', לקח את בול העץ הממוסמר והעמידו ליד מפתן הדלת המובילה מחדר שני לתוך בית המדרש, ופתח באמירת 'תיקון חצות' בקול עצב.

גם ר' מרדכי ערך 'תיקון חצות', (= כמו כן) הגיעו יהודים נוספים לעריכת 'תיקון חצות'. לאחר אמירת ה'תיקון' כבר האיר היום - היה זה בתחילת חודש תמוז - ולבית המדרש החלו להתאסף יהודים מ"חברת תהילים" - אשר כל יום, בשעה שלוש לפנות בוקר מתאספים בבתי המדרש לומר תהילים. הם היו ברובם בעלי מלאכה, חייטים, סנדלרים, קצבים, עגלונים וכפריים.

התאספו כבר כמה מניני יהודים, ואחד מאנשי "חברת תהילים" החל לומר "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" וכל הקהל חזר אחריו בקול נעים כל־כך ובכובד ראש, עד שר' מרדכי החל לקנא בתמימותם ומסירותם, על כל אחד מפני אומרי התהילים נסוך חן תמים, התמסרות פנימית למה שיוצא מפיהם. מזמן לזמן משתנה - אצל אומרי התהילים - גוון קולם, פעם אומרים הם תהילים בקול תחנונים, פעם בקול מלא תקווה ופעם בקול שבור ורצוץ. רואים על פניהם ובקולם נשמע, שיודעים ומבינים הם את מה שהם אומרים.

ר' מרדכי התרגש עד עומק נשמתו מאומרי התהילים. רק דבר אחד לא היה יכול להבין, את הקרירות של האומרים, מין קרירות כזאת בתנועותיהם ובקולם שמשאיר רושם קשה.

אלה הם - מהרהר ר' מרדכי - "מתנגדים", הם יהודים נחמדים, יהודים חרדים, יהודים יקרים, יהודים תמימים, אך הם יהודים קרים כמו מתים, גם ביהודים אלו מונחים אוצרות תמידיים בלתי נדלים כפי שהרבי - ה'בעל שם טוב' - (אומר) על הפסוק "כי תהיו אתם ארץ חפץ", אבל "מתנגדים" -

מה הייתי אני בעצמי - חושב ר' מרדכי (= על דרך חייו בעבר) - גם אני הייתי "דג מלוח מת". חשבתי שאני "חברו" של הקב"ה, ובכל יום חיכיתי לגילוי אליהו, ורק בחמלת ה' עלי שסיבב סיבה כזו, שהייתי צריך להיות באיזורים המרוחקים ההם, וזכיתי להיות אצל הבעל־שם־טוב, הרי במשך שנתיים זכיתי להיפטר מהפסולת הגסה.

גם את היהודים האלו הקרים כמתים קפואים, כולל 'הפרוש' המתענה, יכול הרבי - ה'בעל שם טוב' - להצילם.

הרבי בדרכו הקדושה - חושב לעצמו ר' מרדכי - מחיה מתים בפועל ממש, הוא הרי עושה מהיהודי ה"קר" - יהודי "חם", מהיהודי ה"מת" - הוא עושה יהודי "חי". הוא מחמם יהודים קרירים, מחיה מתים, את אותם יהודים פשוטים שראה לראשונה בעיירה (...) ששם שמע לראשונה את שמו של הרבי - הבעל־שם־טוב.

הוא - ר' מרדכי - זוכר את פניהם של אותם יהודים (= בעיירה הנ"ל - ששם שמע לראשונה את שמו של הרבי הבעל־שם־טוב) אשר גם הם היו סנדלרים חייטים, עגלונים, קצבים, אומרי

תהילים, אך יהודים "חיים" ו"שמחים", אומרים תהילים בשמחה, מתפללים בחדוה, גומלים אחד לשני טובה בחיות, הם כאילו משפחה אחת, היתה להם אהבת ישראל, למרות שלא "הידרו" ב"כבוד התורה", הם יכולים לקרוא לבן תורה בשמו, ללא התואר "מורנו". ולפעמים יכול גם לקרות שיתלוצצו, אך בסופו של דבר יהודים חביבים.

היהודים (= אשר בעיירה ששהה - ר' מרדכי כעת - דוברומיסל) סיימו את אמירת התהילים ונעמדו להתפלל, ר' מרדכי הניח את התפילין וקרא קריאת שמע.

- גם זה מדרכי הרבי - ה'בעל שם טוב' - שלתפילה צריכים להתכונן, אי אפשר להתחיל בתפילה מיד אחרי הקימה ו'תיקון חצות', יש להקדים וללכת לטבילה, לעשות הכנות מסויימות, ובמילא הרי קודם - עוד לפני התפילה וההכנות לתפילה מניחים תפילין וקוראים קריאת שמע -

הוא - ר' מרדכי - המתין עד שמנין הוותיקין סיים את תפילתו, שמע ברכו, קדושה, חזרת הש"ץ, וכן כל הקדישים. לאחר מכן הלך אל הנהר הקרוב לטבול לפני התפילה, ונעמד להתפלל.

כאשר ר' מרדכי היה מתפלל, הרי הוא היה כל־כך שקוע במילות התפילה עד שלא ראה ולא שמע מהנעשה סביבו, היה מתפלל חרישית ללא הרמת קול, אך מזמן לזמן היה מתפלל פסוקים שלמים וקטעי תפילה ואומרם בקול גבוה בקול זמרה בחיות ובשמחה.

תפילה רגילה היתה יכולה להתארך אצל ר' מרדכי חמש־שש שעות, ותפילת שבת יכולה הייתה להיות ארוכה ביותר. כל זה היה קשור אצל ר' מרדכי בעבודת ההכנה שלפני התפילה.

ההכנה לתפילה היתה אורכת אצל ר' מרדכי די הרבה זמן, בשנים עברו - כאשר היה "מתנגד" - הרי בכדי שהוא - ר' מרדכי - יעורר בנפשו את יראת הרוממות מהקב"ה, שידע וירגיש בנפשו שהולך הוא להתפלל לפני הקב"ה, היה ניגש לעמוד (= התפילה), וקורא את אותיות הנחושת הגדולות הכתובות שם: "דע לפני מי אתה עומד", היה עוצם את עיניו ומדמיין במחשבתו דמות חיה רעה ואיומה כבופלו (סוג חיה רגזנית ענקית מימדים) גדול, וחושב, שלו היה פוגש ברחוב חיה זו, היתה נופלת עליו אימה ופחד, כך שלא היתה נופלת לו כל מחשבה אחרת, אלא מחשבה אחת איך להשמר מהבופלו. והרי האמת שהבופלו האיום הזה הוא גם רק בריאה של הקב"ה, הרי על־אחת־כמה־וכמה שצריכים לפחוד מהקב"ה - שברא מיליונים של בופלו, ועוד חיות גדולות ונוראות - ובזמן התפילה אין לחשוב שום מחשבה אלא לעמוד באימה ויראה, ולאחר שהיה מכניס מחשבה זו היטב לראשו, היה עוזב את העמוד והולך למקומו, ומתפלל.

אך כל זה היה רק בעבר, כשהיה אברך צעיר לפני שהתחיל ללמוד קבלה, אבל כאשר קיבל ידיעה בקבלה, החל אצלו סדר אחר בהכנה לתפילה, ולאחר שכבר למד כמה שנים קבלה, והרגיש - בתוכו - שהוא (= ר' מרדכי) עומד בדרגה גבוהה, היה חושב לפני התפילה שמות של מלאכים, והוא עצמו חיבר שירים ופזמונים בהם היו שמות שונים של מלאכים, והתוכן של שירים אלו היה שהמלאכים ימחלו על כבודם ויטריחו עצמם להודיע לקב"ה שעוד מעט יתפלל ר' מרדכי אליו - אל הקב"ה.

רק בבואו אל הבעל־שם־טוב - בימים הראשונים לשהותו שם - נהפך לאדם אחר לגמרי, כעת - כאשר זכה לראות את דרכי עבודת ה' האמיתיים של הרבי (הבעל־שם־טוב), הרי ההכנה לתפילה אצלו שונה לחלוטין.

לא כל פעם - אפילו אחרי הכנה טובה (= לתפילה) - מתפלל הוא (= ר' מרדכי) כפי שצריך,

ולא פעם אחת התלונן ר' מרדכי לפני הרבי - הבעל־שם־טוב - שעבודת התפילה עולה לו בעמל רב, וביקש מהבעל־שם־טוב שיברכו שיצליח להתפלל כפי שצריך. ועל זה ענה לו הרבי: "צריך לחרוש יותר" - זאת אומרת, פעל יותר בקרבך פנימה, ואז נותנת ה"זריעה" פירות מעולים.

הוא - ר' מרדכי - בתקופה הראשונה לשהותו אצל הרבי (= הבעל־שם־טוב) התפלא מאד על עצמו, מדוע בלימוד יש לו עונג גדול, ולומד בחשק ובהתמדה - ואילו עבודת התפילה הרי היא כבדה עליו וזרה.

היתה אז תקופה - תיכף בבואו לבעל־שם־טוב - שלא רצה לעמול בעבודת התפילה, וכמעט החליט לא להתמסר לעבודת התפילה, הוא שמר ביותר על סדרי הזמן והיה מתמיד גדול. אלא, שבעת ההיא אמר הרבי 'תורה', וב'תורה' זו הובא מאמר הגמרא שלימוד התורה נקרא חיי עולם, ועבודת התפילה נקראת חיי שעה, ופירש הבעל־שם־טוב: לימוד התורה הוא חיי עולם, התורה היא הוראה איך צריך האדם לנהוג בחיי עולם, אבל תפילה היא חיי שעה, 'שעה' פירושה 'פניה', עבודת התפילה נקראת חיי שעה, זה מלמד את האדם איך צריך לפנות ולבקש מהקב"ה.

אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כרך ג' עמודים קנד־רעט
שמועות וסיפורים חלק ג עמודים 1־186.
הוגהה על פי צילום כתב יד קודש. הסיום חסר

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב אלול, תשי"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו כותב על דבר המאורע המבהיל אשר הבת המירה דתה ר"ל.

בעת רצון אזכירה על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.

במקרים רבים מאורע מבהיל כזה הוא כתוצאה מזה שנולדה שלא בטהרה, שבשעה שנתעברה האם עמה, לא היו זהירים בחוקי ודיני טהרת המשפחה, ואם ח"ו בעניינם כן הוא, אזי עליהם לקבל בתוקף החלטה שעליהם מעתה להיות זהירים בחוקי ודיני טהרת המשפחה כדרישת תורתנו תורת חיים וכן להשפיע על אחרים שיזהרו בכגון דא, אשר זה יהי' תקון במקצת על העבר. והשי"ת הרואה ללבב יראה כי החליטו כן באמת וגם יתנהגו ככה, נוסף על שמירת המצות בכלל, תתרבה על ידי זה ברכת השי"ת בהמצטרך להם ובענין הבת ביחוד.

כן מהראוי שיבדקו התפילין שלו כן את המזוזות בדירתם שיהיו כולן כשרות כדין, ויבערו מביתם כל ענין שיש בו שמץ של ע"ז ח"ו.

מובן שצריך גם כן לחקור ולדרוש, אם ישנה סיבה בגלוי להנ"ל על ידי עוני וכיו"ב, ולהשתדל לבטל הסיבה. ויהי רצון שיבשר טוב בהאמור.

בברכה לבשו"ט ולכתיבה וחתימה טובה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

פרק ה משנה א

בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, אֶלָּא לְהַפְרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת:

נקודות משיחות קודש

יש המקשים[1]: מכיון ש"במאמר אחד יכול להבראות" נמצא כי ערכו האמיתי של העולם שווה לכוחו של מאמר אחד ויחיד; מדוע אפוא נמדדים השכר והעונש על-פי עשרה מאמרות (כפי שהעולם נברא בפועל)? ובלשון המקשים - "אם הוא רוצה להרבות במאמרים אין הדבר מוטל על הרשע ולא על הצדיק"?!

ביאור הענין:

את דברי המשנה "והלא במאמר אחד יכול להבראות", אין לפרש אותם כאפשרות שנדחתה ולא בוצעה, אלא שגם בפועל, כפי שהעולם אכן נברא, יש בו צירוף של שני הכוחות גם-יחד - "במאמר אחד"[2] ו"בעשרה מאמרות". ב"מאמר אחד" - נבראה מציאות החומר, יש מאין; זהו "החומר הראשון"[3] שהוא קיים בשווה בכל הנבראים כולם. לעומת זאת ב"עשרה מאמרות" (הכוללים אין ספור חילופים וצירופים, כמבואר בספר יצירה[4]) נבראה צורת הנבראים, השונה בכל נברא ונברא.

בכל אחד משני הכוחות הללו יש מעלה שאין בזולתו:

"עשרה מאמרות" נחלקים לפרטים ו"מתלבשים" בעניני הבריאה השונים, ואף שזוהי דרגה אלוקית מצומצמת ומוגבלת, מעלתה היא בכך שהיא "חודרת" לתוך מציאות העולם.

לאידך גיסא, מעלתו של ה"מאמר אחד" היא בהיותו למעלה מגדרי הבריאה והוא מבטא אור אלוקי בלתי מוגבל שלמעלה מהתלבשות בעולם.

בצירוף שני הענינים יחדיו נוצרת שלמות אמיתית - אלוקות שלמעלה מהעולם ("מאמר אחד"), החודרת ומשפיעה בתוך גדרי העולם ופרטי הנבראים ("עשרה מאמרות").

(ספר-השיחות ה'תנש"א, כרך ב. עמ' 538)

הקשו המפרשים:

א) הרי הקב"ה הוא עצם הטוב, ו"טבע הטוב להטיב", אם-כן כיצד יתכן שהקב"ה ברא את העולם במיוחד באופן מסויים כדי "להיפרע מן הרשעים"?

ב) אם אמנם יכול הקב"ה לברוא את העולם במאמר אחד (אלא שמסיבה כלשהי בחר לבוראו בעשרה מאמרות), מדוע ייפרע מן הרשעים בטענה זו, והלא ראובן שקנה כלי השווה זוז אחד בעשרה זוזים וגנבו שמעון, אין שמעון משלם לו אלא זוז אחד; וכבר נאמר[5] "עד האלוקים יבוא דבר שניהם", אם-כן מדוע יתחייבו הרשעים על איבוד העולם שנברא בעשרה מאמרות?

ויש לתרץ קושיות אלה (בנוסף על מה שכבר נתבאר לעיל) על-פי המובא בחסידות על דברי משנתנו:

דהנה, את דברי המשנה "בעשרה מאמרות" ביאר הרמב"ם כי אף-על-פי שהמילה "ויאמר" נזכרת (בפרשת בראשית) רק תשע פעמים, בכל זאת ישנם עשרה מאמרות כי "בראשית נמי מאמר הוא"[6]. ומוסבר בחסידות שמאמר "בראשית" הוא למעלה מבחינת הדיבור והוא בדרגת "מחשבה". זו הסיבה לכך שב"בראשית" לא כתוב "ויאמר" כי ענינו הוא מה שעלה במחשבה לברוא את העולם. אך בכדי שיתהווה עולם גשמי אי-אפשר היה להישאר ב"מחשבה" ועל-כן היה צריך "דיבור" ממש. זוהי אפוא כוונת המשנה באומרה "והלא במאמר אחד יכול להבראות"; כלומר, שבדרגת ה"יכולת", בריאת העולם אכן נתהוותה על-ידי "מאמר" אחד - "בראשית".

זהו הפירוש בשאלת המשנה "ומה תלמוד לומר והלא.." - מדוע נברא העולם בבחינת הדיבור ולא בבחינת המחשבה? על כך משיבה המשנה את תשובתה.

להבנת תשובת המשנה, יש להקדים ולבאר את ההבדל בין דיבור למחשבה, בכוחות הנפש. נקודת הענין - דיבור הוא "חיצוני" לאדם ועיקרו הוא בשביל הקשר עם הזולת. מחשבה, לעומת זה, היא "פנימית", שייכת לאדם עצמו, והיא לבוש המאוחד עם הנפש.

"מבשרי אחזה אלוקה"[7]: אילו היה העולם נברא בבחינת מחשבה בלבד, היה העולם קשור ומאוחד עם הקב"ה, והיתה נרגשת בו אלקות בפשיטות. העובדה שבפועל מציאותו של העולם נראית כנפרדת מאלקות היא מפני שהעולם נברא בבחינת דיבור ("ויאמר").

זהו אם-כן תוכן דברי המשנה - "כדי להיפרע כו'":

אילו נברא העולם "במאמר אחד", בבחינת מחשבה, אזי כל רעיון ה"בחירה" לא היה קיים בעולם וממילא גם לא היו "רשעים" ולא היה מקום לכל הענין של שכר ועונש. על-כן נברא העולם בבחינת דיבור ("בעשרה מאמרות"), כדי שתהיה "בחירה" לאדם וממילא אפשר יהיה "להיפרע מן הרשעים.. וליתן שכר טוב לצדיקים".

לפי זה יתיישבו שתי השאלות גם-יחד: אין לומר כי "שוויו" האמיתי של העולם הוא (רק) "מאמר אחד", שכן עתה מובן כי בפועל, משנברא העולם בבחינת "דיבור" הרי הוא אכן "שווה" "עשרה מאמרות". כמו כן מתורצת השאלה הראשונה, שכן לאור המבואר אין כוונת המשנה להחמיר עם הרשעים אלא לעצם האפשרות להעניש ולתת שכר.

(ספר השיחות התש"נ ע' 473)

---

1). מדרש-שמואל 2). והפירוש "במאמר אחד יכול להבראות" הוא לא רק בדרגת היכולת, אלא שהיכולת באה גם בפועל (ראה פרדס שער יא פרק ג). 3). ראה רמב"ן תחילת פרשת בראשית. 4). שער היחוד והאמונה פרק א. 5). משפטים כב, ח. 6). ראש-השנה לב, א. מגילה כא, ב. 7). איוב יט, כו.

פרשת נצבים

כט ט אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: יא לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ עמ' 234)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ (מההפטרה)

יְהוּדִי צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אֶת הַגְּאֻלָּה, וּבְקָשָׁה זוֹ עַצְמָהּ מַעֲנִיקָה לוֹ סִיּוּעַ וְעִדּוּד בַּעֲבוֹדַת ה׳. כְּשֶׁאוֹמֵר ׳אָנוּ רוֹצִים מָשִׁיחַ עַכְשָׁיו׳ - זֶה פּוֹעֵל בּוֹ זֵרוּז וְהוֹסָפָה בַּעֲבוֹדָתוֹ, וּזְהִירוּת יְתֵרָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיָדוֹ שׁוּם דָּבָר שֶׁמְּעַכֵּב ח״ו אֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

שני (לוי) יב לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם ׀ לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יג וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת: יד כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 182)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יְהוּדִי צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ וְלִתְבֹּעַ אֶת הַגְּאֻלָּה. וְכָךְ אָמְרוּ חֲז״ל: ״כָּל אוֹתָן אֲלָפִים שֶׁנָּפְלוּ בַּמִּלְחָמָה בִּימֵי דָּוִד, לֹא נָפְלוּ אֶלָּא עַל שֶׁלֹּא תָּבְעוּ בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּמַה אִם אֵלּוּ שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּיגִיהֶם וְלֹא נֶחְרַב בִּימֵיהֶם, נַעֲשָׂה לָהֶם כָּךְ וְנֶעֱנְשׁוּ עַל שֶׁלֹּא תָּבְעוּ אוֹתוֹ, אָנוּ, שֶׁחָרַב בִּימֵינוּ וְאֵין אָנוּ מִתְאַבְּלִים עָלָיו וְלֹא נְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה״.

שלישי (ישראל) טו כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם: טז וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֶת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם: יז פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה: יח וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרְוָה אֶת־הַצְּמֵאָה: יט לֹא־יאבֶה יְהוָה סְלַח לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם: כ וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה: כא וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ: כב גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה כתיב וצביים קרי וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ: כג וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה: כד וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: כה וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם: כו וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה: כז וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה: כח הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: ס (ע״כ)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 235)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יְהוּדִי צָרִיךְ לְהַרְגִּישׁ תָּמִיד אֶת צַעַר הַגָּלוּת, עָלָיו לְהִצְטַעֵר עַל כָּךְ שֶׁבָּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם כְּבָנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם

וּשְׁכִינָתָא בְּגָלוּתָא. וּבְוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לְהִצְטַעֵר עַל מִצַּר הַגָּלוּת בִּזְמַנֵּנוּ, לְאַחֲרֵי כָּל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל כָּלָל יִשְׂרָאֵל בְּמֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת, וְעַד לְדוֹרֵנוּ זֶה. צַעַר זֶה צָרִיךְ לָבוֹא לִידֵי בִּטּוּי בְּדְרִישַׁת וּתְבִיעַת הַגְּאֻלָּה וּבְצַעֲקָה: "עַד מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת"!

רביעי **ל** א וְהָיָה֙ כִּֽי־יָבֹ֣אוּ עָלֶ֔יךָ כָּל־הַדְּבָרִ֖ים
הָאֵ֑לֶּה הַבְּרָכָ֤ה וְהַקְּלָלָה֙ אֲשֶׁ֣ר נָתַ֔תִּי לְפָנֶ֖יךָ
וַהֲשֵׁבֹתָ֣ אֶל־לְבָבֶ֗ךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם֮ אֲשֶׁ֣ר הִדִּיחֲךָ֣
יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֣יךָ שָׁמָּ֒ה׃ ב וְשַׁבְתָּ֙ עַד־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ
וְשָׁמַעְתָּ֥ בְקֹל֖וֹ כְּכֹ֣ל אֲשֶׁר־אָנֹכִ֣י מְצַוְּךָ֣ הַיּ֑וֹם
אַתָּ֥ה וּבָנֶ֖יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֥ וּבְכָל־נַפְשֶׁ֖ךָ׃ ג וְשָׁ֣ב
יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֣יךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ֔ וְרִחֲמֶ֖ךָ וְשָׁ֑ב וְקִבֶּצְךָ֗
מִכָּל־הָעַמִּ֛ים אֲשֶׁ֥ר הֱפִיצְךָ֖ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ שָׁמָּ֔ה׃
ד אִם־יִהְיֶ֥ה נִדַּחֲךָ֖ בִּקְצֵ֣ה הַשָּׁמָ֑יִם מִשָּׁ֗ם יְקַבֶּצְךָ֙
יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ וּמִשָּׁ֖ם יִקָּחֶֽךָ׃ ה וֶהֱבִיאֲךָ֙ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֔יךָ אֶל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁ֥וּ אֲבֹתֶ֖יךָ וְיָרַשְׁתָּ֑הּ
וְהֵיטִבְךָ֥ וְהִרְבְּךָ֖ מֵאֲבֹתֶֽיךָ׃ ו וּמָ֨ל יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙
אֶת־לְבָבְךָ֔ וְאֶת־לְבַ֖ב זַרְעֶ֑ךָ לְאַהֲבָ֗ה אֶת־יְהוָה֙
אֱלֹהֶ֔יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֥ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ֖ לְמַ֥עַן חַיֶּֽיךָ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לד עמ' 202)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

רַז"ל אָמְרוּ "מִנַּיִן דְּעָבְדִינַן זְכָר לַמִּקְדָּשׁ, דְּאָמַר קְרָא . . צִיּוֹן הִיא דּוֹרֵשׁ אֵין לָהּ, מִכְּלָל דְּבַעְיָא דְּרִישָׁה". הַדִּיּוּק בָּזֶה הוּא דְּרִישָׁה דַּוְקָא: לֹא דַּי בְּבַקָּשָׁה בְּעַלְמָא עַל הַגְּאֻלָּה, אֶלָּא צְרִיכָה לִהְיוֹת דְּרִישָׁה וּתְבִיעָה תְּמִידִית.

חמישי ז וְנָתַ֣ן יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ אֶת־כָּל־הָאָל֤וֹת הָאֵ֙לֶּה֙
עַל־אֹיְבֶ֔יךָ וְעַל־שֹׂנְאֶ֖יךָ אֲשֶׁ֣ר רְדָפֽוּךָ׃ ח וְאַתָּ֖ה
תָּשׁ֑וּב וְשָׁמַעְתָּ֙ בְּקֹ֣ול יְהוָ֔ה וְעָשִׂ֖יתָ אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָ֑יו אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֛י מְצַוְּךָ֖ הַיּֽוֹם׃ ט וְהוֹתִרְךָ֣ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֗יךָ בְּכֹל֙ | מַעֲשֵׂ֣ה יָדֶ֔ךָ בִּפְרִ֥י בִטְנְךָ֖ וּבִפְרִ֣י
בְהֶמְתְּךָ֑ וּבִפְרִ֥י אַדְמָתְךָ֛ לְטֹבָ֖ה כִּֽי | יָשׁ֣וּב יְהוָ֗ה
לָשׂ֤וּשׂ עָלֶ֙יךָ֙ לְטֹ֔וב כַּאֲשֶׁ֥ר שָׂ֖שׂ עַל־אֲבֹתֶֽיךָ׃ י כִּֽי
תִשְׁמַ֗ע בְּקֹול֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לִשְׁמֹ֛ר מִצְוֹתָ֥יו
וְחֻקֹּתָ֖יו הַכְּתוּבָ֣ה בְּסֵ֣פֶר הַתּוֹרָ֣ה הַזֶּ֑ה כִּֽי תָשׁ֥וּב
אֶל־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֥ וּבְכָל־נַפְשֶׁ֖ךָ׃ ס

שישי יא כִּֽי־הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֣את אֲשֶׁר֩ אָנֹכִ֨י מְצַוְּךָ֜ הַיּ֗וֹם
לֹֽא־נִפְלֵאת֙ הִ֣וא מִמְּךָ֔ וְלֹ֥א־רְחֹקָ֖ה הִֽוא׃ יב לֹ֣א
בַשָּׁמַ֗יִם הִוא֙ לֵאמֹ֔ר מִ֥י יַעֲלֶה־לָּ֖נוּ הַשָּׁמַ֑יְמָה
וְיִקָּחֶ֥הָ לָּ֛נוּ וְיַשְׁמִיעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶׂ֑נָּה׃ יג וְלֹ֥א־מֵעֵ֛בֶר
לַיָּ֖ם הִ֑וא לֵאמֹ֗ר מִ֤י יַעֲבָר־לָּ֙נוּ֙ אֶל־עֵ֣בֶר הַיָּ֔ם
וְיִקָּחֶ֥הָ לָּ֛נוּ וְיַשְׁמִיעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶׂ֑נָּה׃ יד כִּֽי־קָר֥וֹב
אֵלֶ֛יךָ הַדָּבָ֥ר מְאֹ֖ד בְּפִ֣יךָ וּבִלְבָבְךָ֑ לַעֲשֹׂתֽוֹ׃ ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת הושענא רבה תשד"מ)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

כְּשֶׁיָּבֹא מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ נִרְאֶה אֶת הָעֲלִיָּה הַגְּדוֹלָה שֶׁנִּפְעָלָה עַל יְדֵי הַגָּלוּת וְנוֹדֶה לַה' עַל כָּךְ, כַּכָּתוּב "אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי". אָמְנָם, אָסוּר שֶׁיִּדִּיעַת מַעֲלַת הַגָּלוּת תִּפְגַּע חָלִילָה בְּתַּשׁוּקָה לָצֵאת מִן הַגָּלוּת. תּוֹכָעִים מִיהוּדִי דָּבָר וְהִפּוּכוֹ: עָלָיו לָדַעַת שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בַּגָּלוּת, וּבְיַחַד עִם זֶה עָלָיו לִזְעֹק בְּכָל לִבּוֹ שֶׁרוֹצֶה לָצֵאת מֵהַגָּלוּת.

שביעי טו רְאֵ֗ה נָתַ֤תִּי לְפָנֶ֙יךָ֙ הַיּ֔וֹם אֶת־הַחַיִּ֖ים
וְאֶת־הַטּ֑וֹב וְאֶת־הַמָּ֙וֶת֙ וְאֶת־הָ֣רָ֔ע׃ טז אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֜י
מְצַוְּךָ֣ הַיּ֗וֹם לְאַהֲבָ֤ה אֶת־יְהוָה֙ אֱלֹהֶ֔יךָ לָלֶ֖כֶת
בִּדְרָכָ֑יו וְלִשְׁמֹ֞ר מִצְוֹתָ֣יו וְחֻקֹּתָ֗יו וּמִשְׁפָּטָיו֙ וְחָיִ֣תָ
וְרָבִ֔יתָ וּבֵרַכְךָ֥ יְהוָ֖ה אֱלֹהֶ֑יךָ בָּאָ֣רֶץ אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה
בָא־שָׁ֖מָּה לְרִשְׁתָּֽהּ׃ יז וְאִם־יִפְנֶ֥ה לְבָבְךָ֖ וְלֹ֣א
תִשְׁמָ֑ע וְנִדַּחְתָּ֙ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ֣ לֵאלֹהִ֔ים אֲחֵרִ֖ים
וַעֲבַדְתָּֽם׃ יח הִגַּ֤דְתִּי לָכֶם֙ הַיּ֔וֹם כִּ֥י אָבֹ֖ד תֹּאבֵדֻ֑ון
לֹֽא־תַאֲרִיכֻ֣ן יָמִ֗ים עַל־הָאֲדָמָ֞ה אֲשֶׁ֨ר אַתָּ֤ה עֹבֵר֙
אֶת־הַיַּרְדֵּ֔ן לָבֹ֥וא שָׁמָּ֖ה לְרִשְׁתָּֽהּ׃ יט הַעִדֹ֨תִי֩ בָכֶ֨ם
הַיּ֜וֹם אֶת־הַשָּׁמַ֣יִם וְאֶת־הָאָ֗רֶץ הַחַיִּ֤ים וְהַמָּוֶת֙
נָתַ֣תִּי לְפָנֶ֔יךָ הַבְּרָכָ֖ה וְהַקְּלָלָ֑ה וּבָחַרְתָּ֣ בַּחַיִּ֔ים
לְמַ֥עַן תִּחְיֶ֖ה אַתָּ֥ה וְזַרְעֶֽךָ׃ כ לְאַהֲבָ֣ה אֶת־יְהוָ֣ה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ נצבים תשמ"א)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יֶשְׁנָם כַּמָּה בְּאוּרִים בְּמַעֲלַת הַגָּלוּת: הַיְרִידָה הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה; יִתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ; וְעוֹד. אָמְנָם, בְּאוּרִים שִׁכְלִיִּים הַלָּלוּ אֵינָם מִתְקַבְּלִים בָּרֶגֶשׁ שֶׁבַּלֵּב, עֵקֶב מְרִירוּת הַגָּלוּת, וְלָכֵן אָנוּ מְבַקְּשִׁים וְצוֹעֲקִים בַּתְּפִלָּה שֶׁהַגָּלוּת תִּתְבַּטֵּל כְּבָר וְתָבֹא הַגְּאֻלָּה.

שישי יא כִּֽי־הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֣את אֲשֶׁר֩ אָנֹכִ֨י מְצַוְּךָ֜ הַיּ֗וֹם
לֹֽא־נִפְלֵאת֙ הִ֣וא מִמְּךָ֔ וְלֹ֥א־רְחֹקָ֖ה הִֽוא׃ יב לֹ֣א
בַשָּׁמַ֗יִם הִוא֙ לֵאמֹ֔ר מִ֥י יַעֲלֶה־לָּ֖נוּ הַשָּׁמַ֑יְמָה
וְיִקָּחֶ֥הָ לָּ֛נוּ וְיַשְׁמִיעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶׂ֑נָּה׃ יג וְלֹ֥א־מֵעֵ֛בֶר
לַיָּ֖ם הִ֑וא לֵאמֹ֗ר מִ֤י יַעֲבָר־לָּ֙נוּ֙ אֶל־עֵ֣בֶר הַיָּ֔ם
וְיִקָּחֶ֥הָ לָּ֛נוּ וְיַשְׁמִיעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶׂ֑נָּה׃ יד כִּֽי־קָר֥וֹב
אֵלֶ֛יךָ הַדָּבָ֥ר מְאֹ֖ד בְּפִ֣יךָ וּבִלְבָבְךָ֑ לַעֲשֹׂתֽוֹ׃ ס

שביעי טו רְאֵ֗ה נָתַ֤תִּי לְפָנֶ֙יךָ֙ הַיּ֔וֹם אֶת־הַחַיִּ֖ים
וְאֶת־הַטּ֑וֹב וְאֶת־הַמָּ֙וֶת֙ וְאֶת־הָ֣רָ֔ע׃ טז אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֜י
מְצַוְּךָ֣ הַיּ֗וֹם לְאַהֲבָ֤ה אֶת־יְהוָה֙ אֱלֹהֶ֔יךָ לָלֶ֖כֶת
בִּדְרָכָ֑יו וְלִשְׁמֹ֞ר מִצְוֹתָ֣יו וְחֻקֹּתָ֗יו וּמִשְׁפָּטָיו֙ וְחָיִ֣תָ
וְרָבִ֔יתָ וּבֵרַכְךָ֥ יְהוָ֖ה אֱלֹהֶ֑יךָ בָּאָ֣רֶץ אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה
בָא־שָׁ֖מָּה לְרִשְׁתָּֽהּ׃ יז וְאִם־יִפְנֶ֥ה לְבָבְךָ֖ וְלֹ֣א
תִשְׁמָ֑ע וְנִדַּחְתָּ֙ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ֣ לֵאלֹהִ֔ים אֲחֵרִ֖ים
וַעֲבַדְתָּֽם׃ יח הִגַּ֤דְתִּי לָכֶם֙ הַיּ֔וֹם כִּ֥י אָבֹ֖ד תֹּאבֵדֻ֑ון
לֹֽא־תַאֲרִיכֻ֣ן יָמִ֗ים עַל־הָאֲדָמָ֞ה אֲשֶׁ֨ר אַתָּ֤ה עֹבֵר֙
אֶת־הַיַּרְדֵּ֔ן לָבֹ֥וא שָׁמָּ֖ה לְרִשְׁתָּֽהּ׃ יט הַעִדֹ֨תִי֩ בָכֶ֨ם
הַיּ֜וֹם אֶת־הַשָּׁמַ֣יִם וְאֶת־הָאָ֗רֶץ הַחַיִּ֤ים וְהַמָּוֶת֙
נָתַ֣תִּי לְפָנֶ֔יךָ הַבְּרָכָ֖ה וְהַקְּלָלָ֑ה וּבָחַרְתָּ֣ בַּחַיִּ֔ים
לְמַ֥עַן תִּחְיֶ֖ה אַתָּ֥ה וְזַרְעֶֽךָ׃ כ לְאַהֲבָ֣ה אֶת־יְהוָ֣ה

אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלַּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ' 82)

וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים (ל, יט) יֵשׁ לְתִמְהַּ, מַאַחַר שֶׁטּוֹב מֵבִיא חַיִּים וְרַע מֵבִיא מָוֶת - כְּלוּם יֵשׁ צֹרֶךְ לְצַוּוֹת לָאָדָם לִבְחֹר בַּחַיִּים? וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַצִּוּוּי הוּא לַעֲשׂוֹת טוֹב לֹא רַק מִשּׁוּם שֶׁזֶּה מֵבִיא חַיִּים, הֵינוּ שֶׁהַשֵּׂכֶל מַכְרִיחַ לְהִתְנַהֵג כָּךְ, אֶלָּא גַּם מִתּוֹךְ בְּחִירָה חָפְשִׁית, אֲפִילּוּ אִם לֹא הָיָה בְּכָךְ שׁוּם יִתְרוֹן. וְאָכֵן, יְהוּדִי עוֹבֵד אֶת ה' לֹא רַק מִשּׁוּם שֶׁזֶּה דָּבָר טוֹב; הוּא בּוֹחֵר לִהְיוֹת עוֹבֵד ה' בְּלִי טַעַם (חיצוני).

מפטיר טז רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע: טז אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: יז וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחָוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם: יח הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: יט הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ: כ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמַע בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: פפפ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך יד)

תֵּיכֶף־וּמִיַּד זוֹכִים בַּדִּין, וְנִצָּבִים הַיּוֹם כּוּלְכֶם לִפְנֵי הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵיכֶם - מְאִירִים וְקַיָּמִים וְעוֹמְדִים, וְנַעֲשֵׂית כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת.

מ פסוקים, לכב"ו סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

י) **שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּה',** כְּךְ אוֹמֶרֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּזְמַן הַגְּאֻלָּה. אוֹ, כְּךְ אוֹמֵר עַם יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבוֹ מֵהַגָּלוּת. (וְאָמַר "שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ" בְּכָפֶל לְשׁוֹן כְּנֶגֶד הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ שֶׁיִּשְׂמְחוּ בַּה' שֶׁהוּא בְּמִדַּת הָרַחֲמִים. וְאָמַר "תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי", שֶׁבְּמִדַּת הַדִּין תָּגֵל הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא עֶלְיוֹנָה וּמְקֻבֶּלֶת יְסוּרִים בְּשִׂמְחָה יוֹתֵר מֵהַגּוּף). **הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי יֶשַׁע,** כְּלוֹמַר, סָבַב אוֹתִי בִּישׁוּעָה וּבִצְדָקָה, כַּלְבוּשׁ הַמְסַבֵּב אֶת הַגּוּף, וְכַמְעִיל הָעוֹטֵף אֶת לוֹבְשׁוֹ. **יְכֹהֵן פְּאֵר,** יְגַדֵּיל פְּאֵרוֹ בִּלְבוּשִׁים נָאִים. "יְכֹהֵן", לְשׁוֹן גְּדֻלָּה, כְּמוֹ "וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים" (שמואל־ב ח,יח). **כַּלָּה,** כְּלִי תַּכְשִׁיטָיו. **יא) כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וגו',** כְּמוֹ שֶׁהָאָרֶץ מוֹצִיאָה אֶת צִמְחָהּ אַחֲרֵי שֶׁנִּרְקָב וְנִפְסַד נֶרֶעִין הַזֶּרַע, וּכְמוֹ הַגִּנָּה שֶׁמַּצְמִיחָה אַחֲרֵי שֶׁנִּפְסָדִים נִרְגְּרֵי הַזְּרָעִים, כֵּן יַצְמִיחַ ה' לְיִשְׂרָאֵל צְדָקָה וּתְהִלָּה בְּפִרְסוֹם נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם אַחֲרֵי שֶׁהָיוּ בְּגָלוּתָם מֻשְׁפָּלִים עַד עָפָר. **א) לֹא אֶחֱשֶׁה,** לֹא אֶשְׁתֹּק מִלְּהַפְרַע מִן הַגּוֹיִם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ לְצִיּוֹן. **לֹא אֶשְׁקוֹט,** לֹא אֶהְיֶה בְּמָנוּחָה. **כַּנֹּגַהּ,** בְּדָבָר הַמֵּאִיר וְזוֹרֵחַ. **וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר,** וְתִישׁוּעָה שֶׁאֲבִיא עָלֶיהָ תִּהְיֶה נִרְאֵית לַכֹּל כְּלַפִּיד אֵשׁ בּוֹעֵר. **ב) צִדְקֵךְ,** הַצַּדָּק שֶׁאֲעֲשֶׂה לָךְ. **שֵׁם חָדָשׁ,** כְּפִי הַנֶּאֱמָר לְהַלָּן בַּהֶמְשֵׁךְ. **יִקְּבֹנּוּ,** יִפְרְשׁוּנוּ. **ג) וּצְנִיף מְלוּכָה,**

עטרת מרים

י אָז יֹאמַר יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָם מֵהַגָּלוּת **שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה** בִּתְשׁוּעַת ה' **תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי** שֶׁעָזַר לִי **כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע** הַתְּפוּרִים כְּמִדָּתִי, **וְעִם מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי** עָטַף אוֹתִי **כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר** אֲשֶׁר יִלְבַּשׁ פְּאֵר כְּכֹהֵן גָּדוֹל **וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה** אֲשֶׁר תִּתְקַשֵּׁט עִם **כֵּלֶיהָ** תַּכְשִׁיטֶיהָ: **יא כִּי** יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל הִיא **כָּאָרֶץ** אֲשֶׁר **תּוֹצִיא צִמְחָהּ** אַחַר שֶׁנִּרְקַב וְנִפְסַד הַנֶּרֶגִיר הַזֶּרַע **וּכְגִנָּה** זֶרוּעָיָה הַזְּרָעִים הַמְּזֹרָעִים בָּהּ **תַּצְמִיחַ** אַחַר הַהֶפְסֵד שֶׁל הַזְּרָעִים, **כֵּן** | **אֲדֹנָי יֱהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה** חֶסֶד בְּכֹחַ הַצְּדָקָה הָעֶלְיוֹנָה **וּתְהִלָּה** וְהִלּוּל מִזְכְּיוֹת יִשְׂרָאֵל **נֶגֶד** לְעֵינֵי **כָּל־הַגּוֹיִם: א אַלָּה** הֵם דִּבְרֵי ה' בִּהְיוֹת יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת, וְאָמַר **לְמַעַן צִיּוֹן** שֶׁהֶחֱרִיבוּ אוֹתָהּ עַד הַיְסוֹד **לֹא אֶחֱשֶׁה** לֹא אֶשְׁתֹּק **וְלִמַּעַן יְרוּשָׁלַיִם לֹא אֶשְׁקוֹט** לֹא אָנוּחַ **עַד אֲשֶׁר** יֵצֵא **כַּנֹּגַהּ** לְעֵינֵי כֹל **צִדְקָהּ** וִישׁוּעָתָהּ שֶׁאָבִיא עָלֶיהָ, יִהְיֶה נִרְאֶה לַכֹּל **כְּלַפִּיד** אֵשׁ **יִבְעָר** יִדְלַק: **ב וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ** הַצְּדָקָה שֶׁאֲעֲשֶׂה לָךְ **וְכָל־מְלָכִים** יַכִּירוּ **כְּבוֹדֶךָ** וְקָרָא לָךְ יִהְיֶה נִקְרָא לָךְ **שֵׁם חָדָשׁ** 'חִפְצִי בָהּ' **אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יְקֻבֶּנּוּ** יַגִּידֶנּוּ מַעֲמוֹ: **ג וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנִיף מְצֻנֶפֶת מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ** שֶׁלֹּא יִפְלוּ לְעוֹלָם: **ד לֹא־יֵאָמֵר** לָךְ עוֹד שֶׁאַתְּ עֲזוּבָה

הפטרה לפרשת נצבים לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק סא־סג

סא שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵּלֶיהָ: יא כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגִנָּה זֶרוּעֶיהָ תַּצְמִיחַ כֵּן | אֲדֹנָי יֱהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם: **סב** א לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַּנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר: ב וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֶךָ וְקָרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יְקֻבָּנּוּ: ג וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־

עטרת מרים

מה׳ וּלְאַרְצֶךָ עַל אַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה מיושביה כִּי לָךְ יִקָּרֵא
חֶפְצִי־בָהּ רצוני בה, וְיָשׁוּב לִשְׁכּוֹן בְּתוֹכֵךְ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה מְיֻשֶּׁבֶת כִּי־
חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל תִּתְיַשֵּׁבוּ הֶעָרִים: ח כִּי־יִבְעַל בְּשָׁנוֹשֵׁא
בָּחוּר בְּתוּלָה מִבְּלִי פְּרוּד יִבְעָלוּךְ בֹּן יִתְיַשְּׁבוּ בָּךְ בָּנָיִךְ וְלֹא יִתְפָּרְדוּ מִמֵּךְ
וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה בִּימֵי חֻפָּתָהּ
כֵּן יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ: ו אַחַר
שֶׁאָמַר לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה, אוֹמֵר
כִּי חוּץ מִזֶּה עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַיִם
הִפְקַדְתִּי מִנִּיתִי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם
וְכָל־הַלַּיְלָה שֹׁמְרֵי הַבִּכְבִי וְאֵבֶל
תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ אֵינָם שׁוֹתְקִים,
הַמַּזְכִּירִים אֶת־יְהוָה על בִּנְיָנָם
אַל־דֳּמִי לָכֶם לֹא יֵהָא שְׁתִיקָה
לָכֶם: ז וְאַל־תִּתְּנוּ לֹא תַּנִּיחוּ אֶת
ה׳ דֳּמִי לוֹ לִשְׁתּוֹק מִלִּבְנוֹתָהּ, אֶלָּא
תַּפְצִירוּ בּוֹ עַד־יְכוֹנֵן אֶת יְרוּשָׁלַיִם
עַל פִּנָּהּ וּבְסִיפָהּ וְעַד־יָשִׂים אֶת־
יְרוּשָׁלַיִם לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם בָּאָרֶץ:
ח הַנְּבִיא אוֹמֵר לָהֶם בְּנֶחָמָה, הֵן
נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ
עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד
מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ הַקְּרוֹבִים וְאִם־
יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר הָרְחוֹקִים תִּירוֹשֵׁךְ
יֵגֵךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ: ט כִּי
מְאַסְפָיו הַמְאַסְפִים אוֹתוֹ אֶל הַבַּיִת
הֵם יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה על
הַשָּׂפָעַת הַטּוֹבָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ
אֶת הַתִּירוֹשׁ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי
בְּתֹתֵיהֶם הָעוֹמְדִים בְּחַצְרוֹת יְרוּשָׁלַיִם
עִיר הַקֹּדֶשׁ: י הוּא מַאֲמַר הַנְּבִיא אֶל
הָאוּמּוֹת עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים
מִשְׁעַר לְשַׁעַר בִּשְׁעָרֵי הָעִיר פַּנּוּ
מִמְּכְשׁוֹל אֶת דֶּרֶךְ הָעָם אֲשֶׁר יֵלְכוּ
בּוֹ יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב לְאַרְצָם סֹלּוּ סֹלּוּ
הָרִימוּ וְהַגְבִּיהוּ אֶת הַמְּסִלָּה לְהַשְׁוּוֹת
הַגּוּמּוֹת סַקְּלוּ הַדְּרָכִים מֵאֶבֶן מִכְשׁוֹל
הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים לְרַמּוֹ לָהֶם
לְהָבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם: יא הִנֵּה
יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ
שֶׁבָּא וְזֵמַן הַגְּאוּלָה אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן
הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ
שְׁמוּכָן לְתֵת לַעֲבָדָיו אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ
שִׂכַר הַפְּעוּלָה שֶׁפָּעֲלוּ עִמּוֹ לְפָנָיו הוּא
מוּכָן: יב וְקָרְאוּ לָהֶם לִבְנֵי צִיּוֹן

שי למורא

מִצְנֶפֶת שֶׁל מַלְכוּת. ד) יִקָּרֵא ״חֶפְצִי בָהּ״, רְצוֹנִי בָּהּ וְאֵינָהּ נֶעֱזֶבֶת.
וּלְאַרְצֵךְ ״בְּעוּלָה״, לְאַרְצֵךְ יִקָּרֵא מְיֻשֶּׁבֶת וְלֹא שׁוֹמֵמָה. תִּבָּעֵל,
תִּתְיַשֵּׁב בַּאֲנָשִׁיהָ. ה) כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה וגו׳, כְּמוֹ שֶׁכְּשָׁבְחוּר
נוֹשֵׂא בְּתוּלָה מִתְיַשְּׁבִים יַחַד מִבְּלִי פֵּרוּד, כָּךְ יִתְיַשְּׁבוּ בָּךְ בָּנָיִךְ וְלֹא יִתְפָּרְדוּ מִמֵּךְ.
וּמְשׂוֹשׂ חָתָן וגו׳, כְּשֵׁם שֶׁהַחָתָן שָׂמֵחַ בְּיוֹם חֻפָּתוֹ כֵּן יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ. ו) אַחַר
שֶׁאָמַר לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה, אוֹמֵר כִּי חוּץ מִזֶּה עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַיִם
הִפְקַדְתִּי מִנִּיתִי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה שֶׁיִּתְמִידוּ בִּבְכִי וְאֵבֶל
תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ אֵינָם שׁוֹתְקִים, הַמַּזְכִּירִים אֶת־יְהוָה על בִּנְיָנָם
אַל־דֳּמִי לָכֶם לֹא יֵהָא שְׁתִיקָה לָכֶם: ז וְאַל־תִּתְּנוּ לֹא תַּנִּיחוּ אֶת
ה׳ דֳּמִי לוֹ לִשְׁתּוֹק מִלִּבְנוֹתָהּ, אֶלָּא תַּפְצִירוּ בּוֹ עַד־יְכוֹנֵן אֶת יְרוּשָׁלַיִם
עַל פִּנָּהּ וּבְסִיפָהּ וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַיִם לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם בָּאָרֶץ:
ח הַנְּבִיא אוֹמֵר לָהֶם בְּנֶחָמָה, הֵן נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ
עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ הַקְּרוֹבִים וְאִם־
יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר הָרְחוֹקִים תִּירוֹשֵׁךְ יֵגֵךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ: ט כִּי
מְאַסְפָיו הַמְאַסְפִים אוֹתוֹ אֶל הַבַּיִת הֵם יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה על
הַשָּׂפָעַת הַטּוֹבָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי בְּתֹתֵיהֶם
הָעוֹמְדִים בְּחַצְרוֹת יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ, אִם הוּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאִם הוּא
חֻלִּין, הַפְּנָיָה עַל כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. י) עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים וגו׳,
הוּא מַאֲמַר הַנְּבִיא אֶל הַגּוֹיִם, עִבְרוּ דֶּרֶךְ שַׁעֲרֵי הָעִיר וּלְכוּ לַשָּׂדֶה וּפַנּוּ
מִמְּכְשׁוֹל אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב לְאַרְצָם. וְכֻלָּם הַלָּשׁוֹן
לְחִזּוּק. סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה, לְכֹלל אֶת הַדֶּרֶךְ וְלִכְבֹּשׁ אוֹתָהּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָהּ
גֻּמּוֹת וּתְלוּלִיּוֹת. סַקְּלוּ מֵאֶבֶן, לְפַנּוֹת מֵאֲבָנִים. הָרִימוּ נֵס עַל
הָעַמִּים, הַגְבִּיהוּ מוֹט עִם הַדֶּגֶל לְאוֹת לְכָל הָעַמִּים, שֶׁיָּבִיאוּ לְאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ אֲצָלָם. יא) יִשְׁעֵךְ בָּא, בָּאָה תְּשׁוּעָתֵךְ.
הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ, הִנֵּה הַשָּׂכָר

יְהוָה וּצְנִיף מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ:
ד לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ
לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא
חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ
יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל: ה כִּי־יִבְעַל
בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ
חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ:
ו עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַיִם הִפְקַדְתִּי
שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא
יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים אֶת־יְהוָה אַל־דֳּמִי
לָכֶם: ז וְאַל־תִּתְּנוּ דֳּמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן
וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַיִם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ:
ח נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־
אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ
וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר
יָגַעַתְּ בּוֹ: ט כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ
אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת
קָדְשִׁי: י עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ
הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן
הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים: יא הִנֵּה יְהוָה
הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־
צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ
וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: יב וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־
הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְּרוּשָׁה

שי למורא

הַטּוֹב שֶׁיִּשַּׁלֵּם לְיִשְׂרָאֵל עַל הַגְּלוּת שֶׁקִּבְּלוּ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. **וּפְעָלָתוֹ לְפָנָיו,** וּשְׂכַר הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת בְּשָׁמְרָם תּוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו. **יג) וְלָךְ,** לְצִיּוֹן. **דְּרוּשָׁה,** שֶׁה' דּוֹרֵשׁ בִּשְׁלוֹמָהּ. **א) מִי זֶה בָּא מֵאֱדוֹם וגו',** עֲתִיד הקב"ה לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בֶּאֱדוֹם, וְאָמַר הַנָּבִיא בִּלְשׁוֹן הַוֹּוֵג בִּבְנֵי אָדָם לְבוּשֵׁי בְּגָדִים שֶׁבְּעֲשׂוֹתָם נְקָמָה בָּאוֹיֵב נִתָּז הַדָּם עַל בִּגְדֵיהֶם. וּכְאִלּוּ יִשְׂאֲלוּ יִשְׂרָאֵל, מִי הוּא זֶה הַבָּא מֵאֱדוֹם צִבְעוֹנִי בְּגָדָיו בְּדַם הַהֲרוּגִים מֵעִיר בָּצְרָה שֶׁל אֱדוֹם. "חָמוּץ", צִבְעוֹנִי. וְיִתָּכֵן שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן "תְּמַחֵץ רַגְלְךָ בְּדָם" (תהלים סח,כד), בְּחִלּוּף סֵדֶר הָאוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ "פֶּבֶשׁ" "כֶּשֶׂב". **זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ,** זֶה שֶׁלָּבַשׁ בִּגְדֵי נָקָם. **צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ,** שֶׁבְּרֹב כֹּחוֹ הוּא מֵנִיעַ וּמְמַלֵּטַל אֶת הַגּוֹיִם מִקָּצֶה אֶל קָצֶה. **אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה,** כְּאִלּוּ הקב"ה מֵשִׁיב לָהֶם וְאוֹמֵר, אֲנִי הוּא זֶה הַמְּדַבֵּר וְהַמַּבְטִיחַ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה לְיִשְׂרָאֵל. **רַב לְהוֹשִׁיעַ,** מֻרְבֶּה לְהוֹשִׁיעַ. **ב) מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וגו',** כְּאִלּוּ יִשְׂאֲלוּ גַּם אֶת הקב"ה, מַדּוּעַ כְּתָמִים אֲדֻמִּים עַל לְבוּשֶׁיךָ, וּבְגָדֶיךָ כְּבֹגְדֵי הַדּוֹרֵךְ עֲנָבִים בְּגַת, שֶׁיֵּשׁ עַל בְּגָדָיו כְּתָמִים אֲדֻמִּים מֵהַיַּיִן. **ג) פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי,** כְּאִלּוּ הקב"ה מֵשִׁיב וְאוֹמֵר, אֲנִי לְבַדִּי דָּרַכְתִּי גַּת הָעֲנָבִים, כְּלוֹמַר, לֹא בִּזְכוּתְכֶם, כִּי אִם בְּצִדְקָתִי לְבַד הָרַגְתִּי אֶת הַשֹּׂר שֶׁל אֱדוֹם וְעַמּוֹ לְהוֹצִיא דָּמָם כְּמוֹ שְׁהַזּוֹרְכִים בְּגַת לְהוֹצִיא הַיַּיִן. "פּוּרָה", גַּת שְׁהַזּוֹרְכִים בּוֹ הָעֲנָבִים לַיַּיִן. וְנִקְרָא "פּוּרָה" עַל שֵׁם שֶׁמְּפָרְרִים וּמְרַצְּצִים בְּתוֹכָהּ הָעֲנָבִים בְּשֶׁהַזּוֹרְכִים אוֹתָם. **וּמֵעַמִּים אֵין אִישׁ אִתִּי,** וּמִכָּל הָעַמִּים אֵין אֶחָד שֶׁבָּא לְעָזְרֵנִי לְהִנָּקֵם בְּאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כֻּלָּם אוֹיְבֵיהֶם. **וָאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וגו',** פֵּירוּשׁ שֶׁכָּל הָעַמִּים אוֹיְבִים לְיִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ אֶדְרְכֵם וגו'. **וָיֵז נִצְחָם עַל בְּגָדַי וגו',** וְיֵזֶה דָּמָם עַל בְּגָדַי, וְכָל מַלְבּוּשַׁי עָשִׂיתִי מְגֹאָלִים בְּדָם. "נִצְחָם", דָּמָם, וְנִקְרָא הַדָּם "נֵצַח", לְפִי שֶׁהוּא חַיֵּי הָאָדָם וְחִזּוּקוֹ. וְכָל זֶה נֶאֱמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מִלְּשׁוֹן הַוֹּוֵג בִּבְנֵי אָדָם. **ד) כִּי יוֹם נָקָם וגו',** כִּי יוֹם הַנָּקָם הָיָה בְּלִבִּי זְמַן רַב, עַד שֶׁבָּאָה שְׁנַת גְּאוּלַי וְאָז יִהְיֶה יוֹם הַנָּקָם בָּעַמִּים.

ה) וְאַבִּיט וְאֵין עוֹזֵר, הָיִיתִי מִסְתַּכֵּל אִם אֶמְצָא עוֹזֵר, וְלֹא הָיָה. כְּלוֹמַר, הִסְתַּכַּלְתִּי אִם יֵשׁ זְכוּת בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיֶה עֵזֶר לְגָאלָה, וְלֹא מָצָאתִי. **וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ,** עָמַדְתִּי בְּתִמָּהוֹן וְהִתְבּוֹנַנְתִּי אִם אֶמְצָא בָּהֶם זְכוּת לְהִוָּשַׁע לִי וְלֹא מָצָאתִי. כְּלוֹמַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם זְכוּת הוֹשִׁיעָתְנִי אֶת בָּנָי. **וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי,** הַחֵמָה שֶׁיֵּשׁ לִי עַל הַגּוֹיִם הִיא סוֹמֶכֶת אוֹתִי לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל וְלַעֲשׂוֹת נֶקֶם בְּגוֹיִם. **ו) וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי,** וְאֶרְמֹס אֶת הָעַמִּים בְּאַפִּי. **וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי,** וְאֶתֵּן לָהֶם לִשְׁתּוֹת אֶת כּוֹס חֲמָתִי עַד לִשְׂכְּרוּת. **וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם,** וְאֶת דָּמָם אֶשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ. **ז) חַסְדֵי ה' אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת ה',** אֶמַר הַנָּבִיא, אַזְכִּיר לְיִשְׂרָאֵל אֶת חַסְדֵי ה' שֶׁעָשָׂה עִמָּהֶם, אֲשֶׁר מֵהֶרְאוּ לְהַרְבּוֹת תְּהִלּוֹת ה'. **כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ ה',** אַזְכִּיר

עטרת מרים

עַם־הַקֹּדֶשׁ עַל יְדֵי קְדוּשַׁת מַעֲשֵׂיהֶם וְצִדְקָתָם גְּאוּלֵי יְהוָה הַגְּאוּלִים שֶׁל ה' וְלָךְ צִיּוֹן יִקְרָא דְּרוּשָׁה מַה' אֲשֶׁר ה' דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ תָּמִיד עִיר לֹא נֶעֱזָבָה אִוּ כַּיְּרוּשָׁלַיִם כִּי ה' לֹא נֶעֱזָבָהּ מֵעוֹלָם: **א** מִי־זֶה | בָּא מֵאֱדוֹם מִמַּלְכוּת רוֹמִי חָמוּץ אֵדֹם בְּגָדִים מִבָּצְרָה עִיר גְּדוֹלָה לָאֱדוֹם, הֲלֹא תָּמִיד זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ וּמַה זֶּה הֵדֹם עַל לְבוּשׁוֹ, הֲלֹא הוּא צֹעֶה מֵנִיעַ וּמְמַלֵּטַל הָאוּמּוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְאֵין מִי עוֹמֵד נֶגְדּוֹ בְּרֹב כֹּחוֹ כְּאִלּוּ הַמָּקוֹם מֵשִׁיב וְאוֹמֵר אֲנִי הוּא זֶה הַמְדַבֵּר בִּצְדָקָה וּמַבְטִיחַ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה לְיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי הוּא רַב לְהוֹשִׁיעַ לְיִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר הִבְטַחְתִּי: **ב** כְּאִלּוּ יִשְׁאֲלוּ גַּם אוֹתוֹ מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ נִרְאִים כְּדוֹרֵךְ בְּגַת מֵהַתְּזוּת הַיַּיִן (גַּת הוּא הַכְּלִי שְׁדּוֹרְכִים שָׁם הָעֲנָבִים לְהוֹצִיא הַיַּיִן): **ג** כְּאִלּוּ מֵשִׁיב לוֹ ה', פּוּרָה הַגַּת דָּרַכְתִּי לְבַדִּי לֹא בִּזְכוּתָם כִּי־אִם בְּצִדְקָתִי לְבַד וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי לְעֶזְרָתִי לְהִנָּקֵם בְּאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי שֶׁיֵּשׁ לִי עֲלֵיהֶם עַל שֶׁהֵרְעוּ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִגְלִיתִים בֵּינֵיהֶם וַיֵּז נִצְחָם וְדָמָם טִפְטֵף עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי לְכַלְכְּתִי מִדָּמָם: **ד** כִּי יוֹם נָקָם הָיָה בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה לִגְאוֹל אֶת עַמִּי וְלַעֲשׂוֹת הַנָּקָם: **ה** וָאַבִּיטָ וְהָיִיתִי מִסְתַּכֵּל אִם אֶמְצָא עוֹזֵר, אֲבָל וְאֵין עֹזֵר כִּי אֵין הַדּוֹר זַכָּאִים וְאֶשְׁתּוֹמֵם עָמַדְתִּי בְּתִמָּהוֹן וְהִתְבּוֹנַנְתִּי אִם אֶמְצָא בָּהֶם זְכוּת לְהִוָּשַׁע סוֹמֵךְ כִּי אֵין צַדִּיק מִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לָכֵן וַתּוֹשַׁע הוֹשִׁיעָ לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי שֶׁיֵּשׁ לִי עַל הָאוּמּוֹת הִיא סְמָכָתְנִי תִּסְמוֹךְ אוֹתִי לִגְאוֹל אֶת יִשְׂרָאֵל: **ו** וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי נִהְיוּ שְׁכוֹרִים בְּכוֹס חֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם חִזְקָם וְתָקְפָם, וְזֶהוּ דָּמָם: **ז** אֶמַר הַנָּבִיא חַסְדֵי יְהוָה | אַזְכִּיר תְּהִלַּת יְהוָה כְּמוֹ שְׁיֵּשׁ לְהַלֵּל עַמָּהֶם, לָכֵן מֵהָרְאוּ לְהַרְבּוֹת תְּהִלַּת יְהוָה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְהַלֵּל כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב הַנֹּתֵן לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו וְלֹא כְּצִדְקוֹתֵינוּ: **ח** וַיֹּאמֶר אַף עַל פִּי שֶׁגָּלוּ לְפָנַי שֶׁיִּכְּנְסוּ בִּי, מִכָּל

סוֹמֵךְ כִּי אֵין צַדִּיק מִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לָכֵן וַתּוֹשַׁע הוֹשִׁיעַ לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי שֶׁיֵּשׁ לִי עַל הָאוּמּוֹת הִיא סְמָכָתְנִי תִּסְמוֹךְ אוֹתִי לִגְאוֹל אֶת יִשְׂרָאֵל: **ו** וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי נִהְיוּ שְׁכוֹרִים בְּכוֹס חֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם חִזְקָם וְתָקְפָם, וְזֶהוּ דָּמָם: **ז** אֶמַר הַנָּבִיא חַסְדֵי יְהוָה | אַזְכִּיר תְּהִלַּת יְהוָה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְהַלֵּל עַמָּהֶם, לָכֵן מֵהָרְאוּ לְהַרְבּוֹת תְּהִלַּת יְהוָה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְהַלֵּל כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב הַנֹּתֵן לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו וְלֹא כְּצִדְקוֹתֵינוּ: **ח** וַיֹּאמֶר אַף עַל פִּי שֶׁגָּלוּ לְפָנַי שֶׁיִּכְּנְסוּ בִּי, מִכָּל

סג **א** מִי־זֶה | בָּא מֵאֱדוֹם חָמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ: **ב** מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת: **ג** פּוּרָה | דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי וָאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וָאֲרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וַיֵּז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי: **ד** כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה: **ה** וָאַבִּיטָ וְאֵין עֹזֵר וָאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי: **ו** וָאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וָאַשְׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי וָאוֹרֵד לָאָרֶץ נִצְחָם: **ז** חַסְדֵי יְהוָה | אַזְכִּיר תְּהִלֹּת יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב

עטרת מרים

חֲסָדָיו: ח וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקְּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: ט בְּכָל־ צָרָתָם | לוֹ צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם:

־מָקוֹם אַךְ־עַמִּי הֵמָּה וְהֵרִי הֵם לְפָנַי בָּנִים אֲשֶׁר לֹא יְשַׁקְּרוּ לְעָוְבֵנִי, וְלָכֵן וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: ט בְּכָל־ צָרָתָם שֶׁהָיוּ לָהֶם לוֹ לַמָּקוֹם הָיָה צָר וּמַלְאַךְ הַמְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו הוֹשִׁיעָם בִּשְׁלִיחוּת הַמָּקוֹם בְּאַהֲבָתוֹ בַּעֲבוּר אַהֲבָתוֹ לָהֶם וּבְחֶמְלָתוֹ עֲלֵיהֶם הוּא גְאָלָם מִן הַצָּרָה הַבָּאָה וַיְנַטְּלֵם מִכָּל מַשָּׂאָם וַיְנַשְּׂאֵם לְהֵתֵּל בֵּי מַחֲסוֹרָם כָּל־יְמֵי הַדּוֹרוֹת עוֹלָם:

שי למורא

אוֹתָם הַחֲסָדִים כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עַל כָּל אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ. **וְרַב טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל,** וְרַב טוּב שֶׁעָשָׂה לְבֵית יִשְׂרָאֵל. **אֲשֶׁר גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו,** וְלֹא לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם. ח) **וַיֹּאמֶר אַךְ עַמִּי הֵמָּה** וגו', כְּשֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם אָמַר, אַךְ הֵמָּה לְבַד עַמִּי, וּבָהֶם בָּחַרְתִּי מִכָּל הָאֻמּוֹת, וּלְבָנִים יִחְשְׁבוּ, וְלֹא יְשַׁקְּרוּ בִּי לְעָוְבֵנִי, וְלָכֵן הָיָה לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ. ט) **בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר,** בְּכָל זְמַן שֶׁהָיוּ בְּצָרָה הָיָה לוֹ צַר, וּמְהַר לְהוֹשִׁיעָם. **וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם,** וּמַלְאָךְ הַמְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו הוֹשִׁיעָם בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הקב"ה. **וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם,** וְהִנְבִּיהָם מִן הַצָּרָה בַּחֶמְלָתוֹ, וּנְשָׂאָם וֶהֱרִימָם בְּכָבוֹד וַחֲשִׁיבוּת בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָם. **כָּל יְמֵי עוֹלָם,** תָּמִיד בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָיָה לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלְיָהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד לְחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי: שַׁבָּת קוֹדֶשׁ, שָׁעָה 2 בַּצָּהֳרַיִים, 40 דַקוֹת וְ–4 חֲלָקִים.

הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי [=תִּשְׁרֵי] שֶׁהוּא הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ מְבָרְכוֹ בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים שֶׁהוּא הַשַּׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וּבְכֹחַ זֶה יִשְׂרָאֵל מְבָרְכִים אֶת הֶחָדָשִׁים י״א פְּעָמִים בְּשָׁנָה.

(היום יום כה אלול)

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לא א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה֩ וְעֶשְׂרִ֨ים שָׁנָ֜ה אָנֹכִ֣י הַיּ֗וֹם לֹא־אוּכַ֤ל עוֹד֙ לָצֵ֣את וְלָב֔וֹא וַיהוָ֖ה אָמַ֣ר אֵלַ֑י לֹ֥א תַעֲבֹ֖ר אֶת־הַיַּרְדֵּ֥ן הַזֶּֽה: ג יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ הוּא֙ עֹבֵ֣ר לְפָנֶ֔יךָ הוּא־יַשְׁמִ֥יד אֶת־הַגּוֹיִ֖ם הָאֵ֣לֶּה מִלְּפָנֶ֑יךָ וִֽירִשְׁתָּ֣ם יְהוֹשֻׁ֔עַ הוּא֙ עֹבֵ֣ר לְפָנֶ֔יךָ כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּ֥ר יְהוָֽה: (לוי) ד וְעָשָׂ֣ה יְהוָ֗ה לָהֶם֙ כַּאֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֔ה לְסִיחוֹן֙ וּלְעוֹג֙ מַלְכֵ֣י הָאֱמֹרִ֔י וּלְאַרְצָ֖ם אֲשֶׁ֥ר הִשְׁמִ֖יד אֹתָֽם: ה וּנְתָנָ֥ם יְהוָ֖ה לִפְנֵיכֶ֑ם וַעֲשִׂיתֶ֣ם לָהֶ֔ם כְּכָל־הַמִּצְוָ֕ה אֲשֶׁ֥ר צִוִּ֖יתִי אֶתְכֶֽם: ו חִזְק֥וּ וְאִמְצ֖וּ אַל־תִּירְא֣וּ וְאַל־תַּעַרְצ֣וּ מִפְּנֵיהֶ֑ם כִּ֣י | יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ הוּא֙ הַהֹלֵ֣ךְ עִמָּ֔ךְ לֹ֥א יַרְפְּךָ֖ וְלֹ֥א יַעַזְבֶֽךָּ: ס (ישראל) ז וַיִּקְרָ֤א מֹשֶׁה֙ לִֽיהוֹשֻׁ֔עַ וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו לְעֵינֵ֣י כָל־יִשְׂרָאֵ֑ל חֲזַ֤ק וֶאֱמָץ֙ כִּ֣י אַתָּ֣ה תָבוֹא֩ אֶת־הָעָ֨ם הַזֶּ֜ה אֶל־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֤ע יְהוָה֙ לַאֲבֹתָ֣ם לָתֵ֔ת לָהֶ֖ם וְאַתָּ֥ה תַנְחִילֶ֖נָּה אוֹתָֽם: ח וַיהוָ֣ה הוּא֩ | הַהֹלֵ֨ךְ לְפָנֶ֜יךָ הוּא֙ יִהְיֶ֣ה עִמָּ֔ךְ לֹ֥א יַרְפְּךָ֖ וְלֹ֣א יַעַזְבֶ֑ךָּ לֹ֥א תִירָ֖א וְלֹ֥א תֵחָֽת: ט וַיִּכְתֹּ֣ב מֹשֶׁ֔ה אֶת־הַתּוֹרָ֥ה הַזֹּ֖את וַיִּתְּנָ֑הּ אֶל־הַכֹּהֲנִ֞ים בְּנֵ֣י לֵוִ֗י הַנֹּשְׂאִים֙ אֶת־אֲר֣וֹן בְּרִית־יְהוָ֔ה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל: י וַיְצַ֥ו מֹשֶׁ֛ה אוֹתָ֖ם לֵאמֹ֑ר | מִקֵּ֣ץ שֶׁ֗בַע שָׁנִים֙ בְּמֹ֣עֵד שְׁנַ֔ת הַשְּׁמִטָּ֖ה בְּחַ֥ג הַסֻּכּֽוֹת: יא בְּבֹ֣וא כָל־יִשְׂרָאֵ֗ל לֵרָאוֹת֙ אֶת־פְּנֵ֣י יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בַּמָּק֕וֹם אֲשֶׁ֥ר יִבְחָ֖ר תִּקְרָ֣א אֶת־הַתּוֹרָ֣ה הַזֹּ֑את נֶ֚גֶד כָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל בְּאָזְנֵיהֶ֖ם: יב הַקְהֵ֣ל אֶת־הָעָ֗ם הָאֲנָשִׁ֤ים וְהַנָּשִׁים֙ וְהַטַּ֔ף וְגֵרְךָ֖ אֲשֶׁ֣ר בִּשְׁעָרֶ֑יךָ לְמַ֣עַן יִשְׁמְע֗וּ וּלְמַ֙עַן֙ יִלְמְד֔וּ וְיָרְא֥וּ אֶת־יְהוָ֖ה אֱלֹהֵיכֶ֑ם וְשָׁמְר֣וּ לַעֲשׂ֔וֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֖י הַתּוֹרָ֥ה הַזֹּֽאת: יג וּבְנֵיהֶ֞ם אֲשֶׁ֣ר לֹא־יָדְע֗וּ יִשְׁמְעוּ֙ וְלָמְד֣וּ לְיִרְאָ֔ה אֶת־יְהוָ֖ה אֱלֹהֵיכֶ֑ם כָּל־הַיָּמִ֗ים אֲשֶׁ֨ר אַתֶּ֤ם חַיִּים֙ עַל־הָאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֥ר אַתֶּ֛ם עֹבְרִ֥ים אֶת־הַיַּרְדֵּ֖ן שָׁמָּ֑ה לְרִשְׁתָּ֖הּ: פ

אגרות קודש

ב״ה, י״ט אלול, תשי״ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מי״ג אלול, בו כותב שרוצה ללמוד נגלה וחסידות, ובאה״ק ת״ו לא יכול למלאות כל הנ״ל לדעתו, ולכן מוכרח לצאת מאה״ק ת״ו וכו׳.

והנה מובנת הסתירה מרישא לסיפא, כי פשוט שגם באה״ק ת״ו ישנו הציווי דתלמוד תורה שאינו תלוי בזמן ומקום, והנמצאים שם, ואינם לומדים תורה, הוא לא מפני שאין לו היכולת אלא מפתויי היצה״ר שמפתה את האדם בכל מיני תחבולות שלא לקיים מצות הבורא ובפרט בענין דת״ת שהיא שקולה כנגד כולם ובפרטי פרטית בענין ת״ת דתורת החסידות, וכמבואר בקונטרס עץ חיים, ומה תועיל היציאה מאה״ק ת״ו כיון שגם היצה״ר יצא ביחד עמו, וחבל על ההוצאות נוסף עליהם גם הענין דיציאה מאה״ק ת״ו, שהותרה רק במקום יוצא מן הכלל.

ויהי רצון שיכיר את האמת באשר הוא, ז.א. שהיכולת **מלאה** ניתנה לו ללמוד בהתמדה ובשקידה, וכל יום העובר בלי התמדה ושקידה זו, ה״ז אבדה שאינה חוזרת ואם מבלה זמן בחיפוש סיבה להעדר לימוד אין בזה צורך כלל וכלל והסיבה היחידה היא כנ״ל, היצר הרע, ובהתבוננות אפילו קלה ולשעה קלה יראה אשר כן הוא, ויהי רצון שיהי׳ זה בהקדם ובמילא גם התחלת הלימוד בהקדם.

בברכה לכוח״ט,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א
מזכיר

לוח זמנים לשבת פרשת נצבים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:31	06:35	08:56	08:57	09:30	09:30	10:32	10:32	18:33	18:26	18:59	18:51	18:07	19:01
חיפה (ק)	06:30	06:34	08:55	08:56	09:29	09:30	10:31	10:31	18:35	18:27	18:59	18:51	17:59	19:01
ירושלים (ק)	06:29	06:33	08:54	08:55	09:28	09:29	10:30	10:30	18:36	18:28	18:57	18:50	17:50	19:00
תל אביב (ק)	06:31	06:35	08:56	08:57	09:30	09:31	10:32	10:32	18:34	18:26	18:59	18:51	18:08	19:02
אוסטריה, וינה (ק)	06:46	06:54	09:00	09:03	09:44	09:47	10:46	10:47	18:46	18:33	19:19	19:06	18:17	19:19
אוסטרליה, מלבורן (ח)	06:05	05:56	08:30	08:24	09:07	09:01	10:10	10:05	18:20	18:26	18:47	18:53	18:07	19:04
אוקראינה, אודסה (ק)	06:48	06:56	09:04	09:07	09:46	09:49	10:48	10:49	18:48	18:37	19:20	19:09	18:21	19:21
אוקראינה, דונייצק (ק)	06:20	06:28	08:34	08:38	09:18	09:21	10:20	10:21	18:20	18:08	18:53	18:40	17:52	18:53
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	06:31	06:39	08:45	08:48	09:29	09:32	10:31	10:32	18:31	18:18	19:04	18:52	18:02	19:05
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	06:57	07:06	09:08	09:12	09:54	09:58	10:56	10:58	18:56	18:43	19:31	19:17	18:27	19:31
אוקראינה, קייב (ק)	06:49	06:58	09:01	09:05	09:47	09:51	10:49	10:51	18:49	18:36	19:23	19:10	18:20	19:24
איטליה, מילאנו (ק)	07:14	07:22	09:31	09:34	10:12	10:15	11:14	11:16	19:17	19:05	19:46	19:34	18:49	19:47
אקוואדור, קיטו (ח)	06:02	06:00	08:33	08:31	09:02	09:00	10:04	10:02	18:09	18:07	18:31	18:29	17:49	18:37
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:38	06:30	09:04	08:59	09:40	09:35	10:43	10:39	18:54	18:58	19:20	19:24	18:39	19:35
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	07:28	07:18	09:52	09:45	10:31	10:25	11:34	11:29	19:46	19:52	20:15	20:21	19:33	20:33
ארה"ב, בולטימור (ק)	06:57	07:03	09:18	09:20	09:55	09:57	10:57	10:58	18:58	18:48	19:26	19:17	18:32	19:28
ארה"ב, ברוקלין (ק)	06:47	06:53	09:07	09:09	09:45	09:47	10:47	10:47	18:47	18:37	19:16	19:06	18:21	19:17
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	06:47	06:53	09:07	09:09	09:45	09:47	10:47	10:48	18:48	18:38	19:17	19:07	18:21	19:18
ארה"ב, דטרויט (ק)	07:23	07:30	09:42	09:44	10:21	10:24	11:23	11:24	19:23	19:13	19:53	19:43	18:56	19:54
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:12	07:15	09:37	09:38	10:10	10:11	11:12	11:12	19:14	19:07	19:39	19:32	18:50	19:42
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:43	06:47	09:06	09:07	09:41	09:42	10:43	10:43	18:44	18:35	19:10	19:02	18:19	19:12
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:11	07:13	09:38	09:38	10:09	10:10	11:12	11:11	19:14	19:07	19:38	19:31	18:50	19:41
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	06:43	06:49	09:02	09:04	09:41	09:43	10:43	10:43	18:43	18:33	19:12	19:02	18:16	19:13
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	07:11	07:17	09:31	09:33	10:09	10:11	11:11	11:12	19:11	19:01	19:40	19:30	18:45	19:42
ארה"ב, שיקגו (ק)	06:42	06:48	09:01	09:03	09:40	09:42	10:42	10:42	18:42	18:31	19:11	19:01	18:15	19:12
בוליביה, לה-פס (ח)	06:19	06:15	08:50	08:46	09:20	09:16	10:22	10:20	18:29	18:30	18:52	18:53	18:12	19:02
בלגיה, אנטוורפן (ק)	07:34	07:43	09:44	09:49	10:32	10:35	11:33	11:35	19:33	19:19	20:08	19:55	19:04	20:08
בלגיה, בריסל (ק)	07:34	07:43	09:45	09:49	10:32	10:35	11:34	11:36	19:33	19:20	20:08	19:55	19:04	20:08
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:53	05:47	08:22	08:18	08:53	08:49	09:56	09:53	18:08	18:10	18:28	18:30	17:52	18:40
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:41	05:35	08:10	08:06	08:42	08:38	09:44	09:41	17:52	17:54	18:16	18:18	17:35	18:27
בריטניה, לונדון (ק)	06:52	07:02	09:02	09:06	09:50	09:53	10:52	10:53	18:53	18:39	19:26	19:13	18:26	19:27
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	07:00	07:11	09:08	09:13	09:58	10:03	11:00	11:02	18:59	18:45	19:36	19:22	18:32	19:36
גרמניה, ברלין (ק)	06:58	07:08	09:07	09:12	09:56	10:00	10:58	11:00	18:58	18:44	19:33	19:19	18:29	19:33
גרמניה, פרנקפורט (ק)	07:17	07:26	09:29	09:33	10:15	10:18	11:17	11:18	19:16	19:03	19:51	19:37	18:47	19:51
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:53	05:47	08:22	08:17	08:54	08:50	09:57	09:54	18:11	18:14	18:29	18:32	17:55	18:42
הודו, מומבאי (ח)	06:28	06:29	08:57	08:56	09:27	09:27	10:29	10:28	18:32	18:27	18:55	18:50	18:10	18:59
הודו, פונה (ח)	06:24	06:25	08:53	08:53	09:23	09:23	10:25	10:24	18:28	18:23	18:51	18:46	18:06	18:55
הונגריה, בודפשט (ק)	06:35	06:43	08:49	08:53	09:33	09:36	10:35	10:36	18:35	18:23	19:07	18:55	18:07	19:08
טורקיה, איסטנבול (ק)	06:51	06:57	09:11	09:13	09:49	09:51	10:51	10:52	18:52	18:42	19:21	19:11	18:26	19:23
יוון, אתונה (ק)	07:16	07:21	09:37	09:39	10:14	10:16	11:16	11:17	19:17	19:08	19:45	19:36	18:51	19:47
מולדובה, קישינב (ק)	06:56	07:04	09:11	09:14	09:54	09:57	10:56	10:57	18:56	18:44	19:28	19:16	18:28	19:29

לוח זמנים לשבת פרשת נצבים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:25	06:27	08:54	08:54	09:24	09:24	10:26	10:26	18:29	18:23	18:52	18:47	18:06	18:56
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	06:13	06:01	08:33	08:26	09:15	09:08	10:19	10:13	18:30	18:38	19:02	19:09	18:18	19:22
נפאל, קטמנדו (ח)	05:54	05:56	08:20	08:21	08:52	08:53	09:55	09:54	17:57	17:50	18:21	18:15	17:33	18:24
סינגפור, סינגפור (ח)	06:53	06:51	09:24	09:22	09:53	09:51	10:55	10:53	18:59	18:57	19:21	19:19	18:39	19:28
פולין, ורשא (ק)	06:27	06:37	08:37	08:41	09:25	09:29	10:27	10:29	18:27	18:13	19:03	18:49	17:57	19:03
פרו, לימה (ח)	05:55	05:51	08:26	08:23	08:56	08:53	09:58	09:56	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	07:32	07:39	09:48	09:51	10:30	10:33	11:32	11:33	19:32	19:20	20:03	19:52	19:04	20:04
צרפת, פריז (ק)	07:42	07:51	09:55	09:59	10:40	10:43	11:42	11:43	19:43	19:30	20:15	20:02	19:14	20:15
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:45	05:44	08:16	08:14	08:44	08:43	09:47	09:45	17:51	17:48	18:13	18:10	17:30	18:19
קנדה, טורונטו (ק)	07:09	07:16	09:26	09:29	10:07	10:09	11:09	11:10	19:11	19:00	19:39	19:28	18:44	19:40
קנדה, מונטריאול (ק)	06:46	06:53	09:02	09:05	09:43	09:46	10:45	10:47	18:46	18:35	19:16	19:05	18:19	19:17
קפריסין, לרנקה (ק)	06:36	06:40	08:59	09:01	09:34	09:36	10:36	10:37	18:38	18:29	19:04	18:56	18:13	19:07
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	06:48	06:59	08:54	08:59	09:45	09:50	10:47	10:50	18:47	18:31	19:25	19:10	18:16	19:25
רוסיה, מוסקבה (ח)	06:21	06:33	08:26	08:31	09:19	09:24	10:21	10:23	18:23	18:07	18:59	18:43	17:52	18:59
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	06:12	06:20	08:27	08:30	09:10	09:13	10:12	10:14	18:12	18:00	18:45	18:33	17:44	18:45
שוויץ, ציריך (ק)	07:17	07:25	09:32	09:35	10:15	10:18	11:17	11:18	19:21	19:09	19:49	19:37	18:53	19:50
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:07	06:08	08:37	08:36	09:07	09:06	10:09	10:08	18:12	18:08	18:35	18:30	17:50	18:39

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנֻיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00545
25/09/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים